NICOLAE STOICESCU

REPERTORIUL BIBLIOGRAFIC AL MONUMENTELOR FEUDALE DIN BUCUREŞTI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1961

PREFAŢA

După cum se ştie, prima monografie mai importantă dedicată istoriei capitalei patriei noastre şi monumentelor sale este datorată lui Ionescu-Gion şi s-a editat în anul 1899. Deşi pentru vremea cînd a apărut, Istoria Bucureştilor *oferea multe date folositoare, astăzi ea este de mult depăşită, deoarece, în cele şase decenii ce s-au scurs de la apariţia ei — şi, mai ales, în anii regimului nostru de democraţie populară — s-au ivit multe şi largi posibilităţi de informare. Cu toate acestea, în lipsa altor lucrări cu caracter general, mai recente şi mai complete, pentru diverse ştiri cu privire la monumentele oraşului, mulţi dintre cercetători se adresează de obicei tot monografiei lui Ionescu-Gion, astfel încît lucrările privind istoria capitalei patriei noastre şi a monumentelor sale, cu unele excepţii* [1]*, nu depăşesc nivelul de informare de acum 60 de ani. Mai mult încă, unele lucrări, apărute relativ recent, nu se ridică nici măcar la nivelul de informare a lui Ionescu-Gion* [2].

Dacă despre monumentele religioase se ştiu, totuşi, destule lucruri, mai mult sau mai puţin exacte (dovadă bibliografia foarte bogată referitoare la acestea), despre celelalte monumente vechi ale oraşului — curţi domneşti şi boiereşti, case, hanuri, spitale etc. — se ştie în general mult mai puţin şi s-a scris şi mai puţin, aceasta datorită faptului că marea majoritate a construcţiilor civile vechi au dispărut, precum şi orientării aproape exclusive a vechilor cercetători spre studiul monumentelor religioase.

În afară de greşelile semnalate şi de altele asemănătoare, datorite lipsei de informare a diverşilor autori, nu trebuie trecut cu vederea nici faptul — esenţial, după părerea noastră — că toate lucrările

[1] Aceseta se referă mai ales la lucrările ce tratează anumite aspecte, perioade sau probleme din istoria oraşului.

[2] Una din cele mai reprezentative din acest punct de vedere poate fi considerată lucrarea lui G. Costescu, *Bucureştii vechiului regat*, apărută în 1944, unde se fac afirmaţii absurde, de genul acestora: biserica Mihai vodă a fost construită pe vremea lui Matei Basarab (p. 68), biserica Domniţa Bălaşa a fost zidită în anul 1662 de Nedelcu Bălăceanu şi a fost arsă în 1847 (p. 73), sau biserica Stavropoleos a fost capela hanului Grecilor (p. 73) etc.

Greşeli asemănătoare se întîlnesc şi în alte lucrări, mai vechi sau mai noi, privind monumentele oraşului.

În Anuarul Mitropoliei Ungrovlahiei din 1909 se afirmă, de pildă, că biserica Răzvan a fost zidită de domnul Moldovei, Ştefan Răzvan, în anul 1706 (p. 21), că biserica Zlătari a fost construită de ţigani dezrobiţi (!) de Constantin Brîncoveanu (p. 25) sau că mănăstirea Plumbuita a fost zidită de Matei Basarab în 1663—1664 (p. 81) etc.

Chiar cercetători cu mai multă pricepere şi competenţă în istoria arhitecturii romîneşti, din lipsa posibilităţilor de informare istorică propriu-zisă, nu cunosc datele construirii unor monumente sau confundă unele din acestea cu altele (de pildă, biserica m-rii Sf. Ecaterina cu paraclisul Sf. Ecaterina de la Curtea Arsă, pe acesta din urmă cu biserica Spirea Veche, sau biserica Săpunari cu Scaune etc.).

din trecut erau scrise de pe poziţia clasei dominante, astfel încît rolul bisericii era prezentat în chip mistic, idealist, ctitorii diverselor monumente apăreau în postura de filantropi, omiţîndu-se în chip voit să se spună că toate aceste construcţii se datorau exploatării crîncene a maselor populare, să se arate contrastul dintre viaţa îmbelşugată a boierilor — care locuiau în palate luxoase — şi a majorităţii locuitorilor oraşului — care trăiau în mizerie — ca şi lupta acestor mase împotriva exploatării, pentru o viaţă mai bună.

Astăzi, cînd, datorită însuşirii învăţăturii marxist-leniniste, ştim că orînduirea feudală se caracterizează prin exploatarea maselor de ţărani aserviţi, sîntem datori să arătăm că toate aceste monumente — construite de domni, boieri sau prelaţi — sînt realizate din veniturile stoarse prin exploatarea maselor de producători. Cunoscînd, de asemenea, adevăratul rol al bisericii în orînduirea feudală, ne putem explica grija de care se bucura biserica din partea reprezentanţilor clasei exploatatoare, precum şi numărul mare de construcţii de monumente religioase în această orînduire.

Bazată pe cercetarea a zeci de mii de documente, catagrafii şi planuri, edite şi inedite [1], a tuturor inscripţiilor privind oraşul Bucureşti [2], a mărturiilor cronicarilor şi călătorilor care ne-au vizitat capitala [3], pe studierea lucrărilor mai vechi referitoare la monumentele oraşului şi a rezultatelor ultimelor săpături arheologice, precum şi pe cercetări făcute pe teren, această lucrare este prima încercare de a strînge la un loc ştirile privind monumentele oraşului — civile sau religioase, existente sau dispărure — construite în epoca feudală, adică între secolul al XV-lea — de cînd datează primele monumente cunoscute din oraşul Bucureşti — şi anul 1850, luat ca limită aproximativă a acestei orînduiri.

Datorită folosirii acestui bogat material documentar, pe care cercetătorii mai vechi nu l-au avut la dispoziţie, am reuşit să precizăm, în cele mai multe cazuri, datele construirii fiecărui monument, ale transformărilor suferite şi amploarea acestora, precum şi numele ctitorilor, uneori şi pe al meşterilor care au lucrat la construirea sau transformarea monumentelor respective.

Deosebit de preţioase sînt numeroasele ştiri — multe din ele inedite — privind monumentele oraşului Bucureşti din secolele XVI—XVII. Precizăm că, pentru aceste două secole, am cercetat tot materialul documentar publicat sau pregătit pentru tipar la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. din Bucureşti, astfel încît, pînă la 1700, informarea poate fi socotită exhaustivă. Pentru secolul al XVIII-lea şi prima jumătate a celui următor, informarea documentară — deşi foarte bogată — nu epuizează însă, întregul material documentar existent.

Lucrarea, concepută sub forma unui repertoriu, cuprinde două părţi:

1. Arhitectură civilă şi

2. Arhitectură religioasă.

Din prima grupă fac parte: curţile şi palatele domneşti şi boiereşti, casele vechi de tîrgoveţi, hanurile, instituţiile (şcoli, spitale etc.) şi alte diverse monumente (băi, chioşcuri, cişmele, poduri); în grupa a doua sînt cuprinse: bisericile, mănăstirile, schiturile şi paraclisele.

La sfîrşitul lucrării, am adăugat şi o listă a monumentelor istorice [4] din perioada studiată, indicînd data cînd au fost ridicate şi bibliografia respectivă.

[1] Menţionăm aci că, pentru perioada 1626—1700, am folosit — pe lîngă documentele publicate — şi copiile documentelor aflate în arhiva Institutului de istorie al Acad. R.P.R., pregătite pentru tipar.

[2] Strînse şi pregătite pentru tipar de un colectiv al aceluiaşi Institut.

[3] De un preţios ajutor în completarea relaţiilor călătorilor privitoare la oraşul nostru ne-a fost lucrarea lui Paul Cernovodeanu, *Bucureştii descrişi de călători străini*, aflată în manuscris.

[4] Menţionăm aci că, în lucrarea noastră, am adoptat împărţirea în monumente de arhitectură şi monumente istorice după *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, tipărită în anul 1955 de către Comisia ştiinţifică a muzeelor, monumentelor istorice şi artistice, de pe lîngă Acad. R.P.R. Aci, la p. IX, se arată că sînt considerate monumente de arhitectură: palatele, clădirile de cult, locuinţele, ruinele şi rămăşiţele construcţiilor vechi, podurile iar monumente istorice « construcţiile sau monumentele comemorative... legate de evenimente istorice importante ».

În cadrul grupelor mari de monumente (cu excepţia unora, unde acest lucru nu a fost posibil sau unde ordinea cronologică era de preferat[1]*), monumentele au fost aşezate în ordine alfabetică, pentru a fi găsite cu mai multă uşurinţă*[2]*. Pentru monumentele care au avut mai multe denumiri în decursul vremii, am folosit-o pe cea mai cunoscută, făcînd trimiteri de la celelalte la aceasta.*

Cercetarea monumentelor vechi ale oraşului a confirmat părerea — exprimată şi de alţii înaintea noastră — că, din perioada studiată, nu se mai păstrează în Bucureşti, într-o formă apropiată de cea originară, decît foarte puţine dintre acestea: 59 monumente religioase şi 19 de arhitectură civilă. Multe monumente vechi au dispărut — dărîmate de cutremure, mistuite de incendii sau distruse din cauza lipsei de grijă a celor care trebuiau să le apere de distrugere — iar cele mai multe au fost transformate sau dărîmate şi reclădite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea sau în primele decenii ale secolului nostru, astfel încît astăzi nu mai prezintă caractere de monumente de arhitectură.

Cu privire la transformările şi distrugerile de monumente vechi, trebuie să arătăm că, în regimul burghezo-moşieresc, aceste monumente erau tratate cu foarte puţină grijă şi înţelegere. Nenumărate case vechi, hanuri, biserici etc. au fost dărîmate, deşi — cu unele reparaţii — puteau fi păstrate. Nici vestitul turn Colţea, « podoaba oraşului », nu a scăpat de dărîmare. Multe alte monumente au fost transformate în acelaşi timp, fie de arhitecţi străini — care nu înţelegeau vechea arhitectură romînească — fie de meşteri locali, care nu mai aveau legătură cu vechile tradiţii constructive. Numeroase biserici, mănăstiri şi hanuri mănăstireşti s-au dărîmat din cauza lipsei de grijă a egumenilor şi preoţilor, care priveau cu nepăsare cum se distrug vechile clădiri, deşi aveau mijloace să le repare. Din catagrafiile mănăstirilor — întocmite mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea — rezultă că multe dintre aceste monumente erau nişte « dărăpănături pustii ». Faptul acesta a fost remarcat, de altfel, şi de generalul Kiseleff[3]*, precum şi de toţi călătorii care au vizitat oraşul în această vreme.*

Această condamnabilă lipsă de grijă şi înţelegere a regimurilor trecute şi a reprezentanţilor lor faţă de vechile monumente ale oraşului este cauza principală a dărîmării sau transformării celor mai multe dintre ele.

De-abia în anii regimului nostru de democraţie populară monumentele au găsit grija şi înţelegerea necesară. Vechile palate — în care altădată domneau luxul şi desfrîul clasei exploatatoare — au fost puse la dispoziţia poporului şi transformate în muzee sau locuri de învăţătură şi recreaţie pentru copiii din oraşul nostru; restaurările vechilor monumente se fac acum numai sub supravegherea Comisiei de stat pentru arhitectură şi construcţii; tot acum, prin săpături arheologice, organizate pentru prima oară după un plan ştiinţific, s-au dat la iveală şi s-au studiat numeroase resturi ale unor monumente dispărute (Curtea Veche, Curtea Arsă, casele de la Radu vodă etc.).

Ţinînd seama de faptul că prezentînd numai puţinele monumente rămase într-o formă apropiată de cea originară am reda un tablou incomplet al vechiului oraş, am considerat că este bine să vorbim şi de monumentele dispărute sau transformate. Credem că acest lucru este folositor atît celor care se ocupă de istoria oraşului, cît şi acelora care studiază istoria arhitecturii într-o anumită perioadă.

[1] De pildă, curţile domneşti nu puteau fi aşezate decît în ordinea în care au fost locuite; altfel, Curtea Arsă ar fi trebuit trecută înaintea Curţii Vechi. Şcolile, spitalele şi monumentele istorice au fost aşezate, de asemenea, în ordinea cronologică a construirii lor; fiind puţine, pot fi găsite cu uşurinţă.

[2] În ordine alfabetică au fost aranjate casele boiereşti, hanurile şi bisericile. La primele două categorii de monumente, unde datele construirii sînt încă destul de incerte, o aşezare strict cronologică nici nu ar fi fost posibilă. La biserici, care păstrează aproape toate pisanii ce indică data construirii, am preferat, totuşi, aşezarea în ordine alfabetică, pentru a fi mai uşor găsite: dacă le-am fi aranjat cronologic, ca să se poată găsi în repertoriul nostru o anumită biserică ar fi trebuit să se ştie în prealabil cînd a fost construită.

[3] Hurmuzaki, s. I/4, p. 404.

Monumentele orașului care mai păstrează și cărora li s-a recunoscut caracterul de monument de arhitectură au fost marcate cu semnul [M] *iar cele istorice cu* [MI].

La monumentele de arhitectură am prezentat — pe lîngă un istoric cît mai complet al acestora — și o sumară descriere de arhitectură, insistînd asupra elementelor noi sau valoroase ale monumentului respectiv. La celelalte monumente — dispărute sau transformate — am făcut numai un succint istoric și am reprodus — unde a fost cazul — unele descrieri vechi. Acolo unde am găsit contracte vechi ale meșterilor însărcinați cu construirea sau transformarea unui monument (de pildă, la spitalul Brîncovenesc, la bisericile Domnița Bălașa și Sf. Dumitru) am relatat numeroase știri din aceste contracte.

La fiecare monument am indicat o bibliografie foarte bogată a studiilor, speciale sau generale, referitoare la monumentul respectiv[1], *precum și numeroase trimiteri la documente publicate sau inedite. Menționăm că este prima încercare de a se alcătui o asemenea bibliografie detaliată a monumentelor bucureștene, care, cu siguranță, va putea fi utilizată pentru efectuarea unor viitoare studii. La sfîrșitul lucrării, am alcătuit un indice cronologic, în care monumentele — indiferent de grupa din care fac parte — sînt așezare în ordinea în care au fost construite. Acest indice va înlesni studierea lor pe anumite perioade.*

★

La strîngerea materialului informativ am avut un prețios ajutor din partea lui Constantin și Maria Bălan, cercetători la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. din București; descrierile de arhitectură au fost făcute cu colaborarea arhitectului Virgiliu Marion; cîteva rezultate, nepublicate încă, ale ultimelor săpături arheologice mi-au fost comunicate de G. Cantacuzino; G. D. Florescu mi-a pus la dispoziție unele date privind fostele case boierești, iar arhitectul Horia Teodoru a făcut o serie de prețioase observații cu privire la descrierile de arhitectură ale monumentelor. Tuturor celor care m-au ajutat la alcătuirea și îmbunătățirea acestei lucrări le mulțumesc și pe această cale.

[1] Cu privire la modul cum am alcătuit această bibliografie, menționăm că am indicat în note numai izvoarele folosite (documente, cronici, călători), iar după istoricul și descrierea fiecărui monument am enumerat, în ordine cronologică, studiile — speciale sau generale — care se referă la monumentul respectiv. Am indicat, de asemenea, lucrările referitoare la pietrele de mormînt și la obiectele de cult ale bisericilor.

Titlurile lucrărilor generale au fost prescurtate (pentru prescurtările întrebuințate, vezi bibliografia generală de la finele lucrării).

INTRODUCERE

Capitala patriei noastre este o așezare omenească foarte veche. Cercetările arheologice, întreprinse pe scară largă pe teritoriul orașului București, în anii regimului nostru de democrație populară, au stabilit continuitatea vieții pe acest teritoriu, începînd din paleoliticul de mijloc și cel superior. În cursul acestor săpături, s-au descoperit, în diferite părți ale orașului, urme de cultură materială din paleolitic și neolitic, din epoca bronzului și a fierului, din timpul stăpînirii romane și din epoca migrațiilor, astfel încît se poate spune că așezarea sau așezările omenești de pe teritoriul actual al orașului nostru datează de multe milenii.

În secolul al XIV-lea, după ce formațiunile social-politice de la sud de Carpați au alcătuit statul feudal numit Țara Romînească, pe malurile Dîmboviței s-a construit un punct întărit, numit în documentele vremii Cetatea Dîmboviței [1]. În jurul acestor întărituri — situate pe colina unde s-a ridicat curtea domnească — și apărat de acestea, s-a dezvoltat apoi orașul propriu-zis, după cum în Rusia, în jurul unui Kremlin întărit, s-au dezvoltat posadele [2].

Nu se cunosc exact împrejurările nici data la care așezarea de pe rîul Dîmbovița a devenit oraș. După cum arată Engels, « adevăratele cauze ale apariției și dezvoltării orașului și a diferențierii sale de sat trebuiesc căutate înlăuntrul procesului de separare a meșteșugurilor de agricultură, precum și în apariția schimbului și a pieții interne, ca rezultate ale ridicării organizării statale pe o treaptă de evoluție superioară » [3]. Credem că orașul nostru — așezat la intersecția drumurilor ce mergeau către cele mai de seamă orașe ale țării (Curtea de Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște), iar pe Valea Prahovei și a Teleajenului, către Brașov, într-o regiune agricolă bogată și la adăpostul unor păduri întinse—îndeplinea aceste condiții încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Mutarea scaunului domnesc la București în secolul următor s-a făcut tocmai ca urmare a faptului că așezarea de pe rîul Dîmbovița — datorită unei dezvoltări economice continue — devenise un oraș de seamă al țării. Mutîndu-se la București, domnia recunoștea că orașul, aflat în plină dezvoltare, putea deveni capitala țării.

Pe de altă parte, așezarea scaunului domnesc în orașul nostru, acum 500 de ani [4], a contribuit și ea la ridicarea orașului: mutarea curții domnești la București a atras aici pe marii boieri ai țării,

[1] Despre Cetatea Dîmboviței și București vezi mai jos p. 23–25.

[2] Vezi *Orașul în perioada feudală*, în *Marea Enciclopedie Sovietică*, vol. 12, p. 178–188.

[3] F. Engels, *Opere alese*, II, Buc., 1952, p. 284–285.

[4] Deși după documentul din 1459 sept. 20 se mai emit și altele din « cetatea București » (1461 febr. 10, 1463 nov. 12, 1464 mai 30 etc., *DIR*, XIII–XV, p. 131, 133–134), orașul este numit prima oară « cetatea de scaun București » la 1465 oct. 14 (*ibidem*, p. 139).

care trebuiau să locuiască acolo unde își avea reședința domnul, alcătuind sfatul acestuia, iar slujitorii curții domnești s-au mutat, de asemenea, în noua capitală. Aceasta a contribuit, fără îndoială, la creșterea importanței orașului și a populației sale. Pentru satisfacerea necesităților curții domnești și ale clasei dominante, în noua capitală apar tot mai mulți meșteșugari și negustori, se dezvoltă piața și activitatea comercială.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, noua capitală a Țării Romînești ajunge a fi preferată celei vechi de la Tîrgoviște, domnul țării locuind mai mult la București.

O deosebită dezvoltare a luat orașul nostru în secolul al XVI-lea, cînd țările romîne cad sub dominația otomană. Începînd din acest secol, comerțul Țării Romînești este orientat aproape exclusiv către Imperiul otoman, iar orașul nostru, așezat aproape de Dunăre, pe drumul comercial ce venea pe valea Prahovei, ajunge cel mai de seamă centru comercial și meșteșugăresc al țării. În această vreme, orașul începe a fi numit « minunatul scaun al Bucureștilor » [1], « minunata cetate de scaun București » [2], sau « marea cetate a Bucureștilor » [3].

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, domnii Țării Romînești, supuși prea plecați ai Porții, stau la București « pentru a fi mai aproape de granița turcească », cum spune Franco Sivori, secretarul lui Petru Cercel [4]. Bucureștii devin capitala stabilă a țării, iar orașul cunoaște o epocă de puternică înflorire economică [5]. Numărul meșteșugarilor și negustorilor care apar în documente este din ce în ce mai mare; este pomenit « pazarul » (piața) orașului [6]; chiar boierii și mănăstirile, interesate în comerț, au numeroase prăvălii în oraș [7]. În timpul domniei lui Petru Cercel, Franco Sivori remarcă și el numărul mare de prăvălii « bine aprovizionate cu mărfuri de toate felurile » [8]. Tot din această vreme, ne-a rămas și primul document eliberat de sfatul orășenesc al Bucureștilor, de județul Necula al lui Bobanea și de cei 12 pîrgari ai orașului [9].

În această epocă de puternică dezvoltare economică, se construiesc în București — devenit capitala stabilă a țării — numeroase case boierești, mănăstiri și biserici: Mircea Ciobanul reclădește palatul domnesc și construește o biserică în curtea acestuia; sînt pomenite în documente primele case boierești din oraș; se construiesc mănăstirile: Plumbuita, Sf. Troiță, Stelea, Sf. Apostoli, Mărcuța, Sf. Dumitru, Mihai vodă, Sf. Ioan Grecesc, Sărindar, Sf. Gheorghe și bisericile: doamnei Maria și Stana, a banului Ghiorma, a jupînesei Caplea, Sf. Gheorghe Vechi, pe lîngă alte biserici mai modeste din lemn.

În afară de casele boierești și de mănăstiri, construite din cărămidă, majoritatea caselor erau mici, fiind construite din lemn sau chiar din lut [10]. În astfel de case trăiau cei mai mulți locuitori din București. Orașul era pavat cu trunchiuri de copac, care alcătuiau așa-numitele poduri ale ulițelor. Aceste poduri de lemn au fost remarcate de toți călătorii care au vizitat capitala Țării Romînești, începînd cu Lescalopier, în 1574.

Dezvoltarea orașului a fost însă întreruptă de campania turcească împotriva Țării Romînești, din 1595. Dominația turcească a avut, în tot cursul secolelor XVI—XVIII și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, un rol nefast pentru țările noastre, în general, și pentru capitala Țării Romînești, în mod special. În afară de faptul că turcii storceau — pe diferite căi și sub diferite forme — sume imense de bani și cantități uriașe de produse din țările noastre, pe lîngă monopolul comercial impus țărilor noastre și comerțul la prețuri fixate de Poartă, care reprezentau piedici

[1] Doc. din 1506 aug. 20 (*DIR*, XVI/1, p. 40).
[2] Doc. din 1516 ian. 11 (*ibidem*, p. 113).
[3] Doc. din 1534 dec. 27 (*DIR*, XVI/2, p. 170).
[4] Șt. Pascu, *Petru Cercel și Țara Romînească la sfîrșitul sec. XVI*, p. 169.
[5] Despre dezvoltarea economică a orașului în această vreme, vezi îndeosebi Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din București în secolele XVI și XVII*, în *Studii*, XII (1959), nr. 5, p. 71—112 și Radu Manolescu, *Aspecte din istoria negoțului bucureștean în secolul al XVI-lea*, *ibidem*, p. 25—69.
[6] Doc. din 1563 mai 13 (*DIR*, XVI/3, p. 177), în care apar nu mai puțin de 14 negustori din « pazar ».
[7] La 1580, Dragomir vornicul avea 18 prăvălii (*DIR*, XVI/4, p. 461); Preda paharnic, pe la 1578, era proprietarul a trei prăvălii (*ibidem*, p. 304 și 324); la 1589, Jipa portar avea, de asemenea, prăvălii pe Ulița Mare (*idem*, XVI/5, p. 413); dintre mănăstirile bucureștene, cea mai mare proprietară de prăvălii era Sf. Troiță, care avea, pe la 1587, 13 prăvălii (*ibidem*, p. 275—276), al căror număr ajunge apoi la 32.
[8] Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 169.
[9] Doc. citat din 1563 mai 13 (*DIR*, XVI/3, p. 177).
[10] Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 169—170.

serioase în calea dezvoltării economice a țărilor romîne, turcii și tătarii — supușii lor — cauzau mari pierderi și suferințe țărilor noastre și locuitorilor lor, prin jafurile și sălbăticiile comise ca represalii la cel mai mic semn de împotrivire la ordinele Porții, sau chiar la trecerea lor prin țările noastre. Alături de celelalte orașe ale țării, capitala Țării Romînești a avut, de asemenea, de suferit de pe urma ororilor și silniciilor turcești. Astfel, după mazilirea lui Mircea Ciobanul, în 1554, orașul București a fost ars de turci [1]. Cea mai mare asemenea calamitate s-a abătut asupra orașului nostru în anul 1595, cînd — din ordinul lui Sinan pașa [2], gonit de trupele ardelene și muntene — orașul a fost « prefăcut în cenușe, ars și jefuit » de turci [3], rămînînd « ici, colo, cîte o casă, biserici stricate și case în ruină » [4]. După 1595, domnia s-a mutat din orașul ruinat, la Tîrgoviște, care scăpase de distrugere.

Refacerea orașului a început chiar în vremea domniei lui Mihai Viteazul; în timpul domniei lui Radu Mihnea, Bucureștii se aflau în plină reconstrucție și înflorirea economică reîncepuse. Orașul, distrus de turci, s-a refăcut relativ repede, astfel încît, în 1626, domnul revenea în « cetatea de scaun » București [5].

În anul 1631, suedezul Strassburg — în trecere prin București — putea afirma că orașul era « mare și foarte întins », și că « toate străzile și piețele orașului erau pline de mărfuri scumpe » [6].

Capitala Țării Romînești a cunoscut apoi o epocă deosebit de înfloritoare în timpul îndelungatei domnii a lui Matei Basarab (1632—1654), perioadă de liniște din partea turcilor și de progres economic. În acest timp, se construiește mult în orașul nostru: Matei Basarab reface vechea curte domnească, în anii 1640—1642; se reconstruiesc mănăstirile Plumbuita, Sf. Apostoli și Sărindar; se clădesc biserici noi (Sf. Dumitru- de jurămînt, biserica lui Udrea slugerul, a Tabacilor, biserica din mahalaua Zlătarilor, Sf. Nicolae Șelari etc.), sau se refac altele mai vechi (Ghiorma Banul, Bărăția etc.). Numărul caselor din oraș crește, iar orașul se mărește în întindere, cuprinzînd teritoriul dintre lacul lui Dura negustorul (viitorul Cișmigiu), mănăstirea Sărindar, grădinile de la nordul acesteia, biserica Batiștei, Podul Tîrgului de afară (Calea Moșilor), mănăstirea Stelea și biserica din mahalaua Olteni; orașul începe să se întindă și pe malul drept al Dîmboviței, unde se construiseră — încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea — mănăstirile Mihai Vodă, Sf. Apostoli, Sf. Ecaterina și Sf. Troiță. Dincolo de Dîmbovița, chiar în fața curții domnești, se găsea Podul Calicilor (Calea Rahovei de azi); o altă mahala locuită de sărăcimea orașului era cea « calicească, la Gorgan », amintită la 1638—1639 [7].

Încă de la începutul domniei lui Matei Basarab, călătorii care au vizitat capitala Țării Romînești remarcă faptul că orașul era mare și înfloritor. În trecere prin București, la 1636, un polon care făcea parte din solia condusă de Krasinski însemna în relația sa că « orașul este mai frumos clădit decît Iașii, deși este mai mic » [8]. Un cleric catolic, Baksici — care a văzut Bucureștii prin anul 1640 — arată că orașul era așezat « într-o regiune foarte bogată în grîne și plină de vite de tot soiul, de vii și de fructe din belșug, pește din abundență » . . . [9]. Tot de la Baksici aflăm că orașul avea 12 000 de case și 100 000 de locuitori (cifra este exagerată, orașul ajungînd la această populație de abia la începutul secolului al XIX-lea).

În anul 1655, Bucureștii cunosc prima răscoală populară antifeudală înregistrată de documente: este vorba de cunoscuta răscoală a slujitorilor, care a început la 17 februarie 1655 și la care au luat parte — în afară de numeroși țărani aserviți — și mulți meșteșugari din capitală, unii dintre ei fiind și slujitori domnești. Răscoala slujitorilor a fost deosebit de violentă în București,

[1] Hurmuzaki, II/5, p. 175.

[2] Acesta arăta că « am hotărît să ardem numita cetate și să dăm foc și flăcări la toate casele, bisericile, grădinile și curțile lor » (Hurmuzaki, III/1, p. 355).

[3] Hurmuzaki, XII, p. 346 – 347 și *Analele Acad. rom., Mem. Sect. ist.*, s. III, t. IV (1924–1925), p. 121.

[4] Balthazar Walther, în *Tezaur de monumente istorice*, I, p. 40.

[5] Hrisovul lui Alexandru Coconul, din 1626 nov. 10 (Acad. R.P.R., CXXV/53).

[6] Arhivu, I, p. 12.

[7] G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 201.

[8] P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 30.

[9] *Monumenta spectantia*, XVIII, p. 104.

unde au fost uciși numeroși boieri, au fost prădate casele acestora și bisericile. După cum arată Constantin Șerban într-un document din 1656 aug. 11, « s-au sculat dorobanții și seimeanii și călărașii acolo în București asupra domniei mele și asupra boierilor domniei mele și au jefuit mănăstirile și toate bisericile cîte erau în orașul București și în alte părți și au luat toate cîte se aflau în ele »[1]. Numeroase alte documente amintesc apoi de vremea « cînd s-au rădicat dărăbanții și slujitorii asupra boierilor, de i-au tăiat și le-au jefuit casele »[2], iar cronica țării arată că răsculații « au dat jaf caselor boierești și neguțătorilor și tuturor cîți știau ei că se biruiesc și au bucate; și au jăhuit toată țara, din cap pînă în cap, și curciș și curmeziș »[3].

De abia potolită răscoala slujitorilor, prin intervenția armatelor ardelene conduse de G. Rákóczy al II-lea, capitala noastră a avut de suferit cumplita pradă a turcilor și tătarilor din anul 1659, cînd orașul a fost ars, rămînînd în picioare numai bisericile de zid[4].

Din această vreme, ne-au rămas două prețioase relații de călătorie, care dau numeroase știri despre București și monumentele sale: este vorba de însemnările diaconului Paul de Alep — însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei în vizitele acestuia prin țările noastre — și de cele ale unui turc, Evlyia Celebi — participant la expediția de jaf a armatei turcești, amintită mai sus. După aprecierile diaconului din Alep, orașul București, « vestita reședință a domnilor », era « foarte mare », numărînd 6 000 de case; Evlyia Celebi considera orașul « măreț » și « așa de bogat și de frumos și locuit ». După părerea acestuia, orașul avea 12 000 de case, majoritatea cu un cat și puține din cărămidă, și 1 000 de prăvălii[5] (cifrele sînt, desigur, exagerate).

După 1660, cînd turcii « au trimis poruncă lui Ghica vodă de au surpat cetatea din Tîrgoviște, ca să nu aibă dușmanii împăratului sprijineală acolo »[6], Bucureștii rămîn — pînă în domnia lui Constantin Brîncoveanu — singura capitală a țării, iar orașul cunoaște o nouă epocă de înflorire, care culminează cu domnia lui Brîncoveanu. Un călător maghiar, care a văzut orașul prin 1678, arăta că « Bucureștii au o piață foarte mare și foarte bogată »[7].

În această perioadă, în orașul nostru se înființează primele tipografii și prima școală de învățămînt superior. În București se vor tipări — începînd din timpul domniei lui C. Brîncoveanu — cărți religioase pentru bisericile din țările subjugate de turci, iar școala grecească de aici va fi frecventată de numeroși tineri din sudul Dunării, astfel încît orașul devine un important centru cultural al sud-estului european.

Începînd cu domnia lui Șerban Cantacuzino, dar mai ales în aceea a lui Brîncoveanu — domnii caracterizate, după cum se știe, printr-o fiscalitate excesivă — în orașul nostru se fac numeroase construcții: se înalță primele hanuri — necesare pentru punerea la adăpost a mărfurilor numeroșilor negustori localnici și străini, ce vin în capitala Țării Romînești, ajunsă un mare centru comercial (hanurile Șerban vodă, Constantin vodă, Sf. Gheorghe Nou, Zlătari etc.); se mărește și reface în parte vechea curte domnească; Brîncoveanu pune să se construiască două noi palate: cel din Piața Unirii (dispărut) și de la Mogoșoaia; se construiesc sau refac numeroase biserici și mănăstiri: biserica Doamnei, Cotroceni, Sf. Gheorghe Nou, Sf. Ioan Grecesc, Sf. Sava, Colțea, Dintr-o zi, Scaune, Brezoianu etc.

Călătorii care au vizitat orașul la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor au remarcat nu numai frumusețea clădirilor înălțate în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, dar și faptul că orașul avea « multe piețe cu barăci »[8], precum și hanuri mari cu prăvălii[9].

[1] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Apostoli, I/1; cf. și cronica țării, unde se arată că « tot ce au aflat în biserici au luat; numai pietrele goale au lăsat » (*Mag. istoric*, IV, p. 339).
[2] Arh. St. Buc., ms. 295, f. 149—150.
[3] *Mag. istoric*, IV, p. 339.
[4] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 226, 231.
[5] H. Dj. Siruni, *Orașul București descris de călătorul turc Evlyia Celebi* (în manuscris).
[6] C. Grecescu, *Mărturiile comisului Istoc. Un fragment de cronică 1659—1664* (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 92).
[7] N. Iorga, *Istoria romînilor prin călători*, II, p. 67—68.
[8] Relația clericului rus Vișenski, din 1707 (*Viitorul*, Iași, nr. 20—22, din 1907, p. 7—8).
[9] Anton Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 6.

Descriind frumoasele locuinţe ale boierilor, înconjurate cu grădini întinse, călătorii străini nu pot să nu remarce faptul că « marginile oraşului au un aspect foarte sărăcăcios », casele fiind « săpate în pămîm... şi acoperite cu paie sau cu coji de copac »[1].

După 1716, cînd turcii numesc în Bucureşti domni din Fanar şi cînd dependenţa de Imperiul otoman este tot mai accentuată, oraşul nostru intră într-o nouă etapă, care durează pînă la 1848: este perioada numită a feudalismului în destrămare. În acest secol de puternică dezvoltare a meşteşugurilor şi a comerţului bucureştean, cînd breslele de meşteşugari şi negustori se înmulţesc[2] şi se organizează, cînd apar în Bucureşti primele manufacturi şi cînd — odată cu ivirea zorilor unei noi orînduiri — creşte tot mai mult rolul meşteşugarilor şi negustorilor, exploatarea turcească devine un obstacol tot mai greu de suportat în calea dezvoltării economice a Ţării Romîneşti, deoarece « stăpînirea otomană (ca orice altă stăpînire orientală) este incompatibilă cu orînduirea capitalistă ». De aceea, lupta contra exploatării otomane se împleteşte cu lupta împotriva vechilor relaţii feudale şi a privilegiilor boiereşti, piedici la fel de serioase în calea dezvoltării noii orînduiri capitaliste.

În secolul al XVIII-lea, ca urmare a dependenţei tot mai accentuate de Imperiul otoman, oraşul capătă un aspect tot mai mult oriental: influenţa orientală se simte nu numai în viaţa trîndavă a marii boierimi — care vorbeşte greceşte şi se îmbracă cu anterie şi giubele — în marele număr de turci şi greci stabiliţi în Bucureşti, în marea cantitate de produse coloniale de pe piaţa oraşului sau în modul cum numeroşii negustori ambulanţi (bragagii, simigii sau rahagii) îşi strigă pe stradă produsele, dar şi în felul de construire a caselor — cu balcoane ieşite în afară şi chioşcuri în grădină — precum şi în modul în care marea boierime îşi mobilează locuinţele.

Chiar la începutul acestei perioade, în 1716, oraşul are de suportat a doua ocupaţie austriacă din istoria sa — prima fusese în 1689 — cînd « cătanele tăia, puşca, ucidea pe norod tare foarte, cît toţi erau în lacrămi, plînsuri şi în vaete »[3].

Peste numai doi ani, în februarie 1718, un mare incendiu pustieşte parte din oraş, arzînd « multe case şi mănăstiri », printre care mănăstirea Sf. Gheorghe Nou şi biserica de la Curtea Veche[4]. Un alt mare incendiu izbucneşte la 27 februarie 1739, cînd au ars m-rea Colţea şi alte trei biserici de piatră, 16 case boiereşti mari (de rangul întîi), 49 case de rangul doi, 77 de rangul trei, cinci chilii şi 49 prăvălii[5].

O altă nenorocire care s-a abătut asupra oraşului nostru a fost prada turcilor şi tătarilor, din nov. 1737, cînd aceştia « au prădat tîrgul, cu mănăstiri cu tot, şi au găsit mulţime de avere »[6].

Oraşul s-a refăcut însă destul de repede după cele două incendii, astfel încît călătorii care l-au vizitat către mijlocul secolului al XVIII-lea îl descriu ca fiind deosebit de înfloritor. Pe la 1742, un dregător turc socotea oraşul « bine zidit, cu biserici frumoase şi bogate şi cu case măreţe » şi arăta că « aici se află numeroşi negustori », capitala avînd — « tîrguri (pieţe) bine zidite »[7]. Peste trei ani, un alt călător, A. Becich, considera că Bucureştii erau « un oraş de seamă, îmbelşugat în toate, cu o populaţie numeroasă, alcătuit din 10 000 de case ... Are multe clădiri măreţe »[8]. O descriere asemănătoare este cea făcută de călugărul rus Serapion, care însemna, în 1749, că oraşul « e mare şi foarte plăcut; acolo vin negustori de peste tot, din Turcia, Bulgaria, Veneţia, Rusia şi alte ţări. În acel oraş se află multe mănăstiri de piatră şi biserici ». Călugărul rus mărturisea că « un asemenea oraş n-am mai văzut, căci este prea frumos şi vesel şi clădit

[1] *Bul. Soc. romîne de geografie*, XLI, 1922, p. 201.

[2] La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea existau în Bucureşti nu mai puţin de 51 bresle de negustori şi meşteşugari: lipscani, cavafi, şelari, braşoveni, bărbieri, argintari, croitori, cojocari groşi şi subţiri, brutari, simigii, băcani, dogari etc. (Prager, *Blănăria*, p. 124—125). Vezi şi C. Şerban, *Breslele bucureştene în secolul XVIII*, în *Studii* (1959), nr. 6, p. 53—89.

[3] *Cronica ţării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 155.

[4] Hurmuzaki, XIV/2, p. 831—832 şi *Cronica ţării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 99.

[5] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 185—186; cf. şi o altă însemnare contemporană, care arată că a ars « o parte a Bucureştilor ». (I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor romîneşti*, I, Buc., 1907, p. 293). Un document din 1739 mai 28 spune că « au arsu tîrgu » (I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 127).

[6] *Cronica lui Ion Neculce*, ed. acad. Iorgu Iordan, p. 377.

[7] *Revista nouă*, III (1890), p. 19.

[8] *Arhiva*, V (1894), p. 549.

regulat »[1]. Peste alți zece ani, în 1759, consulul francez Peyssonnel scria că București « este un oraș mare și frumos și foarte populat; numără mai mult de 120 000 locuitori; sînt acolo foarte frumoase edificii publice și, mai ales, hanuri minunate, ocupate de negustori bogați, la care se găsesc tot felul de mărfuri, din toate țările lumii comerciale »[2]. Cam în același timp, secretarul lui Constantin Mavrocordat, Chesarie Daponte, considera că « Bucureștii întrec Iașii în toate; la Iași sînt ca la 5 000 de case, iar la București 15 000 »[3].

Toate aceste descrieri — care oferă date mai mult sau mai puțin precise — nu fac decît să consemneze faptul că orașul — devenit unul din cele mai importante centre comerciale din sud-estul Europei — cunoștea o epocă de prosperitate economică deosebită. În această perioadă se construiesc în orașul nostru numeroase case, hanuri, precum și mănăstiri și biserici, unde sculptura în piatră atinge o mare măiestrie (Văcărești, Stavropoleos etc). și alte biserici mai modeste, ridicate de meșteșugari și negustori îmbogățiți sau de dregători mărunți (Caimata, Mîntuleasa, Udricani, Silvestru, Sf. Elefterie etc.).

Remarcînd această situație aparent înfloritoare a capitalei și mulțimea monumentelor sale, nu putem neglija că ele se datorau, în bună măsură, exploatării tot mai crîncene la care marii boieri și mănăstirile supuneau pe cei ce locuiau pe pămînturile lor; pe de altă parte, statul feudal supunea unei fiscalități din ce în ce mai crîncene masele de contribuabili, formate din țărani — liberi sau aserviți — și din orășeni. « Prin țară și prin București gemea norodul de acele grele biruri, silindu-i cu bătăi, cu legături, cu patimi, pentru luarea acelor mulți bani, pînă la atîta cît mulți au și murit de bătăi »[4]. În fața exploatării feudale[5] și a abuzurilor administrației, orășenii din București se manifestă hotărît: au loc cîteva răzvrătiri, în 1753 — care are ca rezultat mazilirea lui Matei Ghica[6] și în 1764 — care se termină prin otrăvirea lui Constantin Racoviță[7]. La 1765, o mare răzvrătire izbucnește contra abuzurilor boierului Stavarache; în acel an « s-a întîmplat răscoală din partea rufeturilor din București »[8], răscoală care duce la mazilirea lui Ștefan Racoviță. La plecarea acestuia din oraș, « s-a strîns tot norodul, strigînd, înjurîndu-l, blăstămîndu-l și aruncînd în careta lui cu tină și cu baligă »[9].

Un eveniment de seamă, care influențează în mod hotărîtor dezvoltarea orașului nostru, este războiul ruso-turc dintre 1768—1774, terminat cu pacea de la Kuciuk-Kainargi. După această pace, printr-o serie de hatișerifuri și firmane smulse Porții de intervențiile energice ale diplomației rusești, monopolul comercial asupra țărilor noastre a fost îngrădit treptat, pînă cînd pacea de la Adrianopole, din 1829, l-a desființat complet.

Tot ca urmare a păcii de la Kuciuk-Kainargi, care recunoaște Rusiei dreptul de a interveni la Poartă în favoarea țărilor romîne, se stabilesc în capitala noastră primele consulate străine: cel rusesc, în 1782, austriac, în 1783, francez, în 1796 și englez, în 1801. După înființarea acestor consulate — a căror principală atribuție era apărarea și promovarea intereselor comerciale ale țărilor respective — crește interesul puterilor străine față de bogățiile Țării Romînești și Moldovei, se dezvoltă schimburile comerciale între țările noastre și Austria, Rusia, Franța, Anglia, Prusia etc.

După pacea de la Kuciuk-Kainargi, din 1774, o nouă perioadă de înflorire economică se deschide pentru orașul nostru, astfel încît Dionisie Eclesiarhul putea să declare — idealizînd situația — că « era în acea vreme darul și mila lui Dumnezeu într-această țară, cu liniște mare și cu pace adîncă, deschizîndu-se toate schelile hotarelor împrejur și de către turci nici o supărare nu era;

[1] *Studii*, 1948, nr. 2, p. 313.
[2] Ch. Peyssonnel, *Traité sur le commerce*, II, p. 177—178.
[3] *Bis. ort. rom.*, XIV (1890), p. 357—358.
[4] *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 142.
Cf. și cronica lui Ioan sin Dobre, meșteșugar din București, care arată că, pe la începutul sec. XIX, « în Țara Romînească, cine poate spune jafurile și grelele biruri ce năștea apururea de nesățioșii boeri, încît creștinii nicăiri nu mai avea loc, că fugea din loc în loc, alții peste Dunăre, și nicăieri odihnă nu avea » (ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. Buc.).
[5] Despre cotropirea ocinei orașului de către mănăstiri și boieri vezi I. Ionașcu, *Aspecte demografice și sociale din București la 1752*, în *Rev. arhivelor*, II (1959), nr. 2, p. 117 și urm.
[6] *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 122—123.
[7] *Ibidem*, p. 135—137.
[8] Hurmuzaki, XIV/2, p. 1177 și 1080—1081.
[9] *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 144—151.

boierimea sporia întru slujbele lor, neguţiatorii se lăţia cu alişverişurile lor la cîştig, meşteşugarețíi sporia întru lucrarea sa:..., eftinătate era la mărfuri şi la dobitoace »[1].

În perioada ce urmează păcii de la Kuciuk-Kainargi se deschide aproape de Bucureşti manufactura de hîrtie de la Fundeni, în 1776[2], apoi o manufactură de postav şi alta de testemeluri, la Mărcuţa; se dezvoltă comerţul bucureştean, se construiesc numeroase hanuri pentru negustorii străini; se deschid primele case străine de comerţ etc.

În acelaşi timp, oraşul începe a se desprinde treptat de lumea orientală: în Bucureşti pătrund tot mai multe cărţi şi reviste străine, trupe străine de teatru vizitează capitala, boierii încep să se îmbrace « evropeneşte », dau serate şi baluri, merg în căleşti luxoase, aduse de la Viena sau din alte părţi. Schimbarea aspectului oriental al oraşului s-a făcut însă destul de încet, iar amestecul de elemente noi, occidentale, cu cele orientale dădea un farmec propriu capitalei noastre. Pe la 1804, un călător, Jaubert, afirma că Bucureştii sînt un oraş « semi-europeam »[3], iar în 1827, un alt călător, Frankland, remarca şi el « curiosul amestec de costume şi obiceiuri orientale şi europene din Bucureşti »[4].

Oraşul şi-a păstrat încă multă vreme aspectul de sat foarte mare — cum îl socotesc unii călători[5] — datorită mahalalelor sale întinse, precum şi faptului că cele mai multe case erau înconjurate de grădini mari. Călătorii care l-au vizitat mărturisesc însă că « se poate găsi aici o cantitate mai mare de mărfuri decît la Constantinopol »[6] şi că numeroasele prăvălii ale oraşului sînt « bine îndestulate cu mărfuri de toate felurile ».

La începutul secolului al XIX-lea, două alte calamităţi cauzează mari stricăciuni clădirilor din oraş: este vorba de marele cutremur din 11 oct. 1802[7] şi de incendiul din 28 august 1804, cînd cade pradă flăcărilor mare parte din oraş[8]. Atunci au ars numeroase case şi prăvălii, hanul şi biserica Sf. Gheorghe Nou, bisericile Sf. Anton de la Puşcărie, Bărăţia, Curtea Veche şi altele[9].

[1] *Tezaur de monumente*, II, p. 166.
[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 95—97.
[3] *Îndreptarea*, XIX (1936), nr. 79, p. 1.
[4] Frankland, *Travels*, I, p. 35.
[5] Panzini, în *Europa Orientale*, II, 1922, nr. 3, p. 23; Raicevich, *Osservazioni*, p. 225 etc.
[6] Clarke, *Travels*, VIII, p. 270.
[7] O însemnare, reprodusă de N. Iorga (*Manuscriptele mănăstirii Cernica*, p. 20), arată că « s-au cutremurat pămîntul foarte tare, încît au căzut multe turnuri dupe la sfintele besearici, iar altele din besearici au căzut de tot. Aici în Bucureşti s-au rupt şi turnul cel înalt Colţea, care era podoaba oraşului, iar din casele boiereşti şi din cele de obşte prea puţine au scăpat zdravene . . . micşorîndu-se podoaba a multor turnuri înalte » (vezi şi *Bis. ort. rom.*, 1926, p. 704).

O altă însemnare, publicată în *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625, precizează că acest cutremur a durat şase minute (!) şi că s-a făcut mare stricăciune din cauza aceasta la mănăstiri, clopotniţe, biserici, « otele » şi « mai ca jumătate n-au rămas case neatacate ». Au fost avariate atunci « mai toate bisericile vechi », printre care: clopotniţa de la Colţea, biserica Sf. Gheorghe Nou, Sărindar, Zlătari, Mihai vodă, Sf. Apostoli, clopotniţele de la Radu vodă şi Sf. Atanasie, hanul Şerban vodă etc. şi s-a sfărîmat « din temelii » mănăstirea Cotroceni.

În legătură cu acest cutremur, consulul Austriei, Merkelius, comunica internunţiului Stürmer următoarele: « Din cauza puternicului cutremur de pămînt care s-a produs ieri după masă, între orele 1 şi 2, ziua de ieri va rămîne neuitată locuitorilor, pentru că, din pricina puternicilor zguduituri — care, din fericire, n-au durat mult şi s-au produs ziua — diferite turnuri de biserică şi unele clădiri mai puţin rezistente s-au dărîmat în parte; partea superioară a turnului Colţei, cel mai înalt de aici, s-a prăbuşit, şi nici o casă sau clădire deosebită n-a rămas nevătămată, dar pînă acum nu se cunosc decît cîteva cazuri de moarte »... (Hurmuzaki, XIX/1, p. 149).

După descrierea lui Ioan sin Dobre, meşteşugar din Bucureşti, « s-au făcut un cutremur mare... iar aici în Bucureşti multe sfinte biserici s-au zdrumicat, altele mai de tot; hanurile asemenea, case mari, ziduri intemeeate, asemenea s-au zbrenţuit. Iar pămîntul pă alocurea să deschidea cît ar încăpea un om cu calu » (cronica lui Ioan sin Dobre, ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).

Despre acest cutremur, vezi şi o altă însemnare la Acad. R.P.R., ms. rom. 2303, f. 122 v.; Fotino D., *Istoria Daciei*, II, p. 212; Haşdeu, *Zilot romînul*, p. 82; Urechia V. A., *Ist. rom.*, VIII, p. 676; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 350—351; Ştefănescu Gr., *Cutremurele de pămînt în Romînia*, p. 16—21; Caselli D., *Cutremurul cel mare din 1802* (*Gazeta municip.*, IV (1935), nr. 173). etc.
[8] Hurmuzaki, XVI, p. 668—669 (raportul consulului francez, după părerea căruia au ars două treimi din oraş); după informaţiile lui Merkelius, consulul austriac la Bucureşti, au ars 1 000 de prăvălii şi 2 000 de case (Hurmuzaki, XIX/2, p. 214—216). Vezi şi o însemnare din 1804 august 28, care arată că « a ars tot tîrgul » (Acad. R.P.R., XXI/110).
[9] N. Iorga, *Manuscriptele m-rii Cernica*, p. 20—21, şi *Bis. ort. rom.*, 1926, p. 705. O altă însemnare contemporană arată că au ars — pe lîngă clădirile de mai sus — hanul Mihai vodă, Săraria veche, Tîrgul Cucului, « pînă la casele lui Prişcoveanu şi la deal pînă la casele lui Castriş ». Incendiul a durat 12 ore, provocînd pagube de 30 000 de pungi (D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 217).

După cum arată meşteşugarul bucureştean Ioan sin Dobre, martor al evenimentului, ar fi ars la 28 august 1804 « din hanul lui Sărban vodă uliţa în spre răsărit pînă în gura Păscării, în prăvăliile Vladului păscaru; şi din po(a)rta din sus a Curţii

După acest mare incendiu, domnul a dat poruncă « să facă casele drept în rînd, să iasă uliţele drepte, nu şuvăite, şi casele una mai afară şi alta mai înlăuntru ca mai înainte, de se astupa una pe alta ». « Pînă la un an », oraşul s-a făcut mai frumos decît fusese înainte de incendiu, « cu uliţe drepte »[1]. Tot pe linia acestor măsuri edilitare se înscriu şi alte hotărîri luate în această perioadă, cu privire la buna gospodărire a oraşului: de pildă, la 1814 iulie 6 se dă primul ordin de luminare a oraşului, stabilindu-se ca la fiecare şapte case din centrul oraşului să se pună cîte un felinar [2], iar la 1819 mai 15 se cere desfiinţarea tuturor tarabelor şi scărilor din stradă, pentru a se lărgi uliţele oraşului pînă la patru stînjeni [3]. Tot în această perioadă, sînt numiţi primii arhitecţi (« arhitectoni ») ai oraşului: G. Freywald, în 1815 — urmînd să se ocupe de adîncirea cursului rîului Dîmboviţa [4] — şi Hartl, la 1816 oct. 4, care trebuia să aibă şi « privigherea » construcţiilor noi [5].

Modernizarea oraşului s-a accentuat mai mult în timpul şi după războiul ruso-turc dintre 1806 şi 1812, datorită, în mare parte, influenţei armatei ruse, care a rămas cîţiva ani în oraşul nostru. După o mărturie contemporană, din 1807, datorită acestei influenţe, « toate doamnele moldovence şi muntence adoptară costumul european; din toate părţile sosiră în ambele capitale negustori de mode, croitorese, croitori.... » [6]. Tot prin intermediul Rusiei, a pătruns în ţările noastre stilul neo-clasic; în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în Bucureşti se construiesc numeroase case boiereşti în acest stil, oraşul schimbîndu-şi, şi prin aceasta, înfăţişarea.

Pe măsură ce boierii îşi construiesc case tot mai luxoase, contrastul dintre aceste locuinţe şi cocioabele sau bordeiele mizere în care locuia majoritatea orăşenilor devine tot mai izbitor. Toţi călătorii care au vizitat oraşul în acea vreme l-au înregistrat cu oarecare uimire, numind Bucureştii « oraşul contrastelor » [7] Generalul rus Langeron arată că oraşul era « o adunătură mare şi neplăcută de case vaste şi prost clădite, ori de colibe de ţărani » [8]; consulul Prusiei, Kreuchely — case cunoştea bine oraşul — mărturiseşte că « grămezi de colibe de lemn înconjoară case frumuşele şi chiar frumoase » [9]; vizitînd Bucureştii în 1835, viitorul general Moltke însemna în trecere că aici « se văd cele mai sărăcăcioase cocioabe lîngă palate în stilul cel mai modern şi lîngă biserici vechi cu arhitectură bizantină; cea mai amarnică sărăcie se arată lîngă luxul cel mai triumfător » [10]; în sfîrşit, în anul următor, Saint Marc Girardin făcea o remarcă asemănătoare: « Ceea ce sare în ochii străinului la Bucureşti este curioasa deosebire dintre locuinţe: imaginaţi-vă cîteva dintre cele mai prăpădite magherniţe ale noastre, iar în mijlocul lor palate strălucite...; cele mai murdare dugheni stau alături de casele cele mai arătoase; ieşi dintr-o locuinţă care-ţi aminteşte vreuna din cele mai frumoase clădiri ale Parisului sau ale Vienei şi dai peste o mizeră cocioabă de lemn » [11]. Acest contrast între marile case boiereşti şi cocioabele sărăcimii oraşului

Vechi pînă la Sfîntul Ioan din podu Beilicului (Sf. Ioan-Piaţă); şi îndărăt pînă la Bărăţie; şi din beserica Curţii Vechi încoace iar pînă la Bărăţie; iar de la Bărăţie uliţa ce merge spre consulu nemţesc pînă la Ghiiulolo; iar de la Ghiiulolo uliţa spre curtea Puşcării, pînă la po(a)rta din jos, iar de la Bărăţiia uliţa Boiangiilor iarăşi pînă în uliţa Bogasierilor, pă din dosul Boiangiilor uliţa pînă în hanu lui Piper, cu casele Chiriţeştilor; iar din răspîntia cea mare, de la po(a)rta Sfîntului Gheorghe Nou uliţa pînă în hanu lui Filaret, cu hanu lui Piper şi cu hanu Sfîntului Gheorghe; Tîrgu Cucului cu totu pînă la Păscării, doă uliţe ce urmează una din Lipţicani şi alta de la ulicio(a)ra Sfîntului Necolaie (din Prund) spre Po(a)rta din Sus, amîndoă, şi puţin spre Moruzo(a)la din răspîntiia de la Her pînă în zidu hanului Colţii cu hanu lui Sanfir; doă poduri pă gîrlă, unu la Po(a)rta din Sus, altul al lui Manuc, cu hanu lui Manuc; şi încă un pod ce merge peste gîrlă la casele ispravnicului de ungureni în dreptu hanului lui Manuc, şi acela au ars, şi casele de peste gîrlă. Pînă la aceste semne s-au săvîrşit focul. Mulţime de neguţători s-au stins cu totul ». După cum se vede, ştirile despre acest incendiu se cam contrazic.

[1] Dionisie Eclesiarhul, p. 127; cf. şi relaţia lui Ali bey al Abbassy, care arată că străzile oraşului « sînt drepte, destul de lungi şi toate podite » (*Voyages*, p. 405).

[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 710.

[3] *Idem*, III, p. 301—302.

[4] *Idem*, X, p. 718.

[5] *Ibidem*, p. 728.

[6] Hurmuzaki, III/1, p. 79.

[7] E. Poujade, *Chrétiens et turcs...*, Paris, 1859, p. 449.

[8] G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 156.

[9] Hurmuzaki, X, p. 515.

[10] *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei in gesammelte Schriften und Denkwürdigkeiten des General-Feldmarchals Helmuth von Moltke*, ed. G. Hirscheld, vol VIII, Berlin, 1917, p. 4.

[11] Saint Marc Girardin, *Souvenirs de voyage et d'etudes*, Paris, 1852, p. 277—278.

a fost remarcat — uneori aproape cu aceleaşi cuvinte — şi de alţi călători care au vizitat oraşul în această vreme [1].

Ţinînd seama de acest contrast dintre sărăcie şi lux, un călător francez propunea, prin 1840, să se schimbe stema oraşului: în loc de Sf. Constantin şi Elena să se pună « sfînta mizerie şi sfînta nepăsare »; prima ar fi fost personificată de un cerşetor zdrenţuit, iar a doua de un boier care-şi netezea cu o mînă barba, iar cu cealaltă îşi mîngîia pîntecul rotund [2].

Tot călătorii străini care au vizitat Bucureştii ne oferă informaţii interesante şi despre dezvoltarea oraşului la începutul secolului al XIX-lea. Bantîş-Kamenski — care a văzut capitala

Fig. 1. — Cutremurul din 1838, în Bucureşti. Gravură în lemn, contemporană (din *Bucureştii vechi*).

Ţării Romîneşti în 1808 — considera că « oraşul Bucureşti e cu puţin mai mic decît Moscova ca întindere, dacă cuprinzi toate grădinile nenumărate din oraş şi din împrejurimi ». Acelaşi călător credea că oraşul avea 60 000 de locuitori şi 300 de biserici şi afirma că « pretutindeni se vedeau negustori », oraşul fiind într-o veşnică animaţie [3]. Generalul Kutuzov mărturisea că oraşul Bucureşti « este un oraş atît de mare, încît întrece toate oraşele ruseşti, afară de capitale » [4].

Date interesante aflăm şi din opera lui Dionisie Fotino, care afirmă că, în 1818, oraşul avea 16 000 de case şi 100 000 locuitori [5]; un document din 1816 ianuarie 11 arăta, de asemenea, că « politia s-a lăţit şi s-a înmulţit » [6] iar în planul oraşului din 1828 se trec 11.584 clădiri.

După cum am arătat şi mai sus, dominaţia turcească — deşi îngrădită în parte de intervenţiile energice ale Rusiei în favoarea ţărilor romîne — era, totuşi, o piedică grea în calea dezvoltării spre capitalism a ţărilor noastre. Regimul fanariot, corupt şi retrograd, apărător al vechilor relaţii feudale şi al privilegiilor boiereşti, era o altă piedică în calea acestei dezvoltări. De aceea, lupta pentru eliberarea naţională a ţării se va împleti cu lupta pentru reforme sociale. Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu — care şi-a stabilit tabăra în Bucureşti — are tocmai acest caracter. După înăbuşirea mişcării, oraşul nostru a avut de suportat o nouă pradă şi ocupaţie a turcilor.

Epoca ce urmează răscoalei din 1821, pînă în 1850 — dată la care se încheie cercetarea monumentelor oraşului în lucrarea de faţă — se caracterizează prin dezvoltarea relaţiilor capitaliste. Pacea de la Adrianopol, din 1829 — încheiată în urma strălucitelor victorii ale Rusiei împotriva

[1] Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie...*, p. 176 (« amestec straniu de cocioabe, de maghernițe de bilci şi de case care ar putea sta în frumoasele cartiere ale Parisului »); F. S. Chrismar, *Skizzer einer Reise durch Ungarn und die Türkei*, Pesta, 1834, p. 106 (« luxul şi risipa convieţuiesc lîngă mizeria şi sărăcia apăsătoare »); Bois le Comte, în Hurmuzaki, XVII, p. 358 (« amestec de palate frumoase şi de colibe sărmane »); Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 102 (« peste tot contrastul neîncetat al mizeriei şi al luxului, cocioabe alături de palate, bogaţii în trăsuri şi săracii în noroi »).

[2] *Albina*, 1905—1906, p. 58.

[3] G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 174.

[4] *Ibidem*, p. 178.

[5] *Istoria Daciei*, III, p. 165.

[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 291.

Imperiului otoman în plină descompunere — reprezintă începutul unei noi etape în dezvoltarea economică a ţărilor noastre: libertatea comerţului, obţinută prin această pace, duce la intensificarea schimburilor comerciale cu ţările apusene şi cu Rusia, la accelerarea transformărilor economice şi sociale şi la întărirea relaţiilor noi, capitaliste. După 1829, oraşul nostru trăieşte o epocă de plină modernizare: podelele de lemn sînt înlocuite cu pavaje de piatră, se fac străzi şi şosele noi, se plantează parcuri frumoase, se construiesc numeroase case, hoteluri, restaurante şi cofetării; în acelaşi timp, apare primul ziar bucureştean (*Curierul romînesc*, 8 aprilie 1829),

Fig. 2. — Marele incendiu din 1847. Acuarelă de Mustacoff (din *Bucureştii vechi*).

poeţii şi scriitorii vremii (V. Cîrlova, Eliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu ş.a.) încep să-şi publice operele, se construieşte o clădire proprie pentru Teatrul Naţional etc. [1].

Puternice rămăşiţe feudale împiedicau însă dezvoltarea nestingherită a capitalismului în ţara noastră. Revoluţia din 1848, al cărui principal centru a fost oraşul nostru, încearcă să înfăptuiască unele reforme dar, după înăbuşirea ei, burghezia trădează cauza revoluţiei şi se aliază cu marea boierime, retrogradă şi reacţionară, împărţind cu ea puterea şi exploatînd, împreună cu ea, masele muncitoare.

În epoca de care ne ocupăm, două noi mari calamităţi se abat asupra oraşului, distrugînd — în parte sau total — multe din vechile clădiri şi monumente ale capitalei noastre: este vorba de cutremurul din 11 ianuarie 1838, care dărîmă numeroase case şi biserici din Bucureşti [2], şi de

[1] Vezi despre aceasta Dan Berindei, *Dezvoltarea urbanistică şi edilitară a oraşului Bucureşti în perioada Regulamentară şi în anii Unirii (1831—1862)*, în *Studii* 1959, nr. 5, p. 133—158.

[2] Despre marele cutremur din 1838 vezi: *Raport asupra cutremurelor de pămînt întîmplate în Ţara Romînească în anul 1838 (Bul. Soc. rom. de geografie*, III (1877), p. 90); *Notices sur le tremblement de terre du 1er Janvier 1838*... (*idem*, IV (1878), fasc. II, p. 22); G. Lahovary, *Cutremurul de la 1838*, (*idem*, XIII (1892), p. 278—280); Gr. Ştefănescu, *Cutremurele de pămînt*, p. 31—34; *O scrisoare despre grozăvia cutremurului din Bucureşti, în 1838* (*Gazeta municip.*, V (1936), nr. 235) etc.

Pentru stricăciunile cauzate de cutremur la fiecare clădire în parte, vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596 şi 622/1838.

marele incendiu din 23 martie 1847, care pustieşte centrul oraşului, de la biserica Sf. Dumitru pînă la biserica Sf. Ştefan din Calea Călăraşi, mistuind cca. 2 000 de case [1] şi prăvălii, 10 hanuri cu « pimniţe boltite, cu marfă negustorească » şi 12 biserici [2].

Datorită marelui cutremur din 1838 şi incendiului din 1847, nenumărate case, biserici şi hanuri au rămas în ruină [3]. Unele din acestea nu au mai fost refăcute şi au dispărut, iar altele au fost transformate — mai ales în timpul domniilor lui G. Bibescu şi B. Ştirbey — astfel încît nu li se mai poate conferi calitatea de monumente de arhitectură.

Au trecut cinci secole de la prima menţiune documentară a oraşului Bucureşti. În aceşti 500 de ani, oraşul nostru a cunoscut zile grele de suferinţă, dar şi zile glorioase de luptă. Ars şi jefuit de turci, mistuit de mari incendii sau dărîmat de cutremure, oraşul s-a refăcut după fiecare din aceste încercări, prin munca harnicilor săi locuitori.

Locuitorii oraşului nostru au adus o contribuţie de seamă la lupta pentru izbînda cauzei revoluţiei din 1848 şi pentru realizarea unirii celor două principate romîne, precum şi la lupta împotriva exploatării burghezo-moşiereşti, pentru libertate şi dreptate socială. Pe străzile sale a curs, la 13 decembrie 1918 şi la 16 februarie 1933, sîngele unora dintre cei mai buni fii ai clasei muncitoare, luptători neînfricaţi pentru libertate şi o viaţă mai bună. Eliberat, prin lupta eroică a maselor populare conduse de partid şi cu ajutorul Armatei Sovietice, oraşul nostru a trăit de-abia după 23 August 1944 zilele cele mai frumoase din lunga sa existenţă.

Astăzi, capitala patriei noastre trăieşte măreaţa epocă de construire a socialismului. În fiecare zi, oraşul nostru devine tot mai mare şi mai frumos, apar noi uzine şi fabrici, numeroase blocuri şi case pentru oamenii muncii, parcuri şi locuri de recreaţie. Vechile monumente ale trecutului, pe care regimul burghezo-moşieresc le trata cu lipsă de înţelegere sau cu indiferenţă, cunosc şi ele acum o grijă şi o atenţie deosebită.

La sărbătorirea semi-mileniului capitalei patriei noastre dragi, putem privi cu încredere viitorul, un viitor în care oraşul nostru, capitala unei ţări în plină şi continuă dezvoltare, va deveni tot mai mare şi mai frumos.

Acad. A. OŢETEA

[1] În însemnările sale, Eufrosin Poteca afirmă că au ars 3 000 de case (*Bis. ort. rom.*, 1937, p. 501).

[2] Despre marele foc din 1847, vezi: Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1272/1847 şi Comisiile poliţieneşti, culoarea Negru, dos. 24/1847; despre reparaţiile şi reclădirile de după incendiu, ibidem, dos. 17/1847.

Vezi şi diverse însemnări contemporane despre incendiu, la: Gr. Popescu, *Un colţ de oraş şi un sfînt locaş*, Buc., 1935 p. 70; C. Bobulescu, *Cronica bisericii Sf. Ecaterina*, Buc., 1924, p. 85; Acad. R.P.R., ms. 2008, f. 2; o listă a clădirilor arse, la Arh. St. Buc., Mitrop. DLIX/3 şi 4; vezi, de asemenea, rapoartele consulare din Hurmuzaki, XVIII, p. 12—14; cele două planuri: Georg S. Marin, *Plan der Brandstaette in Bukarescht* (Muzeul de istorie Buc., nr. 11.126) şi Borroczyn Rudolf von şi Ed. Schweder, *Situations Plan des am 23 März 1847 a St. abgebrannten Stadttheiles von Bukarest* (ibidem, nr. 11.135, publicat ca anexă la nr. din 8 aprilie 1847 al ziarului *Bukarester Deutsche Zeitung*); vezi de asemenea: Anton Pann, *Memorabilul focului celui mare*, Buc., 1854; D. Caselli *Jalea bucureştenilor din ziua de Sf. Paşti 1847* (*Gazeta municip.*, V (1936), nr. 219); Radu Coriolan, *Incendiul de la 1847 din Bucureşti* (*idem*, nr. 221); G. Severeanu, *Bucureştii sub focul cel mare din 1847* (*Urbanismul*, IX, 1932, nr. 3—4, p. 87—96) etc.

[3] Despre starea clădirilor bucureştene pe la mijlocul secolului trecut, vezi numeroasele liste de « clădiri proaste » sau « clădiri ce se cer a se dărîma », la Arh. St. Buc., Municipiul Buc., dos. 208/1834, 98/1837; Comisiile poliţieneşti, Negru, dos. 28/1856, 48/1858, 105/1859; idem, Roşu, dos. 3/1859; idem, Galben, dos. 11/1850, 36/1853 etc. etc.

I. ARHITECTURĂ CIVILĂ

1. CETATEA BUCUREŞTI

S-a discutat destul de mult de către vechii istorici dacă Cetatea Dîmboviţei, pomenită în documente începînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, este aceeaşi cu oraşul Bucureşti, amintit prima oară cu acest nume la 1459 sept. 20. Unii istorici au susţinut că avem de-a face cu două cetăţi diferite, alţii că este vorba de aceeaşi cetate, cu nume schimbat [1].

Prima menţiune a Cetăţii Dîmboviţei datează din toamna anului 1368, cînd oştirile maghiare, comandate de Nicolae Lackfy, voievodul Ardealului, au avut de luptat cu armata Ţării Romîneşti, condusă de Dragomir pîrcălabul (castelanul) de Dîmboviţa. După cum relatează cronica maghiară, lupta s-a dat « între întărituri şi mărăcinişuri dese şi trecători foarte înguste », iar romînii atacau « din păduri şi din munţi » [2]. Din acest pasaj de cronică, în care este amintit pîrcălabul Cetăţii Dîmboviţa, s-a crezut că cetatea era situată în apropierea locului unde s-a dat lupta, adică într-o regiune muntoasă [3].

Din pasajul citat nu rezultă, însă, că cetatea era în apropierea locului luptei, ci doar că trupele au fost conduse de pîrcălabul Cetăţii Dîmboviţa; acesta nu era obligat, se înţelege, să lupte lîngă cetatea ce conducea, ci la locul socotit de el cel mai potrivit. De aceea, credem că Cetatea Dîmboviţei pomenită la 1368 poate fi cetatea de pe Dîmboviţa, numită mai tîrziu Bucureşti. De altfel, în a doua jumătate, a secolului al XV-lea — cînd numele de Bucureşti fusese pus deja în circulaţie — cetatea de pe Dîmboviţa este numită cînd cu noul nume, cînd cu cel vechi de Cetatea Dîmboviţei. De pildă, la 1459 sept. 20 şi 1461 febr. 10, în două documente ale lui Vlad Ţepeş, i se spune cetatea Bucureşti; la 1460 iunie 4, acelaşi domn îi zice « castro fluvii Dombovicha » [4], pentru ca, la 1467 şi 1469, să fie numită din nou « Castro Bokoresth » [5].

Faptul că Cetatea Dîmboviţei este aceeaşi cu oraşul Bucureşti, devenit a doua capitală a ţării, rezultă, fără nici o îndoială, din afirmaţia cronicarului moldovean că, în anul 1473, Ştefan cel Mare a înconjurat şi a cucerit Cetatea Dîmboviţei, cetatea de scaun a lui Radu cel Frumos [6].

[1] Gr. Tocilescu, *Cetatea Bucureştilor şi Cetatea Dîmboviţei* (*Tinerimea romînă*, I (1898), p. 19); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 16—17; N. Iorga, *Bucureşti*, p. 23; C. Moisil, *Bucureştii vechi*, p. 392.

[2] *Chronica Hungarorum*, în *Scriptores Hungarorum rerum veteres ac genuini*, p. 311—312.

[3] Acesta este motivul pentru care Cetatea Dîmboviţei a fost căutată la Stoeneşti-Muscel (Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, p. 22) sau la ruinele cetăţii dintre Voineşti şi Gemenea-Dîmboviţa (Al. Vasilescu, *Cetatea Dîmboviţei*, în *BCMI*, 1945, p. 28).

[4] I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 321.

[5] *Ibidem*, p. 328.

[6] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 54; cf. şi *Cronica lui Ştefan cel Mare*, p. 147; *Ureche*, ed. C. Giurescu, p. 54—55.

Cum acesta își avea capitala la București [1], rezultă că pentru contemporani — la mijlocul secolului al XV-lea — cetatea București și Cetatea Dîmboviței erau aceeași așezare [2].

★

O problemă de asemenea foarte discutată a fost aceea dacă orașul nostru a avut sau nu ziduri de apărare, dacă a fost sau nu cetate.

Unii cercetători — bazîndu-se pe faptul că, la 1458 iunie 13, Vlad Țepeș scria brașovenilor « juxta fluvium aquae Domboviche » [3], iar peste doi ani din « Castro fluvii Dombovicha » [4] — sînt de părere că orașul București ar fi fost întărit de Vlad Țepeș între 1458 și 1460.

Faptul că noul oraș este pomenit cu numele de Castro Bukorest în cîteva din documentele din deceniul VII al secolului al XV-lea [5] este o dovadă că orașul era întărit în acel timp. Dovezi certe despre felul cum erau construite întăriturile orașului în a doua jumătate a secolului al XV-lea nu avem însă.

Credem că primele întărituri ale orașului — care constituiau cetatea propriu-zisă — au fost cele din jurul curții domnești, în preajma căreia s-a dezvoltat apoi capitala noastră. Faptul acesta ni se pare a rezulta și din afirmația făcută de regele Matei Corvin că « cetatea » București era întărită de la natură și prin mîna omului, deoarece curtea domnească era așezată pe o înălțime ocolită la sud-vest de Dîmbovița, avînd și ziduri înconjurătoare.

Știri mai sigure despre « cetatea » București sînt cele din secolul al XVI-lea. La 1538, Verancici menționa Bucureștii printre cele trei «cetăți» de piatră ale țării [6] (celelalte două erau Tîrgoviște și Poenari). El se referea, desigur, tot la zidurile ce înconjurau curtea domnească, deoarece le numește « castellum », pe cînd celorlalte le spune « arces ». Peste numai opt ani, în 1546, Ostermayer arată că Mircea Ciobanul întărea orașul cu pari mari de stejar [7], ceea ce înseamnă că Bucureștii nu aveau la acea dată ziduri înconjurătoare (cum nu avuseseră nici mai înainte). Afirmația lui Ostermayer este confirmată peste aproape 20 de ani, în 1574, de călătorul francez Lescalopier, care însemna în relația sa că orașul avea întărituri făcute din trunchiuri mari de copaci. înfipți în pămînt unul lîngă altul și legați între ei prin grinzi transversale, prinse în cuie de lemn [8]. Ni se par demne de crezare ultimele două informații, dacă ținem seama și de faptul că în jurul Bucureștilor nu sînt cariere de piatră, din care să se fi construit cetatea, precum și de faptul că, în afară de zidurile de la Curtea Veche, nu s-au găsit urmele vreunei cetăți sau întărituri de zid sau piatră în cursul săpăturilor efectuate pînă acum.

Cele două informații sînt confirmate și de afirmația lui Sinan pașa, din octombrie 1595, că Țara Romînească nu avea la acea dată cetăți mai vechi decît cele făcute de el la Tîrgoviște și București [9] (se referea la regiunea cucerită), precum și de modul cum el însuși a întărit orașul. La data cînd Sinan cucerește Bucureștii, orașul nu avea întărituri. Din această pricină, pregătindu-se să apere capitala cucerită, Sinan o întărește cu două rînduri de trunchiuri de copaci înalți, bătuți în pămînt, între care a pus pămînt, construind astfel nouă « bășți » (bastioane), în care se puteau

[1] Vezi mai jos p. 27.

[2] După o altă părere, emisă de Al. Lapedatu (BCMI, 1910, p. 178), în secolele XIV și XV ar fi coexistat două cetăți: una, mai veche, situată lîngă Rucăr, și care ar putea fi numită cetatea « de sus » a Dîmboviței, și alta, mai nouă, « de jos », pe locul orașului numit mai tîrziu București.

Problema este destul de greu de rezolvat, dar nu este imposibil ca Al. Lapedatu să aibă dreptate. Faptul că în privilegiile acordate brașovenilor (I. Bogdan, *Relațiile*, p. 12, 17, 23, 34, 73) drumul acestora urmează traseul: Brăila, Tîrșor, Tîrgoviște, Dîmbovița sau Brăila, Tîrșor, Tîrgoviște, Dîmbovița, Rucăr pare a indica o cetate situată către regiunea de munte, fapt confirmat și de porunca lui Mihai voievod către slugile de la cetatea Dîmboviței și vameșii de la Rucăr și Bran, care lasă să se înțeleagă că este vorba de trei așezări apropiate (*ibidem*, p. 7).

Exista, deci, în prima jumătate a sec. XV, o cetate a Dîmboviței în regiunea de munte, precum exista în mod sigur, după mijlocul aceluiași secol — fiind poate mai veche — o altă cetate a Dîmboviței, care se va numi apoi București.

[3] I. Bogdan, *Relațiile*, p. 320.

[4] *Ibidem*, p. 321.

[5] I. Bogdan, *Documente și regeste*, p. 237, 328, 356.

[6] *Tezaur de monumente*, III, p. 178.

[7] Apud P. P. Panaitescu, *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării*, Buc., 1938, p. 7.

[8] *Revue d'histoire diplomatique*, XXXV (1921), p.46.

[9] Veress, *Documente*, IV, p. 99.

instala cîte 15 tunuri; în jurul « băştilor » s-a săpat un şanţ adînc de trei stînjeni şi tot atît de lat [1]. « Palanca » nu i-a folosit însă prea mult lui Sinan, care a părăsit în grabă oraşul, cînd a fost atacat de oştile unite ale muntenilor şi ardelenilor. « Palanca lui Sinan paşa » — care era situată lîngă mănăstirea Radu vodă şi ale cărei urme s-au găsit în săpăturile arheologice făcute în vara anului 1953 — este deseori pomenită în documentele din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea [2].

După distrugerea acestor întărituri, se pare că oraşul a fost din nou fortificat de Radu Şerban, care a urmat linia politică a lui Mihai Viteazul. Cronicarul maghiar Szamösközy arată că domnul « zidea de zor » cetatea Bucureşti, împrejmuind-o cu piatră, aşa cum începuse Sinan paşa. La zidirea cetăţii lucrau zilnic 6 000 de oameni [3].

Ştirea aceasta contrazice însă informaţiile sigure din 1595, precum şi descoperirile arheologice, care dovedesc în mod cert că Sinan a întărit oraşul cu trunchiuri de copaci, nu cu o cetate de piatră.

În secolele XVII şi XVIII nu mai sînt amintite încercări de a întări oraşul, turcii interzicînd aceasta [4].

În concluzie, credem că oraşul Bucureşti nu a fost împrejmuit în trecut cu ziduri de cetate — în afară de cele care înconjurau Curtea Veche; doar uneori, cînd necesităţile de apărare o cereau, capitala Ţării Romîneşti era întărită cu trunchiuri de copac şi şanţuri de apărare.

În afată de aceste întărituri, oraşul mai era apărat de mănăstirile-cetăţi situate la marginea sa (Mihai vodă, Radu vodă, Plumbuita, Cotroceni, Văcăreşti), care erau şi locuri de refugiu în cazuri de nevoie.

Tocilescu Gr., *Cetatea Bucureştilor şi Cetatea Dîmboviţei* (*Tinerimea romînă*, I (1898), p. 1—24); Iorga N., *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—9 şi politica lui Vladislav vodă faţă de unguri, un episod din cucerirea Peninsulei Balcanice de turci* (*Conv. lit.*, XXXIV (1900) p. 986); Lapedatu Al., *Două vechi cetăţi romîneşti: Poenarii şi Dîmboviţa* (*BCMI*, III (1910), p. 177—189); *Avut-au Bucureştii ziduri?* (*Gazeta municip.*, V (1936), nr. 252); *Bucureştii erau cetate întărită?* (*Idem*, nr. 253); *Cine a statornicit hotarele Bucureştilor?* (*Idem*, nr. 254); Caselli D., *Cum au fost Bucureştii odinioară*, Buc., 1935, p. 6—8; Vasilescu Al., *Cetatea Dîmboviţei* (*BCMI*, XXXVIII (1945), p. 28—46); Balotă Anton, *Cetatea Dîmboviţei şi Bucureştii* (în manuscris); *Săpături Bucureşti*, 1953, p. 148—151; *Bucureştii de odinioară*, p. 58—59, 147, 150.

[1] Hurmuzaki, s. II/1, p. 361; vezi şi Hurmuzaki, III/1, p. 492—493; Veress, *Documente*, IV, p. 297; cronica ţării în *Mag. istoric*, IV, p. 283, *Istoriile*, p. 89 şi *Diplomatarium italicum*, I, p. 429—430.

[2] *DIR*, XVII/4, p. 211, 526; 1627 nov. 3 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXI/6); 1630 ian. 10 (ibidem, XXXI/8); 1631 mart. 3 (ibidem, XXX/9); 1722 iunie 1 (Acad. R.P.R., XII/140) etc.

[3] I. Crăciun, *Cronicarul Szamösközy şi însemnările lui privitoare la romîni, 1566—1608*, Buc., 1928, p. 184.

[4] Cf. şi relaţiile călătorilor străini: anonimul din solia lui Krasinski, din 1636, care arată că « întărituri nu sînt de loc, afară de mănăstirile întărite, anume Sf. Mihai (Mihai vodă — *N.S.*) şi cea pomenită mai sus (Radu vodă — *N.S.*), (P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 30); relaţia lui Baksici, unde se precizează că oraşul era « fără ziduri » *(senza mura)*, (*Monumenta spectantia...*, XVIII, p. 104); afirmaţia lui Evlia Celebi că oraşul « nu posedă fortăreaţă », în afară de mănăstirile mari, « înconjurate cu ziduri groase, care pot fi luate drept fortăreţe » (Siruni, *Oraşul Bucureşti văzut de călătorul turc Evlya Celebi*) sau însemnările călugărului Serapion, din 1749, care spune că « Acolo (la Bucureşti — *N.S.*) nu se află valuri sau cetate, căci turcii nu îngăduie să se construiască » (*Studii*, 1948, nr. 2, p. 313).

2. CURŢI, PALATE ŞI CASE DOMNEŞTI

a) REŞEDINŢE OFICIALE ALE DOMNILOR

De-a lungul celor patru secole cît timp oraşul nostru a fost capitală a Ţării Romîneşti, au existat în Bucureşti patru curţi domneşti, reşedinţe oficiale ale domnilor ţării. Prima — numită, după 1775, Curtea Veche şi aşezată aproximativ între actualul bd. 1848 şi rîul Dîmboviţa şi între str. Şelari şi Halele Centrale — refăcută în mai multe rînduri, a fost reşedinţă domnească vreme de mai bine de trei secole (între 1459 şi 1774). După ruinarea acesteia, la începutul domniei lui Alexandru Ipsilanti, s-a construit o altă curte domnească, pe actuala stradă Uranus, mai sus de Arhivele Statului, care a servit — cu întreruperi — ca reşedinţă a domnilor fanarioţi, între 1776 şi 1812, cînd a fost distrusă de incendiu. Din anul 1813, domnii ţării au locuit într-un palat înjghebat din două case boiereşti situate pe Podul Mogoşoaiei (actuala Calea Victoriei), între restaurantul Bucureşti şi Teatrul Naţional — sala Comedia. După 1837, ultimii domnitori ai Ţării Romîneşti au folosit ca reşedinţă oficială fostul palat al lui Dinicu Golescu de pe Podul Mogoşoaiei, situat aproximativ pe locul aripei din stînga a actualului Palat al Republicii. După 24 ianuarie 1859 — ziua dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al celor două principate — acest palat a devenit reşedinţa domnitorului celor două ţări unite.

Deşi cele patru reşedinţe ale domnilor Ţării Romîneşti nu se mai păstrează (au rămas numai unele resturi de construcţii din Curtea Veche şi din Curtea Arsă; prima reşedinţă domnească de pe Calea Victoriei a fost refăcută, iar cealaltă dărîmată şi reconstruită) totuşi, din mărturiile unor contemporani care le-au văzut şi descris [1] şi din rezultatele săpăturilor arheologice întreprinse pe terenul primelor două curţi domneşti, putem reconstitui astăzi imaginea şi istoricul fostelor reşedinţe domneşti din capitala noastră.

[1] Aproape toţi călătorii care au vizitat capitala Ţării Romîneşti au lăsat impresii scrise despre reşedinţa domnească. Aceşti străini în trecere prin Bucureşti se interesau, în primul rînd, de palatul în care locuia domnul ţării, unde mulţi dintre ei au fost primiţi cu deosebită cinste. Aşa se explică de ce mărturiile călătorilor din sec. XVI—XVIII se referă mai ales la curtea domnească.

1. CURTEA VECHE *

Nu se cunoaşte exact data cînd s-a construit prima curte domnească din Bucureşti [1]. O asemenea curte a existat, desigur, la data cînd Bucureştii au devenit a doua capitală a ţării, adică în a doua jumătate a secolului al XV-lea, timp în care noua capitală începe a fi preferată chiar celei vechi de la Tîrgovişte. De la 1459 septembrie 20 — data primului htisov emis în oraşul Bucureşti de Vlad Ţepeş — pînă la 1500, mai sînt date încă 58 asemenea documente din noua cetate de scaun, faţă de numai 47 scrise în oraşul Tîrgovişte. Urmaşul lui Vlad Ţepeş, Radu cel Frumos, domn supus turcilor, emite aproape toate hrisoavele sale din Bucureşti, unde îşi statornicise capitala. Aceste fapte ne îndreptăţesc să afirmăm că, cel puţin din vremea lui Radu cel Frumos — mai probabil chiar din timpul domniei lui Vlad Ţepeş — oraşul nostru, devenit noua capitală a Ţării Romîneşti, alături de Tîrgovişte, avea o curte domnească. Documentele vremii nu ne dau însă ştiri despre această curte, nici despre locul unde se găsea [2].

Săpăturile arheologice — organizate pe scară largă în anii regimului de democraţie populară de către Academia R.P.R. — au confirmat existenţa unei curţi domneşti, la jumătatea secolului al XV-lea, în oraşul nostru. Această veche curte era situată pe acelaşi loc unde se va ridica la mijlocul secolului al XVI-lea noul palat domnesc al lui Mircea Ciobanul. Săpăturile efectuate au dat la iveală urme de construcţii din bolovani şi cărămidă, făcute pe la jumătatea secolului al XV-lea, precum şi ceramică din acelaşi timp.

Acest loc a fost ales pentru construirea curţii domneşti datorită, desigur, situaţiei sale geografice privilegiate: curtea domnească a fost zidită pe o înălţime asemănătoare celei de la Radu vodă — care a fost, însă, nivelată cu vremea — şi pe malul rîului Dîmboviţa, ce proteja construcţiile de eventuale atacuri duşmane dinspre sud-vest. Zidurile de piatră şi cărămidă ce înconjurau palatul măreau posibilităţile de apărare ale curţii domneşti, astfel încît afirmaţia făcută pe la 1476 că « cetatea » este întărită de la natură şi prin mîna omului [3] ni se pare a se referi tocmai la noua curte domnească, întărită, de pe malul Dîmboviţei.

Fiind probabil avariată în cursul luptelor dintre Radu cel Frumos şi Ştefan cel Mare — în cursul cărora viteazul domn moldovean a cucerit Cetatea Dîmboviţei [4] — curtea domnească a fost refăcută în timpul domniei lui Basarab cel Tînăr (Ţepeluş). După cum au arătat unele cercetări noi, este posibil ca soţia acestuia, doamna Maria, să fi construit şi o biserică lîngă curtea domnească, menţionată în documentele de mai tîrziu cu numele de biserica doamnei Maria.

Vechea curte domnească din Bucureşti va fi fost destul de frumoasă, pentru a îndreptăţi pe diecii cancelariei domneşti de la începutul secolului al XVI-lea să vorbească de « minunatul scaun al Bucureştilor » [5] sau de « minunata cetate de scaun Bucureşti » [6]. Denumirea ce se dădea pînă atunci numai vechilor cetăţi de scaun de la Curtea de Argeş şi Tîrgovişte se va fi referit în egală măsură atît la oraşul aflat în plină dezvoltare, cît şi la curtea sa domnească.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, domnii preferă, totuşi, vechea reşedinţă din Tîrgovişte; rareori, în această epocă, se dă cîte un hrisov domnesc din Bucureşti.

De la jumătatea secolului al XVI-lea, ca urmare a căderii Ţării Romîneşti sub dependenţa Porţii Otomane, domnii se mută la Bucureşti, pentru a fi mai aproape de turci. În plus, datorită

* Vezi şi bisericile de la Curtea Veche la p. 195—198.

[1] Afirmaţia unor cercetători, care, urmîndu-l pe Dionisie Fotino (*Istoria Daciei*, III, p. 164), susţin că palatul domnesc ar fi fost construit de Mircea cel Bătrîn, nu este întemeiată.

[2] Un singur document — din 1531 nov. 5 — aminteşte despre curtea domnească. În partea finală a acestuia, diacul arată că a scris în cetatea Bucureşti « în foişor » (*DIR*, XVI/2, p. 103). Avînd în vedere faptul că hrisoavele se scriau în preajma cancelariei domneşti — aflată în curtea domnească — este posibil că foişorul făcea parte din clădirile acesteia.

[3] C. Esarcu, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, Buc., 1874, p. 80.

[4] *Cronica lui Ştefan cel Mare*, p. 147; *Cronicile slavo-romîne*, ed. P. P. Panaitescu, p. 17.

[5] *DIR*, XVI/1, p. 40.

[6] *Ibidem*, p. 113.

orientării aproape exclusive a comerţului Ţării Romîneşti către sudul Dunării, oraşul Bucureşti devine cel mai important centru comercial al ţării.

Curtea domnească a fost rezidită pe locul celei vechi în timpul domniilor lui Mircea Ciobanul (1545—1554, 1557—1559), cînd s-a construit, în interiorul curţii, şi o biserică domnească. Acest lucru a fost dovedit şi de săpăturile făcute în vara anului 1953, care au scos la iveală resturile unei pivniţe boltite, — construită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, lungă de 32 m şi lată de 11, despărţită în două nave, acoperite cu două bolţi semicilindrice, întărite cu arcuri dublouri — precum şi alte resturi de construcţii din aceeaşi perioadă.

Fig. 3. — Planul Curţii Vechi la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Desen de G. D. Florescu, după planul din 1770 (la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti).

După construirea ei, noua curte domnească a devenit centrul oraşului: pe lîngă ea trecea Uliţa Mare [1]; în jurul şi în apropierea ei s-au aşezat meşteşugarii şi negustorii din capitală [2]; tot lîngă curtea domnească exista şi « pazarul » (piaţa) oraşului, pomenit prima oară la 1563 mai 13 [3].

Datorită concentrării vieţii economice a capitalei în jurul curţii domneşti, tot aici se vor construi, de pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea, cele mai numeroase hanuri: Şerban vodă, Constantin vodă, hanurile mănăstirilor: Sf. Gheorghe Nou, Sf. Ioan Grecesc, Hanul Greci, Stavropoleos, Colţea etc. Tot în jurul şi în apropierea curţii domneşti s-au ridicat şi multe dintre lăcaşurile religioase ale oraşului (biserica doamnei Maria şi Stana, Ghiorma banul, Bărăţia, Sf. Dumitru, Sf. Ioan Grecesc, Sf. Sava, Sf. Gheorghe Nou etc.).

Curtea domnească se întindea pe o suprafaţă foarte mare (circa 25 000 m²), avînd forma unui pentagon, în planul rusesc din 1770 şi în cel al lui Sulzer, şi a unui exagon, în planul lui Purcel. Curtea era cuprinsă între actualele străzi Şelari şi Gabroveni, bd. 1848, pînă în dreptul Bărăţiei, str. Braşovenilor, iar de aici pînă la Dîmboviţa, în dreptul Halelor Centrale, pînă la actualul colţ dintre str. 30 Decembrie şi str. Şelari.

[1] Menţionată la 1587 iulie 24 şi 1589 iunie 5 (*DIR*, XVI/5, p. 320 şi 413).

[2] Uliţele unde s-au stabilit aceştia — numite mai tîrziu Blănari, Şelari, Mămulari, Boiangii, Bărbieri etc. — se găseau în preajma curţii domneşti.

[3] *DIR*, XVI/3, p. 177.

Prima menţiune documentară a curţii domneşti este din 1589 iunie 5, cînd se vinde un loc în Uliţa cea Mare, lîngă curtea domnească [1]. Înainte de această dată, ea fusese vizitată de cîţiva călători străini, ale căror preţioase mărturii ne ajută să-i cunoaştem trecutul.

Astfel, în 1574, călătorul francez Lescalopier mărturisea că reşedinţa domnească era întărită, ca şi oraşul, şi avea pereţii din paiantă (pereţi dubli de scînduri, umpluţi cu paie şi vălătuci). Lescalopier a fost primit într-o sală mare, împodobită cu reliefuri [2]. Deşi construit din lemn, călătorul francez îi spune totuşi « palat », ceea ce dovedeşte că acesta avea o înfăţişare corespunzătoare. Probabil că vechea reşedinţă domnească a fost distrusă sau avariată în cursul luptelor din acel an, cînd capul lui Ioan vodă cel Cumplit şi al lui Vintilă, domnul pus de el în Ţara Romînească, au fost expuse de turci în faţa curţii domneşti, unde au fost văzute de călătorul polon Strijkovski [3].

În 1585 palatul era din zid şi prezenta unui alt călător, Bongars, un aspect frumos [4]. De aci rezultă că a fost refăcut (sau reparat) între 1574 şi 1585, în timpul domniilor lui Alexandru Mircea sau Mihnea Turcitul. Este, de altfel, epoca în care se fac şi alte construcţii în Bucureşti (mănăstirile Sf. Troiţă, Plumbuita, Stelea, Sf. Ecaterina etc.).

Secretarul lui Petru Cercel, Franco Sivori, considera curtea domnească de mărime mijlocie [5] (aceasta, desigur, în raport cu palatele văzute de el în apus).

Grav avariată la retragerea turcilor din Bucureşti, în 1595 [6], curtea domnească a avut din nou de suferit în iarna anului 1611, de pe urma oştirilor maghiare aduse în ţară de Gabriel Bathory.

În 1631, Paul Strassburg însemna în trecerea sa prin oraş că palatul era dărăpănat, zidurile fiind atît de slăbite, încît se cutremurau din temelii la salvele de tun ce se trăgeau în cinstea oaspetelui [7]. Un alt călător, care a însoţit solia polonă condusă de Krasinski, ne spune că, în 1636, palatul, aflat într-o vale între rîuri (era pe malul Dîmboviţei), nu era urît, dar nici nu avea nimic deosebit [8].

Pe la 1640, curtea domnească prezenta misionarului catolic Baksici priveliştea unei clădiri mari, aproape dărăpănate, înconjurată cu lemn, în loc de zid, cum fusese înainte. Casele în care locuia domnul, situate pe malul rîului, erau în stare proastă. Deasupra porţii de intrare în curte exista un turn, unde şedeau soldaţii de pază. În afara curţii era o temniţă de lemn, în care erau închişi vinovaţii. Tot de la Baksici aflăm că grădina domnească se întindea şi pe malul drept al Dîmboviţei [9].

După 1640, Matei Basarab a dărîmat vechea curte domnească [10] şi a reclădit-o, cum ne informează Paul de Alep, însoţitorul patriarhului Macarie al Antiohiei în vizitele acestuia prin ţările noastre. La 1656, Paul de Alep descrie noua reşedinţă a domnului ca fiind o clădire de mari proporţii, uimitor de elegantă, cu un aspect încîntător şi cu mult mai frumoasă decît cea din Tîrgovişte [11].

[1] *DIR*, XVI/5, p. 413.
[2] *Revue d'histoire diplomatique*, XXXV (1921), p. 47.
[3] *Arhiva istorică a Romîniei*, II (1865), p. 6.
[4] Hurmuzaki, XI, p. 192.
[5] Şt. Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Romînească la sfîrşitul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1944, p. 169.
[6] După o informaţie publicată în Hurmuzaki, III, p. 487, curtea domnească ar fi scăpat de distrugere în 1595. Rezultatele săpăturilor arheologice arată însă că palatul a avut mult de suferit din cauza acestor împrejurări. Faptul că turcii au ars biserica doamnei Stana şi Maria, aşezată lîngă zidul curţii domneşti (vezi mai jos p. 197 — 198) este o altă dovadă că şi curtea domnească i-a împărtăşit soarta. De altfel, după 1595, atît Mihai Viteazul cît şi urmaşii săi vor locui mai ales la Tîrgovişte; domnia se va muta din nou la Bucureşti de abia în timpul lui Alexandru Cuconul (doc. din 1626 nov. 10, Acad. R.P.R., CXXV/53).
La această curte domnească din Tîrgovişte, nu la cea din Bucureşti — cum a crezut Ionescu-Gion (*Istoria Buc.*, p. 103) — se referă la 1619 francezul conte de Cesy, care spune că era foarte sărăcăcioasă (Hurmuzaki, s. I/1, p. 185).
[7] *Archivu*, 1867, p. 12.
[8] P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 31.
[9] *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XVIII, Zagreb, 1887, p. 104—105 şi N. Iorga, *Călători şi misionari*, p. 67.
[10] Din acest motiv, în toamna anului 1639, Matei Basarab s-a mutat la Tîrgovişte (ultimul document dat din Bucureşti este din 1639 oct. 22 — Acad. R.P.R., DCXLI/172; primul document dat în Tîrgovişte este din 1639 dec. 10 — Arh. St. Buc., m-rea Nucetu, X/9). Domnul a rămas la Tîrgovişte cîţiva ani.
Curtea domnească din Bucureşti a fost refăcută, deci, după anul 1640, nu la începutul domniei lui Matei Basarab, cum se afirmă în lucrarea *Bucureştii de odinioară*, p. 149.
[11] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 206.

O descriere mai amănunţită — nu ştim însă cît este de veridică, avînd în vedere obiceiul cunoscut al autorului ei de a exagera lucrurile — o face, în 1659, Evlia Celebi, care a însoţit expediţia de pedeapsă şi jaf a turcilor din acel an, notînd cu satisfacţie nelegiuirile comise de oastea turcă. El arată că palatul prezenta aspectul unei fortăreţe, cu poartă de fier, avînd în jur ziduri în palancă simplă, construite din stejar (!). Înăuntrul palatului remarcă construcţii şi odăi de zid, numeroase divanuri (cancelarii), o mănăstire împodobită (biserica curţii domneşti), iar în cele patru părţi ale palatului 200 de odăi (cifra este desigur exagerată), cu parter şi etaj, pentru

Fig. 4. — Curtea domnească la 1716. Gravură în aramă, contemporană (din *Bucureştii vechi*).

dorobanţi. El remarcă, de asemenea, grajdurile domneşti, mari, care mărgineau curtea. În interiorul palatului, erau camerele servitorilor, multe odăi separate, odăile haremului (curtea doamnei) şi camerele doamnei. Evlia mai vede o baie, situată în faţa unui izvor de apă (de fapt, în apropierea Dîmboviţei), precum şi frumoasa grădină a palatului [1].

Chiar în anul în care Evliya Celebi descria astfel curtea domnească, aceasta a fost ruinată de turci şi tătari [2].

După 1660, cînd turcii poruncesc lui Grigore Ghica să dărîme curtea domnească din Tîrgovişte [3], palatul din Bucureşti, refăcut, rămîne singura reşedinţă a domnilor Ţării Romîneşti pînă la Constantin Brîncoveanu.

Curtea domnească a fost reparată în timpul domniei lui Grigore Ghica, care a pus la lucru, alături de ţiganii « de dîrvală », pe soţiile boierilor Cantacuzini, duşmani ai domnului [4]. În timpul refacerii vechii curţi, Grigore Ghica a locuit în casele domneşti de la mănăstirea Mihai vodă [5].

În această vreme, este pomenit « turnul la nemţi » — turnul de pe poarta de intrare, amintit şi de Baksici — numit astfel deoarece era păzit de nemţi lefegii. În acest turn erau

[1] H. Dj. Siruni, *Oraşul Bucureşti văzut de călătorul turc Evliya Celebi* (manuscris).

[2] C. Grecescu, *Mărturiile comisului Istoc. Un fragment de cronică, 1659—1664* (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 93).

[3] *Ibidem*, p. 92.

[4] *Cronica lui Neculce*, ed. I. Iordan, Buc., 1957, p. 139.

[5] C. Grecescu, *op. cit.*, p. 93.

închişi, sub pază, boierii [1]. O stampă germană din 1716 — care nu reprezintă întocmai realitatea — înfăţişează zidurile exterioare ale palatului prevăzute cu turnuri.

Lucrările de restaurare a curţii sînt continuate în timpul domniei lui Gheorghe Duca, care o « înnădeşte » cu alte clădiri noi, ispravnic fiind Şerban Cantacuzino logofăt, viitorul domn [2]. Cu prilejul acestei refaceri, a fost construită şi cea de-a doua biserică a curţii domneşti, numită biserica « despre doamna » [3].

După această refacere, un călător maghiar care a vizitat oraşul în 1678, Óváry János, putea spune că palatul era « impunător şi destul de strălucit » [4].

Nu ştim dacă în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino — preocupat să ridice marea mănăstire de la Cotroceni şi hanul ce-i va purta numele — s-a mai adăugat ceva la palatul domnesc.

Curtea domnească din Bucureşti a cunoscut o deosebită înflorire în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, domnie care se caracterizează, de altfel, prin numeroase construcţii. După cum ne informează cronicarul său, logofătul Radu Grecianu, în timpul domniei lui Brîncoveanu s-a făcut o casă domnească, pe stîlpi de piatră, cu trei cafasuri, lîngă biserica domnească « cea mare » (mai exista şi o altă biserică, mai mică), precum şi casele « despre doamna », două « rînduri » de case, din temelie; tot el a făcut, în 1707, în grădina palatului, pe care a amenajat-o [5], un foişor de piatră, în locul celui mai vechi, de lemn [6]. Noul foişor avea stîlpi de piatră, « săpaţi foarte iscusit şi minunat », şi era zugrăvit atît pe dinafară cît şi pe dinăuntru [7].

Tot în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu s-au făcut alte odăi de zid pentru seimeni, în locul celor de lemn, « vechi şi foarte proaste », şi s-a înlocuit gardul vechi, stricat şi scund al curţii, cu un zid de piatră şi bolovani [8]. După informaţiile date de Anton Maria del Chiaro, zidul înconjurător al curţii a fost terminat cu cîteva luni înainte de mazilirea domnului [9]. Acest zid împrejmuia nu numai palatul domnesc, ci şi întinsa grădină a acestuia [10].

Tot în timpul domniei lui Brîncoveanu a fost refăcută şi baia domnească, de către meşteri armeni aduşi de la Ţarigrad [11].

În vremea lui Brîncoveanu, curtea domnească din Bucureşti cuprindea:

— palatul propriu-zis, care avea parter şi etaj, cu următoarele săli: spătăria mare şi cea mică [12], numită şi cu stele, unde se găsea şi tronul domnesc (era numită astfel deoarece avea zugrăvite stele pe pereţi), divanul cel mare şi cel mic şi vistieria, ultima situată la parter [13]. În aceeaşi clădire se mai găseau: iatacul domnului, cele două camere ale doamnei, baia şi un paraclis. După cum ne

[1] *Cronicile Romîniei*, ed. Kogălniceanu, III, p. 5; şi Radu Popescu aminteşte turnul « după poarta domnească », unde erau închişi boierii (*Istoriile*, p. 173).

[2] *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 210 şi M. Kogălniceanu, *Cronice*, III, p. 19. Nicolae Costin arată că, în timp ce repara casele, Şerban Cantacuzino ar fi spus « Bune case pentru domn tînăr », arătîndu-şi intenţia de a ajunge domn (*Cronicile Romîniei*, II, p. 17).

[3] Vezi mai jos p. 197—198.

[4] N. Iorga, *Călători şi misionari*, p. 19.

[5] Înainte de domnia lui Brîncoveanu, grădina curţii domneşti era « tocmită şi înfrumuseţată cu vie şi cu pometuri roditoare, cu de tot felul de pomi, ca o grădină domnească ». În timpul domniei lui G. Duca « livedea » domnească fusese înecată de morile de pe Dîmboviţa, de « s-au topit de tot şi nimic n-a rămas » (doc. din 1679 mai 3, Acad. R.P.R., ms. 403, f. 27 v—29). Amenajarea ei de către Brîncoveanu devenise deci necesară. Pentru îngrijirea ei, domnul adusese grădinari străini (*Arhiva*, V, p. 548—549). După moartea sa, grădina palatului s-a părăginit. După cum ne informează călătorul Flachat, pe la 1740, grădina palatului domnesc era neîngrijită iar havuzurile stricate, neavînd cine să le repare.

[6] Acest foişor de lemn din grădina domnească este amintit de acelaşi logofăt cronicar, în 1702 (*Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 113).

[7] Cf. şi Anton Maria del Chiaro, *Revoluţiile Valahiei*, p. 9, care spune că Brîncoveanu a zidit un foişor frumos (*bella loggia*) în grădină, unde lua masa şi se odihnea după prînz.

[8] Grecianu, *op. cit.*, p. 28, 173, 230.

[9] Del Chiaro, *op. cit.*, p. 7.

[10] Un document din 1769 ian. 22 aminteşte de « uliţa zidului grădinii domneşti » (Acad. R.P.R., CXXIII/118).

[11] *Condica Vistieriei*, p. 38.

În afară de această baie reparată de Brîncoveanu şi care era situată în clădirea palatului, exista o altă baie în curtea acestuia, pentru personalul curţii domneşti. Săpăturile arheologice efectuate la Curtea Veche au dat la iveală cuptorul subteran al băii domneşti din palat, cuptor specific băilor orientale. Nu ştim sigur dacă pentru această baie sau pentru baia personalului curţii domneşti, Leon vodă a adus, în 1630, cazanul băii domneşti din Tîrgovişte (doc. din 1642 april 20, Arh. St. Buc., m-rea Căldăruşani, IX/1).

[12] Pomenită şi de cronicarul Radu Popescu, *Mag. istoric*, IV, p. 153 şi în *Istoria Ţării Romîneşti de la 1688 la 1717*, p. 3 (« spătăria mică, nouă, care-i zic cu stealile »).

[13] *Ibidem*, p. 8, 42, 44.

informează Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Brîncoveanu, sălile mari ale palatului erau boltite; prima sală avea la mijloc un rînd de coloane scunde [1]; cea de-a doua era folosită pentru divan și banchete. Celelalte săli serveau pentru audiențe, locuința domnului și a doamnei. Același Del Chiaro arată că scara principală era din marmură [2], iar pe la 1727, cronicarul Radu Popescu menționează că palatul avea și un pridvor în față [3]. După cum rezultă din planul curții din anul 1799, palatul se găsea la vest de biserica domnească (actuala biserică Curtea Veche), către str. Șelari;

Fig. 5. — Orașul București (și curtea domnească) la începutul secolului al XVIII-lea. Gravură în aramă din 1717 (din *Bucureștii vechi*).

— casele « cuconilor » (ale fiilor domnului);
— bisericile (cea mare, cu hramul Buna Vestire, și biserica « despre doamna », cu hramul Sf. Ioan Botezătorul);
— camerele seimenilor și celorlalți slujitori ai curții;
— foișorul din grădină;
— baia (în curtea palatului);
— grajdurile [4] (spre hanul Manuc) și atenansele (în partea de nord a curții);
— turnul de pe poartă, numit « la nemți ».

După cum ne informează Anton Maria del Chiaro, în timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino, acestor clădiri li s-a mai adăugat un « palat mic și frumos, cu opt odăi, în grădină », pentru doamna.

Curtea domnească avea două porți [5], poarta de sus spre Dîmbovița [6], peste care se trecea pe un pod de lemn, către Podul Calicilor (actuala Calea Rahovei) și poarta de jos [7], pe latura

[1] Fusuri ale acestor coloane au fost găsite în cursul săpăturilor arheologice făcute în ultimii ani.
[2] Del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 7, 8—9. Această scară mare a palatului este amintită și de cronicarul Radu Grecianu, *op. cit.*, p. 182.
[3] *Mag. istoric*, IV, p. 153.
[4] Un doc. din 1736 dec. 23 precizează că aceste grajduri erau spre ulița Boiangiilor, către colțul zidului curții domnești (Arh. St. Buc., Mitrop., XX/7).
[5] Cf. și o informație din 1716 (Hurmuzaki, VI, p. 160—161).
[6] Amintită deseori în documente (1780 aug. 1, 1781 aug. 3, 1785 febr. 5 etc., Muzeul de istorie Buc., nr. 35825—6, Acad. R.P.R., ms. 5658, f. 150), În dreptul curții domnești, pe rîul Dîmbovița, erau instalate mori de apă, amintite în numeroase documente din secolul al XVII-lea și de călătorul Flachat, la 1740.
[7] Doc. din 1743 iunie 1 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30507). La 1798 iunie 15 este amintit chioșcul de la poarta de jos (ibidem, nr. 35.828) iar în *Istoria Țării Romînești*, p. 165, «turnul dă pre poarta dă jos».

opusă celei de sus, spre Calea Moşilor, unde era puşcăria [1]; această poartă era numită uneori şi poarta puşcăriei [2].

Toţi călătorii din epoca lui Constantin Brîncoveanu au remarcat frumuseţea palatului domnesc din Bucureşti, refăcut de acest domn. În 1702, englezul Chisthull mărturisea că palatul

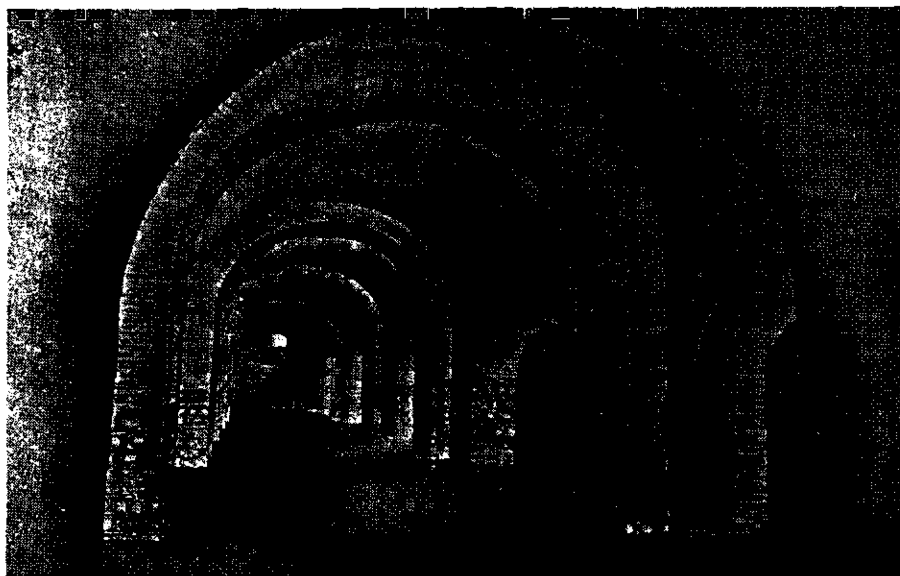

Fig. 6. — Beciul de sub sala mare a palatului domnesc (la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti).

era « măreţ şi frumos » şi că — deşi nu se putea compara cu palatele altor principi creştini — era cu mult mai frumos decît clădirile cu care turcii şi « barbarii » din provinciile vecine se mîndreau atît de mult [3].

Un alt călător din această vreme, comerciantul englez de origine franceză La Mottraye, considera că palatul era spaţios şi destul de arătos [4].

Epoca lui Brîncoveanu reprezintă apogeul înfloririi curţii domneşti, după care urmează declinul ei.

Chiar în timpul domniei lui Brîncoveanu, în august 1712, în cursul unui incendiu, arde acoperişul unei « perechi » de case a fiilor domnului şi o altă « pereche » de case, mai mici, pînă la pămînt. În lunile următoare, aceste case au fost reparate [5].

În februarie 1718, un mare incendiu pustieşte centrul oraşului, cînd ard şi clădirile din curtea domnească, scăpînd numai « casele boltite », cum spune cronicarul Radu Popescu [6].

[1] Doc. din 1748 sept. (E. şi I. Vîrtosu, *Aşezămintele Brîncoveneşti*, p. 83) şi 1749 oct. 23 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30509).

[2] Doc. din 1814 mart. 14 (Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 845).

[3] Chisthull Edmund, *Călătoriile prin Ţara Romînească, 1702* (*Bul. Soc. rom. de geografie*, XLI (1922), p. 199).

Se înţelege că în toate aceste descrieri ale călătorilor trebuie să ţinem seama de poziţia, mentalitatea şi cunoştinţele fiecăruia dintre ei: unui călător apusean, care văzuse multe palate mari şi strălucite, construite într-un anumit stil, palatul domnesc din Bucureşti îi apărea ca o clădire modestă. Cînd însă un asemenea călător afirmă că palatul era « măreţ şi frumos » înseamnă că el era într-adevăr impresionant.

[4] De la Mottraye's, *Thravels through Europe*..., vol. II, Londra, 1723, p. 171–172.

[5] R. Grecianu, *op. cit.*, p. 232.

[6] *Mag. istoric*, IV, p. 99; arderea curţii domneşti este confirmată şi de o informaţie din 1718 mart. 26 (Hurmuzaki, XIV/2, p. 831).

Cutremurul din 31 mai 1738 crapă în multe locuri zidurile curţii domneşti [1] şi dărîmă, probabil, turnul de pe poartă, care nu mai este amintit după această dată. În a doua jumătatea secolului al XVIII-lea, în locul acestui turn, s-a clădit un foişor din lemn, pentru observaţie [2].

Reparaţiile parţiale făcute curţii domneşti în acest timp nu pot împiedica ruinarea ei, astfel încît domnii fanarioţi de după 1774 nu mai pot locui în vechea curte, avariată şi mai mult în vremea războiului austro-ruso-turc dintre 1768—1774 [3]. După această dată, vechea curte va fi părăsită, Alexandru Ipsilanti clădind, după 1775, o nouă curte domnească, denumită « Curtea Nouă », spre a se deosebi de prima reşedinţă domnească, ce începe a fi numită de atunci « Curtea Veche ».

După 1775, în curtea vechiului palat au rămas unele clădiri, folosite pentru gheţăria şi lemnăria domnească, locuinţe ale lefegiilor, puşcăria etc.

Oarecari reparaţii au fost făcute vechii curţi de către Nicolae Mavrogheni; acesta arată că « neputînd suferi să vedem un scaun vechi al domnii năpustit şi părăsit şi dărăpănat, stînd în mijlocul politii, o vedere jalnică, ca un semn urît al pustirii », a reparat-o, « preînoind-o » şi « înfrumuseţînd-o şi pă dinafară şi pă dinlăuntru » [4]. În timpul domniei lui Mavrogheni, curtea domnească, reparată, mai era încă locuită şi folosită la « alaiurile domneşti » [5].

În iarna anului 1790, în timpul războiului austro-ruso-turc, vechea curte domnească, ocupată de trupele austriace, este din nou ruinată [6].

La 1793 decembrie 17, în vechea curte existau încă departamentul judecăţilor, departamentul « cremenalion » şi închisoarea zapciilor (în pivniţele palatului), restul curţii fiind o ruină, unde vecinii îşi aruncău gunoaiele şi de unde cei care doreau să-şi construiască locuinţe luau lemne, cărămizi şi piatră. Domnul interzice luarea de materiale şi aruncarea gunoiului în curtea vechiului palat domnesc [7]. În pivniţele fostei curţi domneşti arnăuţii făcuseră grajduri pentru cai.

În planul Curţii Vechi din 1799 se văd încă o serie de construcţii — fără să se arate ce destinaţie aveau — precum şi resturi ale fostului palat (în colţul dintre str. Şelari şi str. 30 Decembrie, pe locul unde s-a ridicat Hanul Roşu, precum şi spre str. 30 Decembrie, către Piaţa de Flori).

Cutremurul din 14 octombrie 1802 avariază şi restul construcţiilor rămase în picioare, din care s-a mai reparat doar puşcăria [8]. În incendiul din 28 august 1804 ard, printre altele, şi « binalele » Curţii Vechi, cu poarta dinspre Dîmboviţa [9]. Astfel, ruina şi paragina cuprind pentru totdeauna vechea curte domnească, în care vor rămîne doar temniţa şi bisericile. În jurul acestora din urmă se instalaseră, la începutul secolului al XIX-lea, scaune de carne, a căror desfiinţare a fost cerută de Constantin Ipsilanti [10].

[1] Dapontes, *Ephemerides daces*, II, p. 101.

[2] Acest foişor de foc era probabil vopsit în roşu, din care pricină hanul zidit mai tîrziu aproape de el s-a numit Hanul Roşu. După cum se arată într-un document din 1815 mai 17, foişorul de foc putrezise la rădăcină, trebuind să se ridice altul, înalt de $7^1/_2$ stînjeni. Pînă la ridicarea acestuia, paza contra focului urma să se facă din turnul bisericii Sf. Gheorghe Nou (Arh. St. Buc., ms. 1114, f. 165—165 v.). Foişorul de foc este amintit apoi şi la 1833 (*Analele parlamentare*, 1832—1833, p. 572).

[3] Hurmuzaki, VIII, p. 172.

[4] Rev. ist., XVI (1930), p. 203.

[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 65, I, p. 382.

[6] Reimers, *Reise*..., I, p. 126.

[7] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 414—415.

[8] Dintr-un document din 1804 oct. 5 rezultă că puşcăria se construise din nou după cutremur. Se clădise « un departament îndăstulat cu odăi sus şi jos pentru judecători şi zapcii, un spital pentru vinovaţii bolnavi şi un gros pentru cei cu bănuială de vinovaţi, dă a nu pătimi împreună cu vinovaţii şi cu ucigaşii... împlinind şi zidurile ce era de lipsă şi dărăpănate ale puşcării şi alte împrejurimi făcînd »... (Acad. R.P.R., CCXVII/19).

Puşcăria de la Curtea Veche este pomenită apoi adesea în documentele de la începutul secolului al XIX-lea, la 1812 sept. 20, 1826 sept. 10 etc. (I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 292, 324).

La 1830, april. 26, zidul din partea stîngă a puşcăriei era dărîmat pe jumătate, fiind necesară repararea lui. Cu acest prilej se poartă o bogată corespondenţă (Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos. 3, f. 195—218).

Vezi şi descrierea făcută vechii puşcării de Const. Moroiu, la începutul secolului al XIX-lea, la Ovid Stănciulescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar romîn din veacul al XIX-lea*, Buc., 1933, p. XIV—XVII, precum şi descrierea lui D. Bolintineanu în *Dîmboviţa*, VI (1864), p. 109.

După incendiul din 1847, puşcăria de la Curtea Veche a fost desfiinţată. La 1850 iulie 1 este amintit locul « unde a fost puşcăria veche » (Acad. R.P.R., CMLXXIII, f. 3).

[9] N. Iorga, *Manuscriptele m-rii Cernica*, p. 20—21.

[10] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 451.

Pe locul curţii domneşti — vîndut la mezat în anii 1798—1799 de Constantin Hangerli [1], în scopul refacerii Curţii Noi — s-au ridicat, la începutul secolului al XIX-lea, noi construcţii (hanurile Manuc, Roşu, Verde etc.) şi s-au deschis uliţe noi.

În 1804, în faţa porţii de sus [2] a curţii domneşti, la răspîntia dintre cele trei poduri (uliţe) vechi (Podul Mogoşoaiei, al Tîrgului dinlăuntru şi al Calicilor) exista una din pieţele cele mai de seamă ale oraşului [3].

Clădirile din curtea fostului palat domnesc, inclusiv cele două biserici, au fost arse în cursul marelui incendiu din 23 martie 1847.

Astăzi, din vechea curte domnească nu a mai rămas decît biserica Buna Vestire, şi aceea refăcută.

Berindei D., *Bucuresci* (*Rev. romînă*, I (1861), p. 353—355); *Dicţ. Rom.*, I, p. 24; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 95—135, 550, 581; L<apedatu> Al., *O procesiune religioasă în Bucureşti, la 1765* (*Bis. ort. rom.*, XXVIII (1904), p. 57—65); Brezoianu I., *Instituţiile Romîniei*, p. 71—72; Drăghiceanu V., *C. Brîncoveanu*, p. 48—52; Greceanu, *Bucureşti*, p. 176—178; Stahl H., *Bucureşti*, p. 144; *Un palat domnesc din vremea fanarioţilor* (BCMI, XXII (1929), p. 129, 130); Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 10—11; Moisil C., *Bucureştii vechi* (*Boabe de grîu*, III (1932), nr. 9, p. 385—424, cu 64 figuri); Idem, *Bucureştii şi împrejurimile la mijlocul veacului al XVII-lea* (*Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934), p. 8—19) <cu descrierile călătorilor>; Florescu G. D., *Drumul urmat de procesiunea religioasă a moaştelor sfîntului Grigore, în Bucureşti la 1765* (*Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934, p. 113—117); *Bucureştii vechi*, pl. LXVIII <vedere, din 1716>; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 69, 112; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 215—229; *Gazt. municip.*, V (1936), nr. 245, p. I <vedere, sec. XVIII>; Caselli D., *Curtea domnească de pe podul Mogoşoaiei* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 255); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 176—178; Hagi Mosco Em., *Curţile domneşti din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, VIII, (1939), nr. 378, p. 5); Iorga N., *Bucureşti*, p. 44, 46, 54, 64, 116; Ionaşcu I., *Un plan inedit al Curţii Vechi din Bucureşti din anul 1799* (*Rev. ist. rom.*, XIII (1943), p. 55—77 + un plan); recenzia lui H. Teodoru, BCMI, XXXVI (1943), p. 120—123; *Bucureşti. Săpături 1953*, p. 198—201 <istoric> şi 205—256; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 32 şi 34; Idem, *Relatare*, p. 118; *Bucureştii de odinioară*, p. 147—165; Materiale arheologice, V (1959), p. 645—647; Lapedatu Al., *Baia domnească din Tîrgovişte* (BCMI, III, (1910), p. 91); Teodoru Horia, *Baia Curţii Vechi din Bucureşti* (BCMI, XXXV (1942), p. 167).

2. CURTEA ARSĂ * (resturile palatului sînt [M])

După războiul austro-ruso-turc dintre 1768—1774, vechea curte domnească din Bucureşti ajunsese de nelocuit. După încheierea păcii de la Kuciuk Kainargi, noul domn, Alexandru Ipsilanti (1774—1882), a locuit un timp în casele lui Nicolae Brîncoveanu, din actuala Piaţă a Unirii. Socotind că este ruşinos să stea « casele domneşti surpate » [4], Ipsilanti a vrut să înnoiască vechiul palat domnesc. Cum pentru repararea Curţii Vechi trebuiau 300 pungi de galbeni, domnul a preferat să zidească alta cu aceşti bani. În acest scop, el a ales un loc situat mai sus de mănăstirea Mihai vodă, unde, pînă în ultimii ani, se găsea fostul Arsenal al Armatei şi pe unde, în acea vreme, se întindeau viile mănăstirii.

Construcţia noului palat a început în martie 1775; la sfîrşitul anului 1776, palatul propriu-zis era terminat, rămînînd să se construiască: zidul înconjurător, grajdurile, bucătăriile şi odăile pentru garda domnească [5]. La construirea noii curţi, ispravnici au fost Dimitrie Ghica mare ban, Nicolae Dudescu mare vornic şi Ioan Vilara medelnicer [6].

[1] Anaforaua din 1798 iunie 15, la Muzeul de istorie Buc., nr. 35827.

[2] Poarta de sus a Curţii Vechi este încă pomenită în aprilie 1802 (Ionaşcu, *op. cit.*, p. 276), ceea ce dovedeşte că cel puţin parte din zidurile înconjurătoare ale fostului palat domnesc se mai păstrau.

[3] Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 718.

* Vezi şi biserica Curtea Arsă la p. 194—195.

[4] Dionisie Eclesiarhul, în *Tezaur de monumente istorice*, II, p. 168.

[5] Hurmuzaki, XIV/2, p. 1231—1232; despre zidirea noii curţi domneşti, vezi şi Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 200—201.

[6] Vezi o însemnare în versuri în *Bis. ort. rom.*, 1902, p. 527.

3*

După cum ne informează F. Sulzer — autorul unei lucrări de seamă privind Ţara Romînească la sfîrşitul secolului al XVIII-lea [1] — construcţia noii curţi domneşti a fost începută de meşteri ardeleni; aceştia, nefiind plătiţi, au părăsit lucrarea, care a fost continuată de meşteri turci şi bulgari [2] (mai probabil de meşteri autohtoni). La scara palatului a lucrat şi un arhitect grec din Italia, Spiridon Macri, care a construit şi paraclisul Sf. Ecaterina, din curtea palatului, iar la împodobirea Curţii Noi au contribuit şi zugravi bucureşteni [3].

Descrierile făcute de contemporani arată că noul palat domnesc — deşi impresionant ca mărime — era rău construit. Carra crede că acesta nu era frumos ca cel al domnului Moldovei [4].

Fig. 7. — Planul Curţii Arse la 1807. Detaliu din planul rusesc al oraşului (foto Biblioteca centrală de stat).

Sulzer are aprecieri mai aspre, socotind că palatul — de o formă neregulată [5] — avea aspectul unui « orfelinat, cu două aripi de dimensiuni mijlocii », fiind construit fără stil şi fără gust, cu coridoare întunecoase [6]. De părerea lui Sulzer este şi Herr Jene (1786), care mărturiseşte că noul palat, deşi mare, era totuşi urît. În schimb, Dionisie Fotino găseşte că noua reşedinţă domnească era « minunată » [7].

După o descriere mai completă a Curţii Noi — făcută însă după restaurarea ei din 1799 — « acest palat era foarte mare; era zidit după stil bizantin, cu două etaje [8], avînd patru scări şi trei foişoare [9]; în etajul de sus, la mijloc, era salonul cel mare, unde era şi tronul

[1] *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, 3 vol., Viena, 1781—1782.

[2] Sulzer, *op. cit.*, I, p. 290—291; III, p. 50; cf. şi Herr Jene (*Rev. Soc. ist.-arheologice bisericeşti*, XV, 1924, p. 69), care spune că meşterii care au terminat palatul erau din ţară. Vezi şi M. Popescu, *Bucureştii descrişi de Sulzer*, în *Bucureştii vechi*, I—V, 1930—1934, p. 36.

[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 201; III, p. 599—601 şi *Istoria şcoalelor*, I, p. 77—78 şi N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în sec. XVIII*, II, p. 17—18.

[4] *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, p. 173.

[5] Fapt confirmat şi de planul ce reproducem.

[6] Sulzer, *loc. cit.* şi Oniciu Graţiana, *Localităţi din jud. Ilfov*, p. 8.

[7] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

Părerea lui Fotino — evident exagerată, datorită poziţiei sale de cronicar oficial — concordă totuşi cu cea a călătorului englez Hunter (1792), care arată că palatul era o clădire spaţioasă şi măreaţă (*Viaţa romînească*, XV (1923), nr. 5, p. 192—194).

[8] Se înţelege: două caturi — parter şi etaj.

[9] Două din aceste foişoare sau chioşcuri « à la turque » sînt amintite şi de Constantin Ludolf, care a fost primit într-unul din ele de Alexandru Ipsilanti şi a mîncat în altul, situat peste drum de acesta, în anul 1780 (A. Oţetea, *Contribution à la Question d'Orient*, p. 344).

domnesc [1]; între celelalte încăperi era şi un paraclis şi o baie, iar în etajul de jos erau toate autorităţile: vistieria, logofeţia, hătmănia şi altele, cu cancelariile lor » [2].

Această descriere este întregită de cele spuse de Lady Craven — primită cu deosebită pompă la noua reşedinţă domnească de către Nicolae Mavrogheni — care arată că palatul domnesc avea două curţi [3].

Noua curte domnească — prost clădită şi situată într-o poziţie excentrică — nu satisfăcea exigenţele domnilor fanarioţi. Din aceste motive, Nicolae Mavrogheni dorea probabil să restaureze Curtea Veche [4].

La 14/25 decembrie 1789, curtea domnească a luat foc [5]. Cătanele austriace, care ocupaseră Bucureştii în anul 1789, au început să fure lemnul şi fierul de la construcţii şi să strice împrejmuirea curţii; căpitanul agiesc — pus să apere ordinea — nu a putut să le stea împotrivă [6].

După incendiu, palatul a fost văzut de von Reimers, membru al ambasadei conduse de Kutuzov, care a trecut prin oraşul nostru în anul 1793; acesta arată că « zidurile rămase din palatul ars te fac să-ţi dai seama de întinderea sa destul de mare de odinioară »[7].

După războiul austro-ruso-turc, curtea domnească ajunsese de nelocuit. Din acest motiv, în 1791, Mihai Şuţu s-a mutat la mănăstirea Sf. Sava [8]; în 1793, domnul locuia în clădirile de la mănăstirea Mihai vodă [9], situată aproape de palatul domnesc; aici a fost primit englezul Robert Ainslie.

În anul 1795, Curtea Nouă era încă ruinată — ca şi Curtea Veche — avînd nevoie de reparaţii [10]. În 1796, i se spune pentru prima oară Curtea Arsă [11], nume care i se va da definitiv după 1812, cînd a ars a doua oară.

Curtea Arsă a fost restaurată în anii 1798—1799 de Constantin Hangerliu, care, în acest scop, a scos la mezat o parte din locul Curţii Vechi. O serie de documente referitoare la această renovare a palatului domnesc ne arată modul cum s-au executat lucrările. În primăvara anului 1798, judeţele Dîmboviţa, Prahova şi Săcuieni au fost silite să furnizeze fiecare cîte 40 000 de ocale de var pentru refacerea curţii. În acelaşi timp, mănăstirile din ţară, posesoare de robi ţigani, au fost obligate să dea un număr din aceştia ca salahori la reconstruirea curţii domneşti. Lucrările au fost executate de meşteri lemnari, zidari şi tăietori de şindrilă din ţară, şi de « ţigani meşteri de feru, cu şciinţă de a lucra la ferul de uşi şi ferestre ». În octombrie 1798, lucrările de la curtea domnească nu erau încă terminate [12].

În anul 1799, în acest palat a fost ucis de turci domnul care de-abia îl restaurase; trupul său a fost tîrît gol de ucigaşi pe treptele palatului şi lăsat aşa toată ziua în curte.

În anul 1801, palatul, părăsit de noul domn de teama cîrjaliilor, a fost devastat cu prilejul unei adevărate mişcări antifeudale. Prin devastarea palatului domnesc, « oamenii disperaţi şi fără căpătîi » din oraş — cum îi prezintă un izvor contemporan pe participanţii la această mişcare, de fapt majoritatea locuitorilor care nu părăsiseră oraşul şi fuseseră lăsaţi în voia soartei de domn şi de marii boieri, fugiţi cu toţii din Bucureşti pentru a-şi pune la adăpost viaţa şi averea

[1] Pe la 1801, călătorul maghiar Bathyany, care a fost primit în palatul din dealul Mihai vodă, arată că, înainte de a ajunge la această cameră de audienţă, se trecea prin mai multe odăi de aşteptare; salonul de primire era mare, spoit cu var şi avea multe ferestre. Cele spuse de Bathyany concordă cu mărturiile Cristinei Reinhard, care notează, de asemenea, că sala mare era spoită cu var; ea adaugă că celelalte saloane erau murdare (Cristina Reinhard, *op. cit.*, p. 16).

[2] I. Stoicescu, *Schitze din istoria patriei, urmate de istoria Ploieşcilor. Fapte istorice, cele mai multe văzute cu ochii*, Ploieşti, 1880, p. 15.

[3] Lady Craven, *Voyage en Crimée et à Constantinople en 1786*, Londra, 1830, p. 414 şi urm. Cristina Reinhard spune că palatul avea o ,,adevărată ogradă de ţară, plină de găini, curcani şi felurite vite" (*op. cit.*, p. 16).

[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 30.

[5] Hurmuzaki, XIX/1, p. 571.

[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 364.

[7] Reimers, *Reise der russisch-Kaiserlichen ...*, p. 124.

[8] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 120.

[9] Vezi mai jos p. 45—47.

[10] V. A. Urechia, *op. cit.*, V, p. 459.

[11] *Ibidem*, p. 456.

[12] *Idem*, VII, p. 223—226.

— își manifestau ura față de statul feudal și de reprezentanții săi, incapabili să asigure liniștea și paza orașului. Răsculații au luat tuiurile și stindardele domnești, plimbîndu-le prin oraș, iar conducătorul lor umbla prin capitală cu cuca domnească pe cap, în aclamațiile mulțimii, batjocoritoare la adresa domnului [1].

Fig. 8. — Curtea Arsă. Pivnița din str. Cazărmii (clișeu Muzeul de artă R.P.R., Secția feudală).

Cutremurul din 1802 avariază din nou construcțiile curții domnești [2]. După cutremur, Constantin Ipsilanti s-a mutat în casele domnești de la mănăstirea Văcărești [3], aici rămînînd numai divanul [4].

În palatul de lîngă mănăstirea Mihai vodă a fost primit în 1806 generalul Miloradovici, comandantul trupelor rusești care eliberau Bucureștii de turci [5]. Arnăuții din oraș, care luptaseră cu turcii la mănăstirea Radu vodă, i-au făcut o primire originală, « decorînd » scările palatului cu capete de turci tăiate, în care înfipseseră luminări aprinse [6].

În 1807, în camerele de jos ale Curții Noi, era adăpostit spitalul pentru soldații ruși. Aceste camere fiind igrasioase, răniții au fost mutați în casele vornicului Grigore Brîncoveanu [7].

[1] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 206; Hurmuzaki, XIX, p. 125—126, 130, 138.

Cf și informația dată de meșteșugarul Ioan sin Dobre în cronica sa (ms. la Institutul de istorie Buc.) în care se arată că « domnul au lăsat curtea și scaunu întreagă cum era, de căra craii arnăuți sculele ce se găsea, arme, așternuturi, argintării, condecele vistierii și ori [ce], *iar cu cuca lui vodă ajunsese de mătura mișdii pă jos* ». Locuitorii săraci ai capitalei (« mișăii ») își manifestau în acest fel ura lor fără margini față de domnie.

[2] C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 265 și D.Fotino, *op. cit.*, II, p. 212.

[3] *Ibidem* și Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 713.

[4] *Idem*, XI, p. 427.

[5] *Hurmuzaki*, XVI, p. 809; XIX/2, p. 364—367; s. I/3, p. 116—117.

[6] *Ibidem*, p. 116.

[7] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 565—566.

Curtea Nouă a ars în noaptea de 21/22 decembrie 1812 pînă la temelie[1]. După această dată, ruinele rămase vor fi cunoscute sub numele de Curtea Arsă (numele de Curtea Nouă, sub care era cunoscută reşedinţa domnească pînă la incendiu, va dispare din uz). Zidurile palatului au rămas în picioare după incendiu; aşa au fost văzute de Wilkinson, pe la 1820[2]. Ziduri în ruină ale Curţii Arse existau încă în 1838, cînd parte din ele au fost dărîmate de cutremur[3]. Aceste ruine figurează şi în planul oraşului din 1852, întocmit de maiorul Borroczyn.

Săpăturile arheologice făcute în ultimii ani pe terenul ocupat altă dată de Curtea Arsă au scos la iveală numeroase resturi din clădirile fostului palat domnesc, situate în curtea fostului Arsenal al Armatei şi în curţile caselor din str. Cazărmii nr. 46—52, Militari nr. 1, 6, 14, 18 şi Puţul cu Apă Rece nr. 53—57 (precum se vede, Curtea Arsă ocupa o suprafaţă de teren foarte întinsă). S-au descoperit, astfel, ziduri de incintă, contraforturi, două galerii lungi de 56 şi 46 metri etc. Tot cu acest prilej, au fost studiate pivniţele mari din str. Puţul cu Apă Rece, care au folosit probabil ca închisoare. Aceste pivniţe mari, lucrate probabil de meşterii braşoveni pomeniţi de Sulzer, se păstrează destul de bine. Ele sînt folosite ca depozit de vinuri de întreprinderea de stat Zarea. Împreună cu celelalte resturi ale vechiului palat domnesc, aceste pivniţe sînt declarate monument de arhitectură.

Pomescu A., *Italianul Panzini la curtea lui Ipsilanti vodă* (1776) (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 317); Berindei D., *Bucuresci* (*Rev. romînă*, I (1861), p. 617); Ionescu Gion, *Ist. Buc.*, p. 126—128; Bobescu I. B., *Curtea domnească, garda domnească şi ridicarea la rangurile boiereşti înainte de Regulamentul Organic* (*Rev. pt. ist. arh. şi fil.*, X (1909), p. 53 şi urm.); Caragea C. I., *O gravură necunoscută* (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 188—190) <primirea lui Ainslie, 1793>; Stahl H., *Mănăstirea Mihai Vodă palat domnesc* (BCMI, VII (1914), p. 35—39); Karadja C. I., *Două vederi ale palatului din Bucureşti* (BCMI, XVII (1924), p. 188—190); Drăghiceanu V., *Cîteva note asupra Curţii Arse* (BCMI, XVII (1924), p. 66—67); Bobulescu C., *Cronica bisericii sf. Ecaterina*, Buc., 1924, p. 4—5; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 154; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 7; *Un palat domnesc din vremea fanarioţilor: Curtea Nouă din Bucureşti*, Buc., 1930, 16 p. (din BCMI, XXII (1929), p. 123—130); *Un pictor italian în Bucureşti*, în vol. *Omagiu lui Ramiro Ortiz*, Buc., 1930, p. 46—50; Moisil C., *Bucureştii vechi* (Boabe de griu, III (1932), nr. 9, p. 385—424, cu 64 figuri); Idem, *Bucureştii şi împrejurimile la mijlocul veacului al XVII-lea* (*Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934), p. 8—19; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 226, 232—236; Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 109—110; Caselli D., *Curtea domnească de pe Podul Mogoşoaiei* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 255); Idem, *Curtea domnească ot Mihai vodă* (*Idem*, VI (1937) nr. 293); Idem, *Curtea Arsă* (*Idem*, nr. 295); Idem, *Primirea lui Robert Ainslie la curtea domnească* (*Idem*, nr. 294); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 213—216; Hagi Mosco Em., *Curţile domneşti din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, VIII (1939), nr. 378, p. 5); Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 32; *Bucureştii de odinioară*, p. 115—120.

[1] Lagarde comte de, *Voyage de Moscou à Vienne, par Kiev, Odessa, Constantinople, Bucarest et Hermanstadt*, Paris, 1824, p. 321—322 şi Hurmuzaki, X, apendice, I, p. 493—494; Urechia, *Ist. rom.*, X B, p. 19; Hurmuzaki, X, p. 181; D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 261. Despre Lagarde vezi şi Caragea C. I., *Contele Lagarde şi călătoria sa* (*Rev. ist.*, IX (1923), p. 6—10); Pomescu A., *Contele de Lagarde la curtea lui vodă Caragea*, 1812 (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 320).

O însemnare contemporană arată că palatul a ars « cu înfricoşat foc », care a cuprins « tot învălişul caselor, intrînd focul şi prin unile din odăile dedesupt » (N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, p. 21—22, şi Acad. R.P.R., ms. rom, 2126, f. 314—314 v.)

Vezi şi cronica lui Ioan sin Dobre (ms. la Institutul de istorie) care arată că la « 1812 dechemvrie 21, sîmbătă spre duminecă, noaptea în revărsatul zorilor, au ars casele domneşti din deal ».

Se spune că, în acest incendiu, Iacomul Caragea a pierdut lucruri în valoare de 300 000 de piaştri, rezultaţi din exploatarea crîncenă a ţării (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XB, p. 19).

[2] Wilkinson, *An acount...*, p. 88.

Aceste ziduri au fost remarcate în 1837 şi de călătorul rus Anatol Demidov (*O călătorie în Principatele romîne*, p. 35).

[3] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos, 596/1838, f. 102.

În 1848, în două pivniţe ale palatului urma să se instaleze grajduri pentru ostaşi (*Anul revoluţionar 1848*, IV, p. 545). Arhitectul oraşului arată că puteau fi folosite grajdurile existente în curtea palatului, nu pivniţele sale (*Ibidem*, p. 699).

3. PALATUL LUI CARAGEA DE PE PODUL MOGOŞOAIEI

După arderea Curţii Noi, Ioan Caragea s-a mutat provizoriu în vechiul palat făcut de Constantin Brîncoveanu, în actuala Piaţă a Unirii, iar apoi s-a stabilit în casele lui Dumitrache Ghica de pe Podul Mogoşoaiei [1]. Domnul a ales ca reşedinţă casele Ghiculeştilor datorită aşezării lor pe Podul Mogoşoaiei, care devenise în acest timp artera principală a oraşului, unde locuiau cei mai mulţi dintre marii boieri.

Întrucît casele Ghiculeştilor erau prea mici pentru curtea domnească, Caragea a închiriat şi casele boierilor Slătineni (situate pe locul actualei clădiri a restaurantului Bucureşti, fost Capşa) şi le-a unit prin nişte galerii de lemn [2]. Într-una din aceste case era divanul iar în cealaltă « haremul » (locuinţa domnului).

Contemporanii care au văzut reşedinţa ultimilor domni fanarioţi din Bucureşti sînt de acord că aceasta nu se deosebea cu nimic de celalalte case boiereşti. Dimpotrivă, în această epocă de modernizare a capitalei noastre, apar multe asemenea case care întrec în frumuseţe şi mărime modesta curte domnească, cu aspect încă oriental. Astfel, călătorul german Ludwig von Stürmer, care a văzut curtea lui Caragea în 1816, spune că « reşedinţa domnului nu se deosebeşte cu nimic, prin aspectul ei exterior, de celelalte case, în afară de straja care te opreşte la intrare » [3]. O descriere din anul următor arată că palatul domnesc era alcătuit din două case mai curînd sărăcăcioase, legate printr-un cerdac de lemn [4]. După părerea altui călător, de pe la 1820, Robert Ker Porter, palatul era întunecos şi prost mobilat; în 1824, Clausewitz considera reşedinţa domnească urîtă şi neîncăpătoare [5].

Scriitorul Nicolae Filimon — care a fost dascăl la biserica Dintr-o zi, situată în apropierea curţii domneşti, şi a locuit în chiliile acestei biserici — mărturiseşte că palatul era alcătuit dintr-un şir de case cu două rînduri, avînd o arhitectură « vagă şi nedeterminată »; « era o zidire sau grămădire de material, în care se vedeau mai multe ordine de arhitectură, imitate în ceea ce au ele mai grosolan şi mai neregulat » [6].

Curtea domnească se întindea între Podul Mogoşoaiei şi actuala str. Academiei. Spre Podul Mogoşoaiei, palatul avea un balcon ieşit către stradă, ca un chioşc turcesc; spre str. Academiei erau locuinţele personalului curţii. Din palat se cobora pe o punte de lemn în biserica Dintr-o zi, aflată în spatele acestuia.

Cum acest modest palat nu corespundea gustului rafinat al ultimilor domni fanarioţi, în 1819, arhitectul Freywald a alcătuit planul unui palat nou [7], care, din pricina evenimentelor ce au urmat, nu s-a putut realiza.

Palatul a fost reparat în anul 1822 [8], cu care prilej interiorul său a fost pictat de italianul Giacometti; după cum arată Ion Ghica, acesta a pictat pe pereţi toţi zeii Olimpului.

Cu prilejul acestei renovări — făcută, după părerea lui V. A. Urechia, de arhitectul Hartl [9] — au fost construite probabil cele două portaluri monumentale deasupra cărora se găseau două

[1] Urechia, *Ist. rom.*, X B, p. 33.
Casele acestea — care se întindeau pe o porţiune destul de mare de teren, situat între Podul Mogoşoaiei şi actuala stradă a Academiei, pînă în faţa intrării bisericii Dintr-o zi — fuseseră construite de Dumitrache Ghica, fratele lui Grigore Alexandru Ghica voievod, pe locul de zestre al primei sale soţii, Maria Văcărescu (casele spătarului Dumitrache Ghica sînt pomenite într-un document din 1768 mai 1, Acad. R.P.R., CXCVI/241). Aceste case figurează în planul oraşului din anul 1770 sub numele de « Banni Gika » şi în cel al lui Ernst şi Purcel sub acela de « Giga ». La moartea lui Dumitrache banul, în 1807, casele s-au împărţit între cei doi fii ai săi: Scarlat banul a luat partea dinspre miazănoapte (unde a fost hotelul Continental), iar celălalt fiu, Costache banul, partea dinspre miazăzi, pe care a închiriat-o în anul 1813 lui Ioan vodă Caragea (aceste informaţii ne-au fost date de G. D. Florescu).

[2] Hurmuzaki, X, p. 181—182 şi XX, p. 67; cf. şi Wilkinson, *op. cit.*, p. 88.

[3] N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40.

[4] William Mac Michael, *Journey from Moscow to Constantinople*, Londra, 1819, p. 112—114.

[5] *Rev. ist.*, XVI (1928), p. 362.

[6] N. Filimon, *Ciocoii vechi şi noi*, ed. E. Lovinescu, p. 43—44 şi în *Rev. romînă*, II (1862), p. 609—611.

[7] Hurmuzaki, XX, p. 495.

[8] Ion sin Dobre notează şi el « meremetul caselor domneşti care s-au şi făcut cu mare zor » (ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).

[9] Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 421, 746.

grupuri de statui. Unul din cele două portaluri a fost dus la palatul Mogoşoaia (se află şi astăzi în partea nordică a parcului).

Palatul de pe Podul Mogoşoaiei a servit ca locuinţă a domnilor Ţării Romîneşti între anii 1813 şi 1825. Fiind ars în august 1825 [1], domnul s-a mutat din acel palat în casa Dinu Creţulescu şi apoi în casele din mănăstirea Mihai vodă [2].

Locul clădirilor Ghiculeştilor în care a fost reşedinţa lui Caragea de pe podul Mogoşoaiei este ocupat astăzi de Cartea Rusă şi de Teatrul Ţăndărică.

Un palat domnesc din vremea fanarioţilor: Curtea Nouă din Bucureşti (BCMI, XXII (1929), p. 126—127); Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 28; Idem, *Din vechiul Bucureşti*, p. 113—114, 120—121; Caselli D., *Curtea domnească de pe podul Mogoşoaiei* (Gazt. municip., V, (1936), nr. 255); *Bucureştii vechi*, 1936, pl. XLII <vedere din 1859>; Costescu G., *Bucureşti*, p. 56—59; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 145—159; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 156—158; Creţulescu N., *Ceva despre casa banului Dumitrache Ghica de pe podul Mogoşoaiei* (în manuscris).

4. PALATUL DOMNESC DE PE PODUL MOGOŞOAIEI (fostul palat al lui Dinicu Golescu)

Pe locul unde se ridică acum Palatul Republicii, existau în secolul al XVIII-lea proprietăţile bisericii Creţulescu. La 1757 august 31, casele de pe acest loc au fost cumpărate de Nicolae grămăticul. În 1811, ele au trecut în proprietatea lui Dinicu Golescu, care le-a dărîmat şi a zidit pe locul lor, între 1812—1815, o altă clădire, în stil neo-clasic, cu etaj, compusă din 25 de încăperi. Casa lui Dinicu Golescu, construită « pentru viitorime », era frumos ornamentată. S-a păstrat contractul încheiat la 1820 ian. 18 cu sculptorul Karl Schmutzer, prin care acesta se învoia să facă ornamentele casei: 46 figuri « bariileu » (basoreliefuri) deasupra ferestrelor de sus, 29 figuri « rotunde » (altorelief) deasupra ferestrelor de jos, cinci figuri « rotunde » la ferestrele de la balcon etc. Aceste figuri, care ornamentau casa pe dinafară, urmau să fie vopsite « cu văpsea făcută cu ulei ». Acelaşi sculptor se angaja să facă 24 « căpiitaluri » (capitele) cu 16 vaze şi 50 de coţi de frize « farţirent » (?) pentru împodobitul interiorului. Pentru această treabă, sculptorul neamţ urma să primească 4 000 taleri.

Din acelaşi contract aflăm că locuinţa lui Dinicu Golescu nu era încă terminată; în aprilie 1820 urma să se zugrăvească [3].

În această casă, unde a locuit învăţatul boier, care a călătorit prin apus, scriind o carte despre cele văzute pe acolo, existau în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea o sală de muzică şi o librărie — a lui Walbaum şi Winterhalder, apoi a acestuia şi a lui C. A. Rosetti — unde, pe la 1828, se citeau reviste străine [4].

Palatul lui Dinicu Golescu a fost vîndut statului în 1833. Între 1833 şi 1837, aici au funcţionat serviciile administrative ale ţării.

În anul 1837, clădirea a fost reparată şi modificată de arhitectul Xavier Villacrosse, pentru a fi « domnească curte ». Aceste reparaţii au modificat aspectul vechii case boiereşti. Noua reşedinţă domnească era o casă simplă, dreptunghiulară. Călătorul sîrb Vuici, care a văzut-o în 1842, socoteşte, totuşi, că era « o admirabilă clădire, cu camere şi săli împodobite cu măiestrie » [5].

[1] I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor romîneşti*, I, p. 617.
Despre acest incendiu, Ion sin Dobre notează: « leat 1825 august 13, joi noaptea spre vineri, s-au aprins curtea mării sale lui vodă şi au ars în două ceasuri, adecă de la patru din noapte pînă la şase, amîndoă părechile de case, adecă divanu şi haremu şi palimarurile amîndouă pînă în sfinta biserică şi beserica cu totul, Şi s-au mutat divanu în casele de Beilic » (cronica lui Ion sin Dobre, ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).
[2] Hurmuzaki, XVII, p. 5.
[3] Acad. R.P.R., CLXXXVIII/99.
[4] *Conv. lit.*, 1891, p. 835.
[5] Berechet St., *Călătoria lui Ioachim Vuici*, p. 9.

Fig. 9. — Palatul domnesc la 1862 (din *Bucureștii vechi*).

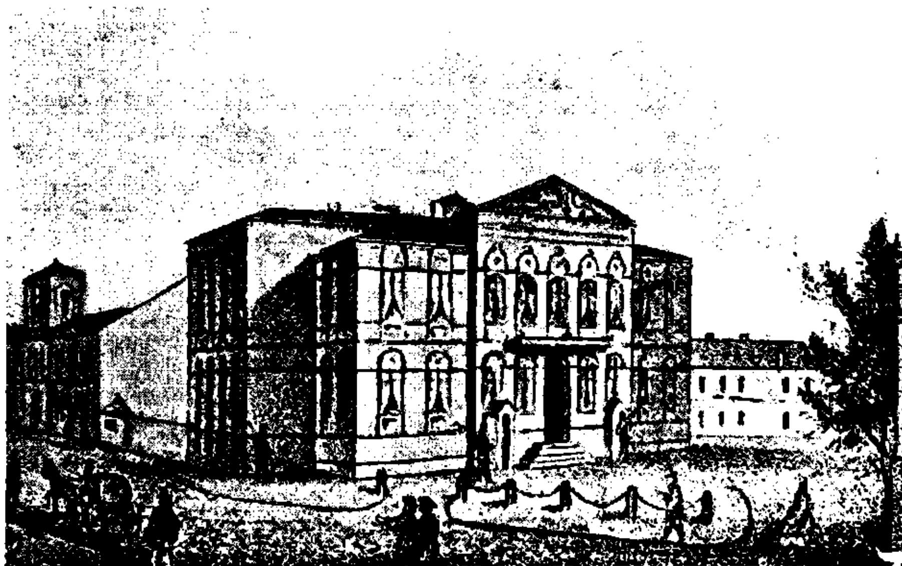

Fig. 10. — Palatul domnesc la 1866. Litografie de J.R. Huber (din *Bucureștii vechi*).

După reparațiile făcute, clădirea a fost folosită ca palat de « țeremonie » al domnilor G. Bibescu și B. Știrbey, care locuiau în palatele proprii, primul situat în Piața Unirii, iar cel de-al doilea pe Podul Mogoșoaiei.

În timpul revoluției din Țara Romînească, în vara anului 1848, aici și-a avut sediul Guvernul provizoriu al țării, pe care boierii reacționari au încercat să-l aresteze [1]. Eroica acțiune a maselor populare, însuflețite de exemplul Anei Ipătescu, a salvat însă Guvernul provizoriu și a dat o ripostă hotărîtă reacțiunii.

În anii 1854—1855 s-au făcut diverse reparații palatului domnesc, care este numit cu acest prilej Palatul Statului [2].

După unirea celor două principate, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, noul domnitor a locuit în acest palat. Aici a fost silit domnul să abdice în noaptea de 11 februarie 1866, de complotul organizat de monstruoasa coaliție burghezo-moșierească.

Palatul domnesc a fost reparat din nou și mărit după anul 1866. Frederic Damé îl descrie ca fiind a casă mare, spoită în cenușiu-albăstrui, urîtă și tristă.

Între 1882 și 1885, alături de vechiul palat al lui Dinicu Golescu, s-a construit aripa din dreapta a edificiului, de către arhitectul Paul Gottereau (fosta casă a lui Dinicu Golescu alcătuia aripa stîngă, care a fost legată de prima printr-un salon circular).

Ars în anul 1926, vechiul palat a fost dărîmat și reconstruit așa cum îl vedem astăzi. Aripa din dreapta, avariată în parte de barbarele bombardamente germane de după 23 August 1944, a fost refăcută în anii puterii populare. Astăzi, Palatul Republicii, devenit bun al poporului, adăpostește Muzeul de artă al R.P.R. și Institutul de istorie a artei.

Le Cler, *La Moldo-Valachie ce qu'elle a été, ce qu'elle est et ce qu'elle pourrait être*, Paris, 1866, p. 32; *Dicț. Rom.*, II, p. 15—16; Ghika Vladimir, *Din istoria palatului. Amintiri cu prilejul unor vechi socoteli de domnița Alexandrina Ghika* (Conv. lit., XLVII (1913), p. 343—358, 456—469); Bănescu N., « *Diata* » *marelui logofăt Constantin Golescu. Epitropia casei sale* (*Neamul romînesc literar*, II (1910), p. 617—621 și 629—631); Vîrtosu E., *Palatul regal. Cum a fost în trecut. De la Nicolae grămăticul la boierul Dinicu Golescu*, Buc., 1937, 61 p.; *Bucureștii vechi*, pl. XXXV <vedere din 1866>; Popescu-Lumină, *București*, p. 230—231; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 32—35; Ion Vlad, *Palatul regal în trecut* (*Arh. Olt.*, XVIII, (1939), p. 209—210); Hagi Mosco Em., *Curțile domnești din București* (*Gazt. municip.*, VIII (1939), nr. 378, p. 5); Costescu G., *București*, p. 50—52; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaei*, p. 234—252; Ionescu Gr., *București*, p. 153—154.

b) ALTE PALATE ȘI CASE DOMNEȘTI

În afară de cele patru curți domnești unde au fost de-a lungul anilor reședințele oficiale ale domnilor țării, în București au mai existat și alte case sau palate domnești.

Astfel, în cîteva dintre mănăstirile ctitorite de domnii țării (Radu vodă, Mihai vodă, Plumbuita, Cotroceni și Văcărești), la adăpostul puternicelor ziduri ale acestor mănăstiri, s-au construit și case domnești, folosite ca locuință și adăpost în timp de ciumă sau de vremuri nesigure, precum și atunci cînd celelalte palate domnești ajungeau de nelocuit. Aceste case domnești din mănăstirile orașului erau niște clădiri în general modeste (cele de la Plumbuita aveau șapte camere, iar cele de la Văcărești aveau la etaj un salon și șapte încăperi, cu un foișor în față).

În afară de aceste cinci case domnești din mănăstirile orașului, în București au mai existat și alte cîteva palate sau case domnești: cele două palate construite de Constantin Brîncoveanu

[1] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 124.

[2] Arh. St. Buc., REAZ, dos. 96/1854 și 175/1857.

— la Mogoşoaia şi pe locul actualei Pieţe a Unirii — casele lui Nicolae Mavrocordat de la Foişor şi a lui Mavrogheni de la capătul Podului Mogoşoaiei. Dintre toate acestea, singurul care s-a păstrat este frumosul palat de la Mogoşoaia. În deceniile trei şi patru ale secolului al XIX-lea,

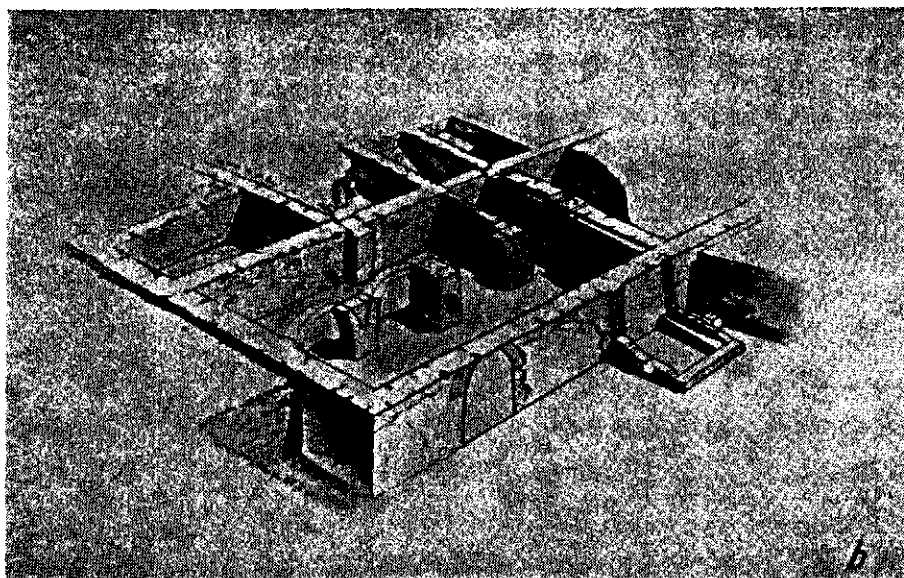

Fig. 11. — Pivniţa caselor domneşti de la Radu vodă.
a. Vedere generală: b. Perspectivă (la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti).

în Bucureşti s-au mai construit alte două palate domneşti: cel de la Colentina-Tei — folosit ca reşedinţă de vară de către Grigore Ghica — şi palatul lui Ştirbey de pe podul Mogoşoaiei, devenit reşedinţa acestuia în timpul domniei sale în Ţara Romînească. Ambele aceste palate se păstrează

şi astăzi. Şi Gheorghe Bibescu a încercat să-şi construiască un palat propriu, la Băneasa; construirea palatului s-a întrerupt în 1848 — odată cu încetarea domniei acestuia.

În cele ce urmează vom prezenta mai întîi casele domneşti din mănăstiri şi apoi celelalte şapte palate şi case domneşti, în ordinea în care au fost construite.

1. CASELE DOMNEŞTI DE LA M-REA RADU VODĂ *

Au fost zidite, odată cu mănăstirea, în timpul domniei lui Alexandru Mircea, fiind terminate în aceea a fiului său, Mihnea Turcitul. În aceste case domneşti de la Radu vodă a locuit probabil şi Mihai Viteazul, în anul 1594 [1].

Aruncate în aer împreună cu mănăstirea, în 1595, de turcii lui Sinan paşa, casele domneşti au fost refăcute de Radu Mihnea. În aceste case din mănăstirea Radu vodă erau găzduiţi în secolul al XVII-lea solii străini, aflaţi în trecere prin Bucureşti [2]; tot aici a locuit şi Mihnea al III-lea (Mihai Radu), care a fortificat mănăstirea [3]. Şi în secolul al XVIII-lea, casele de la Radu vodă au fost folosite uneori ca reşedinţă domnească [4].

Refăcute de Alexandru Ipsilanti [5], casele domneşti de la Radu vodă ajunseseră în ruină la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cînd au fost dărîmate.

Cu ocazia unor săpături recente, făcute în curtea fostei mănăstiri, s-au descoperit, în partea de vest a curţii, pivniţele unei clădiri, ale cărei ziduri se păstrează pe o înălţime de pînă la 4 m. Această clădire a fost construită pe un plan foarte amplu, dezvoltat în jurul unei mari săli centrale, al cărui planşeu era probabil format dintr-o serie de bolţi sprijinite pe trei perechi de arcuri transversale ce se descărcau pe nişte pile centrale masive şi pe zidurile longitudinale. Atît în aceste ziduri, cît şi în pilele centrale, se disting cu uşurinţă naşterile arcurilor.

2. CASELE DOMNEŞTI DE LA M-REA MIHAI VODĂ **

În afară de biserică şi chilii pentru călugări, în mănăstirea Mihai vodă existau şi case domneşti, construite de Mihai Viteazul, înainte de a fi domn (1589—1591); domnul se pare că a locuit aici, mănăstirea fiind întărită.

În secolele XVII şi XVIII aceste case au slujit, de asemenea, uneori ca reşedinţă domnească, în 1660 [6], 1738 [7] şi 1741 [8]. În 1793, în aceste case locuia domnul ţării, care a primit aici pe ambasadorul englez Robert Ainslie. Un alt călător din această vreme, Reimers, arăta că locuinţa domnească era pe malul Dîmboviţei, care curgea pe sub ferestrele sale. Într-un document din 1813 se spune, de asemenea, că mănăstirea Mihai vodă « s-a cinstit şi cu starea scaunului domnesc » [9].

Clădirile din mănăstirea Mihai vodă au devenit din nou reşedinţă domnească în anul 1825, după ce fosta curte de pe podul Mogoşoaiei a ars. Meşteşugarul bucureştean Ion sin Dobre notează în cronica sa — aflată în ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. din Bucureşti — că la

* Vezi şi m-rea Radu vodă la p. 259—264.

[1] Afirmaţia cronicarului că Mihai Viteazul locuia în palatul de lîngă mănăstirea cea nouă din jos de Bucureşti (*Tezaur de monumente* I, p. 14—15) se poate referi şi la casele domneşti de la m-rea Mihai vodă, care era mai nouă decît Radu vodă şi situată tot din jos de Bucureşti, pe malul Dîmboviţei.

[2] P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 30.

[3] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 234.

[4] Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 407.

[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 202.

** Vezi şi m-rea Mihai vodă la p. 230—234.

[6] C. Grecescu, *Mărturiile comisului Istoc* (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 93).

[7] Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 147.

[8] Arh. St. Buc., m-rea Mihai vodă, III/6.

[9] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 101.

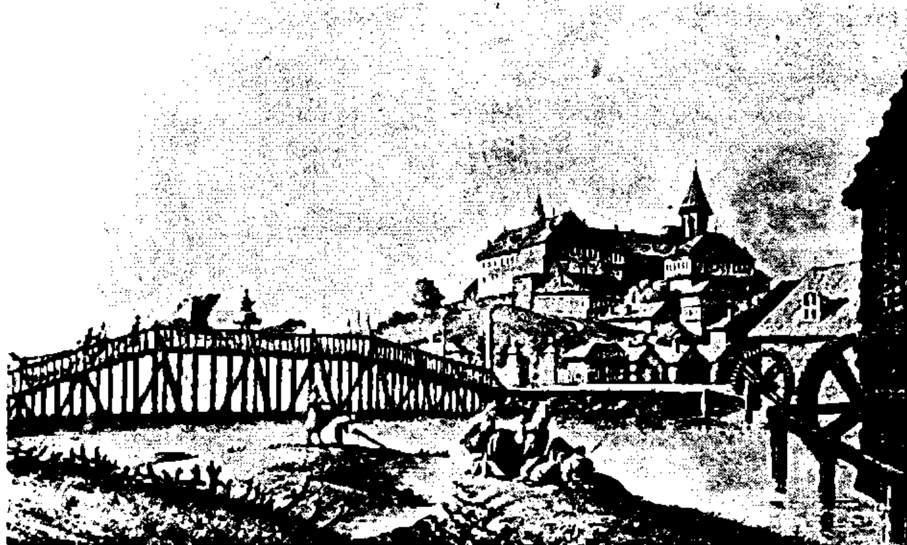

Fig. 12. — Mănăstirea şi podul Mihai vodă la 1793. Acuarelă de W. Wats, după Luigi Mayer (din *Bucureştii vechi*).

Fig. 13. — Interiorul caselor domneşti de la Mihai vodă. Primirea ambasadorului Robert Ainslie de către Alex. Moruzi la 1793 iulie 11. (După desenul lui Luigi Mayer din *Bucureştii vechi*).

1825 « s-au prefăcut şi s-au înnoit Curtea din Deal, cu toate odăile de prinprejur, după cum să vede, a sfintei mănăstiri Mihai voevod... ca să să mute domniia acolo, după cum s-au şi făcut ».

În timpul războiului ruso-turc din 1828—1829 în fostele case domneşti de la Mihai vodă a fost instalat un spital pentru soldaţii ruşi. În 1846, călătorul Uspenski arată că spitalul rămăsese şi după război în clădirile din mănăstire [1].

După o catagrafie a mănăstirii, din 1855 nov. 7, fostele case domneşti erau situate în dreapta intrării în mănăstire (în stînga se găseau cele egumeneşti) şi erau alcătuite din două caturi. La acea dată, în aceste clădiri se afla « spitalul ostăşesc al miliţii » [2]. În 1848—1849 clădirile fuseseră ocupate de oştirile turceşti, trimise de sultan să înăbuşe revoluţia din Ţara Romînească [3].

Între anii 1855 şi 1862 aici funcţiona şcoala de medicină. În 1862, casele cu etaj ale mănăstirii Mihai vodă erau dărăpănate. Reparate în 1864, au folosit ca local pentru Arhivele Statului, începînd din anul 1866. Noua clădire a arhivelor s-a construit la începutul secolului al XX-lea, pe vechea pivniţă a mănăstirii de la sfîrşitul secolului al XVI-lea [4]. Aripa de nord a clădirii a fost renovată în 1940—1941.

3. CASELE DOMNEŞTI DE LA M-REA PLUMBUITA *

Au fost zidite de Matei Basarab, odată cu refacerea mănăstirii, în anii 1646—1647. Casele domneşti se aflau în dreapta intrării.

Avariate de cutremurul din 1802 şi reparate după aceea, casele domneşti au devenit apoi locuinţa egumenului mănăstirii. După o catagrafie a mănăstirii din 1863 aprilie 16, aceste case devenite egumeneşti se compuneau din şapte camere şi o cuhnie, acoperite cu şindrilă veche Din pricina acoperişului stricat, ploua în interior [5]. Neîngrijite şi nereparate, casele domneşti de la Plumbuita ajunseseră o ruină; nu se mai păstrau decît pivniţele, partea inferioară a zidurilor, coloanele şi două încăperi cu urme de bolţi, la etaj (vezi fotografia de la p. 48).

Au fost refăcute în ultimii ani, pe vechile fundaţii. Din vechea clădire se păstrează doar colonada de cărămidă a cerdacului dinspre curte şi două pivniţe. În aceste pivniţe, cu ziduri foarte groase, intrarea se face printr-un gîrlici larg, ce coboară în pantă. Pivniţa din dreapta, mai mică, este acoperită cu o boltă cilindrică, ca şi gîrliciul, fiind întărită însă cu un arc dublou; cea din stînga, mai mare, este împărţită în patru compartimente de un masiv pilon central. Fiecare din aceste compartimente are o boltă cilindrică.

4. [M] PALATUL COTROCENI **
str. dr. Marinescu nr. 2

Zidit odată cu mănăstirea de Şerban Cantacuzino (1680—1682) la adăpostul puternicelor ziduri ce-l înconjurau, palatul a devenit pentru urmaşii acestuia reşedinţă domnească. Astfel, C. Brîncoveanu şedea uneori aici [6]; N. Mavrocordat a locuit în acest palat în timpul ciumei care

[1] Cf. şi catagrafia din 1847 mart. 29 (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 220). Tot ca spital figurează şi în planul oraşului din anul 1852; cf. şi *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 243.

[2] Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 243 v.

[3] Ibidem, f. 232.

[4] Despre construirea noului local al arhivelor vezi şi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 5208/1889 şi 729/1890.

* Vezi şi m-rea Plumbuita la p. 251—254.

[5] Acad. R.P.R., ms. rom., 725, f. 75 v.

** Vezi şi m-rea Cotroceni la p. 188—192.

[6] Cronica în *Mag. istoric*, V, p. 111 şi R. Grecianu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 19.

Fig. 14. — Colonada caselor domneşti de la Plumbuita înainte de restaurare (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 15. — Pivniţa caselor domneşti de la Plumbuita (după Gr. Ionescu, *Bucureşti*).

a bîntuit Țara Romînească [1]; tot aici își avea locuința C. Mavrocordat în 1739 [2], iar în 1783 mai 14, palatul de la Cotroceni a devenit reședința de vară a domnului [3]. Aici a fost primit de către Alexandru Moruzi, în 1793, ambasadorul Rusiei, în drum spre Poartă, Kutuzov. Tot aici a locuit un timp și Caragea, după arderea Curții Noi.

În februarie 1718, un incendiu distruge învelișul caselor domnești și chiliilor [4], după care casele au fost reparate. Cutremurul din 8 mai 1738 a avariat din nou casele [5]. Un nou incendiu,

Fig. 16. — Vechiul palat Cotroceni. Pictură de C. Szatmary (Colecția de Stampe a Acad. R.P.R.).

mult mai puternic, arde la 1787 oct. 29 « toate casele domnești, divanul și cele egumenești » [6]. Acest incendiu pornise de la foișorul construit de Alexandru Ipsilanti în curtea mănăstirii, care a fost dărîmat în 1893. În 1862, foișorul impresiona încă prin înălțimea sa [7].

Casele, ca și mănăstirea, au avut mult de suferit din pricina cutremurului din 1802, după care au fost reparate de egumenul Visarion. Totuși, la 1812 aug. 10, « casele domnești cu beciurile și odăile » erau « cu totul stricate », ne spune o catagrafie a mănăstirii [8]. Din aceeași catagrafie rezultă că din foișor rămăsese numai zidul, lemnul fiind deteriorat.

În aceste case din mănăstirea Cotroceni — care a fost întărită cu « șanțuri și metereze » [9] de pandurii lui Tudor Vladimirescu — a avut tabăra, în cursul șederii sale în București, conducătorul răscoalei populare din 1821 [10].

[1] *Mag. istoric*, IV, p. 104.
[2] Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 109.
[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 406.
[4] *Mag. istoric*, IV, p. 99.
[5] O însemnare contemporană precizează că, din cauza cutremurului, s-a ruinat clopotnița bisericii, au căzut trei coloane de la foișor și s-au zdruncinat casele mănăstirii (*Bis. ort. rom.*, XXVIII (1904), p. 878). Vezi o altă însemnare în *Bis. ort. rom.*, XV (1891—1892), p. 328.
[6] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.
[7] După cum rezultă dintr-o catagrafie din 1862 martie 16, chioșcul se găsea la sud de casele domnești. Avea o înălțime mare și era sprijinit pe 16 stîlpi de piatră, fiind acoperit cu tablă albă. La această dată, chioșcul avea nevoie de reparații (Acad. R.P.R., ms. rom. 720, f. 146).
[8] Arh. St. Buc., ms. 430, f. 676.
[9] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XIII, p. 84; *Rev. ist.*, 1919, p. 154; *Documente privind răscoala din 1821*, II, p. 75 și I, p. 437.
[10] După cum ne informează Ion sin Dobre, martor al evenimentelor, Tudor s-a așezat la Cotroceni după ieșirea sa din București. « Acolo (la Cotroceni) să făcea divan, la el să da jălbi, de acolo să împărțea poștile, slujindu-i boerii ca unui domn » (ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.)

După cum se arată într-o nouă catagrafie a mănăstirii, din anul 1823 martie 15, casele din jurul bisericii erau arse la acea dată, zidurile dărîmate, un rînd de odăi de la poartă erau învelite cu trestie, fiind folosite la găzduirea turcilor; porţile din lăuntru lipseau; în curtea a doua se făcuseră cinci odăi « ţărăneşti », pentru turci, grajdurile erau stricate etc. [1].

În apartamentele de sus ale caselor domneşti — aflate în ruină — au fost închişi o parte din revoluţionarii de la 1848, după înăbuşirea revoluţiei [2]. Tot în aceste case, care i-au servit uneori ca reşedinţă, a fost închis Cuza Vodă, după detronarea sa de către conspiraţia burghezo-moşierească, la 11 februarie 1866.

Casele au fost reparate şi mărite în anul 1862. După o catagrafie din 16 martie acel an, casele domneşti aveau la etaj 10 camere cu două săli, în bună stare de locuit; accesul se făcea pe o scară mare de piatră, cu grilaj de fier. Sub aceste camere, se găseau alte patru încăperi iar subsolul era alcătuit din două pivniţe. În apropierea caselor domneşti se găseau hambarele de zid ale mănăstirii, iar dedesubtul acestora o magazie şi vărzăria [3].

În 1893, vechea locuinţă domnească a fost dărîmată şi înlocuită cu actualul palat, construit după planurile arhitectului francez Paul Gottereau. Mai tîrziu, arhitectul Grigore Cerchez a refăcut şi partea dinspre nord a palatului, în stil romînesc, cu două foişoare, din care unul imită celebrul foişor al lui Dionisie de la Hurezi.

Astăzi, palatul de la Cotroceni a devenit Palatul Pionierilor, locul unde cresc şi sînt educaţi viitorii cetăţeni ai patriei noastre.

5. [M] CASELE DOMNEŞTI DE LA M-REA VĂCĂREŞTI *

Casele domneşti, construite de Nicolae Mavrocordat odată cu mănăstirea, în 1719—1722, ocupau colţul de nord-est al curţii mănăstirii. Aceste case se compun dintr-un parter înalt şi un etaj.

Faţada principală, orientată spre sud, este prevăzută cu un foişor dreptunghiular, deschis, care are şapte arcade ridicate pe şase coloane de piatră cu fusurile foarte frumos sculptate, cu caneluri răsucite şi capitele neo-clasice. Sub aceste arcade se găsesc două intrări: una comunică cu scara ce conduce la etaj, iar alta cu pivniţa. La etaj se aflau apartamentele doamnei şi ale domnului; ele erau situate de o parte şi de alta a unui salon central [4]. Camerele de la etaj sînt frumos boltite; unele bolţi sînt cilindrice iar altele bolţi mănăstireşti cu penetraţii. La parter se găsesc cîteva cămări, situate în stînga gîrliciului ce duce la pivniţă. Pivniţa este mare, de formă pătrată, împărţită de un stîlp central în patru compartimente, acoperite fiecare cu cîte o cupolă.

În secolul al XVIII-lea, casele din mănăstirea Văcăreşti au servit uneori ca reşedinţă domnească [5].

6. PALATUL LUI BRÎNCOVEANU
(dispărut, fost în Piaţa Unirii)

Se întindea pe o suprafaţă uriaşă, cuprinzînd aproximativ Piaţa Unirii de azi. Pe la jumătatea secolului trecut, Ion Ghica arăta că incinta palatului se întindea dincolo de biserica

[1] Arh. St. Buc., ms. 439, f. 514 v.
[2] Vezi Al. Xenopol. *Nicolae Creţulescu. Viaţa şi faptele lui*, p. 265. *Anul revoluţionar 1848*, IV, p. 421; *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 166; Al. Pelimon, *Revoluţiunea romînă din 1848*, p. 59.
[3] Acad. R.P.R. ms. rom. m. 720, f. 146.
* Vezi şi m-rea Văcăreşti la p. 317—327.
[4] După o catagrafie din 1856 iunie 20, casele domneşti se compuneau dintr-un salon, şapte odăi mari şi mici, boltite, şi trei săliţe, în faţa cărora era un coridor (foişor) mare cu stîlpi de piatră sculptaţi, care comunica cu galeria ce trecea prin faţa paraclisului (Acad. R.P.R., ms. rom., 727, f. 38—39).
[5] Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 17, 407; D. Fotino, *Ist. Daciei*, II, p. 212, 219; V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 713.

Sf. Spiridon, pînă la Sf. Ecaterina şi casa lui Bălăceanu, apoi pe malul Dîmboviţei, pînă la Beilic. Pe la începutul secolului al XIX-lea, crucea lui Papa Brîncoveanu — care se găseşte astăzi în faţa dealului Patriarhiei — era inclusă în zidul ce înconjura curtea palatului [1].

A fost zidit de Constantin Brîncoveanu pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea [2], pe locul fostelor case ale lui Preda Brîncoveanu [3].

Călătorul Chisthull, care a văzut acest edificiu în 1702, arată că era situat în apropierea palatului domnesc (Curtea Veche), era frumos, încăpător, zidit din piatră şi acoperit cu şindrilă. Faţada principală dădea spre o grădină mare, iar aripa din stînga spre o altă grădină, mai mică. De la Curtea Veche, domnul venea călare la acest palat, prin grădină [4].

Palatul a fost cunoscut în secolele XVIII—XIX sub numele diverşilor săi proprietari: Grigore Brîncoveanu, Manolache Brîncoveanu, Gheorghe Bibescu.

De-a lungul anilor, palatul a suferit multe avarii şi transformări. Ion Ghica menţionează că a fost de multe ori zidit şi rezidit, restaurat şi părăsit; a fost palat, cazarmă, spital [5] şi ruină [6].

După tragica moarte a lui Constantin Brîncoveanu, palatul său din actuala Piaţă a Unirii — ca şi cel de la Mogoşoaia — a avut de suferit din pricina turcilor, care l-au stricat. După aceea, a devenit localul Carvasaralei (vămii domneşti). În timpul războiului ruso-austro-turc dintre 1768 şi 1774, fiind ruinat (probabil din această pricină nu figurează în planul oraşului din 1770, în care pe aceste locuri este trecut domeniul Brîncoveanu) parte din curtea palatului fusese ocupată de casele diverşilor tîrgoveţi.

Refăcut după aceea, a fost locuit un timp de Caragea vodă, după arderea Curţii Noi [7]. Aici a locuit un timp Tudor Vladimirescu, în 1821 [8]. A fost refăcut din nou de G. Bibescu, care îşi avea reşedinţa în acest palat, cunoscut pe atunci sub numele de palatul Bibescu [9].

După cum rezultă din planul oraşului din anul 1871, palatul Bibescu era situat către dealul Mitropoliei; restul locului, ocupat acum de Piaţa Unirii, era un întins parc. În secolul al XVIII-lea, în acest parc se găsea un foişor şi un eleşteu.

Curtea palatului avea două porţi: una spre Dîmboviţa (unde era baia m-rii Sf. Ecaterina) şi o alta spre mitropolie. Pentru a scurta drumul spre mitropolie — unde se intra pe poarta de vest — Brîncoveanu a făcut o nouă intrare la mitropolie, în dreptul acestei porţi, zidind clopotniţa care se vede şi astăzi.

În palat se găsea şi un paraclis, menţionat de Dionisie Fotino la 1818 [10] şi în catagrafia din 1831.

Palatul avea nişte frumoase coloane sculptate, foarte asemănătoare cu cele de la Mogoşoaia.

Ruine ale clădirii se mai vedeau încă pe la 1884. Blocuri de piatră sculptată, reprezentînd nişte lei, au fost folosite la refacerea palatului Mogoşoaia.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 227; Drăghiceanu V., *Curţile domneşti brîncoveneşti* (*BCMI*, IV (1911), p. 52); *BCMI*, XVII (1924), p. 66; Drăghiceanu V., *Palatul lui Constantin vodă Brîncoveanu din Bucureşti* (*BCMI*, XIX (1926), p. 1—8); *BCMI*, XXII (1929), p. 134; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 246—248; Florescu G., *Vechi proprietăţi*, p. 17, 20; Idem, *Din vechiul Bucureşti*, p. 111; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaiei*, p. 47, 243.

[1] Doc. din 1814 mai 19 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 837).

[2] Clădirea exista în 1696, cînd era locuită de Stanca Brîncoveanu, mama domnului (R. Grecianu *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 91).

[3] Aceste case ale lui Preda Brîncoveanu existau în 1655, cînd a fost ucis aci Papa Brîncoveanu. Un document din 1668 iunie 8 aminteşte « poarta (caselor) Predii vornic », situată spre Mitropolie (Acad. R.P.R., LVIII/66).

[4] Chisthull Edmund, *Călătoria prin Ţara Romînească, 1702* (*Bul. Soc. romîne de geografie*, XLI (1922), p. 199).

[5] În anul 1807 în palatul lui Grigore Brîncoveanu era spital pentru ostaşii ruşi (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 566).

[6] Ion Ghica, *Opere*, E.S.P.L.A., Buc. <1956>, p. 303.

[7] Hurmuzaki, X, p. 181—182.

[8] Cronica lui Ion sin Dobre (ms. la Inst. de istorie).

[9] După părerea lui A. Pelimon (*Istoria revoluţiunii romîne din 1848*, p. 105) în acest palat a fost silit domnul să semneze constituţia din 1848, de masele de revoluţionari.

[10] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

7. [M] PALATUL MOGOŞOAIA *
com. Mogoşoaia

Satul Mogoşoaia a fost cumpărat de Constantin Brîncoveanu în anul 1681, de la Radu logofăt şi fratele său popa Isar [1] şi de la jupîneasa Rada a lui Defta negustor [2], fiindu-i întărit de Şerban Cantacuzino voievod, împreună cu alte proprietăţi, la 1685 febr. 19 [3]. Odată cu satul, fostul mare postelnic Constantin Brîncoveanu a cumpărat şi eleşteul, pe malul căruia a construit mai tîrziu palatul, precum şi casele jupînesei Rada. Înainte de zidirea palatului, viitorul domn locuia uneori în casele vechi, cumpărate odată cu satul [4]. În 1688, lîngă aceste case, Brîncoveanu a zidit o biserică cu hramul Sf. Gheorghe, care se păstrează pînă astăzi. În vechile case a fost găzduit, la 1690 febr. 20, sultanul Soliman al III-lea, pornit în campania împotriva imperialilor [5].

Fig. 17. — Pisania palatului de la Mogoşoaia — 1702.

Palatul de la Mogoşoaia a fost construit la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui următor, pentru fiul domnului, numit Ştefan, fiind terminat la 1702 sept. 20 (data pisaniei).

După întoarcerea voievodului din călătoria sa la Adrianopole, care a costat ţara 300 de pungi de galbeni, Brîncoveanu a pus să se picteze pe pereţii palatului scene din această călătorie, de pe urma căreia putea să-şi piardă viaţa (1703).

Călătorul La Motraye — care a vizitat palatul după moartea tragică a domnului — îl descrie ca fiind măreţ, frumos şi spaţios; clădirea, foarte simetrică, construită în stil « european », era împodobită în interior cu picturi frumoase şi plafoane pictate cu mult gust. Tot el ne informează că, după moartea lui Brîncoveanu, turcii prădaseră palatul de mobilier iar Ştefan Cantacuzino (1714—1716) îl prefăcuse în han [6].

Palatul a fost stricat de turci în timpul războiului din 1768—1774, rămînînd întregi numai camerele din centru, pridvoarele şi parte din zidurile exterioare. Sulzer, care l-a văzut după acest război, arată că cea mai mare parte a sa era în ruină, avînd consolele bolţilor sfărîmate. Într-una din camere se mai vedeau încă, pictate pe bolţi, portretele domnilor Ţării Romîneşti, pe care vistierul Nicolae Brîncoveanu a poruncit să le strice, înlocuind bolţile cu un tavan [7].

După 1821, palatul, ruinat, a fost părăsit. G. Bibescu, care începuse să-l refacă, nu a reuşit să termine reparaţiile, executate de meşterii germani care lucrau la palatul său de la Băneasa.

* Vezi şi biserica Mogoşoaia la p. 235—236.

[1] Doc. din 1681 ianuarie 28 (Acad. R.P.R. CDXLVIII/114).

[2] Doc. din 1681 april. 7 (Ibidem, CDXLVIII/115).

[3] N. Iorga, *Studii şi doc.*, XIV, p. 327—328.

[4] În doc. din 1691 sept. 2 este pomenită o judecată făcută « la conacul » din satul Mogoşoaia (Arh. St. Buc., ep. Buzău, LXXI/5). Tot aici stă uneori domnul în anii 1694 şi 1699 (E. Vîrtosu, *Foletul novel*, p. 174, 188).

[5] A. Veress *Documente*, XI, p. 412—413.

[6] La Motraye, *Voyage en Europe, Asie et Afrique*, Haga, 1727, vol. I, p. 208; vol. II, p. 217.

[7] F. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, vol. I, Viena, 1781, p. 300 şi Graţiana Oniciu, *op. cit.*, p. 14.

Fig. 18. — Fațada de apus a palatului de la Mogoșoaia.
a) Fotografie veche (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.); *b)* Vedere actuală.

Fiul său, Nicolae, a adus un arhitect francez, care a restaurat palatul în 1860. Acesta a refăcut fațada de nord — folosind și patru coloane aduse de la palatul din Potlogi — a adăugat cîteva camere și a înălțat palatul printr-o cornișe, acoperindu-l cu arderie, în loc de stuf. Tot acum a fost reparată și loggia dinspre lac și s-au modificat ferestrele de la etaj.

Palatul a fost restaurat din nou în 1914—1921, de arhitectul Rupolo, care a respectat modificările aduse de arhitectul francez, tratînd exteriorul palatului în cărămidă aparentă. Palatul are aripa de nord complet refăcută, ca și zidurile de la ferestre în sus și foișorul de deasupra porții.

Fig. 19. — Coloanele loggiei palatului de la Mogoșoaia.

Prin grija regimului de democrație populară, palatul Mogoșoaia, restaurat, a devenit muzeu de artă brîncovenească.

Clădirea de la Mogoșoaia este singurul palat mai vechi ce ni s-a păstrat într-o formă apropiată de cea originară.

Palatul se găsește într-o curte mare, dreptunghiulară, avînd clădiri pe trei din laturile sale; pe latura de apus a curții se află lacul Mogoșoaia, a cărui vecinătate dă o notă deosebit de pitorească palatului așezat pe malul său. Intrarea în curte se face pe sub un turn scund, deasupra căruia este un foișor.

Clădirea palatului are o formă dreptunghiulară, fiind alcătuită dintr-o pivniță, parter și etaj.

Partea cea mai importantă a palatului este etajul, unde se ajungea printr-o scară exterioară, care conducea într-un foișor cu patru coloane, astăzi modificat. Din acest foișor se pătrundea într-un coridor; pe partea stîngă a coridorului se găsea apartamentul domnului iar pe partea dreaptă, al doamnei.

Palatul de la Mogoșoaia păstrează unele elemente ale arhitecturii tradiționale, asemănătoare cu cele ale palatului de la Măgureni: foișorul pătrat, sprijinit pe coloane de piatră, scara exterioară de acces, precum și formele bolților și arcadelor. La acestea s-a adăugat un element nou, de vădită influență venețiană: pe latura de apus a apartamentelor domnești de la etaj se găsește o încăpere mare, dreptunghiulară, al cărui perete exterior este format din cinci arcade trilobate, sprijinite pe șase coloane neo-corintice, cu capiteluri bogat sculptate și fusuri cu caneluri răsucite. Aceasta este loggia palatului, partea cea mai interesantă din întreaga construcție. Fațada de apus a palatului, orientată spre lac și prevăzută cu această loggia, este, fără îndoială, cea mai frumoasă din cîte păstrează palatele vechi din țară.

Parterul palatului este alcătuit din camerele în care altădată locuiau oamenii curții lui Brîncoveanu; aceste camere înconjoară o pivniță monumentală, dreptunghiulară, despărțită în patru compartimente de un stîlp central; fiecare din aceste compartimente are o cupolă pe pandantivi.

Palatul brîncovenesc de la Mogoșoaia este unul din monumentele cele mai de preț pe care le păstrează capitala noastră.

Drăghiceanu V., *Curțile domnești Brîncovenești, II, Mogoșoaia* (BCMI, II (1909), p. 149—164); Idem, *Palatele noastre domnești*, Buc., 1913, p. 16—17; Idem, C. *Brîncoveanu*, p. 84—92, 94; Idem, *Curțile domnești Brîncovenești, Doiceștii, Mogoșoaia, Potlogii*, în *Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate, alese, orînduite*

şi publicate pe seama tinerimii şcolare de Alex. Lapedatu, Buc., 1914, p. 161—162; Brătulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 53; Drăghiceanu V., *Palatul din Mogoşoaia* (BCMI, XIX (1926), *p*. 47 -48); Moisil C., *Bucureştii şi împrejurimile la mijlocul secolului al XVII-lea* (Bucureştii vechi, I—V (1930—1934), p. 27—28); Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXIX, (1936), p. 31); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 336—349; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 22; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 69, 209; Ionescu N., *Ţara romînilor*, p. 215; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 127—140; Idem, *Relatare*, p. 78; Idem, *Arhitectura populară*, p. 178; *Arta feudală*, p. 229—230; *Inscripţii Bucureşti*.

8. CASELE LUI NICOLAE MAVROCORDAT DE LA FOIŞOR *

Au fost construite în afara oraşului de primul domn fanariot al ţării. Biserica ridicată mai tîrziu, în 1745, de soţia sa, lîngă aceste case, se va numi, de la foişorul acestora, biserica Foişorului.

Un document din 1813 mai 25, referindu-se la un altul mai vechi, din 1724 mai 2, arată că domnul, « pentru plimbarea măriei sale şi a altor domni, au făcut o pereche de case domneşti cu curte împrejur şi cu grădină » [1]. Casele ofereau « o frumoasă priveală » asupra locurilor din jur [2]. Un călător maghiar, care a vizitat oraşul în timpul domniei lui C. Mavrocordat, Mikés Kelemen, menţionează şi el că domnul avea casă şi grădină în afară de oraş [3]. După cum ne informează Dapontes, domnul locuia uneori în aceste case [4].

În 1813, casele domneşti din jurul bisericii Foişor erau dărăpănate, trebuind să fie reparate [5].

Fig. 20. — Parte din zidul fostelor case domneşti de la Foişor.

Clădirile de la Foişor figurează în planul oraşului din anul 1852. Peste 10 ani, preotul Grigore Musceleanu arată că se mai vedeau încă ruinele caselor Mavrocordaţilor de la Foişor, care aveau şi « subterane » (pivniţe).

În grădina bisericii se văd încă şi astăzi ziduri, pe alocuri cu o înălţime de peste un metru, din fostele case ale Mavrocordaţilor, construite din cărămidă subţire înecată în mortar. Săpăturile arheologice ce s-ar putea face aici ar da la iveală lucruri interesante.

* Vezi şi biserica Foişorului la p. 208—209.
[1] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1075.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XLII/10 (doc. din 1784 mart. 2).
[3] *Analele Dobrogei*, IV (1932), nr. 4, p. 110.
[4] *Ephemerides Daces*, II, p. 27.
[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1075—1076.

9. CASELE LUI MAVROGHENI DE LA CAPUL PODULUI MOGOŞOAEI *

Au fost construite de Nicolae Mavrogheni (1785—1787), într-o regiune pitorească a oraşului din acea vreme. Domnul a clădit aici biserica cu hramul Izvorul Tămăduirii, — care se păstrează şi astăzi — nişte case cu «chioşcuri minunate» [1] şi o cişmea [2]. După cum ne informează un contemporan, clădirea făcută de Mavrogheni avea aspectul unei case de ţară, cu o frumoasă grădină în jur [3], fapt confirmat şi de raportul lui Villacrosse din 1838 ian. 26 — referitor la stricăciunile pricinuite de cutremurul din acel an — care spune că aceste clădiri erau destul de mici, mai scunde decît chioşcul lîngă care erau situate. La acea dată, clădirile, avariate de cutremur, trebuiau dărîmate [4].

După domnia lui Mavrogheni, începînd de prin anul 1789, şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în fostele case domneşti de la capul Podului Mogoşoaei, a funcţionat o tipografie, care, în 1817, a fost dată în grija doctorului Caracaş, stolnicului Răducanu Clinceanu şi a slugerului Dumitrache Topliceanu, ce urmau să repare casele şi cişmeaua [5]. După aceştia, tipografia a trecut în proprietatea lui Ion Heliade Rădulescu [6].

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în clădirile de lîngă biserica Mavrogheni era instalată Şcoala de arte [7]. Tot aici au fost un timp Monetăria Statului şi Monitorul Oficial.

10. [M] FOSTUL PALAT GHICA-TEI (actualmente şcoală mixtă)
str. Doamna Ghica nr. 5

A fost zidit în anul 1822 de Grigore Ghica voievod, ca reşedinţă de vară. Înainte de construirea palatului lui Ghica, pe acest loc fusese o altă casă boierească. În timpul războiului dintre 1787—1792, această casă a fost devastată de trupele austriace. În anul 1794, în această curte boierească, părăsită şi ruinată, a fost găzduit John Morrit of Rokeby [8]. În casa marelui vistier Ghica, reparată după război, a fost primit de Caragea vodă, la 1816 mai 11, ambasadorul de Buhara [9]. Tot aci a locuit, în 1821, Alexandru Ghica, conducătorul eteriştilor.

Palatul construit de Ghica se păstrează în forma sa iniţială. Construit într-o arhitectură neo-clasică italiană de tip rusesc — arhitectură ce s-a manifestat adesea la noi în secolul al XIX-lea, atît în construcţiile civile mai importante cît şi în cele cu caracter religios — palatul are ca primă trăsătură caracteristică volumul foarte bine echilibrat, ce dă o puternică impresie de stabilitate.

Perfecta simetrie în plan şi elevaţie este acuzată în faţada principală de un uşor decroş central, care cuprinde la parter intrarea, flancată de doi lei sculptaţi, iar la etaj o interpretare a motivului Pazzi, binecunoscutul motiv al Renaşterii italiene. Deasupra cornişei decroşului se găseşte un altorelief, reprezentînd două tunuri şi două drapele.

* Vezi şi biserica Mavrogheni la p. 228.

[1] Despre chioşc vezi mai jos, p. 150.

[2] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 181 şi Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 71.

[3] *Ibidem*, p. 470.

[4] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130 v.

[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XII, p. 103—119; vezi şi *idem*, X A, p, 428—434, Muzeul de istorie Buc., nr. 42979 (doc. din 1826 iulie 5), Arh. St. Buc., Mitrop., DXVI/14 etc.

[6] Despre această tipografie vezi: G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei*, Buc., 1907, p. 97—103; Emil Vîrtosu, *I. Heliade Rădulescu*, Buc., 1928, p. 8—20; Dan Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureştilor (1678—1830)*, Buc., 1935, p. 15—19.

[7] Arh. St. Buc., Eforia Spitalelor, I/3.

[8] C. I. Karadja, *Un călător prin Muntenia, John B. S. Morrit of Rokeby (1794)* (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 184).

[9] Hurmuzaki, XX, p. 291.

Fațadele sînt tratate în două registre: cel inferior, mai scund, are goluri dreptunghiulare, flancate de plinuri puternic bosate, ce dau impresia de pilaștri masivi, iar cel superior, mai înalt, are goluri cu arcuri în plin cintru. Pentru reușita euritmie a fațadelor lungi, clădirea are la extremități două pavilioane ușor decroșate, cu registrul superior subliniat de pilaștri corintici, angajați, ce flanchează golurile, ale căror arcuri reazemă pe imposte.

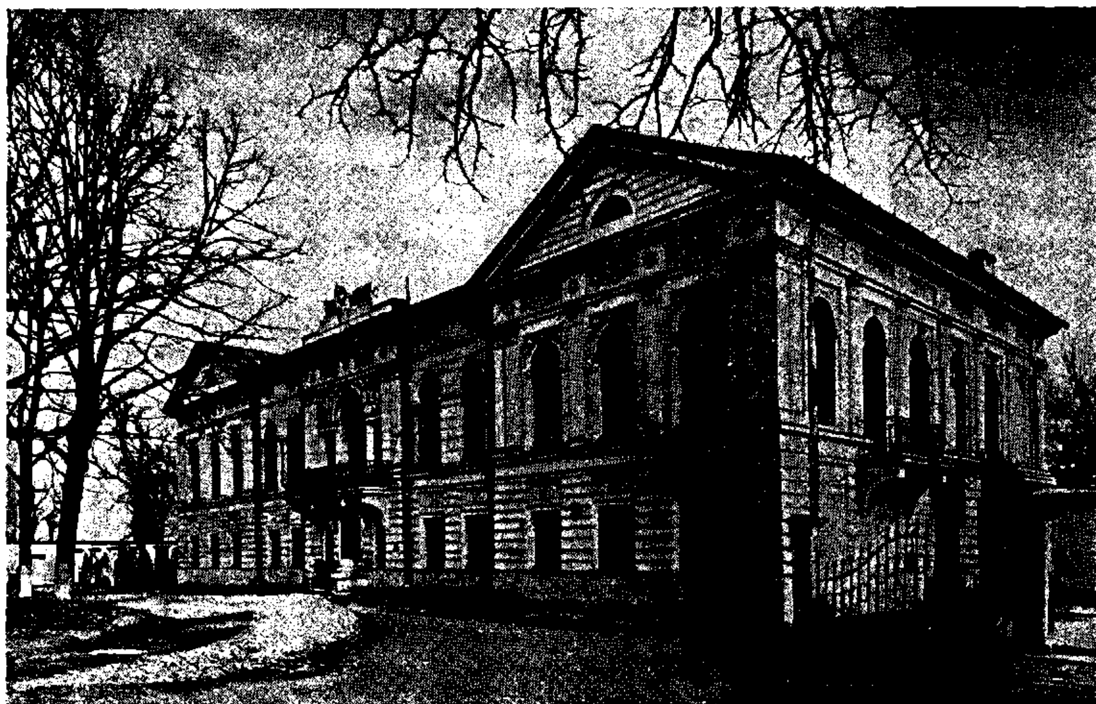

Fig. 21. — Fostul palat Ghica-Tei (clișeu ICSOR).

Pavilioanele sînt acuzate pe fațadele lungi de cîte un fronton, de vădită influență neo-clasică rusă, ca la palatul amiralității din Leningrad, dar tratate mai simplu.

Pe fațada dinspre lac, palatul are o terasă largă, cu trepte ce coboară în curte.

Intrarea se face printr-un hol, care cuprinde o scară dublă ce duce la etaj, în dreapta și stînga, rezemată pe coloane.

La etaj, holul este acoperit cu o boltă în leagăn ce mai păstrează pictura originară, compusă din motive romantice, realizată de pictorul italian Giaccometti. Pictura se mai păstrează, de asemenea, și pe tavanul buzunarelor laterale ale holului. Holul și buzunarele sale laterale cuprind accesele în camerele palatului.

Astăzi, fostul palat al domnitorului Ghica adăpostește o școală mixtă de șapte ani.

Neigebauer I. Ferd, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Leipzig, 1848, p. 300; *BCMI*, II (1909), p. 150; *Bucureștii vechi*, pl. XLII <vedere din 1859>; Popescu-Lumină, *București*, p. 242—243; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 369—370; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 125—133; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 164, 165, 178 <și foto>; Ionescu Gr., *București*, p. 156—158.

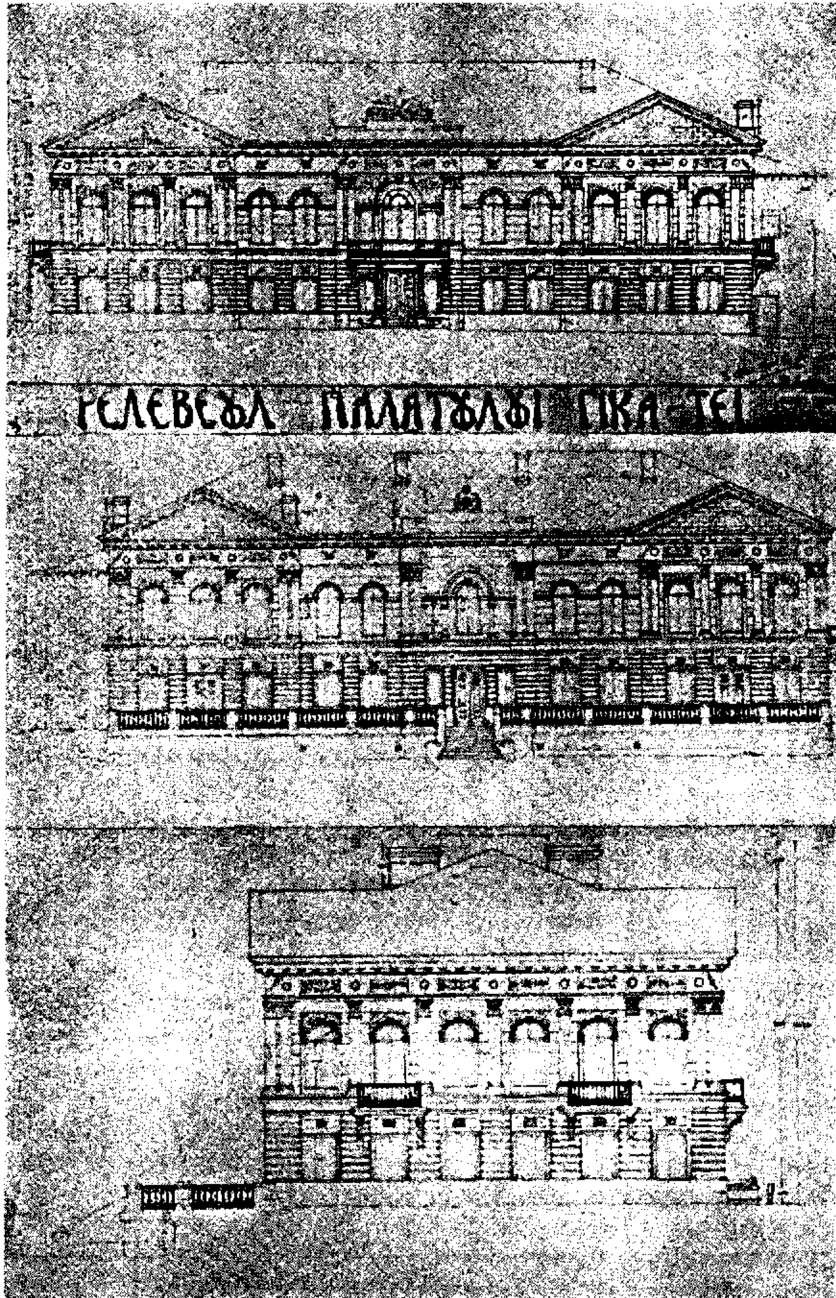

Fig. 22. — Relevee vechi ale fostului palat Ghica-Tei (clișee ICSOR).

11. [M.] FOSTUL PALAT ŞTIRBEY (actualmente Muzeu de artă populară)
Calea Victoriei nr. 107

A fost construit pentru marele logofăt Barbu Ştirbey, după planurile arhitectului francez Sanjouand.

După părerea arhitectului Gr. Ionescu, ar fi fost zidit în anul 1837. În contractul încheiat în 1835 august 28, între arhitectul Ioseph Hartl şi băneasa Safta Brîncoveanu, pentru construirea

Fig. 23. — Fostul palat Ştirbey de pe calea Victoriei.

spitalului Brîncovenesc, arhitectul se angaja — între altele — să facă treptele scării « prinse în zid numai la un capăt, precum este la Ştirbei » [1]. Aceasta înseamnă că palatul exista în 1835 şi era chiar binecunoscut şi apreciat, de îndată ce unul din elementele sale arhitecturale — scara — era luat drept exemplu demn de urmat. Este probabil că lucrările de construcţie au fost începute cu vreun an sau doi mai înainte şi poate numai unele lucrări de finisaj să fi fost terminate mai tîrziu.

Construit într-un stil neo-clasic destul de sobru, pe un plan în formă de U întors spre grădină, palatul are o dominantă în faţada principală, constituită de un corp central puternic decroşat, dezvoltat pe trei travei şi trei nivele, restul rămînînd pe două nivele. Corpul central cuprinde, la parter, vestibulul de intrare şi holul cu scara, iar la etajul I, holul se întinde şi peste vestibul, căpătînd amploarea unei săli de recepţie.

Ulterior, în anul 1881, palatul a fost restaurat; cu acest prilej, i s-au adăugat cariatidele ce susţin antablamentul amplu al etajului al doilea din corpul central şi turnul din colţul de nord-est. Turnul acesta a stricat — fără îndoială — echilibrul întregii compoziţii arhitecturale, desimetrizînd o clădire ce fusese concepută perfect simetric şi anihilînd rolul şi valoarea dominantei.

[1] Vezi mai jos p. 141.

În afară de aceste modificări, palatul se păstrează în forma sa veche. Nivelele sînt marcate în fațade prin două registre net diferențiate: cel inferior, simplu, cu bosaje pronunțate, ca un subasment, cel superior, mai înalt și mai bogat ca expresie plastică, avînd ferestrele înconjurate cu ancadramente reliefate și despărțite prin pilaștri angajați, ce reazemă pe brîul care separă cele două registre. La partea superioară, pilaștrii susțin un antablament, peste care se află un atic cu baluștri.

Corpul central, mai pretențios tratat, are golurile de la parter în arc de cerc, iar plinurile decroșate în chip de pilaștri, pentru a permite la etajul I ușoara degajare a elementelor ce susțin antablamentul și care, aici, sînt coloane ionice. De asemenea, cele trei ferestre ale etajului I capătă cîte un fronton. Ultimul nivel al corpului central are, în fațada principală, patru cariatide ce susțin antablamentul decroșat în dreptul fiecăreia.

Aceste două elemente, cariatidele și turnul, nu au îmbogățit expresia plastică a edificiului, care rămîne, totuși, un exemplu valoros de arhitectură civilă majoră de la începutul secolului al XIX-lea.

Fostul palat al lui Știrbey de pe Calea Victoriei, care a fost palat domnesc intre 1849—1856, a devenit în anii regimului de democrație populară localul Muzeului de artă populară.

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 66; Costescu, *București*, p. 59; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaei*, p. 273—278 Ionescu Gr., *București*, p. 153; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 164—166 <și foto>.

12. PALATUL LUI G. BIBESCU
(fost pe Șos. Buc. — Ploiești, lîngă bis. Băneasa)

Prima clădire de la Băneasa a fost ridicată de familia Văcărescu, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Această casă veche a Văcăreștilor de la Băneasa a fost reparată de G. Bibescu, în 1845. În anul 1847, G. Bibescu a însărcinat pe arhitectul Schlatter să-i construiască un nou palat, aproape de casele Văcăreștilor. Palatul lui Bibescu trebuia să fie una din cele mai frumoase clădiri ale orașului din acea vreme. Clădirea s-a ridicat însă numai pînă la cornișă, deoarece Bibescu a fost silit de revoluția din 1848 să părăsească țara. Ruinele sale, care puteau fi văzute pe terenul din stînga șoselei București—Ploiești, în apropierea bisericii Băneasa, au fost dărîmate în ultimii ani.

Fig. 24. — Ruinele fostului palat Bibescu de la Băneasa (clișeu Muzeul de artă R.P.R.).

Drăghiceanu V., *Palatul lui Bibescu de la Băneasa* (BCMI, VII (1914), p. 174—179); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 330—331.

3. CASE BOIEREŞTI

Despre casele boiereşti din oraşul nostru — ca, de altfel, şi despre alte categorii de monumente civile — nu s-a scris aproape nimic. Aceasta datorită faptului că cele mai multe au dispărut, despre ele rămînînd mult mai puţine mărturii documentare decît despre biserici; o altă cauză este orientarea aproape exclusivă a vechilor cercetători şi a fostei Comisii a monumentelor istorice spre studiul monumentelor religioase. De aceea, a face o prezentare a acestei categorii de monumente — cele mai multe dispărute — nu este o sarcină tocmai uşoară.

Primele case boiereşti din oraşul nostru s-au construit, probabil, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, adică în vremea în care Bucureştii au devenit a doua capitală a ţării. Despre aceste case boiereşti nu ştim însă nimic, deoarece documentele vremii nici măcar nu le amintesc. În această vreme majoritatea marilor boieri, proprietari a numeroase sate de rumîni, locuiau în satele aservite, ale căror dijme le strîngeau şi a căror muncă o supravegheau cu ajutorul aparatului represiv propriu. Aceste curţi boiereşti din diversele sate ale ţării aveau aspectul unor mici cetăţi, capabile să facă faţă oricărui atac duşman, ca şi încercărilor violente ale ţăranilor aserviţi de a scutura exploatarea.

Cu vremea —datorită mai ales centralizării statului şi creşterii importanţei marilor dregători ai domniei, care trebuiau să locuiască acolo unde şedea domnul, pentru a-l ajuta la conducerea treburilor statului feudal — tot mai mulţi dintre marii boieri au început să-şi construiască case în cele două capitale ale ţării. Cele mai vechi menţiuni documentare despre casele boiereşti din oraşul nostru sînt din a doua jumătate a secolului al XVI-lea [1]. În afară de aceste simple menţiuni documentare, nu mai ştim nimic altceva despre aceste case boiereşti, de mult dispărute.

În secolul al XVII-lea, numeroşi mari boieri îşi construiesc — pe lîngă casele din satele lor — şi locuinţe tot mai confortabile în Bucureşti. Numărul caselor boiereşti amintite în documentele din acest secol este cu mult mai mare decît al celor menţionate în secolul anterior [2]. Marii boieri ai

[1] Casa marelui ban Dobromir, la <1575> febr. 15 (Arh. St. Buc., ep. Rîmnic, CII/38); casa lui Vladul mare pîrcălab, la 1577 mai 26 (*DIR*, XVI/4, p. 274); casa lui Preda al doilea paharnic, la 1580 nov. 28 (*ibidem*, p. 493) sau casa făcută de Pîrvu mare logofăt, lîngă jitniţa domnească, amintită la 1590 iunie 19 (*DIR*, XVI/5, p. 458).

[2] Sînt amintite astfel: casa lui Fiera mare logofăt la 1626 nov. 10 (Acad. R.P.R. CXXV/53), a lui Ghiorma clucer, la 1635 iulie 1 (Idem, XCVI/18), a lui Evstratie al doilea logofăt, la 1645 iulie 12 (idem, XLIII/76), a lui Radu Dudescu logofăt, la 1650 mai 25 (idem, XLIII/134), a lui Colţea clucerul (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XC/24), a lui Şerban Cantacuzino, situată în apropierea m-rii Sf. Ioan Grecesc, la 1663 (N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 23), a lui Dumitraşco Corbeanu logofăt, lîngă m-rea Sărindar, la 1666 febr. 1 (Arh. St. Buc., Dep. Filipescu, I/49), a lui Pîrvu Cantacuzino logofăt, arsă în 1672 (doc, din 1674 iulie 1, idem, Mitrop.,

ţării, care erau şi mari dregători, locuiau majoritatea timpului în Bucureşti. Una dintre pedepsele aplicate de domn boierilor în acest timp era şi aceea de a-i obliga să stea la ţară, la moşiile lor, privîndu-i de dreptul de a locui în capitală [1].

Locuinţele boiereşti din Bucureşti din secolul al XVII-lea vor fi avut, probabil, o înfăţişare asemănătoare cu a somptuoaselor palate ale Cantacuzinilor de la Filipeşti sau Măgureni, sau cu palatul din Fierăşti. Despre primul, Paul de Alep afirmă că era mai frumoa chiar decît palatul domnesc din Bucureşti [2], iar despre ultimul, acelaşi diacon exclamă uimit — exagerînd desigur — că este « fără egal în lume, afară numai, poate, de ţara frîncilor », fiind lucrat de meşteri din Ungaria, cu marmură adusă din Turcia [3].

Aceste case erau clădite pe o pivniţă mare, împărţită de obicei în patru compartimente, şi aveau parter şi etaj; la parter locuia personalul curţii boiereşti, iar la etaj stăpînii. Etajul avea şi un foişor deschis, la care se ajungea pe o scară exterioară.

După cum afirmă un călător englez din vremea lui Brîncoveanu, casele boiereşti din Bucureşti, grupate în apropierea curţii domneşti, erau « frumos acoperite cu şindrilă » şi « zidite din piatră tare » (adică din cărămidă). Ele erau înconjurate de «grădini şi curţi foarte întinse, împrejmuite cu trunchiuri întregi de stejar, aşezate cît se poate de aproape unul de altul » [4].

Aceste frumoase case boiereşti, construite din veniturile stoarse din exploatarea din ce în ce mai crîncenă a ţărănimii, erau lucrate de meşteri autohtoni — unii dintre ei, ţărani aserviţi, lucrînd în contul muncii de clacă datorată stăpînilor — precum şi de meşteri străini, mai ales ardeleni [5].

În secolul al XVIII-lea, toţi marii boieri aveau locuinţe în Bucureşti, unde participau activ la intrigile politice, luptînd pentru ocuparea unei dregătorii cît mai mănoase, pentru aducerea pe tron a unui domn favorabil intereselor lor sau pentru mazilirea unuia duşman. După părerea călătorului maghiar Bathyany, un alt motiv care-i determină pe boieri să se mute în capitală era « teama de ţărani, a căror mizerie şi neîngrijire îi împinge atît de uşor la răscoale ».

Ca urmare, numeroase palate boiereşti se construiesc în oraşul nostru, mai ales după anul 1774 [6], cînd, datorită numeroaselor construcţii făcute în această epocă, oraşul devine « la rinomata cita di Bucureşti » [7]. Toate familiile mari boiereşti au în această epocă locuinţe în capitală. După părerea lui Bawr, pe la 1778, erau în oraşul nostru 35 de case mari boiereşti [8].

În acelaşi secol al XVIII-lea, începînd mai ales din timpul domniilor lui Constantin Mavrocordat, aspectul caselor boiereşti — ca şi al întregului oraş, de altfel — începe să se schimbe: influenţa orientală se simte tot mai mult, nu numai în viaţa trîndavă şi în obiceiurile clasei exploatatoare, dar şi în modul de construire a caselor boiereşti. Acestea încep să fie împodobite în stil ţarigrădean, cu arcade şi ferestre în formă de treflă şi cu balcoane închise ce ieşeau afară din corpul casei [9]. Totodată, după acelaşi model turcesc, se construiesc chioşcuri în grădinile curţilor domneşti şi boiereşti [10], iar locuinţele sînt mobilate cu divane mari şi saltele, pe care boierii fumau, mîncau şi dormeau [11].

LVII/27), casa lui Gheorghe Băleanu banul (*Mag. istoric*, V, p. 5) etc. Numărul caselor boiereşti din Bucureşti a crescut, fără îndoială, în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. La 1693, acesta dădea lui Cornea Brăiloiu mare ban loc domnesc să-şi facă case « precum şi alţi boieri » (Acad. R.P.R., XLV/84).

[1] Cf. *Cronica ţării*, în *Mag. istoric*, V, p. 6, unde se spune că Antonie vodă din Popeşti a scos din dregătorii nişte boieri, poruncindu-le « să meargă la ţeară, să şează la casele lor ».

[2] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 127.

[3] *Ibidem*, p. 211.

[4] *Bul. Soc. rom. de geografie*, XLI (1922), p. 201.

[5] S-au păstrat cîteva scrisori către braşoveni în care se cer asemenea meşteri. De pildă, la 1709 aug. 19, Toma Cantacuzino cerea un ştucator şi nişte zidari pentru casele sale din Bucureşti (N. Iorga, *Braşovul şi romînii*, p. 113), iar la 1712 iulie 21, Matei Filipescu, adresîndu-se aceloraşi, le solicită nişte meşteri zidari şi un pietrar (Acad. R.P.R., XXI/214).

[6] După afirmaţia lui Raicevich, în timpul domniei lui Al. Ipsilanti s-au construit mai multe palate (« palazzi ») şi case din piatră, încăpătoare şi bune de locuit (Raicevich, *Osservazioni*, p. 225).

[7] N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în sec. XVIII*, II, p. 17, n. 4.

[8] Bawr, *Memoires*, p. 2.

[9] C. Moisil, *Bucureştii vechi*, p. 28.

[10] Despre aceste chioşcuri vezi mai jos p. 149—151.

[11] *Herrn Jenne's Reisen nach St. Petersburg*, p. 225.

După descrierile unor contemporani (călătorii străini care au vizitat oraşul în această vreme), casele boiereşti erau zidite « toate după acelaşi calapod »; ele erau construite « mai toate în formă de cruce » şi aveau deasupra parterului « un singur cat, străbătut pe dinlăuntru de o largă galerie, care lasă la fiecare intrînd o mică încăpere, unde se cuibăreşte stăpînul cu familia sa » [1]. O altă descriere este cea datorată Cristinei Reinhard, care afirmă că « în aceste clădiri,

Fig. 25. — Case în Bucureşti la 1841. Gravură în lemn după Doussault (din *Bucureştii vechi*) (A se observa balcoanele ce ies afară din corpul casei).

împărţeala dinlăuntru este totdeauna aceeaşi: odăile sînt astfel aşezate încît să dea toate într-o sală mare, aflată în mijloc » [2].

Mult mai completă este descrierea caselor boiereşti făcută de Ion Ghica, care a văzut unele din aceste locuinţe, existente încă pe la mijlocul secolului trecut. După cum spune acesta, «casele boiereşti aveau ziduri tari ca de cetate, în cîte patru şi şase cărămizi, cu odăi multe şi mari, cu pivniţe adînci şi boltite, cu beciuri şi un rînd de odăi deasupra, cu pod din streaşină pînă-n streaşină; grinzile erau ca urşii de pod de groase; la cheresteaua unei case mergea un parchet de pădure seculară întreg; pardoseala sălilor şi a tinzilor era de cărămidă pusă pe muchii, învălitoarea de şindrilă bătută pe şapte şi pe nouă, înaltă aproape de două ori cît casa, ca să nu ţie zăpadă şi ca să se poată scurge apa mai lesne...». Ion Ghica arată în continuare că aceste case erau «mareţe,

[1] Carra, *op. cit.*, p. 172–173. Cf. şi descrierea lui Langeron, la G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 156.

[2] Reinhard, *op. cit.*, p. 14. Cf. şi F. Sulzer, după descrierea căruia camerele de locuit erau aşezate în dosul unui coridor susţinut de coloane.

bine împărţite, bine aerate, călduroase iarna şi răcoroase vara. Corpul principal se compunea din o sală mare, de colo pînă colo (de la o margine la alta a casei — *N.S.*), cu odăi în dreapta şi în stînga, cu tinzi în cruci, prin care se comunica cu celelalte părţi ale edificiului; case cu scosuri în toate părţile şi cu sacnasiu, fiecare odaie cu ferestre spre trei părţi ale lumei; tavanul era de stejar, streaşina scoasă de o jumătate stînjin, ca să-i ţie vara umbră, s-o apere toamna şi pri-

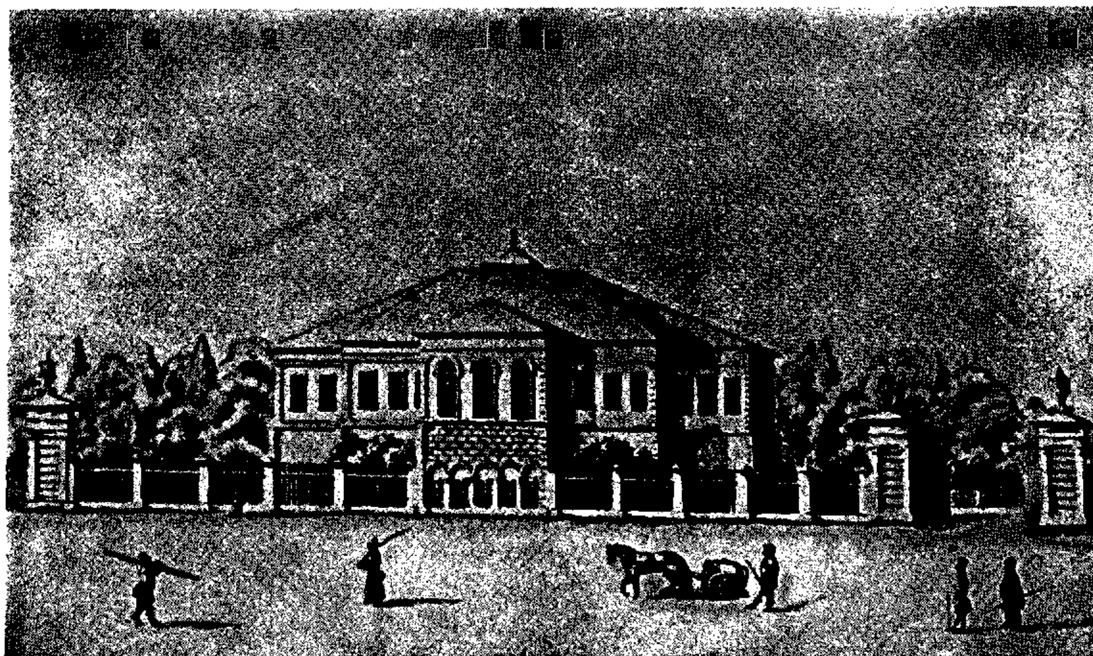

Fig. 26. — Casa marelui ban Mihai Ghica pe la 1850. Acuarelă de Brömser (din *Bucureştii vechi*).

măvara de ploi şi iarna de viscol şi de zăpadă; curtea era înconjurată de zid bolovănit, înalt şi gros, poarta cu boltă, cu două rînduri de uşi de stejar ferecate, cu foişor deasupra, unde păzeau ziua şi noaptea arnăuţi; sub gang era o odaie pentru pazarghidean în timp de ciumă. Din pridvor, o galerie deschisă ducea la biserică, căci fiecare casă mare avea biserică în curte, sau în corpul casei, la un colţ » [1].

Aceste mari case boiereşti erau înconjurate — ca şi în secolul precedent — de grădini întinse, care le ascundeau privirilor trecătorilor [2]. Ele erau aşezate fără nici o ordine, fiecare casă avînd o uliţă proprie de acces într-o uliţă mai mare [3]. De-abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se iau primele măsuri de aşezare a caselor într-o anumită ordine, interzicîndu-se să se mai facă zidiri « în cale sau în trecătoarea obştei » [4].

[1] I. Ghica, *Opere*, vol, II, ESPLA, <f.a.>, p. 304.
Într-o altă descriere, făcută pe la 1857, se arată că « vechile clădiri (boiereşti, *N. S.*), din care au rămas numai cîteva, sînt clădite în formă de octogon, cu multe balconaşe. Clădirea de locuit propriu-zisă are, de cele mai multe ori, un etaj cu un şir de camere, de forma saloanelor, în jumătatea cărora locuieşte boierul, iar în cealaltă jumătate soţia sa. La parter sînt sufrageriile, camerele pentru oaspeţi şi pentru copii. In fiecare casă de boier mai sînt la dispoziţie, printr-o veche obişnuinţă patriarhală, cîteva camere pentru străini » (G. Potra, *Bucureştii la mijlocul sec.* XIX. *Impresiile germanului W. Derblich*, Buc., 1941, p. 4.
La această dată, însă, după cum rezultă şi din această descriere, mai rămăseseră doar cîteva din vechile case boiereşti, « clădirile cele vechi orientale » făcînd loc « construcţiilor elegante, d'un stil modern » (*Romînul*, nr. 11, din 27 ian./8 febr. 1859, p. 42).

[2] Del Chiaro, *Revoluţiile*, p. 7; Sulzer, *Geschichte*, I, p. 289; Cortese, *op. cit.*, p. 23; *Herr'n Jenne's Reisen nach St. Petersburg*, p. 225 etc.

[3] La 1738 mai 4 este pomenită « uliţa dăspre casele d-lui vel ban » (Acad. R.P.R., XI/120); la 1730 dec. 16 uliţa « despre Acsentie căpitan » (Arh. St. Buc., Mitrop., XVIII/14) etc.

[4] Hrisov din 1768 mai 12 (Arh. St. Buc., Suluri, nr. 34).

Cele mai multe case boiereşti erau grupate pe Podul Mogoşoaei, care devine centrul oraşului.

La începutul secolului al XIX-lea, modul de construire al caselor boiereşti suferă noi influenţe. Ca urmare a desvoltării noilor relaţii capitaliste, un puternic curent de modernizare începe să pătrundă în oraşul orientalizat în parte. Prin intermediul Rusiei, pătrunde la noi stilul empire şi neoclasic [1]; boierii încep să-şi construiască case după « planos apusean » [2].

În primele decenii ale secolului trecut, arhitecţi şi meşteri nemţi şi francezi (Härtl, Vilacrosse, Weltz, Sanjouand etc.), ajunşi pe meleagurile noastre, construiesc o serie de case noi pentru marii boieri ai vremii, astfel încît aspectul oraşului începe a se schimba. La aceasta au contribuit, fără îndoială, şi marele cutremur din 1802, precum şi incendiile din 1804 şi 1806, care — dărîmînd şi avariind multe clădiri vechi din oraş — au silit pe marii boieri — care dispuneau de bani — să-şi facă locuinţe noi [3].

Călătorii străini care au vizitat Bucureştii în această vreme remarcă schimbarea aspectului oraşului. Pe la 1820, Iacovenko observă pe Podul Mogoşoaei « un număr destul de mare de case bune, în cea mai mare parte cu două etaje », din care multe erau construite în stil european [4]. Pe la 1836, călătorul englez Burton remarcă şi el frumoasele case boiereşti construite după model francez sau italian, înconjurate cu grădini [5]. În acelaşi an, Saint-Marc Girardin arată că în Bucureşti se găseau case care îi aminteau de « cele mai frumoase clădiri ale Parisului sau ale Vienei » [6], iar Thouvenel credea că locuinţele boiereşti din acea vreme « ar putea sta în frumoasele cartiere ale Parisului » [7].

Dintre aceste frumoase case boiereşti [8], călătorii străini care au vizitat oraşul în jurul anului 1820 remarcă în chip deosebit pe cele ale banului C. Brîncoveanu, vornicului C. Golescu, a lui Romaniti, Filip Lenş, a banului Văcărescu, ale Cantacuzinilor sau a lui Alecu Vilara [9].

Marii boieri ai vremii se întrec în a-şi construi case cît mai somptuoase, după model apusean. Cei care nu-şi pot permite să facă construcţii noi, caută să-şi adapteze locuinţele cerinţelor vremii, adăugînd vechilor clădiri elemente de arhitectură nouă (scara monumentală din holul de la parter, coloane şi diverse ornamentaţii etc.).

Aceste mari case boiereşti costau sume imense de bani. La 1812 iulie 2, casele fostului mare ban Ienăchiţă Văcărescu sînt vîndute lui Ioan Moscu fost mare vistier cu enorma sumă de 101 000 taleri [10], iar la 1815 dec. 22, casele lui Manolache Lahovari se vînd pentru 40 000 taleri lui Radu Golescu fost mare ban [11].

În timp ce boierii locuiau în asemenea palate mari şi scumpe, cei mai mulţi dintre locuitorii oraşului trăiau în case foarte modeste, iar « calicimea » în colibe sau bordeie.

Numeroşi călători care au vizitat oraşul nostru la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau în primele decenii ale celui următor au remarcat contrastul izbitor dintre casele marilor boieri şi locuinţele mizere ale majorităţii locuitorilor. Englezul Thorntorn, de pildă, arăta că « palatele boierilor, înconjurate de curţi şi grădini întinse, prezintă un contrast jalnic cu locuinţele tîrgoveţilor, ce se văd că trăiesc în cea mai neagră mizerie ». Un alt călător, F. S. Chrismar, notează şi el, în trecerea prin Bucureşti, că în oraş « se văd palate printre bordeie sărace şi murdare » [12]. Şi alţi călători au remarcat acest contrast dintre luxul caselor boiereşti şi mizeria în care locuia sărăcimea oraşului [13], descriind colibele şi bordeiele în care locuia « calicimea » [14].

★

[1] Acad. P. Constantinescu-Iaşi, *Influenţa vechii arhitecturi ruseşti*, p. 156.

[2] N. Iorga, *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*, I, p. 283.

[3] Cf. şi Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 421.

[4] G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 210.

[5] N. Burton, *Narrative...*, p. 276.

[6] Saint-Marc Girardin, *Souvenirs de voyage et d'études*, p. 278.

[7] Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie*, p. 176.

[8] Despre casele boiereşti din Bucureşti la 1829, vezi I. C. Filitti, *Catagrafie oficială de toţi boierii Ţării Romîneşti la 1829*, Buc., 1929, p. 1—10.

[9] Hurmuzaki, X, p. 515 şi Recordon, *Lettres...*, p. 23.

[10] Acad. R.P.R., CLXXV/91.

[11] Ibidem. CCXCVIII/27.

[12] F. S. Chrismar, *Skizzer einer Reise durch Ungarn und die Türkei*, Pesta, 1834, p. 106.

[13] Despre aceasta vezi şi mai sus, p. 12—13.

[14] Despre aceste « locuinţe » vezi mai jos, p. 81—82.

Se înţelege că în acest repertoriu nu ne vom ocupa de toate numeroasele case construite pentru boieri în secolul al XVII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea (repertoriul s-ar transforma astfel într-o catagrafie), ci vom vorbi numai de casele boiereşti cele mai cunoscute.

Trebuie să menţionăm aici că nu se mai păstrează în oraşul nostru nici o casă boierească din secolele XVII sau XVIII [1]. Chiar cele construite în prima jumătate a secolului trecut — şi care se mai păstrează încă — au suferit transformări, mai mult sau mai puţin importante. Acestea din urmă sînt, totuşi, printre puţinele monumente de arhitectură civilă ce se mai păstrează din această vreme.

1. CASA LUI NICOLAE BRÎNCOVEANU

Se găsea în fosta Piaţă a Senatului. După informaţiile lui G. D. Florescu, ar fi fost construită în anul 1708 de Toma Cantacuzino marele spătar, cel care, în lupta de la Stănileşti, din 1711, a trecut în tabăra ruşilor, împotriva ordinului dat de Constantin Brîncoveanu. Confiscată pentru « hiclenie » în urma bătăliei, casa a fost întărită de Ioan Mavrocordat voievod, la 1718 sept. 15, lui Iordache Creţulescu spătar. Grigore Ghica nu a mai întărit fiilor lui Iordache Creţulescu decît moşiile confiscate, fosta casă a lui Toma Cantacuzino fiind folosită pe acea vreme la găzduirea străinilor în trecere prin Bucureşti. La 1749, casa, dărăpănată, a ajuns prin schimb în stăpînirea lui Constantin Brîncoveanu logofăt [2].

Casa figurează în planul din 1770 sub litera P. (= Brancovani), iar în cel din 1789 sub numele de « Fürst Brankovano altere » (spre deosebire de cea din actuala Piaţă a Unirii, care este notată cu « jungere »).

Casa lui Nicolae Brîncoveanu avea şi un paraclis, construit probabil pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor, amintit de Dionisie Fotino, în 1818, sub numele lui Grigore Brîncoveanu, noul stăpîn al caselor [3].

Stricată de vechime şi neîngrijită, casa a fost reparată în 1872, de fiul lui Gheorghe Bibescu, în stăpînirea căruia ajunsese. După lucrările de canalizare a Dîmboviţei din 1879—1883, care au tăiat proprietatea în două, fosta casă brîncovenească din partea de sud a Dîmboviţei a fost ocupată un timp de Institutul Dr. Babeş. A fost dărîmată la începutul secolului nostru, pe locul ei urmînd să se zidească clădirea fostului senat, din care s-au ridicat doar temeliile. Astăzi, pe acest loc se zideşte cel mai înalt bloc din Bucureşti.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 116, 227; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 110—111; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 47—48; Costescu G., *Bucureşti*, p. 55—56.

CASA LUI PÎRVU CANTACUZINO, vezi Şcoala de la Măgureanu la p. 132—134.

2—3. CASELE CORBEANU ŞI MIHAI CANTACUZINO

Se găseau la sud de mănăstirea Sărindar, pe partea stîngă a Podului Mogoşoaei. Pe aceste locuri şi-a clădit Şerban Cantacuzino casele sale. Tot pe aceste locuri, mai sus de cele ale lui

[1] Din toate aceste vechi case boiereşti, singura despre care se ştie mai mult este fosta casă Dudescu, pe terenul căreia s-au făcut săpături arheologice ce au dat rezultate interesante.

[2] La 1764 iulie 22, Ştefan Racoviţă întăreşte lui Badea Ştirbey fost mare vistier casa în care locuia acesta, situată în mahalaua Golescului, în faţa podului lui Haidăm. Această casă fusese dată de C. Brîncoveanu fost mare logofăt în schimbul casei lui Toma Cantacuzino, iar C. Mavrocordat o dăruise lui Ştirbey (Acad. R.P.R., XCIV/29).

[3] *Istoria Daciei*, III, p. 166.

Şerban Cantacuzino, şi-a ridicat casă şi Vintilă Corbeanu mare ban, către sfîrşitul secolului a XVII-lea [1]. Aceste case figurează în planul oraşului din 1770 sub litera P (= Kurbanki), iar mai jos de acestea sînt trecute casele lui Mihai Cantacuzino (P. Michaeli Cantacuozeni, litera E). La plecarea sa în Rusia, după pacea de la Kuciuk-Kainargi din 1774, acesta din urmă a vîndut casa lui Radu Văcărescu vornic. În planul din 1789, casa figurează cu numele de Veneziana Văcărescu. După 1798, casa a fost cumpărată de bogatul bancher G. Sakelario, care a vîndut-o apoi lui Miloş Obrenovici. Înainte de anul 1842, în această casă a fost Consulatul rus, iar apoi Legaţia rusă. Casa a fost dărîmată în jurul anului 1935, pe locul ei ridicîndu-se un mare bloc, în faţa intrării str. Doamnei în Calea Victoriei.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 185, 335—336; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 15—16; Idem, *Din vechiul Bucureşti*, p. 119—120; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 23; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 104—106.

4. CASA CREŢULESCU

Se găsea între mănăstirea Sărindar şi hanul lui Filaret, pe partea stîngă a podului Mogoşoaei, peste drum de casa lui Dumitrache Ghica mare ban (devenită palatul lui Caragea). Această casă figurează în planul oraşului din 1770 sub litera A. (= Cretzilescule).

Casa a fost ridicată probabil pe la mijlocul secolului al XVIII-lea [2].

Ea era situată de-a lungul Podului Mogoşoaei, avînd grădină în spate (către str. Brezoianu). La 1789—1791, casa era în stăpînirea lui Constantin (Dinu) Creţulescu, sub numele căruia apare în planurile Ernst şi Purcel [3]. Pe locul acestei case s-a ridicat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea fostul hotel Frascatti, care s-a dărîmat şi el în jurul anului 1935.

Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 116.

5. CASA DUDESCU

Săpăturile arheologice executate în anii 1957—1958, pe terenul viran şi în curţile unor imobile situate în str. Apolodor, G. Petrescu, Antim şi Vînători, au dat la iveală o vastă clădire, fostă locuinţă a familiei Dudescu.

Cercetările documentare referitoare la această locuinţă boierească au stabilit că prima clădire a fost construită în jurul anului 1630, de către marele postelnic Constantin Cantacuzino [4], care a locuit aici, cu familia sa.

[1] Probabil tot pe aceste locuri vor fi fost şi casele lui Dumitraşco Corbeanu logofăt, de lîngă m-rea Sărindar, amintite într-un document din 1666 febr. 1 (Arh. St. Buc., Dep. Filipescu, I/49).

[2] Casa lui Toma Creţulescu fost mare clucer este amintită într-un document din 1753 dec. 16 (Acad. R.P.R., XLVI/6). Cf. şi doc. din 1768 mai 1, care arată că Toma Creţulescu fost mare ban vroia să cuprindă în curtea sa şi uliţa « ce să abate la vale din uliţa cea mare a Podului Mogoşoaei, ce merge de ese afară den târgu, pă la Podul dă Pămînt ». uliţă care era necesară « atît mahalagiilor cît ş ţăranilor ce vin cu carele » (Acad. R.P.R., CXVI/241)

[3] Tot în stăpînirea acestuia se găseau şi la 1819 sept. 8 (*Studii şi doc.*, XI, p. 102).

[4] La 1635 nov. 30, marele postelnic Constantin Cantacuzino cumpărase un loc de casă în această parte a oraşului, lîngă casele lui Neagu aga şi aproape de apa Dîmboviţei (Acad. R.P.R., XLII/10).

În al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea, locuinţa a ajuns în stăpînirea familiei Dudescu [1].

Prin cercetările arheologice efectuate, s-a constatat că locuinţa Dudeştilor a avut cca 51 m lungime, de la sud la nord, şi 19 m lăţime, de la est la vest, ocupînd o suprafaţă de cca 969 m², în afară de dependinţe, ateliere şi magazii.

Cercetările au dus la concluzia că această locuinţă a fost construită în patru faze: 1) secolul al XVII-lea; 2) începutul secolului al XVIII-lea; 3) a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi 4) primele trei decenii ale secolului al XIX-lea.

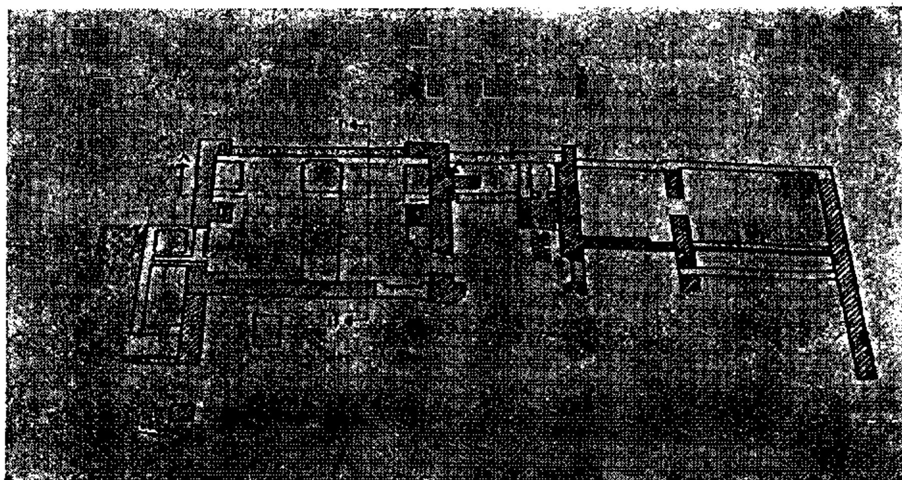

Fig. 27. — Planul săpăturilor de la fosta casă Dudescu (la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti).

Partea cea mai veche a acestei locuinţe, adică aceea care datează din secolul al XVII-lea, cuprinde două beciuri mari şi adînci, care ocupau suprafaţa dinspre sud a casei, şase camere de locuit şi un coridor. Din această parte veche a locuinţei, săpăturile au scos la iveală zidurile acestor încăperi — conservate pe o înălţime de la 2—3 m — pardoselile de cărămizi, intrările şi unele deschideri pentru scări sau ferestre. Toate aceste încăperi au format un parter înalt, peste care era construit un etaj, actualmente distrus; de acest etaj se lega în partea de vest un pridvor (foişor), din care au fost găsite cele două ziduri susţinătoare.

Deosebit de interesante au fost descoperirile făcute în cele două pivniţe. Prima, aflată în partea de sud-vest a casei, era acoperită cu o boltă semicilindrică, sprijinită pe patru arcuri dublouri; avea ferestre adînci şi înguste şi pardoseală din cărămizi; o trecere amenajată în zidul dinspre est lega această pivniţă de a doua, situată în partea de sud-est a casei. A doua pivniţă, avînd două intrări dinspre sud şi est, a avut de asemenea o boltă semicilindrică, din care s-au păstrat cîteva urme. Se pare că, încă din secolul al XVII-lea, acest beci a avut patru stîlpi de zid, destinaţi să susţină arcurile care sprijineau bolta; trei din aceşti stîlpi au fost descoperiţi în cursul săpăturilor.

[1] Pe lîngă locul moştenit de la Cantacuzini, Dudeştii au cumpărat şi ei suprafeţe destul de întinse. De pildă, la 1713 mart. 13, Albu căldărar vinde lui Radu Dudescu mare paharnic loc lîngă « casele dumnealui cele dăn tîrgu »; locul era situat « pă din dosul caselor, pă ulicioara cea mică dăn uliţa Lăptăreselor » (Acad. R.P.R., XII/200), iar în sept. 1776, Radu Golescu mare pitar vinde lui Nicolae Dudescu fost mare vornic un loc de casă cu pivniţă, în mahalaua Arhimandritului, « alăturea cu locul caselor dumnealui, tot într-un ocol ». Locul se întindea între m-rea Sf. Apostoli, zidul « hodăilor » şi grajdului lui Dudescu şi rîul Dîmboviţa (Acad. R.P.R., III/127).

În faza a doua, care începe aproximativ în al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea, s-au adăugat alte construcţii şi s-au adus unele completări la partea mai veche a locuinţei. Locuinţa iniţială s-a extins către nord, prin construirea de noi camere; din această cauză, limita dinspre est a casei a trebuit să fie prelungită, prin ridicarea altui zid, prevăzut cu trei contraforţi mici. S-au adăugat opt stîlpi masivi la primul beci. Stîlpii, legaţi în arcade, împărţeau pivniţa în compartimente. Tot pe la începutul secolului al XVIII-lea a fost amenajată o scară de acces prin zidul dinspre sud al acestui beci şi s-au construit patru stîlpi de zid, descoperiţi aproape de prima pivniţă; aceşti stîlpi susţineau scara unei intrări, devenită atunci cea principală.

În faza a treia (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), s-a continuat extinderea spre nord a locuinţei, construindu-se alte beciuri şi camere de locuit. Totodată, nivelul interior al încăperilor a fost înălţat cu mult faţă de nivelul pe care l-au avut în secolul al XVII-lea. Tot în această a treia fază s-a construit o mică încăpere, înzestrată cu o cadă din doage de stejar, care a slujit probabil pentru spălatul rufelor.

De pe la mijlocul secolului al XVIII-lea datează o cameră dreptunghiulară, care comunică cu o rainiţă, amenajată la o mare adîncime, sub scara principală de intrare.

Despre unele din aceste adăugiri la vechea casă a Dudeştilor, făcute în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ştim mai multe lucruri din documente. Ni s-au păstrat, astfel, două contracte încheiate la 1780 mart. 2 [1], cu fostul mare ban Dudescu, unul de către meşterii zidari Tudor şi Ioan şi altul de către meşterii lemnari Marin ceauş şi Ioan de la Sf. Spiridon. Meşterii zidari se angajau faţă de stăpînul casei să-i facă trei odăi cu cămările lor, cu o tindă prin mijloc şi un foişor în spatele acestor odăi. Se obligau de asemenea să facă o poartă de zid, asemănătoare celei dinspre Antim; deasupra acestei porţi, urma să se construiască o jicniţă din blăni de stejar. O altă portiţă, la fel ca cea dinspre mănăstirea Antim, urma să fie făcută « împotriva » porţii dinspre m-rea Sf. Apostoli; locul liber dintre ele trebuia să fie « umplut » cu zid, asemănător zidului din cealaltă curte. Cu un an înainte, se construiseră la stradă nişte odăi pentru prăvălii, care, fiind prost executate, se năruiseră. Şi acestea urmau a fi reparate, înălţîndu-se zidul şi « legîndu-l cu temei ». Aceste odăi « de afară » trebuiau să fie executate numai de roşu; odăile ce urmau a fi făcute în curte trebuiau tencuite, pardosite şi înzestrate cu sobe. Peste două zile, la 4 martie 1780, într-un alt contract, cei doi zidari precizau că zidul va avea o grosime de o cărămidă şi jumătate, iar înălţimea va fi de un stînjen şi 5 palme [2].

Prin cealaltă învoială, lemnarii se obligau să facă toată lemnăria necesară odăilor ce se construiau « de iznoavă » în curte, cît şi reparării prăvăliilor de la stradă. Tot ei urmau să acopere cu şindrilă noile încăperi, să facă jicniţa de deasupra porţii şi scara chioşcului zidit pe bolta porţii. Manopera — fără material, pe care îl furniza stăpînul casei — costa 1690 taleri.

Tot pentru o asemenea adăugire la casele Dudeştilor, la 1767 mai 20, cinci cărămidari din Dudeşti se angajau faţă de marele vornic Nicolae Dudescu, « stăpînul nostru », să-i facă 100 000 de cărămizi « după tiparul care ni-l va da dum(nea)lui » [3].

În faza a patra, care cuprinde primele trei decenii din secolul al XIX-lea, puţine sînt completările aduse locuinţei.

Palatul Dudeştilor a fost probabil avariat de cutremurele din 1802 şi 1838. În planul oraşului din 1852, pe aceste locuri este trecut « maidanul Dudescului ». Pe la începutul secolului al XIX-lea, cartierul unde era situat palatul se numea mahalaua Dudescului [4].

Locuinţa Dudeştilor era situată într-o curte întinsă, apărată de ziduri înalte; săpăturile arheologice au dat la iveală cîteva bucăţi din zidurile aflate în partea de sud şi nord. S-a constatat că zidurile dinspre nord erau prevăzute cu contraforţi şi că aveau o deschidere care servea drept poartă principală de intrare în curtea locuinţei. Zidurile înconjurătoare, înalte de cca 7 m, s-au păstrat pe unele porţiuni aproape intacte.

[1] Acad. R.P.R., III/84.
[2] Ibidem.
[3] Acad. R.P.R., XII/55.
[4] Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos.3/1830, f. 95.

Palatul Cantacuzinilor şi Dudeştilor din Bucureşti este pînă acum singura locuinţă boierească veche din oraş care a fost cercetată prin săpături arheologice.

Ghica Ion, *Bucureştiul industrial şi politic* (1876), în *Opere*, vol. II, Buc., 1957; p. 317—319; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 325—326, 369, 710—713; Drăghiceanu V., *Case vechi în Bucureşti* (BCMI, X (1916), p. 96); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 114—115; Bucur Gabriela, *Veşti din Bucureştiul de altă dată* (*Informaţia Bucureştilor* din 26 iulie 1957).

6. CASA LUI PANĂ FILIPESCU

Se găsea pe partea stîngă a Podului Mogoşoaei, mai jos de casa lui Mihai Cantacuzino, pe locul unde a fost grădina Colos. A fost construită probabil către mijlocul secolului al XVIII-lea. Figurează în planul din 1770 sub litera F (= Filipesculi). Tot cu numele de Filipescu este trecută şi în planul oraşului din 1789. La moartea sa, la 1792 iunie 3, Pană Filipescu lasă casa fiului său, Nicolae, fost mare logofăt [1]. În documentul citat, se arată că, în spatele casei, spre Dîmboviţa, era o livadă, iar pe malul Dîmboviţei un foişor, lăsat moştenire altui fiu, Dinu, fost mare vistier.

După moartea lui Alexandru Filipescu fost mare vornic, în 1856, terenul şi casa au fost vîndute. Pe locul acestei case s-au ridicat diverse clădiri, printre care prima cofetărie Capşa şi sălile de expunere ale cunoscutului « Magasin universel ». Pe locul acestor clădiri, dispărute şi ele, a existat apoi un cinematograf în aer liber, numit « Colos ».

I. Ghica, *Opere*, II, p. 302; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 113—114.

7. CASA FLORESCU

Se găsea în vechea mahala a Scorţarilor, pe malul stîng al vechiului curs al Dîmboviţei, în partea de nord a m-rii Sf. Spiridon Vechi, mai jos de casa lui Pîrvu Cantacuzino — devenită şcoala de la Măgureanu — şi alături de casa Brîncoveanu din fosta piaţă a Senatului [2]. Casa este trecută în planul oraşului din 1770 sub litera V (= Flurescule).

Vechea casă a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, fiind reparată şi mărită după anul 1718. A fost reconstruită probabil în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pe vechile pivniţe.

După reconstituirea făcută de G. D. Florescu, casa era clădită pe un plan pătrat, cu două caturi, avînd cîte şase încăperi la fiecare cat, grupate în jurul unui hol central, unde se afla scara. La parter, holul se retrăgea în faţadă, fiind precedat de un portic rezemat pe coloane de piatră.

[1] Acad. R.P.R., I/143.

[2] În zapisul de vînzare al caselor, către Anica Florescu, din 1826 mart. 27, se arată că incinta acestor case se întindea « în lung despre soare răsare din uliţa podului şi pînă în Dămboviţa, precum şi din Dămboviţa dă să'ntinde iarăşi pănă în uliţa din dos iar în lat merge din zidul metohului mitropoliei, ce au fost şcoală, pănă în bărbieria ce este lipită cu hanul sfăntului Spiridon Vechi; merge pe amăndoao părţile precum arată şi zidul cel făcut de părinţii noştri; şi se învecineşte pă de o parte cu metohul mitropoliei şi pă de altă parte cu hanul sf. Spiridon vechiu, iar locul dă peste Dămboviţă să învecineşte cu casele medelnicerului Andrei Nenciulescul şi pănă în grădina metohului ».

Accesul se făcea pe o scară exterioară, monumentală, ceea ce dovedeşte că parterul era înălţat, ca la majoritatea caselor vechi. Exteriorul avea o înfăţişare « rigidă, fără ornamente, cu ferestre mici şi cu acoperiş foarte scund ». Singurul accent era constituit de porticul din faţada principală, ale cărui coloane aveau frumoase capitele, decorate cu motive florale.

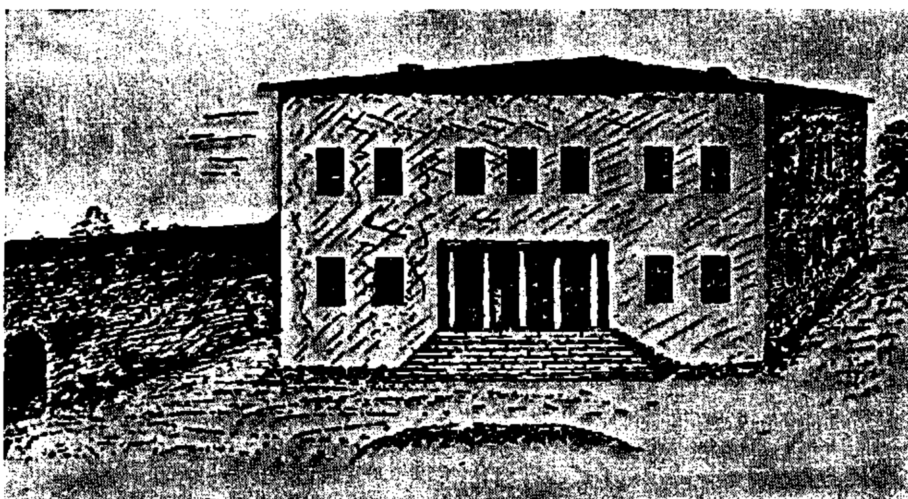

Fig. 28. — Fosta casă Florescu (reconstituire de G. D. Florescu).

În 1879, cu ocazia canalizării Dîmboviţei, casa Florescu a fost dărîmată, împreună cu toate anexele.

Ionescu Cion, *Ist. Buc.*, p. 743; Florescu G., *Istoricul unei vechi case bucureştene. Casa Floreştilor din mahalaua Scorţarului* (*Bucureştii vechi*, I—V 1930—1934), p. 56—69 şi extras); Idem, *Din vechiul Bucureşti*, p. 116.

CASA DUMITRACHE GHICA, vezi palatul lui Caragea la p. 39—41

8. [M] FOSTA CASĂ MANO DIN POPEŞTI LEORDENI

Prima casă boierească de la Popeşti-Leordeni a fost construită la începutul secolului al XVII-lea [1]. În forma sa actuală — păstrînd însă ziduri din secolul al XVIII-lea — casa datează de la începutul secolului al XIX-lea (probabil 1808), cînd a fost reconstruită de marele vornic Mihai Mano, peste pivniţa făcută în vremea lui Constantin Brîncoveanu. După cutremurul din 1940, care a avariat clădirea, casa a fost întărită cu un brîu de beton, fără a se aduce vreo modificare arhitecturală.

Fosta casă Mano, care este unul dintre cele mai interesante monumente de arhitectură civilă ale începutului secolului al XIX-lea, se ridică pe un bot de deal ce domină larga depresiune a cursului Dîmboviţei. Cadrul deosebit de pitoresc în mijlocul căruia se află, precum şi abilitatea constructorului, care a realizat o legătură organică a edificiului cu natura înconjurătoare — printr-un plan mai puţin rigid, cu decroşuri ample prevăzute cu goluri mari, prin care privirea se poate

[1] La 1618 april. 17 sînt amintite casele făcute aici de Leca spătarul (*DIR*, XVII/3, p. 213). Leca a fost spătar între 1614 ian. 7 şi 1616 febr. 24.

plimba în voie peste parcul ce coboară pînă la poalele înălţimii — au făcut ca influenţa noului stil arhitectonic ce începe să se impună în arhitectura romînească a secolului al XIX-lea — stilul neo-clasic — să se manifeste într-un mod mai reuşit decît în alte exemple cunoscute în această perioadă.

Deşi este o reşedinţă de ţară, aspectul claustrat, de casă întărită — oricînd pregătită de apărare — pe care-l aveau majoritatea caselor boiereşti de ţară, pînă acum, a fost aproape în întregime înlăturat. Doar puternicul zid, întărit cu contraforţi interiori, ce înconjoară incinta, mai aminteşte de necesitatea — caracteristic feudală — a realizării unui sistem de apărare a boierului contra unui eventual atac, mai puţin de temut din partea hoţilor, cît mai ales posibil din partea sutelor de ţărani exploataţi pe moşia sa.

Casa a fost construită pe locul uneia mai vechi, din care se păstrează pivniţa, ce a fost inclusă — foarte ingenios — în clădirea cea nouă. Sistemul de boltire al pivniţei — cu patru calote sferice cu pandantivi, rezemate pe arcuri puternice în plin cintru, ce se întîlnesc pe un stîlp masiv de cărămidă aşezat în mijlocul încăperii — dovedeşte că vechea casă nu data de mai înainte de secolul al XVIII-lea, deoarece abia atunci începe să fie cunoscut acest sistem de boltire, mai înainte boltindu-se semicilindric — ca la Plumbuita — sau cu bolţi de penetraţie — ca la Goleşti.

Casa actuală este o compoziţie simetrică cu două caturi, pe un plan dreptunghiular, avînd axa de simetrie acuzată de două decroşuri ample: unul către nord — ce cuprinde intrarea principală-şi altul către sud.

Vechea pivniţă, foarte înaltă, din cauza sistemului de boltire, ocupă toată porţiunea centrală a parterului şi decroşul dinspre sud, unde este practicată comunicaţia cu exteriorul.

Clădirea nouă îşi dezvoltă parterul în jurul pivniţei, fără a avea, însă, o comunicaţie directă cu aceasta.

Intrarea se face pe sub porticul decroşului de la nord, care are patru arcade frontale în plin cintru, iar lateral cîte un larg arc în « mîner de coş », ce dublează bolta porticului. Aceasta are penetraţii în dreptul arcadelor frontale, precum şi în dreptul uşii şi ferestrelor din portic. Vestibulul de intrare, foarte amplu, cuprinde o scară în două rampe ce se desfăşoară între ziduri, de-a lungul uneia din laturile pivniţei. De la primul palier, cele două rampe se despart în două direcţii diferite, dar debuşează în acelaşi hol al etajului. Restul parterului, în jurul pivniţei, este ocupat de diverse dependinţe.

La etaj se află un hol central, cu două mari saloane pe axa N—S, avînd în dreapta şi în stînga camerele de locuit şi dependinţele acestora.

Ferestrele înalte şi largi, varietatea formelor şi dimensiunilor încăperilor, contribuie la realizarea unei arhitecturi interioare deosebit de agreabile, avînd ca notă caracteristică sobrietatea specifică stilului neo-clasic italian.

Influenţa noului stil se manifestă încă mai puternic în arhitectura exterioară. Faţadele sînt tratate simplu, în două registre tencuite, despărţite de un brîu-cornişe, şi au la colţuri pilaştri apareiaţi. Decroşurile sînt mai bogat decorate, avînd un apareiaj general, ce urmăreşte golurile şi pilaştrii ce le încadrează.

Casa are proporţii frumoase, iar diversele părţi componente sînt bine echilibrate. Privită în ansamblu şi în detalii, fosta casă Mano, deşi nu are nimic comun cu vechile case boiereşti romîneşti, constituie un monument de arhitectură meritoriu al perioadei atît de incerte — din punct de vedere artistic — a primelor decenii ale secolului al XIX-lea.

Bawr, *Mémoires historiques*, p. 152; Moisil C., *Bucureştii şi împrejurimile la mijlocul secolului XVII* (*Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934), p. 25—27); Romalo Nadejda, *Leurdeni* (BCMI, XXXVIII (1945), p. 54—63); Balş Şt., *Casa din Leurdeni* (*Ibidem*, p. 64—76).

9. [M.] CASA MELIK,
str. Spătarului nr. 22, fost 28

A fost construită pe la 1760. După părerea arhitectului Smărăndescu, care a studiat-o, ar fi fost construită de un spătar, de la care şi-a luat numele şi strada unde este situată.

Pe la 1820, casa era proprietatea familiei Melik. Puţin după această dată, a fost reparată radical. Alte reparaţii, în acelaşi stil al secolului al XVIII-lea, i s-au făcut în 1857, de către

Fig. 29. — Casa Melik (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

arhitectul Iacob Melik. Aceasta a fost ultima reparaţie înainte de restaurarea din 1920. După 1913, casa nu a mai fost locuită şi s-a ruinat. A fost restaurată în vechiul stil, de arhitectul Smărăndescu, în 1920—1921.

Casa Melik reprezintă şi un interes istoric: aici s-au ascuns, în 1848, C. A. Rosetti, Heliade Rădulescu şi alţi revoluţionari urmăriţi de autorităţi [1], proprietarul casei din acea vreme fiind un om cu vederi progresiste.

Casa Melik face parte din grupa caselor boiereşti ce dezvoltă şi amplifică planul străvechi, moştenit din arhitectura populară romînească.

La origine avea un parter înălţat pe o amplă şi înaltă pivniţă, care a fost apoi transformată într-un cat locuibil.

Parterul se compunea dintr-o sală centrală, foarte lungă, care a fost împărţită în două încăperi: un hol, ce cuprinde scara, şi un salon. În dreapta şi stînga, cîte două camere inegale: una mai mare, spre faţada principală, alta mai mică, spre faţada posterioară.

Faţada principală era precedată de un larg pridvor deschis, care, la restaurarea făcută de arhitectul Smărăndescu — ce a modificat şi pivniţa, dîndu-i funcţiuni diverse — a fost închis

[1] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 199.

cu geamlîc. Tot atunci s-au mai adăugat cîteva anexe, necesitate de modernizarea locuinței și punerea sa de acord cu cerințele confortului contemporan. Toate aceste modificări și adăugiri au micșorat valoarea arhitecturală a edificiului.

Fațadele sînt împărțite în două registre, din care cel inferior, foarte scund, este tratat simplu; cel superior, care cuprinde catul principal, mai înalt, este decorat cu pilaștri canelați, cu capitele și baze simple.

Smărăndescu Paul, *O casă veche: casa Melik* (BCMI, XXIV (1931), p. 137—141); Idem, *Note și reflexii la istoria Bucureștilor de N. Iorga* (BCMI, XXXV (1942), p. 193—194).

10. CASA MORUZI (casa cu lanțuri, Crețulescu-Cantacuzino-Moruzi), fostă în Calea Victoriei nr. 117

A fost zidită de Ioniță Crețulescu, pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. După războiul din 1806—1812, a fost renovată de Costache Crețulescu mare vornic, între 1812—1814. După

Fig. 30. — Fosta casă Moruzi (clișeu Muzeul de artă al R. P. R.).

moartea acestuia, reparația a fost continuată de soția sa. În 1830, casa a trecut în stăpînirea lui Grigore Cantacuzino.

Tot în secolul al XIX-lea i s-au făcut unele modificări, adăugîndu-i-se aripa din spate. La sfîrșitul acestui secol, casa a ajuns în stăpînirea lui Dumitru P. Moruzi.

I se spunea « casa cu lanțuri » deoarece avea în față niște piloni de piatră cu lanțuri. Aici a fost instalat Muzeul Municipal pînă în 1939. Clădirea a fost monument istoric. A fost dărîmată în 1941, deși era una din puținele case vechi boierești ce se păstra [1].

[1] După informațiile date de arhitectul Horia Teodoru, casa a fost dărîmată — cu toate protestele fostei Comisii a monumentelor istorice — deoarece pe acest loc urma să se facă un ring, proiectat între Piața Romană și Calea Griviței. Fosta primărie a municipiului promitea, în schimb, să ridice o casă asemănătoare în altă parte a orașului.

După părerea lui Jänecke, care a studiat-o, partea cea mai veche a casei era cea dinspre stradă, unde se afla intrarea.

Casa a avut un foişor cu o scară exterioară de acces. La începutul secolului al XIX-lea, s-a construit o altă scară dublă, în sala mijlocie de la parter, căreia i s-a făcut un luminator, iar foişorul a fost închis. În acelaşi timp, în dorinţa de a-şi adapta locuinţa la moda vremii, proprietarul casei a făcut şi alte transformări (a adăugat, de pildă, nişte pilaştri corintici la etaj, fără legătură cu restul construcţiei).

Planul casei Moruzi era cel specific caselor boiereşti de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, cu camerele aşezate de o parte şi de alta a unei săli centrale, care, fiind prelungită, dădea planului casei forma unei cruci. Jänecke o considera chiar prototipul vechilor case boiereşti, datorită poziţiei sale — fără legătură cu alte construcţii vecine — aşezării camerelor pe o sală lungă şi întunecoasă, holului spaţios cu scări impunătoare ce duceau la etaj, precum şi construcţiilor adăugate fără nici un plan.

Jänecke Wilhelm, *Das rumänische Bauern und Bojareanhaus. Mit 109 Abbildungen nach Photographien und nach Originalzeichnungen des Verfassers und einer Übersichtskarte*, Buc., 1918, p. 56—58, pl. XXII şi trad. de Seraphine Bruckner, *Casa ţărănească şi casa boierească din Romînia*, Buc., 1932, p. 71—72; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 67—72; *ACMI*, 1942, p. 13; Florescu D. G., *Casa cu lanţuri (Casa Cantacuzino-Creţulescu-Moruzi)*, Buc., 1946 (din ACMI, 1943).

11. CASA HAGI MOSCU

Era situată pe fosta uliţă a Colţei, la nr. 40. A fost zidită de vistierul Ion Hagi Moscu, la începutul secolului al XIX-lea, probabil cu cîţiva ani mai înainte de 1810, cînd a mobilat-o.

Fig. 31. — Fosta casă Hagi Moscu (din rev. *Bucureştii vechi*, I-V (1930-1934).

Clădirea era construită pe un plan dreptunghiular şi avea două caturi. În porţiunea centrală, acuzată în faţadă printr-un decroş terminat la partea superioară cu o cornişă înaltă, se afla un

portic de intrare, holul cu dubla scară principală şi o încăpere opusă intrării, ce avea acces spre grădină. În dreapta şi stînga holului, la fiecare cat, se grupau cîte patru camere, în care se intra prin buzunarele laterale ale acestuia.

Atît planul, cît mai ales faţadele, vădesc influenţa unei arhitecturi occidentale, de stil neo-clasic, frecventă la începutul secolului al XIX-lea, în special în arhitectura civilă.

Faţada principală, orientată către stradă, avea forma unui dreptunghi alungit, împărţit în două registre printr-un brîu puternic. Compoziţia, perfect simetrică, se axa pe decroşul central ce cuprindea: la parter porticul de primire, iar la etaj un balcon îngust, cu patru coloane cu capitele din ştuc ce susţineau, împerechiate, două antablamente reduse, uşor decroşate, alcătuind un fel de loggii. În dreapta şi în stînga decroşului central erau cîte patru ferestre pentru fiecare cat. Cele de la parter erau tăiate simplu, în zidărie; cele de la etaj aveau ancadramente de ştuc, înălţate ca o friză la partea superioară, decorată cu motive baroce.

În 1882, casa a fost cumpărată de primăria oraşului, care şi-a instalat în ea birourile ce au funcţionat aici pînă în 1912, cînd, cu ocazia regularizării cursului Dîmboviţei, casa a fost dărîmată.

E. Hagi Mosco, O *casă veche boierească in mahalaua Colţei* (*Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934), p. 80—86).

12. CASA RACOVIŢĂ (Belu, Meitani)

Se găsea pe partea stîngă a Podului Mogoşoaiei, mai jos de casa lui Pană Filipescu, pe locul unde se află astăzi Miliţia Capitalei şi magazinul Victoria. Această casă figurează în planul din 1770 sub litera G (= Racufitza).

Locurile acestei foste proprietăţi a Cantacuzinilor au ajuns la 1758 martie 5 în stăpînirea lui Dumitraşco Racoviţă mare vistier. La această dată casa exista [1]. În afară de această casă, Dumitraşco Racoviţă mai avea şi o alta, în mahalaua Prundului, cumpărată la 1748 de la Maria, fostă soţie a contelui Kalnoki [2] iar un alt Racoviţă, Ioniţă fost mare clucer, avea casă lîngă poarta m-rii Colţea, cumpărată la 1763 sept. 15 de la urmaşii lui Mihai Bărbătescu fost mare paharnic [3].

La 1796 iunie 24, Dumitraşco Racoviţă fost mare vornic a cumpărat de la Ioan Hagi Mosco şi parte din locul fostelor case Damari, situate pe locul magazinului Victoria.

Casa Racoviţă a ars în 1802; în 1821 era încă în ruină [4]. La 1825 april 24, locul şi casele au ajuns în stăpînirea lui Ştefan Belu fost mare logofăt [5], de la care au trecut în posesiunea bancherului G. Meitani, înainte de anul 1852.

În anii 1855—1856 aici a fost instalată Şcoala militară [6], mutată din localul Agiei de pe Podul Mogoşoaiei.

Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 118—119.

[1] *Cîteva documente şi un arbore genealogic pentru a proba descendenţa domnului Ştefan Dimitrie Grecianu din neamul boierilor din Brîncoveni*, Buc., 1902, p. 15.
[2] Acad. R.P.R., CXCVIII/78.
La 1812 aug. 17, casa răposatului Dumitrache Racoviţă, în care locuise banul Manolache Creţulescu, a fost lăsată m-rii Colţea, după moartea acestuia din urmă (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/14).
[3] Muzeul de istorie Buc., nr. 1456/13667.
[4] G. D. Florescu, *Alaiul*, p. 36.
[5] Acad. R.P.R., CXLVII/94.
[6] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 231—234.

13. CASA SLĂTINEANU

Se găsea în spre sud de casa lui Dumitrache Ghica, peste drum de m-rea Sărindar, între Podul Mogoşoaei şi actuala stradă a Academiei, aproximativ pe locul unde se ridică astăzi restaurantul Bucureşti (fost Capşa). Această casă este trecută în planul din 1770 sub litera L (= Slatiniani), iar în planul din 1789 cu numele de Szlatinian Wornik.

Locul şi casa au ajuns în stăpînirea lui Radu Slătineanu mare vornic, prin căsătoria sa cu Sultana Creţulescu. Casa şi locul Slătinenilor au fost vîndute în anii 1829—1830. În această casă, probabil reclădită, italianul Ieronim Momolo a deschis, în deceniul al patrulea al secolului trecut, un teatru, numit, după construirea Teatrului Naţional, Teatrul Mic. Lîngă acest teatru, Momolo deschisese şi un restaurant cu o cofetărie, care a devenit apoi renumita cofetărie Capşa. Deasupra acestei cofetării se găsea o celebră sală de petreceri şi întruniri, numită sala Slătineanu.

Pe locul fostului teatru al lui Momolo s-a deschis, în a doua jumătate a secolului trecut, o stradă numită Nouă, care a devenit mai tîrziu Edgar Quinet. Din vechile clădiri, şi acelea refăcute, nu se mai păstrează decît cele de pe partea stîngă a străzii Joliot Curie, ocupate acum de restaurantul Bucureşti.

Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 115—116; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 26—28.

14. FOSTA CASĂ ŞUŢU (actualmente Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti) Bd. Colţea

Terenul pe care se găseşte Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti aparţinea pe la jumătatea secolului al XVIII-lea lui Mihai Bărbătescu mare paharnic. La 1763 sept. 15, urmaşii acestuia au vîndut terenul şi casa lui Ioniţă Racoviţă fost mare clucer [1]. Locul şi casa — reconstruită probabil de Ioniţă Racoviţă — a ajuns în stăpînirea lui Costache Grigore Şuţu, în anul 1816, prin căsătorie.

Fostul palat Şuţu a fost construit după anul 1830, de către postelnicul Costache Şuţu, care a angajat în acest scop pe arhitecţii Vitul şi Konrad Schwink [2]. La 1832 postelnicul Costache Şuţu şedea în casele sale « la poarta Colţii [3] ».

Şuţu a continuat şi în anii următori amenajarea locuinţei sale: la 1836 mai 25, de pildă, el angaja pe meşterul austriac Eşer să-i facă un « policandel », cu 24 sfeşnice, ca cel al bisericii Sf. Ioan Nou [4].

Fosta casă Şuţu nu a suferit prea multe modificări în decursul timpului: în planul oraşului din 1856, întocmit de Jung, ca şi în planul din 1871, casa are o formă foarte asemănătoare cu cea de astăzi, cu cîte un turn circular la cele patru colţuri ale sale.

Casa a fost restaurată prin grija regimului democrat-popular în anul 1958, în ea instalîndu-se Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti, inaugurat la 23 ianuarie 1959.

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 103; Costescu G., *Bucureşti*, p. 52—55; Georgescu Fl. şi P. Cernovodeanu, *Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti*, <Buc., 1960>, p. 16—27.

[1] Muzeul de istorie Buc., nr. 1456/13667.

[2] Vezi documentele din 1831 iulie 13, 1832 mart. 29, 1833 mai 25, 1834 iulie 14 etc. la Muzeul de istorie Buc., nr. 13289/1809, 49317/8354, 49318/8355, 13441/1970, 13277/1789 şi Arh. St. Buc., Vornicia Buc., Sfatul orăşenesc Buc., dos. 108, arhiva 3582.

[3] *Analele parlamentare*, 1831—1832, p. 210.

[4] Muzeul de istorie Buc., nr. 1067/13278.

15. CASA LUI ENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU DE LA BĂNEASA

A fost construită de Enăchiță Văcărescu, pe locul unei case mai vechi. După cum ne informează F. Sulzer, casa de la Băneasa era demnă de a fi văzută. În cursul războiului dintre 1768—1774 această casă fusese însă devastată. Sulzer mai văzuse încă statuile care împodobeau vechea casă, distruse în timpul războiului [1].

Mai tîrziu, prin 1784, vistierul Văcărescu l-a angajat pe sasul Iohan Ratner cu 12 meșteri nemți să-i construiască o casă nouă la Băneasa [2]. Această casă avea și o foarte frumoasă grădină, remarcată de contele de Lagarde, care afirmă că pentru întreținerea ei se cheltuiau sume imense [3].

Casa Văcăreștilor de la Băneasa a fost reparată în anul 1845 de G. Bibescu, rudă cu aceștia. În 1847, acesta a început zidirea unui palat nou, în apropierea casei Văcăreștilor de la Băneasa [4]. Din vechea casă a Văcăreștilor se mai păstrează astăzi doar pivnițele, care sînt declarate monument de arhitectură.

16. CASA VATAȚE-VĂCĂRESCU-BELU

Se găsea la sud de m-rea Sf. Ioan grecesc, pe locul unde se află astăzi magazinul Textila și Întreprinderea de Stat Pronosport.

Această casă e trecută în planul orașului din 1770 sub litera S (= Manolachi aga), iar lîngă ea se găsea casa lui Rudolf (Răducanu) Cantacuzino (notată cu litera T).

Aceste locuri și casa ajunseseră în stăpînirea lui Manolache Vatațe mare agă, prin căsătoria sa cu Maria, fiica lui Mihai Cantacuzino vistierul. Înainte de 1776 ian. 22, locul casei lui Manolache Vatațe, care se întindea între zidul m-rii Sf. Ioan și locul lui Pîrvu Cantacuzino, a fost vîndut lui Ianache Văcărescu mare vistier [5]. Acesta a refăcut probabil casa, căreia i-a făcut și un paraclis cu hramul Stretenia (Întîmpinarea Domnului). Paraclisul exista la 1778 aug. 20, cînd Ianache Văcărescu îi dăruiește o carte [6].

La 1812 iulie 2, casa lui Ienăchiță Văcărescu cu o parte din loc a fost vîndută de urmașii săi lui Ion Hagi Moscu fost mare vistier, pentru importanta sumă de 101 000 taleri [7], iar restul terenului a fost vîndut lui Ștefan Belu, care a clădit aci altă casă. După cum arată Ion Ghica, în această casă a lui Belu ar fi locuit Alex. Ipsilanti, în anul 1821 [8].

Casa lui Ienăchiță Văcărescu a fost dărîmată în cursul secolului al XIX-lea iar pe temeliile fostei case Belu s-a ridicat apoi fosta casă Sigismund Prager.

Rev. romînă, I (1861), p. 530; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 113.

[1] Grațiana Oniciu, *op. cit.*, p. 13.
[2] N. Iorga, *Studii și doc.*, III, p. 79.
[3] Lagarde, *op. cit.*, p. 342.
[4] Despre acest palat vezi mai sus p. 60.
[5] Acad. R.P.R., CLIV/215.
[6] *BCMI*, VII (1914), p. 178 și Arh. St. Buc., ms. 730, f. 37 și 739, f. 7.
După informațiile date de maiorul Papazoglu. acest paraclis exista în deceniul VIII al secolului trecut, în curtea caselor lui Dumitrache Belu. I. Ghica arată că această capelă se găsea în fundul curții (*Opere*, II, ed. ESPLA, p. 79). Pe la sfîrșitul secolului trecut, V. A. Urechia arată că biserica exista încă (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 10—11).
[7] Acad. R.P.R., CLXXV/91.
[8] I. Ghica, *Opere*, ed. cit., p. 79.

4. CASE VECHI DE TÎRGOVEŢI

În acest capitol ne vom ocupa de cele cîteva case vechi de tîrgoveţi, zidite la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se mai păstrează încă.

În afară de cele cuprinse în lucrarea noastră, vor mai fi, poate, şi alte case în oraşul nostru construite înainte de jumătatea secolului trecut; neavînd posibilitatea să cercetăm fiecare casă în parte, am luat drept criteriu *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, apărută în anul 1955.

De la început trebuie să menţionăm că aproape toate aceste case care se mai păstrează sînt construite de oameni cu o oarecare situaţie materială (mici boieri, negustori sau meşteşugari).

În afară de aceste case, au existat însă în oraşul nostru nenumărate alte case mai modeste, multe colibe sau bordeie, în care locuia sărăcimea (« calicimea »)[1] oraşului.

După cum am arătat şi mai sus, călătorii care au vizitat capitala Ţării Romîneşti în secolul al XVIII-lea au remarcat cu oarecar euimire contrastul dintre palatele boiereşti — mari şi luxoase — şi locuinţele mizere ale sărăcimii oraşului[2], subliniind adeseori mizeria în care trăia marea majoritate a locuitorilor capitalei. Astfel, un

Fig.32. — Casă în Bucureşti, pe la 1850 (din *Bucureştii vechi*).

[1] De aici « mahalaua calicească » de la Gorgani, amintită de un document din 1638—1639 (Ghibănescu G., *Surete şi izvoade*, VI, p. 201), ca şi Podul Calicilor (actuala Calea Rahovei), situat destul de aproape de vechea curte domnească.

[2] Vezi mai sus p. 12—13 şi 65.

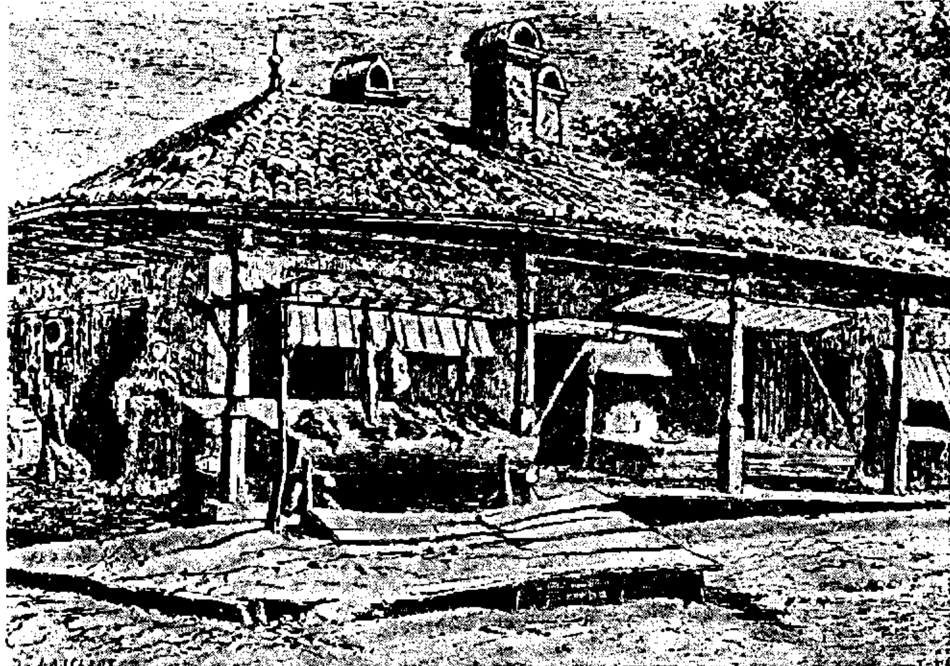

Fig. 33. — Casă de negustor, pe la 1860. Gravură în lemn după desenul lui Lancelot (din *Bucureştii vechi*).

Fig. 34. — Casă în Bucureşti, pe la 1860. Gravură în lemn, după desenul lui Lancelot (din *Bucureştii vechi*).

englez care a vizitat capitala Țării Romînești la începutul secolului al XVIII-lea remarcă faptul că locuințele de la marginea orașului « au un aspect foarte sărăcăcios », casele fiind « săpate în pămînt, ca pivnițele noastre, și acoperite cu paie sau cu coji de copac » [1].

Fig. 35. — Bordei de țărani săraci. Gravură de D. Lancelot (la Muzeul de istorie a orașului București).

Aceeași descriere o face Luigi Mayer, în 1793, arătînd că cele mai multe din casele orașului « au o înfățișare pipernicită și sărăcăcioasă, fiind în mare parte sub pămînt și acoperite cu

Fig. 36. — Locuințe de țărani săraci. Gravură de R. Schmidt (la Muzeul de istorie a orașului București).

paie și scoarță de copac » [2]. Pe la 1778, Carra scria că locuințele orășenilor « sînt construite din paiantă, lipită cu argilă și bălegar de vacă, amestecate împreună, și tencuite pe dinafară și pe dinăuntru cu un fel de pămînt vînăt » [3]. În sfîrșit, prin 1786, italianul Spallanzani arăta că, în

[1] *Bul. Soc. rom. de geografie*, XLI (1922), p. 201. Un asemenea bordei, locuit de Neagul argatul, este pomenit într-un document din 1738 mai 4 (Acad. R.P.R., XI/120); un altul, aflat în mahalaua Foișor, este amintit în 1792 (Muzeul de istorie Buc., nr. 12385).

[2] *Views in Turkei...*, p. 5.

[3] Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, p. 172.

afară de bordeiele săpate în pămînt şi de locuinţele de paiantă, mai existau la marginea oraşului şi « nişte colibe de stuf sau din material asemănător » şi că « în aceeaşi colibă locuiesc de multe ori nu numai întreaga familie, dar şi puţinii porci şi oile pe care se întîmplă să-i aibă » [1].

Se înţelege că aceste colibe, de stuf, nuiele sau paiantă, ori aceste bordeie săpate în pămînt nu s-au putut păstra. De aceea nu vom putea prezenta nici una din aceste « locuinţe » în care trăia sărăcimea oraşului nostru în trecutul nu prea îndepărtat [2].

1. [M] CASA PAROHIALĂ A BISERICII RĂZVAN

str. Bis. Răzvan nr. 3

Situată în curtea bisericii Răzvan, aproape paralel cu latura nordică a acesteia, casa parohială ne oferă un exemplu, destul de bine conservat, de locuinţă de tîrgoveţi mai înstăriţi.

Data certă a construirii sale nu se cunoaşte, dar, după tehnica zidirii — cu ziduri mai groase la parter şi subţiate la etaj — după dimensiunile cărămizilor şi modul de punere în operă — cu mult mortar — după uzura zidurilor şi a planşeelor — ce se poate constata în pivniţă — şi după aspect, credem că poate fi situată la începutul secolului al XIX-lea.

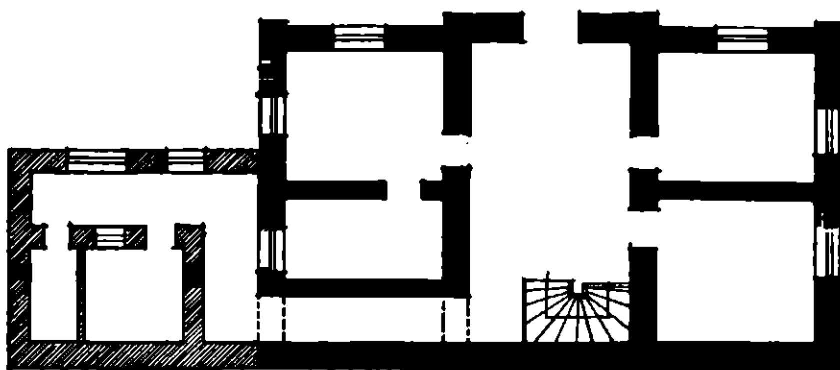

Fig. 37. — Planul casei parohiale a bisericii Răzvan.

Clădirea iniţială a avut un plan destul de simplu, compus din suprapunerea pe două nivele a planului tip de locuinţă cu patru camere grupate în jurul unei săli centrale. Din această suprapunere şi din necesitatea amplasării unei scări pentru accesul la etaj, a rezultat, desigur, lărgirea sălii centrale şi transformarea sa într-un hol.

Ulterior, pe latura de est, i s-a mai adăugat o anexă, tot pe două nivele, care a fost legată cu sala centrală printr-un coridor realizat prin micşorarea unei camere. Această anexă este şi ea destul de veche, deoarece sistemul de construcţie — cu ziduri groase de cărămidă înecată în mortar — este acelaşi.

[1] Spallanzani, *Viaggio in Oriente*, Torino, 1888, p. 321.
La 1699 sînt amintite trei case de nuiele în Bucureşti (Muzeul de istorie Buc., nr. 71 001) iar la 1836 febr. 24, în curtea mănăstirii Sf. Ecaterina existau « două dărîmături de colibe ţigăneşti » (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v.).

[2] La 1860 mai existau încă în Bucureşti 4 992 locuinţe făcute din pămînt şi 2 184 clădiri din lemn.

Casa a avut parterul înălţat, fapt dovedit de treptele ce preced intrarea, actualmente îngropate sub nivelul solului. Această coborîre, destul de importantă, datorită creşterii nivelului general al oraşului, constituie un argument puternic în favoarea plasării în timp a casei la începutul secolului al XIX-lea sau, poate, chiar la sfîrşitul celui de-al XVIII-lea.

Corpul principal al clădirii are proporţii reuşite, dezvoltîndu-se simetric faţă de un ax central pe care îl acuză uşorul decroş al sălii, ce are la parter intrarea şi la etaj trei ferestre, totul fiind accentuat de aticul situat deasupra cornişei decroşului. Faţada este tratată în două registre despărţite de un brîu şi are la colţuri pilaştri simpli, suprapuşi.

Ferestrele corpului principal au partea superioară uşor arcuită în segment de cerc şi sînt mărginite de profile simple de tencuială.

Privită în ansamblu şi dezbrăcată de artificiile estetice străine ei, casa din str. Răzvan constituie un exemplu reuşit de arhitectură orăşenească din secolul trecut.

2. [M] CASA DIN STR. MIRCEA VODĂ nr. 51

Această casă reprezintă tipul locuinţelor de tîrgoveţi din prima jumătate a secolului al XIX-lea, al căror plan este reproducerea evoluată şi amplificată a planului de locuinţă populară romînească, ce cuprindea o sală centrală, numită tindă, şi două camere de o parte şi de alta, aceste încăperi avînd în faţada principală, pe toată lungimea, o prispă.

Casa din str. Mircea vodă cuprinde o sală centrală alungită (tinda), care are în dreapta două camere iar în stînga o cameră mai mare decît celelalte şi un coridor cu cîteva trepte, ce face legătura cu o altă cameră, adăugată mai tîrziu, şi care are nivelul pardoselii mai sus decît restul casei.

Este probabil că, la origine, casa avea patru camere egale, dispuse simetric, cîte două de o parte şi de alta a tindei, iar ulterior, cînd i s-a adăugat a cincea încăpere, cea din stînga, din fund, a fost transformată în coridor de legătură, prin mutarea zidului care o despărţea de cea din faţă. Mai recent însă decît camera din stînga, s-a mai adăugat pe latura dreaptă o dependinţă, ce dăunează mult pitoreştei înfăţişări a acestei case.

Faţada principală este precedată de o prispă largă, care se măreşte în dreptul intrării, ca un foişor. Prispa şi foişorul sînt realizate cu o succesiune de arcade foarte largi, vag pentalobate, ce reazemă pe colonete de lemn, cu capiteluri sculptate cu volute şi motive florale.

Casa are un soclu înalt, dar intrarea în beciul de sub prispă nu este practicată în faţada principală, sub foişor, ca în cele mai multe cazuri, ci lateral, în capătul prispei.

Acoperişul, refăcut, cu învelitoare de tablă şi avînd o streaşină desigur mai îngustă decît cea originară, micşorează pitorescul acestei clădiri.

Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 202.

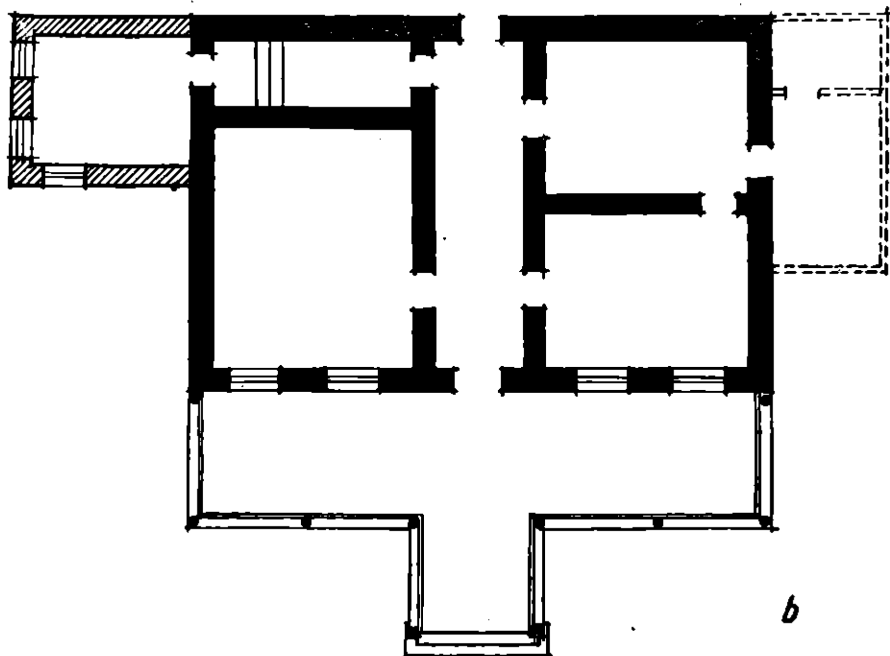

Fig. 38. — Casa din str. Mircea vodă nr. 51. a. Vedere dinspre vest; b. Planul.

3. [M.] CASA DIN CALEA ŞERBAN VODĂ nr. 33

Are un plan asemănător casei din Mircea vodă, cu o sală centrală îngustă şi patru camere dispuse două cîte două de o parte şi de alta a sălii, constitutuind un parter ridicat pe o pivniţă. Pivniţa nu este boltită, planşeul fiind realizat cu grinzi puternice de stejar.

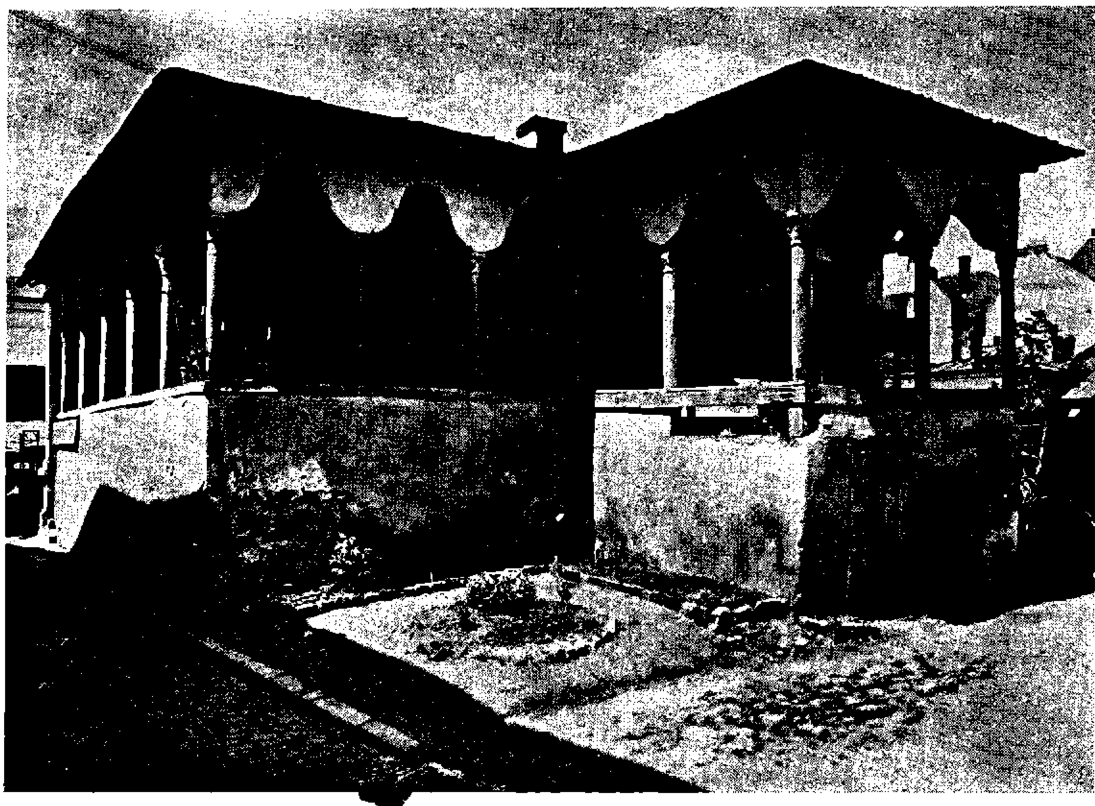

Fig. 39. — Casa din Calea Şerban vodă nr. 33 (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Şi aici planul a fost modificat, adăugîndu-se o încăpere ce serveşte ca bucătărie actualilor locatari[1]. De asemenea, a fost modificată şi arhitectura exterioară, în special faţada dinspre stradă, care nu are nimic comun cu restul casei.

Deosebirea cea mai importantă faţă de casa din Mircea vodă o constituie prispa ce precede faţada lungă, care se întoarce şi pe faţada dinspre grădină, unde capătă un foişor larg şi bine proporţionat.

Prispa şi foişorul sînt mărginite de colonete de lemn, avînd capiteluri sculptate în acelaşi gen ca şi cele ale casei din str. Mircea vodă, care sprijină arcade înguste, trilobate, avînd o dispoziţie a lobilor mai originală şi anume: lobii de la cheie sînt concavi, iar cei de la naşterea arcadei, convecşi, ceea ce dă, în ansamblu, o linie sinuoasă foarte graţioasă.

Pardoseala de scînduri a foişorului, ridicată cu cîteva trepte faţă de prispă, lasă loc intrării în pivniţă, care, aici, este practicată conform uzanţelor, în axul foişorului.

[1] Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 202.

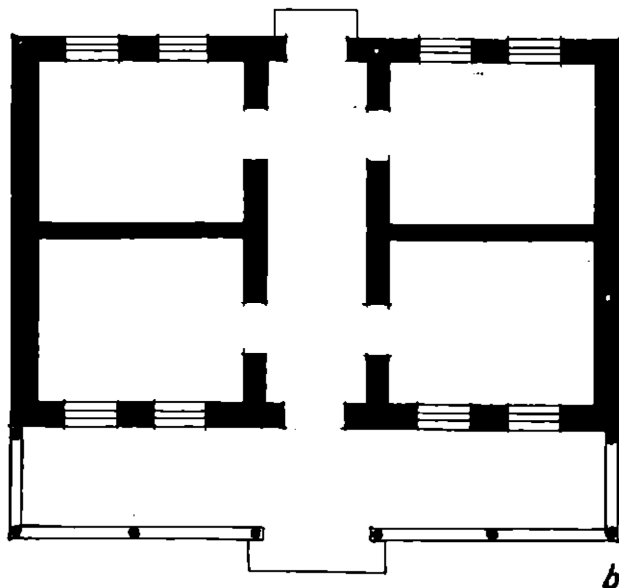

Fig. 40. — Casa din str. Popa Rusu nr. 21. *a*. Vedere dinspre sud; *b*. Planul.

4. [M.] CASA DIN STR. POPA RUSU nr. 21, COLȚ CU STR. BOCȘA[1]

A fost construită pe la începutul secolului trecut, de către Manolache vătaf de harabagii, ctitorul bisericii Popa Rusu (1813), în preajma căreia este situată. Acesta a închinat-o m-rii Pasărea, al cărui metoh este și în prezent[2].

De astă dată avem de-a face cu o clădire mai simplă decît cele studiate mai înainte. De proporții mai mici, cu parterul la nivel (fără supraînălțarea caracteristică locuințelor de tîrgoveți), casa din str. Popa Rusu reproduce planul tip al locuințelor dezvoltate în jurul unei tinde, avînd fațada precedată de o prispă simplă, fără foișor. Clădirea a păstrat planul inițial, fără vreo adăugire ulterioară. A suferit cîteva transformări cu ocazia reparațiilor și anume: acoperișul de șindrilă a fost înlocuit cu unul cu învelitoarea de tablă și probabil înălțimea sa a fost redusă, astfel încît proporția ansamblului s-a modificat.

Casa are patru camere egale, dispuse simetric față de sala centrală, lungă și îngustă. În fațada principală, prispa — destul de largă — cuprinde șapte arcade susținute de stîlpi subțiri de stejar, tratați simplu, fără capiteluri. Arcadele — născute probabil dintr-o interpretare mai liberă a sistemului de arcaturi utilizat și la casa din Șerban vodă — constituie, în succesiunea lor, o linie sinuoasă continuă, fără a mai sugera — la schimbarea curburii — impresia de lobare.

Proporțiile mai reduse, atît în plan cît și în elevație, tinda fără foișor și cu stîlpi simpli, parterul neînălțat, fac din casa de pe str. Popa Rusu un monument mai modest decît cele prezentate mai înainte, dar nu mai puțin pitoresc.

5. [M] CASA DIN STR. ORZARI nr. 63

Datează de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau de la începutul secolului următor, fiind clădită pe un loc luat cu embatic de la m-rea Sf. Pantelimon, în mahalaua Delea-Veche.

Cel mai vechi proprietar care ne este cunoscut pînă în prezent, dintr-un act din 1839 ian. 21[3], este Ioniță căpitan (probabil Ioniță Cehanu căpitan de panduri, care a luptat alături de Tudor Vladimirescu); de la acesta, casa — în ruină la data vînzării ei — trece în stăpînirea lui Dan Mălăeru și a soției lui Calița. Aceștia o revînd în 1839 ian. 21 lui Nicolae, fiul lui Nae Plugaru, cu 175 lei — așa cum atestă actul menționat — rămînînd ca noul ei posesor să plătească anual m-rii Sf. Pantelimon chirie pentru locul luat cu embatic.

Nu știm în ce împrejurări casa a trecut din proprietatea lui Nicolae, fiul lui Nae Plugaru, în stăpînirea lui Nicolae Ion Pîrlimoară, amintit într-un act din 1886 octombire 24. Cert este că la această dată casa era în posesia unui fiu sau poate nepot al lui Pîrlimoară,

[1] În *Lista monumentelor de cultură din R.P.R.*, la p. 16, această casă figurează cu adresa greșită (str. Serei nr. 7) și ca fost metoh al m-rii Pasărea.

[2] În acest cartier, de altfel, existau, pe la începutul secolului trecut, și alte asemenea metoașe. Dintr-un document din 1815 febr. 12, rezultă că m-rile Căldărușani și Cernica aveau împreună un astfel de metoh în apropierea bisericii Armenești, format, ca și cel al m-rii Pasărea, dintr-o sală și patru camere, a cărui valoare era de 3000 taleri. În septembrie 1814, m-rea Cernica își făcuse rost de un alt metoh, iar cel de lîngă biserica Armenească rămăsese m-rii Căldărușani (Acad. R.P.R., CMLXXXIII, f. 288—288 v).

[3] Actele sînt în posesia actualilor proprietari ai casei.

numit Florea, menţionat cu prilejul încheierii dosarului de ipotecare a locuinţei de care ne ocupăm. În actul citat, se precizează că, la acea dată, casa era formată din două camere unite printr-o sală, la mijloc, avînd în partea din faţă o prispă; era acoperită cu şindrilă, avînd şi o pivniţă.

În 1890 octombrie 10, Dumitru Georgescu, nepotul lui Florea Pîrlimoară, vinde casa preotului Alexandru Stănescu, de la care o moştenesc actualii proprietari.

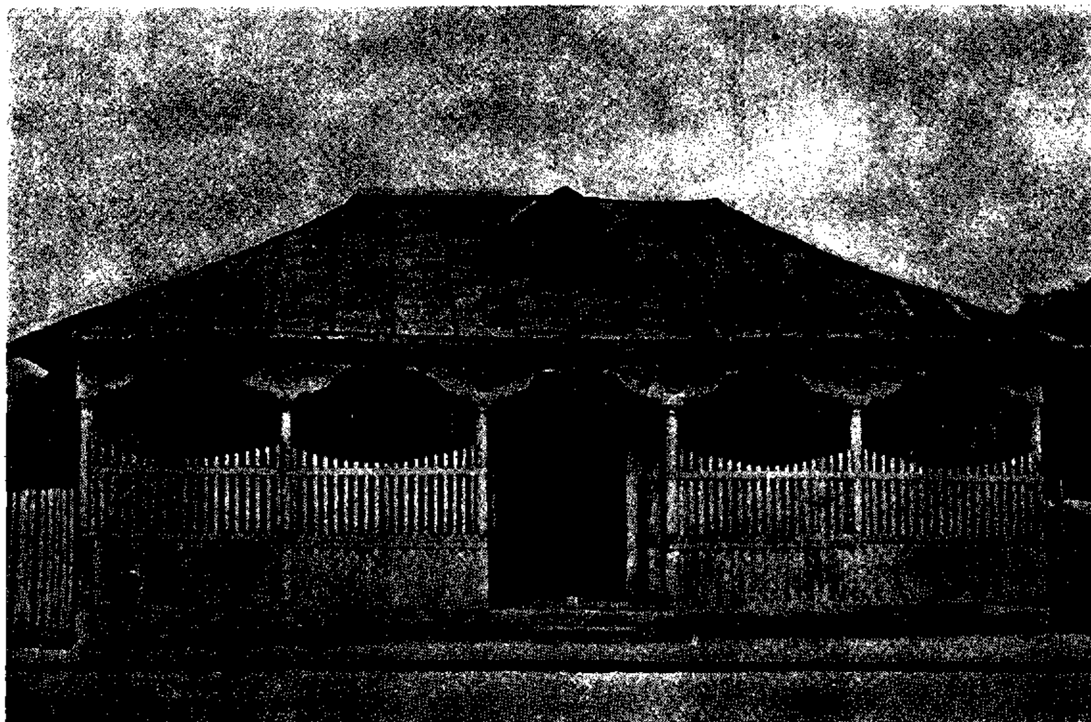

Fig. 41. — Casa din str. Orzari nr. 63.

Casa păstrează forma şi unele elemente de arhitectură ale vechii construcţii. Reparaţiile făcute la sfîrşitul secolului al XIX-lea — cînd i s-a mai adăugat şi camera de pe latura din nord-est şi alte atenanse, în locul vechilor magazii — nu au schimbat decît în mică măsură aspectul de odinioară al casei.

Casa din str. Orzari reprezintă tipul cel mai simplu de locuinţă de tîrgoveţi, ea fiind o reproducere aproape fidelă a tipului străvechi de casă populară romînească, formată din două camere şi o tindă.

6. CASA DIN CALEA CĂLĂRAŞI nr. 97

Dezvoltată pe un plan identic cu cel al casei din str. Orzari, această casă, construită pe la mijlocul secolului trecut, este şi mai modestă decît cea din str. Orzari. Cele două camere sînt ceva mai mici, iar înălţimea este şi ea redusă.

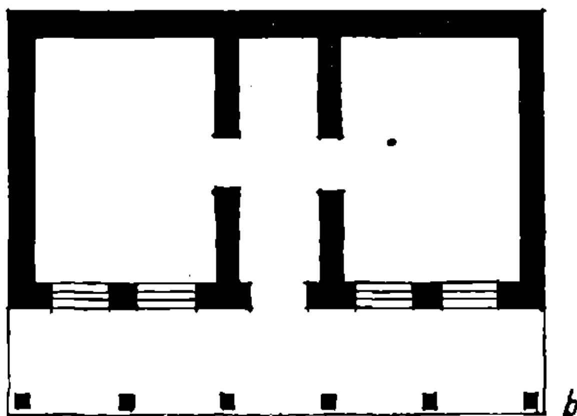

Fig. 42. — Casa din calea Călăraşi nr. 97. *a.* Vedere dinspre sud-vest; *b.* Planul.

Prispa îngustă, de tip popular, este mărginită de stîlpi de stejar, zvelţi dar simpli, fără decoraţii sculptate. După mărturia celui mai vechi locatar, stîlpii susţineau, ca şi în celelalte cazuri, arcade tencuite, care au fost înlăturate în timpul unor reparaţii şi înlocuite cu grinzi de lemn. Capetele stîlpilor, ce fuseseră îngropate în tencuiala arcadelor, sînt învelite cu tablă.

5. HANURI

Problema hanurilor este una din cele mai greu de rezolvat, datorită, pe de o parte, faptului că, aproape toate clădirile de acest fel fiind dispărute, pentru multe din ele nu se cunoaşte exact nici locul unde au existat (din această pricină, părerile cu privire la localizarea unora dintre ele sînt împărţite); pe de altă parte, unele hanuri, schimbîndu-şi adesea proprietarii sau arendaşii şi, odată cu aceasta, numele, aceeaşi clădire apare în epoci diferite sub diverse nume. În plus, datorită faptului că despre aceste clădiri au rămas mult mai puţine mărturii documentare decît despre biserici — de pildă — s-a scris foarte puţin despre hanuri [1].

Cu toate acestea, socotind că hanurile bucureştene nu pot lipsi dintr-o lucrare dedicată monumentelor vechi ale oraşului, am încercat — pe baza puţinelor lucrări publicate şi a numeroase materiale de arhivă — să aducem unele precizări cu privire la aceste monumente, în general destul de puţin cunoscute.

Apariţia hanurilor este legată în mod nemijlocit de dezvoltarea comerţului [2]. Hanurile au apărut, atît în Bucureşti cît şi în alte oraşe ale ţării, pentru a satisface nevoile numeroşilor negustori cărora le trebuiau locuri sigure unde să-şi depoziteze şi păstreze mărfurile, la adăpost de incendii şi de răufăcători. Între aceştia trebuie consideraţi, în primul rînd, turcii şi tătarii, care, prin jafurile periodice ce făceau, puneau în primejdie nu numai avutul, dar şi viaţa negustorilor, ca şi a altor locuitori ai ţării. Hanurile au căpătat aspect de cetate, cu ziduri groase de jur-împrejurul patrulaterului ce adăpostea clădirile şi cu poartă grea, prinsă în fier, tocmai pentru a feri de aceste jafuri mărfurile şi vieţile negustorilor, ca şi ale altor locuitori ai oraşului.

Primele hanuri au apărut în Bucureşti în secolul al XVII-lea. Pe la jumătatea acestui secol, călătorul turc Evlia Celebi menţionează un număr de şapte hanuri în oraşul nostru. Afirmaţia lui Evlia Celebi nu este însă confirmată de documentele vremii, care amintesc de primul han bucureştean de abia în jurul anului 1670 [3]. Aceste hanuri din a doua jumătate a secolului

[1] În afară de sumarele menţiuni ale lui Ionescu-Gion despre o serie de hanuri (multe din ele greşite), de cele cîteva pagini din lucrarea *Din vechiul Bucureşti* a lui G. D. Florescu şi de studiul lui G. Potra, *Hanurile bucureştene*, nu s-a scris altceva despre hanuri.

[2] Aşa se explică de ce majoritatea acestor hanuri erau aşezate în centrul comercial al oraşului, adică între Podul Mogoşoaei şi Podul Tîrgului de afară (Calea Moşilor), în jurul curţii domneşti, iar după părăsirea ei şi pe locul ocupat înainte de aceasta.

[3] Acad. R.P.R., CXCVIII/75.

al XVII-lea erau, probabil, grupuri mai mari de prăvălii, reunite sub acelaşi acoperiş, amintite adeseori în documente [1].

Înainte de apariţia hanurilor, în oraşul nostru — devenit centrul comercial cel mai de seamă al ţării — un rol deosebit de important îl aveau pivniţele, unde se depozitau mărfurile. Nenumărate asemenea pivniţe mari de piatră — avînd de multe ori o valoare mai mare ca a caselor — sînt pomenite în documente la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi în secolul al XVII-lea. Aceste pivniţe erau situate fie sub un grup de prăvălii [2], fie pe anumite locuri, fără clădiri deasupra; în multe documente asemenea pivniţe, cu locul lor, fac ele însele obiectul a diverse tranzacţii [3].

În afară de aceste pivniţe negustoreşti, fiecare mănăstire sau casă boierească avea cîte una sau două pivniţe mari, unde se păstrau produsele strînse din dijma şi claca rumînilor din satele aservite. Asemenea pivniţe mari, unele de dimensiuni de-a dreptul impresionante, avînd forma dreptunghiulară, se descoperă adeseori în săpăturile făcute în oraşul nostru.

Seria adevăratelor hanuri a fost deschisă de marea construcţie a lui Şerban Cantacuzino voievod, care a clădit, în timpul domniei sale (1680—1687), un mare han, după modelul clădirilor numite în Italia « il fondaco », pe care le văzuse acolo fratele său, învăţatul stolnic Constantin, ce studiase la Padova. În afară de această influenţă italiană, este probabil ca hanurile bucureştene să se fi inspirat şi din modul cum erau construite marile hanuri din Constantinopol. Hanului lui Şerban vodă i-au urmat altele la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea (hanul Constantin vodă; Sf. Gheorghe Nou, început chiar înainte de hanul lui Şerban vodă, sub supravegherea acestuia, dar terminat la sfîrşitul secolului, de Constantin Brîncoveanu etc.).

În secolul al XVIII-lea — mai ales după pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), care a contribuit, prin urmările sale, în chip deosebit la înviorarea comerţului Ţării Romîneşti [4] — s-au construit numeroase hanuri în oraşul nostru, care a ajuns un important centru comercial în aceste părţi ale Europei.

Aproape toţi călătorii care au vizitat oraşul în această vreme au remarcat numărul mare de hanuri sau caravanseraiuri din Bucureşti, unde se întîlneau negustori de toate neamurile, veniţi cu mărfuri scumpe în căutare de mărfuri ieftine.

Peyssonnel, care a scris un « tratat » despre comerţul din regiunea Mării Negre în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, arată că oraşul nostru avea « hanuri minunate, ocupate de negustori bogaţi, la care se găsesc tot felul de măfuri, din toate ţările lumii comerciale » [5].

În ale sale *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, apărute la Napoli în 1788, Raicevich mărturiseşte şi el că, « în pieţe se află mănăstiri întărite, sub ale căror ziduri lăuntrice se găsesc prăvălii şi dugheni pentru mărfuri. Aceste clădiri sînt de mare folos în vreme de război, adăpostind năpăstuiţii orăşeni, supuşi tuturor prădăciunilor şi sălbăticiilor hoardelor turceşti » [6].

Bellanger, autorul faimoasei lucrări intitulate *Le Keroutza*, remarcă şi el vastele clădiri, adăpostite de patru ziduri înalte, unde se întîlneau negustori de toate neamurile, dar unde

[1] La 1580 martie 12, vornicul Dragomir avea şase prăvălii cu o pivniţă (*DIR*, XVI/4, p. 461); m-rea Sf. Troiţă avea 13 asemenea prăvălii etc.

[2] Doc. citat din 1580 martie 12; la 1680 aprilie 23 sînt amintite trei prăvălii şi jumătate cu o pivniţă, lîngă m-rea Grecilor (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/29); la 1680 mai 24 trei prăvălii cu o pivniţă, pe uliţa care merge la scaunele de carne (Acad. R.P.R., CCXIII/21) etc.

[3] Doc. din 1644 ianuarie 4 (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XI/1), 1645 ianuarie 25 (Acad. R.P.R., XLIII/71), 1678 aprilie 26 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXIV/31), 1680 februarie 10 (idem, m-rea Stavropoleos, XII/21) etc., etc.

[4] Vezi acad. A. Oţetea, *Dezvoltarea comerţului Ţării Romîneşti şi Moldovei între 1774—1829* (în manuscris).

[5] *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, II, p. 177—178.

Cu 20 de ani mai devreme, călătorul Flachat arăta că hanurile nu puteau fi ocupate decît de negustori străini, care, după ce terminau de vîndut mărfurile, trebuiau să plece, fiindu-le interzisă stabilirea în hanuri (*Observations sur le commerce*, I, p. 280); către sfîrşitul secolului, însă, hanurile încep a fi folosite şi ca locuinţe.

[6] Raicevich, *op. cit.*, p. 153.

călătorii nu găseau nici un fel de comoditate, fiind culcaţi pe paie [1]. Şi alţi călători de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor amintesc de hanurile mari şi încăpătoare ale oraşului [2].

După cum arată Dionisie Fotino, pe la începutul secolului al XIX-lea, existau în Bucureşti circa 43 de hanuri, dintre care: 15 hanuri mari (8 mănăstireşti [3] şi 7 fără biserici) şi peste 28 de hanuri mai mici [4]. Un călător rus de pe la 1820, Iakovenko, menţionează 8 hanuri mănăstireşti, 28 hanuri mari şi 4 hanuri mici [5].

La începutul secolului al XIX-lea, multe din aceste clădiri vechi, construite în secolul al XVIII-lea, neîngrijite şi dărăpănate, nu mai corespundeau cerinţelor noi ale oraşului nostru, aflat în plină modernizare. Locul acestor hanuri cu ziduri groase, ca de cetate, începe a fi luat de hoteluri, construite după model apusean, unde călătorii găseau mai mult confort decît în hanuri. Primul hotel este pomenit în Bucureşti de Wilkinson [6], pe la 1820. Cu vremea, hotelurile s-au înmulţit, ele luînd treptat locul vechilor hanuri. Pe la 1840—după cum arată Vaillant—existau în oraşul nostru 20 de hoteluri şi 10 hanuri [7] (se are în vedere, desigur, numai hanurile mari).

Ca urmare a modernizării oraşului nostru, unii din proprietarii vechilor hanuri, care mai puteau fi locuite, au încercat să le transforme în hoteluri: hanul Manuc a devenit hotel Dacia, hanul Trăznea a devenit hotel Orient, hanul Gabroveni s-a numit hotel Gabroveni etc. Multe dintre acestea şi-au schimbat numai numele, rămînînd aceleaşi clădiri vechi, cu nume noi de hoteluri.

Cele mai multe hanuri — ruinate de cele două mari cutremure din 1802 şi 1838 şi nereparate la timp — au fost dărîmate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (hanurile mănăstireşti Şerban vodă, Constantin vodă, Sf. Gheorghe Nou etc.).

În secolul al XIX-lea, mai ales de pe la jumătatea sa, accepţiunea cuvîntului han îşi schimbă înţelesul: pe măsură ce hanurile mari devin hoteluri, încep a fi numite hanuri şi diversele cîrciumi din oraş sau din afara lui, care aveau şi cîte o cameră-două de dormit şi unde trăgeau mai ales sătenii veniţi cu căruţele în oraş [8]. Astfel, la 1 februarie 1838, existau numai în vopseaua verde (mahalalele Stelea, Izvor, Biserica Albă, Mihai Vodă şi Podul de Pămînt) 79 de hanuri, din care 16 ţinute de cîrciumari; în vopseaua albastră existau 51 de hanuri iar în vopseaua roşu 15 [9]. Dintre aceste 145 de hanuri — aflate numai în trei din cele patru « culori » (sectoare) ale capitalei — doar cîteva erau cunoscute (Manuc, Filipescu, Filaret, al Mitropoliei), restul fiind ale unor persoane necunoscute. Numărul acestor aşa-zise hanuri a tot crescut, astfel încît, în 1879, numai în mahalaua Cişmelii (pe străzile Basarab, Jianu şi Filantropia) erau 17 asemenea hanuri, unde veneau ţăranii cu căruţele [10].

Se înţelege că nu ne vom ocupa de toate aceste « hanuri »; în repertoriul nostru nu am trecut decît pe cele construite din secolul al XVII-lea pînă la începutul seco-

[1] Stanislas Bellanger, *Le Keroutza*, II, p. 10.

[2] Clarke vorbeşte de hanurile foarte mari şi bune pentru mărfuri (*Travels in various countries*..., vol. VIII, p. 271); Sturmer aminteşte şi el de numeroasele hanuri, unde îşi desfac mărfurile negustorii străini (N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40), iar Recordon (*Lettres sur la Valachie*, p. 24) spune că în Bucureşti existau peste 20 de « încăpătoare clădiri numite hanuri, care pot fi considerate ca hoteluri sau mai bine-zis ca magazii », şi unde mărfurile sînt bine păstrate contra focului şi hoţilor.

[3] D. Fotino consideră hanuri mănăstireşti toate hanurile care au biserică în curte: de pildă, hanul Şerban vodă — aparţinînd m-rii Cotroceni şi cu biserică în incintă — sau hanul aparţinînd m-rii Colţea, avînd de asemenea biserică în curte. Nu toate hanurile cu biserică în curte pot fi socotite însă hanuri mănăstireşti.

[4] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165—166

[5] G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 211—212.

[6] *An account*..., p. 92 (este vorba de Hotel d'Europe). Pe la 1827, este pomenit hotelul Brenner, situat în apropierea m-rii Stavropoleos. (G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 362).

[7] *La Roumanie*, III, p. 100.

[8] Numeroase astfel de « hanuri », ţinute de cîrciumari, se întîlnesc în această vreme în documente: în 1838 numai în mahalaua Stelea erau trei asemenea hanuri, în mahalaua Izvorul două, în mahalaua Biserica Albă trei etc. (Arh. St. Buc., Poliţia Bucureşti, dos. 6546/1838), iar în 1839 este amintit un altul aflat în stăpînirea lui Hristea rachierul (Ibidem, dos. 3776/1839).

[9] Arh. St. Buc., Poliţia Bucureşti, dos. 6546/1838.

[10] Idem, Com. poliţieneşti, Galben, dos. 6/1879.

lului al XIX-lea, insistînd asupra hanurilor mari şi vestite la vremea lor (Şerban vodă, Manuc etc.).

Hanurile bucureştene pot fi împărţite în trei grupe:

a. hanuri construite în vederea exploatării comerciale; această grupă poate fi împărţită în două subgrupe: hanuri mari şi hanuri mici;

b. hanuri mănăstireşti şi

c. case boiereşti devenite hanuri.

a) Din prima grupă fac parte cele cîteva hanuri mari (Şerban vodă, Constantin vodă, Sf. Gheorghe Nou, Manuc etc.), construite după modelul sau în acelaşi gen cu hanul Şerban vodă, în vederea exploatării comerciale a prăvăliilor, pivniţelor, magaziilor şi camerelor de locuit, instalate la adăpostul zidurilor groase ale hanului.

După descrierea făcută de Anton Maria del Chiaro, aceste hanuri erau nişte clădiri situate în curţi înconjurate cu ziduri puternice, construite după modelul marilor mănăstiri catolice, avînd împrejur dugheni boltite [1].

După o altă descriere, mai tîrzie, făcută de Ion Ghica, hanurile mari din Bucureşti aveau « curţi mari pătrate, cu ziduri înalte şi tari de jur împrejur, cu porţi groase de stejar căptuşite cu fier, legate în piroane, şine şi lanţuri, cu clopotniţă deasupra gangului; în mijlocul curţii, biserica [2], ocolită de case tari de zid, compartimente unele lîngă altele, fiecare cu pivniţă adîncă, magazie boltită, cu uşi de fier scoase pe o galerie, cu arcade pe coloane de piatră cu capiteluri deasupra, cu odăi, toate cu ferestrele şi uşile pe un pridvor care ocolea hanul, dintr-un capăt pînă într-altul, comunicînd cu două scări mari, acoperite faţă-n faţă una cu alta, totul stil italian, tipul adoptat pretutindeni în Arhipel şi în Marea Neagră, pe unde genovezii au avut contoare » [3].

Descrierea făcută de arhitectul Grigore Ionescu întregeşte pe aceea a lui Ion Ghica: « Hanurile erau croite cam în genul vestitelor caravanseraiuri sau bazare turceşti, dar semănau foarte mult, ca dispoziţie şi formă generală, cu mănăstirile. Foarte multe din ele aveau chiar în mijloc şi o biserică. Curtea hanului, vastă, de formă dreptunghiulară, era înconjurată de ziduri înalte. Spre exterior aceste ziduri erau pline. Faţadele întregului edificiu erau îndreptate spre curtea interioară. Comunicaţia cu exteriorul se făcea printr-o singură poartă, aşezată în mijlocul unei laturi şi marcată deseori, ca şi la mănăstire, de un turn. Închiderea acestor intrări în timpul nopţii se făcea cu uşi masive de stejar, întărite cu fier şi prevăzute cu mijloace sigure de zăvorire şi chiar de apărare. Clădirea proprin-zisă a hanului, desfăşurată în interiorul curţii, de-a lungul zidurilor şi alipită acestora, se compunea dintr-o serie de pivniţe adînci, deasupra cărora, acoperite cu bolţi ca şi pivniţele, se înşirau prăvăliile. Acestea aveau accese dintr-un portic, care, aşezat în faţa lor, înconjura întreaga curte. La etaj, deasupra prăvăliilor, se înşirau camerele de dormit, ale căror uşi şi ferestre dădeau pe al doilea portic, suprapus celui de la parter, şi la care se ajungea prin două scări dispuse pe două laturi opuse. Aceste scări, decorative şi pitoreşti, dădeau în cîte un foişor, asemănător cu cele de la casele boiereşti sau mănăstireşti » [4].

În afară de aceste hanuri, înconjurate de ziduri groase, care le dădeau aspect de cetate, în oraşul nostru existau numeroase hanuri mici, construite mai ales la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, de diverşi negustori sau oameni de condiţie mai modestă, care nu aveau posibilităţi materiale pentru a construi hanuri mari, ca Şerban vodă. Aceste hanuri mici erau alcătuite din grupuri de prăvălii, deschise către stradă, şi din cîteva camere de locuit.

[1] *Revoluţiile Valahiei*, p. 9.

[2] Nu toate aceste hanuri mari aveau biserici în mijlocul curţii.

[3] Ion Ghica, *Opere*, II, p. 302.

[4] Grigore Ionescu, *Bucureşti*, p. 122.
O descriere asemănătoare a aceluiaşi, în *Istoria arhitecturii*, p. 418—419, deosebeşte şi o altă categorie de hanuri, mai mici, ale căror prăvălii aveau deschidere spre stradă şi care nu aveau biserică. Menţionăm aici că, la începutul secolului al XIX-lea, chiar la hanurile mari încep să se facă deschideri prăvăliilor către stradă.

b) Hanurile mănăstireşti (nu cele aflate în proprietatea unor mănăstiri şi situate departe de acestea) erau alcătuite din clădirile care înconjurau biserica mănăstirii respective, clădiri care, în mod normal, ar fi trebuit să fie ocupate de călugări, alcătuind mănăstirea propriu-zisă. Cele mai multe din acestea nu fuseseră construite pentru a fi hanuri; ele deveneau «hanuri» din momentul închirierii clădirilor la diferiţi negustori.

Cele mai cunoscute asemenea hanuri au devenit clădirile din jurul bisericilor aflate în centrul comercial al oraşului (Ghiorma Banul, devenit Hanul Greci, Sf. Ioan Grecesc, Stavropoleos şi Zlătari). La începutul secolului al XIX-lea, zidurile exterioare ale acestor mănăstiri au fost sparte de negustorii-chiriaşi — cu aprobarea egumenilor respectivi — pentru a se deschide prăvălii către stradă. Aceasta a dus la slăbirea construcţiilor, care au fost toate dărîmate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Este demn de a fi reţinut faptul că multe din mănăstirile bucureştene (cu excepţia celor domneşti — Radu vodă, Mihai vodă, Cotroceni, Văcăreşti, Plumbuita — care se găseau — de altfel — departe de centrul economic al oraşului, şi-au transformat clădirile din jurul bisericii în hanuri. Aceasta dovedeşte că hanurile aduceau mari venituri în secolul al XVIII-lea, egumenii preferînd să aibă negustori chiriaşi, în loc de călugări.

Mănăstirile bucureştene care nu se puteau transforma în hanuri (Cotroceni, Colţea, Mărcuţa, Văcăreşti, Sărindar, Mihai vodă) aveau asemenea surse de venituri în centrul oraşului. Chiar mănăstirile din preajma capitalei (Căldăruşani, Cernica, Snagov, Golgota) îşi fac rost, pe diferite căi, de cîte un han în oraş. Aceste hanuri, situate în afara incintei mănăstirii respective, chiar departe de aceasta, şi ajunse în proprietatea mănăstirilor prin danii sau cumpărări, nu sînt, însă, hanuri mănăstireşti, ci hanuri comerciale aflate în proprietatea unei mănăstiri.

Vorbind despre hanurile mănăstireşti, pe la 1820, Kreuchely arăta că «sînt nişte îngrămădiri de odăi prost împărţite şi la care se ajunge pe nişte scări foarte proaste din lemn»[1].

c) Din a treia categorie de hanuri fac parte diferitele case boiereşti — situate de asemenea în centrul comercial al oraşului — care au fost închiriate sau vîndute şi transformate în hanuri (Golescu, Damari, Bossel, Dudescu-Suţu etc.) Este posibil ca unora din aceste case — deşi locuite de boierii respectivi şi de curtea acestora — să li se fi dat, totuşi, numele de hanuri, datorită faptului că, fiind mari şi cuprinzătoare, semănau cu hanurile. De altfel, în lucrarea lui Frédéric Damé, *Bucarest en 1906*, toate casele boiereşti sînt trecute cu numele de hôtel.

★

În cele ce urmează vom prezenta cititorilor hanurile în ordine alfabetică.

Avînd în vedere că toate aceste hanuri au dispărut sau şi-au schimbat aspectul, nu vom putea să le descriem decît după impresiile lăsate de cei care le-au văzut sau din diverse documente (mai ales catagrafii), care vorbesc de numărul camerelor şi starea lor în diverse perioade.

1. HANUL BĂLĂCEANU

Este semnalat de Ionescu-Gion, care spune că se găsea între hanul lui Chiriţă şi hanul lui Filaret de lîngă mănăstirea Colţea. Este posibil ca acest han să fi fost alcătuit din grupul de 11 prăvălii, casă şi pivniţă, situate lîngă biserica Sf. Nicolae Şelari şi cumpărate la 1750 februarie 20 de mitropolitul Neofit de la Zmaranda Bălăceanu[2]. Neofit cumpărase prăvăliile pentru a face han[3].

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 488.

[1] Hurmuzaki, X, p. 513—514.

[2] C. Mano, *Doc. familiei Mano*, p. 78; vezi şi doc. din febr. 1741 (Arh. St. Buc., Peceţi 103), unde se arată că este vorba de un «hănişor», compus din cîteva prăvălii şi o circiumă.

[3] C. Mano, *op. cit.*, p. 80.

2. HANUL BĂLTĂREȚU

Se găsea pe ulița Băcanilor, aproape de hanul lui Zamfir. A fost construit la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau începutul secolului al XIX-lea. Era proprietatea celebrului negustor Ștefan Băltărețu.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 8.

3. BEILICUL

A fost construit pe la 1776, în domnia lui Alexandru Ipsilanti [1] pentru găzduirea dregătorilor turci care veneau în București cu diverse misiuni. Era situat pe «podul» (ulița) Șerban vodă, aproape de Dîmbovița (lîngă actualul pod Șerban vodă). Ars în 1823, hanul a fost reparat după incendiu [2].

După înființarea armatei pămîntene, Beilicul a devenit cazarmă. În 1838 se cerea construirea unei cazarme noi în locul celei de la Beilic, care ajunsese « în desăvîrșită dărăpănare », cu toate desele « meremeturi » ce i se făcuseră. După cutremurul din 1838, localul — care avea și etaj — devenise de nelocuit, fiind în primejdie de dărîmare [3]. A fost dărîmat în anul 1881.

Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 119; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 393; Moisil C., *Bucureștii vechi*, p. 28—29; *București, Ghid oficial*, p. 36; Iorga, *București*, p. 155; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p, 8; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 48—49; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 279.

4. HANUL (CASA) BOSSEL

Era situat pe podul Mogoșoaei, peste drum de actualul Palat al Telefoanelor, aproximativ pe locul cinematografului Maxim Gorki. A fost întemeiat la 1839 de tapițerul Fr. Bossel, care a

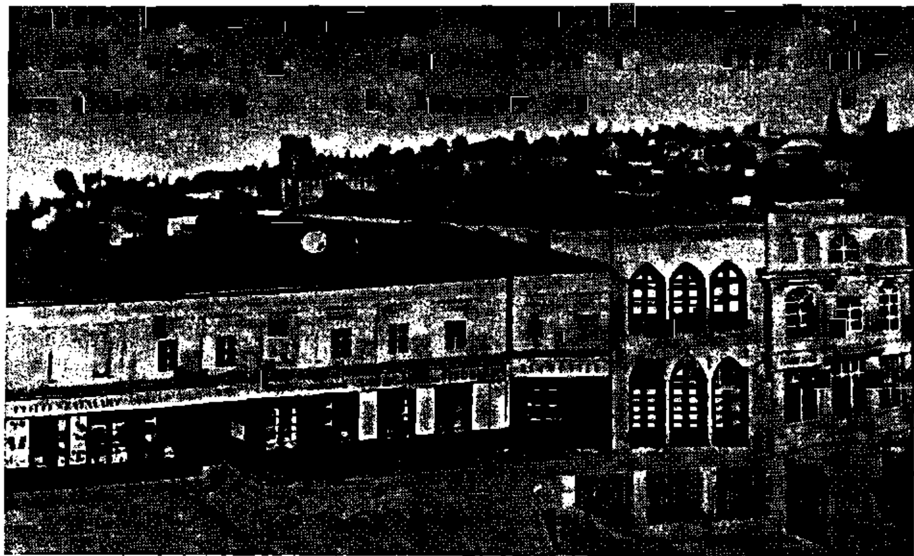

Fig. 43. — Casa Bossel la 1856 (la Muzeul de istorie a orașului București).

cumpărat partea dinspre nord a caselor Ghica (în partea dinspre sud fusese instalat cu 26 de ani mai înainte palatul domnesc al lui Ioan Caragea vodă). Bossel a reparat clădirile vechi și le-a adăugat

[1] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 12.
[2] Arh. St. Buc., Diplomatice, nr. 34.
[3] *Analele parlamentare*, 1837—1838, p. 315.

altele noi. Casa Bossel era o clădire lungă, cu un etaj, unde, pe la jumătatea secolului trecut, exista o frumoasă sală de bal şi de teatru [1] şi unde s-au ţinut numeroase întruniri muncitoreşti. A fost dărîmată în 1913.

Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 161–164; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 8–9 <şi foto din 1854>.

5. HANUL CAZOTTI (GAZOTTI)

A fost construit la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Se găsea peste drum de hanul Papazoglu, aproape de biserica Sf. Gheorghe Vechi. Era proprietatea negustorului Athanasie Cazotti.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 9–10.

6. HANUL CÎMPINEANU

Era situat pe locul unde s-a ridicat, între 1847—1852, Teatrul Naţional. A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea. Este menţionat în 1821 şi în 1832 [2].

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 28; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 34–36; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 111; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 9.

7. HANUL CONSTANTIN VODĂ

A fost zidit la sfîrşitul secolului al XVII-lea de Constantin Brîncoveanu, pe locul caselor Bălăcenilor [3], dărîmate din ordinul domnului [4] după lupta de la Zîrneşti, din 1690, cînd aga Constantin Bălăceanu a trecut de partea austriecilor. A fost construit, probabil, după modelul hanului lui Şerban Cantacuzino.

Banul Mihail Cantacuzino îl menţionează printre hanurile fără biserici [5], iar Dionisie Fotino arată că era unul dintre hanurile mari din Bucureşti [6].

Stricat probabil de cutremurul din 1802, pe la 1824 hanul era în pericol de dărîmare, avînd nevoie de reparaţii.

Ars în anul 1847, nu a mai fost refăcut după aceea. O aripă a hanului a fost dărîmată în anul 1849, etajul a fost dărîmat în 1852 iar restul construcţiei pe la 1862 [7]. În planul oraşului din 1852, întocmit de Borroczyn, se menţionează, totuşi, că hanul era încă printre cele 10 « de căpetenie » din oraş.

[1] *Anul revoluţionar 1848*, V, p. 345 şi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1182/1863.
[2] E. şi I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare, 1832–1834*, p. 160.
[3] Vezi un plan al hanului şi al locurilor înconjurătoare, din 1793 iunie 20, la Arh. St. Buc., Mitrop., CCXVII/5.
[4] M. Kogălniceanu, *Cronice*, II, p. 238.
[5] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[6] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513.
[7] Vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88–30/1863 şi m-rea Văcăreşti, pach. XXXVI.

Pe locul fostului han al lui Constantin Brîncoveanu a rămas un timp «Piaţa Constantin Vodă» iar între 1894—1900 s-a ridicat aci Palatul Poştelor.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 69—70, 485—486; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos...*, Buc., 1906, p. 39—47; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 43; Gheorghiu N. A., *Din corespondenţa episcopului Filaret al Rîmnicului* (*Arh. Olt.* XIV (1935) p. 255—256); Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 371; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 137—138; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 19—20; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 71—72; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 14—16; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 184.

8. HANUL DAMARI

Se găsea peste drum de biserica Zlătari şi era alcătuit din fostele case ale Mariei Cantacuzino, ajunse în proprietatea logofătului Damari [1] şi transformate în han în primele decenii ale secolului trecut. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea a fost transformat în Otelul de Franţa, care în 1881 a devenit Hôtel de France.

Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 118; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 16; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 93—98.

9. HANUL DRACII

Este pomenit într-un document din 1763 septembrie 15, cînd se arată că era situat lîngă hanul mănăstirii Colţea [2].

10. HANUL DUDESCU-ŞUŢU

Era situat în spatele spitalului Colţea, lîngă sărăria mănăstirii. A fost zidit pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, de Safta Dudescu, soţia lui Grigore Suţu. Este amintit prima oară la 1802 februarie 10 [3]. La 1805 Grigore Suţu arăta că, în 1801, vroise să mai adauge şi alte clădiri hanului, dar, trebuind să fugă de teama cîrjaliilor, nu apucase să-şi realizeze gîndul. Odăile de sus — hanul avea deci etaj — au fost stricate de cutremurul din 1802, după care hanul a ars la 1804 august 28 [4].

[1] În documentul din 1793 sept. 5 — comunicat de G. D. Florescu — se arată că Ioan Damaris, fost mare vistier, cumpărase de la Maria Cantacuzino casele «dinpotriva m-rii Zlătarilor». Aceste case sînt trecute în planul oraşului din 1770 sub litera H (= Bagarnik Nicolachi), iar în cel din 1789 sub numele de Helenka (Damari). După informaţiile date de G. D. Florescu, pe aceste locuri fuseseră casele lui Fiera fost mare logofăt (doc. din 1626 nov. 10, Acad. R.P.R., CXXV/53).

Partea dinspre nord a locului acestor case a fost vîndută în 1796 lui Ioan Hagi Moscu, care a vîndut-o apoi lui Dumitraşco Racoviţă, vecinul dinspre nord al locului.

[2] I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 167.

[3] *Ibidem*, p. 273.

La 1792 dec. 15, Grigore Suţu cumpără loc în mahalaua Colţii, lîngă sărăria m-rii, cu 3000 taleri, de la Safta, soţia răposatului Mărgărit staroste (Acad. R.P.R., CCCLXXV/44 şi I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 258). La 1793 sept. 12, este amintită casa beizadelei Grigore Suţu (Muzeul de istorie Bucureşti, nr. 1785/13996). Casa lui Grigore Suţu a devenit deci han între 1793 şi 1802.

[4] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 287—288.

La 1819 Grigore Suţu şi soţia sa Safta Dudescu dau hanul fiului lor, Mihai Suţu, împreună cu împrejurimile de lîngă hanul ars [1]. Din acest document rezultă că, în afară de hanul ars în 1804, se construise un altul, ambele fiind pomenite acum, Şi mai tîrziu apar de asemenea două hanuri: unul a fost vîndut lui Grigore Suţu în 1839, cu 1500 galbeni împărăteşti [2] iar celălalt tatălui său, Constantin, cu 2000 florini austriaci [3]. În 1872 locul numit Piaţa Suţu (pe care fusese probabil hanul), situat între str. Polonă şi Scaune, era dăruit spitalului Colţea [4].

Potra G., *Hanurile bucureştene*, p 53.

11. HANUL EPISCOPIEI BUZĂU

După părerea lui Ionescu-Gion, a fost zidit pe la 1720, lîngă biserica Sf. Dumitru. Un document din 1746 mai 30 arată însă că, de abia la această dată, episcopul Buzăului, Metodie, vroia să construiască un han lîngă biserica sf. Dumitru, metohul episcopiei de Buzău (fosta biserică de jurămînt), în care scop banul Grigore Greceanu îi dă locul şi casele sale [5].

Hanul nu fusese probabil construit nici la ‹1753—1757›, cînd Grigore episcopul de Rîmnic şi Antim de Buzău se învoiesc să construiască împreună un han pe locul de lîngă biserica Sf. Dumitru. Pe restul locului, episcopul de Buzău urma să zidească case, unde să locuiască în timpul şederii în Bucureşti [6]. Nu ştim sigur dacă hanul s-a construit, chiar după această dată. O catagrafie din 1825 arată că lîngă biserica sf. Dumitru existau la acea dată casele arhiereşti din zid, pe pivniţă boltită, şi o altă pereche de case, în dosul bisericii. Hanul nu este însă menţionat. Poate se găsea mai departe de biserică.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 289.

12. HANUL LUI FILARET DE LA COLŢEA *

Se găsea peste drum de biserica sf. Gheorghe Nou, în marginea fostei străzi a Marchitanilor [7]. A fost zidit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de episcopul Filaret (1780—1792).

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 488; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 139—140; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 18—19.

13. HANUL LUI FILARET DE PE PODUL MOGOŞOAEI

Era situat pe Podul Mogoşoaei, aproximativ peste drum de curtea lui Caragea vodă [8], către fostul Teatru Naţional. A fost construit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de episcopul

[1] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 317—318.
[2] *Ibidem*, p. 350.
[3] *Ibidem*, p. 352.
[4] *Ibidem*, p. 381.
[5] Acad. R.P.R., CXXVII/122.
[6] Arh. St. Buc., ms. 271, f. 291—291 v.

* G. Florescu crede că este acelaşi cu Hanul cu Tei sau hanul lui Năstase.
[7] Arh. St. Buc., Mitrop., VIII/4.
[8] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1046 (doc. din 1813 august 13).

Filaret (1780—1792), care a zidit şi hanul de la Colţea. În 1794, a fost închinat mitropoliei, iar la 1813 august 12 a fost dat spitalului de ciumaţi [1]. Este pomenit apoi în 1819 [2] şi 1829 [3].

În 1835 mitropolia a cedat hanul pentru înfiinţarea unui institut de copii. Hanul fiind în stare proastă, se arvunesc 500 000 de cărămizi pentru repararea sa. Stricat de cutremurul din 1838, a fost dărîmat în 1847, pe locul său ridicîndu-se Teatrul Naţional. Cu ocazia unor săpături făcute în anul 1955, s-au descoperit temeliile hanului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 488; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 195—196; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 19.

14. HANUL FILIPESCU

Se găsea la întretăierea străzii Lipscani cu Podul Mogoşoaei. A fost zidit pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea de Constantin Filipescu fost mare căpitan (cel căruia N. Iorga îi atribuie cronica lui Radu Popescu).

La 1713 martie 10, hanul, cu pivniţă de piatră, a fost vîndut de urmaşii lui Constantin căpitanul lui Iordache mare clucer de arie, cu 1600 taleri [4].

Hanul Filipescu era unul din hanurile cunoscute ale oraşului; la 1795, mahalaua din jur se numea Hanul Filipescului [5]. Banul M. Cantacuzino precizează că nu avea biserică [6], iar D. Fotino îl menţionează printre hanurile mari din Bucureşti [7]. Pe la începutul secolului al XIX-lea, avea 11 prăvălii şi şase apartamente la etaj. Hanul a avut de suferit în 1821, fiind prădat de turci [8]. Hanul Filipescu exista încă în 1838 [9]; restaurat pe la 1853, hanul a existat — după părerea lui Ionescu-Gion — pînă la sfîrşitul secolului trecut.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 341, 486; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 383; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 110; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 20.

15. HANUL GABROVENI

Era situat pe terenul curţii domneşti, în spatele Curţii Vechi, între str. Gabroveni şi Cavafi. A fost zidit înainte de 1739, de Constantin Mavrocordat. Se numea astfel deoarece aici veneau negustorii din Gabrovo-Bulgaria. Pe la 1739, călătorul Flachat îl descrie ca fiind o clădire mare, pătrată, avînd prăvălii în jur, ca în piaţă [10]. După cum arată Ionescu-Gion, era singurul han din Bucureşti care semăna cu un bezesten turcesc, avînd nişte « samare » (prelungiri) ale zidului deasupra prăvăliilor, care formau un fel de acoperiş al uliţei.

[1] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1046 (doc. din 1813 august 13) şi Arh. St. Buc., Mitrop., CDXIV/1.
[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 301.
[3] Acad. R.P.R., CXXVII/50; vezi şi Arh. St. Buc., Mitrop., CCXLIII/6, Municip. Buc., dos. 175/1837, Poliţia Buc., dos. 7062/1839 etc.
[4] Arh. St. Buc., m-rea Văcăreşti, XXV/1 şi ms. 705, f. 544—544 v.
[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 749.
[6] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[7] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513.
[8] *Catalogul doc. greceşti de la Arhivele Statului din oraşul Stalin*, vol. I, nr. 2243.
[9] Arh. St. Buc., Poliţia Buc., dos. 6546/1838, f. 3. Vezi şi ibidem, dos. 6640/1839.
[10] Flachat Claude Jean, *Observations sur le commerce et sur les arts d'une partie de l'Europe, de l'Asie, de l'Afrique et même des Indes Orientales*, vol. I, Lyon, 1766, p. 278—279.

7*

În 1818 era printre hanurile mari din București[1]. În 1877 se numea hotel Gabroveni și era situat în str. Gabroveni nr. 7 și Covaci nr. 10[2]. A ars în cîteva rînduri, fiind reparat și refăcut. După 1900 se numea hotel Gabroveni-Universal.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 481—482, 492; Popescu-Lumină, *București*, p. 381—382; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 21.

16. HANUL LUI GHERMAN

Era situat pe fosta str. Germană (actuala str. Smîrdan, în spatele Băncii R.P.R.), aproape de hanul Șerban vodă (planul din 1871). A fost construit în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

La 1877 era numit tot hanul Gherman[3]. După aceea a devenit hotel. În 1935 mai existau case și prăvălii din fostul han.

Popescu-Lumină, *București*, p. 377, 382—383; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 23—24.

17. HANUL GOLESCU

Era situat pe Podul Calicilor (actuala Calea Rahovei), lîngă fosta biserică sf. Nicolae din Prund, în regiunea unde s-a ridicat mai tîrziu spitalul Brîncovenesc. Este vechea casă a familiei Golescu, din secolul al XVII-lea, devenită han probabil pe la începutul secolului al XIX-lea. Este pomenit cu numele de hanul Golescu la 1814 mai 19[4], fiind desigur de mai multă vreme han. La 1818 era printre hanurile mari din București[5].

În anul 1831, în marea clădire a hanului se găsea cazarma unuia din primele regimente ale armatei naționale, înființată de Regulamentul Organic[6].

În planul orașului din 1871, hanul, avînd forma unui U, este amplasat în spatele spitalului Brîncovenesc[7]. A fost dărîmat în 1882.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 491; Popescu-Lumină, *București*, p. 373—374; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 24.

18. HANUL GRĂDIȘTEANU

Era situat pe Podul Beilicului, aproape de piața sf. Anton. A fost clădit probabil pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În 1823 era crăpat de cutremur și învechit. Ars la 23 martie 1847 și rămas în ruină, a fost probabil dărîmat după aceea. Hanul exista însă la 1848, cînd era încă locuit[8]. După

[1] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.
[2] *Calendarul progresului*, 1877, p. 125.
[3] *Ibidem*, p. 126.
[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 837.
[5] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.
[6] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 60.
[7] La 1835 se vorbea de casa răposatului ban Golescu, care se afla lîngă Domnița Bălașa (E. și I. Vîrtosu, *Așezămintele Brîncovenești*, p. 284, 285).
[8] *Anul revoluționar 1848*, V, p. 344.

părerea lui D. Papazoglu, era cel mai primitiv dintre hanurile bucureştene. La 1850 locul numit « hanul Grădişteanu » era închiriat lui Menahem Elias [1] (hanul nu mai exista).

Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 374—377; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 24—25; Moga L., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Bucureşti* (BCMI, XXX (1937), p. 184).

19. HANUL GRECEANU

Se găsea pe Podul Mogoşoaei, între str. Doamnei şi bulevardul 6 Martie. Pe la 1820 era în stăpînirea lui Dumitru Greceanu, iar în 1840, se numea hanul Dedu. Fiind învechit, s-a dărîmat etajul, pe la 1860. Restul clădirii a fost dărîmat la sfîrşitul secolului trecut.

Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 35; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 110, 120—122 <şi două foto din 1868 şi 1873>; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 16.

20. HANUL HAGI TUDORACHE

Era situat pe str. Gabroveni. A fost construit pe la 1848, de Anastasie Hagi Polizu şi Dimitrie S. Petrovici, pe terenul fostei curţi domneşti.

21. HANUL HERASCHII

Este pomenit într-un document din 1830 martie 30[2]. Se găsea în regiunea dintre biserica Dintr-o zi şi mănăstirea Colţea.

22. HANUL (CASA) HILEL

A fost construit către jumătatea secolului al XIX-lea, de cunoscutul bancher Manuah Hilel. În planul oraşului, întocmit la 1852, este trecut ultimul din cele 10 hanuri « de căpetenie » din Bucureşti. În planul din 1871 i se spune Casa Hilel. Era situat pe str. Decebal, aproape de biserica sf. Gheorghe Vechi.

23. HANUL LUI JUGĂ URS

După cum arată Ionescu-Gion, hanul purta acest nume ciudat datorită faptului că stăpînul său înjugase la car un urs care-i mîncase un bou în pădure. Se afla în spatele spitalului Colţea, în str. Polonă nr. 7. A fost construit în jurul anului 1830. La 1867 nov. 19, era în stăpînirea lui

[1] E. şi I. Vîrtosu, *Aşezămintele Brîncoveneşti*, p. 201.

[2] Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos. 3, f. 187.

C. Sărăţeanu [1]. În 1881 se arată că hanul avea 19 odăi [2]. În 1879, deşi era casă particulară, se numea încă han [3]. Tot astfel e numit şi la 1884 [4].

Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 26—27.

24. HANUL LUI MANOLE

Este primul han pomenit în documentele bucureştene. În cartea lui Ianache judeţul din 1678 mai 14, prin care se întăreşte jupînului Manole zaraful un loc în Bucureşti, cumpărat de la nepoţii Buzincăi, se arată că Manole făcuse, cu cîţiva ani înainte, pe acest loc case şi hanuri [5]. Locul era situat pe uliţa Mare, spre biserica Sf. Gheorghe.

25. [M] HANUL MANUC

str. 30 Decembrie colţ cu str. Căldărari

Împreună cu hanul Şerban vodă era cel mai renumit han din Bucureşti, iar alături de Turnul Colţei era cel mai reprezentativ monument al oraşului. A fost construit în anul 1808 [6], pe locul fostei curţi domneşti, Curtea Veche, de celebrul negustor Manuc, care era să devină domnul Moldovei.

În anul 1812, aici s-a semnat pacea de la Bucureşti, între Rusia şi Turcia, la încheierea căreia proprietarul hanului a jucat un rol deosebit.

În 1818 hanul era trecut primul între hanurile mari din Bucureşti [7].

Cutremurul din 1838 avariază zidurile dinspre Dîmboviţa [8], care sînt reparate după aceea.

În afară de desenele ce reproducem, ne-au rămas cîteva descrieri ale celebrului han, care ne întregesc imaginea ce avem în faţă. La 1839, un călător scoţian arată că hanul era o clădire vastă, acoperind aproape un hectar de loc. În curte se aflau grajdurile pentru cai şi şoproanele pentru căruţe. La catul întîi locuiau călătorii aflaţi în trecere prin oraş, iar la cel de-al doilea cei care şedeau mai mult de şase luni în Bucureşti [9]. Acest cat avea de jur împrejur un cerdac, unde şedeau grupuri de călători de diferite neamuri.

În 1841, Vaillant îl prezintă ca pe un imens caravanserai, cu două caturi şi un cerdac dublu; dacă ar fi fost restaurat, hanul ar fi oferit priveliştea cea mai pitorească din capitală [10].

[1] Ionaşcu I., *Doc. m-rii Colţea*, p. 375.
[2] *Ibidem*.
[3] Arh. St. Buc., *Comisiile poliţieneşti*, Galben, nr. 6/1879.
[4] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 384.
[5] Acad. R.P.R., CXCVIII/75.
[6] Ion sin Dobre ne informează că hanul lui Manuc a ars la 1804 (Cronica sa în ms. la Inst. de istorie). Este posibil să fie vorba de un han mai vechi, reconstruit în 1808.
La 1821 se prevedea pregătirea pentru a fi conac trupelor lui Tudor Vladimirescu şi a caselor « răposatului Manuc bei » (*Documente privind răscoala din 1821*, I, p. 391).
[7] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513.
[8] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 30, 156.
Arhitectul Faiser arată în raportul său din 5 febr. 1838 că partea dinspre Dîmboviţa « s-a mişcat din dreapta sa cumpănire, plecîndu-se aproape pe 7 ţoli », iar pereţii despărţitori au crăpat. Zidul din mijlocul clădirii, aşezat pe grinzi de lemn, se mişcase. Arhitectul se temea ca partea hanului dinspre Dîmboviţa să nu se surpe cînd va veni apa mare şi cerea evacuarea chiriaşilor.
[9] În afară de aceşti negustori, hanul oferea adăpost şi locuinţă şi altor persoane venite în Bucureşti, unele chiar simandicoase, cum este cazul unui boier deputat de Teleorman, în 1831 (*Analele parlamentare*, 1831—1832, p. 210).
[10] Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 100—101.

Fig. 44. — Hanul Manuc la 1841. Litografie după desenul lui Bouquet (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 45. — Hanul Manuc la 1860. Gravură în lemn după desenul lui Lancelot (din *Bucureştii vechi*).

O descriere mai amănunțită o face Lancelot, de la care ne-a rămas și desenul ce reproducem. « Este un han care și-a păstrat neschimbată prima înfățișare, din nenorocire arătînd jalnic din pricina murdăriei. Cele două rînduri de galerii, care leagă cele patru corpuri ale clădirii sub un acoperiș înălțat și cu bîrne profilate, și scara cea mare cu parapet dublu ce servește ambele etaje, sînt împodobite cu coloane și balustrade de un gust încîntător și cu o lucrătură îndemînatecă. S-ar putea zice că este un palat de lemn și ar merita să fie restaurat » [1].

După cum rezultă din descrierile făcute de călătorii menționați și din imaginile ce ne-au rămas, hanul Manuc avea o curte mare interioară, mărginită de portice prevăzute cu coloane de lemn. La parter se aflau prăvăliile, construite pe pivnițele mari ale hanului, iar la etaj erau camerele de locuit.

În planul din 1852 al orașului București, hanul lui Manuc este trecut al patrulea han din oraș după Șerban vodă, Constantin vodă și Hanul Greci.

Hanul a fost refăcut și mărit în a doua jumătate a secolului trecut [2] cînd i s-a adăugat un nou șir de prăvălii și camere; prăvăliile au fost deschise spre stradă iar camerele de la etaj, legate de cele vechi, au format apartamente de locuit. Tot cu acest prilej, cerdacurile deschise — care-i dădeau o notă deosebit de pitorească—au fost închise cu geamlîcuri. Astfel refăcut și mărit, hanul Manuc a devenit, după anul 1870, hotel Dacia. În 1875, hotelul Dacia se compunea din: 15 pivnițe la subsol, 23 prăvălii, două saloane mari, zece magazii, 20 de odăi și un tunel mare, la parter, și 107 odăi la etaj. În 1877 i se spunea palatul Dacia [3].

În sala construită în curtea hotelului Dacia, s-au ținut numeroase adunări și întruniri muncitorești la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Această sală a fost dărîmată în ultima vreme, în vederea restaurării vechiului han. Tot în acest scop, s-au luat măsuri pentru refacerea încăperilor de la parter, care au rămas sub actualul nivel al curții.

Album moldo-valaque, p. 8; *Le tour du Monde*, XIII (1866), premier semestre, p. 200 <desen>; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493—494; *Cultura*-Cluj, I (1924), nr. 2, p. 132—133 <Bouquet>; Theodoru H., *Bucureștii Vechi. Hanul lui Manuc după o fotografie din 1856* (BCMI, XX (1927), p. 60—62); Oprescu G., *Țările romîne văzute de artiști francezi*, pl. XVIII și LXVI <Bouquet și Raffet>; *Bucureștii vechi*, pl. XXIV <Bouquet> și XXXIV <Lancelot>; Popescu-Lumină, *București*, p. 369—371; Stahl Henri, *Sala Dacia* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 161); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 178; Bezviconi G., *Manuc Bey*, ed. II-a, Chișinău, 1938; Potra G., *Din Bucureștii de altă dată. Tîrgul Moșilor... Hanul Manuc*, Buc., 1941, p. 24—34; Idem, *Hanurile bucureștene*, p. 29—42; Siruni H. Dj., *Bairakdar Moustafa Pacha et Manouk Bey « Prince de Moldavie »*, Buc., 1943 (din *Balcania*, VI (1943), p. 53—100); Ionescu Gr., *București*, p. 142; *București. Săpături*, 1953, p. 257—259; *Arta feudală*, p. 233; P. R., *Se restaurează « Hanul lui Manuk »* (*Informația Bucureștilor*, 28 februarie 1959, p. 2); Panait-Cristache Ioana, *Sala Dacia* (idem, 16 sept. 1959).

26. HANUL M-RII CĂLDĂRUȘANI

A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea. La 1843 ianuarie 6, a fost dăruit de Maria, soția lui Radu Țăruș, mănăstirii unde era îngropat acesta. Se găsea în mahalaua Schitului Măgureanu [4].

[1] *Le tour du Monde*, XIII (1866), premier semestre, p. 206 și Furnică D. Z., *Din istoria comerțului la romîni*, Buc., 1908, p. 554—556.

[2] Diverse reparații se fac în 1848, cînd se deschid patru prăvălii spre Vadul Sacagiilor (Acad. R.P.R., CMXC/a, f. 151 v), se face un zid de piatră spre Dîmbovița (ibidem, f. 162 v); în 1863 (vezi contractul cu meșterii Voico Ion și Gheorghe Grigore (idem, CMXC/b, f. 288—289 v) etc.

[3] *Calendarul progresului*, 1877, p. 123.

[4] Acad. R.P.R., CMLXXIII, f. 276—277.

27. HANUL M-RII CERNICA

A fost zidit la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, în mahalaua Olarilor. Ruinat probabil de cutremurele din 1802 şi 1838, a fost refăcut după acest din urmă cutremur.

Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 10.

28. HANUL M-RII COLŢEA *

Era situat aproximativ peste drum de mănăstirea Colţea, pe uliţa Colţea, între casa Suţu (actualul Muzeu de istorie a oraşului Bucureşti) şi hanul Zamfir (planul din 1852), în unghiul format din str. Doamnei cu str. Colţea, în jurul bisericii Bulgară — Calinderu.

A fost construit de epitropii mănăstirii, în anii 1746—1748 [1]. Peste 40 de ani de la zidire, la 1788 decembrie 20, hanul ajunsese în ruină; părţi din el stăteau gata să se prăbuşească, iar acoperişul era căzut într-o parte [2]. La aceeaşi dată, hanul avea 14 chiriaşi, fiecare ocupînd două-trei odăi. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea s-au făcut unele reparaţii, adăugîndu-se şi zidiri noi: mai multe « bolţi » în catul de jos şi cîteva odăi în catul de sus [3].

Pe la 1820 m-rea Colţea era trecută între mănăstirile cu hanuri mari din Bucureşti [4].

Cutremurul din 1802 avariază hanul, zidirea dinspre poarta hanului Grigore Băleanu fiind dărîmată [5]. Nereparat după cutremur, hanul a ajuns în deceniile următoare o clădire dărăpănată, cu parte din ziduri dărîmate, care nu mai aducea aproape nici un venit mănăstirii. Totuşi, pînă la dărîmarea sa, în 1848, nu s-a luat nici o măsură de reparare [6].

În anul 1817, zidurile hanului erau în primejdie să cadă. Parte din încăperi au fost reparate de negustori sau de epitropii mănăstirii. În 1827, zidul dinspre uliţa Colţei a fost dărîmat.

În 1836, hanul avea 55 de încăperi, din care: opt prăvălii, o cîrciumă, 33 de magazii (din care cinci dărîmate) şi zece camere de locuit [7], iar în 1845: 26 bolţi, două cîrciumi la uliţă şi nouă odăi de locuit [8]. În mijlocul acestor clădiri se găsea biserica hanului, de altarul căreia era lipit peretele unei prăvălii.

Zidurile slăbite ale hanului — a căror dărîmare se ceruse încă din 1837 — au fost dărîmate în parte de cutremurul din 1838, iar altă parte a fost dărîmată în 1841 [9].

În decembrie 1845 se arăta că nu tot hanul era în stare proastă: unele ziduri dinspre uliţă aveau temeliile mîncate iar bolţile erau dezvelite şi crăpate. Se cerea să se dărîme numai zidurile care ameninţau cu prăbuşirea, cum era cel dinspre intrarea carvasaralei [10]. La 1845 decembrie 7, şeful poliţiei oraşului cerea însă dărîmarea completă a hanului [11]. Cu toate că eforii spitalului au cerut aprobarea pentru refacerea clădirii, în 1846 [12], hanul a fost dărîmat în anul 1848 [13]. Cu prilejul dărîmării s-a constatat că pereţii exteriori ai hanului aveau patru palme grosime.

* Vezi şi biserica Bulgară (Calinderu) la p. 180.

[1] La 1746 martie 15 se arată că epitropii făceau hanul, iar la 1747 octombrie 10, se spune că « se face acum han de piatră » I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 134, 136).

Părerea lui Ionescu-Gion şi a altor cercetători că ar fi fost zidit chiar de Mihai Cantacuzino, ctitorul m-rii şi spitalului Colţea, drept « casă de străini » nu este întemeiată; « Casa de străini » este spitalul, nu hanul (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/32).

[2] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 253—255.

[3] N. Iorga, *Studii şi documente*, XI, p. 290; G. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VIII, p. 377.

[4] Hurmuzaki, X, p. 513.

[5] I. Ionaşcu. *op. cit.*, p. 343.

[6] *Analele parlamentare*, 1847—1848, p. 524, 536, 542.

[7] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 339—341.

[8] *Ibidem*, p. 367—368.

[9] *Analele parlamentare*, 1847—1848, p. 587.

[10] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 366.

[11] *Ibidem*, p. 367—368.

[12] *Ibidem*, p. 369.

[13] *Ibidem*, p. 370—371. Totuşi, în planul oraşului din 1852 hanul este trecut printre cele 10 hanuri importante din oraş. G. Florescu crede că pivniţele hanului s-au păstrat pînă după anul 1930.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 486; Vîrnav T., *Istoria vieții mele*, publicată de A. Gorovei, Buc., 1908, p. 35; Bobulescu C., *Cronica bis. sf. Ecaterina*, Buc., 1924, p. 25; Bănescu N., *Cîteva date asupra hanului Colții din București (Ramuri*, 1929, p. 73—76); Popescu-Lumină, *București*, p. 377—379; Florescu, *Din vechiul București*, p. 138—139; Potra G., *Din Bucureștii de altă dată. Tîrgul Moșilor, bis. Sf. Spiridon-Nou, hanul Colțea...*, Buc., 1941, p. 19—23; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 10—14.

29. HANUL M-RII CREȚULESCU *

Casele și prăvăliile din jurul bisericii Crețulescu alcătuiau, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, hanul Crețulescu [1]. Era probabil unul din cele 28 de hanuri mici ale Capitalei, ale căror nume nu ni-l transmite D. Fotino. El nu este trecut nici în planul orașului din anul 1770. Kreuchely menționează, însă, biserica Crețulescu printre mănăstirile cu hanuri mari din București [2].

Stricat de cutremurul din 1838 [3], hanul amenința să se prăbușească. A fost refăcut în 1851—1852. În planul orașului din 1852 este trecut printre cele 10 hanuri « de căpetenie » din oraș. În același plan, hanul arată a fi avut forma unui dreptunghi, situat de-a lungul Podului Mogoșoaei. În 1862, preotul Musceleanu precizează că hanul avea etaj. Cu numele de hanul Crețulescu de pe Podul Mogoșoaei este pomenit și la 1877 [4]. A fost dărîmat în anul 1938.

30. HANUL M-RII GOLGOTA

Era un han mic, construit în secolul al XVIII-lea. Era proprietatea mănăstirii Butoiul, metoh al mănăstirii Golgota. Se afla în str. Doamnei, colț cu Academiei [5]. În 1863, hanul, clădit « din timpi memoriali », era vechi, în ruină. A fost dărîmat în anii următori [6].

31. HANUL M-RII GRECI **

A fost zidit probabil cu ocazia refacerii mănăstirii, la începutul secolului al XVIII-lea. Hanul exista la 1747 octombrie 9, cînd este amintită ulița ce merge la han, în mahalaua Grecilor. După zidirea lui, mănăstirea lui Ghiorma banul se va numi Hanul Greci.

Hanul era situat în jurul bisericii [7], fiind unul din hanurile mari mănăstirești din oraș [8]. În planul orașului din 1852, hanul era socotit al treilea din cele 10 hanuri « de căpetenie » din oraș.

La 1847 septembrie 11, într-un raport către sfatul orășenesc, arhitectul orașului, arătînd că hanul mănăstirii este plasat între două ulițe strîmte, mare parte din clădiri fiind din lemn și construcția veche, a cerut dărîmarea lui. În aceeași zi, se cerea egumenului să nu mai închirieze

* Vezi și biserica Crețulescu la p. 192—193.
[1] Fiind înconjurată cu clădiri, biserica Crețulescu este numită mănăstire în sec. XVIII.
[2] Hurmuzaki, X, p. 513.
[3] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596, 1838, f. 47.
[4] *Calendarul progresului*, 1877, p. 126.
[5] În 1862 se arată că se găsea în str. Bărcănescu și răspundea în str. Colegiului (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 3524/1862).
[6] Vezi corespondența în legătură cu dărîmarea hanului la Arh. St. Buc., Muncip. Buc., dos. 88—30 /1863, f. 9, 30, 97 pasim.
** Vezi și m-rea Hanul Greci la p. 216—217.
[7] Cf. Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 177; D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.
[8] Hurmuzaki, X, p. 513.

prăvăliile din cuprinsul clădirii, care urma să fie desființată [1]. Totuși, hanul a mai dăinuit pînă după 1863, cînd a fost dărîmat [2].

32. HANUL M-RII MĂRCUȚA

D. Fotino arată că a fost zidit de Alexandru Ipsilanti (1774—1782), pe podul de la Radu vodă [3], în apropierea Beilicului. În acest han erau adăpostiți trimișii Porții [4], veniți să aducă la îndeplinire diferitele porunci ale celor care exploatau în chip nemilos țările romîne. Hanul a fost reparat în 1823 [5].

La 1828 iunie 24 se dădea ordin de golire a hanului [6], care urma a fi transformat în spital pentru ostași [7].

33. HANUL M-RII MIHAI VODĂ

Hanul exista la 1774, cînd este pomenit de banul Mihail Cantacuzino. Nu știm cînd a fost zidit. A ars la 1804 august 28. Era unul dintre hanurile mari din oraș [8]. Nu se știe unde era situat.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 355, 439; Rev. romînă, I (1861), p. 624; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 42.

34. HANUL M-RII SĂRINDAR

Este menționat în două documente din 1708 mai 7 [9] și 1808 mai [10], cînd se arată că se găsea în Tîrgul de Jos, lîngă prăvăliile m-rii Mihai vodă. A fost dărîmat între anii 1894—1896, fiind de mai înainte vreme în ruină. În afară de acest han, m-rea Sărindar a mai fost proprietara hanului Zamfir, la începutul secolului al XIX-lea. Hanul Zamfir nu s-a numit însă niciodată hanul m-rii Sărindar, ci a purtat numele primului său proprietar, starostele de negustori Zamfir.

35. HANUL M-RII SF. ECATERINA *

A fost făcut între 1775—1782 de doamna Ecaterina Ipsilanti, în apropierea mănăstirii [11]. Hanul era situat în afara chiliilor și mănăstirii propriu-zise, deoarece, atît banul M. Cantacuzino [12],

[1] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/84.

[2] Dintr-o catagrafie din aprilie 1861 rezultă că partea hanului dinspre m-rea Stavropoleos fusese dărimată, iar înspre Lipscani și Șerban vodă se făcuseră clădiri noi: spre Lipscani 14 prăvălii la parter și șase odăi și o bucătărie la etaj, iar spre Șerban vodă se construiseră nouă încăperi deasupra prăvăliilor (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 36).

Despre dărimarea hanului vezi și Arh. St. Buc. Min. Instrucțiunii, dos. 587/1860 și Municip. Buc., dos, 88—30/1863, f. 24.

[3] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

[4] Doc. din 1784 septembrie 28 (*Analele Acad Rom., Mem. Secț. ist.*, s. II, t. VII, p. 602—603.)

[5] Dintr-un document din 1823 mai 12, rezultă că se cheltuiseră 21662 taleri pentru refacerea a 21 de odăi mari, în care locuiau iarna pînă la 150 beșlii cu caii lor (Arh. St. Buc., Diplomatice, nr. 94).

[6] Arh. St. Buc., m-rea Mărcuța, I/4.

[7] Ibidem, II/9.

[8] *Tezaur de monumente*, II, p. 208.

[9] Muzeul de istorie Buc., nr. 37377.

[10] Ibidem, nr. 13420.

* Vezi și m-rea Sf. Ecaterina la p. 278—279.

[11] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

[12] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

cît şi D. Fotino [1] menţionează mănăstirea printre cele şapte fără hanuri în curtea bisericii, hanul fiind trecut separat de mănăstire [2]. Aici erau găzduiţi, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, turcii veniţi în Bucureşti după diverse treburi ale Porţii [3].

Dintr-o catagrafie din 1836 febr. 21, rezultă că hanul avea 22 de încăperi în faţa podului uliţei şi alte odăi în dosul lor, care trebuiau reparate. La acea dată, hanul era închiriat «în bucăţi» la diverşi locatari, aducînd un venit de 6690 lei anual [4].

Suferind din pricina unui incendiu în 1823 şi avariat de cutremur în 1838, hanul ajunge în stare proastă, trebuind să fie dărîmat [5], în 1861 [6]. La cererea locatarilor, se amînă cu cîtva timp dărîmarea, care se fase în 1862—1863. În 1863 partea dinspre str. Şerban vodă fusese dărîmată, pe acest loc rămînînd groapa mare a pivniţei [7].

36. HANUL M-RII SF. GHEORGHE NOU *

Clădirile din jurul bisericii Sf. Gheorghe Nou [8], care au format hanul mănăstirii, au fost începute în 1671—1672 de Panaiotache Nikussios mare dragoman al Porţii, cu banii căruia s-a făcut un singur rînd de «bolţi», şi acelea neterminate. După moartea lui, clădirea a fost continuată de Constantin Brîncoveanu, în 1694—1698, care a adaus un alt rînd de camere «foarte bune şi boltite» deasupra celor construite de Nikussios, precum şi un rînd de chilii şi casele patriarhiceşti [9]. Hanul era gata în anul 1698 (pisania din acel an).

Hanul de la Sf. Gheorghe Nou era unul dintre cele mai mari şi frumoase din oraşul nostru. Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Constantin Brîncoveanu, arată că, pe la începutul secolului al XVIII-lea, două hanuri mari şi frumoase erau demne de remarcat în Bucureşti: Şerban vodă şi Sf. Gherghe [10], iar la 1793 Ainslie, vorbind de acesta din urmă, precizează că era un han mare, în care se găseau foarte multe încăperi spaţioase şi prăvălii pentru negustori [11].

Referindu-se la acest han, Anton Pann, cunoscutul povestitor din secolul trecut, spunea că era

«... han ca cetate,
Cu-mprejurare de zid înalt,
Bolţi două rînduri-nfrumuseţate,
Încît ca dînsul nu era alt».

La începutul secolului al XIX-lea, clădirea de la Sf. Gheorghe Nou era considerată printre marile hanuri mănăstireşti din oraş [12].

În cele cca. 200 de încăperi [13] îşi aveau depozitele marii negustori din Bucureşti, care aveau legături comerciale cu tîrgurile vestite ale Europei. Din această pricină, se mai numea şi hanul Toptangiilor.

[1] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.
[2] În 1863 se arată că hanul era situat în apropierea m-rii, pe străzile Şerban vodă şi Bibescu vodă (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 44), iar dintr-o catagrafie din 1836 febr. 21 rezultă că era situat la răsărit de poarta m-rii (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v.)
[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 486 şi *Analele Acad. Rom., Mem. Secţ. ist.*, s. II, t. VII, p. 602—603 (doc. din 1784 august 29).
[4] Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447; cf. şi catagrafia din 1845 august 10, ibidem, f. 458.
[5] Într-o altă catagrafie, din 1861 iulie 24 — în care se spune că hanul avea 22 de încăperi şi prăvălii, cu o curte mare de la m-re pînă la Podul Beilicului şi la zidul curţii lui Bălăceanu — se arată că hanul era «în categoria de dărîmat» (ibidem, f. 482).
[6] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 530/1861.
[7] Despre dărîmarea hanului vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 44, 64 passim.
* Vezi şi m-rea Sf. Gheorghe Nou la p. 281—286.
[8] Banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177) menţionează mănăstirea în rîndul celor cu hanuri iar D. Fotino arată că biserica avea hanuri în curte (*Istoria Daciei*, III, p. 165).
[9] R. Grecianu, *Viaţa lui Brîncoveanu*, p. 87—88.
[10] *Revoluţiile Valahiei*, p. 9.
[11] *Views in Turkey*, p. 5.
[12] Hurmuzaki, X, p. 513.
[13] Dintr-o catagrafie din 1838 oct. 20, rezultă că hanul avea 46 bolţi la etaj, 59 bolţi la parter şi 56 prăvălii «cele de afară» (Acad. R.P.R., ms. rom.

Clădirea a ars la 1804 august 28 şi în 1835. După aceste incendii, înfăţişarea sa se schimbă mult. În 1837, Raffet arată că clădirile care înconjurau biserica şi care, altă dată, alcătuiau hanul, foloseau atunci ca ateliere pentru diferite meşteşuguri.

Fig. 46. — Hanul şi biserica Sf. Gheorghe Nou, în 1837. Litografie după desenul lui Raffet (din *Bucureştii vechi*).

Ars împreună cu biserica în marele incendiu din 1847 şi rămas în ruină, a fost dărîmat din porunca lui G. Bibescu[1] şi nu a mai fost construit. Pe locul său s-a amenajat grădina din jurul bisericii Sf. Gheorghe şi s-au deschis străzi noi.

În cursul săpăturilor arheologice făcute în ultimii ani s-au descoperit în grădina ce înconjură biserica urmele unor construcţii din secolul al XVII-lea, care au aparţinut vestitului han.

Bezviconi G., *Călători ruşi*, p. 380; *Rev. romînă*, I (1861), p. 624; Marsillac Ulysse de, *Guide de Bucarest*, p. 80; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 487—488; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 371—372; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 21—23; Teodoru H., *Hanul Ancuţei* (BCMI, XXXVII (1944), p. 46, 49).

37. HANUL M-RII SF. IOAN GRECESC *

Nu se ştie exact de cînd clădirile care înconjurau biserica Sf. Ioan Grecesc au devenit han, fiind închiriate diverşilor negustori bucureşteni şi străini. Acest lucru s-a petrecut probabil pe

718, f. 5). Altă catagrafie, din 1845 oct. 30, adaugă la bolţile de la etaj şi parter şi 14 camere, în care locuiau egumenul şi oamenii mănăstirii, precum şi pivniţa mare a hanului şi grajdul (Ibidem, f. 515).

Despre veniturile aduse de bolţile hanului în 1821, vezi Arh. St. Buc., Mitrop., CDXX/7.

Hanul avea o poartă mare, amintită într-un document din 1745 aprilie 1 ca « poarta cea mare lîngă gura hanului » (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Gheorghe Nou, XXXV/2). Deasupra acestei porţi, care avea două canaturi din lemn gros căptuşit cu fier, se înălţa clopotniţa mănăstirii (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 515 şi 538).

[1] Într-o altă catagrafie, din 1848 nov. 17, egumenul mănăstirii arăta că arsese numai acoperişul; «zidurile şi temeliile scăpînd bune, s-au dărîmat din porunca stăpînirii » (ibidem, f. 538).

* Vezi şi m-rea Sf. Ioan Grecesc la p. 287—289.

la începutul secolului al XVIII-lea. Atît banul M. Cantacuzino [1] cît şi D. Fotino [2] arată că mănăstirea avea han, ultimul precizînd că acesta era situat în curtea bisericii. Kreuchely menţionează hanul mănăstirii Sf. Ioan printre hanurile mari din Bucureşti [3].

În acest han şi-a instalat arsenalul de război Nicolae Mavrogheni, în timpul războiului austro-turc din 1787—1792.

În 1823 egumenul mănăstirii arăta că zidurile hanului erau « ca nişte dărăpănături pustii » [4]. Hanul a fost probabil reparat în 1829, cu ocazia refacerii bisericii. În 1846, călătorul rus Uspenski preciza că erau închiriate atît casele din lăuntrul mănăstirii, cît şi prăvăliile din afară.

În goana după cîştiguri cît mai mari, egumenii mănăstirii spărgeau zidurile groase dinspre stradă (Podul Mogoşoaei), pentru a deschide noi prăvălii. La 25 mai 1820 se opreşte dărîmarea zidului dinspre mănăstirea Zlătari, pentru facerea de noi prăvălii, arătîndu-se că zidul ameninţa să cadă, deoarece se stricaseră stîlpii din lăuntrul hanului şi bolţile [5]. Din această pricină, precum şi a faptului că hanul nu a fost reparat, la 1847 septembrie 11, arhitectul oraşului raporta că din clădirea mănăstirii nu mai puteau fi păstrate decît prăvăliile de la catul de jos, din partea stîngă a porţii, clădirea din curte, locuită de egumen, şi cîteva încăperi construite din nou, spre Dîmboviţa; restul, adică etajul de sus, dinspre podul Mogoşoaei, şi celelalte încăperi dinspre Dîmboviţa, trebuind să fie neapărat dărîmate [6]. În 1852 aceste clădiri erau în ruină. În 1862, clădirile dinspre Podul Mogoşoaei nu mai existau, pe locul lor fiind doar groapa pivniţei [7]. Restul clădirilor au fost dărîmate după secularizare, probabil înainte de dărîmarea bisericii.

38. HANUL M-RII SF. SPIRIDON VECHI *

A fost zidit de patriarhul Silvestru al Antiohiei, înainte de 1748 octombrie 11 [8], pentru a mări veniturile mănăstirii. Banul M. Cantacuzino [9] şi D. Fotino [10] menţionează că hanul era în curtea mănăstirii, iar dintr-un document din 1817 august 15 rezultă că era situat pe locul mănăstirii Sf. Spiridon Vechi, spre Podul Mogoşoaei [11]. În 1862 se arată că hanul era compus din clădirile care înconjurau biserica. La începutul secolului al XIX-lea hanul m-rii Sf. Spiridon Vechi era printre hanurile mari mănăstireşti din Bucureşti [12].

După cutremurul din 1838, clădirea ajunge în stare proastă. La 1847 iulie 28, comisia « vopselii » de roşu porunceşte egumenului mănăstirii să dărîme trei prăvălii situate spre podul de peste Dîmboviţa, care ameninţau să cadă [13]. Porunca se repetă mai aspru la 1847 august 22, comisia anunţînd că va trece la dărîmarea forţată a hanului [14]. Totuşi, hanul exista încă în anul 1862, cînd, deşi în ruină, avea încă chiriaşi. A fost dărîmat după această dată.

39. HANUL M-RII SNAGOV

A fost construit înainte de 1809 iulie 3, dată la care fostul mare vornic Dimitrie Racoviţă îl dăruieşte mănăstirii Snagov, în schimbul unei moşii. Era situat în mahalaua popii Cozma, pe Podul Mogoşoaei şi era compus din: brutărie, băcănie şi « odăi » deasupra pivniţei [15]. Era un han mic (în document i se spune « hănişor »).

[1] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177.
[2] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.
[3] Hurmuzaki, X, p. 513.
[4] Acad. R.P.R., ms. rom. 298, f. 308—308 v.
[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 305—307.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/24; vezi şi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 587/1860. Despre unele reparaţii făcute în 1854, vezi idem, REAZ, dos. 103/1854.
[7] Idem, Municip. Buc., dos. 88—30/1863. Despre clădirile care rămăseseră şi trebuiau dărîmate, vezi *ibidem*, f. 97.
* Vezi şi m-rea Sf. Spiridon Vechi la p. 298—300.
[8] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, I/7.
[9] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177.
[10] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.
[11] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, VII/5.
[12] Hurmuzaki, X, p. 513.
[13] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, XIX/202.
[14] Ibidem, XIX/203.
[15] Muzeul de istorie Buc., nr. 13469.

40. HANUL M-RII STAVROPOLEOS *

A fost zidit înainte de construirea bisericii, în anii 1722—1724. La 1724 iunie 1, hanul era terminat. La această dată se vinde un loc părintelui Ioanichie, ca să facă biserică « în hanul sfinției sale [1] ». Biserica era deci cuprinsă în curtea hanului, care se întindea pînă lîngă hanul lui Constantin vodă.

Un document din 1737 aprilie 12 arată că hanul se găsea înprejurul bisericii; documentul precizează că se construiseră « case primitoare de străini, adică han, şi case mari pe pivniță de piatră şi pivniță de vînzarea vinurilor, aproape » [2].

După ce au fost întărite bisericii Stavropoleos la 1788 februarie 28 [3], clădirile din curtea mănăstirii, dărăpănate de vechime, au fost refăcute de arhiereul Grigore, la 1794 iunie 29 [4]. Unele reparații s-au mai făcut după cutremurul din 1802 [5], în anii 1804 şi 1819. În 1820, hanul Stavropoleos era considerat printre hanurile mari mănăstireşti din Bucureşti [6].

După o catagrafie din 1828 februarie 18, hanul şi casele egumeneşti alcătuiau un singur corp de clădiri. Casele egumeneşti, aşa cum sînt descrise în catagrafia amintită, erau formate din cinci odăi şi un iatac — în care şedea egumenul — o sală boltită, o sală « tăvănită » şi o cămăruță mică « boltită » [7]; sub casele egumeneşti, se găseau odăile dascălilor: o odaie cu tavan de scîndură şi două cămăruțe.

În afară de aceste camere în care locuia personalul bisericii, mai existau patru odăi « de sus, dinspre poartă » [8], un rînd de odăi « dinspre biserică, de sus » (trei odăi cu bucătării şi cămară); alte şase odăi cu bucătării şi cămări « în fund » (din care unele cu etaj), odăile dinspre apus (de asemenea cu etaj), 12 la număr, cu cămări şi bucătării, şi şapte odăi în fața podului [9]. Aceste clădiri alcătuiau hanul mănăstirii.

Casele egumeneşti se găseau peste drum de biserică [10].

Ruinarea clădirilor a fost grăbită de faptul că negustorii care închiriaseră camere în han spărgeau zidurile, ca să facă uşi şi ferestre. Cutremurele din 1802 şi 1838 l-au avariat şi mai mult, astfel încît, în 1855, ordinul dat de autorități pentru dărîmarea zidurilor dinspre stradă [11] era pe deplin justificat. La 1861—1862 clădirile rămase erau şi ele dărăpănate şi ruinate.

Hanul a fost desființat între 1863—1871 [12]. În 1876, scriitorul Ion Ghica arăta că, la acea dată, rămăsese din vechiul han numai paraclisul Sf. Haralambie.

Cu ocazia unor săpături făcute în str. Smîrdan nr. 16, a fost descoperit un beci mare (avînd dimensiunile maxime de 18,40×11,94 m), din cărămidă, acoperit cu o boltă în parte sfărîmată. Această pivniță, construită în secolul al XVIII-lea, aparținea probabil hanului Stavropoleos, fiind una din cele două pivnițe amintite de documentul citat, din 1737.

* Vezi şi mănăstirea Stavropoleos la p. 306—311.
[1] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/27 Banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 177) şi D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165, menționează mănăstirea printre cele cu han în curte.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XXIV/5.
[3] Ibidem XI/4.
[4] V. A. Urechia. *Ist. rom.*, VI, p. 53.
[5] Deoarece oamenii « deschiseseră » ferestre în zidul dinspre biserica Sf. Dumitru, acesta căzuse în timpul cutremurului din 1802, fiind refăcut după aceea (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/28).
[6] Hurmuzaki, X, p. 513.
[7] Arh. St. Buc., ms. 298, f. 374 v.
[8] Ibidem, f. 374 v — 375.
[9] Ibidem, f. 375—377.
[10] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 366.
[11] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 4696/1855.
[12] Despre dărimarea hanului m-rii Stavropoleos, vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—33/1863, f. 47, 82, 366, 410 passim.

41. HANUL M-RII VĂCĂREŞTI

Clădit în anul 1781 (data pisaniei, aflată la Muzeul de Artă R.P.R.), de către patriarhul Avramie al Ierusalimului [1], cu bani strînşi din ţară [2], hanul a constituit unul dintre cele mai importante surse de venituri ale mănăstirii.

Fig. 47. — Pisania hanului m-rii Văcăreşti — 1781 (astăzi la Muzeul de artă R.P.R.).

Este posibil ca fostul han al lui Avram de lîngă spitalul Brîncovenesc să fie acelaşi cu hanul ridicat de patriarhul Avramie, amintit mai sus. Acest han al lui Avram, avînd forma unui U, este trecut în planul oraşului din 1871, pe str. Bibescu, în spatele spitalului Brîncovenesc.

42. HANUL M-RII ZLĂTARI *

Clădirile din jurul bisericii — construite odată cu aceasta la începutul secolului al XVIII-lea, şi închinate patriarhiei de Alexandria, în 1717 septembrie 12 [3] — alcătuiau hanul mănăstirii. Din acest motiv, biserica Zlătari este menţionată printre mănăstirile cu han în curte [4].

Hanul de la Zlătari a avut soarta tuturor hanurilor mănăstireşti: egumenii, dorniei de cîştig, dădeau voie să se spargă zidurile exterioare pentru deschiderea la stradă de noi prăvălii, slăbind astfel rezistenţa zidurilor. Cutremurul din 1802 a contribuit şi el la slăbirea zidurilor, care nu

[1] Patriarhul Avramie nu a reclădit hanul Constantin vodă, cum se afirmă în *Arh. Olt.*, 1942, p. 93, în studiul privind legăturile acestuia cu ţările noastre.

[2] La 1785 ianuarie 3, se vorbea încă de datoriile rămase de pe urma construirii hanului (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 483).

* Vezi şi m-rea Zlătari la p. 327—329.

[3] Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, VII bis/5.

[4] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177; D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

au fost reparate. La 1826, zidul mănăstirii dinspre Podul Mogoşoaei a căzut singur, trebuind să fie apoi dărîmat în întregime şi refăcut [1].

Cutremurul din 1838 a avariat şi mai mult hanul, căruia i s-au făcut apoi unele reparaţii [2]. În 1846, călătorul rus Uspenski arată că autorităţile vroiau să dărîme zidurile şi prăvăliile închiriate, pentru a lărgi strada. În anul următor se şi trecuse la dărîmarea aripei stîngi a hanului, aflată în ruină. Părţile dinspre Podul Mogoşoaei şi Stavropoleos începuseră să cadă singure. La 1847 septembrie 11, arhitectul oraşului cerea dărîmarea completă a hanului, începînd cu părţile care ameninţau să cadă [3].

Refăcut în anii 1850—1852, odată cu biserica, hanul Zarafilor, — cum i se mai spunea, deoarece aici şedeau zarafii oraşului — cunoaşte după aceea o epocă prosperă. La 1852, hanul avea parter şi etaj şi aproape 200 de camere şi prăvălii [4], care erau numerotate [5].

A fost dărîmat în anul 1903.

43. HANUL LUI MĂRGĂRIT

Este pomenit la 1830 [6], fiind construit probabil pe la începutul secolului al XIX-lea. Se găsea pe terenul fostei curţi domneşti.

44. HANUL LUI MERIŞESCU

Este semnalat de Ionescu-Gion. Se găsea în apropierea hanului lui Niculescu, spre biserica Sf. Mina-Vergului, pe uliţa care ducea la casele faimosului negustor Ştefan Băltăreţu. Parte din han a dăinuit pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 492—493.

45—48. HANURILE MITROPOLIEI

Primul han al mitropoliei a fost construit probabil pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Dintr-o catagrafie din 1810 ian. 15, aflăm că hanul, reparat după cutremurul din 1802, se afla pe Podul Mogoşoaei, lîngă casa lui Ghica [7]. Probabil acest han este cel dat de mitropolie, în 1820, lui Alexandru Filipescu, în schimbul unei moşii şi al unui munte [8].

La 1830 iunie 3 aflăm de un alt han al mitropoliei, situat lîngă casele banului Creţulescu şi biserica sf. Ioan cel Mic [9].

În anul 1838 Mitropolia avea două hanuri: unul în mahalua Stelea, iar altul în mahalaua Biserica Albă [10].

[1] Vezi contractul meşterului Iofă neamţul, din, 1826 iulie 28 (Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXVI/14).

[2] Vezi doc. din 1838 februarie 5 (ibidem, XXVI/142), 1845 mai 15 (ibidem, XXVI/147), 1845 mai 22 (ibidem, XXVI/148) etc., referitoare la aceste reparaţii.

După o catagrafie din 1839 aprilie 1, hanul mănăstirii Zlătari se compunea din 31 de camere, care ocupau etajul şi parte din catul de jos, din mai multe magazii situate la parter şi din numeroase prăvălii la partea dinspre stradă a hanului. În rînd cu camerele închiriate, se găseau şi odăile egumenului (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 571 v. — 572).

[3] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/94.

[4] Ca şi la celelalte hanuri, la etaj se găseau camerele pentru locuit, iar la parter prăvăliile, subsolul fiind ocupat de pivniţe (Acad. R.P.R., ms. rom. 179, f. 671 v).

[5] Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXVI/185 şi *Calendarul progresului*, 1877, p. 120 passim; vezi cîteva contracte de închiriere din 1829—1830, la Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXII/18, 19, 20, 22 etc.

[6] Acad. R.P.R., ms. 2412.

[7] Acad. R.P.R. ms. rom. 626, f. 72 v.

[8] Arh. St. Buc., Mitrop., CCXLIII/3.

[9] E. şi I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare*, p. 29.

[10] Arh. St. Buc., Poliţia Buc., dosar 6546/1838 f. 3.

49. HANUL LUI IVANCEA MUSTACOV

Este pomenit într-un document din 1832 aprilie 20[1]. Era situat pe terenul fostei curţi domneşti.

HANUL LUI NĂSTASE, vezi Hanul cu Tei

50. HANUL LUI NAUM

Se găsea în vecinătatea băii mari din Bucureşti, adică aproape de fosta curte domnească. Este pomenit la 1832[2], fiind desigur mai vechi.

51. HANUL NECULCEA

A fost zidit pe la începutul secolului al XIX-lea. Se găsea pe drumul către Tîrgovişte. În 1879 i se spunea hotelul Neculcea[3]. A fost dărîmat pe la 1886—1887. Pe locul său s-a zidit apoi palatul Sturdza.

Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 44.

52. HANUL LUI NEOFIT

Un document din 1750 martie 8 arată că Aniţa, fiica lui Radu Golescu fost mare spătar, închină la acea dată biserica Sf. Nicolae-Şelari mitropolitului Neofit, care cumpărase loc în jurul ei şi vroia să facă biserică cu han[4]. Într-un alt document, din 1752 iulie, se arăta că mitropolitul făcuse han pe uliţa care venea pe lîngă hanul lui Şerban vodă, în faţa bisericii Sf. Nicolae-Şelari, şi îl închinase m-rii Pantelimon[5]. Acesta este probabil hanul care a purtat mai tîrziu numele de hanul Iacovachi, ce exista încă după cutremurul din 1838.

53. HANUL NICULESCU (OVREILOR)

Se găsea lîngă biserica Răzvan. A fost construit probabil către sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Este menţionat în 1789 — cînd înăuntrul hanului se găsea o sinagogă — şi în 1794.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 491; Urechia V. A., *Ist. rom.*, V, p. 41; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 377; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 44.

[1] Acad. R.P.R., ms. rom., 951, f. 118 v — 119.
[2] *Rev. ist. rom.*, 1943, p. 67.
[3] Arh. St. Buc., Com. Poliţiilor, Galben, dos. 6/1879.
[4] C. Mano, *Doc. familiei Mano*, p. 80; lucrul acesta se petrecuse la 20 februarie acelaşi an, cînd mitropolitul cumpărase 11 prăvălii cu casă şi pivniţă de la Zmaranda Bălăceanu (*ibidem*, p. 78).
[5] St. Greceanu, *Genealogiile documentate*, I, p. 131 şi Gălăşescu, *Eforia*, p. 213, 215.

54. HANUL PAPAZOGLU

A fost zidit în 1784—1785 de Hagi Dumitrache Papazoglu capanlîul, peste drum de biserica Sf. Gheorghe Vechi [1], pe locul luat schimb de la Nicolae Brîncoveanu la 1784 martie 3 [2].

Un document din 1793 aprilie 10 menţionează că hanul lui D. Papazoglu capanlîul era lîngă zidul grădinii bisericii catolice din Bucureşti [3]. La 1797 octombrie 26, hanul este întărit urmaşilor lui D. Papazoglu [4]. În 1818 era printre hanurile mari din Bucureşti [5]. Hanul a fost jefuit de turci în 1821 [6].

Stricat de cutremurele din 1802 şi 1838, hanul a început să se ruineze. El exista însă după cutremurul din 1838, fiind pomenit în 1844 [7]. A ars la 23 martie 1847. În planul oraşului din 1852, întocmit de maiorul Borroczyn, hanul avea forma unui U şi era situat lîngă biserica Sf. Gheorghe. În acelaşi plan, se precizează că era printre cele 10 hanuri « de căpetenie » din oraş. A fost dărîmat spre sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 137; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 45–47, 81.

55. HANUL PESCARULUI

Este menţionat de Ionescu-Gion, după părerea căruia era situat la capătul dinspre piaţă al Podului Vergului. Hanul exista la 1860 [8].

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493.

56. HANUL LUI PIPER

Este menţionat de banul Mihail Cantacuzino, pe la 1774, ca han fără biserică [9]. Era situat în apropiere de Curtea Veche. A ars în 1804.

57. HANUL ROŞU

Era situat pe locul fostei curţi domneşti, în colţul dintre str. Şelari şi str. 30 Decembrie, lîngă hanul Verde [10] (în planul din 1871).

A fost construit pe la 1800, după scoaterea la mezat, în 1799, a locului ce fusese ocupat de vechea curte domnească.

[1] Acad. R.P.R., CLXXVI/2. (La colţul str. Decebal cu Calea Moşilor, după părerea lui G. Florescu şi Ionescu-Gion).
Vezi hrisoavele date pentru han, la Acad. R.P.R., CI/26, 27 şi 28 (doc. din 1785 mai 16, 1786 noiembrie 12, 1792 iunie 12).
[2] Acad. R.P.R., CLXXVI/1 şi XCVII/29.
[3] N. Iorga, *Studii şi documente*, I–II, p. 240.
[4] Acad. R.P.R., CI/25. Vezi şi diata din 1799 decembrie 21 (Acad. R.P.R., ms. 611, f. 135–139).
[5] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166 şi Hurmuzaki, X, p. 513. Pomenit şi la 1819 noiembrie 30 (Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 301).
[6] *Catalogul documentelor greceşti din Arhivele Statului din Oraşul Stalin*, vol. I, nr. 2253.
[7] *Vestitorul rominesc* din 7 ianuarie 1844, p. 8.
[8] Arh. St. Buc., Com. Poliţiilor, Roşu, nr. 147/1860.
[9] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[10] Se dau şi alte localizări: 30 Decembrie colţ cu Calea Rahovei (Ionescu-Gion, Potra), Calea Moşilor spre Calea Văcăreşti (Popescu-Lumină).

Hanul exista la 1829 martie 14 [1] şi 1838 august 16 [2], cînd este amintit în documente. În acest timp, hanul a schimbat de cîteva ori proprietarii: la 1830 aprilie 9 era în stăpînirea unuia Polizachi [3]; la 1833 august 16, hanul Roşu, fost proprietate a lui Ioan Dimitriu, rămînea soţiei sale Zamfira [4], iar la 1839 februarie 28, hanul era amanetat, trebuind să fie vîndut [5]; un document din 1838 precizează că hanul era proprietatea Zincăi Golescu [6].

Deşi Ionescu-Gion arată că hanul a ars în 1838 pînă la temelie, totuşi el figurează încă în planul oraşului din 1852, întocmit de maiorul Borroczyn, unde este trecut printre cele 10 hanuri « de căpetenie » din oraş. În acest plan, hanul este amplasat spre vest de biserica Curtea Veche.

Hanul este trecut, de asemenea, în planul din 1871.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 353, 493; Marsillac, *Guide*, p. 80; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 383; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 47—50; *Rev. ist. rom.*, 1943, p. 66; Teodoru H., *Hanul Ancuţei* (BCMI, XXXVII (1944), p. 47, 49).

58. HANUL ŞERBAN VODĂ *

A fost zidit de Şerban Cantacuzino voievod, pe locul actualei Bănci a R.P.R. (în fosta mahala a Grecilor [7]).

Cîteva documente din timpul domniei acestuia precizează epoca în care a fost construit hanul: anii 1680—1687.

Hanul exista la 1681 mai 15, cînd se întăreşte m-rii Cotroceni stăpînirea asupra a 14 prăvăli în mahalaua Grecilor şi a locului « den muchea hanului, den sus de poarta cea mare » [8]. În anii următori, domnul a continuat să cumpere locuri în preajma hanului. Dintr-un alt document, din 1685 sept. 12, aflăm că se cumpărase un asemenea loc « de s-au mai lărgit locurile hanului » [9]. Şi în ultimii ani de domnie a lui Şerban Cantacuzino se continua încă la zidirea marelui han. Un document din 1686 aprilie 9 arată că domnul « face hanurile » [10], iar un altul din aceeaşi zi vorbeşte de hanul făcut de voievod pentru mănăstirea Cotroceni [11]. La 1687 mai 13 se lucra încă la han [12].

Clădirea, foarte mare, a fost zidită deci în serie, domnul cumpărînd locuri, probabil tot pentru construcţii, şi în anul 1688. La 1688 iulie 19 se vorbea de hanul lui Şerban vodă ca de ceva foarte cunoscut localnicilor [13]. Mai tîrziu, uliţa care trecea prin faţa hanului, numită pînă atunci Uliţa Mare, va purta numele acestuia.

Hanul a fost zidit pe un teren foarte întins, cuprinzînd multe locuri cumpărate de domn de la diverşi proprietari din « mahala » [14], precum şi pe locul a 14 prăvălii ale mănăstirii Radu vodă [15]. Locul hanului era situat între actualele străzi Lipscani, Smîrdan şi Doamnei.

La 1696 — 1697, « bolţile » (prăvăliile) din hanul lui Şerban vodă se închiriau diverşilor negustori din oraş. La această dată, un Duca staroste cumpără pe viaţă o boltă din han [16].

[1] Muzeul de istorie Buc., nr. 30997.
[2] Acad. R.P.R., CLV/27.
[3] E. şi I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare*, p. 20.
[4] Arh. St. Buc., ms. 953, f. 140—141.
[5] Idem, ms. 960, f. 39 v—41.
[6] Arh. St. Buc., Poliţia Buc, dos nr. 5832/1838.
* Vezi şi biserica hanului Şerban Vodă la p. 217—218.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXIV/34 doc. din 1690 mart. 10).
[8] Idem, ms. 693, f. 18.
[9] Idem, m-rea Cotroceni, XXV/39 şi 41.
[10] Ibidem, XXV/39 şi 41.
[11] Ibidem, XXV/40.
[12] Ibidem, XXV/46.
[13] Ibidem, XXV/48 şi 49.
[14] Nenumărate documente, ibidem, XXV/13, 16, 18, 19 etc.
[15] Idem, m-rea Radu vodă, XXXIV/34.
[16] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXIII/9.

Hanul — zidit de Şerban vodă, după modelul italian (« il fondaco ») cunoscut la Padova şi în alte locuri din Italia de învăţatul frate al domnului, stolnicul Constantin Cantacuzino — era mare şi impresionant la înfăţişare. Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Constantin

Fig.48. — Hanul Şerban vodă. Corpul central (Colecţia Stampe a Acad. R. P. R.).

Fig. 49. — Hanul Şerban vodă. Aripa din dreapta (Colecţia Stampe a Acad. R. P. R.).

Brîncoveanu, arată că, pe acea vreme, în Bucureşti erau demne de a fi văzute două hanuri « mari şi frumoase »: hanul lui Şerban vodă şi hanul m-rii Sf. Gheorghe Nou [1]. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, Sulzer considera că hanul Şerban vodă era cel mai renumit din cele şapte hanuri mari ale oraşului [2].

[1] Del Chiaro, *Revoluţiile Valahiei*, p. 9.

[2] Oniciu Graţiana, *op. cit.*, p. 11.

O parte din han a ars în 1704 şi a fost reparat după incendiu. La 1776 iunie 14, hanul avea nevoie de reparaţii radicale, unele din ziduri ameninţînd să se dărîme. La acea dată, Alexandru Ipsilanti porunceşte egumenului să-l repare [1].

Cutremurul din 1802 dărîmă parte din zidurile hanului [2], dar incendiul din 28 aug. 1804 [3], ca şi cel din 1806 [4] se opresc în faţa zidurilor groase ale acestuia. Stricăciunile pricinuite de cutremur nu au fost reparate imediat, zidurile continuînd să cadă şi după aceea. La 1808 mai 16 se poruncea egumenului mănăstirii Cotroceni — proprietara hanului — să dărîme toate zidurile crăpate ale clădirii, ca să nu mai cadă singure, cum căzuseră cu cîteva zile înainte zidurile dinspre hanul Filipescu, pricinuind pagube şi victime. Totodată, se porunceşte egumenului să repare zidurile stricate [5]. Probabil că reparaţia nu fusese prea bine făcută, deoarece în anul 1814, hanul era ameninţat cu ruina, fiind nevoie de noi porunci domneşti pentru reparare [6].

În 1820 era considerat printre hanurile mari din Bucureşti [7].

În timpul războiului ruso-turc din 1828—1829, hanul Şerban vodă a fost spital pentru răniţi [8], iar în anul 1830 în încăperile sale se deschisese o şcoală.

O catagrafie din 1823 martie 15 [9] ne arată din ce se compunea hanul la acea dată:

— partea dinspre miazăzi avea: şapte « case » (apartamente), cu patru bucătării, cinci magazii înăuntru şi 13 în curte, precum şi alte trei odăi cu o bucătărie;

— partea dinspre apus cuprindea: 16 « case », cu patru bucătării, din care patru « case » « stricate de tot »;

— partea dinspre miazănoapte avea 13 « case », cu trei bucătării şi patru odăi, cu două bucătării. Sub aceste apartamente se găseau magazii;

— partea dinspre răsărit era formată din nouă « case » şi trei bucătării. În această parte a hanului se afla poarta, lîngă care erau opt magazii, care trebuiau reparate.

Aproape toate încăperile aveau nevoie de reparaţii, mai mari sau mai mici (acoperiş, pardoseală, scări etc.).

Precum se vede din cele de mai sus, hanul avea forma unui patrulater, cu clădiri pe fiecare latură a sa. Această descriere, făcută în catagrafia menţionată mai sus, corespunde cu cea a lui Ion Ghica, care arată că hanul avea « curţi mari pătrate, cu ziduri nalte şi tari de jur împrejur [10] ».

După o altă catagrafie, din 1862 mart. 16, hanul — care îşi schimbase mult înfăţişarea — avea următoarele încăperi: pe latura de est şi sud a curţii se găsea un rînd de 28 de prăvălii, avînd dedesubt două pivniţe. În partea de vest se afla un rînd de case cu două caturi; la catul de sus se găseau două apartamente, unul cu 11 camere, două săli şi o cuhnie, avînd două scări de lemn, iar al doilea cu 10 camere şi o bucătărie. Sub aceste camere se găseau 10 magazii din zid, boltite ca şi camerele, avînd în faţa lor o « galerie » cu stîlpi de piatră.

Pe latura de nord a curţii se aflau ruinele unor clădiri, iar în continuare, pe latura de est, trei camere cu un grajd şi un şopron. Într-o parte şi alta a porţii hanului se găsea o cameră pentru portar şi o magazie [11].

Parte din clădire a fost dărîmată în anul 1864 [12].

[1] Arh. St. Buc., ms. 691, f. 69v—71.
[2] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.
[3] N. Iorga, *Manuscriptele m-rii Cernica*, p. 20—21.
[4] Dionisie Eclesiarhul, în *Tezaur de monumente*, II, p. 204.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/26; o poruncă asemănătoare se dăduse egumenului la 30 aprilie acelaşi an (ibidem, XCI/25).
[6] Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 791, 1073. Hanul nu fusese încă reparat în 1816 (*ibidem*, p. 292—293). Vezi şi Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/52.
[7] Hurmuzaki, X, p. 513. În planul oraşului din 1852, hanul Şerban vodă este trecut primul din cele 10 hanuri « de căpetenie » din oraş.
[8] Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos. 3, f. 149.
[9] Idem, ms. 430, f. 515—516 v.
[10] I. Ghica, *Opere*, E.S.P.L.A., p. 302. Vezi şi mai sus p. 93.
[11] Acad. R.P.R., ms. rom. 720, f. 147—147 v. Vezi o însemnare nedatată de veniturile hanului Şerban vodă, la Arh. St. Buc., Mitrop., CDXX/28. Despre diversele reparaţiuni făcute hanului, vezi Arh. St. Buc., ms. 691, f. 80—80 v, m-rea Cotroceni, XCIII/89 şi 116, LXXII/1 şi ms. 430, f. 525 v.
[12] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1429/1864.

În 1877, hanul, situat pe str. Germană, era ocupat de prăvălii ce purtau numere [1].

Învechit şi neîngrijit, hanul Şerban vodă a fost dărîmat în 1883, pe locul său ridicîndu-se actuala Bancă a R.P.R.

Revista romînă, I (1861), p. 350, 624; *Cal. antic*, 1862, p. 92; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 349, 351, 353, 482—485; Ionescu G. M., *Istoria Cotrocenilor*..., Buc., 1902, p. 119—121; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 56—57; Florescu G., *Vechi proprietăţi*, p. 12; Idem, *Din vechiul Bucureşti*, p. 135—136; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 171; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 365—369; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 53—57, 80, 82—83.

59. HANUL LUI SIMION

Era unul din hanurile mici ale oraşului. A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea, fiind menţionat apoi la 1870 iulie 3 [2]. În planul oraşului din 1871, hanul este amplasat pe str. Blănari, aproape de hanul m-rii Colţea. În spatele său se găsea hanul Zamfir.

Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 51, 94—95.

60. HANUL STĂNCESCU

Se găsea lîngă biserica sf. Nicolae-Şelari şi hanul Şerban vodă (după Ionescu-Gion pe podul Calicilor, lîngă tipografia m-rii Antim). A fost construit la începutul secolului al XVIII-lea de Iane Stăncescu (nu la 1764, cum crede Ionescu-Gion). Este amintit în documente cu acest nume la 1710 april 22 [3] şi 1731 mart. 13 [4].

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 491; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 52.

61. HANUL LUI TĂNASE

Este pomenit la 1804 [5]. Se afla pe locul fostei curţi domneşti, între Dîmboviţa şi str. 30 Decembrie.

Rev. ist. rom., 1943, p. 63, n. 2.

62. HANUL CU TEI *

A fost construit pe la 1833 de Anastasie Hagi Gheorghe Polizu şi Ştefan Popovici, pe locul dintre str. Lipscani şi Blănari (planul din 1871). S-a păstrat înţelegerea de la 1835 aug. 6 dintre cei doi cu privire la stăpînirea hanului. În clădire erau instalate două rînduri de cîte 14

[1] *Calendarul progresului*, 1877, p. 119, 120, passim.
[2] I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 377.
[3] C. Mano, *Doc. familiei Mano*, p. 73.
[4] *Ibidem*, p. 76.
[5] Arh. St. Buc., Mitrop., CCLXXVII/7.
* G. Florescu crede că este acelaşi cu hanul lui Filaret de la Colţea şi că se numea înainte hanul lui Năstase. Ionescu-Gion crede, de asemenea, că este acelaşi cu hanul lui Năstase.

prăvălii. În 1877 prăvăliile din interior erau numerotate[1]. A fost unul din hanurile cele mai cunoscute ale oraşului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; *Bucureştii pitoresc*; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 377; Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 139—140; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 172—173; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 57—61, 91—94, 95—96 <documente>.

63. HANUL TÎRCĂ

Era probabil proprietatea serdarului Tîrcă Răducanu. A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea. Exista în 1830.

Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 57.

HANUL TOPTANGIILOR, vezi hanul m-rii Sf. Gheorghe Nou

64. HANUL TRĂZNEA

A fost construit de clucerul Nicolae Trăznea pe la începutul secolului al XIX-lea. Era situat pe Podul Mogoşoaei, în faţa Grădinii Episcopiei (Ateneul R.P.R. de azi). Avea parter şi etaj. Mai tîrziu a devenit Hotel Orient. A fost dărîmat în 1897.

Bacalbaşa A., *Bucureşti*, p. 57; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 61.

65. HANUL LUI URLĂ ÎN SUS

Este menţionat de Ionescu-Gion, care afirmă că se găsea pe partea dreaptă a căii Şerban vodă, mai sus de Bazaca.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 494.

66. HANUL VARLAAM

După planul lui Purcel, se constată că era situat în spatele altarului mănăstirii sf. Ecaterina. Nu se ştie cînd a fost construit. G. Florescu crede că a devenit după 1821 casa serdarului Marcu; în 1830 este însă menţionat tot cu numele de hanul Varlaam[2].

Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 140.

[1] *Calendarul progresului*, 1877, p. 119.
[2] E. şi I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare*, p. 4. La 1830 nov. 15, casele răposatului general Varlaam din mahalaua Sf. Nicolae Prund erau vîndute la mezat (E. şi I Vîrtosu, *Aşezămintele Brîncoveneşti*, p. 278). Este vorba de alte case cu acest nume.

67. HANUL VERDE

A fost construit la începutul secolului al XIX-lea, pe locul fostei curţi domneşti, pe partea din spre Dîmboviţa, pe actuala str. 30 Decembrie, aproape de hanul Roşu şi hanul Manuc [1]. El exista în 1871, cînd este trecut în planul oraşului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 61—64; *Rev. ist. rom.*, 1943, p. 63.

68. HANUL ZAMFIR *

A fost zidit la începutul secolului al XVIII-lea, de Zamfir staroste de negustori [2], pe locul cumpărat de la egumenul m-rii Sf. Ioan din Focşani. Se găsea la întretăierea străzii Blănari cu bd. Colţea, lîngă hanul m-rii Colţea, în dreptul bisericii Sf. Gheorghe Nou (planul din 1871). Este pomenit în documente la 1734 mai 13, cînd se arată că era situat în Uliţa Mare [3], la 1736 iulie 10, cînd e pomenit în « Uliţa cea mare, lîngă mărgelari » [4] la 1768 ian. 16 [5], 1783 sept. 28 [6], 1830 [7] etc. Era unul din hanurile mari ale oraşului, fiind trecut şi în planul Capitalei din 1770.

La începutul secolului al XIX-lea, hanul era în stăpînirea mănăstirii Sărindar. Avariat de cutremurul din 1802 şi ars la 28 august 1804 [8], a fost arendat după aceea de egumenul m-rii lui Athanasie Dumitru şi Răducanu sluger, cu obligaţia de a-l repara [9]. Contracciii urmau să facă 30 de prăvălii. În 1818 era semnalat printre hanurile mari din Bucureşti [10]. Ars din nou în 1839, este amintit apoi în 1858. După părerea lui Ionescu-Gion, hanul a existat cu acest nume pînă la sfîrşitul secolului trecut.

Marsillac Ulysse de, *Guide*, p. 80; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 341, 353, 486—487; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 379; Ionaşcu I., *Doc. m-rii Colţea*, Buc., 1941, p. 8; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 62—64, 78—79, 83—92.

HANUL ZARAFILOR, vezi hanul m-rii Zlătari

[1] În 1837 pe fostul loc al Curţii Vechi (mahalaua Curtea Veche) sînt pomenite cinci hanuri: Manuc, Mustacov, Vasile, Ivanciu şi Mărgărit (Arh. St. Buc. Poliţia Buc., dos. 6546, f. 3). Nu ştim care din acestea erau hanurile Roşu şi Verde, ce nu sînt menţionate (probabil Vasile şi Ivanciu).

* I. Ionaşcu (*Doc. m-rii Colţea*, p. 81) crede că este acelaşi cu hanul Simion din sec. XIX.

[2] Pomenit la 1700 mai 6 (I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 81).

[3] Muzeul de istorie Buc., nr. 37419.

[4] Arh. St. Buc., Mitrop., XI/2.

[5] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan-Buc., XIII/6.

[6] Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 486—487; vezi şi Muzeul de istorie Buc., nr. 37425 şi 37426.

[7] E. şi I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare*, p. 20.

[8] Cronica lui Ion sin Dobre (ms. la Inst. de istorie).

[9] Acad. R.P.R., ms. rom. 908, f. 3, 7.

[10] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165; cf. şi Hurmuzachi, X, p. 513.

6. INSTITUŢII

În acest capitol am grupat clădirile care au folosit drept sedii ale unor instituţii, în epoca studiată, în ordinea în care acestea au apărut: şcolile, spitalele şi alte diverse instituţii: carvasaraua (localul vămii), cazărmile, primăria, localul Obşteştii Adunări şi Teatrul Naţional.

Nu este scopul lucrării de faţă să facă o istorie a organizării statului feudal Ţara Romînească (a administraţiei sale centrale), a transformării sale, treptate, într-un stat modern, cu instituţii adecvate. Totuşi, nu putem să nu amintim, în aceste puţine rînduri, că în secolele XV—XVIII întreaga administraţie centrală a statului feudal îşi avea sediul la curtea domnească, unde se întrunea sfatul (divanul) ţării, format din marii dregători, unde se găsea vistieria şi toate evidenţele fiscale centrale. Tot în incinta curţii domneşti locuia parte din armata ţării — avînd sarcina de a păzi palatul domnesc [1] şi puşcăria, aflată de asemenea în incinta curţii.

Prima instituţie centrală care se detaşează de cadrul curţii domneşti este localul vămii (carvasaraua), existentă probabil încă din secolul al XVII-lea, care, după 1714, şi-a avut sediul în fostul palat al lui Brîncoveanu din Piaţa Unirii şi căreia Alexandru Ipsilanti i-a creat un local nou.

În afară de aceste instituţii care ţin de administraţia centrală a statului feudal, în oraşul nostru au existat — încă din secolul al XVII-lea şi de la începutul secolului al XVIII-lea — cîteva şcoli, subvenţionate de domnie sau din veniturile unor mănăstiri, iar în secolul al XVIII-lea au apărut primele spitale.

Perioada Regulamentului Organic este începutul transformării treptate a statului feudal într-un stat modern. Acum apar instituţii noi: Obşteasca Adunare — care se întrunea într-un local propriu, situat în curtea mitropoliei —, departamentele îşi separă tot mai clar atribuţiile, se înfiinţează o Eforie pentru administrarea spitalelor şi a şcolilor, apar primele cazărmi etc.

Perioada de care ne ocupăm se termină cu construcţia unui local propriu pentru Teatrul Naţional, atît de mult dorit de cercurile cele mai înaintate ale intelectualităţii, ca şi de masele de viitori spectatori.

[1] Această oaste, formată în marea majoritate din mercenari, păzea persoana domnului de mînia — exprimată adeseori cu violenţă — a poporului exploatat. Referindu-se la această oaste de mercenari ce-l păzea, Gheorghe Ştefan, urmaşul lui Vasile Lupu în scaunul Moldovei, arăta într-o cunoscută scrisoare că « oastea cu simbrie nu o putem trimite de lîngă noi, căci o ţinem pentru apărarea noastră; *dacă nici aceasta n-ar fi lîngă noi, atunci prostimea ne-ar alunga din scaun pentru dările multe pe care, de nevoie, le aruncăm asupra ei* » (sublinierea noastră — N. S.) (*Rev. ist.*, XII (1926), p. 318).

a) ŞCOLI

Despre vechile şcoli bucureştene — cu excepţia celei de la Sf. Sava, — s-a scris destul de puţin. În paginile ce urmează nu vom face — se înţelege — o istorie a învăţămîntului bucureştean pînă la 1850 (despre care s-ar putea spune, de altfel, multe lucruri interesante), ci vom prezenta cititorilor principalele şcoli ale vremii, insistînd asupra clădirilor în care au funcţionat acestea.

Fig. 50. — Şcoală în aer liber, pe la 1842. Gravură după desenul lui Doussault (din *Bucureştii vechi*)

Nu toate aceste clădiri — unele destul de modeste, alcătuite din chiliile situate în jurul unor biserici — pot fi socotite monumente de arhitectură; credem, însă, că dintr-un repertoriu al vechilor monumente nu pot lipsi aceste instituţii, indiferent de aspectul lor arhitectonic din trecut.

F. Engels a arătat că, în Evul Mediu, biserica deţinea « monopolul asupra pregătirii intelectuale », din care cauză « cultura însăşi a căpătat un caracter esenţialmente teologic ». Mai departe Engels arată că « această supremaţie a teologiei pe întregul tărîm al activităţii intelectuale era, în acelaşi timp, consecinţa necesară a poziţiei bisericii ca chintesenţă şi consfinţire a dominaţiei feudale existente » [1].

Modul cum era organizat învăţămîntul în ţările noastre confirmă pe de-a-ntregul cele spuse de Engels.

După cum se ştie, în evul mediu, învăţămîntul a avut şi în Ţara Romînească un puternic caracter religios: primele şcoli au fost aşezate pe lîngă mănăstiri sau biserici, unde se învăţa scrisul şi cititul pe texte religioase, la început în limba slavă — utilizată pînă în secolul al XVII-lea în cancelaria domnească şi în oficierea slujbelor religioase — apoi şi în limba romînă, pe măsură ce aceasta înlocuia slavona ca limbă oficială a statului şi a bisericii.

Primele şcoli din oraşul nostru au avut acelaşi caracter; începînd din secolul al XVI-lea şi pînă în primele decenii ale secolului al XIX-lea, pe lîngă unele biserici au funcţionat asemenea şcoli, unde fiii tîrgoveţilor primeau cunoştinţele elementare de scris şi citit.

[1] F. Engels, *Războiul ţărănesc german*, Buc., 1958, p. 48—49.

Prima şcoală înfiinţată în oraşul nostru a fost cea de la biserica Sf. Gheorghe Vechi. În secolul al XVIII-lea şi la începutul celui următor, şcolile se înmulţesc; în această vreme se înfiinţează şcoli şi pe lîngă bisericile: Colţea, Udricani, Sf. Dumitru, Metohul episcopiei, Amzei etc. [1].

Aceste şcoli vechi — evocate cu atîta talent în *Scrisorile* lui Ioan Ghica către Vasile Alecsandri [2] — îşi ţineau vara cursurile la umbra unui pom din preajma bisericii iar iarna, din lipsă de local, se închideau, sau, în rare cazuri, continuau în cîte o chilie veche şi neîncăpătoare [3]. În asemenea şcoli au învăţat, printre alţii: Anton Pann, Paris Momuleanu, Marin Serghiescu-Naţionalul şi alţii.

În timpul domniei lui Şerban Cantacuzino — după părerea lui V. Papacostea în acea a lui Constantin Brîncoveanu [4] —, s-a deschis în oraşul nostru prima şcoală de învăţătură superioară, « Academia » grecească de la Sf. Sava, care a existat vreme de mai bine de un secol. În această şcoală nu erau primiţi la sfîrşitul secolului al XVIII-lea decît fiii de boieri. Lucrul rezultă lămurit din dispoziţia hrisovului dat de Alexandru Ipsilanti în 1775, care hotărăşte ca elevii « să fie nobili, adică fii ai boierilor ce se află în lipsă, ori ai urmaşilor de boieri ce se zic mazili, ori şi străini săraci, *iar nu ţărani, cărora li s-au dat lucrul pămîntului şi păstoria şi li se cuvine grija de acel lucru al pămîntului şi de acea creştere a vitelor. Iar copiii negustorilor şi meşterilor, dacă vreunii dintre ei o doresc, fiind instruiţi numai la gramatică, să se scoată apoi din şcoală şi să meargă fiecare la meşteşugurile pe care le vor alege părinţii lor, cătînd la puterea lor trupească* » [5] (sublinierea noastră — *N.S.*).

Învăţămîntul avea deci un caracter de clasă, celor « de jos » fiindu-le interzis accesul la învăţătura « înaltă ». Semnificative pentru atitudinea marii boierimi faţă de cultura maselor sînt şi cuvintele rostite de un boier în vremea Regulamentului Organic: « Nu mai învăţaţi mult pe ţăran, pe cel din treapta de jos. Învăţătura este pentru boierime » [6].

Faţă de această atitudine a marii boierimi, negustorii şi meşteşugarii — care simţeau tot mai mult nevoia de a-şi instrui copiii în limba naţională, în care se încheiau afacerile comerciale — susţin dezvoltarea şcolilor laice şi naţionale. Nu este o întîmplare că, printre cei care ajută la reclădirea şcolii de la Sf. Gheorghe Vechi, în 1801, sînt şi mulţi orăşeni [7], că negustorul Dumitrache Papazoglu lasă la moartea sa bani pentru înfiinţarea unei şcoli cu un dascăl de învăţătură în limba romînă [8], că numeroşi tîrgoveţi din Ţara Romînească şi Moldova iau iniţiativa şi sprijină deschiderea de şcoli cu limba romînă, în oraşele ţării.

În timp ce boierii continuau să dea fiilor lor o educaţie grecească, apoi franţuzească [9], orăşenii îşi trimit copiii la şcolile cu limbă naţională de predare. Astfel, printre elevii şcolii romîneşti

[1] Dintr-un raport din 1854 oct. 25, aflăm că existau astfel de şcoli pe lîngă aproape toate bisericile din oraş, unde şcolarii învăţau pe lîngă zidurile bisericilor. Eforia Şcolilor ruga la acea dată Departamentul Credinţei să oblige pe epitropii bisericilor: Sf. Apostoli, Foişor, Slobozia, Cu Sfinţi, Sf. Gheorghe Vechi, Olari, Sf. Ioan-Moşi, Manea Brutaru etc. să dea cîte o chilie pentru ca şcolile să nu se mai închidă în timpul iernii (Arh. St. Buc., Min. Instr. dos. 3930/1854, f. 14, 19). Din acelaşi dosar aflăm că existau asemenea şcoli într-o cameră mică de la biserica Curtea Veche, neîncăpătoare pentru cei 24 de elevi (f. 4, 11), într-o chilie de la biserica Slobozia, unde învăţau 12—15 elevi (f. 6, 14, 19) etc. Unele biserici, de pildă Antim, Olari şi altele, au răspuns că nu au chilii disponibile pentru şcoli (la Antim erau depozitate Arhivele Statului).

[2] Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Buc., 1884, p. 43 şi urm. (scrisoarea *Şcoala de acum 50 de ani*).

[3] Despre şcoala de la Udricani, Ion Ghica spune că era o « şcoală sub albastrul cerului, pe prispa bisericii, unde, cînd ploua, copiii se ghemuiau în odaia ţîrcovnicului, jos pe cărămizi, sau în clopotniţă, citeau şi scriau pe genunchi şi pe brînci » (*ibidem*, p. 48).

[4] Vezi pe larg discuţia făcută în lucrarea *Învăţămîntul în ţările romîne în perioada influenţei greceşti şi a domniilor fanariote (1600—1821)* (în manuscris).

[5] Hurmuzaki, XIV/2, p. 1273—1274.

[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 419.

[7] *Idem*, VIII, p. 28.

[8] *Idem*. VII, p. 38—41.

[9] La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor copiii marilor boieri încep a fi trimişi tot mai adesea la învăţătură în străinătate iar pentru unii dintre ei, ca şi pentru fiii de domni, se aduc dascăli şi perceptori străini (Iorga N., *Contribuţii la istoria învăţămîntului în ţară şi în străinătate (1780—1830) (Analele Acad. Rom., Mem. Secţ. lit.*, s. II, t. XXIX (1906—1907), p. 33—58).

a lui Gheorghe Lazăr sînt foarte mulţi fii de negustori şi meşteşugari [1]; Wilkinson arăta că şcoala publică din Bucureşti era frecventată de 200 elevi « aproape toţi copii de boieri mici şi de negustori » [2]. Aşadar, negustorii şi meseriaşii din oraşe, alături de o parte a micii boierimi, au jucat un rol progresist în dezvoltarea culturii naţionale şi în răspîndirea ideilor noi ale vremii.

Un deosebit avînt a primit învăţămîntul bucureştean în urma reorganizării sale sub înţeleaptă guvernare a generalului Kiselef, cînd se creează Eforia pentru şcoli şi se înfiinţează şcoli începătoare cu cîte două clase, « umanioare » cu patru clase şi de învăţături complimentare. În proiectul întocmit pentru şcoli, la 1 oct. 1832, se recunoaşte că « Trebuinţa învăţăturii pentru treapta lucrătorilor nu este acum tăgăduită de nimeni; acesta este un adevăr simţit şi cunoscut de toţi oamenii luminaţi. Un meşter care ştie să citească, să scrie şi să socotească şi care are şi cîteva cunoştinţe de prinţipurile meşteşugurilor mehanice, este în stare a pătrunde toate lucrările meseriei de care se slujaşte. A osîndi cineva pe lucrător la soarta unui instrument orb, unui automat, supus la îmbulzirea ce i se face, este ca şi cum ar voi să se lipsească de toată nădejdea de a se mai face vreo desăvîrşire în lucrarea productelor industriale. Într-acest chip, dacă ar voi cineva să păziască în veci nezmintite obiceiuri vechi, ar opri tot felul de îmbunătăţiri » [3]. Dezvoltarea economică a ţării pe drumul capitalismului făcea clasa exploatatoare să ia măsuri pentru organizarea învăţămîntului.

În această vreme, în afară de şcoala reorganizată de la Sf. Sava, se deschid două şcoli începătoare la Sf. Gheorghe Vechi şi Amzei, o şcoală de agricultură la Pantelimon (1835) [4], un seminar la m-rea Antim (1836) [5], o şcoală de lucru de mînă şi de cunoştinţe elementare (1843) [6], o şcoală de mică chirurgie la spitalul Colţea (1842) şi o şcoală de bărbieri la spitalul Filantropia [7], o şcoală militară (1850) [8] etc. În afară de acestea, mai existaseră o şcoală de muzică la Sf. Nicolae-Şelari (1816—1820) [9] şi o şcoală de cîntăreţi la m-rea Antim (1829).

În cele ce urmează vom prezenta cititorilor cîte un scurt istoric al şcolilor mai cunoscute din oraşul nostru de pînă la mijlocul secolului al XIX-lea: Sf. Gheorghe Vechi, Colţea, Sf. Sava, Domniţa Bălaşa şi Măgureanu. Celelalte şcoli de pe lîngă diverse biserici le-am menţionat la bisericile respective.

1. ŞCOALA DE LA SF. GHEORGHE VECHI *

Este cea mai veche şcoală amintită de documentele bucureştene [10]. Nu se cunoaşte data exactă a întemeierii ei [11]. Şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi exista sigur la sfîrşitul secolului al

[1] « Cei d'intiu auditori la scola lui Lazaru fusera pravaliasi de prin orasiu... » (P. Poenaru, *Georgiu Lazaru şi scoala romînă*, în *Analele Soc. Acad. Rom.*, s. I, t. IV, p. 118), iar Ion Ghica spune: « Cînd a venit în Bucuresci dascălul Lazăr, băeţii de la Udricani, de la Sf. Gheorghe, de la Colţea şi de la toate bisericile au golit acele şcoli şi au alergat la Sf. Sava, cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca şi cu Simion Marcovici, cu Pandeli, cu Costache Moroiu şi cu mulţi alţi tineri din şcoala grecească » (I. Ghica, *Şcoala de acum 50 de ani*, în *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884, p. 52. De aceea, pe bună dreptate putea afirma V. A. Urechia că « treapta de jos a înţeles la 1816 pre Lazăr şi la 1821 pre Tudor Vladimirescu » (*Ist. rom.*, X A, p. 412).

[2] Wilkinson, *op. cit.*, p. 117—118.

[3] *Analele parlamentare*, 1832—1833, p. 493.

[4] *Conv. lit.*, 1891, p. 826—827.

[5] N. Al. Vitzu, *Studiu asupra învăţămîntului*, p. 32—40.

[6] Iorga N., *Viaţa lui Barbu Ştirbey*, p. 9.

[7] Xenopol A. D., *Nicolae Kreţulescu. Viaţa şi faptele lui, 1812—1900*, p. 25.

[8] *Journal de Bucarest*, nr. 67 din 1850.

[9] Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 422—424.

* Vezi şi biserica Sf. Gheorghe Vechi la p. 286—287.

[10] Este posibil ca o şcoală de slovenie să fi existat, încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, la biserica din curtea domnească. Dintr-un document din 1669 ian. 13 rezultă că un Costea grămătic funcţiona la această biserică în timpul domniei lui Mihai Viteazul (Arh. St. Buc., ms. 403, f. 23 v.). Dintr-un alt document din 1665 febr. 4 se vede că la biserica din Curtea Veche existau la acea dată cinci grămătici, în afară de popi şi diaconi (ibidem, f. 21 v.—22). Dintre aceşti grămătici, unul « Vlădil grămăticul de la biserica domnească » scrie un document la 1660 oct. 10 (Acad. R.P.R., XLIV/61). Probabil că şcoala de slovenie din Bucureşti a funcţionat mai întîi la biserica de la Curtea Veche — aproape de cancelaria domnească — şi apoi s-a stabilit la biserica Sf. Gheorghe Vechi (vezi şi nota de mai jos).

[11] Cel mai vechi document scris probabil de un grămatic de la biserica Sf. Gheorghe Vechi datează din 1575—1576. În acest document se spune că a scris Stan grămăticul « lîngă sfînta mănăstire numită

XVII-lea, fiind instalată în chiliile din jurul acestei biserici; aici « elevii » învăţau să scrie şi să citească în limba slavonă — la început — apoi şi în limba romînă. Această şcoală a pregătit numeroşi dieci sau grămătici care scriau documentele emise de cancelaria domnească. Nenumărate alte documente slavone sînt traduse în secolul al XVIII-lea de grămăticii de la Sf. Gheorghe Vechi, printre care se numără vestitul Lupp dascălul (« scolaşul ») şi popa Florea, dascălul slavonesc. Aceşti dascăli ai şcolii de la Sf. Gheorghe Vechi locuiau în clădirile din jurul bisericii [1].

În secolul al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea, şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi şi dascălii ei s-au bucurat de unele privilegii şi scutiri de dări din partea domniei, interesată să aibă grămătici buni pentru scrierea documentelor în limba romînă şi pentru traducerea vechilor hrisoave slavone [2].

Într-unul din privilegii se arăta că la această şcoală, « care este de învăţătura cărţii sloveneşti », veneau nu numai « copiii pămîntenilor, ci şi alţi străini dintr-alte ţări » şi se recunoştea că şcoala « este foarte trebuincioasă la toată obştea acestei ţări, pentru învăţătură, fiind metahirisit tot norodul de această învăţătură la toate trebuinţele » [3].

După reorganizarea şcolilor din Ţara Romînească în vremea Regulamentului Organic, şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi a devenit şcoală de învăţături începătoare de doi ani, fiind frecventată mai ales de fiii de negustori, meseriaşi şi mici slujbaşi [4].

Şcoala a existat pînă pe la jumătatea secolului trecut [5].

Despre localul şcolii ştim că a fost reclădit în 1759 [6] — prin osîrdia lui popa Florea — şi că a fost « prefăcut » din temelie în anul 1801, cu ajutorul negustorilor şi meşteşugarilor din mahala [7].

În clădirea de la Sf. Gheorghe Vechi a fost mutată, în 1791, biblioteca de la Sf. Sava, care nu încăpea în localul de la Domniţa Bălaşa, unde se mutase şcoala grecească.

La începutul secolului al XIX-lea, şcoala are de suferit de pe urma faptului că mitropolia — care trebuia să-i poarte de grijă — închiriase locul din jur diverşilor orăşeni, ce construiseră case « cu înălţări de uluci şi grajduri, astupînd cu totul lumina ferestrelor şcoalei » [8].

În anul 1830, este menţionată de documente « prefacerea şcoalei sloveneşti şi de muzichie din curtea bisericii Sf. Gheorghe Vechi, prin ştirea prezidentului » (Kiselef).

Clădirea şcolii a ars odată cu biserica, în cursul marelui incendiu din 23 martie 1847 [9]. Reclădită după incendiu, aici s-a instalat în 1860 gimnaziul Gheorghe Lazăr.

Cu ocazia săpăturilor efectuate în ultimii ani în preajma bisericii Sf. Gheorghe Vechi, au fost descoperite fundaţiile unei clădiri construite în secolul al XVII-lea, la sud-est

a marelui mucenic Gheorghie » (*DIR*, XVI/4, p. 204). Este vorba probabil de biserica Sf. Gheorghe Vechi, dar poate fi şi m-rea Sf. Gheorghe Nou, deoarece primei i se spune de obicei biserica Sf. Gheorghe (nu mănăstire) a lui Mitrea vornicul. Într-un alt document tîrziu, din 1819 iunie 18, se spune că şcoala fusese aşezată la Sf. Gheorghe Vechi « încă din zilele răposatului întru fericire Şerban vodă Cantacuzino » (Arh. St. Buc., Mitrop., LVIII/11).

[1] Dintr-un document din 1780 febr. 28, aflăm că dascălul Dragomir făcuse o casă pe o pivniţă din faţa bisericii, care a rămas apoi şcolii (Arh. St. Buc., cd. Mitrop. nr. 5, f. 148).

[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 438—439; X A, p. 343—344; XII, p. 83—84 etc.

Dascălii de la Sf. Gheorghe Vechi aveau şi o pivniţă în faţa bisericii « din vechime... lăsată după trebuinţă dascălilor ce au fost după vremi » (doc. din 1780 febr. 28, citat mai sus).

Pentru lefurile celor doi dascăli ai şcolii vezi doc. din: 1741 sept. 1 (Arh. St. Buc., cd. nr. 13 a Mitropoliei, f. 175) 1749 ian. 17 (Arh. St. Buc., SI, nr. 21), 1752 oct. 23 (Acad. R.P.R., XLVIII/170), 1763 iunie 26 (idem, XLVII/173) etc.

În documentul citat, din 1752 oct. 23, se arată că învăţătura « iaste cea mai înaltă şi mai aleasă din cîte lucruri împodobesc pre om întru această viaţă ».

[3] Doc. din 1813 mart. 6 (V. A. Urechia, *Ist. rom*, X A, p. 343—344). Pasajul este identic cu cel din doc. din 1754 iunie 1, referitor la şcoala de la Colţea (I. Ionaşcu *Doc. m-rii Colţea*, p. 155 şi *Şcoala de la Colţea*, p. 14, anexe) şi foarte asemănător cu cel din doc. din 1775 aug. 13, referitor la şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi (Arh. St. Buc., cd. domnească nr. 3, f. 121—123).

[4] N. Iorga, *Viaţa lui Barbu Ştirbey*, p. 139, 140.

[5] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 3930/1854, f. 14, 19.

[6] Cf. V.A. Urechia, *Ist. şcoalelor*, I, p. 27.

[7] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 28 şi idem, *Ist. şcoalelor*, I, p 83.

[8] Doc. din 1819 iunie 28 (Arh. St. Buc., Mitrop., LVIII/11).

[9] Despre casele şi şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi, vezi Arh. St. Buc., Mitrop., pach. CCXLVI şi Min. Instrucţiunii, dos. 4999/1839 şi 2230/1850 etc.

de biserică. După părerea celor care au condus săpăturile, în această clădire a fost probabil vechea şcoală.

Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, I, p. 12, 27, 28, 37, 67, 73, 83, 92, 99; III, p. 103; IV, p. 46—47, 54—60, 116, 128, 148, 362; Nedioglu G., *Cea mai veche şcoală romînească cu caracter statornic (Şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi)*, Buc., 1913, 28 p. (recenzia lui I. M<inea> în *Conv. lit.*, XLVIII (1914), p. 210—212); Iorga N., *Istoria învăţămîntului romînesc*, Buc., 1928, p. 96, 104, 120 passim.

2. ŞCOALA DE LA COLŢEA *

A fost întemeiată la începutul secolului al XVIII-lea [1], de spătarul Mihail Cantacuzino, în chiliile ctitoriei sale, m-rea Colţea, unde erau chemaţi să vină « cei ce poftescu a nu-ş< i > pierde în zadar vreme< a > tinereţilor, în dar vistieriul învăţături< i >să poată să căştige » [2]. Din gramata patriarhului Samuel al Alexandriei rezultă că spătarul Mihail Cantacuzino făcuse « şcoale pentru felurite învăţături şi de învăţătura cîntării », unde urmau ca « pentru învăţături să fie dascăli, unu pentru ştinţi şi altu pentru învăţăturile începătoare » [3]. Cîntările bisericeşti erau predate de un dascăl de la biserica mănăstirii. Şcoala avea şi un paraclis, clădit de vornicul Şerban Cantacuzino [4].

La şcoala de la Colţea învăţau nu numai localnici, ci şi străini. Într-un document din 1754 se spune că această şcoală era « pentru învăţătura lăcuitorilor pămînteni, cît şi a altor străini ce ar năzui spre învăţătură » [5].

În secolul al XVIII-lea, şcoala de la Colţea, ca şi cea de la Sf. Gheorghe Vechi, era şcoală de slovenie. Dintr-un document din 1754 iunie 1, aflăm că la acea dată funcţiona aci un dascăl «procopsit la învăţătura cărţii sloveneşti ». Acesta era scutit de dări, pentru ca « fiindu în linişte, pururea să fie cu mintea slobodă şi să poată pune toată nevoinţa a să sîrgui şi a sta neprestan spre învăţătura şi procopseala copiilor sholeri, şi pentru străini şi pentru pămînteni » [6].

După reorganizarea învăţămîntului din anii 1832—1833, şcoala de la Colţea pregătea elevii « cu cetanie, cu scrisoare şi cu cele patru canoane de socoteală, adecă: adunare, scădere, înmulţire şi împărţeală », fiind frecventată mai ales de fiii de negustori şi meşteşugari [7].

Urechia V. A., *Ist. rom.*, I, p. 821; II, p. 170; idem, *Ist. şcoalelor*, I, p. 36; IV, p. 54, 61, 201; Ionaşcu I., *Şcoala de la Colţea în veacul al XVIII-lea*, Buc., 1938, 15 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 11—12).

3. ŞCOALA DE LA SF. SAVA **

După cum ne informează banul Mihail Cantacuzino, genealogistul familiei sale, prima şcoală superioară din oraşul nostru ar fi fost întemeiată în anul 1679 de Şerban Cantacuzino, în chiliile mănăstirii Sf. Sava [8]. În afară de această ştire, nu avem alte indicii că « Academia » grecească din

* Vezi şi m-rea Colţea la p. 182—186.

[1] Şcoala este menţionată la 1708, aprilie 17 şi 1712 febr. 12 (I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 107).

[2] *Ibidem.*

[3] Al. G. Găleşescu, *Eforia*, p. 28, 39.

[4] *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 342.

[5] I. Ionaşcu, *Şcoala de la Colţea*, p. 14 (anexe), Vezi un « certificat » eliberat unui Gheorghe Ungureanu, la N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în sec. XVIII*, vol. II, p. 22, n. 4.

[6] I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 155 şi idem, *Şcoala de la Colţea*, p. 14 (anexe).

[7] N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Barbu Ştirbey*, p. 146, 147—148.

** Vezi şi m-rea Sf. Sava la p. 295—296.

[8] *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 140—142.

După cum presupune N. Iorga, Şerban Cantacuzino a întemeiat şcoala de la Sf. Sava îndemnat fiind de învăţatul său frate, stolnicul Constantin Cantacuzino, cronicarul ce studiase la Constantinopol şi Padova şi de Dosoftei, patriarhul Ierusalimului (N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut faţă de şcoala romînească* (*Analele Acad. rom.*, *Mem. secţ. ist.*, s. II, t. XXXVII (1914), p. 5).

Bucureşti ar fi fost înfiinţată de acest domn; în schimb, într-un studiu recent, V. Papacostea a dovedit că şcoala a fost înfiinţată în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, în anul 1695. Cu ocazia reclădirii mănăstirii Sf. Sava, în anul 1707, acesta a pus să se construiască şi « alte case şi tocmele, ca să fie şcoală de învăţat carte, întru pomenirea veşnică a neamului său ».

Domnul a acordat o grijă deosebită şcolii, dîndu-i o parte din dobînda celor 30000 de ducaţi depuşi la Zecca din Veneţia [1] şi diferite alte venituri [2]. La începutul secolului al XVIII-lea, şcoala avea profesori renumiţi, printre care vestitul Sevastos Chimenitul din Trapezunt, îngropat în m-rea Sf. Sava.

După moartea lui Constantin Brîncoveanu, şcoala de la Sf. Sava nu mai cunoaşte strălucirea din timpul acestuia, urmaşii săi neglijînd să se ocupe de bunul mers al ei. La 1746 mai 9, într-un hrisov al lui Grigore Ghica, se arăta că « de la o seamă de vreme, toţi feciorii de boieri s-au răcit de către învăţătură, la care mai înainte toată boierimea avea multă plecare, spre a-şi da pe fiii lor ca să înveţe şi să se procopsească la carte elinească, iar acum, nu putem pricepe din ce pricină, s-au lenevit atît părinţii cît şi feciorii lor a urma acestei bunătăţi de folos şi de podoabă a neamului boieresc, *încît au rămas mai proşti de la învăţătură decît alte trepte mai de jos* » (sublinierea noastră — N. S.). Hrisovul nu făcea decît să constate începutul ascensiunii «treptelor de jos ». Secolul al XVIII-lea şi începutul celui următor se caracterizează — printre altele — prin ridicarea la învăţătură, situaţii şi stare materială a acestor « trepte de jos », a burgheziei în formare, care va ajunge, în cele din urmă, să împartă puterea cu marea boierime conservatoare şi retrogradă.

Prin acest hrisov se hotăra ca nimeni să nu mai fie primit în slujbe fără a cunoaşte carte elinească [3].

Unii dintre domni — de pildă Mavrocordaţii — vor acorda preferinţă şcolii greceşti înfiinţate de ei la m-rea Văcăreşti, condusă la 1723 de Anton Stratigos, apoi de Gheorghe al lui Teodor din Trapezunt şi de Gheorghe Chrisogon Hypomenas din Trapezunt [4]. Probabil că în vremea Mavrocordaţilor şcoala grecească de la Sf. Sava să se fi mutat chiar la m-rea Văcăreşti, ctitoria acestora.

Reorganizată de Alexandru Ipsilanti [5], « Academia » de la Sf. Sava a devenit la sfîrşitul secolului al XVIII-lea un important centru al culturii greceşti, unde veneau să se instruiască şi tineri din sudul Dunării.

În secolul al XVIII-lea şi în cel următor exista aici şi o tipografie [6], al cărui local fusese mărit în anul 1719 [7].

Academia de la Sfîntul Sava dispunea şi de o foarte frumoasă bibliotecă — întemeiată de Constantin Brîncoveanu. Aceasta număra 7000 de volume la începutul secolului al XIX-lea şi 10000 pe la 1836 [8]. Academia mai avea şi un muzeu, precum şi un cabinet de antichităţi.

Despre localul şcolii, aflat în curtea mănăstirii, ştim că a ars la 27 februarie 1739 [9] şi că a fost refăcut după incendiu.

Localul fiind prea mic pentru elevii tot mai numeroşi, la 1761, dec. 28, egumenul mănăstirii Sf. Sava a fost mutat la m-rea Văcăreşti. După această dată, clădirea şcolii a fost reparată, din

[1] Doc. din 1707 sept. 1 (Acad. R.P.R., XI/31 şi Arh. St. Buc., ms. 705, f. 410—411 v.).

[2] *Ibidem*, f. 412—413 v. şi Hurmuzaki, XIV/1, p. 394—396.

[3] V. A. Urechia, *Ist. şcoalelor*, I, p. 14.

[4] N. Iorga, *Istoria literaturii în sec. XVIII*, I, p. 59.

[5] Hrisovul la C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. XVII—XX, Hurmuzaki, XIV/2, p. 1270—1280, Arh. St. Buc., Suluri, nr. 36 şi 42.

Domnul a mărit numărul profesorilor de la doi la nouă, iar învăţămîntul a fost împărţit în patru trepte: elementar (trei ani de gramatică), gimnazial (trei ani de latină şi greacă); în a treia treaptă se studiau, în continuare, latina şi greaca, precum şi retorica, poetica, morala lui Aristoteles, limbile franceză şi italiană; ultima treaptă era de învăţămînt superior, unde se studia aritmetica, geometria, istoria, geografia, filozofia aristotelică şi astronomia. Hrisovul prevedea deschiderea unui curs de teologie la Mitropolie, burse pentru 75 de şcolari, regulile de ordine internă a şcolii, lefurile profesorilor etc.

[6] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/4 şi I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 140—142.

[7] Doc. din 1719 nov. 10 (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/1).

[8] Despre această bibliotecă vezi şi Paul Oprescu, *Înfiinţarea şi dezvoltarea bibliotecilor publice romîneşti în epoca Regulamentului Organic* (Studii şi cerc. de bibliologie, I (1955), p. 47—53).

[9] Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 185.

veniturile mănăstirii [1]. După 1761, toate clădirile din mănăstire — afară de biserică — au fost ocupate de şcoală [2].

Văzînd că localul vechi devenise neîncăpător pentru şcoală, Alexandru Ipsilanti a pus să se construiască o nouă clădire, foarte mare, cuprinzînd mai multe « case »: pentru predarea cursurilor, locuinţa elevilor şi profesorilor şi dependinţele. Noua construcţie a şcolii era gata în 1779 [3] (pisanie grecească în versuri).

După o descriere tîrzie, din secolul al XIX-lea, casele mari unde se găsea şcoala erau în stînga intrării în curte; clădirea avea două caturi: jos erau instalate clasele de « umanioare », complementare şi parte din cele primare, iar sus dormitoarele elevilor şi locuinţa directorului. În partea dreaptă a curţii, se găseau alte clădiri mai mici, unde erau clasa a III-a primară şi tipografia. În colţul din dreapta era o altă clădire, a bibliotecii şi muzeului (vezi planul de la p. 130).

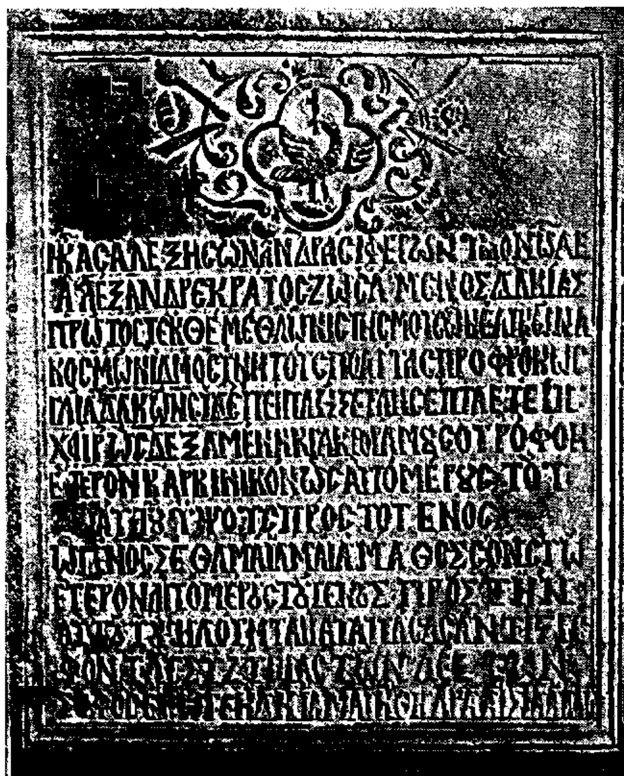

Fig. 51. — Pisania şcolii de la Sf. Sava — 1779 (astăzi la Muzeul de artă R.P.R.).

La 1791 sept. 4, Mihail Şuţu a mutat şcoala în clădirile de la biserica Domniţa Bălaşa şi a dat ordin de amenajare a caselor de la Sf. Sava, stricate şi ele în timpul războiului din 1787—1792, ca şi Curtea Arsă. Clădirile din m-rea Sf. Sava au devenit după această dată reşedinţă domnească [4].

În 1803, după ce localul de la Domniţa Bălaşa a fost avariat de cutremur, şcoala de la Sf. Sava s-a mutat din nou, de astă dată în clădirea de peste drum de biserica Măgureanu, unde va funcţiona paralel cu şcoala romînească deschisă de G. Lazăr în clădirile de la m-rea Sf. Sava. În 1815, localul şcolii de la m-rea Sf. Sava nu mai era reşedinţă domnească, dar trebuia reparat [5].

În aceste clădiri s-a deschis în 1818 şcoala romînească condusă de Gheorghe Lazăr (« şcoala academicească de ştiinţe filosoficeşti şi matematiceşti »), frecventată mai ales de fii de boiernaşi şi de negustori, în timp ce fiii marilor boieri continuau a primi educaţie grecească.

Printre elevii lui Gheorghe Lazăr se numără: Ioan Heliade Rădulescu, Eufrosin Poteca, Simion Marcovici, Constantin Moroiu, Petrache Poenaru, Anton Pann, Christian Tell, Marin Serghiescu-Naţionalul şi alţii.

[1] Acad. R.P.R., LIII/27 şi Arh. St. Buc., Diplomatice nr. 32.

[2] De aceea, în planul rusesc al oraşului, din 1807, m-rea Sf. Sava este trecută în rîndul bisericilor, nu al mănăstirilor.

[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 153, Hurmuzaki, XIV/2, p. 1233 şi D. Fotino, *Ist. Daciei*, II, p. 172. Acest local al şcolii fusese construit pe locul fostelor case patriarhiceşti din mănăstire (doc. din 1814 sept. 24, Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/7).

[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 83, 119—120; despre reparaţiile făcute, vezi idem, *Istoria şcoalelor*, I, p. 69 şi *Documente privind răscoala din 1821*, III, nr. 75.

[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 351—353, 359—361.

Fig. 52. — Planul clădirilor vechi ale școlii și mănăstirii de la Sf. Sava (după Vitzu Al., *Studiu asupra învățămîntului*).

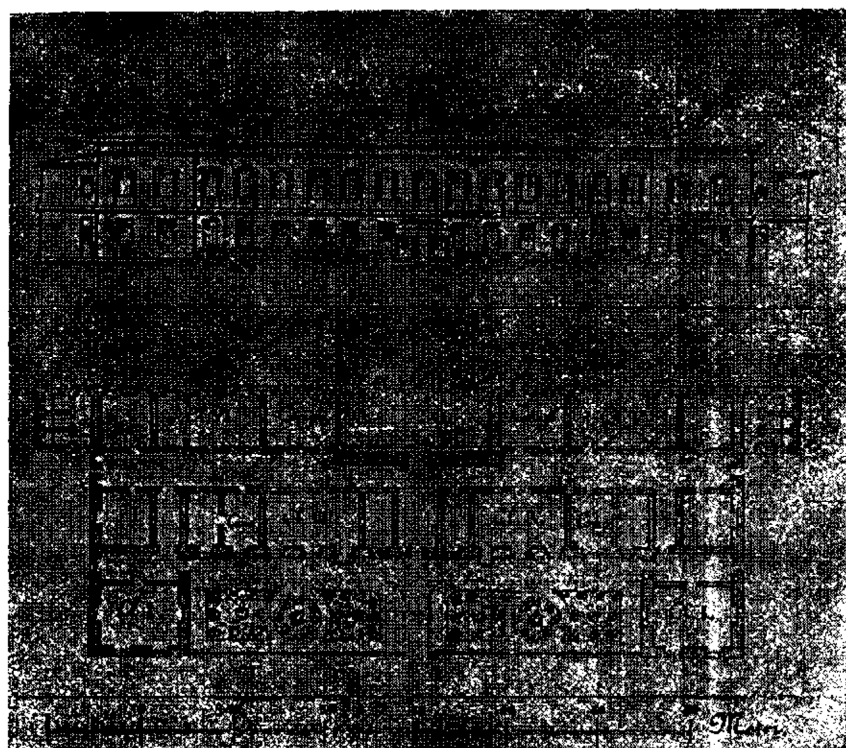

Fig. 53. — Planul localului școlii de la Sf. Sava (după același).

Școala, care număra circa 200 de elevi, a fost închisă din pricina evenimentelor din 1821, dar opera începută de Gh. Lazăr a fost continuată apoi de urmașii săi (Heliade Rădulescu, Petrache Poenaru, Eufrosin Poteca etc.).

Școala romînească fondată de Lazăr a cunoscut un aflux neobișnuit pînă atunci de elevi. În anul 1826, Eforia școlilor arăta într-un raport că elevii nu mai încăpeau în odăile de jos și cerea să se dea și « casele cele mari din Sf. Sava » care fuseseră mai înainte ale școlii (probabil fosta reședință domnească). Se recunoștea că « din zi în zi sporește venirea copiilor, și, din pricină că n-au loc unde să învețe, să întorc mîhniți înapoi » [1].

Școala a fost din nou închisă din pricina războiului ruso-turc din 1828—1829. În 1830, cursurile s-au redeschis în hanul lui Șerban vodă, dar au fost curînd întrerupte din pricina ciumei. Școala a revenit în localul reparat de la m-rea Sf. Sava [2], pus la dispoziția Eforiei școlilor de generalul Kiselef, în nov. 1832. Între timp, aici se întemeiase un pension, condus de francezul Vaillant. Întrucît, după reorganizarea învățămîntului din 1833, nu încăpeau la Sf. Sava toți elevii dornici de învățătură, s-au deschis și alte școli începătoare, la bisericile Sf. Gheorghe Vechi și Amzei.

La școala reorganizată de la Sf. Sava — care s-a numit Școală centrală, apoi Colegiu și din nou Academie — au învățat, printre alții, revoluționarul democrat Nicolae Bălcescu, scriitorul Ion Ghica, Nicolae Filimon și Alexandru Bassarabescu.

În anul 1848, cursurile au fost din nou întrerupte din pricina evenimentelor, iar localul a fost ocupat de trupe [3].

În anul 1849, clădirile unde erau instalate muzeul și biblioteca erau dărăpănate [4]; ele au fost dărîmate în anii următoari. În 1851, se cerea înființarea unui local nou, aproape de m-rea Sf. Sava, în care să încapă 300 de elevi. În acest scop, se alege un loc al mănăstirii Colțea, situat la nord de Colegiu, și se trece la dărîmarea vechiului local [5]. În anul următor, s-au reclădit încăperile bibliotecii, muzeului și tipografiei [6], iar în 1857—1858, noul local al Academiei [7].

Margot Th., O *viatorie în celle șaptesprezece districte alle Romîniei*, Buc., 1859, p. 62—63; Vitzu N. Alexandru, *Studiu asupra învățămîntului secundar din Romînia și în special al celui din circonscripția I-a, urmat de statistica școalelor secundare de ambe-sexe de la anul școlar 1875-1876—1886-1887*, Buc., 1888, p. 7—8, 12—32 passim; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, I, p. 12, 27, 38, 40, 44, 49—50, 51, 52, 54, 62, 66, 67, 69, 71, 108, 109, 111; IV, p. 23—25, 38, 44—45, 60, 66, 105, 191—201 passim; Ionescu M. G., *Influența culturii, grecești*, p. 157—165, 168—172, 182—202; Iorga N., *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, vol. I, Buc., 1901, p. 39, 48, 455, 456—457; vol. II, p. 22, 23, 40—41, 51—52, 522—530; Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 199 și urm., 766, 770, 772, 780, 786, 788, 791 passim; Erbiceanu C., *Bărbații culți greci și romîni și profesorii din academiile de Iași și București, din epoca zisă fanariotă (1650—1821)* (Analele Acad. Rom., Mem. secț, ist., s. II, t. XXVII (1904—1905), p. 141—182); Dossios N. G., *Studii greco-romîne* (*Rev. ist. romîno-elenă*, I (1904), nr. 5, p. 2 și nr. 6, p. 4—7); Bănescu N., *«Academia» grecească din București și școala lui Gheorghe Lazăr. Contribuții la istoria învățămîntului romînesc*, Cluj, 1925; Idem, *Momente din viața « Academiei grecești »*, în vol. *Omagiu lui I. Bianu*, Buc., 1927, p. 37—44; Vlădescu V., *Din istoricul liceului Sf. Sava* (*Albina*, 1906—1907, p. 362—366 și 390—394; Iorga N., *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbey, domn al Țării Romînești (1849—1856)*, Buc., 1905, p. 138—146, 148; Iorga N., *Istoria învățămîntului romînesc*, Buc., 1928, p. 29, 42—43, 45—52, 60 passim; Iorga N., *« L'Academie » de Bucarest* (*Rev. hist. du sud-est europ.*, VI (1929), p. 1—11); Pop Ștefan, *Colegiul național Sf. Sava*, Buc., 1933, 35 p. (din *Boabe de grîu*, IV (1933), nr. 7, p. 385—419); Simonescu Dan, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, Buc., 1935, p. 13—14; Popescu-Mihai, *Colegiul național « Sf. Sava ». Cea mai veche școală romînească*, Buc., 1944, XV+287 p.

Poenaru P., *Georgiu Lazăr și școala romînă*, <Buc., 1872>, p. 110—132 (din *Analele Soc. Academice*, s. I, t. IV, p. 110—132); Sădeanu Avram, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr*. Cu o ilustrațiune, Arad, 1914, 38 p.+

[1] N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de Munte, 1910, p. 30—31.

[2] V. A. Urechia, *Ist. școalelor*, IV, p. 239.

[3] *Anul revoluționar 1848*, V, p. 133, 134, 222.

[4] N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Știrbey*, p. 92.

[5] *Ibidem*, p. 104.

[6] Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii, dos. 1812/1852.

[7] Despre clădirea noului local, vezi ibidem, dos. 3745, 3841, 3894 și 3895/1857, 3177 și 3207 c/1858, 2732/1859, 660/1860 și 986/1867.

un portret; Iorga N., *Cel dintîi învăţător de ideal naţional. Gheorghe Lazăr*, Buc., 1916; Georgescu I., *Gheorghe Lazăr*, Sibiu, 1923; Bogdan-Duică G., *Gheorghe Lazăr*, Buc., 1924, 300 p. (din *Analele Acad. Rom., Mem. secţ. lit.*, s. III, t. I, mem. 6); Bogdan-Duică G. şi Popa-Lisseanu G., *Viaţa şi opera lui Gheorghe Lazăr*, Buc., 1924, 356 p.; Lupaş I., *Episcopul Vasile Moga şi profesorul Gheorghe Lazăr* (*Analele Acad. Rom., Mem. secţ. ist.*, s. II, t. XXXVII); Matei I., *Gheorghe Lazăr. Pagini de pomenire*, Cluj, 1936, 61 p.; Macovescu Gheorghe, *Gheorghe Lazăr, 1779—1823*, <Buc.>, Ed. Tineretului, 1954, 92 p. (colecţia Oameni de seamă).

4. ŞCOALA DE LA DOMNIŢA BĂLAŞA *

Clădirea şcolii a fost construită odată cu biserica, de domniţa Bălaşa, fiica lui Constantin Brîncoveanu, şi soţul ei, Scarlat Lambrino, în anul 1743—1744.

Aici a funcţionat, de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, o şcoală cu limba romînă de predare [1].

Între anii 1791—1802, cînd mănăstirea Sf. Sava a devenit curte domnească, « Academia » grecească de acolo a fost mutată în localul de la Domniţa Bălaşa [2]. Întrucît în această clădire nu încăpeau decît elevii, biblioteca Academiei a fost transportată în localul de la Sf. Gheorghe Vechi [3].

Şcoala de la Domniţa Bălaşa a fost remarcată de călătorul englez Clarke, care arată că aici se învăţau limbile: latină, franceză, italiană, germană şi romînă [4]. După cum spune N. Iorga, în această şcoală au învăţat — printre alţii — Dimitrie Fotino, Dinicu Golescu, Ion Cîmpineanu şi Constantin Cîmpineanu, învăţatul boier de care vorbeşte Sulzer. După cum afirmă Ion Ghica, şcoala a fost condusă din anul 1795 pînă la mutarea ei de Lambru Fotiade, un vestit elenist al vremii.

« Casele cele mari » de la Domniţa Bălaşa fiind avariate de cutremurul din 1802 [5], elevii Academiei greceşti au fost din nou mutaţi în localul de peste drum de biserica Măgureanu [6].

După mutarea şcolii greceşti de la Domniţa Bălaşa, în clădirea reparată [7] a funcţionat mai departe şcoala romînească, care exista încă pe la mijlocul secolului trecut.

Urechia, *Ist. şcoalelor*, I, p. 84, 85; III, p. 103; IV, p. 126, 363; Iorga N., *Istoria învăţămîntului romînesc*, Buc., 1928, p. 118—120, 144—145 (vezi şi biserica Domniţa Bălaşa şi Şcoala de la Sf. Sava).

5. ŞCOALA DE LA MĂGUREANU **

Casele de peste drum de biserica numită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Măgureanu au fost construite de Şerban Cantacuzino voievod [8].

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, casele şi locul cu biserica de lemn au ajuns în stăpînirea lui Pîrvu Cantacuzino mare vornic (cel care a murit în luptele de la Comana împotriva turcilor, alături de trupele ruseşti conduse de maiorul Karamzin). Acesta a reclădit biserica din zid (1761 august 5, data pisaniei) şi a refăcut probabil casele. În planul rusesc al oraşului din anul 1770 aceste

* Vezi şi biserica Domniţa Bălaşa la p. 204—206.

[1] Vezi hrisovul din 1767 nov. 1 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30676).

[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 83.

[3] V. A. Urechia, *Ist. şcoalelor*, I, p. 66—67, Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. XXXVIII.

[4] Clarke, *Travels in various countries...*, VIII, p. 270.

[5] E. şi I. Virtosu, *Aşezămintele Brîncoveneşti*, p. 158.

[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 435.

[7] Arh. St. Buc., Mitrop., CDIX/66 şi CDIX/68.

** Vezi şi biserica Măgureanu la p. 222—223.

[8] Casele de lîngă biserica Sf. Ioan Grecesc au fost făcute de Şerban Cantacuzino înainte de a ajunge domn. Ele sînt pomenite într-un document din 1663, pe cînd Şerban era al II-lea logofăt (N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 23).

case sînt trecute sub numele de Parvali Cantacuzini. Atît caselor cît şi bisericii li s-a spus apoi ale Măgureanului, deoarece acesta avea casă şi moşie la Măgureni-Prahova.

În mai 1776, Tudorache Bulş, ginerele lui Pîrvu Cantacuzino, a dăruit mitropoliei atît casele cît şi biserica [1]; după închinare, acestea au devenit « Metohul Mitropoliei », nume sub care vor fi cunoscute mai tîrziu [2].

Întrucît casele erau dărăpănate, mitropolitul a pus meşteri să le repare. Ni s-au păstrat trei interesante contracte încheiate la 1778 iunie 2, iunie 6 şi sept. 19 cu cîţiva meşteri pentru repararea casei [3].

În primul contract, Pălăer (?) vătaful, Mărin ceauş şi Dumitru grecul se tocmesc cu mitropolitul să lucreze casele Măgureanului « cele stricate, de lucru lemnăriei, anume: stîlpii uşilor beciurilor şi grinzile beciurilor cu podeala pe grinzi şi cu scările şi cu stîlpii uşilor de sus şi grinzile caselor cu podeala lor şi paturile toate şi laţii de tavanuri pe supt grinzi şi îngrăditul nuelilor pentru tavanuri la toate casele şi la paraclis; şi căpriorit, lăţuit, şindrilit; şi streaşina de dedesupt tăvănită cu uluce, afară din toate uşile caselor şi din toate ferestrele şi din jăţurile şi uşile paraclisului ».

Printr-un alt contract, Nedelco vătaf de zidari şi Neagul vătaf se angajază « să-i dregem casele cele mari, însă tencuiala şi pardoseala, sobele şi tavanurile şi orice va trebui la case şi să facem şi un paraclis ».

Dintr-un al treilea contract, încheiat de Caragaş armeanul şi Costea grecul, aflăm şi din ce se compunea clădirea. Aceştia se înţeleg cu mitropolitul « să tencuim şi să tăvănim şi să pardosim toate casele preasfinţiei sale de la Măgureanu, adică patru case şi două cămări şi sala cea mare şi tinda caselor şi tinda plimbării cei din dosul caselor şi foişorul cel mare din faţă şi foişorul cel mic iar din faţă... şi ciubuce pe la ferestre şi pe la uşi şi pe la sobe şi pe unde vor mai trebui; şi coşurile chiliilor celor de jos, care vor fi să se împreune cu coşurile caselor celor de sus să le facem tot noi; şi ogeacurile, care vor să scoaţă deasupra, iar noi să le facem; şi să tencuim şi faţa caselor pe din afară, adică pe lîngă zidul paraclisului pînă în colţul zidului cămării cei din spre apă » (e vorba de Dîmboviţa — *N. S.*).

Din acest document rezultă că la Măgureanu existau nişte « case mari », avînd o sală mare, patru odăi, două cămări, două tinzi şi două foişoare, precum şi un rînd de chilii « de jos » (dinspre Dîmboviţa).

În aceste clădiri « înalte, cu beciuri şi cu deosebite odăi la poartă, cu loc deajuns pentru dascăli şi elevi », au fost mutaţi în 1803 elevii de la Domniţa Bălaşa [4], care învăţaseră în timpul verii pe lîngă clădirile dărîmate de cutemur. Aici a rămas Academia grecească şi după 1818, cînd în localul de la Sf. Sava se deschisese şcoala romînească condusă de G. Lazăr. În noul său local, Academia grecească a cunoscut ultimii ani de strălucire, avînd profesori pe renumiţii elenişti ai vremii: Lambru Fotiade, Comita şi Vardalah [5] iar director, după 1805, pe Neofit Duca [6].

La Măgureanu au învăţat, printre alţii, Eufrosin Poteca, Petrache Poenaru, Barbu Ştirbey, Nicolae Golescu şi Costache Caracaş.

[1] Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/8.

[2] În planurile din 1789—1791 ale lui Ernst şi Purcel aceste case sînt trecute sub numele mitropolitului în funcţie pe acea vreme, Cozma.

[3] Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/10, 11 şi 12.

[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 435 şi idem, *Istoria şcoalelor*, I, p. 85. Despre noile reparaţii făcute, vezi E. şi I. Vîrtosu, *Aşezămintele Brîncoveneşti*, p. 158 şi Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 361.

[5] I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884, p. 43, 193.

[6] Acesta avea idei foarte inaintate pentru vremea sa. Într-o scrisoare către Petrache Poenaru el ia apărarea sătenilor oropsiţi şi exploataţi, scriind: « Oare la voi poporul îl alcătuiesc cei cinci sute de bogaţi, care stăpînesc de la început ţara, pe urma violenţei şi a cruzimei tiranice sau, mai cu seamă, cei un milion de ţărani, care din vechime lucrează întreg pămîntul şi-l cultivă, care şi ce scot din lucrul pămîntului după lege îl dau proprietarului, covîrşiţi în tot timpul anului de nesuferite angarale, chinuiţi necontenit de toate părţile ». El condamnă cu asprime exploatarea şi lăcomia boierească, precum şi justiţia vremii: « cum s-ar putea numi lege acea balanţă stricată, care îngrămădeşte într-un talger toate pentru cei avuţi, cei lipsiţi chiar de cele zilnice avînd numai să dea? *Ce lege poate fi aceia care împarte oamenii în două, în asupriţi şi asupritori, tiranizaţi şi tirani?* » (sublinierea noastră — *N.S.*) (N. Bănescu, *Academia grecească din Bucureşti*, p. 25).

Reorganizată din nou prin hrisoavele din sept. 1814, febr. 1816 şi 1 dec. 1817 [1], şcoala grecească de la Măgureanu nu a reuşit să supravieţuiască, totuşi, ofensivei biruitoare a şcolii în limba naţională. După 1821, învăţămîntul în limba greacă a încetat [2]. În clădirile de la Măgureanu s-a deschis la 1851 liceul Sf. Sava (aşa figurează şi în planul oraşului din anul 1871).

Localul şcolii a mai fost reparat în anii 1814—1815 şi 1862 [3]. Învechită şi ruinată, clădirea de la Măgureanu a fost dărîmată în anul 1881, cu prilejul canalizării rîului Dîmboviţa.

Urechia V. A., *Ist. şcoalelor*, IV, p. 151—152, 153, 154—155; Iorga N., *Istoria învăţămîntului romînesc*, Buc., 1928, p. 145—146, 154—157; Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 112—113 (vezi şi şcoala de la Sf. Sava).

b) SPITALE

În cele ce urmează vom prezenta spitalele bucureştene zidite în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca monumente ale epocii respective. Din acest punct de vedere, spitalele oraşului nostru nu au făcut pînă acum obiectul unui studiu special; monografiile dedicate unora din aceste instituţii au ca obiect istoricul şi dezvoltarea lor (numărul paturilor şi bolnavilor, modul cum erau trataţi etc.), viaţa şi activitatea medicilor, veniturile şi epitropiile spitalelor, aspecte care — în lucrarea de faţă — nu ne preocupă.

Înainte de întemeierea primelor spitale şi chiar după înfiinţarea acestora, pe lîngă unele biserici din oraşul nostru, existau cîteva chilii sau clădiri mizere, în care erau adăpostiţi bătrînii, infirmii şi copiii. Asemenea clădiri sînt amintite la bisericile Sf. Vineri, Manea Brutaru, Antim etc.

În afară de aceste adăposturi (aziluri sau orfanotropioane), pe lîngă unele biserici (de pildă, la Sărindar) unde se afla cîte o icoană, căreia îi mersese vestea că este « făcătoare de minuni », existau de asemenea chilii, unde se adunau bolnavii în aşteptarea vindecării, care, fireşte, nu avea de unde veni.

Cînd oamenii au început să se convingă că nici icoanele « făcătoare de minuni », nici moaştele cutărui sfînt nu-i pot vindeca, au început să întemeieze spitale. Primul asemenea spital din oraşul nostru a fost clădit la începutul secolului al XVIII-lea, la mănăstirea Colţea, pentru bolnavii cu « rane ». În cursul acestui secol, s-au mai înfiinţat încă trei spitale, două pentru ciumaţi (la Sf. Visarion şi apoi la Dudeşti) şi unul pentru « boale horniceşti » (cronice), la Pantelimon.

În primele decenii ale secolului următor, numărul spitalelor din Bucureşti a crescut cu încă două (Filantropia şi Brîncovenesc) [4].

Din aceste şase vechi spitale bucureştene, două au dispărut (Sf. Visarion şi Dudeşti), iar celelalte patru au fost reconstruite în a doua jumătate a secolului trecut sau în secolul nostru.

[1] Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 371—374, 381 şi urm. Cu prilejul acestor reorganizări, s-a introdus — în afară de litere, ştiinţe, limbi străine, istorie şi geografie — şi studiul dreptului, predat de juristul Nestor mare clucer.

[2] Un document din 1826 mart. 27 arată că metohul mitropoliei « au fost şcoală » (Bucureştii vechi, I—V (1930—1934), p. 58).

[3] Arh. St. Buc., Ministerul Instrucţiunii, dos. 1227/1862.

[4] În afară de aceste spitale, în timpul războaielor ruso-austro-turce — care se purtau şi pe teritoriul ţării noastre — anumite clădiri din oraş erau transformate temporar în spitale. Astfel, în timpul războiului dintre 1806—1812, au fost transformate în spitale Curtea Arsă, casa lui Grigore Brîncoveanu, casele de la Domniţa Bălaşa (E. şi I. Vîrtosu, *Aşezămintele Brîncoveneşti*, p. 159) etc. Se înţelege că în lucrarea noastră nu ne vom ocupa decît de spitalele permanente.

1. SPITALUL COLŢEA *

A fost primul spital ce s-a construit în oraşul nostru. A fost zidit de spătarul Mihail Cantacuzino, la începutul secolului al XVIII-lea (între 1703 şi 1707) [1]. Este pomenit prima oară în documente la 1708 aprilie 17 [2].

După cum spun documentele, spitalul a fost făcut pentru « bolnavi de cei cu răni şi buboşi » [3]. Aceştia trebuiau să fie îngrijiţi gratuit în spital [4], care avea pentru hrana şi îngrijirea bolnavilor numeroase venituri lăsate de ctitori.

Cu toate acestea, către sfîrşitul secolului al XVIII-lea, Raicevich ne informează că săracii erau primiţi în spitale cu mare greutate [5].

La 1739 februarie 27, spitalul a ars în parte (acoperişul), fiind reparat în acelaşi an.

Prima construcţie a spitalului avea două corpuri, cîte unul pe fiecare parte a paraclisului « Sf. doctori fără de arginţi » (făcut pentru bolnavii spitalului); o clădire era pentru bărbaţi şi alta pentru femei, fiecare avînd cîte 12 paturi.

La 1761 mai 11 se vorbea de « spitalurile ceale vechi » de la Colţea [6], fără să se precizeze însă dacă se construiseră şi alte clădiri mai noi.

În 1795, s-a adăugat la vechea construcţie a spitalului, în partea dinspre sud, « un osebit spital », o clădire înaltă cu trei săli mari, pentru femei [7], numit, după aceea, spitalul de sus « al doamnei ».

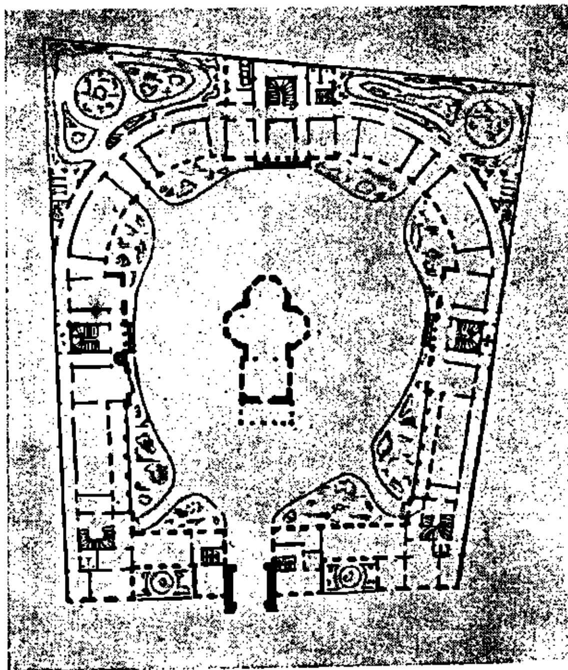

Fig. 54. — Planul spitalului Colţea — 1887 (după Al. Găleşescu, *Eforia*).

După o descriere făcută de dr. Caracaş, pe la începutul secolului trecut, clădirea spitalului avea o formă pătrată, cu pereţii înalţi de cinci stînjeni, fiind înconjurată de toate părţile de diferite alte construcţii. Clădirile din jurul spitalului erau înalte de doi-trei stînjeni, avînd fiecare cîte două ferestre orientate spre curtea spitalului. Spitalul avea 30 de încăperi, din care numai patru erau pentru bolnavi; cele mai multe erau folosite drept locuinţe, iar unele erau pustii. Clădirea făcută la 1795 era deja părăginită, trebuind să fie reparată.

Treizeci de bolnavi zăceau de-a valma în încăperi mici şi murdare [8], într-o atmosferă îngrozitoare, otrăvită de mirosul rănilor infectate şi al dependinţelor insalubre.

* Vezi şi m-rea Colţea, la p. 182—186.

[1] Un document din 1709 martie 29 arată că Mihai Cantacuzino mare spătar, vrînd să facă bolniţă şi casă de străini, cumpărase locul de la mitropolie şi făcuse întîi biserica (aceasta era gata în 1702) şi apoi, în jurul acesteia, « case... pentru odihna celor neputincioşi » (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/32).

[2] I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 92—93.

[3] Cf. un document din 1735. În *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 342, se arată că spătarul Cantacuzino a făcut « spital de bolnavi cu rane, ce se cuprinde în 24 de paturi, casă pentru chirurg şi spiţărie ».

[4] Doc. din 1753 octombrie 8 (I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 151).

[5] *Osservazioni*, p. 244. Afirmaţia sa este confirmată şi de documente. Alexandru Moruzi arăta, de pildă, că, deşi « spitalul este îndestulat cu multe mili şi privilegii, totuşi bolnavii (se înţelege cei săraci, *N.S.*) nu sînt primiţi în spital, şi, dacă sînt primiţi, nu sînt îngrijiţi. Căutarea cea trebuincioasă nu şi-o au bolnavii pe deplin »...

[6] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 167.

[7] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 713—715 şi VII, p. 532. Vezi hrisovul din 1795 la Acad. R.P.R., ms. rom., nr. 26, f. 225.

[8] Cînd cineva scăpa teafăr din acest spital era trecut într-o cameră mai curată a convalescenţilor, înfiinţată în 1798 « pe lîngă cele două odăi mari ale spitalului de jos » (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 532).

Dărăpănat de cutremur, precum şi din lipsa de grijă a epitropilor, vechiul spital a fost dărîmat în anul 1836. A fost refăcut în anii următori, de arhitectul Conrad Schwink, după planurile arhitectului Faiser, fiind terminat în 1842 [1].

Fig. 55. — Turnul şi parte din vechiul spital Colţea (foto Muzeul de artă al R.P.R.).

O descriere din 1846 ne arată că noul spital avea două caturi, patru odăi cu cîte 14 paturi şi alte cîteva pentru femei.

În anul 1849 s-a adăugat un etaj la clădirea rotundă a spitalului.

[1] Despre reconstruirea spitalului vezi *Analele parlamentare*, 1847—1848, p. 547, 555, 563 passim; vezi şi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1521, 1846.

Nici această a doua clădire a spitalului Colţea nu a durat prea mult; în anul 1887, a fost dărîmat din nou şi pe locul lui s-a construit spitalul actual.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 657; *Eforia spitalelor civile, 1832—1932*, Buc., 1932, p. 11—14; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 92—93; Samarian Pompei, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaş (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 144—146; Berindei Dan, *Spitale în Bucureştii veacului al XVIII-lea* (*Munca sanitară*, 1957, nr. 3, p. 275—276); Sîrbu Cornelia, *Spitalul Colţea*... (*Informaţia Bucureştiului*, 7 sept. 1959).

2. SPITALUL PANTELIMON *

A fost construit odată cu biserica de la Pantelimon de Grigore Ghica, fiind terminat în 1750 [1]. A fost destinat celor care sufereau de « boale horniceşti » (cronice) [2].

Spitalul avea la început 12 paturi; la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, în timpul domniei lui Alexandru Moruzi, i s-au mai adăugat încă 18 paturi.

Avariat de cutremurul din 1802 [3], spitalul a fost reparat după aceea.

O descriere a dr. Caracaş, de la începutul secolului al XIX-lea, ne prezintă spitalul ca fiind o clădire cu săli joase, în care domnea o atmosferă îngrozitoare. Faţă de mizeria şi sărăcia acestor clădiri, casele domneşti mari şi înalte din curtea mănăstirii, unde venea domnul cu ocazia hramului bisericii [4], apăreau ca o clădire luxoasă, din altă lume.

În 1817 la clădirile vechi s-a adăugat o clădire nouă, mai înaltă şi mai încăpătoare. În 1860 această clădire ajunsese în ruină [5].

Spitalul a fost reparat în timpul domniei lui Grigore Ghica, în 1824, cînd i se mai adaugă şase paturi. A fost dărîmat şi refăcut în 1867—1868, prin stăruinţa doctorului Carol Davilla. Cu prilejul reconstruirii, s-a bătut şi o medalie comemorativă, la 1868 iulie 27.

Fig. 56. — Planul spitalului Pantelimon — 1867 (după Al. Găleşescu, *Eforia*).

Musceleanu Gr., *Prima fundaţiune a ospiciului Sf. Pantelimon şi reedificarea lui*, Buc., 1868; Găleşescu, *Eforia*, p. 165—310, <documente>, 629—654 <istoric> şi 918; *Eforia spitalelor civile*, 1832—1932, Buc., 1932 p. 15—20; Bibescu G., *Domnia lui G. Bibescu*, vol. II, Buc., 1894, p. 615—626 <actul de fundaţie a spitalului>; Samarian Pompei, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaş (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 146—149 <descriere>; Berindei Dan, *Spitale în Bucureştii veacului al XVIII-lea* (*Munca sanitară*, 1957, nr. 3, p. 275—276).

* Vezi şi m-rea Pantelimon la p. 240—241.

[1] Cf. şi D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 157.

[2] Un document din 1752 spune că domnul zidise: « case de treabă şi de odihnă a bărbaţilor bolnavi şi muieri bolnave (ori de ce treaptă ar fi) cu 12 paturi ».

[3] Doc. din 1813 februarie 6 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 1012—1013).

[4] Un document din 1753 februarie 1 arată că în vremuri liniştite aici era « loc de plimbare şi de desfătare a domnului » (Acad. R.P.R., CCCLXIII/16).

[5] Vezi dosarul despre clădirea noului spital, la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 3052/1858; despre reparaţiile din 1862, vezi ibidem, 1070/1862.

3. SPITALUL SF. VISARION

A fost zidit de Grigore Ghica [1], în jurul anului 1750, odată cu spitalul Pantelimon şi aproape de acesta, ca spital pentru ciumaţi [2]. Lîngă clădirile spitalului s-a construit şi o biserică cu hramul Sf. Visarion [3]. Dintr-un document din timpul lui Caragea, rezultă că lîngă biserică erau numai două chilii pentru bolnavii de ciumă şi lingoare [4].

Fiind mic şi neîncăpător pentru numeroşii bolnavi, în 1786 se cerea înfiinţarea de « surle » (colibe) şi bordeie, în care să fie « lazaretul zmereduiţilor », unde aceştia să rămînă vreme de 40 de zile [5]. Cînd numărul bolnavilor se înmulţea, se foloseau pentru adăpostirea lor şi casele locuitorilor din Pantelimon.

Dr. Caracaş afirmă că spitalul de ciumaţi de la Visarion a fost desfiinţat în anul 1797 (după înfiinţarea celui de la Dudeşti).

Gălăşescu Al., *Eforia*, p. 291—299; Samarian Gh. Pompei, *Din epidemiologia trecutului romînesc, Ciuma*, Buc., 1932, p. 77—78, 87—88, 91—93, 123; Idem, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaş (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 149; Berindei D., *Spitale în Bucureştii veacului al XVIII-lea* (*Munca sanitară*, 1957, nr. 3, p. 276).

4. SPITALUL DUDEŞTI

A fost întemeiat în timpul domniei lui Alexandru Moruzi [6] în anul 1796, pentru ciumaţi, deoarece micul spital de la sf. Visarion devenise neîncăpător pentru numărul mare de bolnavi.

Ni s-au păstrat cîteva documente care arată împrejurările şi modul în care a fost construit. La 1796 aprilie 2, Moruzi vodă stabileşte ca vornicii Brîncoveanu şi Costache Ghica să se ocupe de zidirea spitalului, care trebuia isprăvit în trei luni [7]. La 1796 iulie 8 se arată că spitalul urma să aibă trei-patru apartamente şi o bisericuţă foarte mică [8].

După cum rezultă din documente, spitalul a fost zidit în vara anului 1796 [9]. Din hrisovul domnului, din 1796 iulie 1, şi dintr-un alt document, din 1798 ian. 22, aflăm că localul era situat pe moşia fostului mare logofăt Nicolae Dudescu, avînd o suprafaţă de 278 pogoane. Domnul arată că se zidiseră două clădiri (două « spitale », menţionează documentul), una cu 15 odăi « pentru prostime » şi, separat, o alta « pentru oamenii de bună stare » (şi aici se făcea diferenţa de clasă între bolnavi), cu patru « stări », fiecare avînd o odaie mică şi o cameră. În afară de aceste clădiri, se mai construise o altă « sălăşluire mare, pentru curăţenia celor molip-

[1] Cf. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 399.

[2] Hrisovul ctitorului, din 1750, arată că aici erau « osebite spitaluri mai într-o lături şi mai depărtate de zidirea sfîntului lăcaş al sf. Pantelimon, ca acelea să fie numai de bolnavi care ar pătimi de primejdioasele boale, adică de ciumă şi de lingoare; însă acestea (spitalurile) să fie fără de număr »... După părerea domnului, « spitalurile » erau « bine îngrijite şi întemeiate şi cu gard mare şi temeinic de jur împrejur îngrădite » (Samarian, *Ciuma*, p. 87—88). Vezi şi hrisovul de organizare din 1753 februarie 1 (Acad. R.P.R., CCCLXIII/16).

[3] Cf. şi doc. din 1784 noiembrie 15 (V. A Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 512) şi 1813 martie 12 (*idem*, X, p. 1020).

[4] În hrisovul din 1796 se afirmă însă că la spitalul Visarion erau patru odăi cu 40 de bolnavi (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 725 şi urm.).

[5] Samarian, *op. cit.*, p. 131.

[6] Cf. şi cronica lui Dionisie Eclesiarhul, care arată că domnul « a poruncit de au zidit spital mare, la marginea Bucureştilor, cu multe hodăi, şi au făcut şi biserică în mijlocul curţii spitalului » (*Tezaur de monumente*, II, p. 184), D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 182 şi III, p. 166, *Bis. ort. rom.*, 1902, p. 476.

Un document din 1798 ian. 22 spune că domnul a făcut « un îndestulat şi statornic spital de ciumă, cu mult mai mare decît cel dintîi, care să aibă şi analoghie cu epidemiile cele mari » (Arh. St. Buc., Suluri, nr. 49).

[7] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 719—720.

[8] *Ibidem*, p. 722.

[9] Despre clădirea spitalului (pregătirea materialului, meşteri, venituri, epitropi etc.) vezi Arh. St. Buc., Mitrop., pach. CDIX şi CDVII/7.

siți, dar sănătoși, care se numește lazaret »; acesta avea 40 de camere, 20 aproape de apa Dîmboviței (fiecare cu o curte și un puț) și 20 spre satul Dudești (cîte două într-o curte). Aceste odăi erau înșirate pe un drum lung, închis la ambele capete cu cîte o poartă. Lîngă lazaretul dinspre Dudești fuseseră construite încă 12 căscioare, pentru cei bănuiți de ciumă [1], precum și o « casă înaltă », cu odăi pentru epistați, și magazii pentru păstrarea zaherelei.

Biserica spitalului, cu hramul sf. Haralambie, Alexandru și Visarion avea două intrări: una din spitalul « de obște » și alta din afara spitalului, care era închisă în timp de boală [2].

Noului spital I s-au dat pentru întreținere veniturile a trei din marile mănăstiri ale țării: Cozia, Tismana și Cîmpulung [3], și 60 de oameni cu căruțe, numiți « spitalioți », care aduceau bolnavii și lucrurile acestora.

Reparat în anul 1806 [4], spitalul a servit ca adăpost bolnavilor de ciumă în timpul domniei lui Caragea, cînd această boală a secerat mii de vieți. Celebra « ciumă a lui Caragea » a fost descrisă de marele scriitor Ion Ghica.

În 1807 octombrie 26 încăpeau în acest spital 500 de bolnavi [5], iar mai tîrziu doctorul Caracaș arată că erau înghesuiți în camerele spitalului mai mult de 1 000 de oameni. Precum se vede, spitalul de la Dudești era destul de încăpător, fiind cel mai mare în acea vreme.

Descrierea dr. Caracaș, bun cunoscător al stării sanitare a Țării Romînești la începutul secolului al XIX-lea, completează cunoștințele noastre despre spitalul de la Dudești. Deși construită de curînd, clădirea era aproape în ruină la începutul secolului, semănînd mai mult a temniță decît a spital. Spitalul era compus din două rînduri de camere mici, separate una de alta printr-o curte, lungă cît clădirea, și lată de patru stînjeni. La fiecare din capetele curții, care avea formă de paralelogram, era cîte o poartă. Ușile și ferestrele camerelor dădeau spre această curte. Fiecare cameră avea și cîte o altă ușă și cîte două ferestre către o a doua curte, înconjurată de zid. Lîngă această clădire, spre apus, se găsea un alt spital, cu 40 de încăperi, și separat 30 de camere, pentru convalescenți. Un edificiu înalt, în care se găsea administrația, completa clădirile spitalului.

Spitalul a fost reparat în 1817 [6], și în 1824 [7]. După ce a trecut ciuma lui Caragea și aceea din 1824, a devenit spital de boli obișnuite. În 1835, nefericiții care nu mai încăpeau în temnița de la Curtea Veche au fost transportați la spitalul Dudești [8]. Deși nu este trecut în planul orașului din 1852, este pomenit totuși într-un document din 1853 [9]. Nu știm exact data la care a fost dărîmat spitalul de la Dudești. După părerea lui D. Papazoglu, ruine ale acestui spital mai puteau fi văzute, către sfîrșitul secolului trecut, între Dudești și Cățelu.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 661—663; Samarian Pompei, *Din epidemiologia trecutului romînesc. Ciuma*, Buc., 1932, p. 207—216; Idem, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaș (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 149—151; Berindei Dan, *Spitale în Bucureștii veacului al XVIII-lea* (*Munca sanitară*, 1957, nr. 3, p. 278—279). Vîrtosu E., *Chrysobulles valaques ornés de portraits princiers. Un chapitre nouveau de diplomatique roumaine*, Buc., 1947, p. 8—10.

[1] V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 725, Muzeul de istorie Buc., nr. 13058 și Arh. St. Buc., Suluri, nr. 49.

[2] Biserica este menționată și în catagrafia din 1810, cînd satului i se spunea Spital Nou (*Bis. ort. rom.*, 1914, p. 847—848).

Faptul că biserica avea ca hram trei sfinți l-a făcut pe Ionescu-Gion să creadă că este vorba de trei spitale; el se întreba unde or fi celelalte două? (*Ist. Buc.*, p. 662).

[3] Arh. St. Buc., Mitrop., CDVII/17; despre ajutoarele date spitalului, vezi ibidem, pach. CDXI. Cele trei mănăstiri au fost scoase de sub epitropia spitalului în 1808 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 339).

[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 140.

[5] *Ibidem*, p. 565.

[6] Arh. St. Buc., Mitrop. CDXI/13.

[7] La 1824, cu ocazia reizbucnirii flagelului ciumei, Ioan sin Dobre notează că s-a reparat spitalul Dudești « ce este pentru ciumați » (ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).

[8] *Analele parlamentare*, 1835—1836, p. 697.

[9] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2645/1853.

5. SPITALUL FILANTROPIA (Spitalul Nemernicilor)

După informaţiile pe care le dă doctorul Caracaş, primul spital — numit şi Spitalul Nemernicilor — era instalat în 1811 în afara oraşului, într-o clădire veche, care fusese înainte fabrică de haine[1]. În această clădire veche şi ruinată, unde încăpeau 50 de bolnavi, a fost adăpostit spitalul timp de trei ani.

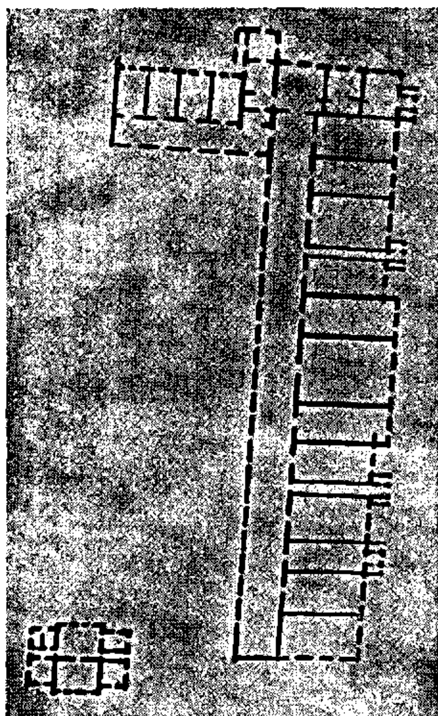

Fig. 57. — Planul spitalului Filantropia, 1871 (după Al. Gălesescu, *Eforia*).

În 1813[2], din iniţiativa doctorului Caracaş şi cu ajutorul mai multor boieri (marele ban R. Golescu, fostul mare ban Gr. Brîncoveanu, clucerul C. Brăiloiu etc.) şi negustori, s-a început o clădire nouă, lîngă cişmeaua lui Mavrogheni. Construirea clădirii a fost întreruptă din pricina ciumei (se zidise numai parterul). Clădirea a fost terminată în 1815. În 1817, în centrul clădiriilor s-a construit un paraclis[3].

O descriere a doctorului Caracaş arată că prima clădire a spitalului avea 20 de camere, din care nouă pentru bolnavi iar restul locuinţe pentru personal. Clădirea era lungă de 52 stînjeni şi lată de nouă şi jumătate. Spre miazăzi era un coridor pe toată lungimea localului, care avea 30 de ferestre. După părerea aceluiaşi, clădirea era frumoasă şi confortabilă; în ea încăpeau 60—90 bolnavi.

În 1825 (după părerea doctorului Caracaş, 1821 după Găleşescu), s-a adăugat spitalului o nouă clădire.

Fiind dărăpănat, spitalul a fost reparat în parte în 1834 şi 1839, cînd i s-au făcut şi unele noi adăugiri (clădire pentru maternitate). În 1871 s-a adăugat un etaj localului din mijloc şi s-a reparat paraclisul, care a fost pictat de G. Tattarescu.

Spitalul a fost reconstruit în 1890, adăugîndu-i-se noi clădiri în 1897—1898 şi în 1925.

Găleşescu Al., *Eforia*, p. 311—345, 655—685; *Eforia spitalelor civile, 1832—1932*, Buc., 1932, p. 24—25; Samarian Pompei, *O veche monografie sanitară a Munteniei de doctorul Constantin Caracaş (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 1—10, 148, 151—161; Idem, *Medicina şi farmacia în trecutul romînesc*, II, p. 155; Petrovici G., *Cum a luat fiinţă Spitalul Filantropia din Bucureşti* (*Munca sanitară*, I (1952), p. 57—59); Berindei Dan, *Contribuţii la istoria sanitară a războiului ruso-turc din 1806—1812* (*Studii şi cercetări de istoria medicinei*, II (1958); Vîrtosu Em., *Sigiliul Spitalului Nemernicilor din Bucureşti* (*Studii şi cercetări de istoria medicinei* I (1957) p. 347—349).

[1] V. A. Urechia spune că prima clădire a spitalului fusese în oraş şi apoi se mutase « la zidirea unde se cheamă fabrica de postav ». (*Edilitatea sub Caragea*, p. 91).

[2] Un document din 1813 iulie 26 (publicat de V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 1030) arată că spitalul se începuse « acum din temelie », iar un altul, din 1813 iulie 30, (publicat de acelaşi Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 1031—1035; vezi şi Arh. St. Buc., Mitrop., CDXIII/1), arată că spitalul nu se putuse încă termina (Vezi şi hrisovul de mile din 1814 mai 28, la V. A. Urechia, X, p. 1024).

[3] Într-un document din 1817 oct. 23, păhărniceasa Ecaterina Fărcăşanu se declara nemulţumită de « arhitectonul » Hartl — care zidise paraclisul — dar nu-i făcuse « lucru bun », după zapisul ce-i dăduse.

6. SPITALUL BRÎNCOVENESC

A fost făcut de Safta Brîncoveanu în anii 1835—1837; construcția a fost isprăvită la 1837 noiembrie 28, iar inaugurarea festivă s-a făcut la 1838 octombrie 14 [1].

Spitalul a fost clădit de arhitectul Ioseph Hartl. Contractul de construire al spitalului, încheiat la 1835 august 28 cu Safta Brîncoveanu [2], prevede pe larg felul în care trebuia să fie

Fig. 58. — Spitalul Brîncovenesc. Fotografie veche (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

ridicat spitalul. Arhitectul se obliga să pună de la el tot materialul « cu tot lucrul de zidărie, dulgheriie, herăriie, pietrăriie și de orice meșteșug va fi trebuință » și să-l dea sub cheie proprietarei locului.

După planurile întocmite, spitalul urma să aibă o formă dreptunghiulară, cu lungimea de 22 de stînjeni și lățimea de 11 și două palme. Temeliile spitalului se făceau în felul următor: se săpa un șanț adînc, pe fundul căruia se băteau pari lungi de un stînjen și groși de o palmă, cîte 24 de pari pe stînjen; peste acești pari se așezau patru rînduri de scînduri groase care se legau apoi cu « ghermele » bătute în piroane. Peste aceste temelii de lemn se clădea apoi zidul care, pînă la grinzile dușumelei catului de jos, avea patru cărămizi lățime și 10 palme înălțime. Între aceste ziduri se punea pămînt bătut și peste el dușumeaua. Pivnița era săpată în pămînt doar de trei palme (restul înălțimii ei era acoperit de cele 10 palme cît măsura distanța de la suprafața pămîntului la nivelul dușumelelor). Zidurile exterioare trebuiau să aibă la parter o grosime de trei cărămizi și jumătate, iar cele despărțitoare de două cărămizi și jumătate; pentru cele de la etaj se prevăzuse cîte două cărămizi și jumătate și respectiv două. Înălțimea ambelor caturi era de cîte doi stînjeni și jumătate. Scara ce ducea la etaj urma să fie « rotundă » iar treptele prinse în zid numai la un capăt « precum este la Știrbei » (la casa de pe

[1] Vezi testamentul ctitoricesc din 1835 octombrie, hrisovul lui Alexandru Ghica din 1836 martie 25, pentru întemeierea spitalului, și versurile scrise de Iancu Văcărescu pentru inscripția spitalului, în 1837, la E. și I. Vîrtosu, *op. cit.*, și Muzeul de istorie Buc., nr. 25069, 25164 și 30678.

[2] E. și I. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 285—292 și Muzeul de istorie, Buc., nr. 30920 și 30922.

Podul Mogoşoaei a lui Barbu Ştirbey marele logofăt, construită de curînd)[1]. Învelitoarea spitalului se făcea de tablă « de her muscălesc ».

În contract se prevedea, de asemenea, numărul ferestrelor şi uşilor, al paturilor etc. Precum se vede din cele de mai sus, acest contract ne dă preţioase informaţii asupra modului cum se construiau clădirile mari din oraşul nostru în deceniul patru al secolului trecut.

La început, spitalul a avut şase săli mari cu 60 de paturi[2]. În 1842 acelaşi arhitect a mai construit o nouă aripă, lungă de 22 stînjeni şi jumătate şi lată de 6 şi 3 palme, unde încăpeau încă 40 de paturi. Construcţia acestei aripi s-a făcut în acelaşi fel ca şi prima clădire. Cele două aripi ale spitalului au fost legate cu un pălimar lung de 15 stînjeni şi lat de un stînjen şi 3 palme[3].

În anul 1856—1859 acestor clădiri li se adaugă un nou local şi spiţeria.

Vechile clădiri ale spitalului au fost dărîmate, pe locul lor construindu-se actualul spital, în anii 1904—1906.

Hrisovul domnesc şi testamentul ctitoricesc al Spitalului Brincovenesc, Buc., 1838, 26 p. şi Buc., 1845, 26 p.; Gomoiu V., dr. şi V. Plătăreanu dr., *Centenarul Spitalului Brîncovenesc, 1837—1937*, Buc., 1937, 462 p.; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 237; Vîrtosu I., *Din trecutul Aşezămintelor Brîncoveneşti*, Buc., 1938 <istoric>; Vîrtosu Emil şi Ion, *O sută de ani de la înfiinţarea Aşezămintelor Brîncoveneşti (1838—1938). Documente pentru istoria bisericii, şcoalei şi azilului Domniţa Bălaşa, precum şi a Spitalului Brîncovenesc*, Buc., 1938, LIV+479 p. <istoric, documente, bibliografie, p. 468—475> (recenzia lui N. Iorga, în *Rev. ist.*, XXV (1938), p. 89—91).

c) ALTE INSTITUŢII

1. CARVASARAUA (localul vămii)

A fost construită în anul 1778 pe un loc « sterp » (viran) al mănăstirii Colţea[4], situat în apropierea vestitului han al mănăstirii Sf. Gheorghe Nou, unde veneau marii negustori (toptangii) cu mărfuri aduse din străinătate. Se găsea între b-dul Colţea şi str. Sfinţilor şi era alcătuită dintr-o clădire mare şi o magazie boltită, unde se depozitau mărfurile aduse la vamă. În 1836 magazia Carvasaralei fiind stricată, s-a făcut contract cu arhitectul Konrad Schwink pentru refacerea ei, după devizul lui Hartl[5].

Carvasaraua domnească din centrul oraşului a existat pînă după mijlocul secolului trecut. În anul 1868, încăperile fostei Carvasarale, situate în str. Colţei nr. 29, erau închiriate[6]; Carvasaraua se desfiinţase, deci, înainte de această dată.

2. CASA SFATULUI ORĂŞENESC

După cît se ştie, oraşul nostru — care se bucura în secolele XVI—XVII de o oarecare autonomie din partea domniei — era condus de un judeţ, ajutat de un sfat compus din 12 pîrgari, aleşi dintre orăşenii cei mai bogaţi. Această administraţie orăşenească repartiza şi

[1] Despre aceasta vezi mai sus p. 59—60.
[2] Vezi un plan din 1840 al clădirilor spitalului, la Muzeul de istorie, Buc., nr. 25166.
[3] Contractul din 1842 martie 17, la E. şi I. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 378—380.
[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 107 şi VII, p. 531—532.
[5] I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 345, 346, 347.
[6] *Ibidem*, p. 376.

strîngea dările cuvenite domniei de la locuitorii capitalei, confirma schimbările de proprietate intervenite în cuprinsul orașului, judeca diverse pricini mărunte ivite între orășeni sau dădea mărturii pentru diverse alte pricini (mai ales ca hotarnici).

Județul păstra sigiliul și catastivul orașului, în care se treceau toate proprietățile din capitală. Probabil că tot la locuința acestuia se întruneau pîrgarii cînd aveau de luat unele hotărîri mai importante (de cele mai multe ori, pentru judecarea diverselor pricini sau pentru hotărnicii, ei se deplasau la fața locului).

În secolul al XVIII-lea, autonomia orașului și, odată cu aceasta, atribuțiile județului și pîrgarilor s-au restrîns treptat; către sfîrșitul secolului, domnii au numit un vornic al politiei, care îndeplinea atribuțiile vechei administrații orășenești, plus altele noi.

Regulamentul Organic a reînființat — sub altă formă și organizare — vechiul sfat orășenesc: acesta era compus din cinci membri, aleși numai de cetățenii orașului care aveau o anumită situație materială. Primul sfat orășenesc, ales în anul 1831, a fost alcătuit din vornicul C. Cantacuzino, G. Bibescu, G. Papa, Ioan Răducanu și Ștefan Ioan (precum se vede, doi boieri și trei negustori).

Casa Sfatului orășenesc, amintită la 1835, se găsea în piața Sf. Gheorghe [1]; pe la 1842, se afla pe Calea Călărași colț cu ulița Dobroteasa (în apropierea bisericii Sf. Vineri), iar în planul orașului din 1852 figurează în fosta piață Bibescu. Această clădire fiind dărîmată în 1882, Sfatul orășenesc s-a mutat în fosta casă Hagi Moscu din ulița Colței nr. 40 [2].

Moisil C., *Primul sfat orășenesc al Bucureștilor* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 136—154); Moscu Hagi Em., *O casă veche boerească în mahalaua Colței, fosta primărie* (*Ibidem*, p. 80—86).

3. PRIMĂRIA VECHE (Casa orașului)

A fost construită în anul 1842 de arhitectul Xavier Villacrosse și de meșterul Andrei Stamate, la capătul străzii Bazaca, spre piața Sf. Gheorghe, în apropierea fostei biserici Sf. Anton de lîngă pușcărie. A fost inaugurată, cu deosebit fast, în ziua de 28 oct. 1843. Noul local al Primăriei a ars în cursul marelui incendiu din 23 martie 1847 și nu a mai fost refăcut.

Dicț. Rom., I, p. 697; Potra G., *Primăria Capitalei acum o sută de ani* (*Gazt. municip.*, XI (1942), nr. 515).

4. CAZĂRMI

În secolele XVI—XVII în orașul nostru existau numeroși slujitori și lefegii, cu atribuții militare, în timp de război, și administrative, în timp de pace. Cei mai mulți dintre acești slujitori și lefegii locuiau în casele proprii, situate în apropierea curții domnești sau în anumite mahalale ale orașului; parte dintre lefegii locuiau în incinta curții domnești, în clădirile special construite pentru ei [3]. Acești seimeni lefegii aveau ca principală atribuție paza curții domnești și a închisorii din curtea palatului.

[1] *Analele parlamentare*, 1834—1835, p. 430.
[2] Despre aceasta vezi mai sus p. 75—76.
[3] Despre aceste clădiri de la Curtea Veche și Curtea Arsă vezi mai sus p. 30—31 și 35.

De la sfîrşitul secolului al XVII-lea, numărul slujitorilor se împuţinează iar reforma lui Constantin Mavrocordat îi desfiinţează, lăsînd un număr foarte redus la isprăvniciile judeţelor, nou înfiinţate. În secolul al XVIII-lea, locul seimanilor şi nemţilor din garda domnească îl iau arnăuţii. Documentele vremii nu semnalează nici în acest secol existenţa unor cazărmi construite pentru unităţile de arnăuţi şi seimeni ageşti, însărcinaţi cu paza şi ordinea oraşului.

Primele cazărmi ale oraşului nostru s-au construit după înfiinţarea armatei naţionale, în vremea Regulamentului Organic. În primii ani de la organizarea armatei, au fost folosite drept

Fig. 59. — Cazarmă veche în Bucureşti pe la 1855. Acuarelă de locot. Ferel (din *Bucureştii vechi*).

cazărmi două din hanurile oraşului: hanul Golescu, în 1831 [1], şi Beilicul. Ultimul, construit de Alexandru Ipsilanti pentru găzduirea turcilor, a fost grav avariat de cutremurul din 1838, ajungînd în « desăvîrşită dărăpănare » şi ameninţînd cu prăbuşirea [2]. După cutremur se cerea înfiinţarea unui nou local pentru cazarmă, în locul Beilicului, ce nu mai putea fi folosit.

Prima cazarmă construită în oraşul nostru este cea din Dealul Spirei, clădită în timpul domniei lui Alexandru Ghica (1834—1842), de la al cărui nume i s-a spus uneori cazarma Alexandria [3]. Lîngă această cazarmă, situată mai sus de Curtea Arsă, a avut loc la 13 septembrie 1848 eroica luptă a pompierilor, cu turcii, veniţi să înăbuşe revoluţia din Ţara Romînească [4].

A doua cazarmă este cea de la Malmaison, care exista în anul 1848 [5].

5. SALA OBŞTEŞTII ADUNĂRI

Lîngă biserica mitropoliei (la sud de aceasta, aproximativ pe locul dintre clopotniţă şi Palatul Marii Adunări Naţionale şi pe o parte din locul acestuia), se găsea, la începutul deceniului IV şi în deceniile următoare ale secolului trecut, sala unde se întruneau membrii Obşteştii Adunări.

[1] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, Buc., 1935, p. 60.
[2] *Analele parlamentare*, 1837—1838, p. 315.
[3] După o descriere contemporană — făcută de A. Pelimon, *Revoluţiunea romînă din 1848*, p. 84 — această cazarmă era alcătuită din « două rînduri de casę, cu curte la mijloc în formă de paralelogram ».
[4] Vezi descrierea luptei, în *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 167—169 şi A. Pelimon, *op. cit.*, p. 220—231.
[5] *Anul revoluţionar 1848*, IV, p. 102.

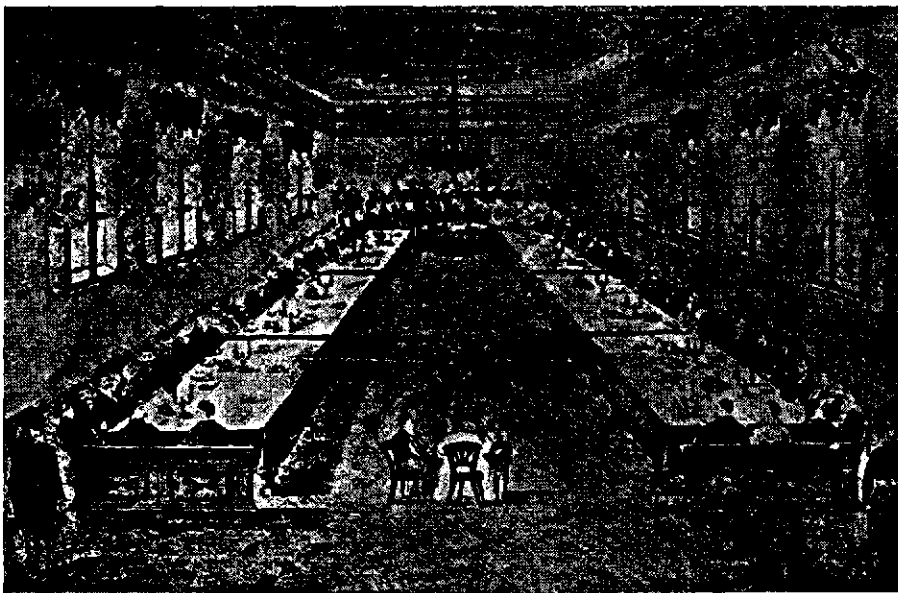

Fig. 60. — Sala Obşteştii Adunări la 1831 (din *Bucureştii vechi*).

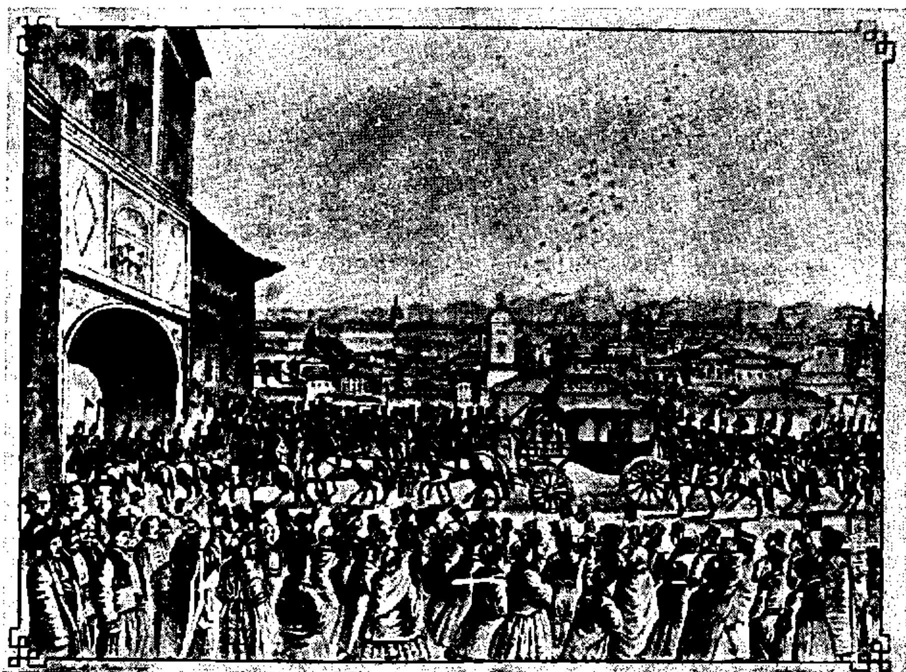

Fig. 61. — Intrarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza la mitropolie, pentru deschiderea Camerei, la 29 februarie 1860 (din *Bucureştii vechi*).

Această sală a fost martora unui eveniment de seamă din istoria patriei noastre: dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza, sub presiunea maselor populare, şi unirea celor două ţări, al cărei centenar s-a serbat în 1959.

Sala avea un mic vestibul în faţă. După descrierea lui Demidov, din 1837, sala era lungă şi strîmtă şi se caracteriza printr-o mare simplitate [1]. La unul din capetele sălii, se găsea un jilţ, pe un loc mai ridicat, unde şedea preşedintele adunării. Sala Obşteştii Adunări a fost reparată în 1850 [2] şi în 1861 [3].

Pe locul unde a fost această sală s-a pus o placă de marmură.

Actuala clădire a Marii Adunări Naţionale s-a construit la începutul secolului nostru (în 1907), de arhitectul Maimarolu.

6. TEATRUL NAŢIONAL

Zidirea unui local destinat teatrului naţional era o veche dorinţă a intelectualilor progresişti din Ţara Romînească [4], care înfiinţaseră în acest scop Societatea filarmonică.

Încă din 1830, Heliade Rădulescu cerea, în *Curierul romînesc* din 24 iulie, ca locuitorii capitalei să contribuie la ridicarea unui local pentru teatru. În acest scop, se numise o comisie ce trebuia să se ocupe de clădirea teatrului, formată din C. Golescu, I. Văcărescu şi C. Cantacuzino. După cum arată Heliade, Teatrul Naţional urma să fie « şcoala cea dintîi a gustului, a moralului şi a formării obiceiurilor, petrecerea cea mai nobilă şi mai nevinovată, cinstea şi înfrumuseţarea politeţei, locul unde, cu vremea, vom auzi şi vom vedea încoronaţi pe poeţii şi autorii noştri; loc în care limba se înfrumuseţează şi se înalţă la treapta ce i se cuvine ».

Cu toate apelurile şi încercările de a se strînge fonduri, construirea unui local pentru teatrul naţional nu a putut începe decît în anul 1847.

Societatea filarmonică nu a reuşit să facă altceva decît să cumpere terenul unde se va construi viitorul teatru, situat pe locul fostului han Filaret şi pe proprietatea boierului Merişescu.

Pentru zidirea unui local potrivit, arhitectul Hans Schlatter — cel care a « renovat » numeroase monumente în timpul domniei lui G. Bibescu — a fost trimis special la München, la directorul Academiei de arte, Gaertner, ca acesta să-i indice arhitectul cel mai nimerit pentru o asemenea construcţie, ce urma să fie ridicată după modelul teatrului din Dresda.

Planurile clădirii au fost începute în anul 1845, de arhitecţii Iacob Melic şi Balsano; în anii următori, lucrarea a fost preluată de arhitectul A. Hefft din Viena. Acesta a condus lucrările de construire a localului, între 1847 şi 1852 [5].

[1] Demidov, *Voyage...*, p. 107 şi trad. *Călătoriile in ţările romîne*, p. 33.

[2] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2637/1850.

[3] Ibidem, dos. 540/1861.

[4] Înainte de intemeierea Teatrului Naţional, prin Bucureşti trecuseră diverse trupe străine, care dăduseră spectacole gustate de publicul bucureştean. În timpul domniei lui Ioan Caragea, fiica acestuia, domniţa Ralu, întemeiase un teatru grecesc pe Podul Mogoşoaiei, la Cişmeaua Roşie.

După cum spune Ion Ghica, acest teatru se găsea pe calea Victoriei, la colţul acesteia cu str. Fîntînii (actualmente str. Popov). Era « un teatru in toată forma, cu parter, cu stale, cu scenă şi cu mai multe rînduri de loje ». După mărturiile aceluiaşi, teatrul a ars în 1825 (1826 — după informaţiile date de Ion sin Dobre, ms. la Inst. de istorie), iar ruinele lui se vedeau pînă pe la 1842, cînd au fost « mistuite » în zidurile casei lui Ioan caretaşul.

Despre acest teatru vezi: Caselli D., *Teatrul domniţei Ralu Caragea din mahalaua popii Dîrvaş* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 218); Ariadna Camariano, *Le théatre grec à Bucarest au début du XIX-e siècle* (*Balcania*, VI (1943), p. 381—416); I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884, p. 37—38 şi Ionescu M. G., *Influenţa culturii greceşti*, p. 202—204.

După arderea acestui local, s-au mai făcut şi alte încercări de a se juca teatru, în casele Smarandei Ghica, la 1830.

[5] Despre clădirea Teatrului Naţional vezi şi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1804/1844, Obştescul Control, dos. 1077 şi 1078/1851, 564—568/1851 şi 360—365/1852.

Despre reparaţiile făcute clădirii teatrului, vezi Arh. St. Buc., Teatrul Naţional, passim şi Min. Instrucţiunii, dos. 498/1894, 304/1899 şi 428/1900.

Lucrările au durat mult deoarece au fost întrerupte de revoluția din 1848 și de lipsa de fonduri, cheltuielile pentru construcție depășind prevederile inițiale. Decorația interioară a teatrului a fost făcută de Mühldörfer.

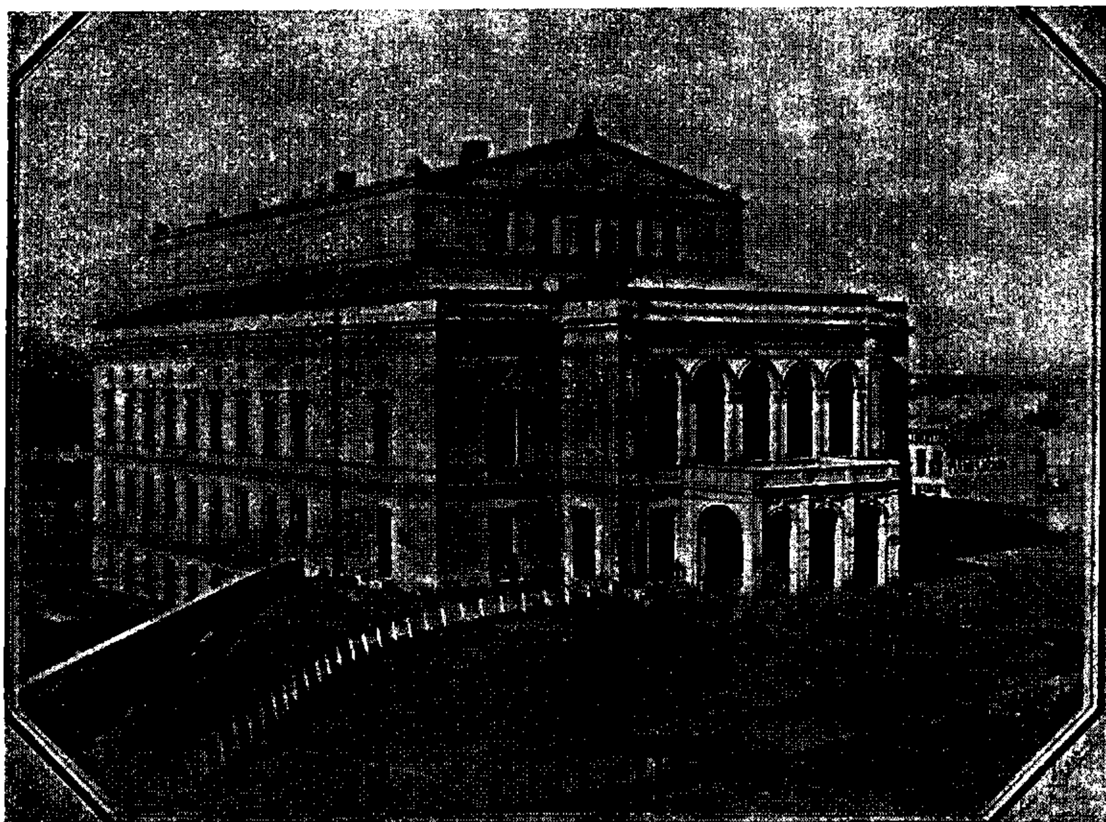

Fig. 62. — Teatrul Național (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Călătorii care au vizitat orașul nostru la mijlocul secolului al XIX-lea au remarcat frumusețea noii construcții. Francezul Le Cler arată că teatrul, construit după un model redus al Scalei, avea o sală vastă, comodă, clădită după reguli acustice și prevăzută cu trei rînduri de loji înalte [1]. Un alt călător, T. Margot, socotea Teatrul Național din București drept unul din cele mai frumoase teatre din Europa [2].

A fost dărîmat de unul din barbarele bombardamente la care aviația germană a supus Capitala după 23 August 1944.

Potra G., *București la mijlocul sec. XIX*, Buc., 1941, p. 5; *Dicț. Rom.*, I, p. 739—741; Rădulescu I. H., *Contribuțiuni la istoria teatrului din Muntenia (1833—1853)*, Buc., 1935, p. 40—50, 59—63 <Istoricul>; Nottara C., *Din istoricul Teatrului Național* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 217); Franga G., *Teatrul și publicul romînesc*, Buc., 1941, p. 11—13 și 34—44; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 28—31; Potra G., *Din Bucureștii de altă dată, Tîrgul Moșilor... Teatrul Național*, Buc., 1941, p. 40—44; Crutzescu, *Podul Mogoșoaiei*, p. 196—204; Franga G., *Pagini din istoria teatrului romînesc*, Buc., 1944, p. 9—13; Alterescu S., *Întemeierea Teatrului Național din București, consecință a avîntului cultural pașoptist* (SCIA, I (1954), nr. 1—2, p. 141—158); Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 166; Alterescu S. și Tornea F. *Teatrul Național I. L. Caragiale, Monografie, 1852—1952*; Buc., 1955, 392 p.

[1] Le Cler, *La Moldo-Valachie, ce qu'elle a été, ce qu'elle est et qu'elle pourrait être*, Paris, 1866, p. 32, 177—181.

[2] T. Margot, *O viatorie prin cele 17 districte ale Munteniei*, Buc., 1859, p. 58.

7. ALTE MONUMENTE

În acest capitol ne vom ocupa — foarte pe scurt — de unele construcţii din epoca feudală, construcţii care întregesc aspectul oraşului în această perioadă. Este vorba de băile oraşului — întîlnite în documente încă din secolul al XVI-lea — de chioşcuri sau foişoare — care apar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea — de cişmelele construite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului următor şi de podurile de lemn ale oraşului. Cu aceste construcţii întregim capitolul de arhitectură civilă a oraşului în perioada studiată.

BĂILE*

Primele băi din oraşul Bucureşti sînt pomenite în documente la sfîrşitul secolului a XVI-lea. Aceste băi erau construite după moda turcească. Primele descrieri ale băilor din ţările noastre datează de la mijlocul secolului al XVII-lea, cînd Paul de Alep arată că băile din capitalele Ţării Romîneşti şi Moldovei, lucrate în marmură, erau foarte elegante [1].

Prima menţiune documentară despre o baie în Bucureşti datează din 1585 oct. 21, cînd « baia nouă, cea mare » este întărită cu toată vama (era deci o baie publică, aducătoare de venituri) mănăstirii Plumbuita, recent terminată de Mihnea Turcitul [2].

Nu ştim dacă aceeaşi baie este cea pomenită în documentul din 1615 ian. 14, sub numele de « vechea baie din Bucureşti, lîngă oraşul domniei mele » [3]. Ni se pare, însă, că este vorba de o altă baie, mai veche decît « cea nouă » din 1585, care în 1614 — cînd este întărită din nou m-rii Plumbuita — nu era încă numită veche.

Băile de pe Dîmboviţa — lîngă care se aflau morile domneşti şi cele ale mănăstirii Radu vodă — sînt apoi deseori pomenite în documente, între 1615 ian. 15 [4] şi 1695 nov. 20 [5].

În secolul al XVII-lea menţiunile despre băi se înmulţesc. La 1670 dec. 30 — de pildă — mitropolitul Teodosie dă carte de blestem unor locuitori ai oraşului ca aceştia să arate cui a

* Vezi şi băile de la Curtea Veche la p. 31.

[1] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 28 şi 123.

[2] *DIR*, XVI/5, p. 212—213; această baie mare din Bucureşti — care nu mai este numită şi nouă — se afla tot în stăpînirea mănăstirii Plumbuita şi la 1614 nov. 18 (*DIR*, XVII/2, p. 335).

[3] *Bucureşti*, III (1937), p. 191—192.

[4] *DIR*, XVII/2, p. 356.

[5] Muzeul de istorie Buc., nr. 25 077; vezi şi *DIR*, XVII/3, p. 77 şi 244; XVII/4, p. 470, 499 şi 529. Pentru localizarea celor două băi şi modul cum funcţionau vezi N. Vătămanu, *Băile din Bucureşti în veacurile al XVI-lea—al XVII-lea*, în *Igiena*, 4, 1960, p. 357—364.

lăsat Istrate negustorul baia făcută de el în susul orașului București [1]. Este vorba, deci, de o nouă baie publică, deoarece numai veniturile ei făceau pe moștenitori să se certe pentru baie.

Altă baie este cea menționată la 1679 iulie 10, situată aproape de prundul Dîmboviței [2], sau în 1700 [3] și 1775 [4], cînd se arată că era « în sus de curtea domnească, pe Dîmbovița ». Aceasta este probabil baia Mitropoliei, amintită în numeroase documente din secolul al XVIII-lea [5], cînd se spune că era situată aproape de curtea domnească, între Curtea Veche și biserica Domnița Bălașa, sau aproape de podul Uliței Mari care mergea la curtea domnească [6]. Terenul a fost vîndut la mezat în 1798; pe acest loc, mănăstirea Pantelimon a construit o altă baie, în 1832, care a ars în 1847 [7].

În 1742 existau în București două băi [8], iar în 1818, D. Fotino arată că erau patru [9]; în sfîrșit, în 1825, cînd un cetățean francez vroia să deschidă un stabiliment de băi în oraș, se arată că mai existau încă trei băi turcești [10] (este vorba de băi publice; în afară de acestea, vor fi existat, desigur, și alte băi în palatele luxoase ale boierilor).

CHIOȘCURILE SAU FOIȘOARELE

Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, unii dintre domnitori au început să construiască, în grădina sau în preajma palatelor lor, după moda turcească [11], niște clădiri mici, în care luau masa în timpul verii și unde ședeau « la priveală ».

Aceste clădiri aveau de obicei formă circulară, cu un zid ce se înălța cu ceva mai mult de un metru și care era continuat de stîlpi sculptați sau zugrăviți ce susțineau acoperișul.

Primul asemenea foișor cunoscut de noi este cel zidit în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. După cum ne informează cronicarul său oficial, logofătul Radu Greceanu, domnul a pus să se dărîme vechiul foișor de lemn din grădina palatului domnesc și a ridicat în locul acestuia un alt foișor, din piatră, cu stîlpi săpați « foarte iscusit și minunat și zugrăvit pe dinafară și pe dinăuntru » [12].

În secolul al XVIII-lea, chioșcurile sau foișoarele se înmulțesc. În acest timp, au fost zidite chioșcul din curtea spitalului Pantelimon (care se păstrează încă), foișorul de la

[1] Acad. R.P.R., MCCCC/14, f. 15—16.

[2] Arh. St. Buc., ms. 718, f. 43; un alt document îi spune baia de « peste pod » (e vorba de podul din fața curții domnești, spre actuala Calea Rahovei), (idem, Mitrop. Țării Rom., CCXXX/1).

[3] G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 63.

[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 58.

[5] 1722 mai 28 (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 90); 1735 mart. 5 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCXXIV/7); 1763 sept. 12 (ibidem, CCXXIV/8); 1782 mart. 2 (ibidem, CCXXIV/9) etc. Vezi și un plan al locului băii, ibidem, CCXXIV/11.

Nu știm pe ce se întemeiază Ionescu-Gion cînd afirmă că această baie exista în sec. XVI sau pe vremea lui Matei Basarab (*Ist. Buc.*, p. 133, 300).

Tot Ionescu-Gion afirmă că, pînă pe la 1830, exista o frumoasă baie turcească, cu coloane de marmură, situată pe locul unde la sfîrșitul secolului trecut se ridicase hotelul Victoria Caracaș.

[6] Doc. din 1724 iulie 12 (E. și I. Vîrtosu, *Așezămintele Brîncovenești*, p. 26. La 1743 april. 23 baia mitropoliei era așezată pe o pivniță mare de piatră (*M. Costin*, III, 1915, p. 77); după cum se arată într-o catagrafie din 1810 ian. 15, baia mitropoliei a fost « prefăcută » în anul 1806 (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72 v). Din aceeași catagrafie, rezultă că, lîngă această baie, începuse zidirea unui spital, din care se construiseră, la această dată, șase odăi (ibidem).

[7] *Rev. ist. rom.*, XIII (1943), p. 67.

[8] *Arh. Olteniei*, XII (1933), p. 264.

[9] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

[10] Urechia N., *Prima baie în București* (*Propilee literare*, II (1927), nr. 11—12, p. 18—19).

Una din aceste băi (« baie trupească », i se spune într-o catagrafie) aparținea m-rii Sf. Ecaterina; ea era așezată lîngă Podul Beilicului, unde m-rea avea și o casă cu etaj (vezi catagrafiile din 1836 febr. 21, 1845 aug. 10 și 1861 iulie 24, la Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v, 458 și 482).

[11] Cf. și cronica moldoveană care arată că Grigore Ghica a făcut un foișor în dealul Copoului « *făptură de Țarigrad*, cu tot felul de boiele » (Kogălniceanu, *Cronicele Romîniei*, III, p. 198).

[12] Radu Grecianu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 173.

palatul Cotroceni [1] sau cel de lîngă casele lui Mavrogheni de la capul Podului Mogoşoaei [2], chioşcurile de la Curtea Arsă [3] etc.

În afară de aceste chioşcuri, situate în grădinile palatelor sau caselor domneşti, unii dintre domnii fanarioţi au construit asemenea foişoare în diverse locuri pitoreşti de la marginea ora-

Fig. 63. — Chioşcul din curtea m-rii Pantelimon (foto Muzeul de artă al R.P.R).

şului, unde obişnuiau să facă plimbări vara. Un astfel de foişor a fost construit în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat în apropierea bisericii ridicată mai tîrziu de soţia sa şi care, de la această construcţie, va lua numele de biserica Foişorului [4]. Un alt foişor a fost ridicat în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu pe dealul Lupeştilor, într-o pitorească regiune de vii, situate în apropierea Dîmboviţei, într-un loc care va deveni la sfîrşitul secolului al XVIII-lea unul din colţurile pitoreşti cele mai căutate ale oraşului [5].

[1] Sestini, *Viaggio*, p. 6; Recordon, *op. cit.*, p. 28. Vezi şi mai sus p. 49.

[2] « Foişorul domnesc » al lui Mavrogheni a fost făcut odată cu biserica de la capul Podului Mogoşoaiei. El este menţionat prima oară la 1787 iunie 17 (Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 36).

Acest chioşc al lui Mavrogheni a fost remarcat de călătorii care au vizitat oraşul nostru. La 1792, Hunter arată că chioşcul se găsea într-un loc foarte plăcut, care oferea o largă vedere asupra unei frumoase regiuni de şes. Acest loc, numit « la Izvoare », era unul din locurile preferate pentru plimbări ale protipendadei bucureştene, unde se aduna « toată societatea elegantă » (Cristina Reinhard, *op. cit.*, p. 15; vezi şi N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40—41).

Chioşcul a fost avariat de cutremurul din 1838. Raportul lui Villacrosse din 1838 ian. 26 arată că numai unul din cei patru pereţi mari putea fi păstrat, ceilalţi trei trebuind să fie neapărat dărîmaţi, fiind « în prea proastă stare » (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130 v.).

Tot în domnia lui Mavrogheni s-a mai făcut un foişor la Oborul Tîrgului de afară, unde urma să se ţină tîrg săptămînal şi unde domnul vroia să stea de vorbă cu locuitorii (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 35—36).

[3] Vezi mai sus p. 36.

[4] Vezi mai sus p. 55.

[5] Acest foişor al « mării sale lui Constandin vodă » este pomenit într-un document din 1734 dec. 10 (Acad. R.P.R., C/26). În planul din 1807 este trecut sub numele de « Chioşcul lui Brîncoveanu », lîngă care se găsea « Chioşcul viei ».

Cel mai cunoscut din aceste chioşcuri — renumit atît prin frumuseţea cît şi prin aşezarea sa într-un loc pitoresc — era, fără îndoială, chioşcul de la Herăstrău, construit în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti, prin 1780. Acest chioşc — amintit adesea de călătorii care au vizitat Bucureştii în acea vreme [1] — a fost avariat de cutremurul din 1802. În 1805, el nu fusese încă reparat; domnul poruncea la acea dată să se facă lucrarea, pentru a nu se strica « cu totul zidirea domnească » [2]. Chioşcul de la Herăstrău exista încă la 1853. Nu ştim cînd a fost dărîmat [3].

În afară de chioşcurile sau foişoarele făcute pentru domni, în secolul al XVIII-lea marii boieri obişnuiau şi ei să zidească astfel de mici construcţii în grădina caselor lor. Asemenea chioşcuri sînt amintite la 1780 în curtea caselor lui Dudescu [4]; la 1792 iunie 3 este pomenit foişorul de pe Dîmboviţa al lui Pană Filipescu [5], iar într-un plan inedit, de pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, sînt trecute foişoarele lui Brîncoveanu şi al vornicului Manu [6]. Casele lui Pîrvu Cantacuzino, dăruite Mitropoliei la 1776, aveau, de asemenea, două foişoare în faţă, unul mai mic şi altul mai mare [7].

Tot foişoare se numeau şi micile gherete de zid situate deasupra porţii de intrare în curţile boierilor, unde — după cum arată Ion Ghica — păzeau arnăuţi [8]. Un asemenea « chioşc zidit pe bolta porţii » este menţionat în 1780 la casele Dudeştilor.

La mijlocul secolului al XVIII-lea chiar negustorii îmbogăţiţi şi micii boieri încep să-şi construiască foişoare în grădini [9].

CIŞMELE

Se ştie că oraşul nostru se aproviziona cu apă în vechime fie din rîurile care îl străbăteau (Dîmboviţa, Bucureştioara), fie din fîntîni construite în diferite părţi ale capitalei [10] sau de la diverşi « apari » sau sacagii, care circulau cu butoaie cu apă prin oraş [11].

Spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea — cînd încep să se manifeste primele preocupări edilitare în oraşul nostru — sînt construite cîteva cişmele, care pot fi considerate monumente ale vremii. Două asemenea cişmele au fost construite în 1779, în timpul domniei lui Al. Ipsilanti, una pe uliţa Boiangiilor (în Tîrgul din lăuntru) şi alta pe Podul Mogoşoaei, în mahalaua mănăstirii Sărindar [12]. La aceste cişmele, apa se aducea pe olane de la Giuleşti [13]. Cu ocazia construirii celor două cişmele, s-au compus şi nişte versuri greceşti, în care se lăuda opera domnitorului [14].

[1] Sulzer spune că era o vilă în stil oriental (Graţiana Oniciu, *op. cit.*, p. 13); vezi şi Laurençon, *op. cit.*, p. 37 şi N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40.

[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 453; despre acest chioşc, vezi şi Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 131 şi *Gazeta municip.*, V (1936), nr. 232.

[3] Un alt asemenea chioşc se găsea in dealul Filaret. După descrierea lui A. Pelimon, pe la jumătatea secolului trecut, acesta era o « ruină mare în stil bizantin » avînd « pilaştri de peatră sculptaţi ajur in tot felul de flori » *(Revoluţiunea romînă din 1848*, p. 118).

[4] Vezi mai sus, p. 69.

[5] Acad. R.P.R., I/143.

[6] Arh. St. Buc., Mitrop., CDLXV/7.

[7] Ibidem, CLXXI/12.

[8] I. Ghica, *Opere*, E.S.P.L.A., II, p. 304.

[9] La 1747 dec. 15 este amintit foişorul din grădina Ilincăi, soţia lui Constantin Creţul, situată lîngă Dîmboviţa (Arh. St. Buc., Mitrop., XLII/6); la 1814 mai 12 este pomenit foişorul lui Hagi Tudosie de lîngă Curtea Veche (V. A. Urechia, *Edilitatea sub Caragea*, p. 153).

[10] Numeroase numiri de asemenea puţuri sau fîntîni au rămas în toponimia oraşului nostru: Puţul cu plopi, Puţul cu apă rece, Puţul calicilor, Puţul de piatră, Fîntîna Boului etc.

[11] Patru asemenea apari din Bucureşti sînt menţionaţi într-un document din 1695 iunie 1 (Acad. R.P.R., LVII/44). De la aceşti apari sau sacagii s-a dat numele unui vad al Dîmboviţei (Vadul Sacagiilor), de unde aceştia luau apă.

[12] Vorbind de aceste cişmele, domnul spune: « am pus domnia mea de s-au alcătuit, aici în oraşul Bucureşti, două fîntîni, una în Tîrgul din lăuntru, pe uliţa ce se zice Boiangii, şi alta pe Podul Mogoşoaei, la mahalaua sf. mănăstiri Sărindar, însă cu apă din izvoare, adusă din depărtare, cu mare cheltuială, spre a se adăpa obştea cu apă curată şi limpede, mai ales în vremi zlătoase, cînd gîrla Dîmboviţa, trecătoare prin acest oraş, curge turbure şi cu multe necurăţenii ». (Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 236—237). Vezi şi Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 310; D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172 arată că domnul a făcut mai multe cişmele.

[13] V. A. Urechia, VI, p. 627—628 şi Acad. R.P.R., CXCVIII/15. La alte cişmele se aducea apă de la Creţuleşti.

[14] *Bis. ort. rom.*, 1902, p. 527.

O altă cişmea a fost făcută în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni, în 1787, « pe drumul cel vechi, la Podul Mogoşoaei », unde se colecta apa adusă la Bucureşti şi unde s-a zidit un foişor frumos cu o grădină şi « namestii » în jur [1]. De la această fîntînă, biserica zidită în apropiere s-a numit mănăstirea Cişmeaua lui Mavrogheni. În 1815 şi 1818, această cişmea era ruinată [2].

Fiii lui Moruzi au construit şi ei o astfel de cişmea la Cotroceni, numită « Cişmeaua Beizadelelor » [3], căreia poetul Enăchiţă Văcărescu i-a dedicat şi nişte versuri [4].

Fig. 64. — Cişmeaua Radu Vodă din Mierlari -Jilava.

Cu vremea, cişmelele s-au înmulţit, astfel încît la 1795 iulie 23, existau în Bucureşti 18 asemenea construcţii, din care 12 erau în bună stare (« curgătoare ») şi şase erau stricate [5]. Acelaşi număr de cişmele exista şi la 1811 dec. 14 [6], cele mai multe dintre acestea fiind aşezate pe lîngă casele marilor boieri. În 1818, D. Fotino menţionează 22 de cişmele [7].

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, unul din cele mai cunoscute asemenea monumente era cişmeaua lui Filaret [8], pe care Ion Ghica o descrie ca fiind un monument simplu, modest şi de bun gust. După informaţiile aceluiaşi, cişmeaua a fost luată bucată cu bucată şi dusă nu se ştie unde [9].

Aceste vechi cişmele au dispărut odată cu începuturile modernizării capitalei. Din cînd în cînd, în săpăturile care se fac pe teritoriul oraşului (de pildă în cele care au dat la iveală pivniţa mănăstirii sf. Sava), se mai descoperă olanele prin care aceste cişmele se aprovizionau cu apă.

[1] *Rev. ist.*, 1930, p. 203.

[2] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 181; Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 738.

[3] *Ibidem*, V, p. 406.

[4] N. Iorga, *Versuri noi ale lui Ienăchiţă Văcărescu (Analele Acad. Rom., Mem. secţ. ist.*, s II, t. XXXV, p. 165).

[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 400.

[6] Vezi lista lor la Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 555; despre starea lor, vezi *idem*, X A, p. 872.

[7] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

[8] Aceasta este cişmeaua pe care, la 1786 iulie 1, Nicolae Mavrogheni o întăreşte episcopului Filaret al Rîmnicului pentru trebuinţa metohului sf. 40 de mucenici din Bucureşti. Episcopul urma să poarte grijă « să nu se întîmple vreo sminteală urloaelor », pe care suiulgiul (îngrijitorul cişmelelor) era obligat să le cerceteze şi să le repare (Acad. R.P.R., XCIV/37).

[9] Ion Ghica, *Opere*, ESPLA, vol. II, p. 306.

PODURI *

Despre vechile poduri de lemn ce treceau peste Dîmbovița, unind cele două părți ale orașului, nu ni s-a păstrat decît amintirea lor în documente [1] sau imaginea lor în foarte

Fig. 65. — Podul de lemn de la Mihai vodă, în 1793 (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

puține desene vechi [2]. Pînă către mijlocul secolului al XIX-lea, în București nu găsim poduri de piatră [3].

* În afară de podurile peste Dîmbovița, în orașul nostru exista și un alt fel de poduri: ulițele principale erau podite cu scînduri groase de stejar, alcătuind — cum spunea călătorul englez Chisthull — un pod nesfîrșit de lung. Începînd cu Lescalopier (1574) și terminînd cu călătorii din deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea, toți străinii care au vizitat orașul nostru au remarcat aceste « poduri » ale ulițelor.

[1] Podul de la Mihai Vodă, pomenit în documente la 1623 april 20 (*DIR*, XVII/4, p. 252), 1668 febr. 15 (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan — Buc., XII/4), 1674 dec. 21 (ibidem, XII/6) etc. Acesta este, probabil, « podul trainic » la care se referă un călător turc pe la 1742 (*Arh. Olt.*, XII (1933), p. 264).

Un alt pod era cel care trecea peste Dîmbovița în dreptul Curții Vechi, amintit în secolul al XVIII-lea (*Bis. ort. rom.*, 1904, p. 63).

[2] Podul de la Mihai vodă desenat de Luigi Mayer, în 1793, sau pod peste Bucureștioara, desenat de Preziosi.

[3] După cum rezultă dintr-un document din 1835, existau la acea dată 13 poduri de lemn peste Dîmbovița. În anul 1841, urmau să se facă poduri « prin clădire de zid cu boltă, după un plan ce se va hotărî atunci » (*Analele parlamentare*, 1834—1835, p. 432).

II. ARHITECTURĂ RELIGIOASĂ

Mănăstiri, biserici, schituri, paraclise

Este îndeobşte cunoscut astăzi adevăratul rol pe care l-a jucat biserica în timpul orînduirii feudale, cînd — religia fiind principala formă a ideologiei — biserica a constituit un puternic sprijin al statului feudal. Ea a contribuit în chip deosebit la consolidarea relaţiilor feudale şi a statului feudal, precum şi la naşterea şi dezvoltarea unei culturi menite să servească acestui stat şi acestor relaţii.

După cum arată Engels, biserica « învăluia orînduirea feudală cu aureola graţiei divine. Ea îşi întocmise ierarhia ei proprie după modelul feudal şi, în sfîrşit, era cel mai mare dintre seniorii feudali »[1]; biserica era « chintesenţa şi consfinţirea dominaţiei feudale existente »[2].

La rîndul lor, statul feudal şi clasa exploatatoare — avînd nevoie de sprijinul bisericii pentru păstrarea « ordinei » sociale existente, care asigura continuarea exploatării — au ajutat biserica, contribuind prin ctitorii şi danii la întărirea acesteia. Aşa se explică de ce, în timpul orînduirii feudale, domnul şi marii boieri — reprezentanţii clasei exploatatoare — se întrec în a construi cît mai mari şi mai frumoase biserici şi mănăstiri — din veniturile realizate prin exploatarea ţăranilor aserviţi — aşa se explică « mila » domnilor şi marilor boieri revărsată asupra bisericii, care ajunge cu timpul cea mai mare proprietară de pămînt a ţării.

Bogat înzestrate de ctitorii lor şi de urmaşii acestora, precum şi de diverşi boieri, care plăteau cu sate, părţi de sate sau cu alte danii, nu numai posibilitatea de a li se « ierta » păcatele, dar şi dreptul de a fi îngropaţi în biserică, mănăstirile din Bucureşti — ca şi celelalte din cuprinsul ţării — devin mari proprietare de pămînt şi de rumîni, mărindu-şi necontenit averea, prin danii, cumpărări şi abuzuri.

Dintre aceste mari mănăstiri din oraşul nostru, cea mai bogată era, fără îndoială, mitropolia, stăpînă nu numai pe numeroase sate sau ocine, vii, locuri de prăvălii şi de case în Bucureşti etc., dar şi pe averea nenumăratelor « metoaşe » ce avea în ţară. Mănăstirea Radu vodă era, de asemenea, una din cele mai bogate mănăstiri din Bucureşti, stăpînind, încă de la sfîrşitul secolului al XVI-lea, numeroase sate, vii, bălţi cu peşte, venituri din vămi şi din ocnele de sare, precum şi nenumărate locuri şi prăvălii în Bucureşti. Egumenul de la Radu vodă — Raduliotul, cum i se mai spunea — ajunge în secolul al XVIII-lea unul din cei mai mari oameni de afaceri din oraş. În sfîrşit, pe la 1626, mănăstirea Mihai vodă avea nu mai puţin de 16 sate şi părţi de sate cu rumîni.

[1] K. Marx şi F. Engels, *Opere alese*, II, Buc., 1955, p. 106.

[2] F. Engels, *Războiul ţărănesc german*, Buc., 1958, p. 48–49.

Stăpîne pe aceste numeroase sate, marile mănăstiri devin — alături și împreună cu marii boieri — exploatatori nemiloși ai muncii țăranilor aserviți. Egumenii mănăstirilor aveau nu numai dreptul de a judeca și globi oamenii aserviți care nu se supuneau exploatării, dar și pe acela de a « certa cu bătaia » pe cei nesupuși. Așa se explică de ce, în cursul răscoalelor populare, mînia celor răzvrătiți se îndrepta și împotriva mănăstirilor, mari proprietare de pămînt, care erau arse sau jefuite.

Începînd din secolul al XVII-lea, unele mănăstiri din țară, împreună cu averile lor, au fost « închinate » unor mănăstiri sau biserici de la muntele Athos, din Constantinopol, Ierusalim sau din alte părți. Prin aceste închinări, marile averi ale mănăstirilor din țară au fost supuse unui jaf organizat și condus de egumenii greci, reprezentanți ai mănăstirilor sau patriarhiilor tutelare. Mare parte din bogățiile țării luau astfel drumul peste hotare.

În sfîrșit, tot în legătură cu averile mănăstirilor, nu trebuie să uităm nici un aspect care privește mai îndeaproape istoria orașului nostru. Mitropolia și unele mănăstiri din București stăpîneau pînă după mijlocul secolului trecut întinse și numeroase locuri de prăvălii și case în oraș, precum și terenuri agricole și sate sau părți de sate la marginea orașului. Această stăpînire feudală asupra unei părți din teritoriul capitalei și din împrejurimile sale a fost, fără îndoială, o piedică serioasă în calea dezvoltării orașului nostru, stînjenind procesul de creștere a elementelor noi, capitaliste, în perioada de destrămare a feudalismului. Să nu uităm, de asemenea, că mănăstirile — posesoare de prăvălii și pivnițe de vinuri — aveau și scutire de dări de la domnie, astfel încît făceau o serioară și inegală concurență dezvoltării comerțului bucureștean.

În lucrarea de față, bisericile din orașul nostru ocupă un număr de pagini ceva mai mare decît monumentele civile. Acest fapt de datorește următoarelor cauze:

1. Dintre mănăstirile și bisericile construite în număr foarte mare în capitala Țării Romînești, multe și-au păstrat — cu unele modificări — o formă apropiată de cea originară, astfel încît, din cele 78 de monumente de arhitectură din secolul al XVI-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea, de pe teritoriul orașului nostru, 59 sînt biserici sau mănăstiri, față de numai 19 monumente civile (cele mai multe din acestea sînt din secolul al XIX-lea).

2. La numărul mare de monumente religioase păstrate într-o formă apropiată de cea originară se adaugă și abundența informațiilor referitoare la acestea: aproape toate bisericile au cîte o pisanie sau chiar mai multe, în care se înseamnă data construirii (sau transformării), numele ctitorilor și, uneori, chiar al meșterilor care le-au lucrat. Aceste pisanii lipsesc, în general, la monumentele civile (doar patru asemenea monumente din orașul nostru au pisanii). Mai mult, încă, mănăstirile — mai puțin bisericile — au păstrat nenumărate acte, catagrafii etc., în care se arată situația lor în diverse perioade.

3. Monumentele religioase — mai ales mănăstirile mari — au, în plus, și o bibliografie foarte bogată — unele de cîteva pagini — pe cînd la cele civile bibliografia este foarte săracă sau inexistentă.

Acestea sînt cauzele care fac ca mai mult de jumătate din lucrarea de față să se refere la monumentele religioase ale orașului.

Primele mănăstiri și biserici din București — menționate de documente sau de inscripții mai tîrzii — datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd orașul nostru devine capitala statornică a Țării Romînești. Aceste biserici au fost clădite de domni (biserica de la Curtea Veche, mănăstirile Plumbuita și Radu vodă), sau de mari boieri (biserica lui Ghiorma banul, biserica jupînesei Caplea, mănăstirile sf. Ecaterina, Stelea, Mărcuța, Mihai vodă).

În secolul al XVII-lea, în afară de bisericile și mănăstirile clădite de domni și boieri (Sărindar, sf. Apostoli, Cotroceni, Mogoșoaia etc.), sînt pomenite în documente numeroase biserici

mai modeste, multe din ele de lemn, din care unele construite de bresle sau de grupuri de meseriaşi şi negustori (a negustorilor, a tabacilor, a zlătarilor, a săpunarilor, a precupeţilor).

Numărul bisericilor construite sau îngrijite de bresle se înmulţeşte în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Flămînda, Manu Cavafu, Bradu Staicu, Sf. Niculae-Şelari, Gorgani, Dulgheri). În acelaşi timp, se înmulţesc ctitoriile făcute de oameni de condiţie mai modestă (mici dregători, meşteşugari sau vătafi de meşteşugari, negustori, chiar plugari).

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, după cum arată banul Mihai Cantacuzino, existau în Bucureşti:

21 mănăstiri cu hanuri [1]
7 mănăstiri fără hanuri
51 biserici de piatră (adică de zid).
15 biserici de lemn, adică în total 94 *de biserici* [2].

În 1818, Dionisie Fotino arăta că existau:

9 mănăstiri mari domneşti,
8 mănăstiri cu hanuri [3]
10 mănăstiri de categoria a doua
72 biserici de piatră (de zid)
17 paraclise
25 de biserici de lemn, la marginea oraşului
4 biserici ale altor rituri [4], sau în total *145 biserici*.

După o catagrafie din 1832, se găseau în oraş:

26 mănăstiri
65 biserici ortodoxe şi
7 biserici ale altor confesiuni [5], adică în total *98 de biserici* (fără bisericile de la marginea oraşului şi din afara lui).

La 1840, francezul Vaillant, care a locuit mai multă vreme în oraşul nostru, unde a condus un pension, arată că în Bucureşti se aflau:

26 mănăstiri
130 biserici
1 biserică catolică
1 biserică armenească
2 biserici reformate şi
5 sinagogi [6], sau în *total 165 de biserici şi mănăstiri*.

În sfîrşit, în planul oraşului Bucureşti, alcătuit în anul 1852, sînt trecute 116 biserici (fără cele de la marginea oraşului şi din apropierea sa).

În lucrarea noastră sînt cuprinse 138 biserici şi mănăstiri şi 15 paraclise, construite pînă la jumătatea secolului trecut (în afară de numeroase alte biserici neidentificate, care sînt doar pomenite în documente sau planuri) [7].

[1] Mănăstirea Colţea şi hanul Colţea sînt trecute separat; tot aici intră şi hanul Şerban vodă, care avea biserică.

[2] Tunusli, *Ist. Ţării. Rom.*, p. 177–178.

[3] Printre care şi hanul Colţei şi hanul Şerban vodă.

[4] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165–166.

[5] *Uricarul*, XVI, p. 177.

[6] Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 100. Numărul de 130 biserici corespunde cu cel indicat în *Anuarul Prinţipatului Ţării Romîneşti* pe anul 1842, p. 57–58.

[7] Dintre aceste biserici neidentificate întîlnite în documente sau planuri, ori pomenite în diverse lucrări, amintim:

1) *Schitul Ananii*, pomenit într-un document din 1747 aprilie 24 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/17); un alt doc., din 1748 dec. 2, aminteşte mahalaua schitului arhimandritului Anania, situată undeva aproape de moşia mitropoliei (*ibidem*, CCVI/19).

2) *Apostolachi* biserică de piatră, pomenită de Mihail Cantacuzino (Tunusli, p. 178) şi D. Fotino, III, p. 166.

3) *Bis. Beldeanu* (?) trecută în planul Purcel, cu chilii în jur, situată lîngă actuala Gară de Nord (Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 83).

4) *Bis. lui Dionisie*, trecută în planul oraşului din 1852, aproape de Pitar Moş. După M. Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 141, ar fi fost paraclisul mitropolitului Dionisie (1819–1823).

5) *Bis. Donii*, amintită la 1830 aprilie 9 (E. şi I. Vîrtosu, *Începuturi edilitare*, p. 27).

6) *Bis. Golescu*, de piatră, pomenită de Mihail

Aproape toţi călătorii care au vizitat oraşul nostru în secolul al XVIII-lea şi la începutul celui următor au remarcat mulţimea bisericilor din capitala Ţării Romîneşti.

Către jumătatea secolului al XVIII-lea, Claude Flachat credea că fiecare stradă îşi are biserica ei [1], iar în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782), un călător italian arată că « la fiecare zece paşi întîlneşti cîte o bisericuţă sau un schit » [2]. Aproximativ în acelaşi timp, Raicevich scria şi el că « numărul bisericilor şi al mănăstirilor care se găsesc în oraş şi în împrejurimi este de necrezut; toţi domnii şi mulţi boieri cu avere au avut mîndria să ridice cîte una, pentru a li se păstra amintirea, şi n-au uitat să-şi zugrăvească chipurile lor şi ale familiilor lor pe pereţii dinlăuntru » [3].

Mulţi alţi călători, fără să cerceteze adevărata situaţie, au însemnat în memoriile lor că oraşul nostru avea 300 sau chiar 360 de biserici [4].

★

În formarea şi evoluţia arhitecturii romîneşti, bisericile constituie cel mai important capitol, întrucît multe dintre ele, păstrîndu-se aproape în formă originară, oferă posibilitatea studierii în profunzime, atît a influenţei elementelor de arhitectură străine, cît şi a deosebit de valorosului aport pe care l-au adus meşterii ieşiţi din mijlocul poporului nostru, al căror înalt simţ artistic a dus la modificarea şi interpretarea creatoare a acestor influenţe.

Întrucît monumente civile nu s-au păstrat decît cu totul sporadic şi, în orice caz, abia începînd din secolul al XVII-lea, bisericile constituie principalele jaloane ce marchează evoluţia arhitecturii noastre feudale.

În evoluţia sa, arhitectura bisericească din Ţara Romînească creează cîteva planuri tip, care stau la baza construirii celor mai multe biserici din Muntenia. Aceste planuri de bază sînt următoarele: Cozia, Dealu, episcopia C. de Argeş şi tipul Matei Barasab (numit astfel de N. Ghika-Budeşti).

Ca şi majoritatea monumentelor de acest fel din Ţara Romînească, bisericile Bucureştilor evului mediu, începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sînt inspirate de tipurile create, precum şi de derivatele lor, în afară de unul: acela al bisericii Dealu.

I — *Tipul Cozia:* planul cu naosul în formă de treflă (dreptunghi completat pe trei laturi cu segmente circulare denumite abside), avînd o turlă pe naos rezemată pe arcuri ale căror picioare coboară pînă jos, cu pronaosul boltit cu o boltă cilindrică.

II — *Tipul episcopia C. de Argeş:* naos treflat, cu o turlă, pronaosul mult lărgit, avînd o turlă centrală, rezemată pe puncte izolate, şi două turle laterale, dispuse în colţurile dinspre apus ale pronaosului.

III — *Tipul Matei Basarab:* plan dreptunghiular (fără abside laterale), avînd o absidă către răsărit, cu sau fără turlă pe naos, dar cu o clopotniţă pe pronaos; planul este completat — de obicei — cu un pridvor deschis ce precede pronaosul.

Cantacuzino (Tunusli, p. 178), poate ca biserică sau paraclis a hanului cu acelaşi nume.

7) *Bis. Manul*, din mahalaua Broşteni, amintită de catagrafia din 1831.

8) *Bis. Popa Dîrvaru* (nu Dîrvaş), amintită ca biserică de piatră de M. Cantacuzino (Tunusli, p. 178).

9) *Bis. Popa Drăghici*, tot de piatră, amintită de acelaşi.

10) *Bis. de lemn a lui popa Marin*, menţionată de acelaşi.

11) *Bis. popii Matei*, amintită la 1679 iulie 10 (Arh. St. Buc., ms. 718, f. 43). Este posibil ca aceasta să fie bis. din Prund.

12) *Bis. lui popa Plăcintă*, amintită într-un document din 1635 aprilie 10, care arată că se găsea în Tîrgul de sus (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/1).

13) *Bis. de lemn a lui popa Radu* (Tunusli aminteşte două cu acest nume, din care una este Manea Brutaru).

14) *Bis. Sf. Damian* din mahalaua Batiştei, amintită în catagrafia din 1831.

15) *Bis. Sf. Ecaterina* a Tîrgului de afară, pomenită ca biserică de piatră (Tunusli, p. 178).

16) *Bis. de lemn a lui Stoica*, amintită de M. Cantacuzino (Tunusli, p. 178).

17) *Schitul Vistierului*, amintit de D. Fotino, III, p. 166.

[1] Flachat, *Observations sur le commerce*.., I, p. 278.

[2] Cortese N., *La Valachia durante il Principato di Alessandro Ipsilanti*, p. 23.

[3] Raicevich, *Osservazioni*..., p. 226—227.

[4] Despre aceştia vezi lucrarea lui Paul Cernovodeanu, *Bucureştii descrişi de călătorii străini* (în manuscris).

Vom încerca să oferim cititorilor o scurtă prezentare cronologică a categoriilor de biserici din Bucureşti, folosind în acest scop monumentele considerate mai caracteristice.

Ţinem să atragem atenţia că lucrarea de faţă nu are proporţiile unui studiu de adîncime. Nu vom face aici analiza complexă a monumentelor, ci numai prezentarea lor, pentru care s-au luat de bază descrierile existente ale arhitecţilor N. Ghika-Budeşti şi Gr. Ionescu, pe care le-am întregit cu date culese pe teren. Consideraţii personale apar numai acolo unde cercetarea la faţa locului a monumentului respectiv ne-a permis acest lucru şi unde descrierea monumentului nu a fost făcută înaintea noastră.

Împărţirea în grupe a fost făcută din punctul de vedere al dispoziţiilor constructive.

Secolul al XVI-lea. Cuprinde două grupe de monumente, mai diferenţiate: prima în care influenţa sîrbo-bizantină este pregnantă şi a doua în care această influenţă — atît de ordin constructiv cît şi decorativ — este părăsită.

Grupa I-a cuprinde bisericile construite pe plan treflat, tip Cozia, cu o turlă pe naos şi cu pronaosul boltit cilindric. Se păstrează structura sîrbească, în care turla reazemă pe arcuri ale căror picioare coboară pînă jos. Între naos şi pronaos, există un zid cu o singură uşe de comunicaţie. Faţadele sînt tratate în alternanţă de cărămidă aparentă şi tencuială, în fîşii orizontale. Exemplu: *biserica Curtea Veche.*

Grupa a II-a utilizează aceeaşi formă de plan, dar evoluţia prin derobarea de influenţa sîrbească este evidentă. Naosul nu mai păstrează procedeul sîrbesc de rezemare a turlei: dispar picioarele proeminente ale arcurilor ce dublează pereţii longitudinali. Pronaosul este boltit diferit. O altă caracteristică foarte importantă pentru plastica faţadelor: se cristalizează sistemul decorativ ce constă din două registre de arcaturi suprapuse, despărţite de un brîu, sistem apărut, timid, la începutul secolului. Este interpretarea în cărămidă a decoraţiei armeneşti — în piatră — de la biserica m-rii Dealu. Ex.: *bisericile Mărcuţa, Mihai vodă.*

Secolul al XVII-lea. Am împărţit arhitectura religioasă a acestui secol în trei perioade:

Prima perioadă se întinde de la începutul secolului pînă la Matei Basarab. Este o epocă tradiţionalistă, care se caracterizează prin reiterarea tipurilor de bază cunoscute.

Perioada a doua cuprinde domnia lui Matei Basarab şi epoca posterioară acestuia. Este una din perioadele meritorii ale arhitecturii munteneşti, în care, în afară de perfecţionarea tipurilor cunoscute de biserici, apare şi se cristalizează noul tip, al treilea, tipul numit Matei Basarab.

Perioada a treia cuprinde începutul epocii lui Şerban Cantacuzino şi a lui C. Brîncoveanu şi se caracterizează, în special, prin noul stil de decoraţie arhitecturală, care începe a se defini.

În perioada I întîlnim în Bucureşti o singură grupă, care cuprinde monumente inspirate după tipul episcopia Curtea de Argeş, avînd naosul treflat, încoronat cu o turlă, şi pronaosul supralărgit, cu o turlă centrală, rezemată pe puncte izolate, şi două turle pe colţurile de apus. Ex. *biserica Radu vodă* (transformată însă în secolul al XIX-lea).

În perioada a II-a se pot deosebi trei grupe:

Grupa I. Aceeaşi influenţă a planului tip Curtea de Argeş, la care se constată o evoluţie vădită în completarea planului cu un pridvor deschis cu arcade rezemate pe coloane de cărămidă. Decoraţia exterioară ca în secolul precedent, cu două registre de firide, suprapuse. Ex. *biserica Patriarhiei.*

Grupa a II-a cuprinde bisericile pe plan treflat, tip Cozia (evoluat), cu sau fără turlă pe naos, cu pronaosul boltit cu o calotă — peste care se află o clopotniţă — şi precedat de un pridvor deschis. Ex. *biserica m-rii Plumbuita* şi *Sf. Apostoli.*

Grupa a III-a este cea mai interesantă din punctul de vedere al noutăţii. În această grupă sînt incluse monumentele construite pe noul plan, dreptunghiular, cu o singură absidă către răsărit, avînd o turlă pe naos şi clopotniţă pe pronaos. Accesul în clopotniţă se face pe o scară practicată în grosimea zidului. Planul originar nu are pridvor, care

devine mai tîrziu parte integrantă a planului, ca și la celelalte tipuri. Ex. *biserica din Popești-Romîni.*

Perioada a treia cuprinde trei grupe de monumente care utilizează planurile tip I, II și III. Importanța acestei perioade constă în aceea că ea reprezintă începutul noului stil decorativ, care — deși își are originile în arta decorativă orientală — va fi tradus și interpretat foarte curînd într-o formă artistică deosebit de valoroasă și specific romînească.

Grupa I reiterează planul tip Cozia (evoluat), căruia i s-a adăugat o clopotniță pe pronaos și un pridvor deschis. Ex. *biserica Fundenii Doamnei*, la care decorația exterioară este realizată în stuc, cu motive de influență persană.

Grupa a II-a cuprinde monumente ceva mai rare, de tipul bisericii episcopale Curtea de Argeș. Este un plan derivat din același tip II, ca și planul bisericii Patriarhiei. Decorația arhitecturală este îmbogățită prin introducerea elementelor de piatră sculptată (coloane, capitele, baze), atît la pridvor, cît și în interior. Ex. *biserica Cotroceni.*

Grupa a III-a constituie reluarea tipului III și îmbogățirea sa cu decorații arhitecturale sculptate în piatră. Planul este dreptunghiular, cu naosul boltit cu o calotă sferică, iar pe pronaos se află o clopotniță, unde se ajunge pe o scară ascunsă în zid. Se adaugă pridvorul deschis, cu arcade sprijinite pe coloane de piatră. Între naos și pronaos se găsesc trei arcade, rezemate pe coloane similare cu cele din pridvor. Ex. *bisericile Doamnei* și *Mogoșoaia.*

Secolul al XVIII-lea nu creează tipuri noi, dar desăvîrșește tipurile anterioare. Predomină tipul creat în secolul precedent prin evoluția completă a planului Cozia, cu naosul treflat, dar fără nici o influență sîrbească, cu sau fără turlă pe naos, avînd însă o clopotniță pe pronaos.

În prima jumătate a secolului se continuă tendința apărută la sfîrșitul veacului precedent: bisericile au proporții mai înalte, mai elegante și cu turle mai zvelte; apoi, începînd cu Stavropoleos, proporțiile se modifică, devenind mai scunde, prin aplatizarea întregului edificiu.

Decorația sculpturală a elementelor arhitectonice, ca: bazele și capitelele coloanelor sau pilaștrilor, fusurile coloanelor, chenarele de uși și ferestre etc., atinge o frumusețe desăvîrșită în prima jumătate a secolului, după care urmează perioada de declin a arhitecturii muntenești, care se întinde pînă către primele decenii ale veacului al XIX-lea.

Din punct de vedere al manifestărilor arhitectonice, secolul al XVIII-lea se poate împărți în trei perioade, și anume:

Prima perioadă cuprinde apogeul epocii brîncovenești, ce desăvîrșește procedeele constructive și, mai ales, decorative, apărute la sfîrșitul veacului precedent, utilizînd tipurile de monumente cunoscute. Decorația sculpturală, deosebit de bogată, este caracteristica principală a acestei perioade.

Perioada a doua este perioada post-brîncovenească, în care influența monumentelor brîncovenești se resimte din ce în ce mai slab. Apariția bisericii Stavropoleos constituie un reviriment al decorației arhitecturale ce constă — în special — în modificarea plasticii fațadelor, prin aceea că registrele decorative primesc picturi în frescă, iar cel superior, mult mai mic, nu mai este decorat cu arcaturi, ci cu medalioane retrase în zidărie și pictate de asemenea în frescă. Sistemul acesta decorativ va fi des utilizat de monumentele posterioare.

Perioada a treia constituie începutul decadenței arhitecturii romînești din Muntenia. Nu se mai creează nimic deosebit — deși se construiește foarte mult — iar interpretarea modelelor anterioare este din ce în ce mai slabă.

În perioada I-a, sînt utilizate forme de plan mult mai variate decît în cele următoare. Din acest punct de vedere, se pot deosebi patru grupe de biserici:

Grupa I-a este cea mai bogat reprezentată și cuprinde bisericile construite pe plan treflat, cu sau fără turlă pe naos, cu clopotnița pe pronaosul ușor lărgit — dispoziție constructivă devenită tip încă de la sfîrșitul veacului precedent — și cu pridvor deschis ce precede pronaosul — un

element arhitectural de asemenea generalizat. Arcadele pridvorului, ca şi cele dintre pronaos şi naos, tri- sau polilobate, reazemă pe coloane de piatră, ale căror capitele, baze, piedestale şi, foarte adesea, chiar fusuri, sînt bogat sculptate. Ex. *bisericile Scaune și Colțea.*

Grupa a II-a cuprinde monumentele dezvoltate pe acelaşi tip de plan care, datorită proporţiilor mult mai modeste, au turlă pe naos, dar nu mai au clopotniţă pe pronaos. Ex. *biserica Floreasca.*

Grupa a III-a este constituită de bisericile pe plan dreptunghiular, cu turlă pe naos şi clopotniţă pe pronaos, la care se ajunge pe o scară, fie amenajată în grosimea zidului, fie amplasată într-un turn alăturat faţadei de nord a pronaosului. Ex. *bisericile Dintr-o zi, Răzvan, paraclisul Patriarhiei.*

Grupa a IV-a cuprinde monumente destul de rare în secolul al XVIII-lea, pe plan tip episcopia Curtea de Argeş: naos treflat — cu turlă — pronaos supralărgit — cu trei turle — precedat de un pridvor. Ex. *biserica Sf. Gheorghe Nou* (la origine) şi *biserica mănăstirii Văcăreşti.*

În perioadele următoare, tipul de plan care predomină este cel al grupei I, treflat, cu sau fără turlă pe naos, cu pronaosul uşor lărgit, avînd clopotniţa deasupra, şi fiind precedat de un pridvor deschis. Ca exemple din perioada a II-a cităm: bisericile *Creţulescu, Ienei, Cu sfinţi, Batiştea.* Din perioada a III-a: *Sf. Ştefan, Băneasa, Sf. Visarion vechi.* În afară de această grupă, mai găsim cîteva biserici din grupa a II-a. Ex.: biserica *Sf. Spiridon vechi.*

Secolul al XIX-lea. În primele decenii ale acestui secol, decadenţa arhitecturii munteneşti — ce începuse a se manifesta încă din a doua jumătate a veacului precedent — se desăvîrşeşte. Caracterul naţional al monumentelor de arhitectură devine din ce în ce mai şters, sub influenţele tot mai puternice venite din occident, iar puţinele biserici ce copiază modelele cele mai simple, anterioare, sînt cu totul neinteresante.

Contactul cu cultura occidentală al unor domnitori şi boieri are ca urmare chemarea în ţară a unui număr tot mai mare de meşteri şi, mai ales, arhitecţi străini, cei mai mulţi de origine germană. Aceştia importă un stil cu totul străin arhitecturii noastre de pînă acum, stil caracteristic epocii romantice ce se desăvîrşise în Apus şi care — grefat pe sistemele constructive autohtone şi foarte adesea chiar pe construcţii existente ce trebuiau refăcute — naşte un stil hibrid neo-gotic — total lipsit de valoare — care dăinuie, totuşi, pînă către a doua jumătate a secolului.

Acestei perioade i se datoresc multe refaceri de biserici vechi, precum şi cîteva construcţii noi de asemenea lăcaşuri. Unele refaceri, totale, schimbă complet atît dispoziţiile constructive cît şi decoraţia edificiilor anterioare, cum se întîmplă cu bisericile Sărindar (azi dispărută) şi Gorgani. Cele mai multe, însă, sînt refaceri parţiale, care au ca rezultat îmbrăcarea monumentelor existente într-o haină străină şi lipsită de gust (ex. Sf. Gheorghe Nou).

Dintre cele cîteva biserici noi, ultima este biserica Sf. Spiridon Nou. Acesta este exemplul care ilustrează perfect totala lipsă de înţelegere a arhitecţilor şi meşterilor străini pentru modul de gîndire artistică — în general — şi arhitectonică — în special — al poporului nostru.

O altă influenţă ce se face resimţită în această perioadă este a neo-clasicului italian, ajuns la noi, prin Moldova, din Rusia, unde crease o epocă deosebit de valoroasă. Acolo unde această nouă influenţă se grefează pe un monument existent, rezultatul este la fel de lipsit de valoare (ex. biserica Negustori); unde, însă, întreaga concepţie arhitecturală se schimbă, ca, de exemplu, la biserica Teiul Doamnei — la care antagonismul dintre structură şi decoraţie nu mai există — efectul este mult mai reuşit; dar aceste monumente nu mai au absolut nimic comun cu arhitectura romînească.

O privire de ansamblu asupra manifestărilor arhitectonice ale primei jumătăţi a secolului duce la concluzia că aceasta se caracterizează printr-o vădită confuzie arhitecturală, căreia îi cad pradă şi ultimii meşteri, reprezentanţi ai şcolilor tradiţionale populare, ducînd — în ultimă analiză — la completa decadenţă a arhitecturii noastre naţionale.

★

În lucrarea de față am prezentat cîte un scurt istoric al fiecărei biserici și mănăstiri în parte; la bisericile care mai păstrează caracterul de monument de arhitectură, am adăugat la acest istoric și o descriere a monumentului, insistînd asupra elementelor noi introduse în arhitectură prin construcția respectivă, ca și asupra monumentelor mai valoroase și mai reprezentative din orașul nostru.

Am socotit că nu este lipsit de interes ca, în cadrul istoricului fiecărei biserici, să prezentăm și diverse alte știri legate de istoria meșteșugurilor sau a culturii. Astfel, am arătat, acolo unde a fost cazul, care biserici au fost făcute de bresle sau au fost în grija acestora. Tot în grupa acestor informații — de data aceasta ținînd de istoria culturii — intră și cele referitoare la școlile și tipografiile de pe lîngă biserici și mănăstiri, pe care le-am menționat, acolo unde le-am constatat documentar, dînd și bibliografia respectivă.

AGA NIȚĂ, vezi Sf. Vineri-Herasca

1. [M.] ALBĂ (Popa Dîrvaș, biserica Vișicăi)
Calea Victoriei nr. 110

A fost zidită de popa Neagu Dîrvaș și jupîneasa Vișa la începutul secolului al XVIII-lea. O piatră de mormînt, cu data 1715—1716, tăiată și pusă la spălătorul din altar, este o dovadă că biserica exista la acea dată. Mahalaua și biserica se numeau în acea vreme popa Dîrvaș [1]. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea i se mai spunea și biserica Vișei sau Vișicăi [2], de la numele ctitorei sale.

La 1802 martie 19, biserica avea și chilii în jur [3], care au fost dărîmate spre sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Avariată de marele cutremur din 1802, a fost reclădită de Nicolae Trăznea mare clucer și soția sa Maria, fiind gata la 1827 nov. 20 [4] (data pisaniei). A fost renovată la 1873, cînd s-au refăcut turlele, pridvorul, acoperișul, ferestrele etc. și a fost pictată de G. Tattarăscu. Pictura a fost renovată în anii 1925, 1945 și 1949.

Biserica are planul dreptunghiular, cu naosul mare și pronaosul foarte mic. Absida altarului e semicirculară. Turla de pe naos, refăcută, poligonală în interior, stă pe un tambur susținut de arcuri pe pilaștri. Turla pronaosului se sprijină pe arcuri rezemate pe patru pilaștri. Pridvorul din față este construit în stil neo-clasic. Exteriorul bisericii a fost refăcut în întregime: ferestrele au fost mărite, i s-au pus niște pilaștri de tencuială și o friză dorică.

Ms. A. 545, f. 89—90 v; Ms. 5142, f. 10; Dumitrescu M., preot, *Bis. Albă* (*Teologul*, II (1898), nr. 18, p. 3); *Dicț. Rom.*, I, p. 712; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 196; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 134—135; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 352—353; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 15; *Anuar* 1909, p. 19; Greceanu, *București*, p. 84; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; Florescu, *Din vechiul București*, p. 24—25; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 65—66; Crutzescu, *Podul Mogoșoaei*, p. 261—262; Caselli D., *Mahalaua postelnicului Firu* (*Gazt. municip.* V (1936), nr. 217); Iorga N., *București*, p. 149 <foto>; Golescu M., *Motive animale în sculptura decorativă* (BCMI, XXXVI (1943), p. 42); *Inscripții București*.

[1] Doc. din 1739 sept. 2 și 1740 febr. 22 (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XIII/8 și 9).

[2] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178 și doc. din 1786 aug. 18 (G. Potra, *Doc. București*, p. 546 D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166, îi spune biserica Albă; în catagrafia din 1810 i se spune și biserica Albă și Vișica, iar mahalalei—Popa Dîrvaș; vezi și doc. din 1835 mai 3 (Acad. R.P.R., ms. 956, f. 75—77).

[3] Arh. St. Buc., Mitrop., I/1.

[4] Biserica exista însă la 1810, fiind amintită în catagrafie și în 1818.

2. ALBĂ-POSTĂVARI (Sf. Nicolae al jupînesei Caplea, sau a postelnicesei) str. Bateriilor nr. 43

Este una din cele mai vechi biserici ale orașului nostru. A fost construită de jupanița Caplea, soția lui Ghiorma mare postelnic (care apare cu acest titlu în divan între 1564 mart. 31 și 1568 iunie 8)[1]. De această biserică se leagă legenda foarte cunoscută — pusă în circulație la sfîrșitul secolului al XVII-lea[2] — că, înainte de a fi dus în fața călăului, Mihai Viteazul s-a rugat aci pentru a fi salvat de la moarte.

S-a discutat mult dacă biserica Albă-Postăvari este aceeași cu aceea a jupînesei Caplea; cei mai mulți dintre cercetători — printre care și autorii rapoartelor de săpături din 1953 — cred că avem de-a face cu două biserici diferite. Problema este destul de greu de lămurit. Este adevărat că, în cartea sa din 1591 oct.[3], patriarhul Ieremia arată că biserica se găsea aproape de Dîmbovița, într-un loc expus inundațiilor, și că Mihai Viteazul — pe atunci mare ban — a construit o altă mănăstire, pe colina unde sînt astăzi Arhivele Statului din București. După cum arată un document din 1669 iunie 15[4], este vorba însă de cursul vechi al Dîmboviței, astfel încît ni se pare că biserica jupînesei Caplea nu trebuie căutată pe malul actualului curs al Dîmboviței, cum cred autorii rapoartelor menționate. Mai mult încă, patriarhul nu menționează că biserica se găsea în apropierea mănăstirii Mihai vodă.

După zidirea acesteia din urmă, biserica Sf. Nicolae a jupînesei Caplea a rămas metohul său. Un document din 1635 april 5 arată că biserica « este acum metoh la mănăstirea lui Mihai vodă[5] ». Documentul din 1669 iunie 15, citat și mai sus, precizează că mănăstirea sf. Nicolae se găsea în apropierea unui ostrov al Dîmboviței « cei vechi ». Biserica este menționată apoi de cronicarul Radu Popescu[6] și în 1741 mart. 15[7]; în ambele cazuri i se spune biserica Albă (este vorba probabil de același lăcaș, căreia i s-a schimbat numele, deoarece nu avem nici o știre despre construirea altei biserici, tot cu hramul sf. Nicolae și care să fie, de asemenea, metoh la m-rea Mihai vodă[8]). În documentul din 1741 se arată că biserica era, în continuare, metoh al mănăstirii Mihai vodă. Biserica veche fusese însă părăsită din pricina neglijenței călugărilor. Cu numele de biserica Albă o pomenește apoi banul M. Cantacuzino[9], iar D. Fotino o numește biserica Postăvari[10] (în acest cartier locuiau postăvarii, care își spălau postavurile în apa Dîmboviței)[11].

Amintirea faptului că aici a fost o dată schit se păstrează și în secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor, cînd este numită, în 1795, biserica Albă de la schit[12], în 1813, schitul sf. Nicolae din mahalaua Postăvari[13], schitul ot Postăvari în 1824, sau biserica Albă « dă schit »[14], în 1832.

Avariată de cutremurul din 1838[15], biserica era în ruină la mijlocul secolului al XIX-lea. Locuitorii mahalalei au dărîmat-o în 1855 și au refăcut-o, pe vechile temelii, fiind gata la 1857 sept. 28 (data pisaniei). Printre noii ctitori este și un Gheorghe Ioan franzelar, alături de serdarul Costache Constantinescu și alții. Cu prilejul reclădirii, i s-au adăugat și hramurile sf. Gheorghe și Sf. 40 de mucenici.

Pictura bisericii a fost refăcută în 1889, de pictorul Anton Serafim, cu ocazia unor reparații. Biserica a mai fost reparată în 1908, 1925 și după bombardamentele din 1944.

[1] Este pomenită în documente la <1564–1568> april. 8, cînd era metoh la Simopetra (*DIR*, XVI/3, p. 190); 1586 mai 30 (*DIR*, XVI/5, p. 240–241).

[2] *Istoriile*, p. 83.

[3] Arh. St. Buc., SI, nr. 1463.

[4] Idem, Donații, LIX / 18.

[5] Idem, m-rea Hanu Greci, X/3.

[6] *Istoriile*, p. 83.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Mihai vodă, III/6.

[8] Săpăturile arheologice făcute în anii 1953–1956 în această regiune au dat la iveală resturi ale primei biserici de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, în jurul căreia era un cimitir. După părerea autorilor rapoartelor de săpături, această biserică a fost reconstruită pe vechile fundații, la începutul secolului al XVIII-lea, cînd a fost închinată metoh la m-rea Mihai vodă. După informațiile date de S. Morinț, participant la săpături, vechea biserică din secolul al XVI-lea ar fi fost aproape de Dîmbovița, astfel încît ni se pare că la această biserică se referă cartea patriarhului Ieremia din 1591.

[9] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

[10] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

[11] Cf. și doc. din 1802 (*Bis. ort. rom.*, XXVII (1903), p. 998). În 1810 mahalaua se numea a Postăvarilor.

[12] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 749.

[13] *Idem*, XI, p. 441–442.

[14] E. și I. Vîrtosu, *Începuturi edilitare*, p. 222.

[15] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 119.

Ms. 5142, f. 167—169; *Dicţ. Rom.*, I, p. 712; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 47, 166, 194—195, 200, 201, 203—205; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 146—147; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 347—348; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos*, Buc., 1906, p. 1—4; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 11—12; *Anuarul 1909*, p. 19; Caselli D., *Biserica Albă din Bucureşti, în care s-a închinat Mihai Viteazul* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 137, p. 1—2); idem, *Bis. Sf. Nicolae a jupînesei Caplea* (idem, nr. 138); Elefterescu Em., *Bis. Albă, Sf. Nicolae din Postăvari, Calea Rahovei* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 396); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 100—101; Caselli D., *Biserica Sf. Nicolae a jupînesii Caplea din Bucureşti* (*Bucureşti*, II (1936) nr. 1—2, p. 137—145); Nicolaescu Stoica, *Cartea patriarhului Ieremia* (*Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 291); Idem, *Biserica Albă din Postăvari, metoh al m-rii Mihai Vodă din Buc.* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 440); *Inscripţii Bucureşti*; *Bucureşti de odinioară*, p. 97—98 <bis. jupaniţei Caplea> şi 121—123 <bis. Albă>; *Materiale arheologice*, V (1959), p. 636—642.

3. ALEXE
Calea Şerban Vodă nr. 123

Este o biserică mică, zidită în 1812 de un anume Alexe şi de soţia sa, Maria, cu ajutorul lui Gheorghe puşcaşul şi al soţiei sale, Ecaterina. La moartea sa, în anul 1813, Alexe închină biserica mănăstirii Hilandar [1]. În 1831 i se spune biserica lui Alexe. A fost renovată după cutremurul din 1838 şi în anul 1845. A mai fost reparată în anul 1897 şi refăcută în anul 1926.

Ms. A, 545, f. 193; ms. 5142, f. 13—18; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 584; *Dicţ. rom.*, I, p. 712; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 83; *Anuar 1909*, p. 25; *Inscripţii Bucureşti*.

4. AMZEI
str. Amzei nr. 12

A fost zidită între anii 1805—1810, din banii lăsaţi de Nicolae polcovnic Dărăscu, de către Amza Năescu, de la care îi vine şi numele [2]. Din testamentul acestuia, din anul 1830, rezultă că şi el a contribuit cu bani la ridicarea bisericii. Această primă biserică avea hramul Sf. Nicolae.

Începînd din anul 1832, în chiliile bisericii, clădite de curînd, se afla o şcoală începătoare cu două clase [3].

Mistuită de incendiu în 1846, biserica a fost restaurată aproape radical după aceea. În 1875 a fost reparată din nou, adăugîndu-i-se două turle.

Vechea biserică a fost dărîmată în 1898 şi reconstruită de arhitectul Al. Săvulescu, fiind gata la 21 oct. 1901 (data pisaniei). Pictura noii biserici este făcută de italianul Umberto Marchetti, iar iconostasul, frontonul, amvonul şi stranele de sculptorul Babic.

Ms. 5142, f. 21—22; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, IV, p. 353, 361; *Dicţ. rom.*, I, p. 712—713; *Bis. Amza* (*Consolatorul*, IV, (1901), nr. 9, p. 138—140); *Sfinţirea bisericii Amza* (*ibidem*, nr. 8, p. 119—123); Stănescu D., *Pictura bisericii Amza* (*Noua revistă romînă*, IV (1901), nr. 42, p. 244—247); Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 351; *Anuar 1909*, p. 19; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 60—62; Greceanu, *Bucureşti*, p. 84; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 66; Lahovary P., *Elemente monografice ale pieţii Amzei*, Buc., 1932, 91 p. ; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Doc. din 1814 iunie 22 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 234) Biserica este menţionată şi de D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; în schimb, nu este menţionată în ediţia fraţilor Tunusli.

[2] În 1831, biserica se numea Sf. Nicolae (Arh. St. Buc., Vornicia dinlăuntru, dos. 168); după moartea lui Amza, mahalaua şi biserica i-au luat numele.

[3] În 1834, şcoala romînească de la biserica Amzei era frecventată de fii de meşteşugari, negustori şi mici slujbaşi (N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Barbu Ştirbey*, p. 140). Şcoala exista şi în anul 1841 (Arh. St. Buc., Min. Instrucţ., dos. 2693/1841) şi în 1854 (ibidem, dos. 3930/1854).

5. [M] M-REA ANTIM (Mănăstirea Tuturor Sfinţilor)
str. Antim nr. 29

Zidirea mănăstirii a început în vara anului 1713, pe locul unei biserici de lemn, construită de Staicu Merişanu paharnic [1]. La 1714 febr. 2, cînd i se face prima danie [2], lăcaşul construit de mitropolitul Antim Ivireanu era aproape gata; la 1714 sept. 20, în gramata patriarhală dată noii mănăstiri, se arată că fusese « strălucit împodobită şi înfrumuseţată prin alcătuirea ei tehnică şi prin potrivirea pietrelor ». La această dată, mănăstirea avea şi chilii [3]. Data pisaniei, 1715, reprezintă deci anul în care noua ctitorie a fost complet terminată [4].

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în scutirile şi milele ce i se acordă de către domnie, i se spune mănăstirea Tuturor Sfinţilor din mahalaua popii Ivaşco [5]. Mai tîrziu va purta numele mitropolitului Antim [6].

După 1715, în chiliile de la Antim funcţiona o tipografie, înfiinţată de ctitorul mănăstirii — el însuşi un mare tipograf — « ca tipografii să înveţe meşteşugul tipografiei unul de la altul, pentru ca să nu piară acest meşteşug din ţară, nici să se părăsească lucrul cărţilor, pentru folosul ţării ». De asemenea, mănăstirea avea şi o bibliotecă, întemeiată de acelaşi ctitor.

După moartea tragică a mitropolitului Antim, lăcaşul a cunoscut o perioadă grea. În timpul domniei lui Al. Ipsilanti se hotărăşte ca în chiliile mănăstirii să funcţioneze o orfanotropie [7]. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, clădirile din jurul bisericii ajunseseră în stare de ruină. Ele au fost renovate în 1795, de Antim arhiepiscop de Pogoniana (1795 mai 10, data pisaniei, aflată la Muzeul de Artă al R.P.R.). Ajungînd în sărăcie, mănăstirea a fost închinată, la 1795 mai 22, ca metoh episcopiei de Argeş, urmînd să se deschidă aici o şcoală de învăţătură pentru preoţi [8].

D. Fotino menţionează mănăstirea Antim printre mănăstirile domneşti [9].

Biserica a fost avariată de cutremurul din 1838 [10]. În 1851, arhitectul mănăstirii arată că « zidăria bisericii se află încă în stare bună, afară numai de zidul de căpetenie din faţă, la care s-au adăugat mai la urmă un antreu, şi care, acesta fiind de o mărime neproporţională cu acel zid, poate că, cu prilejul unui cutremur, a urmat a se despărţi de celelalte ziduri ale bisericii în care s-au şi legat spre acest sfîrşit cu legături mari de fier ». În consecinţă, se cerea dărîmarea antreului. La aceeaşi dată, turlele bisericii erau « într-o proastă şi ruşinoasă stare ». Arhitectul propunea să se refacă doar soclul din cărămidă iar turlele să se construiască din lemn, să se mărească ferestrele şi să se facă o nouă zugrăveală.

Peste doi ani, episcopul de Argeş arăta şi el că « pietrele turlelor » erau mişcate, amvonul, scara şi învelişul stricate iar zugrăveala « aflîndu-se prea veche, s-a şters, încît mai nu să cunosc figurile şi este de neapărată trebuinţă a să zugrăvi din nou ». Zidul de împrejmuire fiind de asemenea stricat, sfatul orăşenesc cerea dărîmarea lui [11].

După această dată, biserica Antim a suferit unele modificări făcute de arhitectul Schlatter: turlele bisericii au fost refăcute din lemn acoperit cu tablă, s-a modificat pridvorul, care fusese mai înalt, schimbîndu-i-se partea superioară; s-a modificat, de asemenea, turnul-clopotniţă de la intrare.

Dintr-o catagrafie a mănăstirii, din 1862, rezultă că restaurarea bisericii a avut loc în anul 1857. După reparaţii — care, se precizează, au fost radicale şi s-au făcut « pe zidul cel vechi » —

[1] Doc. din 1713 april. 24 (Arh. St. Buc., ep. Argeş, XLVIII/17).
[2] Acad. R.P.R., CXXVII/104.
[3] Hurmuzaki, XIV/1, p. 629—634.
[4] Vezi aşezămîntul făcut de ctitorul m-rii, din 1715 iulie 20, în care acesta arată că a zidit în jurul bisericii chilii destule şi că a împodobit şi a înfrumuseţat biserica (Arh. St. Buc., Suluri, nr. 13). Vezi de asemenea întărirea domnească dată aşezămîntului la 1716 mart. 4 (Acad. R.P.R., XIV/24).
[5] Acad. R.P.R., CXXVII/104, XIV/30, XIV/24. Tot m-rea Toţi Sfinţii i se spune şi la 1740 sept. 12 (Muzeul de istorie Buc., nr. 37, 393).
[6] La 1734 iunie 7 se spunea încă mahalaua popii Ivaşco (Acad. R.P.R., C/24) iar la 1745 nov. 12, mahalaua lui Antim (Ibidem, C/29).
[7] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172; vezi şi V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 387—388.
[8] Arh. St. Buc., ep. Argeş, I/6. Acest seminar exista şi la 1836. Vezi şi V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 21, 27—28.
[9] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.
[10] Despre stricăciunile pricinuite de cutremur, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 596/1838, f. 106 v.
[11] N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Barbu Ştirbey*, p. 119—120.

Fig. 66. -- Biserica m-rii Antim. Miniatură de mitropolitul Antim Ivireanu (clişeu ICSOR).

Fig. 67. — Biserica m-rii Antim. Coloanele pridvorului.

biserica avea două turle mari, căptuşite cu « tincu » vopsit. Amvonul avea coloane groase de piatră cu flori sculptate; pe dinafară biserica era tencuită şi vopsită « în coloarea cărămizii » (influenţa arhitecturii de la Muntele Athos) şi avea 17 « rotogoale » din piatră sculptată.

Din aceeaşi catagrafie, din anul 1862, rezultă că clopotniţa mănăstirii era « în desăvîrşită ruină » (nu fusese încă restaurată). În partea dreaptă a intrării, pînă la paraclis, se găsea o clădire cu etaj, avînd sus cinci odăi iar jos trei, care era de asemenea ruinată. De la paraclis pînă în fundul curţii se găseau două odăi cu o cămară, iar pe latura de fund a curţii erau alte patru odăi şi două cămări cu sălile lor, fără ferestre şi fără uşi. În partea stîngă a curţii, se afla o bucătărie cu două cămări şi patru odăi cu sălile lor, precum şi nişte ziduri în ruină, un şopron, un grajd de zid şi o pivniţă[1] (ulterior pe locul acestora s-a ridicat o clădire nouă).

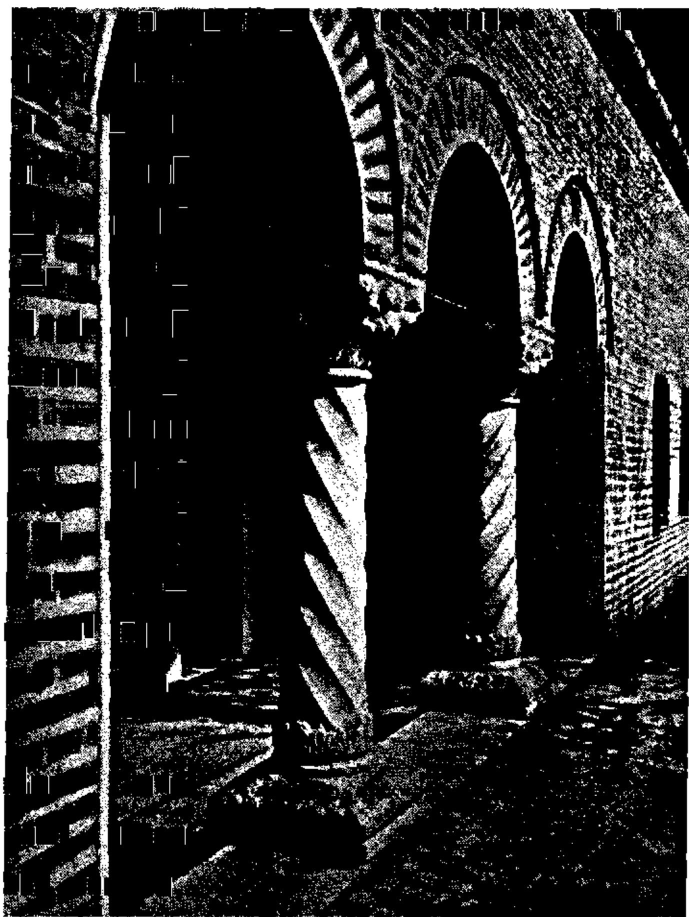

Fig.68. — M-rea Antim. Porticul chiliilor (clişeu ICSOR).

În 1860—1863, biserica a fost pictată din nou de pictorul Petre Alexandrescu. Tot în această vreme, vechea tîmplă din piatră a bisericii[2] a fost înlocuită cu una din lemn.

La 1854, în clădirile mănăstirii se aflau Arhivele Statului[3]. La sfîrşitul secolului al XIX-lea, pe locul chiliilor din partea de nord, care se ruinaseră, s-a construit o altă clădire[4]. Chiliile mănăstirii, din care unele au fost arse în 1907, au fost reparate în anii 1909 şi 1935.

Mănăstirea a fost restaurată în ultimii ani: în 1947 s-au refăcut turlele din cărămidă aparentă iar în 1950 s-au pictat turlele noi şi pridvorul şi s-a spălat restul picturii.

Ca monument de arhitectură, biserica mănăstirii Antim este unul dintre cele mai valoroase din Bucureşti, deşi restaurările pe care le-a suferit — şi în special aceea făcută de arhitectul Schlatter — i-au schimbat înfăţişarea.

Ca plan şi sistem de boltire, biserica nu oferă nimic deosebit, în afară de proporţiile sale armonioase. Ceea ce constituie însă valoarea monumentului este bogata decoraţie sculpturală din interior şi pridvor şi de la ancadramentele ferestrelor.

[1] Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 353 v — 354 v.

[2] Această tîmplă se află în lapidarul de la Stavropoleos.

[3] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 3930/1854. f. 7.

[4] Despre starea mănăstirii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi reparaţiile făcute în această vreme, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1694/1845, 2267/1850, 4313, 4359 şi 4387/1856, 454 şi 469/1860, 1103 şi 1232/1862, 2707/1874, 204/1897 şi 315/1899; despre zidul înconjurător şi clopotniţa care ameninţau să cadă în 1863, vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88/30, f. 145 passim.

Pridvorul, larg şi monumental, se compune din nouă arcade în plin cintru ce reazimă pe coloane cilindrice de piatră, cu admirabile capitele sculptate într-un stil neo-corintic — ce va dăinui de-a lungul acestei perioade — cu baze originale, de asemenea împodobite cu sculpturi florale şi rezemînd pe piedestale cubice, decorate cu cîte un fleuron pe fiecare faţă. Aceleaşi motive sculpturale se regăsesc şi în interior, unde coloanele ce despart naosul de pronaos sînt la fel decorate.

O particularitate a pridvorului este aceea că piedestalele coloanelor nu sînt legate de o balustradă, ci sînt izolate, ca cele din interior. Partea de sus a pridvorului, rotunjirea cornişei pronaosului şi înscrierea în această rotunjire a unui rozon neogotic — opera restauratorului Schlatter — sînt cu totul străine arhitecturii romîneşti.

Decorul exterior este sobru, caracteristic monumentelor din a doua jumătate a sec. al XVII-lea, fiind alcătuit din două registre de panouri şi arcaturi, despărţite de un brîu simplu.

Portalul intrării, foarte lat, este bogat sculptat cu motive florale ce îmbracă o formă simplă, ca şi ancadramentele ferestrelor. Remarcabilă este şi uşa de stejar, sculptată — se spune — chiar de talentatul ctitor.

În rest, ar mai fi de semnalat: clopotniţa masivă, formată din două prisme suprapuse, modificată după 1862, cînd i s-au adăugat cele patru turnuleţe de pe colţuri; chiliile, grupate în jurul a cîte unui portic cu trei arcade pe două coloane torsionate, şi, mai ales, bucătăria, al cărei fost coş, azi transformat, era construit într-un sistem eompus de arcuri şi bolţi.

Paraclisul se găseşte în rîndul chiliilor din partea dreaptă a bisericii. A fost început de mitropolitul Antim Ivireanu, în 1715, şi terminat de Matei Roset. A fost reînnoit şi mărit de Iosif episcopul Argeşului, înainte de 1812 mai 23 (data pisaniei) şi reparat din nou în 1860, cu care prilej a fost pictat în ulei de G. Tattarăscu. A fost restaurat şi repictat în anul 1951.

În catagrafia mănăstirii din anul 1862 — citată mai sus — se arată că paraclisul avea cinci ferestre cu chenare de piatră sculptată şi o turlă cu opt ferestre. Portalul era din piatră sculptată. Paraclisul era zugrăvit pe dinafară, ca şi biserica.

Paraclisul — format dintr-o singură încăpere dreptunghiulară, al cărui centru este încadrat de patru pilaştri — este acoperit cu o cupolă pe pandantivi. Portalul, împodobit cu frumoase sculpturi, este precedat de o arcadă trilobală, sprijinită pe două coloane de piatră cu capiteluri şi baze sculptate.

Enăceanu Gheuadie, *Testamentul mitropolitului Antim Ivireanu* (*Bis. ort. rom.*, IX (1885), nr. 2, p. 168 şi urm., 221—229); Dinulescu St., *Viaţa şi activitatea lui Antim Ivireanu*, Cernăuţi, 1886; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 254—256; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, I, p. 30, 52; IV, p. 201; *Dicţ. Rom.*, I, p. 713; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 126; Ms. 5142, f. 25—28; Ms. A. 545, f. 19; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 171—174, 321; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 142—145; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 280—282; *Monumentele*, III, pl. 6 şi 7; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 28; Panţurescu I., *Biserica episcopiei de Argeş*, Buc., 1905, p. 42; *BCMI*, I (1908), p. 133, 134, 176 şi 188; II (1909), p. 184; IV (1911), p. 37, 42, 107; VI (1913), p. 52, 95, 202; XIX (1926), p. X; *Anuar 1909*, p. 19; Dobrescu N., *Viaţa şi faptele lui Antim Ivireanu mitropolitul Ungro-Vlahiei*, Buc., 1910, 119 p.; *ACMI*, 1915, p. 41, 57; Greceanu, *Bucureşti*, p. 152—153; Uriţescu Eremia, *M-rea Antim*, teză de licenţă, Inst. teologic, Buc., 1929; Dumitrescu P., *Mitropolitul Antim şi ctitoria lui: «Biserica tuturor sfinţilor» din Bucureşti* (*Universul*, nr. 223, 1931, p. 1); *BCMI*, XXIV (1931), p. 190; *Biserica Antim* (*Boabe de grîu*, IV (1933), p. 539—549, cu 16 figuri); *BCMI*, XXVI (1933), p. 97, 190; Elefterescu Em., *Biserica Antim*, (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 343); Florescu, *Vechi proprietăţi*, p. 21; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 36; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 9, 29, 30, 31, 35, 36, 38, 39, 46, 47, 78—80 şi pl. CCXC—CCC şi DCXXXV <uşa>; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 286, *BCMI*, XXX (1937), p. 190; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 205—206, 380, 423; idem, *Ghidul*, p. 217—224; Oprescu G., *Pictura romînească în sec. XIX*, p. 116; Cerbuleţ Teodor, *Antim Ivireanul*, Buc., 1940, 32 p.; Costescu, *Bucureşti*, p. 73; Ghika-Budeşti, *L'ancienne architecture* (*BCMI*, XXXV (1942), pl. XXVI, XXXI); Golescu M., *Motive animale în sculptura decorativă* (*BCMI*, XXXVI (1943), p. 45, 46, 47 <tîmpla>); *ACMI*, 1942—1943, p. 78; Popescu Nic., *Paraclisul m-rii Antim* (*Glasul bisericii*, X (1951), nr. 6—7, p. 71—76); Ionescu Gr., *Relatare*, p. 79; *Mitropolitul Antim, ctitor de lăcaşuri sfinte* (*Bis. ort. rom.*, LXXIV (1956), p. 811); Moisescu G. I., preot, *240 de ani de la moartea lui Antim Ivireanu* (*Mitrop. Olteniei*, VIII (1956), nr. 8—9, p. 511—514); *Arta feudală*, p. 217; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 90—95; Drăghiceanu, *Catalogul*, p. 25—26; *Inscripţii Bucureşti*.

6. APOSTOL
Calea Văcăreşti nr. 143

Prima biserică a fost de lemn, fiind construită în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. A fost clădită din zid înainte de 1765 sept. 15 (data pisaniei), de Constantin şi Maria, ginerele şi fiica lui Ghenea Potoceanu. La 1801 febr. 25, în curtea bisericii se găseau două chilii, una învelită cu trestie şi alta cu rogoz [1]. Biserica a fost reparată în 1820—1830, de Apostol Velicu băcan, şi restaurată în 1864, cînd i se fac turle de lemn, în locul celor de zid. În ultimii ani i s-au făcut diverse reparaţii la acoperiş, s-a spălat pictura etc.

Ms. A. 545, f. 215 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 713; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 174; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 45—46; *Anuar 1909*, p. 27; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 91; Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 75; *Inscripţii Bucureşti*.

M-REA ARHIMANDRITUL, vezi Sf. Apostoli

7. ARMENEASCĂ
bd. Republicii, colţ cu str. Italiană

Prima biserică armenească din Bucureşti a fost zidită în anul 1685, cu ajutorul negustorului Hovianţ Harutiun Amira din Constantinopol şi al altor armeni de acolo. Biserica a fost refăcută în 1781 (data pisaniei), de obştea armenilor. La 1742 aug. 15, Mihai Racoviţă dă voie armenilor din Bucureşti să-şi ridice o biserică de piatră [2]. Este vorba de a doua biserică armenească. La sfîrşi-

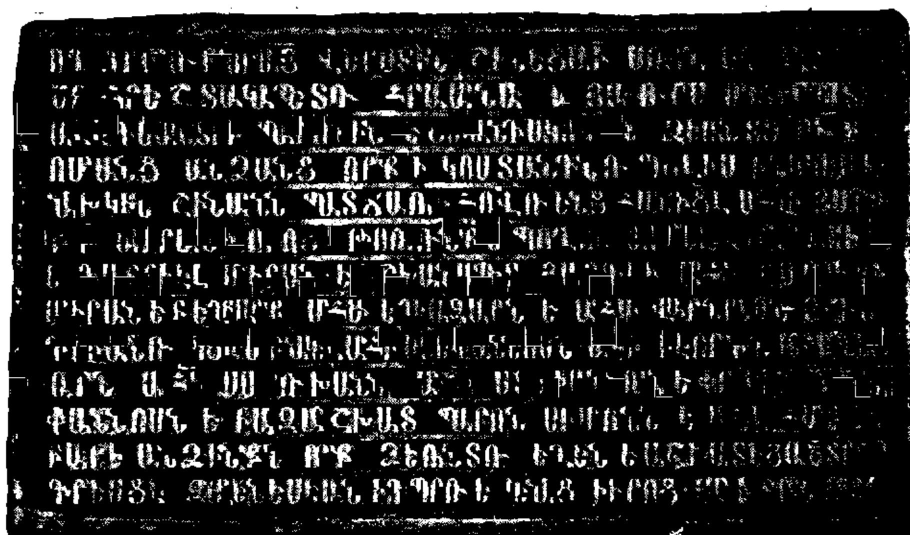

Fig. 69. — Pisania bisericii Armeneşti — 1781.

tul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, călătorii armeni care au vizitat oraşul arată că existau două biserici armene în Bucureşti: una mică şi o alta mare, cu hramul sf. Arhangheli.

[1] Acad. R.P.R., ms. rom., nr. 661, f. 25 v.

[2] Arh. St. Buc., Mitrop., DXXVIII/1.

Una din acestea, probabil cea mare, era pe locul actualei biserici armeneşti[1]. Vorbind despre această biserică mare, un călător armean de pe la 1808 arată că era clădită măreţ, din piatră, era mare şi frumoasă şi avea două cupole[2].

Actuala biserică a fost construită în anul 1911, după planurile arhitectului D. Maimarolu, avînd ca model catedrala din Ecimiadzin. Pictura bisericii a fost făcută de pictorul Bassano.

Ms. 354 al preotului Andreasian Harutiun (în arhiva bisericii); Mamikonian Petros, *Prezentul şi viitorul armenilor din România*, Galaţi, 1895, p. 114 (în limba armeană); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 230; Harutiun Andreasian, preot, *Bis. armeană din Buc.* (Aurora, 1906, nr. 12, p. 2); Goilav Gr., *Bisericile armene de prin ţările romîne* (*Rev. pt. ist., arh. şi fil.*, XII (1912), p. 458) şi extras Buc., 1912, p. 18; Mestugean V., *Istoria armenilor după noile cercetări istorice*, vol. II, Buc., 1926, p. 72; Greceanu, *Bucureşti*, p. 128; Caselli D., *Mahalaua, uliţa şi biserica Armenească* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 135); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 43; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 107—108; Siruni H. Dj., *Bisericile armene din ţările romîne* (*Ani*, III (1942—1943), p. 498) şi extras, p. 10; Idem, *Armenii în viaţa economică a ţărilor romîne*, Buc., 1944, p. 134, 166; *Inscripţii Bucureşti*.

BISERICA LUI BADEA BĂLĂCEANU, vezi Sf. Dumitru

8. [M] BĂNEASA

şos. Bucureşti-Ploieşti nr. 3

Construcţia bisericii a fost începută înainte de războiul ruso-turc din 1768—1774, de Ştefan Văcărescu şi soţia sa, Ecaterina, fiind terminată de abia în 1792 (data pisaniei) de Enăchiţă Văcărescu şi soţia sa, Ecaterina[3]. Biserica a fost paraclisul caselor familiei Văcărescu, aflate în apropiere. A fost reparată de G. Bibescu, în 1845 — cînd i s-au întărit zidurile exterioare, fiind legată cu fier — şi în 1888. A fost reparată din nou în anul 1933 şi după cutremurul din 1940, cînd i s-a refăcut turla.

Biserica, mică, are plan treflat, cu absidele foarte mici şi o turlă-clopotniţă octogonală pe pronaosul supralărgit. Naosul are o cupolă mică, pe arcuri în « mîner de coş », rezemate pe colţurile absidelor, iar pronaosul, dreptunghiular, o cupolă asemănătoare, pe console. Pronaosul este despărţit de naos printr-un arc pe două coloane angajate. Interiorul bisericii (pictura, catapeteasma) a fost refăcut. Doar picturile de pe boltă par a fi mai vechi.

Pridvorul are forma dreptunghiulară, sprijinindu-se pe patru coloane în faţă şi pe două angajate în zid. Exteriorul bisericii este alcătuit din obişnuitele două registre: cel superior este decorat cu medalioane, iar cel inferior cu firide simple, înalte, cu arcatură trilobată.

Ms. A. 545, f. 255; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 56; *Anuar 1909*, p. 68; Drăghiceanu V., *Palatul lui Bibescu de la Băneasa* (*BCMI*, VII (1914), p. 175—176); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 421; Idem, *Ghidul*, p. 331—332; Brătulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 36; *ACMI*, 1942—1943, p. 61; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Un document din 1815 febr. 12 arată că biserica era situată între mahalaua Săpunarilor şi Podul Tîrgului de Afară. (Arh. St. Buc., m-rea Căldăruşani, XIX/5).

[2] H. Dj. Siruni, *Cîteva note despre Bucureşti* (în manuscris).

[3] Cf. şi doc. din 1793 mai 4 (Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 124—125) şi 1815 ian. 4 (Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 255—256).

De la această soţie a lui Enăchiţă Văcărescu, care a fost un timp mare ban, vine numele de Băneasa (soţia marelui ban).

9. BĂRĂŢIA *
Bd. 1848

În Bucureşti au existat de-a lungul secolelor mai multe biserici catolice. Nu ştim sigur dacă toate acestea au fost pe locul actualei biserici Bărăţia.

Prima biserică a catolicilor din Bucureşti a fost de lemn. Ea exista la 1578 febr. 24, cînd este pomenită într-o scrisoare a doamnei Ecaterina Salvaressi [1]. Prădată şi probabil arsă în 1595, a fost părăsită după aceea. La 1629 iulie 9, catolicii din Bucureşti căpătaseră aprobarea să-şi ridice o nouă biserică [2].

Fig. 70. — Biserica şi turnul Bărăţiei la 1868. Acuarelă de Preziosi (colecţia Stampe a Acad. R.P.R.).

A doua biserică a fost clădită între 1633—1637 [3], de Bartolomeu Locadelli din Veneţia şi Petru Pavel Bruni din Perugia, cu sprijinul lui Matei Basarab, a cărui bunăvoinţă faţă de catolici este cunoscută. În 1646, episcopul catolic Baksici arată că biserica — construită de curînd — era lungă de zece paşi şi lată de cinci, avînd formă de vatră, cu două ferestre şi o uşă. Altarul fusesec făcut din pămînt şi se năruise, iar zugrăveala bisericii era prost executată [4]. Această biserică a fost arsă de tătari în anul 1659 [5]. După această dată, în 1663, misionarul Thomasy cerea ajutor pentru refacerea bisericii [6].

A treia biserică a fost construită în anul 1666 (data pisaniei), de « fraţii » din « provincia » Bulgaria, cu ajutorul negustorilor din Chiprovăţ. Această biserică era din lemn [7].

Un misionar catolic anonim (unii cred că e Del Monte), autorul unei « relaţii istorice » foarte preţioase, ne informează că, în timpul vizitei sale în Ţara Romînească, văzînd că biserica

* Numele de bărăţie înseamnă frăţie, derivind din brat-barat = frate.

[1] N. Iorga, *Contribuţiuni la istoria Munteniei*, Buc., 1896, p. 30.

[2] Hurmuzaki, XIV/2, p. 432.

[3] În 1633 veneau deja misionari catolici să slujească (N. Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 73—74). Despre zidirea bisericii vezi şi Veress, *Documente*, X, p. 1—2, C. Esarcu, *O descriere a Valahiei în veacul XVII* (*Arhiva*, V (1894), p. 114—115).

[4] *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XVIII, p. 105.

[5] *Ibidem*, p. 269.

[6] Veress, *Documente*, XI, p. 34—36.

[7] *Diplomatarium italicum*, 1925, p. 142.

catolică era mică, strînsese bani pentru construirea altui locaş. Şerban Cantacuzino — a cărui adversitate faţă de catolicism este notorie — i-a luat însă cărămida, pe cînd era mare spătar (deci între 1668 ian. 31 şi 1672 ian. 5). Misionarul a insistat însă, a început construcţia, înălţînd-o pînă la un metru, dar viitorul domn i-a confiscat materialele şi a interzis zidirea bisericii[1]. În timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, biserica Bărăţiei era ruinată.

Pe la 1715, Anton Maria del Chiaro arată că biserica era « o biată căsuţă rău construită, din lemn », care ameninţă cu ruina[2]. Refăcută probabil după aceea, Bărăţia a existat în tot cursul secolului al XVIII-lea, fiind pomenită în numeroase documente[3]. La 1756, într-una din încăperile de la Bărăţie, călugării catolici deschiseseră cîrciumă, stîrnind batjocura locuitorilor, care spuneau că « nu este biserică, nici mănăstire, ci cîrciumă »[4].

Biserica a ars pînă la temelii în marele incendiu din 1804 aug. 28[5] şi a fost reconstruită, după aceea[6], fiind gata în 1812 (data pisaniei). Distrusă din nou în 1821, se construia în 1833, pe vechile temelii. La 1841 martie 30, un nou incendiu arde biserica, mănăstirea şi clopotniţa, care sînt iarăşi reparate. Arsă din nou la 1847 martie 23[7], a fost reparată după incendiu. Turnul din faţa bisericii este declarat monument de arhitectură.

Iorga N., *Călători, misionari*, p. 54, 67—68; Călinescu G., *Altre notizie sui missionari cattolici dei paesi romeni (Diplomatarium italicum*, II (1930), p. 328—329, 428); Popescu M., *Bucureştii descrişi de Sultzer la sfîrşitul veacului al XVIII-lea (Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934), p. 34—38; Pann A., *Memorabilul focului*, p. 73—79, nota; Berindei D., *Bucurescii (Rev. romînă*, 1861, p. 377—378); Pappasoglu, *Bucureşti*, p. 118; *Dicţ. Rom.*, I, p. 728; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 228—229; Iorga N., *Studii şi doc.*, I—II, p. 249, 257, 264, 335—337, 344—348, 354 passim; Auner C., *Geschichte der Bukarester Baratzie*, Buc., 1904; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 315—316; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 83—85; *Pietrele funerare din biserica Bărăţiei (Ararat*, XII (1937), nr. 152; *Bucureştii pitoresc* <vedere, 1928>; Ani, III (1942—1943), p. 500; Ionescu N., *Ţara romînilor*, p. 205; *Inscripţii Bucureşti*.

BĂRBĂTESCU NOU, vezi Cuţitul de argint.

10. BĂRBĂTESCU VECHI (Sf. Nicolae ot Filaret[*])
str. Bărbătescu Vechi nr. 1

A fost zidită la începutul secolului al XIX-lea; construcţia sa a fost începută de « cîţiva fraţi » şi de Nicolae Braşoveanu şi terminată de Ioan şelarul şi alţii la 1818 oct. 27. În 1851, fiind în ruină, a fost rezidită de Dimitrie Giano şi alţii, fiind gata la 1858 iulie 20 (data pisaniei). La sfîrşitul secolului trecut, era din nou în stare rea, fiind apoi reparată.

Ms. A. 545, f. 185 v.; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 583; *Dicţ. Rom.*, I, p. 713; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 148, 175—176; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 336; *Anuar*, 1909, p. 26; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 88; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] *Mag. istoric*, V, p. 65.
[2] *Revoluţiile Valahiei*, p. 12—13.
[3] 1692 oct. 21 (*Studii şi doc.*, I—II, p. 226); 1775 mart. (Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 123); 1793 april. 10 (*Studii şi doc.*, I—II, p. 240—241), etc.
[4] Această cîrciumă era aşezată chiar lîngă altarul bisericii (*Studii şi doc.*, I—II, p. 240); vezi tot acolo şi situaţia clădirilor la 1793.
[5] Cf. o însemnare la N. Iorga, *Manuscriptele m-rii Cernica*, p. 20—21; vezi şi *Studii şi doc.*, I—II, p. 336.
[6] După socoteala lui Merkelius, pentru refacerea bisericii catolice trebuiau 33 042 piaştri (Hurmuzaki, XIX/2, p. 217—219). Un călător armean de pe la 1808 arăta că biserica şi m-rea « latinilor » s-a construit « în zilele noastre », sub supravegherea preotului Ambrosius Babichian din Trebizonda (H. Dj. Siruni, *Cîteva note despre Bucureşti*).
Despre refacerea bisericii între 1805 şi 1812, vezi şi Francisc Pall, *Les consuls des puissances étrangères et le clergé catholique en Valachie au début du XIX-e siècle (avec des documents inédits)* (*Mélanges de l'école roumaine en France*, XV/1 (1939—1940), p. 167—168, 180—183) şi Hurmuzaki, XX, p. 138.
[7] Hurmuzaki, XVIII, p. 13.
[*] În planul lui Borroczyn din 1852 este trecută cu numele de biserica Filaret.

11. [M] BATIŞTE
str. Batiştei 19

După părerea lui N. Iorga, biserica — amintind numele lui Batişte Vevelli, influentul sfetnic al lui Radu Mihnea şi al fiului său, Alexandru Coconul — ar putea fi o ctitorie a acestuia. Nu există însă nici o dovadă că el a fost primul ctitor al bisericii. Ni se pare mai de crezut o altă explicaţie a numelui Batişte: aici a fost pe vremuri un vad unde se adăpau vitele, vad numit şi batişte [1]

Fig. 71. — Biserica Batişte pe la 1860. Acuarelă de C. Szatmary (Colecţia de Stampe a Acad. R.P.R.).

Cert este însă că biserica exista în secolul al XVII-lea şi în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind pomenită deseori în documente [2].

Actuala biserică a fost zidită de Manciul vătaf [3], de Ilinca, soţia sa, şi de alţi tîrgoveţi, înainte de 1764 oct. 14 (data pisaniei). Pisania bisericii nu aminteşte însă nimic de prima ctitorie, care poate să fi fost pe un alt loc. A fost reparată în 1812 şi după incendiul din 1847. Alte reparaţii i s-au făcut în anii 1883, 1899 şi 1906. Biserica păstrează însă forma din 1763.

Biserica Batişte seamănă mult cu Stavropoleos — de formele şi decoraţia căreia a fost inspirată — şi cu Sf. Elefterie, fiind mai mare decît aceasta. Planul treflat al bisericii se caracterizează prin naosul alungit şi pronaosul lărgit. Absidele naosului sînt poligonale în exterior. Altarul are o boltă asemănătoare cu a bisericii Dintr-o zi, iar proscomidia este cuprinsă în grosimea zidului. Cupola naosului reazemă pe pandantivi şi arcuri care coboară pînă jos, cu o retragere. Stîlpii care separau naosul de pronaos au dispărut, rămînînd numai un arc-dublou, refăcut. Pe partea de nord a pronaosului se găseşte un turn, pentru scara ce urcă în clopotniţa de pe pronaos. Atît această clopotniţă cît şi turla de pe naos au fost refăcute.

[1] Cf. S. Puşcariu, *Dicţionarul limbii romîne*, I, p. 525—526.

[2] 1660 aprilie 5 (Arh. St. Buc., m-rea Rîmnicul Sărat, XVII/4), 1697 nov. 4 (Idem, AN, CIX/8), 1730 april. 7 (*Rev. ist.*, 1932, p. 155) etc.

[3] Un document din 1755 oct. 15 arată că Manciu era vătaf de măcelari (Acad. R.P.R., CCCLXXXV/16).

Pridvorul a fost şi el refăcut în parte. El se sprijină pe două coloane groase ce încadrează intrarea, pe cîte două la colţuri şi pe alte două angajate în zid. Este acoperit cu două bolţi semisferice pe pandantivi, despărţite de un arc median. Uşa bisericii, care a fost lărgită, păstrează chenarul de piatră sculptată şi pisania, care are deasupra o cornişe.

Arhitectura exterioară este vădit inspirată de Stavropoleos. Registrul inferior este decorat cu arcături în acoladă iar brîul ce desparte cele două registre seamănă mult cu cel de la Stavropoleos. Medalioanele din registrul superior au fost repictate iar ferestrele mărite.

Se păstrează destul de bine vechea pictură a bisericii, atît în altar cît şi pe pereţii naosului.

Ms. 5142, f. 31—34; Pappasoglu, *Bucureşti*, p. 118; *Dicţ. Rom.*, I, p. 713; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 140—141; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 301—302; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 26—27; *Anuar 1909*, p. 20; Baltazar A., *Decoraţiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureştene* (*Conv. lit.*, XLII (1909), nr. 9, p. 544—548); *BCMI*, XXVI (1933), p. 98; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 44—46; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; *Bucureştii Vechi*, pl. XXXVI <acuarelă din 1860>; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 28, 95, pl. CDXXVII—CDXXIX); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 139; Iorga N., *Bucureşti*, p. 90, 91 <desen>, 136 <desen, bis. refăcută>, 281; *BCMI*, XXXV (1942), p. 192; Ştefănescu I. D., *Monumentele de artă din Bucureşti* (*Glasul bisericii*, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); *Inscripţii Bucureşti*.

12. BOTEANU (Bradu-Boteanu)
str. Boteanu nr. 8

Prima biserică a fost din lemn, fiind construită la sfîrşitul secolului al XVII-lea sau începutul celui de al XVIII-lea, de jupan Mihul. Ea este cunoscută în secolul al XVIII-lea sub numele de biserica Bradu. Cu acest nume este trecută în planul oraşului din 1770 şi menţionată în 1830 [1]. A fost construită din zid, de jupîn Maxim şi fratele său Gheorghe, fiii lui Grigore Miuleţ, fiind terminată la 1760 iunie 6 (data pisaniei). Biserica este menţionată cu numele de Boteanu de banul M. Cantacuzino [2] şi de D. Fotino [3]. A fost reparată în 1884.

Fiind ruinată, vechea biserică a fost dărîmată la începutul secolului nostru; lîngă locul acesteia, a fost construită biserica actuală, de arhitectul N. Mihăescu, între anii 1908—1911, fiind pictată de pictorul V. Dămian. Se păstrează — incastrată în zidul bisericii noi — pisania vechii biserici, care este declarată monument istoric.

Musceleanu Gr., *Biserica Bradu-Boteanu din Bucureşti* (*Cald. antic.*, 1866, p. 79—80); Ms. 5142, f. 37—40; Ms. A. 545, f. 69; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; *Dicţ. Rom.*, I, p. 713—714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 292—293; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 15; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 63; Zagoritz Al., *Sculpturi in lemn de pe la biserici munteneşti* (*BCMI*, VI (1913), p. 71); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 48—49; Caselli D., *Drumul de la Fierăstrău la mahalaua Brazilor* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 207); Idem, *Mahalaua Boteanului* (Ibidem, nr. 209); *Arhitectura*, V (1939), nr. 2, p. 10 <foto>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 140—141; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] E. şi I. Vîrtosu, *Începuturi edilitare*, p. 26. În planul din 1828 i se spune Boteanu sau Brad. Ni se pare plauzibilă explicaţia dată de G. Florescu: biserica se numea Bradu, deoarece în jur se găseau brazi.

[2] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178. Mahalaua se numea şi ea Boteanu în acest timp (doc. din 1764 mart. 24, Arh. St. Buc., Mitrop., CCXXXVI/1).

[3] *Istoria Daciei*, III, p. 166.

13. BRADU STAICU
str. Bradului nr. 30

A fost construită din lemn de brad de Staicu cîrciumarul în anul 1740 (?)[1], cu hramul Intrarea în biserică, sărbătoare care era patroana breslei cîrciumarilor.

În locul acestei biserici de lemn, ruinată, a fost construită o alta, din zid, în anul 1809[2], de Apostol, fiul lui Velicu băcanu, care-i pune hramul Duminica tuturor sfinților, sărbătoare ce era

Fig. 72. — Stoian negustorul și Apostol băcanul, ctitorii bisericii Bradu Staicu (după Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*).

patroana băcanilor, și sf. Apostoli, patronul brutarilor. În catagrafia din 1831 i se spunea Biserica cu Bradu. Tot cu acest nume este trecută în planul orașului întocmit la 1852 de maiorul Borroczyn. Ruinîndu-se, biserica a fost renovată în 1875, după instrucțiunile arhitectului Freiwald (pisanie din acest an, care dă parte din datele de mai sus).

Ms. A. 545, f. 203 v.; *Dicț. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 219; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 328, 346; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 93—94; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 43; Florescu, *Din vechiul București*, p. 73; *Inscripții București*.

[1] Banul Mihai Cantacuzino nu o menționează totuși printre bisericile de lemn.

[2] Este menționată în catagrafia din 1810 și de D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

14. [M.] BUCUR
str. Radu vodă nr. 33

Este biserica despre care s-a discutat cel mai mult, datorită legendei despre ciobanul Bucur. Această legendă este tîrzie, ea fiind pusă în circulaţie la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau începutul secolului al XIX-lea, cînd se caută o explicaţie a numelui oraşului. F. Sulzer credea că Bucureşti derivă de la bucurie, a se bucura. Pe la 1818, Wilkinson înregistrează legenda că, la începuturile

Fig. 73. — Biserica Bucur la 1856. Acuarelă de locot. Ferel din armata austriacă (din *Bucureştii vechi*).

sale, oraşul nostru a fost un sat mic numit Bokor. Legenda lui Bucur a fost răspîndită apoi, prin 1835, de profesorul Genilie de la Sf. Sava. N. Horga, autorul unei lucrări intitulate *Arătarea întîmplării fetei lui Bogdan voevod ţării Moldovei din anul de la Hristos 1346*, a adăugat la această legendă amănunte noi, făcînd din Bucur fiul voievodului Laic. După ce lucrarea sa a fost tradusă de Al. Pelimon, legenda s-a răspîndit şi a început să i se acorde un credit deosebit. Aşa se explică faptul că preotul Grigore Musceleanu, crezînd şi el această legendă, a alcătuit faimoasa inscripţie care vorbeşte de existenţa bisericii la sfîrşitul secolului al XIV-lea.

Biserica este însă mult mai nouă: ea a fost construită în secolul al XVIII-lea[1], probabil ca paraclis sau biserică de cimitir a mănăstirii Radu vodă. Acest lucru l-au dovedit în mod cert săpăturile arheologice din vara anului 1953.

O dovadă în plus că bisericuţa actuală nu are nimic comun cu legendarul cioban Bucur este faptul că nu a fost numită astfel decît după răspîndirea legendei despre Bucur, şi, mai ales, după 1869, cînd a fost reparată şi cînd i s-a pus celebra pisanie care vorbeşte de existenţa bisericii

[1] Pentru acest secol pledează şi datele de 1705 fevr. 8, scrisă pe o icoană de la tîmplă, şi 1743, aflată pe un fragment de piatră de lîngă biserică, găsit de Gr. Tocilescu. La sfîrşitul secolului al XVI-lea, cînd Sinan paşa fortifică şi cimitirul m-rii Radu vodă, biserica cimitirului nu este pomenită.

pe vremea lui Mircea cel Bătrîn. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd începe a fi menţionată în documente, bisericii i s-a spus totdeauna sf. Athanasie, nu Bucur; cu acest nume este trecută în planurile oraşului din 1770, 1807 şi 1828, aşa îi spune banul Mihai Cantacuzino, pe la 1774,[1] o însemnare din 1802, care vorbeşte de dărîmarea clopotniţei bisericii sf. Athanasie[2], Dionisie Fotino la 1818[3], catagrafia din 1831 etc.; într-o catagrafie din 1853 mai 10 este numită « biserica sf. Athanasie ce este afară din curtea mănăstirii »[4] (Radu vodă).

După această catagrafie, la acea dată, biserica era spoită pe dinafară şi pe dinăuntru, era acoperită cu şindrilă şi avea o turlă mică din zid. În faţa bisericii se afla un pridvor de lemn, în care se găsea clopotul. În aceeaşi situaţie se găsea biserica şi la 1863 dec. 17, cînd se precizează că antreul de scînduri servea drept clopotniţă [5].

Dacă la 1853 biserica se numea încă « sf. Atanasie ce este afară din curtea mănăstirii », în această catagrafie din 1863 dec. 17 i se spune « biserica sf. Atanasie, numită biserica lui Bucur »[6].

Biserica a fost numită deci Bucur înainte de alcătuirea pisaniei, din 1869, care înregistra drept adevăr o legendă pusă în circulaţie la începutul secolului al XIX-lea.

Deşi reparată la 1869[7], la 1901 biserica era ruinată în interior, avea turla aplecată, fiind închisă — din această pricină — multă vreme. A fost restaurată de arhitectul Grigore Cerchez, în anii 1909—1910, cînd i s-a reparat zidăria crăpată, s-au restaurat pridvorul, turla şi bolta, s-a refăcut acoperişul şi s-au făcut tencueli în interior şi exterior. Reparată din nou la 1931, biserica a fost redeschisă în 1938.

Biserica Bucur are un aspect modest, dar foarte pitoresc, de bisericuţă ţărănească, cu un pridvor în formă de prispă, cu o turlă cu înfăţişare de ciupeteă, acoperită cu şindrilă. Decoraţia exterioară este formată dintr-un singur registru din arcade înalte. Ferestrele mici ale bisericii au frumoase chenare de piatră sculptată, ca şi uşa de la intrare. Aceste chenare şi uşa datează de la restaurarea din 1909—1910.

Berindei D., *Bucureştii* (*Rev. romînă*, 1861, p. 320); Musceleanu Gr., *Bis. Bucur din Buc., 1416* (*Cald. antic*, 1875, p. 74—76); *Monumente*, p. 149—151; *Monumentele*, p. 74—76; *Dicţ. Rom.*, I, p. 714; *Dicţ. Ilfov*, p. 51; Tocilescu Gr., *Cetatea Bucureşti sau cetatea Dîmboviţa* (*Tinerimea Romînă*, I (1898), p. 10—12, 14—17); Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 134—136; Papasoglu D., *Istoria fondării oraşului Bucureşti*, Buc., 1892, p. 5—6; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 125, 126; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176—178; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 128—130; Dumitrescu M., preot, *Bis. Bucur* (*Consolatorul*, III (1901), nr. 12, p. 188—189); Teodorescu Ilie, *Bis. Bucur* (*Consolatorul*, V (1903), nr. 9, p. 133—134); Lapedatu Al., *M-rea Radu vodă şi biserica Bucur din Capitală* (*BCMI*, I (1908), p. 188, 189) <după Szatmary>; *BCMI*, I (1908), p. 91, 178; IV (1911), p. 35 şi VI (1913), p. 54, 187—188, 200, 202; Greceanu, *Bucureşti*, p. 164—166; Săndulescu-Verna, *Bis. Radu vodă* (*Raze de lumină*, 1930, nr. 3, p. 200); Idem, *Bis. Radu vodă*, Buc., 1930, p. 24—25; Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110); Elefterescu Em., *Bis. Bucur* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 305 şi XII (1934), nr. 400); Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXV (1932), pl. CCCXVII) <două sfeşnice>; Caselli D., *Bucureştii fost-au ei pe vremea lui Mircea cel Bătrîn?* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 110); *Bucureştii Vechi*, pl. 5 <acuarelă, la 1856>, XXXVII <acuarelă, la 1860>, XL <gravură, la 1882>; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 99—100; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 8; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 284—285; Ploeşteanu Pocitan V., *Biserica Bucur din Capitală*, Buc., 1938, 64 p.; Iorga N., *Poezia franceză asupra monumentelor istorice romîneşti* (BCMI, XXXI (1938), p. 78); Iorga N., *Bucureşti*, p. 57, 58 <gravură, 1882>, 62 <desen, sec. XIX>; Nicolau-Stroeşti C., *Biserica lui Bucur*, Buc., 1939, 31 p.; Mosco-Hagi Emanoil, *Bis. Bucur Ciobanul. Legenda şi adevărul istoric* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 413); ACMI, 1942—1943, p. 63, 67; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 111—122; *Bucureştii pitoresc*; Ionescu N., *Ţara romînilor*, p. 210; *Bucureşti. Săpături*, 1953, p. 173—183; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 8—9, 146—149; Idem, *Relatare*, p. 80; *Inscripţii Bucureşti*; *Bucureştii de odinioară*, p. 54—57.

[1] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[2] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.
[3] *Istoria Daciei*, III, p. 165; cf. şi doc. din 1819 la V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XII, p. 282.
[4] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2512/1853, f. 40.
[5] Idem, dos. 1101/1863, f. 7.
[6] Ibidem.
[7] Despre alte reparaţii vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 320/1899.

15. BULGARĂ* (Calinderu, Sf. Ilie-Hanul Colții) str. Doamnei nr. 18

A fost zidită în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (probabil în deceniul al V-lea)[1]. După zidirea hanului Colțea — în curtea căruia era cuprinsă — a devenit biserica hanului. Biserica exista în 1770, fiind trecută în planul orașului din acel an, și în 1810, cînd este menționată în catagrafie. Avînd zidiri în jur, Dionisie Fotino încadrează biserica printre mănăstirile cu hanuri în curte[2]. După cum rezultă dintr-un document din 1836 febr. 27, lîngă altarul bisericii, lipită de zidul acestuia, se găsea, la acea dată, o băcănie a hanului[3].

Dărîmată de cutremurul din 1838, biserica a fost rezidită de Lazăr Calenderoglu, arendașul hanului Colțea[4], și de alții, fiind gata la 1841 aug. 30 (data pisaniei). A fost renovată în anul 1903.

Dicț. Rom., I, p. 719; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 138; Iorga, *Inscripții*, I, p. 304; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 18; *Anuar 1909*, p. 22; Negulescu I., *O pagină din istoria Bucureștilor* (*Bis. ort. rom.*, XLIV (1926), p. 135—139); *Inscripții București*.

16. CAIMATA, demolată, fostă în Bd. Republicii nr. 44

A fost zidită în 1730—1731 de Necula Bozianu fost ceauș de aprozi și soția sa, Stanca (pisania din 1731 oct. 23, astăzi la Muzeul de Artă al R.P.R.). Este pomenită în catagrafia din 1810, ca

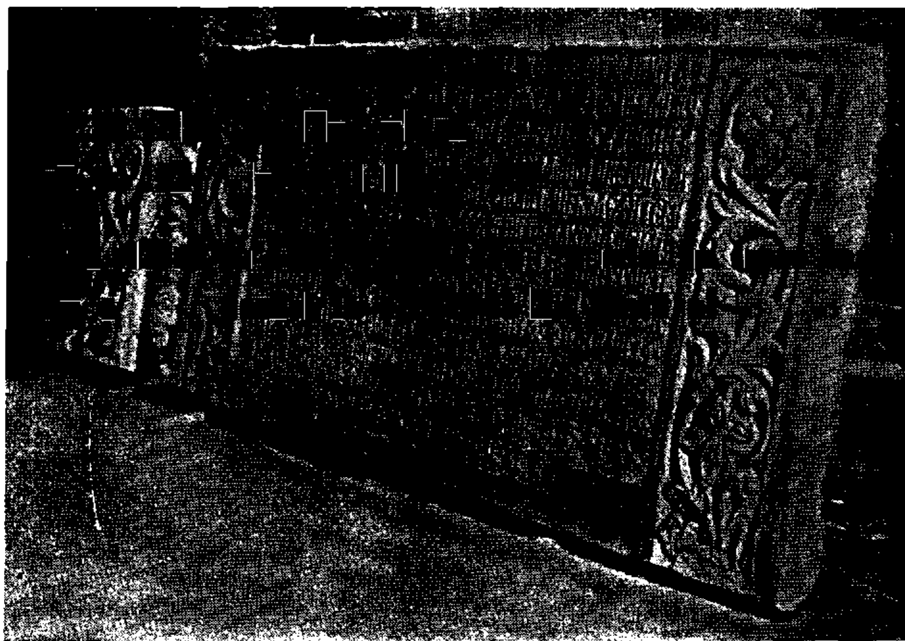

Fig. 74. — Pisania bisericii Caimata — 1731 (astăzi la Muzeul de artă al R.P.R.).

biserică de zid și la 1818, de Dionisie Fotino[5]. La 1843 dec. 28, mahalaua se numea de asemenea Caimata[6]. Cutremurul din 1838 îi cauzează grave avarii; după raportul lui Villacrosse, biserica era

* Vezi și hanul m-rii Colțea la p. 105.
[1] Ea exista în mod sigur la 1750.
[2] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.
[3] I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 341.
[4] *Ibidem*, p. 339.
[5] *Istoria Daciei*, vol. III, p. 166.
[6] Muzeul istoric Buc., nr. 28273.

« foarte vătămată » peste tot, clopotniţa crăpată şi grinzile sparte. Zidurile bisericii erau însă întregi, astfel încît putea fi reparată [1]. A fost dărîmată în anul 1890, cu ocazia tăierii actualului bulevard al Republicii; pe locul ei s-a pus o placă comemorativă, aflată în zidul casei cu nr. 44 de pe Bd. Republicii, unde a fost altarul bisericii.

Dicț. Rom., I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 178; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 22; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 122—125; Tocilescu, *Catalogul*, p. 17; Popescu-Lumină, *București*, p. 300—301; Florescu, *Din vechiul București*, p. 42—43; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 107; *Inscripții București.*

CALINDERU, vezi Bulgară

CALIST, vezi Delea Nouă

17. CĂRĂMIDARII DE JOS
str. Piscului nr. 7—9

Prima biserică cu acest nume a fost de lemn, cu hramul Sf. Dimitrie. Ea a fost construită în anul 1711, lîngă crucea lui Leon vodă. A fost mutată de la Slobozia la Cărămidari, la 1744—1745 (după cum arată o însemnare de pe un Penticostar al bisericii), de către fostul mare vistier Constantin Năsturel, care a clădit la acea dată biserica de zid de la Slobozia. Biserica de lemn mutată la Cărămidari este pomenită de banul M. Cantacuzino [2] şi în catagrafiile din 1810 şi 1831.

Actuala biserică de zid a fost construită de locuitorii mahalalei în anii 1857—1863, lîngă locul celei de lemn, de la care, în anul 1900, mai rămăsese doar masa din altar. A fost reparată în anul 1905. Arsă în 1922, biserica a fost restaurată în 1923—1924 şi pictată în 1929, de pictorul Belizarie.

Dicț. Rom., I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 178; Năsturel P. V., *Contribuțiuni la istoricul Bucureștilor* (*Noua rev. rom.*, I, (1900), vol. 9, p. 424—425); Iorga N., *Inscripții*, I, p. 353—354; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 36—37; *Anuar 1909*, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 89—90; Caselli D., *Mahalaua Cărămidarii de Jos* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 136); Florescu, *Din vechiul București*, p. 82—83; *Inscripții București.*

18. CĂRĂMIDARII DE SUS
şos. Grozăveşti nr. 7

Prima biserică [3] a fost zidită în anul 1805 (data pisaniei), de protopopul Nicolae Trăznea, Sterie Chirovici măcelarul şi alţii. Construcţia bisericii nu a fost prea solidă; o catagrafie din anul 1832 arată că biserica avea tavanul dărîmat, făcut din şipci de lemn. Cutremurul din 1838 avariază mai rău biserica [4], care a fost apoi închisă. Dărîmată complet, în 1840, de Iliad Matache staroste de zidari, biserica a fost rezidită, cu sprijinul lui Iosif arhimandritul, în 1847—1848, fiind terminată

[1] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130.

[2] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

[3] Părerea lui G. M. Ionescu că ar fi existat aici o biserică veche făcută de Mitrea vornicul nu se poate susține. Banul M. Cantacuzino nu o enumeră printre bisericile de lemn sau de zid, pe cînd D. Fotino o amintește la 1818. (*Istoria Daciei*, III, p. 166.,

[4] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838) p. 119.

la 1848 sept. 25 (data pisaniei[1]). A ars în anul 1875 şi a fost refăcută în anul 1877, cînd i s-a adăugat amvonul, i s-a pus o tîmplă de lemn şi a fost zugrăvită de G. Ioanide. Diverse reparaţii i s-au făcut în 1911 — cînd a fost legată cu şine de fier şi acoperită — în 1923—1925 şi în 1955, cînd a fost refăcută şi pictura.

Dicţ. Romîn., I, p. 714; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Ionescu C. M., *Istoria Cotrocenilor...*, Buc., 1902, p. 552—557; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 318; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 12; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 145; *Anuar* 1909, p. 20; Muşeţeanu I., *Şapte biserici*, Buc., 1941, 16 p.; Idem, *Monografia bisericii Cărămidarii de Sus (Grozăveşti)*, Buc., 1925, 48 p.; *Th. Codrescu*, V., nr. 7, 1 nov. 1935, p. 105; *Inscripţii Bucureşti*; *Pomelnicul bisericii Cărămidarii de Sus*, 1847 (Acad. R.P.R., ms. rom. nr. 5388).

CEAUŞ DAVID, vezi Icoanei

CEAUŞ PRECUP, vezi Olari

19. CEAUŞ RADU
str. Vulturilor nr. 3

Prima biserică, de lemn, a fost făcută de un ceauş Radu[2], pe la 1750—1755[3]. Biserica de lemn cu acest nume este pomenită de banul Mihai Cantacuzino[4]. La 1810, biserica era de zid[5], fiind deci construită la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor (probabil în 1781). Stricată de cutremurul din 1838[6] şi arsă în anul 1847, a fost refăcută după aceea, cu o turlă şi învelită cu şindrilă, de Teoharie Athanasiu luminărarul. A fost apoi reparată la 1886, cînd i se fac două turle. Avariată de cutremurul din 1940, a fost restaurată în 1943.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80, nota; *Dicţ. Rom.*, I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 179; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 328—329; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 3; *Anuar* 1909, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 95; Tuducescu I., *Un act de superstiţie petrecut în Bucureşti în anul 1796* (*Rev. arhivelor*, I (1924), nr. 1); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 79; Caselli D., *Mahalaua şi biserica Ceauş Radu* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 220); *Inscripţii Bucureşti*.

M-REA CIŞMEAUA, vezi Mavrogheni

BISERICA COCONILOR, vezi Sărindar

20. [M] M-REA COLŢEA *
bd. 1848 nr. 1

Prima biserică situată pe locul complexului de clădiri de la Colţea a fost construită din lemn de Udrea slugerul, pe la mijlocul secolului al XVII-lea (1641—1642, după părerea lui I. Ionaşcu), avînd hramul Sf. Paraschiva. Cu numele de biserica lui Udrea sluger este pomenită la 1658 febr. 10[7]. După uciderea ctitorului, în 1655, de către slujitorii răsculaţi, biserica a rămas pe seama fratelui său, Colţea Doicescu mare clucer, care o închină mitropoliei, în timpul domniei

[1] Piatra cu pisania este aşezată peste un mormînt din curtea bisericii.

[2] Un ceauş Radu din Bucureşti apare în documente la 1649 dec. 1 (Arh. St. Buc., m-rea Plumbuita, XV/5). Nu ştim dacă biserica se leagă de numele acestuia.

[3] Un pomelnic din 1753 este o dovadă în acest sens. Totuşi, faptul că mahalaua se numea Ceauş Radu la 1752 aug. 6 (*Studii şi doc.*, V, p. 498), poate fi o dovadă a existenţei unei biserici mai vechi.

[4] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.

[5] Menţionată la 1818 şi de D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166, fără să se spună din ce era construită.

[6] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 80, 153.

* Vezi şi spitalul şi şcoala de la Colţea la p. 127 şi 135—137.

[7] Muzeul de istorie Buc., nr. 13889.

lui Radu Leon [1]. De la acest clucer Colţea, care avea case aproape de biserică [2], şi-a luat apoi numele mahalaua şi biserica [3]. La 1669 iunie 18, mahalaua se numea a bisericii lui Colţea clucer [4].

Locul pe care era situată biserica lui Colţea a fost vîndut de mitropolie marelui spătar Mihai Cantacuzino, care a construit aici, începînd din anul 1701 [5], complexul de clădiri de la mănăstirea Colţea, cuprinzînd: o biserică mare, cu hramul Trei Ierarhi (sau Trei Sfetitele), trei paraclise [6], din care două aşezate « unul împotriva altuia »: unul cu hramul sf. Paraschiva [7] (hramul vechii biserici a lui Colţea clucerul), la casele arhiereului, situate în partea de nord a curţii, şi altul cu hramul sf. Cosma şi Damian, aşezat « între spitaluri, ca să auză bolnavii în toate zilele sfînta slujbă »; cel de-al treilea, cu hramul Toţi Sfinţii, a fost zidit pentru şcolari, de vornicul Şerban Cantacuzino, fiul lui Drăghici spătarul. Toate lăcaşurile au fost « bine împodobite, cu toate cele trebuincioase bisericeşti podoabe ». În afară de aceste lăcaşuri, spătarul Mihai Cantacuzino a mai zidit în incinta mănăstirii un spital cu 24 de paturi, spiţerie, casă pentru chirurg, şcoală, odăi pentru dascăli, casă pentru epitropul şi iconomul mănăstirii şi o casă pentru un arhiereu străin [8]. Toate aceste construcţii au fost înconjurate cu zid [9], fiind gata în 1714—1715 (data pisaniei, aflată la Muzeul de artă al R.P.R.). La poarta de intrare a fost zidită o « frumoasă şi prea înaltă clopotniţă, cu mai multe clopote » [10].

Ctitorul a înzestrat mănăstirea cu moşii [11]. Noua ctitorie, avînd şcoală şi spital, a obţinut milă de la domnie dijma din bolovanii de sare de la ocna Slănic şi diverse scutiri de dări [12].

În chiliile mănăstirii Colţea a funcţionat în cursul secolului al XVIII-lea o şcoală romînească [13] şi o tipografie [14].

La 1739 febr. 27, clădirile de la Colţea şi biserica mare,— după informaţia lui Daponte [15] — « mănăstirea toată cu spitalurile, cu spiţăriile ce era doftorii pentru săracii din spital şi cu bisearica, cu cîte trele paraclise, cu anvoanele şi cu amîndouă pimniţele » — după o altă informaţie [16] — au ars — acoperişul şi interiorul — fiind refăcute în acelaşi an.

Biserica mare a fost prima construcţie din complexul de clădiri de la Colţea [17]. Ea era probabil gata la 1702 oct. 18, cînd i se dă o carte patriarhială [18].

[1] Arh. St. Buc., Mitrop., CDXXXIV/1 şi I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 25—28. Vezi întărirea patriarhului Dositei din 1670, în *Rev. arhivelor*, 1939, p. 375—379. Biserica Colţea este pomenită şi la 1669 iunie 18 (Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 21—23).

[2] Doc. din 1680 nov. 20 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni XC/24).

[3] Sulzer caută să explice că numele derivă de la colţ sau unghi (Oniciu Graţiana, *op. cit.*, p. 10).

[4] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/25. La 1676 i se spunea mahalaua Colţii clucer (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/29).

[5] Părerea lui I. Ionaşcu că biserica mare era gata probabil în 1698—1699, deoarece în biserică există o piatră de mormînt din acest an, nu ni se pare întemeiată. În biserică mai este şi o piatră mai veche, din 1691 sept. 10. După aceeaşi logică, ar urma că biserica era gata în 1691. Probabil că aceste pietre au fost mutate din biserica veche.

[6] Cele trei paraclise sînt amintite şi într-un document din 1747 mai 23 (I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 135), ca şi de un altul din 1815 iulie 19 (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 276). În 1818, D. Fotino arată că erau patru paraclise (*Istoria Daciei*, III, p. 166).

[7] Este posibil ca acest paraclis să fi fost zidit de C. Brîncoveanu, după cum arată pisania din 1752 (Hurmuzaki, XIV/2, p. 1131).

[8] M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 342—343.

[9] La 1837 sept. 2, «zidul cel mare» din jurul mănăstirii Colţea, avariat de cutremure şi nereparat, era susţinut cu proptele (I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 348—349).

[10] Şi vechea biserică fusese împrejmuită. Un document din 1701 mart. 1 aminteşte de « poarta cea veche » a bisericii Colţea (*ibidem*, p. 85).

În afară de poarta mare, deasupra căreia se găsea faimosul turn, mai exista o altă poartă, mai mică, spre Scaune (*ibidem*, p. 225, 331).

[11] În 1813, figura printre mănăstirile mari ale ţării (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 14); D. Fotino (*Istoria Daciei*. III, p. 165) o trece în rîndul celor nouă mănăstiri domneşti din Bucureşti.

[12] Doc. din: 1713 mai 14 (Acad. R. P. R., CCCLXIII/3); 1714 no. 13 (Ibidem, CCCLXIII/4); 1716 april. 29 (Ibidem, CCCLXIII/6) etc.; 1775 (Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 170—172); 1813 iulie 1 (Idem, X, p. 1026—1029) şi Gălesescu, *op. cit.*, passim.

[13] Despre această şcoală vezi mai sus p. 127.

[14] I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 138—142. La 1749 april. 3, din porunca lui Grigore Ghica, tipografia de la Colţea a fost mutată la mitropolie (Arh. St. Buc., Mitrop., CCCXXIX/1); vezi şi *Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 132.

[15] *Ephemerides Daces*, II, p. 185.

[16] I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor romîneşti*, I, p. 293 şi I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 128.

[17] Cf. doc. din 1709 mart. 29, care precizează că spătarul Mihai Cantacuzino a făcut « mai întîi » biserica « şi apoi au făcut şi case împrejur pentru odihna celor neputincioşi ». (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/32).

[18] *Studii şi doc.*, XXI, p. 85—88 şi Acad.R. P.R., CLXXXIII/179.

Din cartea patriarhului Samuel din 1715 şi după o descriere de la începutul secolului al XIX-lea, rezultă că biserica mare se găsea în mijlocul curţii.

La 1770, logofătul Necula Măinescu a făcut un pridvor bisericii (pisania din 1770 iulie 3). După informaţiile date de arhitectul Horia Teodoru, nu este vorba de pridvorul mare, actual,

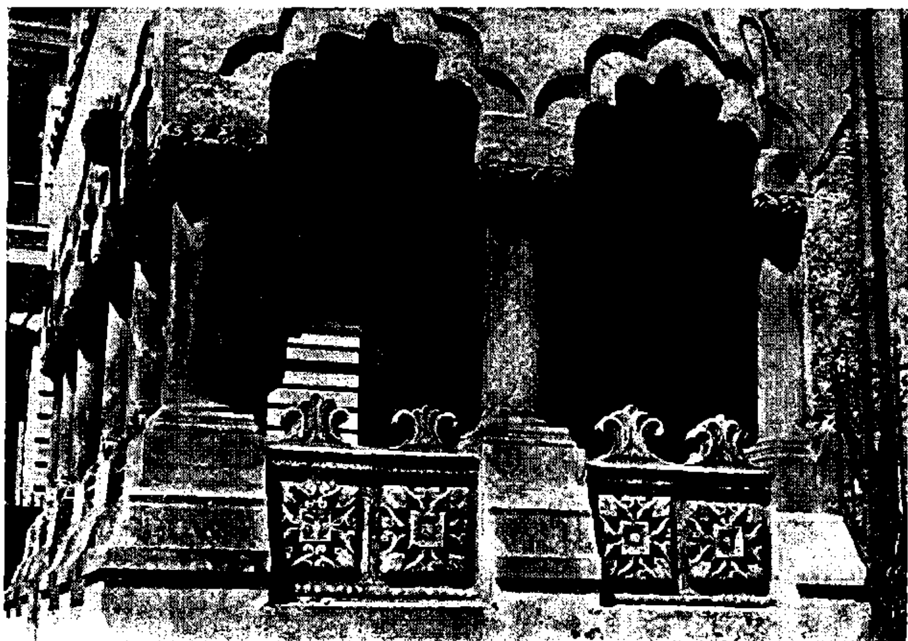

Fig. 75. — Pridvorul bisericii Colţea.

al bisericii — construit odată cu aceasta — ci de un mic pridvor, adăugat în faţa celui originar, ca la biserica mănăstirii Hurezi.

Biserica a fost reparată după cutremurul din 1838. cînd a fost zugrăvită [1]. În anul 1949 s-a consolidat zidul bisericii, avariat de bombardamente, iar în 1950—1955 s-a reconstruit turla de pe pronaos.

Biserica Colţea este un monument reprezentativ al epocii lui Constantin Brîncoveanu, epocă în care — dacă inovaţiile constructive nu sînt deosebit de importante, ele înscriindu-se pe linia unei evoluţii normale — în schimb, tehnica şi măiestria procedeelor decorative ating o perfecţiune necunoscută.

La Colţea mai intervine, în plus, un factor important pentru arta decorativă a acelor vremuri, în care influenţa orientală era pregnantă, şi anume o vădită influenţă occidentală în stil baroc italian, care se manifestă în felul în care este rezolvat şi decorat portalul intrării, precum şi la pandantivii naosului.

Biserica este construită pe planul moştenit din secolul precedent, în treflă, cu o clopotniţă pe pronaos şi cu o turlă pe naos (despre care nu se ştie precis dacă a existat la origine), avînd un pridvor deschis ce precede intrarea. Existenţa clopotniţei de pe pronaos este dovedită de faptul că în peretele dinspre apus, foarte gros, este săpată scara ascunsă de acces în camera clopotelor.

La Colţea sînt demne de remarcat cîteva inovaţii în sistemul de boltire: în naos apar două arcuri dublouri mari, unul spre altar, coborînd pînă la pardoseală, şi altul spre pronaos, rezemînd

[1] Despre aceste reparaţii, făcute de arhitectul Conrad Schwink, vezi *Analele parlamentare*, 1847—1848, p. 571, 579. 587.

pe console de piatră sculptată; tot aici, arcurile longitudinale reazemă pe console duble, de asemenea sculptate. realizate prin retragerea zidului.

Arcadele ce despart naosul de pronaos, în plin cintru, reazemă pe coloane de piatră cu caneluri puternic răsucite, cu capitele neocorintice şi baze admirabil sculptate, ce vor influenţa pe meşterii decoratori de mai tîrziu. Piedestalele înalte, pe care stau coloanele, sînt încă octogonale, ca la bisericile mai vechi (Doamnei, etc.).

Pronaosul păstrează sistemul mai vechi de boltire, cu arcurile rezemînd pe pilaştri, dar capitelele, foarte bogate şi proeminente, par nişte console.

Prin modul în care este decorat şi prin reuşitele sale proporţii, pridvorul constituie încă o trăsătură caracteristică a bisericii Colţea. Este rezemat pe zece coloane de piatră, cilindrice şi necanelate, de proporţii scunde, avînd capitele turtite şi largi, sculptate cu motive florale şi zoomorfe. Arcadele nu mai sînt în plin cintru, ca pînă acum, ci pentalobate, fiind subliniate la exterior de o arhivoltă, avînd aceeaşi formă.

Piedestalele bogate ale coloanelor pridvorului sînt legate între ele cu parapete da piatră care au fost decorate cu cîte un fleuron sculptat. După cum dovedeşte o fotografie veche, publicată de Ionescu-Gion, aceste fleuroane sînt adaose tîrzii; ele provin de la fostul turn Colţea, dărîmat la 1888.

Portalul bisericii este foarte frumos, el prezentînd un interesant amestec de baroc italian şi de elemente orientale. Golul uşii, terminat în arc trilobat, este încadrat de două coloane neocorintice, ce susţin un antablament în stilul renaşterii italiene. Pe friza acestuia, doi grifoni înaripaţi, sculptaţi în relief, susţin o placă pe care fusese probabil săpată pisania, ce se zice că a fost rasă de turci după uciderea spătarului Mihai Cantacuzino. Deasupra locului acestei pisanii se găseşte stema Cantacuzinilor. Piedestalele coloanelor sînt împodobite cu chipurile celor patru evanghelişti.

Uşa bisericii este deosebit de interesantă, fiind frumos sculptată în stil brîncovenesc.

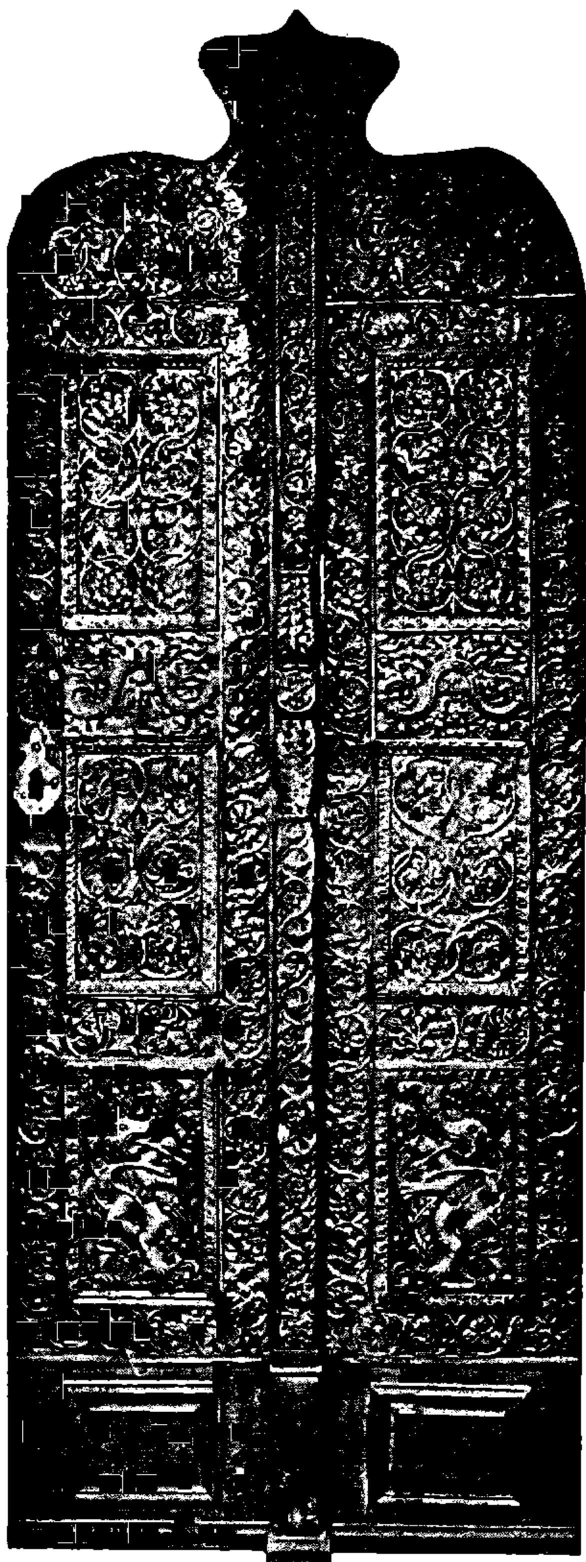

Fig. 76. — Uşa bisericii Colţea.

În acelaşi stil sînt sculptate şi tîmpla ca şi alte diverse piese de lemn din biserică.

Exteriorul este decorat cu două registre de firide cu arcade polilobate, separate de un brîu în formă de funie împletită (ca la Mitropolie). Cu ocazia unor reparaţii făcute în anul 1895 de arhitectul G. Mandrea, sub tencuiala exterioară a bisericii s-a descoperit zugrăveala în frescă care acoperea biserica. Urme din această zugrăveală exterioară se văd încă şi astăzi. Ferestrele au chenare de piatră sculptată.

Biserica a fost repictată în 1871, în ulei, de pictorul Tattarăscu. În pridvor se mai păstrează însă fragmente din vechea pictură, în frescă.

Musceleanu Gr., *M-rea Colţea* (*Cald. antic.*, 1862, p. 49—50); *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 467; *Dicţ. Rom.*, I, p. 714—715; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 123—124; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 179—183; Găleşescu, *Eforia*, p. 15—124 <documente>, 575—605 <spitalul>, 606—610 <turnul> şi 917; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 113—114; Tocilescu, *Catalogul*, p. 15; Iorga N., *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*, II, p. 42; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 17—18; *Arta în Romînia. Turnul şi biserica Colţea*, (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 3, p. 352—359); Iorga, *Inscripţii*, I, p. 272—277 şi f. II, p. 358; Găleşescu Al. G., *Spătarul Mihai Cantacuzino (1650—1716), întemeietorul m-rii şi spitalului Colţea şi al mănăstirii Sinaia*, Buc., 1906, 42 p.; Baltazar A., *Frescurile de la Colţea* (*BCMI*, I (1908), p. 120—132); *Anuar 1909*, p. 19; Iorga N., *Cartea patriarhală pentru Sinaia* (*Studii şi doc.*, XXI, p. 85—88); *Cîteva observaţiuni asupra bisericii Colţea* (*BCMI*, IV (1911), p. 47—48); *BCMI*, V (1912), p. 42; Baltazar A., *Decoraţiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureştene* (*Conv. lit.* XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); Mandrea G., *Relaţiuni asupra bisericii Colţea* (*BCMI*, IV (1911), p. 149—150; Iorga N., *Constantin Brîncoveanu*, Buc., 1914, p. 33, 45, 53, 64 passim <fotografii şi desene de pe picturi, sculpturi, uşi, vederi ale mănăstirii>; Zagoritz Al., *Tîmpla şi tronul arhieresc. Origine şi caractere* (*BCMI* VIII, (1915), p. 67); Idem, *Sculpturi în piatră de la biserici munteneşti* (*BCMI*, VI (1913), p. 68, 70—71; Ştefănescu I. D., *Peintures murales*, p. 55; Ghibănescu, *Inscripţii* (Ioan Neculce, V (1925), p. 269); Greceanu, *Bucureşti*, p. 143—144; Iorga N., *Inscripţie pe un aier* (*Rev. ist.*, 1924, p. 240); Negulescu I., *O pagină din istoria Bucureştiului. Întemeierea mănăstirii şi spitalului Colţea, înfiinţarea şi istoricul bisericii Sf. Ilie — Hanul Colţei* (*Bis. ort. rom.*, XLIV (1926), nr. 2 şi 3); Iorga N., *Pridvorul de la Colţea* (*BCMI*, XXIV (1931), p. 136); *BCMI*, XXIV (1931), p. 190; XXV (1932) p. 96; Elefterescu Em., *Biserica Colţea* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 341); Iorga N., *Monumentele istorice romîneşti şi Daponte* (*BCMI*, XXVI (1933), p. 157); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 61—63; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 12; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 286 <biserica>, p. 112—113 <turnul>, p. 52, 79, 128—129, 286, 378 <vederi>; Simonescu Dan, *Din activitatea tipografică a Bucureştilor (1678—1830)*, Buc., 1935, p. 12—13; *Bucureşti, Ghid oficial*, p. 39, 41; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXV (1932), p. 7; XXIX (1936), p. 12, 14, 19, 21, 22, 27, 29, 30, 31, 48, 101—102, 112—113 şi pl. D—DXIII şi DLXXX); Ghika-Budeşti, *Artele minore bizantine şi romane* (*BCMI*, XXX (1937), p. 173); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 193—195; Idem, *Ghidul*, p. 92—103; Ionaşcu I., *Şcoala de la Colţea în veacul al XVIII-lea*, Buc., 1938, 15 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 11—12) <şi despre biserică>; Florescu G. D., *Ctitoriile cantacuzineşti din Bucureşti* (*Gazt. municip.* VII (1938), nr. 321); Iorga N., *Bucureşti*, p. 112 şi 279 <biserica şi turnul>; Regleanu M., *Prima ctitorie de la Colţea. Un document inedit* (*Rev. arhivelor*, III/2 (1939), p. 375—379); *Bucureştii pitoresc*; Bobulescu, *Zugravi*, p. 15, 17—19; Idem, *Lăutari*, p. 33, 41—43, 46, 47, 79, 80; Ionaşcu I., *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea*, Buc., 1941, 444 p.; Ghika-Budeşti, *L'ancienne architecture* (*BCMI*, XXXV (1942), pl. XXI, XXXVI); Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 379; Golescu M., *Motive de animale în sculptura decorativă şi semnificaţia lor simbolică şi religioasă* (*BCMI*, XXXVI (1943), p. 36, 38, 40, 42, 44, 46); Teodoru H., *Hanul Ancuţei* (*BCMI*, XXXVII (1944) p. 47) <despre paraclise>, Ionaşcu I., *Neamul lui Colţea Doicescu, un ctitor al bisericii Colţea* (*Rev. ist. rom.*, XV (1945), fasc. III, p. 359—365); Ionescu Gr., *Relatare*, p. 78; *Pîrvul Mutul* (SCIA, 1955, nr. 3—4, p. 138); *Arta feudală*, p. 209, 212, 234, 241, 244; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 78—83; Ionaşcu I., *250 de ani de la înfiinţarea spitalului Colţea* (*Informaţia Bucureştiului*, 18 aprilie 1958); *Cronica num. şi arh.*, IV (1923), p. 47 <disc>; *Inscripţii Bucureşti*; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 40 <uşa> 41 <portal> 43 <scaun>.

TURNUL COLŢEA

A fost zidit în 1714—1715 (data pisaniei, aflată la Muzeul de Artă al R.P.R.), la poarta de intrare a spitalului şi mănăstirii Colţea [1], care se găsea în faţa actualului Muzeu de istorie a oraşului. La construirea lui au participat — se spune — şi soldaţi suedezi din armata regelui Carol al XII-lea, care a trecut prin ţara noastră, după înfrîngerea sa de către Petru cel Mare, ţarul Rusiei.

[1] Aceasta este poarta cea mare a mănăstirii (doc. din 1767 mai 12, Acad. R.P.R., CCCLXXIV/113).

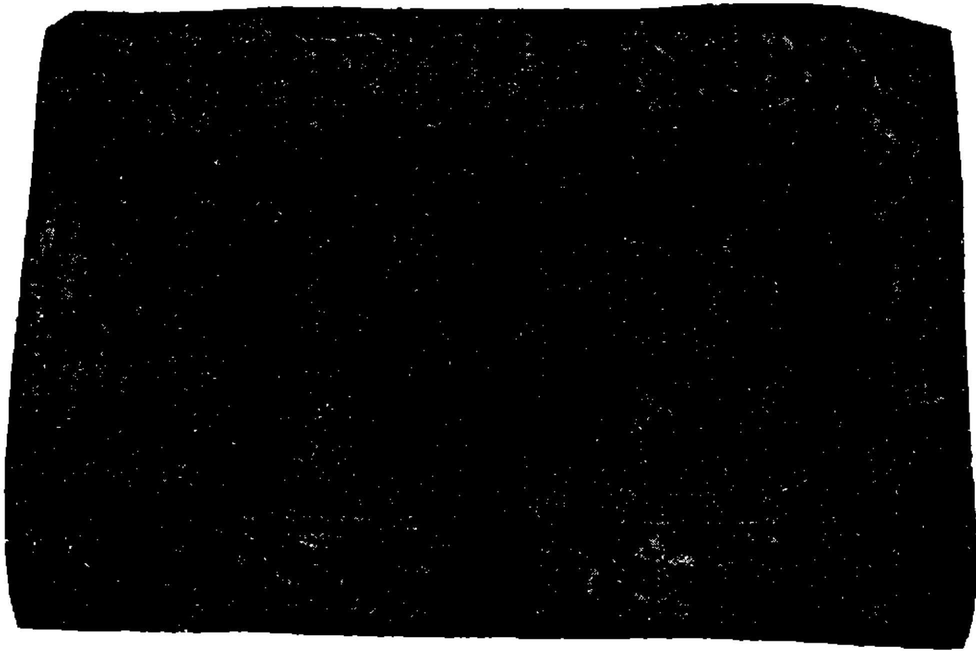

Fig. 77. — Pisania turnului Colțea — 1714—1715 (astăzi la Muzeul de artă al R.P.R.).

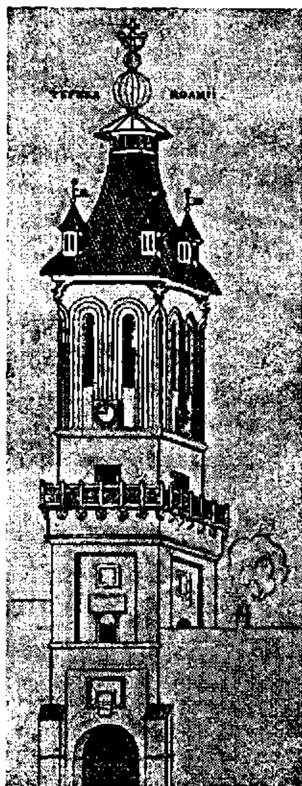

Fig. 78.—Turnul Colțea înainte de cutremurul din 1802 (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

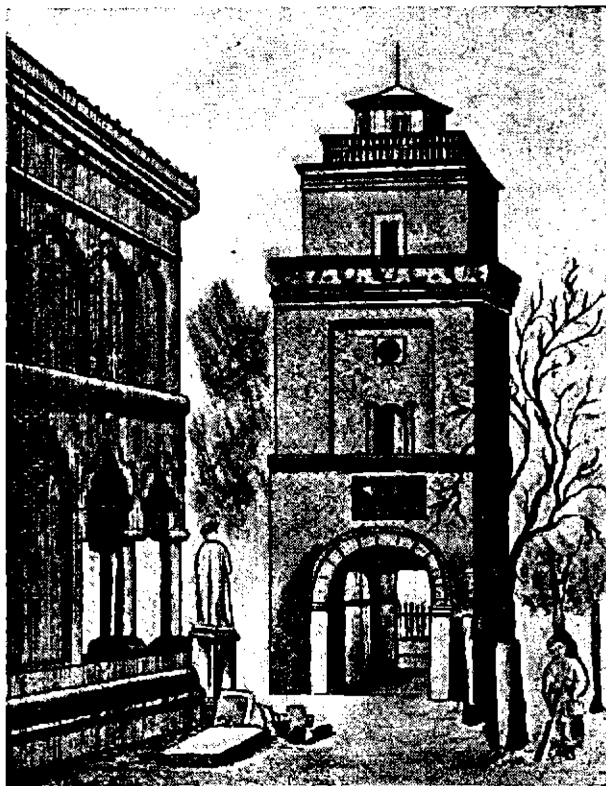

Fig. 79. — Turnul Colțea după cutremurul din 1802 (din *Bucureștii vechi*).

Etajul superior al turnului a căzut în timpul cutremurului din 1802 [1]. Reparat după aceea, făcîndu-i-se două etaje din lemn, a servit ca foişor de foc pînă în anul 1888, cînd a fost dărîmat.

În secolele XVIII şi XIX, turnul Colţea era considerat unul din monumentele cele mai interesante din capitală (era, de altfel, unicul monument de acest fel). O însemnare de la începutul sec. XIX îl numeşte « podoaba oraşului ». Din acest motiv este singurul monument care apare desenat în planul Bucureştilor din 1770. Aproape toţi călătorii care au vizitat Bucureştii în aceste vremuri ne-au lăsat unele informaţii despre turnul Colţea [2].

După cum îl descrie F. Sulzer, turnul era o clopotniţă în « stil german », avînd de o parte şi de alta a porţii de intrare zugrăvit cîte un soldat [3]. O altă descriere, din 1816, ni-l prezintă ca fiind o clopotniţă pătrată, înaltă, care se ridica deasupra porţii celei mari a zidului, aflat în ruină, ce înconjura mănăstirea [4].

După o descriere făcută pe la începutul secolului al XIX-lea de un meşteşugar bucureştean — Ion sin Dobre, de la care a rămas şi un desen al turnului — « turnul cel nalt din Bucureşti » « avea întru sine ceasornic, pînă unde să vede acum (adică după cutremurul din 1802) ce era lucrat cu mare meşteşug şi cu pietti în tot chipu, care se vedea departe de Bucureşti cale de trei ceasuri, cînd era senin şi mai departe ».

Revista romînă I (1861), p. 356 <turnul, după Sulzer>; *Album moldo-valaque*, p. 16; Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 15; *Monumentele*, III, pl. 8; Ştefănescu G., *Cutremurele de pămînt în timp de 1391 ani, de la anul 455 pînă la* 1846, Buc., 1901, p. 18 <desenul lui Ioan sin Dobre din sec. XVIII>; *Enciclopedia Romîniei*, II, p. 558; <foto coloră>; Oprescu G., *Ţările romîne văzute de artişti francezi*, pl. XVI <turnul, de Doussault>; Iorga N., *Un ofiţer romîn în oastea lui Carol al XII-lea. Cîteva note (Analele Acad., Mem. secţ. ist.*, s. II, t. XXXIV (1912), p. 865—869); Constantinescu N. A., *Albumul*, fig. 285; Caselli D., *Turnul Colţea* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 172); Idem, *Cutremurul cel mare din* 1802 (*ibidem*, nr. 173); Idem, *Cum a fost dărîmat turnul Colţea* (*Ibidem*, nr. 174); *Bucureştii vechi*, pl. XXV <turnul, după Doussault>, XXIX, XLI <turnul înainte de 1888>; Lecca O. G., *Cine a clădit turnul Colţea?* (*Bucureşti*, I (1935), nr. 1, p. 93—94); *Bucureşti*, I (1935), nr. 1, p. 160 <vedere>; Iorga N., *Poezia franceză asupra monumentelor istorice romîneşti* (BCMI, XXXI (1938), p. 78); Idem, *În legătură cu o « călăuză » necunoscută a maiorului D. Papazoglu* (BCMI, XXXII (1939), p. 147); Costescu, *Bucureşti*, p. 67—68; Ghica I., *Opere*, ESPLA <1956>, vol. II, p. 3, 321 <vedere>; *(vezi şi bibliografia de la m-rea Colţea).*

21. [M.] M-REA COTROCENI *
str. dr. Marinescu nr. 2

Satul Cotroceni (sau Cotrăceni) este pomenit în documentele de la sfîrşitul secolului al XVI-lea, în timpul domniei lui Mihai Viteazul [5]. De atunci, sau de la începutul secolului următor, satul avea o bisericuţă [6] cu hramul sf. mucenici Serghie şi Vacho [7], care a trecut ca al doilea hram al mănăstirii.

[1] Despre aceasta vezi diverse însemnări la: N. Iorga, *Studii şi doc.*, XV, p. 362, *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625, *Îngerul*-Buzău, XIII (1941), nr. 5—6, p. 385—386, Acad. R.P.R., ms. rom. 2303, f. 122 v.

[2] Laurençon, *op. cit.*, p. 34; Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 100; Demidov, *O călătorie în Principatele Romîne*, p. 70 etc. Vezi o altă descriere în *Cantor de avis*, nr. 66, din 18 aprilie 1838, p. 256.

[3] Sulzer F., *Geschichte des transalpinischen Daciens*, I, p. 233. Vezi şi Mihai Popescu, *Bucureştii descrişi de Sulzer* (*Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934), p. 37), şi Graţiana Oniciu, *op. cit.*, p. 10.

[4] N. Iorga, *Un voyageur en Valachie. L. de Sturmer*, în *Scènes et histoires du passé roumain*, Buc., 1902, p. 40.

* Vezi şi palatul Cotroceni la p. 47—50.

[5] Doc. din 1614 nov. 27 (*DIR*, XVII/2, p. 336) vorbeşte de cotropirea seliştei Cotroceni de către Mihai Viteazul.

[6] Un document din 1781 mai 26 arată că în satul Cotroceni exista la 1735 o biserică de lemn, care se stricase după răzmeriţă (războaiele austro-turc din 1736—1739 sau austro-ruso-turc din 1768—1774). Biserica fusese dată în îngrijirea mănăstirii Cotroceni, să o repare, dar nu fusese reparată (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/4).

[7] Del Chiaro aminteşte şi el de fosta bisericuţă dinaintea zidirii mănăstirii, al cărui hram era — după părerea sa — sf. Cosma şi Damian (*Revoluţiile Valahiei*, p. 94).

Satul Cotroceni a ajuns în stăpînirea lui Şerban Cantacuzino la 1660 iunie 10, fiindu-i întărit de domn pentru o pagubă de 200 ughii ce-i făcuse Ghioca căpitanul, fostul stăpîn al satului [1]. La 1671 nov. 18, Şerban Cantacuzino devine proprietarul întregului sat, plătind 360 galbeni fiilor lui Ghioca, ca diferenţă între paguba suferită şi preţul real al satului [2].

În pădurea care se întindea dincolo de acest sat s-a ascuns Şerban Cantacuzino, cînd era mare logofăt, de urgia lui Gheorghe Duca [3]. Ca mulţumire pentru scăparea sa, se gîndise, încă de pe cînd era boier, să ridice în aceste locuri o mănăstire [4].

Construcţia mănăstirii a început în primul an de domnie a lui Şerban vodă, la 1679 mai 26 (data pisaniei din pridvorul bisericii). La temelia noii zidiri « noi singuri am înfipt sapa în pămînt şi cu mîna noastră jos în temelie cărămizi am pus » arată domnul la 1680 dec. 20 [5], descriind şi modul cum s-a lucrat. La 1679 nov. 29 se mai lucra încă la mănăstire [6], dar la 30 decembrie acelaşi an zidirile bisericii erau probabil terminate, deoarece la acea dată, întărind mănăstirii vinăriciul din dealul Viţicheşti, domnul spune « zidind şi înălţind domnia mea această mănăstire » [7]. La 15 mai 1680, se vorbea de zidirea bisericii ca de un fapt împlinit; mănăstirea — bogat înzestrată de ctitorul său [8] — primea la acea dată pe primul ei egumen [9].

În februarie 1681, Iacob patriarhul Constantinopolului, întărind milele date de voievod mănăstirii sale, arată că noua ctitorie avea « frumuseţi neobişnuite şi lucrări mîndre şi mari » [10].

În 1682 mănăstirea Cotroceni era complet terminată: clopotniţa se făcuse în 1680—1681 (data pisaniei), iar palatul domnesc şi casele egumeneşti probabil în aceiaşi ani. În 1682—1683, Şerban Cantacuzino închină ctitoria sa la cele 20 de mănăstiri de la Athos, arătînd că a împodobit-o pe dinăuntru cu « vesminte, arginturi şi odoare ». Cu acest prilej, domnul face şi aşezămînt pentru alegerea egumenului, administrarea averii mănăstirii, praznicul hramurilor etc., cerînd să fie îngropat în noua sa mănăstire [11].

În 1702, călătorul englez Chisthull descria astfel măreaţa ctitorie a lui Şerban Cantacuzino de la marginea Bucureştilor: mănăstirea, zidită din blocuri de piatră cioplită, avea chilii pentru 40 de călugări, locuinţă pentru stareţ, sală de mîncare comună (trapeză), bucătărie şi alte încăperi destinate străinilor. Biserica era aşezată în mijlocul curţii, fiind zidită după tipul vechilor biserici greceşti. Diferitele părţi ale bisericii — arată Chisthull — sînt « strălucite » şi bine construite. Biserica avea cupole înalte şi era bogat ornamentată. Numeroase picturi o acopereau pe dinăuntru şi pe dinafară. În interiorul bisericii, călătorul vede mormintele lui Şerban Cantacuzino şi ale familiei sale, iar pe peretele dinspre apus chipurile ctitorilor [12]. După părerea lui Daponte, mănăstirea era « fala Munteniei » [13].

Încăpută pe mîna unor egumeni dornici de căpătuială, mănăstirea Cotroceni cunoaşte în secolul al XVIII-lea vremuri grele. La 1789 iulie 24, domnul porunceşte egumenului să repare mănăstirea şi împrejurimile ei dărăpănate, ca să nu ajungă în ruină [14].

După o însemnare contemporană (care exagerează mult faptele), cutremurul din 14 oct. 1802 a « sfărîmat din temelie mănăstirea Cotrocenilor », dărîmînd vechea biserică, clopotniţa, trei părţi din zidurile mănăstirii şi foişorul domnesc. După aceiaşi însemnare, nu a rămas în picioare decît poarta cea mare a mănăstirii [15]. Biserica a fost refăcută după cutremur de egumenul

[1] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXI/20 şi *Studii şi doc.*, IV, p. 270—272.
[2] Cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 211.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXI/26.
De acest fapt aflase, peste 100 de ani, şi Domenico Sestini, *Viaggio curioso*..., p. 3—4.
[4] Doc. din 1679 mai 13 Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXI/27.
[5] Ibidem.
[6] Ibidem, IV/6.
[7] Ibidem, X/14.
[8] În 1813 figura printre mănăstirile mari domneşti din ţară (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X A, p. 15).
[9] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXXIII/3.
[10] Hurmuzaki, XIV/1, p. 224—230; vezi şi gramata patriarhului Dosoftei al Ierusalimului (*ibidem*, p. 231—237).
[11] Arh. St. Buc., Suluri, nr. 7; vezi şi Hurmuzaki, XIV/1, p. 248—255.
[12] *Rev. hist. du Sud-est européen*, I (1924), p. 407—408.
[13] Hurmuzaki, XIII, p. 255.
[14] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/8.
[15] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

Visarion, păstrîndu-se vechea sa formă, construindu-se două turle, în loc de patru cîte avusese (turlele de pe pronaos au fost suprimate). Tot cu acest prilej, a fost refăcută şi clopotniţa de la intrare — pe baza celei construite de Şerban Cantacuzino — şi « casele cele mari » [1].

După reparaţiile făcute, mănăstirea arăta totuşi destul de rău. La 1812 aug. 10, trebuiau făcute alte reparaţii la zidul din afara mănăstirii, la clopotniţă şi la porţile cele mari [2]. La această dată, casele egumeneşti din interiorul mănăstirii erau părăginite: le lipseau uşi, ferestre, acoperişul era spart etc., avînd nevoie de reparaţii.

La 1816 mart. 21, mănăstirea avea nevoie de noi reparaţii [3].

Arsă în 1821, mănăstirea se afla, la 14 august acelaşi an, într-o « ticăloasă stare », o parte din acoperişul mănăstirii fiind stricat, iar turnurile « prăpădite » cu totul, fiind necesare reparaţii urgente [4]. La 1823 mart. 15, o nouă catagrafie arată că biserica era tot în stare rea: turnul cel mare al bisericii trebuia învelit, al doilea era dezvelit pe jumătate, bolta bisericii era spartă, ferestrele şi uşile lipseau, acoperişul de şindrilă al bisericii era stricat, tencuiala pe dinafară de asemenea; tîmpla trebuia reparată, jeţurile din biserică lipseau, cerdacul ce acoperea scările bisericii se stricase etc. În plus, clopotniţa era arsă, bolta dărîmată iar clopotele [5] lipseau [6]. În acelaşi an, s-au făcut unele reparaţii, printre care şi învelişul bisericii [7].

Biserica ajunsese în ruină la jumătatea secolului al XIX-lea. A fost reparată cu ocazia mutării domnitorului Cuza în palatul de la Cotroceni [8]. A mai fost reparată în anul 1903. Unele lucrări de restaurare s-au făcut bisericii şi clopotniţei după cutremurul din 1940.

Biserica a fost construită pe tipul Curtea de Argeş, imitînd biserica mitropoliei, cu pronaosul lărgit (la nivelul absidelor laterale) şi cu patru turle. Ea păstrează bine numai interiorul şi pridvorul din faţă; exteriorul a fost refăcut în întregime în secolul al XIX-lea iar turlele, dărîmate de cutremur, au fost refăcute. Spre deosebire de mitropolie, are un plan mai mic, absidele naosului au forme de segmente de cerc, nu de semicerc, pronaosul este ceva mai puţin lărgit. Coloanele care susţin turla de pe pronaos, ca şi acelea ale pridvorului, sînt din piatră sculptată, întrebuinţată pentru prima oară în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino. Cele 12 coloane înalte care susţin turla pronaosului au fusurile canelate, cu capitele şi baze sculptate cu flori de crin stilizate, ca la biserica Doamnei. Pridvorul, larg, dreptunghiular, acoperit cu o boltă cilindrică, refăcută, se sprijină pe opt coloane avînd fusurile de secţiune octogonală, decorate sub capitel şi deasupra bazelor cu motive orientale.

Chenarul de piatră al uşii este sculptat în maniera secolului al XVIII-lea, iar ferestrele au ancadramente sculptate ca cele de la Stelea (cu baghete încrucişate, de influenţă moldovenească).

În interiorul bisericii se găsesc morminte ale unor membri ai familiei Cantacuzino, cel mai frumos fiind al lui Şerban voievod.

Paraclisul a fost zidit de Şerban Cantacuzino ca paraclis al caselor domneşti din interiorul mănăstirii. Dărîmat de cutremurul din 1802, a fost refăcut odată cu biserica. La 1812 aug. 10, paraclisul se afla în dărăpănare: nu avea uşi, ferestre, icoane, jeţuri, iar pardoseala era stricată [9]. Astăzi nu se mai păstrează.

Casele egumeneşti şi chiliile. După o catagrafie tîrzie, din 1862 martie 16, casele egumeneşti se găseau în partea de sud a curţii şi erau compuse din patru camere şi o sală, la care se ajungea pe o scară. Sub acestea se găseau alte trei camere şi o magazie. În rînd cu aceste case, în partea

[1] *Studii şi doc.*, XV, p. 237.
[2] Arh. St. Buc., ms., 430, f. 676.
[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 292—293.
[4] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/52.
[5] Vezi doc. din 1745 mai 8, referitor la turnarea a două clopote pentru mănăstirea Cotroceni (Ibidem, XXVIII/39).
[6] Idem, ms. 430, f. 514 v. Vezi alte catagrafii asemănătoare, în care se arată situaţia şi averea mănăstirii la mijlocul secolului al XIX-lea, la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 3413/1840, 4050/1854, 4206/1855, 4560/1856, 1107/1862 etc. şi Acad. R.P.R., ms. rom. 720, f. 37, 57, 77, 97, 111, 135 şi 137.
[7] Arh. St. Buc., ms. 430, f. 526.
[8] Pentru alte reparaţii făcute mănăstirii Cotroceni, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1012/1866, 132/1898 etc.
[9] Arh. St. Buc., ms. 430, f. 676.

de apus a lor, se aflau alte cinci camere, în fața cărora era o « galerie » cu stîlpi de zid. În partea dinspre apus a curții se găseau opt camere, cîte patru de o parte și de alta a clopotniței, fiecare grup avînd cîte o cuhnie și o magazie, precum și un foișor cu stîlpi de piatră sculptată în față (este vorba de porticele ce se păstrează). Toate aceste clădiri se găseau în prima curte a mănăstirii. În a doua curte erau atenansele: două grajduri, șoproane etc.[1].

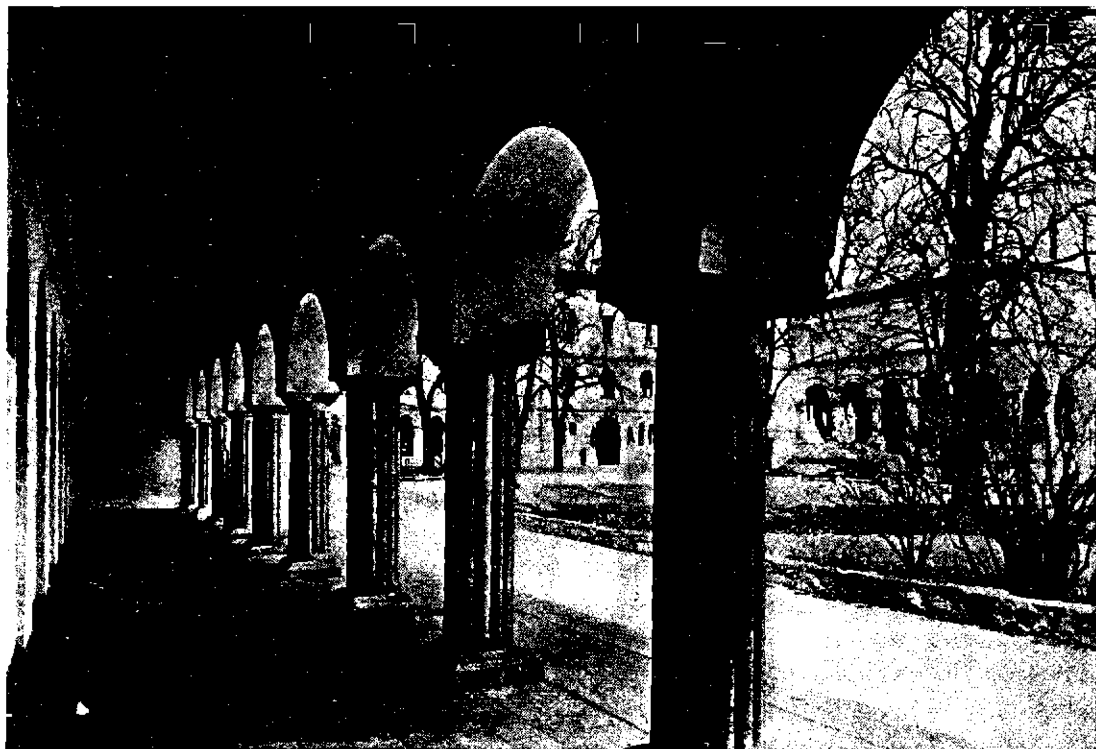

Fig. 80. — Fosta m-re Cotroceni. Porticul chiliilor (clișeu ICSOR).

Din clădirile vechi ale fostei mănăstiri — în afară de biserică — nu se mai păstrează decît chiliile din stînga și din dreapta clopotniței, care au în față un portic lung, format din coloane de piatră, cu capiteluri simple și fusuri canelate. Porticul clădirilor din partea dreaptă a bisericii a fost refăcut.

Unele coloane, cu fusuri elegante și frumos canelate, poate de la vechile foișoare, au fost întrebuințate la construirea noilor clădiri din mănăstire.

Sestini D., *Viaggio per la Valachia, Transilvania e Ungaria sino a Vienna*, Florența, 1815, p. 6; Popescu Mihai, *Bucureștii descriși de Sulzer* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 37—38); Greceanu, *Viața lui Brîncoveanu*, p. 12, nota 2 <inscripție>; Brezoianu I, *Mănăstirile zise închinate*, p. 24—27, 89; Musceleanu Gr., *M-rea Cotroceni* (*Cald. antic.*, 1862, p. 86—93; Cantacuzène Const. G., *Pièces et documents relatifs au monastère de Cotroscheni*, Constantinopol, 1865; Aricescu C. D., *Istoria revoluțiunii din 1821*, Craiova, 1872, p. 327; Ms. 5142, f. 43; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 259—260; *Dicț. Rom.*, I, p. 715; II, p. 16; *Bis. Cotroceni* (*Teologul*, I (1897), nr. 9); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 126—131, 272, 276, 311; Dumitrescu M., *M-rea Cotroceni* (*Consolatorul*, II (1899—1900), nr. 2, p. 221—223); Ionescu G. M., *Originea Cotrocenilor*, Buc., 1902; Idem, *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăvescilor*, Buc., 1902, 557 p. + tabla de materie;

[1] Acad. R.P.R., ms. 720, f. 146—146 v.

Iorga N., *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Buc., 1902, p. 329—333 <Inscripţii mormîntale Cantacuzineşti în biserica de la Cotroceni>; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 54—58; Iorga, *Inscripţii*, f. I, p. 79—81; *Anuar 1909*, p. 20; Iorga, *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*, I, p. 26—27, II, p. 42; *BCMI*, II (1909), p. 143; I (1913), p. 53; *Rev. ist.* IV (1918), p. 154; Constantinescu-Iaşi, *Bizantinismul*, p. 46; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXV (1932), p. 7, 13, 20, 22, 35—36 şi 65—66, pl. CXCIII—CCII; XXIX (1936), p. 11, 18, 21, 29, 30, 31, 34, 37, 39; Greceanu, *Bucureşti*, p. 109—110; Potra G., *Averea lui Şerban Cantacuzino şi întemeierea m-rii Cotroceni* (*Rev. ist. rom.*, IV (1934), p. 300—306 şi Buc., 1935, 8 p.; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 85; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 8—9; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 239 <poală de icoană> şi 248—257 <ştiri istorice>; *Bucureştii vechi*, pl. XLII <litografie, la 1860>; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 157—160; Idem, *Ghidul*, p. 122, 123, 125, 203—205; *Bucureştii pitoresc*, p. 4; Iorga N., *Bucureşti*, p. 99 <vedere veche> şi p. 112; Vîrtosu Em., *Condici de documente cu miniaturi ale m-rilor Radu Vodă şi Cotroceni* (*Arta şi tehnica grafică*, sept.—dec. 1939, p. 47—56); Costescu, *Bucureşti*, p. 60; BCMI, XXXV (1942), pl. XX—XXII; Bobulescu, *Zugravi*, p. 10; ACMI, 1942—1943, p. 38, 41, 66, 69, 73; Dumitrescu T. G., *Începuturile m-rii Cotroceni*, teză de licenţă, Inst. Teologic, Buc., 1942; *Arta feudală*, p. 205, 209, 240, 243; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 64—69; *Inscripţii Bucureşti*.

Tocilescu, *Catalogul*, p. 101—102, 104—105, 110, 115, 116, 125, 134, 149—150, 197; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, pl. II <poală de icoană>, fig. 23 <uşe>, fig. 104, <epitaf>; Idem, *Art et littérature des Roumains*, pl. XXIII; Drăghiceanu V., *Monumente reprezentative din vechea artă romînă expuse în expoziţiile din Paris şi Geneva în anul* 1925 (BCMI, XIX (1926), p. 65); Iorga N., *Trei conferinţe* (BCMI, XXXI (1938) p. 71) <foto chivot>; *Din legăturile artistice* (SCIA, III (1956), nr. 1—2 p. 88; *Noi identificări de meşteri* (*Studii muzeale*, I (1957), p. 33—34 <cană, anafornită>, p. 36—37 <Evanghelie>, p. 37 <candelă>; *Catalogul expoziţiei* p. 8 <anafornită>, p. 22 <chivot>, p. 23 <taler, chivot, Evanghelie>, p. 24 <broderie, poală de icoană, epitaf, Evanghelie, candelă>, 25 <patrafir>, p. 26 <anafornită>, p. 31 <văl de tîmplă>; *Argintăria medievală*, în vol. *Studii asupra tezaurului*, Buc., 1958, p. 80, 88, 89 <ripide> 82 <taler, căţuie>; Nicolescu Corina, *Broderiile*. (*ibidem*, p. 133 <epitaf>; Năsturel P. Şt., *Străvechi odoare* (*Mitrop. Banatului*, VII (1957), nr. 10—12, p. 206)

22. M. CREŢULESCU *
Calea Victoriei nr. 47

A fost construită în anii 1720—1722, fiind gata la 1722 sept. 30 (data pisaniei). Ctitori sînt: Iordache Creţulescu mare logofăt şi soţia sa, Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu. Biserica a fost zidită pe locul dăruit de Nicolae Mavrocordat [1], ispravnic fiind Pîrvan Loloescu logofăt.

Biserica a fost înzestrată cu prăvălii şi case, care se aflau în jurul ei; din această pricină i se spune mănăstire în secolele XVIII—XIX [2]. Biserica a avut scutiri de dări în secolul al XVIII-lea [3]. A fost reparată parţial în anul 1815 [4]. Cutremurul din 1838 i-a stricat « foarte rău » bolta şi un « turn » [5]. La 1846, călătorul rus Uspenski arată că biserica era veche şi urîtă [6]. A fost restaurată în anii 1859—1860 (data pisaniei), în stil neo-clasic, cînd biserica a fost transformată, pridvorul a fost astupat, pictura a fost refăcută de G. Tattarăscu şi s-a construit o turlă de lemn, acoperită cu tablă.

Pictura din pridvor a rămas însă cea originară, fapt dovedit de existenţa a două însemnări, din 1758 şi 1802 aug. 30, care ar fi fost acoperite dacă pictura era refăcută. Vechea zugrăveală din 1722, a fost scoasă la iveală în ultima vreme de sub pictura lui Tattarăscu.

Biserica a fost restaurată în forma iniţială, în anii 1935—1936, de către arhitectul Ştefan Balş, cu care prilej i s-a deschis pridvorul, i s-a făcut turla din zid, în locul celei de lemn. În 1938 s-a dărîmat clopotniţa de deasupra porţii de intrare. Biserica a fost restaurată din nou după cutremurul din 1940, în 1942—1943.

* Vezi şi hanul m-rii Creţulescu la p. 106.

[1] Cf. şi Cronica ţării, în *Mag. istoric*, IV, p. 127.

[2] La 1763 dec. 17 mahalaua este numită a m-rii Creţuleştilor (*Studii şi doc.*, XVI, p. 76); M. Cantacuzino îi spune mănăstire fără han (Tunusli, *Istoria Ţării Rom.*, p. 178) iar călătorul rus Uspenski, la 1846, mănăstire fără călugări. Vezi şi doc. din 1754 aprilie 28, 1761 iulie 16, 1778 mart. 1 (Muzeul de istorie Buc., nr. 37402, 37403, 37408).
În 1813 m-rea Creţulescu era printre mănăstirile de categoria a III-a din ţară (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15); D. Fotino (*Istoria Daciei*, III, p. 165) o menţionează între mănăstirile de categoria a II-a din Bucureşti (cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513).

[3] Cîteva din aceste scutiri de la Alex. Ipsilanti, din 1792 şi 1793 iulie 20, au fost publicate de Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 66 şi VI, p. 92.

[4] Pentru alte reparaţii, din 1839, vezi Arh. St. Buc., Poliţia Buc., dos. 6852/1839.

[5] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 106 v.

[6] G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 369.

Mai bogată, ca expresie plastică, decît biserica Ienei (construită în acelaş timp) de proporţii mai reuşite, biserica şi-a redobîndit calităţile sale arhitectonice datorită restaurărilor din 1935—1936 şi 1942—1943.

Planul este asemănător celui de la Ienei, dar mai amplu şi mai bine proporţionat, datorită absidelor laterale, mai proeminente, care echilibrează supralărgirea pronaosului. Este cunoscutul plan treflat, cu o turlă pe naos şi clopotniţă pe pronaos. Sistemul de boltire este, de asemenea, identic, atît la altar cît şi la naos, pronaos şi pridvor. Asemănarea merge atît de departe, încît şi detalii decorative ca: portalul de la intrare sau ancadramentele ferestrelor sînt identice. Avînd în vedere cele de mai sus, ţinînd seama de apropierea, în spaţiu, dintre cele două edificii, precum şi de data apropiată a construirii lor, credem că ambele biserici au fost executate de aceiaşi meşteri şi numai posibilităţile materiale diferite ale ctitorilor au făcut ca biserica Creţulescu să fie cea mai frumoasă dintre ele.

Decorul exterior este, însă, diferit. Restauratorul, analizînd modul de punere în operă a cărămizilor şi calitatea lor, a ajuns la concluzia că faţadele au fost tencuite cu o tencuială subţire de circa 5 mm, peste cărămizile cu rosturi şterse. Cum pe o astfel de zidărie o nouă tencuială nu ar fi făcut aderenţă decît dacă s-ar fi curăţat rosturile pe o adîncime de 2 cm - ceea ce ar fi stricat vechea zidărie — s-a renunţat la această tencuială, exteriorul rămînînd în cărămidă aparentă.

Faţada este împărţită — ca la toate bisericile din Ţara Romînească în acea vreme — în două registre de panouri, mărginite de ciubuce din cărămizi rotunjite, despărţite de un brîu. Registrul inferior are panouri dreptunghiulare obişnuite, cu ciubuce duble, iar cel superior este mai original, avînd panouri mărginite cu ciubuce simple terminate în arc frînt, peste care, în dreptul picioarelor verticale, se mai află un şir de arcuri frînte, mai mici, rezemate pe celelalte. Această dispoziţie ciudată a arcaturilor este, desigur, o interpretare originală a sistemului decorativ nou, care apare în perioada brîncovenească la biserica de la Mogoşoaia şi la schitul Sărăcineşti-Vîlcea, amîndouă clădite în 1688, unde arcaturile în arc de cerc sînt dispuse unele cu picioarele în axele celorlalte, întretăindu-se şi formînd o împletitură. La Creţulescu, valoarea interpretării constă în faptul că autorul — care cunoştea probabil sistemul moldovenesc de decoraţii cu ocniţe suprapuse — a separat porţiunile de întretăiere, dîndu-le o altă semnificaţie, de sine stătătoare, prin transformarea lor într-un şir de arcaturi mici suprapuse peste celelalte.

Brîul — reconstituit după un fragment existent al celui original — este un tor bine proporţionat de piatră sculptată, cu un frumos motiv floral, specific artei brîncoveneşti.

Biserica Creţulescu este unul in cele mai valoroase monumente de arhitectură, păstrate în Bucureşti, create între cele două epoci de glorie ale arhitecturii munteneşti: epoca brîncovenească şi cea a primilor domnitori fanarioţi.

Musceleanu Gr., *M-rea Creţulescu* (*Cald. antic.*, 1862, p. 38—40); Ms. A. 545, f. 53; Ştefănescu-Kreţulescu Al., lt. col., *Memoriu asupra bisericii Kreţulescu din Buc., făcut de ...*, Buc., 1896, 170 p.; *Dicţ. Rom.*, p. 715—716; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 122—123; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 183—184, 489; Xenopol A. D., *Nicolae Kreţulescu. Viaţa şi faptele lui (1812—1900)*, Buc., <f. d.>, p. 243—250; (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, VII (1921), p. 201); Dumitrescu M., preot, *Biserica Creţulescu* (*Consolatorul*, III (1900), nr. 1, p. 7—10); Tuducescu I., *Din monumentele ridicate de familia Kreţulescu* (*Lit. şi arta rom.*, V (1905), nr. 7—8, p. 436); Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 108—114; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 294—296; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 27—28; *Anuar 1909*, p. 22; Gîrboviceanu, *Şapte biserici*, p. 199—222; Greceanu, *Bucureşti*, p. 89—90; Creţulescu Em., *Istoricul bis. din Creţuleşti—Mănăstirea* (*BCMI*, XXVII (1934), p. 120); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 26; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 14; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 14, 21, 28, pl. CDVII, DCI); *BCMI*, XXX (1937), p. 190; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 31—32; Iorga N., *Bucureşti*, p. 130, 131 <fresce>; Bobulescu, *Lăutari*, p. 67 <pisania>; Idem, *Candela de la temelia bisericii din Cotmeana* (*ACMI*, 1942—1943, p. 120); Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 28—29; Crutzescu, *Podul Mogoşoaiei*, p. 230—233; *Arta feudală*, p. 221, 226 <foto>; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 103—105; Idem, *Relatare*, p. 79; Pillat Cornelia, *Pictura din pridvorul bisericii Kretzulescu din Bucureşti* (*SCIA*, 1957, nr. 3—4, p. 135—163, cu 35 figuri).

23. CRUCEA DE PIATRĂ
calea Dudeşti, nr. 81

A fost zidită de Păun plugarul [1] (?), înainte de 1804 (data pisaniei). În catagrafia din 1810 — care precizează că biserica exista în 1803 — i se spune biserica nouă. Cu numele de biserica Sf. Troiţă este menţionată şi de D. Fotino [2]. A fost restaurată în 1887 şi reparată radical în 1950. În ultimii ani s-a restaurat pictura.

O catagrafie din 1808 febr. 5 arată că breasla şalvaragiilor era ctitora bisericii [3] (este posibil ca biserica să fi fost în grija acestei bresle).

Ms. A. 545, f. 183 v; *Dicţ. Rom.*, I, p. 726; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 328; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 44; *Anuar* 1909, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 94—95; Moga I., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Bucureşti* (BCMI, XXX (1937), p. 182—183); *Inscripţii Bucureşti*.

24. [M] CUIBUL CU BARZĂ (Podul de pămînt)
str. Ştirbey vodă nr. 97

Pe locul actualei biserici exista, în secolul al XVIII-lea, o altă biserică, despre care nu se ştie exact cînd şi de cine a fost construită. La 1766, se vorbeşte de biserica zidită de Anastasia Cantacuzino în mahalaua Podul de Pămînt. Totuşi, banul Mihai Cantacuzino nu aminteşte de această biserică.

În 1810 biserica era din zid. După o pisanie tîrzie, ar fi fost făcută din temelie, pe la 1760, mai mare decît biserica veche, de clucerul Dona [4] şi de Zamfira, soţia sa. Această biserică era acoperită cu şindrilă. Pe acoperişul ei îşi făceau berzele cuibul vara; de aici numele de Cuibul cu barză, sub care e cunoscută. Biserica a fost reparată şi învelită în anul 1853 iar în anul 1877 i s-a refăcut turla. A fost reparată radical în anul 1898, cu care prilej a fost zugrăvită de preotul zugrav Vasile Damian.

Aşa cum se prezintă astăzi, biserica nu mai păstrează decît planul treflat de la origine; turlele au fost refăcute, pridvorul a fost închis, iar în faţă i s-a adăugat un alt pridvor, s-au desfiinţat stîlpii care despărţeau naosul de pronaos şi s-a modificat interiorul bisericii.

Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 290; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 10—11; *Anuar* 1909, p. 20; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 84—85; Caselli D., *Mahalaua şi biserica Podul de Pămînt* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 197); Idem, *Cuibul cu barză* (*ibidem*, nr. 198); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 22—23; Lărgeanu Amelia, *Calea Plevnei şi moşia Grozăveşti* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 410); *Inscripţii Bucureşti*.

25. CURTEA ARSĂ, dărîmată,
fostă în interiorul Curţii Arse

A fost zidită ca paraclis al Curţii Noi, clădită în domnia lui Alexandru Ipsilanti voievod, după anul 1775. I s-a spus Sf. Ecaterina după numele soţiei domnului. Distrusă de incendiu, la 29 oct. 1787, a fost refăcută după aceea, fiind menţionată la 1793 dec. 8 ca biserică a curţii

[1] O catagrafie din 1808 ian. 19 aminteşte ca ctitori ai bisericii pe Cristea bogasierul şi Manul cavaful. (Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 41 v—42.)
[2] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.
[3] Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 42.
[4] Cum însă acesta a murit la 1830, este greu de crezut că a zidit biserica cu 70 de ani înainte de moarte!

domneşti celei noi, pe lîngă cele două biserici de la Curtea Veche [1]. Este menţionată şi la 1813 mart. 12, după incendiul din 1812, care arde Curtea Nouă [2]. După arderea Curţii Noi, biserica a rămas în părăsire. La 1825, pe zidurile în ruină ale bisericii, se mai vedeau încă urme de zugrăveală. La 1852, era în ruină completă (ea figurează totuşi în planul oraşului din acel an). După această dată, a fost dărîmată.

Urechia V. A., *Ist. rom.*, II, p. 57—58; Brezoianu I., *Vechile instituţiuni ale Romîniei*, Buc., 1882, p. 71; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 135; Bobulescu C., *Cronica bis. Sf. Ecaterina*, Buc., 1927, p. 4—5; Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 34.

BISERICILE DIN CURTEA VECHE

26. [M] BISERICA BUNA VESTIRE
str. 30 decembrie nr. 33

Este cea mai veche biserică cunoscută din Bucureşti. A fost zidită de Mircea Ciobanul (1545—1554, 1558—1559) şi fiii săi, Pătraşcu, Radu şi Mircea, înainte de 1559, ca biserică a noii curţi domneşti din Bucureşti. Prima menţiune documentară referitoare la această ctitorie datează din 1563 mai 13 [3].

Biserica domnească a suferit de-a lungul anilor numeroase modificări. Săpăturile arheologice făcute în preajma sa au dat la iveală fundaţiile vechii clădiri, al cărei plan de construcţie a fost modificat cu ocazia refacerilor suferite de-a lungul anilor.

Vechea biserică a fost acoperită probabil cu ţiglă smălţuită de culoare verde (asemenea ţigle s-au găsit aproape de biserică, în cursul săpăturilor din vara anului 1953; ele puteau proveni însă şi de la clădirile din curtea domnească).

Biserica a avut probabil de suferit în timpul domniei lui Mihai Radu (1659), cînd curtea domnească a fost arsă de turci şi de tătari [4].

În timpul domniilor lui Grigore Ghica şi Şerban Cantacuzino s-a construit un turn-clopotniţă, care a ars, fiind lovit— de trăznet, la 1691 iunie 25 [5]; după aceea, a fost refăcut de Constantin Brîncoveanu, care i-a pus şi « ceasnic ».

Unele transformări i s-au adus în timpul domniei lui Ştefan Cantacuzino (pisania din 1715 aug. 20), cînd se face o altă uşă — în locul celei vechi şi strîmte — se adaugă pridvorul, susţinut de coloane de piatră, ale căror urme s-au găsit cu prilejul restaurării, se dărîmă zidul dintre naos şi pronaos, care este înlocuit cu trei arcade pe coloane de piatră, din care se mai păstrează doar cele angajate în zid. Tot acum, biserica a fost zugrăvită şi « împodobită ».

Alte transformări i se fac în jurul anului 1750, în timpul uneia din domniile lui Constantin Mavrocordat, cînd se adaugă două capele (paraclise) pe laturile de nord şi sud ale pronaosului, distruse de incendiul din 1847 [6]; urmele acestor capele au fost descoperite, de asemenea, în cursul săpăturilor. Tot în această vreme, se dărîmă şi se reclădesc, mult mai dezvoltat, proscomidia şi diaconiconul.

[1] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 81.
[2] *Idem*, X A, p. 127—128.
[3] *DIR*, XVI/3, p. 177 şi D. P. Bogdan, *Cărţi inedite de la judeţii şi pîrgarii Bucureştilor* (*Bucureştii vechi*, I—V (1930—1934), p. 98—100).
Biserica cu hramul Buna Vestire apare apoi deseori în documente: <1594> oct. 1 (*DIR*, XVI/6, p. 156), 1629 aug. 20 (Acad. R.P.R., ms. 403, p. 17 v—18 v); 1630 ian. 14 (*Studii şi doc.*, VII, p. 156); 1669 ian. 13 (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 23 v—24) etc.
[4] Un doc. din 1669 iunie 13 spune că în aceste evenimente biserica şi-a pierdut cărţile, din pricina « răutăţilor « (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 204).
[5] Mihordea V., *Les principautés roumaines dans la presse française du XVII-e siècle (1680—1699)*, Paris, 1932, p. 123.
[6] Ele nu mai apar în planul din 1852.

Nu ştim cît de însemnate au fost stricăciunile pricinuite bisericii de cutremurele din 1802 şi 1838; probabil avariile suferite nu au fost prea mari sau au fost reparate, de îndată ce în biserică se slujea în 1810 şi în 1846.

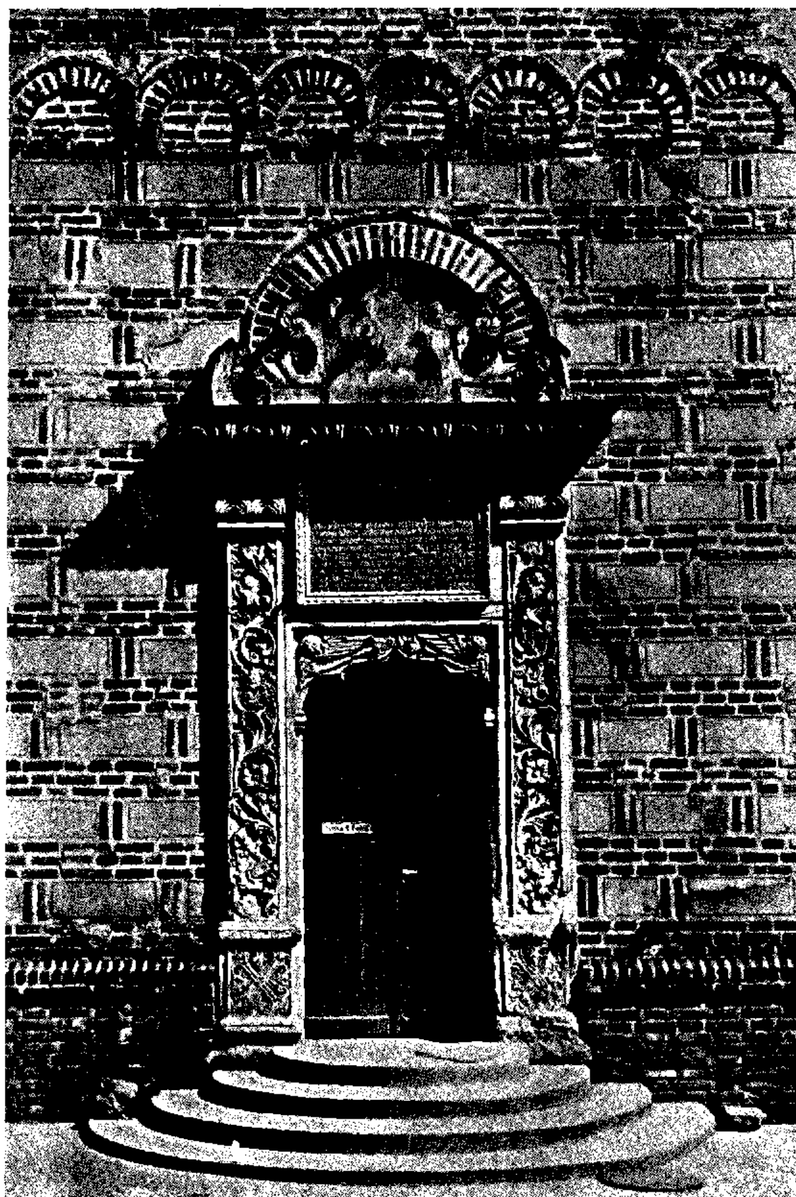

Fig. 81. — Biserica Curtea Veche. Portalul şi detaliu de faţadă (clişeu ICSOR).

După o catagrafie din 1840 nov. 18, biserica era zugrăvită numai pe jumătate; partea dinspre intrare era spoită cu var [1]. Dintr-o altă catagrafie, din 1844 mai 20, aflăm că biserica avea turlă de zid [2]. Această turlă — situată pe naos — nu servea de clopotniţă, care se găsea în curte şi era din lemn [3].

[1] Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 380—382.
[2] Ibidem, f. 388.
[3] Ibidem, f. 392.

Biserica a ars în cursul incendiilor din 1804 aug. 28 [1] şi 1847 mart. 23; după acesta din urmă a fost refăcută de arhitectul Schlatter, între anii 1847—1853 [2], cînd i s-a făcut o nouă turlă de zid, s-au lărgit ferestrele, s-au închis trecerile laterale spre cele două capele, care au fost desfiinţate, s-a tencuit exteriorul ce fusese din cărămidă aparentă etc. Cu acest prilej, biserica a fost repictată de C. Lecca şi Mişu Popp. Se păstrează însă fragmente din pictura din secolul al XVI-lea la proscomidie, precum şi din cea din 1715, în nişele din dreapta şi din stînga intrării; acestea au fost scoase la iveală cu ocazia ultimelor lucrări de restaurare.

După ce vechea curte domnească din Bucureşti a fost desfiinţată, biserica a fost înconjurată de clădiri noi, construite pe locul fostei curţi. După cum rezultă dintr-o catagrafie din 1852 sept. 26, în jurul bisericii se aflau şi cîteva încăperi, proprietatea sa, deasupra cărora era clopotniţa [3]. Într-una din aceste încăperi se găsea, pe la 1854, o şcoală, unde învăţau 24 de copii.

În 1914, turla făcută de Schlatter, în stil gotic, a fost dărîmată, rezidindu-se într-o formă apropiată de cea iniţială, după planul arhitectului G. Lupu.

În forma sa actuală, biserica a fost restaurată de Comisia monumentelor istorice, în anii 1928—1935. Restaurarea — care a fost deosebit de anevoioasă — a reuşit să-i redea aproape integral forma sa originară. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că sondajele în zidărie şi săpăturile executate pe locul şi în jurul edificiului, au scos la iveală nu numai dispoziţia generală a planului originar, dar şi multe elemente constructive şi decorative ce au permis reconstituirea.

Biserica este construită pe plan treflat de tip sîrbesc, cu turlă pe naos, avînd pronaosul boltit cilindric.

În afară de contraforturi — a căror existenţă este indiscutabilă şi care par a fi materializarea unei influenţe gotice, neînţeleasă din punct de vedere constructiv — monumentul mai prezintă cîteva caractere interesante, ce-l deosebesc de bisericile tip, clădite în aceeaşi vreme.

Ca dispoziţii constructive sînt de remarcat: cele două absidiole care flanchează altarul, fiind acoperite mai jos decît el, şi cornişa, care, în faţada principală, urmăreşte conturul bolţii cilindrice de pe pronaos, realizînd astfel un fronton rotunjit, care se mai regăseşte la unele biserici vechi.

O altă caracteristică interesantă — de astă dată de ordin plastic — este constituită de decoraţia exterioară. Faţadele sînt tratate foarte simplu, în fîşii alternate de zidărie aparentă şi tencuială, fără a fi împărţite în două registre, ca cele ale bisericilor construite mai tîrziu. Fîşiile tencuite sînt cele caracteristice secolului al XVI-lea, adică sînt împărţite în dreptunghiuri prin cîte două cărămizi aparente, dispuse vertical, la distanţe egale. La partea superioară, faţadele sînt decorate cu o succesiune de firide mici ca nişte ocniţe, pe care nu le mai întîlnim decît la o singură biserică, cea mai veche din această categorie a secolului al XVI-lea, construită cu vreo douăzeci de ani mai înainte în com. Stăneşti (Vîlcea).

27. BISERICA SF. IOAN BOTEZĂTORUL

A doua biserică a Curţii Vechi, « biserica dinspre doamna » — cum i se spune în secolul al XVII-lea — sau « biserica de sus » — cum i se va spune în secolul al XVIII-lea — a fost zidită în timpul domniilor lui Grigore Ghica şi Gheorghe Duca [4]. Biserica a fost construită fără

[1] Vezi o însemnare despre aceasta la N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, p. 20—21.

[2] Despre aceste reparaţii, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1323/1847 şi 2905/1853. Despre refacerea acoperişului în anul 1835, vezi ibidem, dos. 103 b/1835; alte reparaţii, ibidem, dos. 3322/1876. Vezi o descriere a bisericii refăcute, în catagrafia din 1852 sept. 26 (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 402).

[3] Ibidem, f. 405 v.

[4] Un popă de la biserica Doamnei din curte este pomenit la 1670 april. 15 (Arh. St. Buc., m-rea Radu Vodă, XLII/42), 1670 mai 8 (Acad. R.P.R., foto XXVI/50) şi 1670 nov. 20 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/253).

turlă, « numai aşa boltită ». După cum ne informează cronicarul logofăt Greceanu, Constantin Brîncoveanu a făcut turla şi tinda bisericii, a zugrăvit-o, i-a făcut tîmplă şi a împodobit-o [1].

Această a doua biserică a Curţii Vechi apare deseori în documente în secolul al XVIII-lea, cînd sînt pomenite la Curtea Veche: biserica « de jos », cu hramul Buna Vestire, sau biserica mare [2], şi biserica « de sus », cu hramul Sf. Ioan Botezătorul [3].

Biserica Sf. Ioan Botezătorul a fost avariată probabil de cutremurul din 1802. La începutul secolului al XIX-lea, ea nu mai este pomenită. Astfel, în catagrafia din 1810, ca şi într-un document din 1813 mart. 12 [4], este menţionată numai biserica Buna Vestire de la Curtea Veche. Ea nu apare nici în planul din 1828.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 79, nota; Musceleanu Gr., *Curtea Veche din Buc.* (*Cald. antic*, 1862, p. 33 şi 1875, p. 67); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 67; *Monumente*, p. 152—154; Ms. A. 545, f. 34; Ms. 729, f. 9; *Dicţ. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 132—135, 166, 353; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 139—140; Idem, *Ghidul*, p. 122; Paul de Alep, *Călătoriile*, p. 206; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 115—116; Iorga N., *Istoria rominilor în chipuri şi icoane*, I, p. 15; II, p. 33—34; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 18; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 260—262; *BCMI*, II (1909), p. 143; IV (1911), p. 34—37; V (1912), p. 20, 188; Drăghiceanu V., *C. Brîncoveanu*, p. 45—49; *ACMI*, 1915—1916, p. 52—53; Furtună D., *Însemnări de la biserica Curtea Veche* (*Rev. ist.*, V (1919), p. 187—191); *BCMI*, XIX (1926), p. 5; Greceanu, *Bucureşti*, p. 173—179; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIII (1930), p. 20, 26—27) şi pl. LVII—LXIV; XXV (1932), p. 7, 24; Teodoru H., *Contraforţi la o biserică muntenească din sec. XVI*, Cluj, 1931 (din vol. *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 398—401); Balş G., *Influence du plan serbe*; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 44—46; Elefterescu Em., *Biserica Curtea Veche* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 298); Florescu G., *Vechi proprietăţi*, p. 22; *BCMI*, XXVI (1933), p. 99, 141, 143 şi 190; Caselli D., *Crăciunul la Curtea domnească din Buc.* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 153); Idem, *De cine a fost clădită biserica Curtea Veche* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 176 şi 178); Iorga N., *Conducător istoric*, p. 9—10; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 280—285, 208—209 <vedere>; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 49—51; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 111; Idem, *Ghidul*, p. 173—176; Oprescu G., *Pictura romînească în sec. XIX*, p. 107; Iorga N., *Bucureşti*, p. 36—38, 349—351 <documente>; Sachelarescu I., *Din istoria Bucureştilor. Plumbuita*, Buc., 1940, p. 46; Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 372; *BCMI*, XXXVI (1943), p. 122; *Bucureşti. Săpături*, 1953, p. 187—198, 201—205; *Arta feudală*, p. 89—91, 215 <portalul>, 217; Foslea Andrei, *Biserica Curtea Veche*, teză de licenţă, Inst. teologic, Buc., 1956; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 29—34; Idem, *Relatare*, p. 71, 72—73; Constantinescu-Iaşi, *Respect faţă de monumentele istorice* (*Monumente şi muzee*, I (1958), p. 16, nota 1); *Inscripţii Bucureşti*; *Bucureştii de odinioară*, p. 164—165.

28. [M.] CUŢITUL DE ARGINT (Bărbătescu Nou)
str. Cuţitul de Argint nr. 1

A fost zidită în secolul al XVIII-lea (1796, după Ionescu-Gion), de Udrea, Pavel şi Stanca; biserica exista la 1810 şi în 1818 [5]. A fost construită mai devreme de sfîrşitul secolului al XVIII-lea, de îndată ce într-o catagrafie din 1810 ian. 15 se arată că fusese « prefăcută » de curînd (poate după cutremurul din 1802). La acea dată, în jurul bisericii se găseau o casă cu două caturi şi o alta cu pivniţă [6].

În anul 1859, mitropolia vroia să rezidească biserica, aflată în stare proastă [7]. Ameninţînd să cadă, a fost reparată în 1897; cu acest prilej, a fost legată cu fier şi rezugrăvită. A fost rezi-

[1] Grecianu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 27.
[2] *Ibidem*, p. 28.
[3] Doc. din: 1748 sept. 5 (N. Iorga, *Bucureşti*, p. 350, 351), 1775 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 57), 1793 dec. 8 (*Idem*, VI, p. 80—82) etc.; vezi şi doc. de la Arh. St. Buc., bis. Curtea Veche, pachetul I şi Mitrop., pachetul CCV.
În 1727 şi 1728, cronicarul Radu Popescu vorbeşte de « biserica domnească de jos », ceea ce arată de asemenea că erau două biserici (*Mag. istoric*, IV, p. 149 şi 175).
[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 127—128.
[5] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.
[6] Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72.
[7] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2643/1859.

dită în 1906 de arhitectul N. Ghika-Budeşti, după modelul bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi, fiind pictată de Costin Petrescu, în 1908—1909.

Ms. A. 545, f. 228; *Dicţ. Rom.*, I, p. 713; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 584; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 336; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 81—82; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 33; *Anuar 1909*, p. 27; *Bucureştii pitoresc*; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 259; *Arhitectura*, V (1939), nr. 2, p. 9 <foto>; Ionescu N., *Ţara romînilor*, p. 211.

29. DELEA NOUĂ (Calist)
str. Delea Nouă nr. 1

O biserică de lemn cu acest nume este menţionată de banul Mihai Cantacuzino, în 1774 [1], existînd desigur de mai multă vreme.

Biserica a fost zidită între 1790—1798, de un anume Nicolae (căruia Ionescu-Gion îi spune — nu ştim de ce — Inimă Rea.). A fost refăcută în anul 1847, fiind mărită şi adăugîndu-i-se abside. A fost dărîmată în anul 1871 şi reconstruită, fiind gata la 25 martie 1875 (data pisaniei).

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184; *Dicţ. Rom.*, I, p. 717; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 148—152; Iorga N. *Inscripţii*, I, p. 335; Calist Ialomiţeanu-Botoşeneanu, arhiereu, *Notiţe istorice asupra întemeierii suburbiei şi bisericii Delea Nouă*, Buc., 1903, 23 p. (din *Consolatorul*, VI (1903), nr. 3, 4, 6 şi 7); Idem, *Biserica Delea Nouă*, «*Calist*», 1790—1906, Buc., 1907, 63 p.; *Anuar 1909*, p. 26—27; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 79; *Inscripţii Bucureşti*.

30. DELEA VECHE
str. Delea Veche nr. 29 A

Fostă biserică de lemn, construită pe la începutul secolului al XVIII-lea, de logofătul Delea (?), a fost făcută din zid în timpul domniei lui Alexandru voievod (Ghica), (1766—1768) [2] de preotul Bălaşu, jupîn Apostol, Matei căpitanul şi preotul Constantin. Vechea biserică avea o singură turlă şi era acoperită cu şindrilă. A fost reparată în 1853.

Actuala biserică a fost clădită în 1894—1896, fiind terminată la 1896 mai 2 (data pisaniei).

Ms. A. 545, f. 217 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184; *Anuar 1909*, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 97—98; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 68—69; *Inscripţii Bucureşti*.

31. [M] DICHIU (Tirchileşti)
str. Icoanei nr. 72

A fost zidită în anul 1773 [3], probabil de un oarecare Tărchilă şi de un călugăr, dichiu al mitropoliei (de la cei doi ctitori i se spune biserica Dichiului sau Tirchileşti). Ca şi celelalte biserici din Bucureşti, ea a suferit unele avarii la cutremurul din 1838 [4]. În anul 1888,

[1] Tunusli, *Istoria Ţării Rom.*, p. 178.
[2] Este amintită de banul Mihai Cantacuzino ca biserică de piatră (*ibidem*).
[3] Este amintită de banul Mihai Cantacuzino ca biserică de piatră (*ibidem*).
[4] Dintr-o însemnare contemporană rezultă că «toate bolţile şi zidurile clădite în chip de arcuri s-au crăpat şi mişcat din loc». Biserica se putea însă repara (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 140.

a fost mărită şi i s-a mai adăugat o turlă. A fost reparată în anii 1898 şi 1903 şi repictată în 1949—1953.

Ca majoritatea bisericilor din secolul al XVIII-lea, biserica Dichiu are planul treflat, cu abside poligonale în exterior — cu o turlă — cu 8 laturi, pe naos, şi clopotniţă pe pronaos. Pronaosul era despărţit de naos de coloane de piatră, care au fost desfiinţate. Pridvorul, deschis altădată, a fost închis, adăugîndu-se un alt pridvor în faţă, pentru a se mări biserica. Decoraţia exterioară a fost şi ea modificată. Ea era alcătuită—ca la toate bisericile construite la mijlocul secolului al XVIII-lea — din două registre, despărţite de un brîu, ce nu se mai păstrează. Registrul inferior este decorat cu firide în arc trilobat frînt, iar cel superior cu medalioane, deasupra cărora biserica a fost supraînălţată. Ferestrele şi uşa nu mai păstrează chenarele de piatră sculptată.

Dicţ. Rom., I, p. 726; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 223; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 144; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 19—20; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 353; *Anuar 1909*, p. 25; Filitti, *Ctitori*, p. 19—20; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 47; *Inscripţii Bucureşti*.

BISERICA DINSPRE DOAMNA, vezi Curtea Veche

32. [M.] DINTR-O ZI
str. Academiei nr. 22

Prima biserică a fost construită din lemn, la începutul secolului al XVII-lea, de Neagu, fiul lui Mihai din Tîrşor. I se spune Dintr-o zi deoarece a fost tîrnosită în aceeaşi zi a anului următor celui în care s-a început construcţia. Biserica este pomenită de cîteva ori în secolul al XVII-lea [1]. În anul 1702, biserica de lemn fiind veche, doamna Marica Brîncoveanu — rudă cu primii ctitori, din familia Negoescu — o face din nou, din zid [2], ispravnic fiind Enache Văcărescu (pisania din 1702 sept., fragmente la Muzeul de Artă R.P.R. şi în lapidarul de la Stavropoleos). Biserica a avut ziduri înconjurătoare şi patru chilii [3], care au dispărut la sfîrşitul secolului al XIX-lea. În aceste chilii a locuit, pe la jumătatea secolului trecut, scriitorul Nicolae Filimon, care a fost un timp dascăl la această biserică.

La începutul secolului al XIX-lea a fost biserică domnească, fiind aşezată în spatele reşedinţei domneşti de pe Podul Mogoşoaei, în care au locuit Caragea şi Grigore Ghica.

Focul din 1825 îi arde acoperişul şi degradează pictura. După acest an, se reface partea superioară a bisericii şi pridvorul şi se retuşează pictura, care pierduse aurul în cursul incendiului. Reparaţiile — făcute cu ajutorul lui Grigore Ghica şi prin silinţa marelui stolnic Stanciu — au fost terminate la 1 sept. 1827 (data pisaniei). În 1909, biserica se găsea în ruină. A fost reparată în anii 1915 — cînd s-a spălat şi pictura — şi în 1958.

Biserica Dintr-o zi este una dintre puţinele biserici bucureştene cu plan în formă dreptunghiulară, cu absida altarului poligonală în exterior. Altarul are o boltă cilindrică terminată cu o semicalotă (ca la biserica Ienei), pe console. Proscomidia şi diaconiconul sînt cuprinse în grosimea

[1] 1665 iunie 5 (Acad. R.P.R., CXCV/26); 1670 iunie 6, cînd se arată că era situată în mahalaua popii Manea (*Bul. Com. ist.*, XI (1932), p. 31); 1670 nov. 4 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XLII/44) etc.

Un alt document din 1676 mai 27 menţionează pe popa Manea de la biserica Dintr-o zi (Acad. R.P.R., CXCV/27). Nu ştim dacă de la acest popă sau de la un altul cu acest nume s-a spus mahalalei popa Manea. Uneori bisericii i se spne doar Sf. Nicolae (doc. din 1667 aug. 25, Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/18).

[2] Cf. şi Greceanu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 227, care spune că biserica era « foarte iscusită şi minunată ».

La 1703 sept. 15, după reclădirea bisericii, mahalaua se numea « de la biserica doamnei ce se cheamă Dintr-o zi » (Acad. R.P.R., XII/213).

[3] *Rev. ist. rom.*, XVI (1946), p. 376 (1783 iunie 1).

zidului, fiind mai adînci ca la biserica Ienei. Naosul are o calotă sferică pe pandantivi cu arcuri ce coboară pînă jos. Între naos şi pronaos un arc dublou coboară pînă la nivelul pardoselii. Împreună cu cei doi pilaştri din spre vest, acesta sprijină arcurile pe care se descarcă cupola pronaosului.

Pridvorul, care reazemă pe zece coloane groase de cărămidă, a fost închis cu geamuri. Se păstrează chenarul lat de piatră, cu o bogată sculptură cu motive florale, ce încadrează uşa, deasupra căreia se găseşte pisania din 1827. Exteriorul a fost recent refăcut, iar ferestrele mărite.

Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Nicolae ce să zice Dintr-o zi* (*Cald. antic*, 1862, p. 60—61; Ms. 5142, f. 49—50; Ms. A. 545, f. 83—84; Dumitrescu M., preot, *Bis. Dintr-o zi* (*Teologul*, I (1897), nr. 15, p. 2—3); *Dicț. Rom.*, I, p. 721; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 205—206; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 131—133; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 268—270; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 14; *Anuar 1909*, p. 20; Drăghiceanu V., C. *Brîncoveanu*, p. 82—83, 86 <foto>; *ACMI*, 1915, p. 17; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1009 şi 1926, p. 84; *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; Greceanu, *Bucureşti*, p. 100; Elefterescu Em., *Bis. Dintr-o zi* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 359); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 54—55; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 11; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 186; Idem, *Ghidul*, p. 105—106; *BCMI*, XXXV (1942), p. 193; *Inscripții Bucureşti*.

33. [M.] DOAMNEI

Calea Victoriei nr. 28

A fost zidită în anul 1683 (data pisaniei), de doamna Maria, soția lui Şerban Cantacuzino, pe locul altei biserici de lemn, făcută tot de ea [1]. Înzestrată de ctitoră, la terminarea ei [2], biserica Doamnei a fost închinată la 1689 oct. 28 mănăstirii Cotroceni [3], ctitoria soțului său. Cu acest prilej, aflăm că biserica avea şi chilii în jur.

Pictura a fost făcută de zugravii Constantin şi Ioan, amintiți într-un pomelnic al bisericii.

Biserica a fost reparată în anii 1869, 1906 şi în 1931, de Comisia monumentelor istorice.

Din punct de vedere arhitectonic, biserica Doamnei face parte din acea perioadă a secolului al XVII-lea în care meşterii timpului încercau să se elibereze de influențele secolului precedent, creînd noi rezolvări în plan şi elevație.

Este construită pe un plan nou, creație a secolului al XVII-lea, în formă de dreptunghi alungit, fără abside laterale şi terminat cu absida poligonală a altarului.

Naosul, aproape pătrat, este acoperit cu o calotă sferică pe pandantivi, rezemată pe patru arcuri pe console, din care cele transversale sînt foarte late. Altarul este boltit într-o formă rar întrebuințată la acea dată, şi anume tot cu o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă.

Între naos şi pronaos apare încă o dispoziție interesantă creată în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea [4] şi care devine o regulă generală pentru bisericile din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea: zidul plin dintre naos şi pronaos care avea, pînă acum, o singură uşă de comunicație este spart de trei arcade ce reazemă pe coloane.

[1] Nu ştim dacă biserica Doamnei, pomenită la 1677 febr. 19 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/28), este biserica Doamnei sau biserica nouă din curtea domnească, care apare în doc. la 1670 april. 15 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XLII/42) şi 1670 nov. 20 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/253), cu numele de biserica Doamnei din curtea domnească. La 1684 mai 11, mahalaua se numea « la biserica Doamnei », ceea ce dovedeşte că exista aici o biserică mai veche Acad. R.P.R., CLXIII/23 şi 24).

Existența unei biserici mai vechi pe locul sau în apropierea actualei biserici a fost confirmată şi de săpăturile făcute, în str. Academiei nr. 4, la o distanță de circa 25—30 m de biserica Doamnei. Aceste săpături au scos la iveală 15 morminte din sec. XV—XVIII. G. Cantacuzino, care le-a cercetat, crede că aceste morminte au făcut parte dintr-un cimitir situat în preajma unei biserici care a precedat pe cea ridicată la 1683.

[2] Întrucît Constantin Brîncoveanu a terminat biserica « dinspre doamna » de la Curtea Veche, unii cercetători au crezut că este vorba de biserica doamnei lui Şerban Cantacuzino.

[3] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXXIV/1 şi G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 87—91.

[4] Ghika-Budeşti, *Evoluția arhitecturii în Muntenia şi Oltenia*, partea a III-a, p. 9.

Fig. 82. — Biserica Doamnei. Pisania — 1683.

Fig. 83. — Biserica Doamnei. Coloanele pridvorului.

Biserica Doamnei este una din primele biserici unde stîlpii interiori, ca şi cei ai pridvorului, sînt de piatră, avînd secţiunea octogonală. Baza şi capitelul — şi ele octogonale — sînt sculptate cu motive decorative florale de origine orientală. Pronaosul este boltit la fel ca şi naosul.

În zidul dinspre apus, foarte gros, este săpată scara ce duce în clopotniţă. Turla de pe pronaos a fost refăcută, din lemn, îmbrăcat cu tablă, pe o bază mai veche. Cea de pe naos mai păstrează numai baza pe care a fost pus direct acoperişul. Cu toată vechimea sa, nu este sigur că această turlă ar fi existat la origine.

Pridvorul, deschis, se compune din nouă arcade în arc de cerc, rezemate pe stîlpi de piatră, de secţiune octogonală, caracteristici bisericilor din vremea lui Şerban Cantacuzino. El este boltit cu două calote sferice — rezemate pe arcuri care stau pe console — şi despărţite cu un arc transversal.

Decorul exterior este format din două registre suprapuse, de panouri foarte exact construite, mărginite de ciubuce duble din cărămidă rotunjită, cu arcaturi semicirculare. Registrele — din care cel inferior este dominant — sînt despărţite de un brîu obişnuit, format dintr-un tor între două şiruri de cărămizi dispuse în dinţi de fierăstrău.

Ferestrele, originare, au chenare de piatră sculptată, de influenţă moldovenească. La intrarea în biserică se află un portal bogat sculptat cu motive florale, avînd deasupra pisania.

Frontonul triunghiular ce fusese adăugat mai tîrziu, probabil cu ocazia unei refaceri a acoperişului, a fost înlăturat.

Pictura murală originară din interior, care a fost scoasă de sub pictura mai nouă, aplicată ulterior, a fost degradată de spărturile provocate prin ciocănirea sa de către meşterul care a retencuit-o în vederea unei noi pictări; totuşi, este încă descifrabilă.

Musceleanu G., *Bis. Doamnei* (*Cald. antic*, 1862, p. 44—45); Ms. A. 545, f. 31; Ms. 729, f. 1 v.; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 123; *Dicţ. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184—185; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 136—137; Ionescu-G. M., *Istoria Cotrocenilor...*, Buc., 1902, p. 87—91; Iorga N., *Inscripţii*, f. I, p. 277—279; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 13—14; *Anuar* 1909, p. 24; Zagoritz Al., *Sculpturi în piatră de pe la biserici munteneşti* (*BCMI*, VI (1913), p. 71); Greceanu, *Bucureşti*, p. 96; Elefterescu Em., *Bis. Doamnei* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 331); Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXV (1932), p. 15, 20, 22, 29, 47—48 şi pl. L—LVI; XXIX (1936), p. 17, 18, 20, 21, 30, 31, 32, 33); Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 275—277; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 24—25; Iorga N., *Bucureşti*, p. 100 <vedere>, 101 <pisania>, 102, 103, 157 <fresce>; Bobulescu, *Zugravi*, p. 30—34; Idem, *Lăutari*, p. 74—76 <pisania>; Ghika-Budeşti, *L'ancienne architecture* (*BCMI*, XXXV (1942), pl. XVIII); Ştefănescu I. D., *L'eglise Doamnei (de la princesse) à Bucarest* (*BCMI*, XXXVI (1943), p. 7—35) <descrierea picturii>; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 122—123; Ştefănescu I. D., *Monumentele de artă din Bucureşti* (*Glasul bisericii*, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); *Arta feudală*, p. 205, 209, 256; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 72—73; Idem, *Relatare*, p. 75; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, pl. I; Ghika-Budeşti N., *Artele minore, bizantine şi romane* (*BCMI*, XXX (1937), p. 173 <epitaful>; Ştefănescu I. D., *Autels et tissus* (*Analecta*, II (1944), p. 126); Nicolescu Corina, *Broderiile*, în *Studii asupra tezaurului*, Buc., 1958, p. 133 <epitaful>; *Inscripţii Bucureşti*.

BISERICA DOAMNA GHICA, vezi Teiul Doamnei

34. BISERICA DOAMNEI MARIA ŞI A DOAMNEI STANA (dărîmată, fostă lîngă Curtea Veche)

A fost zidită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de fiica lui Mircea Ciobanul, doamna Stana, soţia lui Norocea logofăt, probabil pe locul uneia mai vechi, zidite de doamna Maria, soţia lui Basarab cel Tînăr. A fost arsă de turci în 1595, după care locul pe care fusese biserica «a rămas numai pămînt pustiu»[1]; locul a fost dăruit bisericii

[1] Doc. din 1634 iulie 11 (Acad. R.P.R., ms. 403 f. 19—20.)

domneşti de la Curtea Veche [1]. Biserica fusese zidită în afara curţii domneşti; documentul citat, din 1634 iulie 11, arată că locul fostei biserici se întindea pînă la «zidirea curţii»; la acea dată, pe acest loc se construiseră case.

Temeliile bisericii au fost descoperite în cursul săpăturilor arheologice făcute în ultimii ani. Probabil pe locul acestei biserici s-a ridicat, la începutul secolului al XVIII-lea, biserica Sf. Anton.

Bucureştii de odinioară, p. 155.

35. DOBROTEASA
Calea Văcăreşti nr. 101

A fost zidită de Constantin Năsturel mare medelnicer (vistier în pisanie) şi soţia sa Ancuţa Prîşcoveanu, în anul 1736; pe locul acestei biserici a existat, probabil, o biserică de lemn făcută, după părerea lui N. Iorga, de soţia unui Dobrotă (de unde numele bisericii şi mahalalei). Dărîmată de marele cutremur din 1838 şi refăcută de Iordache Ciupagea al treilea logofăt, în 1847 (data pisaniei), cu care prilej se construiesc şi locuinţe în jur, biserica a fost dărîmată din nou în 1884 şi refăcută, între 7 iunie 1887 şi nov. 1892, de arhitectul P. Petricu, fiind pictată de G. Ioanide.

Ms. A. 545, f. 165, v.; Pappasoglu, *Bucureşti*, p. 5—7; Lecca O. G., *Familiile boiereşti romîne*, p. 356; *Dicţ. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184, 342; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 124—128; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 327; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 44—45; *Anuar 1909*, p. 27; Năsturel P. V., *Genealogia Năstureilor* (*Rev. pt. ist. arh. şi fil.*, XVI (1922), p. 135); Caselli D., *Mahalaua Dobroteasa* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 150); Idem, *Biserica Dobroteasa* (*Ibidem*, nr. 151); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 74; Iorga N., *Bucureşti*, p. 90; *Inscripţii Bucureşti*.

[M] DOMNIŢA BĂLAŞA
Calea Rahovei nr. 1

Domniţa Bălaşa, fiica lui Constantin Brîncoveanu şi soţia marelui ban Scarlat Lambrino, a clădit două biserici pe prundul Dîmboviţei [2], unde îşi avea casele: una cu hramul Botezul Domnului şi alta cu hramul Înălţarea Domnului.

36. BISERICA BOTEZUL DOMNULUI

A fost zidită de Bălaşa şi soţul său Scarlat Lambrino în anii 1743—1744 (data pisaniei). La 1745 aprilie 1, cei doi ctitori îi fac un aşezămînt, înzestrînd biserica, zidită sub acelaşi acoperiş cu casele lor. Biserica — făcută probabil de un arhitect apusean — avea forma unei biserici romane, cu o navă centrală mare şi două laterale şi fără turlă, fiind folosită ca paraclis al caselor lui Lambrino [3]. Cutremurul din 1838 şubrezeşte construcţia paraclisului, ale cărui ziduri sînt crăpate. Reparată în anul 1842 [4], biserica a fost dărîmată în 1871, împreună cu casele ctitorilor. Pe locul altarului s-a pus, în 1883, o piatră comemorativă.

[1] Doc. din 1629 aug. 20 (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 17 v.—18 v. şi *Studii şi doc.*, VII, p. 155—156) şi 1640 mai 20 (N. Iorga, *Bucureşti*, p. 344).

[2] În 1745, după construirea bisericii, mahalaua se numea Prundu bisericii zidite de Scarlat Lambrino şi Domniţa Bălaşa (Muzeul de istorie Buc., nr. 25066).

[3] Este menţionată ca paraclis de D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

[4] Un document din 1842 febr. 5 arată că paraclisul putea fi folosit. Urma numai să se întărească crăpăturile cu pene de lemn şi să se proptească cu un stîlp bolta altarului — care era crăpată (Vîrtosu E. şi I., *op. cit.*, p. 193 şi Muzeul de istorie Buc., nr. 30733).

A fost zidită de Bălaşa Brîncoveanu [1] în 1750—1751 (1751 sept., data pisaniei), ispravnic fiind Sandu logofăt.

Ni s-au păstrat, şi au fost publicate de E. şi I. Vîrtosu, contractele meşterilor care au lucrat la această biserică: Andrei zugravul şi Dimitrie Gheorghiu. În contractul încheiat la 1750 nov. 12, Andrei zugravul din Craiova se tocmeşte să zugrăvească biserica, cu tot meşteşugul, să lucreze frumos şi cu vopsele alese, aurul pentru vopsit urmînd să i-l dea domniţa Bălaşa. În contract se prevedea ca «istoriile» religioase să fie aşezate cum se cuvine. Lucrul urma să se termine în mai 1752, Andrei zugravul angajînd pentru aceasta şi alţi meşteri buni, cunoscuţi de el, pe care urma să-i plătească [2].

Ni s-au păstrat, de asemenea, contractele încheiate cu meşterul Dimitrie Gheorghiu: primul, din 1750 august 2, prevede executarea tîmplei, pe care Gheorghiu promitea să o sculpteze de sus pînă jos şi să o facă mai frumoasă decît aceea a mănăstirii Sărindar [3]; celălalt se referă la tronul domnesc, amvonul şi uşa bisericii, care trebuiau să fie făcute «cu tot felul de săpături, cît se poate de artistice». Stranele urmau să fie sculptate cu săpături şi flori frumoase [4].

Această biserică avea în jur şi case [5] în care a funcţionat, din

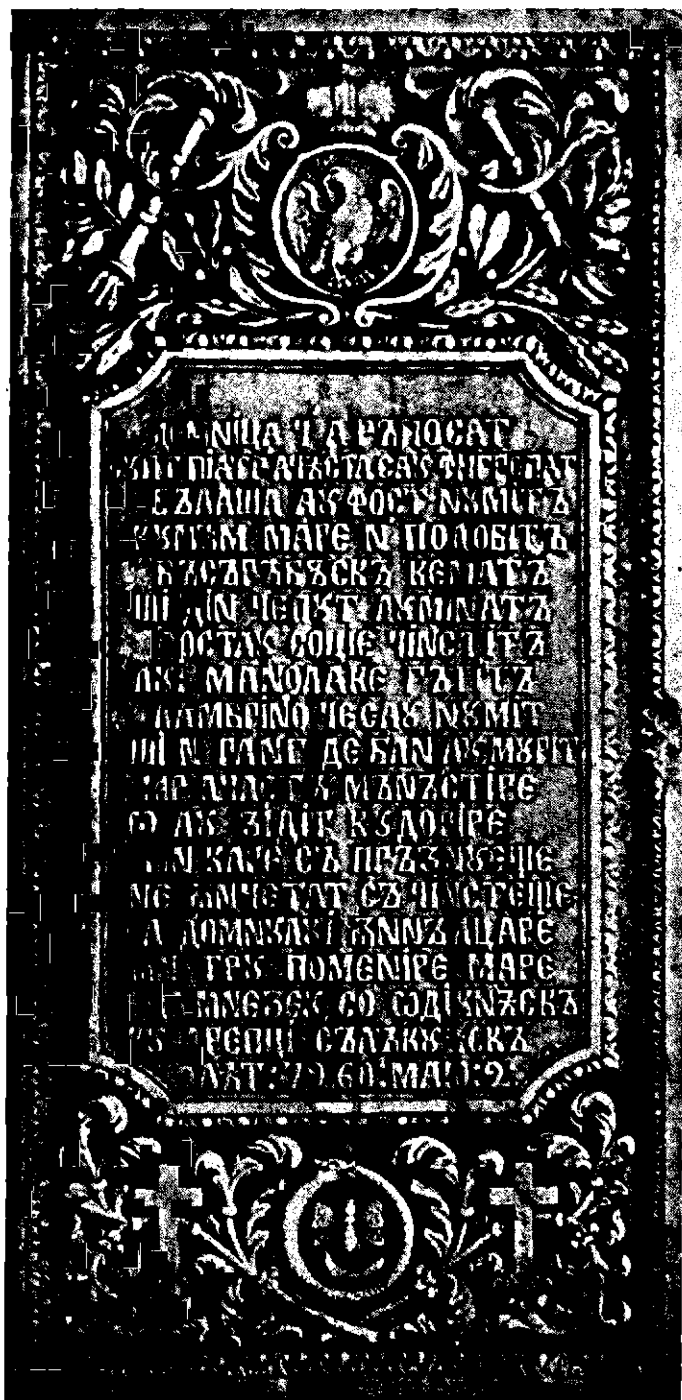

Fig. 84. — Piatra de mormînt a domniţei Bălaşa—1752 mai 2.

[1] Cf. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 357.

[2] E. şi I. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 98; Muzeul de istorie Buc., nr. 30723.

[3] E. şi I. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 96—97; Muzeul de istorie Buc., nr. 30722.

[4] E. şi I. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 99—100.

[5] Din acest motiv, banul M. Cantacuzino trece biserica în rîndul mănăstirilor cu han (Tunusli, *Istoria Ţării Rom.*, p. 178). Hanul m-rii Domniţa Bălaşa este menţionat şi în 1816 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30513). D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165, o menţionează între cele nouă mănăstiri domneşti din Bucureşti; tot mănăstire i se spune uneori şi în documente: la 1754 (Muzeul de istorie Buc., nr. 25056), 1778 aug. 20 (ibidem, nr. 25090) etc. şi în catagrafia din 1831.

anul 1745, o şcoală cu limba de predare romînă [1] şi un azil, începînd din anul 1751.

Biserica şi clădirile din jurul său au fost reparate de banul Grigore Brîncoveanu, în anul 1831. Clădirile figurează şi în planul oraşului din 1852.

Ctitoria Domniţei Bălaşa a fost deteriorată de marele cutremur din 1838 [2], după care a fost reclădită, între anii 1838—1842, de Safta Brîncoveanu, pe locul celei vechi, mai mare decît aceasta.

Biserica a fost zugrăvită de Nicolae polcovnic. Ni s-a păstrat contractul încheiat de acesta cu Safta Brîncoveanu, la 25 aprilie 1838, conţinînd date foarte preţioase despre modul cum urma să se facă pictura. Zugravul copiase toate « istoriile » de pe zidul vechei biserici, care trebuia dărîmată, « făcînd încă şi toate despărţiturile şi cercurile cu toate istoriile în toată biserica şi în slon (pridvor) şi pe afară pe hîrtii mari »; aceste « istorii » urmau să fie refăcute în noua biserică « mai frumoase şi mai bine ». Pictura trebuia să se facă « pe tencuială proaspătă, a la fresc », « din cap pînă în cap şi de jos pînă în vîrful amîndurora turlelor ». Zugravul promitea să utilizeze vopsele bune, alese, şi aur « de cel bun, Leopold ». « Cele mai alese istorii bisericeşti puse una lîngă alta » trebuiau să acopere pereţii, alături de numeroasele chipuri ale ctitorilor [3].

Biserica a fost gata în anul 1842 (data pisaniei), dar nu a avut o viaţă prea lungă. Fiind sub nivelul străzii şi roasă de igrasie, din cauza apropierii Dîmboviţei, a fost dărîmată în anul 1881 şi reconstruită a treia oară, fiind terminată la 29 sept. 1885. Actuala biserică a fost făcută după planurile arhitecţilor Alex. Orăscu, Carol Benisch şi Hartman, revăzute de Lecomte de Nouy. Pictura a fost făcută de pictorul Kott din Viena, iar sculptura în lemn de fraţii Babic.

Musceleanu Gr., *M-rea Doamna Bălaşa* (*Cald. antic*, 1862, p. 79—81); *Sfinţirea bisericii Domniţa Bălaşa, severşită în ziua de 29 septembrie*, Buc., 1885; Demetrescu Dragomir, *Pomelnicul bisericii Domniţa Bălaşa din Bucureşti. Cu notiţe istorice şi arheologice*, Buc., 1896, 38 p.; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 124—125; Dumitrescu M., preot, *Biserica Domniţa Bălaşa* (*Teologul*, II (1898), nr. 5 şi 6); *Dicţ. Rom.*, I, p. 716—717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 175, 228; *Bul. Soc. num. rom.*, III (1905—1906), p. 57—58 <medalia refacerii din 1881>; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 121—126; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 30—31; Drăghiceanu V., *Bis. de la Doamna Bălaşa-Buc.* (*BCMI*, VIII (1915), p. 93—99); Greceanu, *Bucureşti*, p. 157; Elefterescu Em., *Biserica Domniţa Bălaşa* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 334); Florescu G., *Vechi proprietăţi*, p. 21; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 5; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 308; Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 38; Vlădescu Şt., *Biserica Domniţa Bălaşa din Buc.* (*Viitorul*, 1935, nr. 8272, p. 1—2); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 233—235; Vîrtosu Emil şi Ion, *O sută de ani de la înfiinţarea aşezămintelor brîncoveneşti (1838—1938). Documente pentru istoria bisericii, şcoalei şi azilului Domniţa Bălaşa, precum şi a spitalului Brîncovenesc*, Buc., 1938, LIV+479 p. <inscripţii, pomelnicul, documente, catagrafii, bibliografie la p. 468—475> (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XXV (1938), p. 89—91); Vîrtosu I., *Din trecutul aşezămintelor brîncoveneşti*, Buc., 1938 <istoric>; Iorga N., *Cum se făcea o catapeteasmă şi o zugrăveală de biserică* (*Bis. ort. rom.*, LVII (1939), p. 46); Costescu, *Bucureşti*, p. 68—73; Potra G., *Biserica Domniţa Bălaşa* (*Gazt. municip.*, X (1941), nr. 488); Idem, *Din Bucureştii de altădată*, Buc., 1942, 56 p.; Ionescu N., *Ţara romînilor*, p. 210—211; *Pomelnicul bisericii Domniţa Bălaşa, 1850* (Acad. R.P.R., ms. rom., 3911, f. 119—126); *Inscripţii Bucureşti*.

38. DUDEŞTI

str. E. Teodoroiu nr. 25

Satul Dudeşti, veche proprietate a familiei Dudescu [4], va fi avut desigur o biserică încă din secolul al XVII-lea. În planul oraşului din 1770 este trecută o biserică cu numele Dudeşti, iar

[1] Despre această şcoală vezi mai sus, p. 132.

[2] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50.

[3] E. şi I. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 184—185; Muzeul de istorie Buc., nr. 30725. Vezi şi doc. din 1841 ian. (ibidem, nr. 30929).

[4] La 1650 mai 25, satul era în stăpînirea lui Radu Dudescu logofăt (Acad. R.P.R., XLIII/134), iar la 1707 iunie 2 a lui Radu Dudescu fost mare căpitan de margine (Muzeul de istorie Buc., nr. 35848).

Către sfîrşitul secolului al XVIII-lea, Sulzer arată că în satul Dudeşti exista şi un conac demn de văzut (Oniciu Graţiana, *op. cit.*, p. 13).

în catagrafia din 1810 se arată că biserica avea hramul Adormirea şi că fusese făcută de Nicolae Dudescu. Nu ştim dacă pe acelaşi loc a fost zidită, în anul 1820, biserica Sf. Nicolae, de către Ştefanache Hagi Moscu. Dărîmată de cutremurul din 1838, biserica a fost restaurată după aceea. Arsă în anul 1900, a fost refăcută în anul următor.

Anuar 1909, p. 74—75; *Inscripţii Bucureşti.*

39. DULGHERI (Sf. Nicolae-Duşumea)
str. Buzeşti nr. 25

A fost începută în anul 1847 şi terminată în 1854 (data pisaniei), cu banii breslei dulgherilor şi zidarilor. A fost biserica acestei bresle pînă în anul 1872. Refăcută înainte de 1897 sept. 14 (data pisaniei), a fost zugrăvită de pictorul G. Ioanide. A suferit reparaţii radicale în 1910—1911. În 1924, s-a refăcut faţada, s-a adăugat pridvorul, s-a făcut cafasul, s-a refăcut pictura şi pardoseala din mozaic. A fost refăcută apoi după bombardamentele din 1944.

Ms. A. 545, f. 83 v — 87; *Dicţ. Rom.*, I, p. 721—722; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Pocitan V., *Notiţe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi*, Buc., 1904, p. 98—99; *Anuar 1909*, p. 20; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 63—64.

FÎNTÎNA BOULUI, vezi Popa Tatu

40. [M.] FLĂMÎNDA (Săracă)
str. Olimpului nr. 17

Pisania, pusă în 1871, la refacerea bisericii, arată că, pe locul actualei biserici, a existat o biserică mai veche, de lemn, făcută pe la 1766, de un Dimitrie şi închinată mitropoliei.

A doua biserică a fost făcută din zid în anul 1782 [1], de Istrate mare vornic şi Constantin Creţulescu, fiind terminată în 1800 de breasla croitorilor. Un document din 1794 sept. 24 ne informează că biserica, acoperită de curînd (deci zidirea era gata la acea dată) fusese dezvelită de furtună. Enoriaşii, foarte săraci, cer sprijinul domnului pentru refacerea acoperişului [2].

În prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost biserica breslei croitorilor [3]. Această breaslă a făcut cîteva reparaţii sau adaosuri la biserica aflată în grija sa: Ilie staroste a făcut amvonul, în primii ani ai secolului al XIX-lea; Anastasie staroste a făcut acoperişul şi ferestrele « mari, cu fiară »; Matei staroste a stricat stîlpii din mijlocul bisericii şi a făcut « pălimar » pentru femei. După 1838, s-a refăcut clopotniţa, dărîmată de cutremur [4].

Biserica a fost restaurată în 1869—1871, fiind zugrăvită în ulei de Ştefan Stoenescu (pisania din 1871, după care se dau parte din datele de mai sus). După părerea lui N. Iorga, reparaţia

[1] Banul M. Cantacuzino aminteşte totuşi biserica Flămînda în rîndul bisericilor de piatră (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).
[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 108.
[3] Pe un Kiriacodromion, dăruit de breasla croitorilor în anul 1801, se arată că biserica « se hrăneşte şi de la breasla croitorilor ».
[4] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50.

a păstrat liniile elegante ale vechii biserici. Biserica a fost renovată în 1928. În ultima vreme, s-a scos la iveală parte din vechea pictură, în absida din stînga a naosului.

Ms. A. 545, f. 173 v; *Dicț. Rom.*, I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 188; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 355—356; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 24; *Anuar 1909*, p. 27; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 88—89; Florescu, *Din vechiul București*, p. 80; Neda M. I., *Știri mărunte din trecutul bisericii Flămînda (Buc.)*... (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 245—251); *Inscripții București*.

41. [M.] FLOREASCA
Calea Floreasca nr. 216

Biserica Floreasca, construită probabil la începutul secolului al XVIII-lea, este un lăcaş mic, de proporții foarte reuşite. Are plan treflat, cu o turlă pe naos, refăcută parțial, avînd baza de formă pătrată. Pronaosul a fost acoperit la restaurarea bisericii, în 1926—1932, cu o calotă turtită, pe arcuri în consolă. Naosul este despărțit de pronaos printr-o arcadă largă, trilobată, pe două coloane de cărămidă angajate; această arcadă înlocuieşte dispoziția obişnuită, cu trei arcuri, care nu s-a putut realiza aci, din cauza îngustimii planului. Biserica are în față un pridvor foarte mic, dreptunghiular. Se păstrează chenarul de piatră, sculptat în stil brîncovenesc, al uşii de intrare.

Decorația exterioară este formată din două registre, din care doar cel inferior este decorat cu arcaturi trilobate, sprijinite pe colonete angajate.

Biserica păstrează pictura veche, restaurată în parte.

Trajanescu I. D., *Ziduri bătrîne* (*Arhitectura*, 26 febr. 1916, p. 23—25; Ştefănescu I. D., *La peinture*, p. 199—201; Idem, *Peintures murales*, p. 56—57; Smărăndescu P., *Bis. Floreasca din Buc.* (*BCMI*, XXVII (1935), p. 20—25); Florescu D. G., *Despre moşia Floreasca-Colentina şi biserica ei* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 327 şi 328); *BCMI*, XXXV (1942), p. 194.

42. [M.] FOIŞOR *
str. Foişorului nr. 119

A fost zidită de doamna Zmaranda Mavrocordat, a treia soție a lui Nicolae Mavrocordat, fiind gata la 1745 nov. 20 (data pisaniei), cînd este închinată mănăstirii Radu vodă. Înainte de zidirea bisericii, Nicolae Mavrocordat construise aici, afară din oraş, pe un loc al mănăstirii Radu vodă, nişte case « cu frumoasă priveală » [1]. De la aceste case şi foişor şi-au luat numele mahalaua şi biserica. Fiul său, Constantin, a închinat, atît casele cît şi biserica, mănăstirii Radu vodă, proprietara locului [2]. Datorită faptului că avea case în jurul ei, banul Mihai Cantacuzino menționează biserica Foişorului în rîndul mănăstirilor cu han [3].

La 1813 mai 25, biserica şi clădirile erau dărăpănate, trebuind să li se facă reparații [4]. Tîmpla bisericii a fost stricată de cutremurul din 1838 [5].

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în curtea bisericii se găsea o şcoală.

* Vezi şi casele domneşti de la Foişor la p. 55.
[1] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XLIII/10 (doc. din 1784 mart. 2).
[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 79.
[3] Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178.
[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1075—1076.
[5] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 65.

Biserica a fost reparată în anii 1849 şi 1900. În 1888—1889 s-a închis pridvorul cu geamlîc, s-au mărit ferestrele, iar vechea pictură a fost acoperită de pictura în ulei făcută de G. Tattarăscu.

Biserica Foişorului este un monument interesant, la care contrastul dintre interiorul vechi, foarte bine păstrat, şi exteriorul nou, modificat în maniera străină şi decadentă a secolului al XIX-lea, este izbitor.

Este construită pe planul treflat — cu pronaosul lărgit, precedat de un pridvor deschis — frecvent întîlnit în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Ca dimensiuni şi dispoziţii în plan şi elevaţie, edificiul este foarte asemănător cu cel al bisericii Creţulescu. Avea o turlă pe naos şi o turlă-clopotniţă pe pronaos; cu ocazia reparaţiilor făcute la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cînd a fost modificat şi decorul exterior, turlele au fost modificate, mărindu-li-se ferestrele, iar clopotniţa de pe pronaos şi-a pierdut această funcţie, clopotele fiind mutate într-o clopotniţă-turn nouă, situată la intrarea în incinta bisericii. Fosta clopotniţă de pe pronaos este astăzi o turlă oarbă, pronaosul fiind boltit cu o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă.

Interiorul bisericii este foarte bine proporţionat, realizînd o siluetă deosebit de zveltă, în special în naos, ale cărui arcuri, ce susţin turla, au o înălţime de doi diametri şi jumătate.

Sistemul de boltire este cel generalizat în secolul al XVIII-lea, în care urmele tehnicii sîrbeşti au dispărut, rezemarea făcîndu-se pe console fine, care la bolţile absidelor ajung nişte brîuri continui. Pereţii sînt mult mai subţiri decît la alte edificii ridicate în aceeaşi vreme. Din această cauză, firidele de sub arcul foarte lat dinspre apus sînt abia schiţate.

Zidul dintre naos şi pronaos se reazemă pe trei arcade trilobate, sprijinite pe coloane de piatră ce au caneluri duble în uşoară torsadă, cu capitele şi baze sculptate în stilul caracteristic epocii Mavrocordaţilor, dar mai puţin bogate decît la Stavropoleos sau Văcăreşti. Cele două coloane angajate, din cărămidă, sînt tencuite. Piedestalele coloanelor, cubice, sînt decorate numai pe latura dinspre apus, cu cîte un fleuron sculptat în acelaşi stil.

Pronaosul este mult lărgit şi de aceea arcurile longitudinale ce susţin cupolă sînt mult mai late decît cele transversale.

Pridvorul — acum închis cu geamuri — este de aceeaşi înălţime cu restul edificiului şi cuprinde trei travei frontale şi cîte una laterală, cu arcade trilobate.

Se păstrează vechea uşă a bisericii din 1757, făcută din dulapi groşi protejaţi cu tablă, pe dosul căreia este iscălit meşterul Andrei dulgher; uşa este încadrată de un chenar bogat sculptat în piatră cu motive florale brîncoveneşti. Portalul este încoronat cu un profil acoperit de asemenea cu o decoraţie florală.

Pictura interioară nouă, în ulei, a lui Tattarăscu, curăţată în cîteva locuri pe pereţii absidelor naosului, lasă să se vadă vechea pictură, destul de puţin degradată. În partea dreaptă a pronaosului sînt zugrăviţi ctitorii.

Se păstrează vechea tîmplă din secolul al XVIII-lea.

Musceleanu Gr., *Bis. Foişor din Buc.* (*Cald. antic.*, 1862, p. 41—42; Ms. A. 545, f. 201 v.; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, III, p. 102; *Dicţ. Rom.*, I, p. 717—718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 80, 188—189, 328; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 46; *Anuar* 1909, p. 27—28; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 91—92; Filitti I. C., *Chipurile lui Nicolae Vodă Mavrocordat şi ale familiei sale în bisericile bucureştene* (*Conv. lit.*, LVII (1926), p. 425—426); Micşunescu D., *Istoricul sf. biserici Tircă*, Buc., 1932, p. 6—7; Elefterescu Em., *Bis. Foişor* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 412); Filitti C. I., *Biserici şi ctitori*, p. 23; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 246, 307; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 75; Nicolaescu St., *Sf. biserică Foişor din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 439); *Inscripţii Bucureşti*.

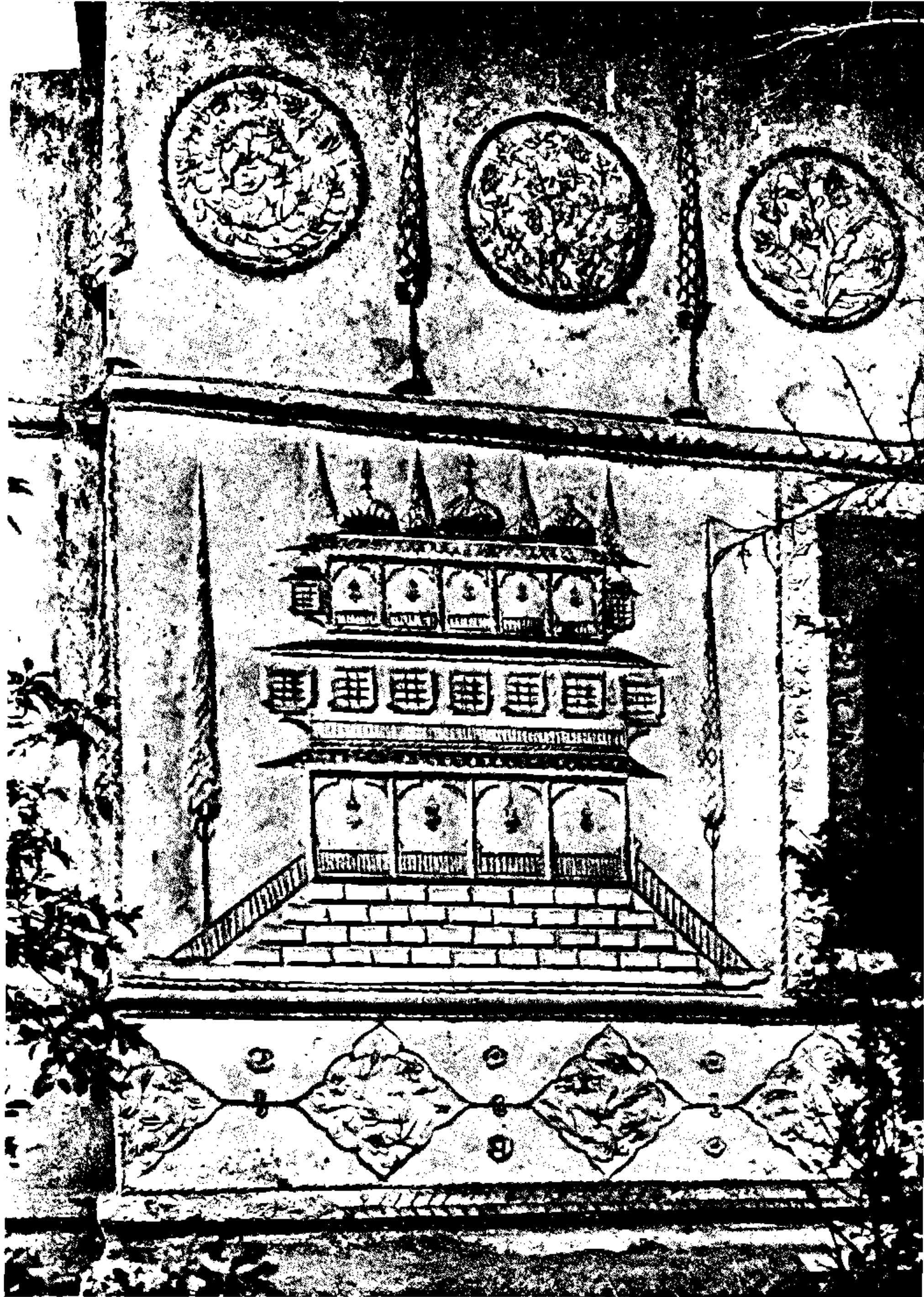

Fig. 85. — Biserica Fundenii Doamnei. Detaliu de faţadă.

43. [M.] FUNDENII DOAMNEI

A fost zidită de Mihai Cantacuzino mare spătar, înainte de 1699 mai 1 (data pisaniei). Biserica a fost reparată la 1860 aug. 4 (pisanie) de Maria Ghica, cu care prilej i s-a închis pridvorul, care a fost redeschis în zilele noastre.

Aproape de această biserică era un mic palat, în care locuia uneori M. Mavrocordat [1].

Biserica de la Fundenii Doamnei este un lăcaş mic, dar de o mare valoare artistică, datorită decoraţiei sale exterioare. Are plan treflat, cu o turlă pe naos. Clopotniţa de pe pronaos nu se

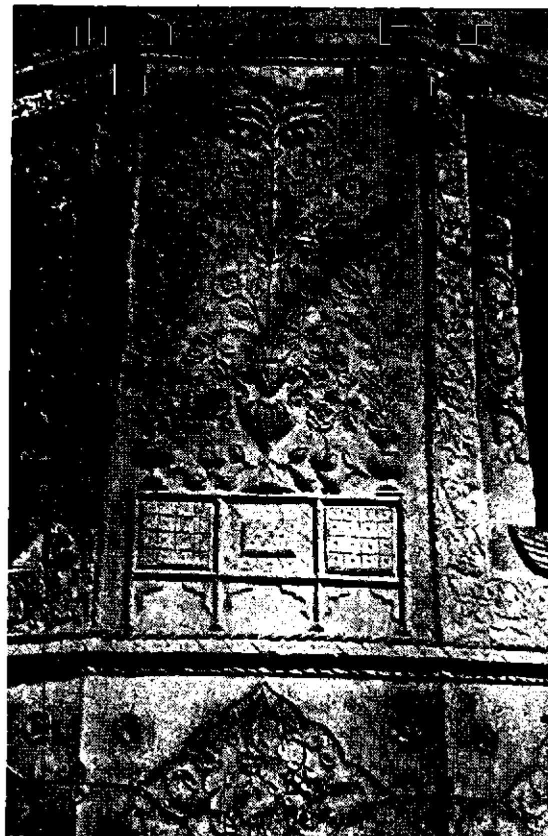

Fig. 86—87. — Biserica Fundenii Doamnei. Detalii de faţadă.

sprijină numai pe zidurile pronaosului, ci şi pe cele ale pridvorului. Absidele sînt mici, circulare în interior şi poligonale în exterior. Pronaosul, uşor supralărgit, este despărţit acum de naos printr-un arc, care înlocuieşte cele trei arcade obişnuite, ce se sprijineau pe două coloane. Bolta pronaosului este o calotă ce se sprijină pe patru arcuri, cele longitudinale fiind foarte late.

Pridvorul deschis este susţinut de şase coloane scunde, de piatră sculptată cu motive florale în torsadă şi cu capiteluri compuse din cîte patru volute şi patru foi de acant. Portalul uşii este foarte frumos, semănînd în parte cu cel de la Colţea.

Ceea ce dă o valoare deosebită acestui monument este frumoasa decoraţie exterioară, lucrată în stuc de meşteri persani.

[1] *Magazinul istoric*, IV, p. 112.

Pereţii exteriori ai bisericii sînt împărţiţi în trei registre de două brîuri, formate din cîte un ciubuc, cu tencuială ce imită solzii de peşte, încadrat de două ciubuce mai subţiri, cu aspect de funie.

Registrul inferior este îngust şi decorat cu nişte romburi, legate între ele, şi împodobite cu cîte o împletitură de flori şi frunze.

Registrul mijlociu este cel mai amplu, cuprinzînd şi ferestrele cu chenare de piatră sculptată. Acest registru este decorat cu 17 panouri, din care cele de pe faţada de nord — deteriorate din pricina ploilor şi a zăpezii — repetă pe cele de pe faţada de est. Pe primul panou este desenat un palat persan, cu trei caturi şi două scări laterale; al doilea este decorat cu o fîntînă; următoarele trei au glastre cu flori şi motive zoomorfe, iar celelalte ornamentaţie vegetală, fără să semene unul cu celălalt. Ramele sculptate ale ferestrelor sînt şi ele înconjurate cu chenare de flori.

Registrul superior este decorat cu medalioane ornamentate cu împletituri de frunze şi flori mici. Aceste medalioane sînt despărţite de chiparoşi cu o siluetă foarte înaltă, ale căror vîrfuri ating cornişa.

Se păstrează pictura veche a bisericii şi chipurile ctitorilor, zugrăviţi în dreapta pronaosului.

Ms. A. 545, f. 257 v.; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 72—77; Mandrea G., *Biserica din Fundenii Doamnei*, Buc., 1904, 20 p.; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 356; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 6; *Bis. ort. rom.*, 1914, p. 848—849; Ştefănescu I. D., *La peinture*, p. 195 şi pl.93—94; Idem, *Peintures murales*, p. 53; Cantacuzino G. M., *Fundenii Doamnei* (*Boabe de grîu*, II (1931), p. 151—154, cu şapte figuri); Brătulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 43—45; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 14, 19, 26, 28, 29, 30, 34, 49—50, 107—109 şi pl. DLX—DLXVIII); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 378—384; Idem, *Istoria*, p. 193, 197—200; Iorga N., *Bucureşti*, p. 108 <foto>; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 67—69 <descrierea ornamentaţiei>; Ghika-Budeşti, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XXI); Onică Petre, *Evoluţia comunei suburbane Colentina-Fundeni*, Buc., 1942; ACMI, 1942—1943, p. 73; Ionescu N., *Ţara romînilor*, p. 210; *Arta feudală*, p. 209, 210, 213 <portal, detalii>, 234; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 84—88; Idem, *Relatare*, p. 79; *Inscripţii Bucureşti*.

44. [M.] GHERMAN-MĂGURELE

A fost zidită înainte de 1797 mai 7 (data pisaniei), de Grigore Aslan fost mare stolnic. A fost pardosită cu lespezi la 1815 iunie 7. A fost repictată în 1887 şi în 1955—1958 şi reparată în 1907 şi după cutremurul din 1940.

Biserica este construită pe obişnuitul plan treflat al secolului, cu abside largi, semi-circulare în exterior. Faţada a fost refăcută în întregime, ca şi partea superioară a bisericii şi turla de pe pronaos, iar pridvorul a fost închis. Biserica are clopotniţă în curte. Naosul este despărţit de pronaos prin trei arcade, sprijinite pe două coloane groase din cărămidă şi pe alte două angajate.

Se păstrează parte din pictura veche a bisericii pe bolta pridvorului.

Anuar 1909, p. 79; Iorga N., *Biserica din Măgurele-Ilfov* (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 192—193); Brătulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 51; *Inscripţii Bucureşti*.

GHIORMA BANUL, vezi Hanul Greci

45. GIULEŞTI-SĂRINDAR
Şos. Giuleşti nr. 235

A fost zidită probabil în secolul al XVIII-lea. Un pomelnic al bisericii, din 1768 nov. 15, aminteşte de numele lui Gheorghe şi Radu zugravi, probabil cu prilejul zugrăvirii. Biserica mai

este amintită la 1797 iulie 13, cînd o sumă de 2000 de taleri, lăsată de Ienăchiţă Văcărescu acestei biserici, este dată la cutia milelor, biserica neavînd nevoie de bani [1] (este posibil ca biserica din Giuleşti, de care este vorba în documentul citat, să fie cea din Giuleşti-Ţigănia, care exista la acea dată). A fost metohul m-rii Sărindar.

Biserica nu mai păstrează zugrăveala din 1768. A fost reparată în 1911 şi 1955.

46. GIULEŞTI-ŢIGĂNIA

Se păstrează ruinele unei biserici mari, zidită probabil în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti. Pentru zidirea acestei mari biserici domnul a cerut, probabil, concursul meşterului sas Ratner [2].

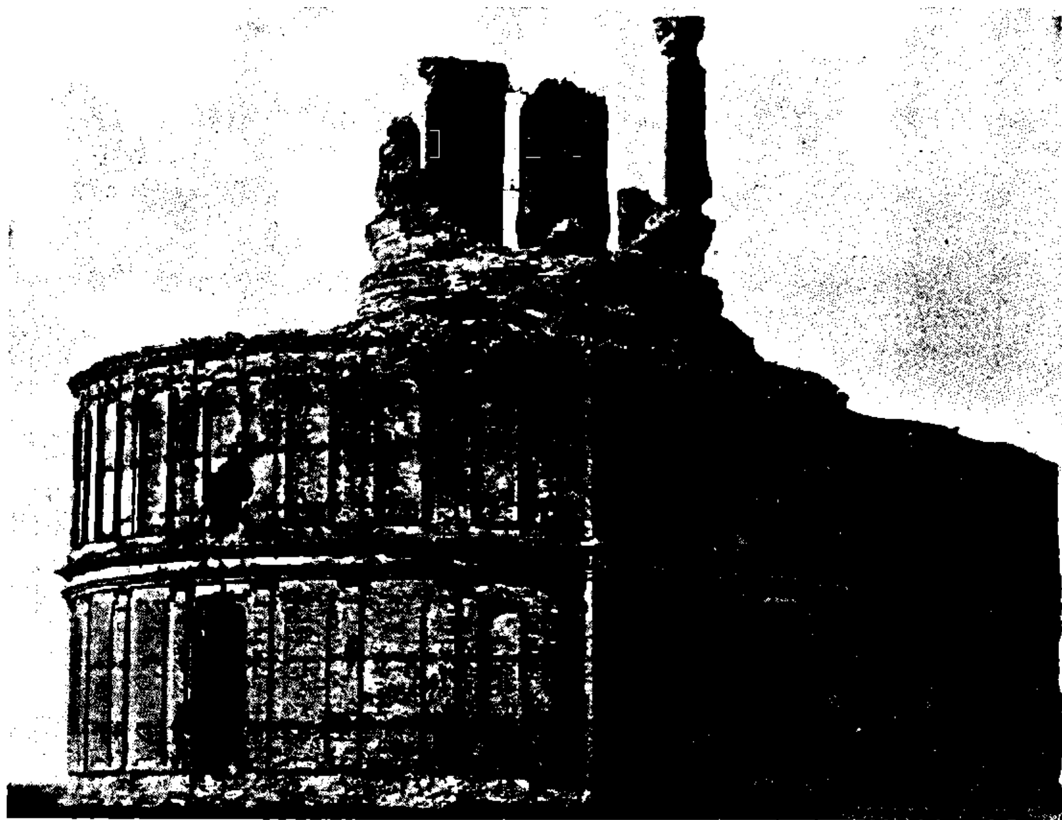

Fig. 88. — Ruinele bisericii din Giuleşti-Ţigănia (foto Muzeul de artă al R.P.R.).

47. [M.] GORGANI
str. Silfidelor nr. 5

Prima biserică datează din secolul al XVII-lea, fiind situată în « mahalaua calicească, la Gorgan » [3], cum spune un document din 1638—1639 [4]. Ea exista în mod sigur la 1694—1695;

[1] V. A. Urechia, *Istoria rom.*, VII, p. 83—84.

[2] N. Iorga, *Istoria literaturii romîne sec. XVIII*, II, p. 17.

[3] Vezi un plan al mahalalei cu biserica, la Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, LXV/5.

[4] G. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VI, p. 201.

N. Iorga credea că numele bisericii se leagă de Gorgan spătarul din domnia lui Matei Basarab.

cînd Constantin Brîncoveanu îi dăruieşte un clopot. Este de asemenea pomenită la 1696—1697 [1] şi la 1724 iulie 20 [2]. Unii cercetători cred că ar fi fost zidită de Şerban Cantacuzino, deoarece în secolul al XVIII-lea a fost metoh al m-rii Cotroceni.

Vechea biserică nu a fost de lemn — cum au afirmat cei mai mulţi din cercetătorii istoriei oraşului, urmîndu-l pe Ionescu-Gion; săpăturile arheologice din vara anului 1953 au dat la iveală resturi ale vechii biserici: s-a găsit un strat gros de moloz de o înălţime pînă la un metru, cu bucăţi de tencuială, avînd zugrăveală în frescă şi discuri smălţuite ce decorau faţadele.

Atît banul M. Cantacuzino [3] cît şi catagrafia din 1810 menţionează biserica printre cele de zid.

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, biserica era foarte veche şi se găsea « în stare proastă » [4]. Cutremurul din 1802 a adus în stare de ruină totală vechea biserică, năruindu-i zidurile. A fost dărîmată în 1813 şi rezidită de fostul mare paharnic Manolache Hrisoscoleu, soţia sa, Elena, fostul mare clucer Radu Voinescu, fostul mare paharnic Ştefan Voinescu şi breasla cojocarilor, fiind gata la 1819 nov. 4 (data pisaniei) [5].

La începutul secolului al XIX-lea, biserica se afla în grija breslei cojocarilor, care ajutase la reconstruirea ei. La 1827 mai 18, mitropolia a numit epitrop din breasla croitorilor [6]. Din această pricină, s-a ivit un conflict între cele două bresle. La 1829 ian. 17, isnaful cojocarilor refuza încă să predea averea bisericii noului epitrop [7].

Avariată de cutremurul din 1838 [8], biserica a fost reparată în 1862, 1886, 1901 şi în 1935, cînd i s-a refăcut turla.

Aşa cum se prezintă azi, cu toată partea superioară — boltire şi acoperiş — refăcută din lemn, biserica este lipsită de valoare artistică. Ea suscită totuşi interesul, datorită ciudăţeniei planului, cu totul străin de tipurile de bază şi derivate pe care le-au utilizat meşterii secolelor precedente. Este construită pe un plan basilical, format din trei nave despărţite prin stîlpi de lemn, şi dezvoltate pe şase travei. Dintre aceste nave cea centrală este de două ori mai lată decît cele laterale. Către răsărit, cele trei nave se termină în semicercuri, cel central fiind altarul, iar cele laterale servind de proscomidie şi diaconicon. Cătrre apus, biserica are un pridvor larg — singurul element construit în întregime din zidărie — ce reazemă pe şase coloane.

Nava centrală, mai înaltă, este acoperită cu o boltă cilindrică, rezemată pe un dublu şir de stîlpi de lemn, acoperiţi cu stucatură, iar cele laterale au tavan drept. Atît bolta centrală cît şi tavanele laterale sînt de lemn, acoperite cu tencuială pe şipci. Nu există o despărţire interioară între naos şi pronaos, ceea ce accentuează caracterul străin al edificiului.

Pe bolta centrală, acolo unde ar trebui să fie mijlocul naosului, este rezemată — cu totul neconstructiv şi de aceea nefiresc — o turlă de lemn. O altă turlă-clopotniţă, refăcută din zidărie în 1935, se află deasupra pridvorului, singurul element mai solid.

Privită în ansamblu, în totalitatea dispoziţiilor în plan şi elevaţie, biserica — aşa cum a fost refăcută — constituie un edificiu plin de anacronisme, în care ignoranţa meşterului — fără îndoială occidental — se vădeşte în fiecare încercare de a traduce un monument catolic, de factură neo-gotică, în limbajul artistic autohton.

Nu este, de altfel, singura biserică din prima jumătate a secolului al XIX-lea construită pe plan bazilical, cunoscut fiind faptul că a mai existat o alta, numită Sărindar, refăcută la începutul secolului al XIX-lea pe acelaşi plan bazilical.

[1] *Studii şi doc.*, V, p. 367.
[2] *Anatefter*, f. 85.
[3] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[4] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 393.
[5] După cum rezultă dintr-o însemnare pe un Minei al bisericii, clădirea era gata în 1814, cînd a fost sfinţită. O altă însemnare din 1815 dec. 1 vorbeşte de tîrnosirea bisericii la acea dată. (N. Iorga, *Inscripţii*, I, p. 301) iar D. Fotino o menţionează printre bisericile existente în 1818 (*Ist. Daciei*, III, p. 166). Pisania din 1819 a fost pusă deci la cîţiva ani după zidirea bisericii, probabil după zugrăvire.
[6] Arh. St. Buc., Mitrop., CDLXXXVIII/1.
[7] Ibidem, CDLXXXVIII/2.
[8] Idem, Min. Instr., dos. 596/1838, f. 119.

Ms. 5142, f. 77, 96; Ms. A. 545, f. 79; Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Ilie Gorgani* (*Cald. antic*, 1866, p. 73—74); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 196; Iorga N., *Inscripții*, I., p. 300—301 și *Studii și doc.*, XV, p. 261; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 132—133; *Anuar 1909* p. 21—22; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 5; Caselli D., *Balta de la Gorgani* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 127); BCMI, XXVI (1933), p. 97; Florescu, *Din vechiul București*, p. 19—20; Popescu-Lumină, *București*, p. 307—308; Brătulescu V., *Elemente profane în pictura religioasă* (BCMI, XXVIII (1935), p. 128); Caselli D., *Schitul Sf. Ilie din mahalaua Gorganul* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 194); Idem, *Mahalaua Gorganul* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 193); Iorga N., *București*, p. 86—90; Brătulescu V., *Bis. Sf. Ilie-Gorgani* (BCMI, XXXIII (1940), fasc. 103, p. 17 <cruce de piatră>); *București, Săpături*, 1953, p. 106—113; *Inscripții București*; *Bucureștii de odinioară*, p. 113—115.

BISERICA GRECILOR, vezi Hanul Greci

48. M-REA GRINDURI (dispărută)

Este cea mai veche mănăstire construită în apropierea orașului nostru. Dintr-un document mai tîrziu, din 1582 mart. 7, rezultă că a fost făcută « pe ocina Măgurelelor », de Badea vornic (cel despre care se credea că ar fi fost ctitorul bisericii Sf. Gheorghe Vechi; acesta apare în divan între 1487—1510). După moartea lui Badea vornicul, mănăstirea se stricase. Înainte de 1582, Stelea spătarul a refăcut biserica din piatră și a închinat-o metoh la ctitoria sa din București, de curînd zidită [1]. După această dată, nu mai avem nici o știre despre vechea mănăstire de la Măgurele.

49. HAGIU
str. Traian nr. 142

A fost zidită înainte de 1775, de către Mihai Băbeanu monah, fost logofăt de taină, care-i face și șase chilii în jur [2]. Se pare că înainte de ctitoria acestuia, fusese aici o altă biserică de lemn, făcută de un hagiu, la începutul secolului al XVIII-lea.

Biserica a fost « prefăcută » în anul 1831. Avariată de cutremurul din 1838 [3], a fost rezidită între 1872 iunie 12 și 1874 dec. 22 (data pisaniei), de Radu Ștefănescu cavaful și alții. A fost renovată și pictată în 1898, de Șt. Stoenescu; pictura a fost spălată în 1924 și 1951. Clopotnița bisericii a fost făcută în 1935—1944. Chiliile din curtea bisericii — rezidite în anii 1830 — 1841 — (se văd și în planul orașului din 1852), au fost dărîmate după anul 1920.

Ms. 5142, f. 5—6 v.; Ms. A. 545, f. 197 v.; *Dicț. Rom.*, I, p. 718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 178—179, 195; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 335; *Biserici cu averi proprii*, s. II-a, p. 1—64 <istorie, documente>; *Anuar 1909*, p. 28; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 96—97; Florescu, *Din vechiul București*, p. 67; Popescu Gr., *Un colț de oraș și un sfînt lăcaș*, Buc., 1935, 272 p. <istorie, documente, pomelnice>; (recenzie negativă în *Bis. ort. rom.*, LV (1937), p. 741—742); Nicolaescu St., *Bis. sf. Paraschiva din mahalaua Hagiului* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 448); *Rev. ist. rom.*, XVI (1946), fasc. IV, p. 376; *Inscripții București*.

[1] *DIR*, XVI/5, p. 51.
[2] Doc. din <1770—1775> la G. Potra, *Doc. București*, p. 480 și 1775 mai 1 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 67—70). Banul M. Cantacuzino o trece între bisericile de piatră (Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178); cf. și D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.
[3] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 110.

HAGI DINA, vezi Schitul Maicilor.

HANUL COLŢII, vezi Bulgară.

50. M-REA HANUL GRECI * (GHIORMA BANUL, bis. Grecilor) dărîmată,
fostă între str. Lipscani şi Stavropoleos,
lîngă hanul Şerban vodă

A fost una din cele mai vechi mănăstiri din Bucureşti, fiind zidită [1] de Ghiorma postelnic în 1564—1565 (pisania din 1719 oct. 1). Este pomenită cu numele de Ghiorma banul la <1564—1568> aprilie 8 [2] şi la 1580 mart. 12, cînd se spune că în jurul bisericii turcii făceau răutate, curvie şi spurcăciune [3].

Arsă în 1595 de turci, a stat pustie pînă în vremea domniei lui Leon vodă, cînd a fost închinată mănăstirii din Pogoniana, la 1631 ian. 18 [4]. În secolul al XVII-lea, este cunoscută sub

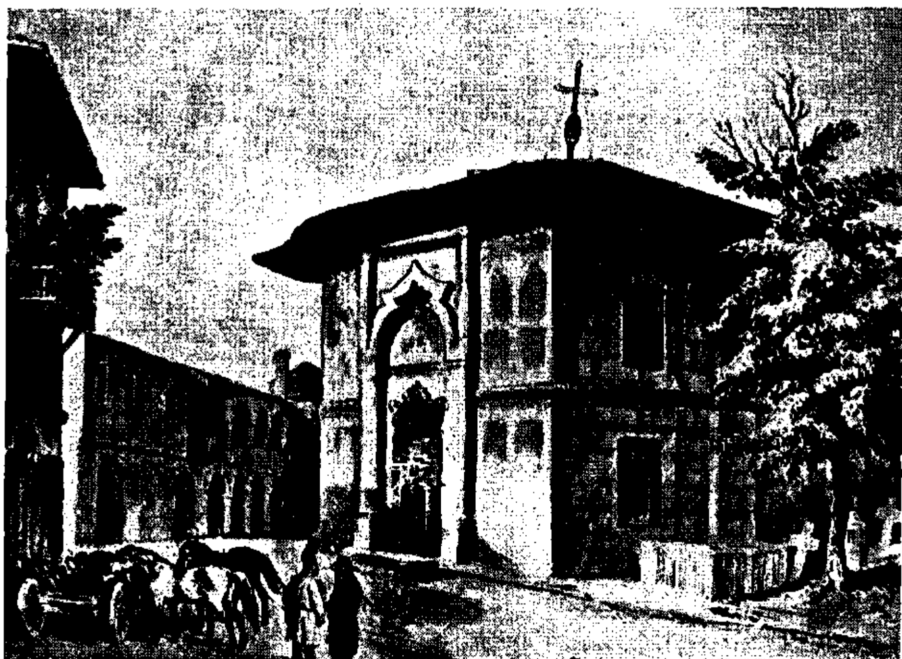

Fig. 89. — Biserica şi hanul Greci la 1837. Gravură în lemn după desenul lui Raffet (din *Bucureştii vechi*).

numele de Biserica Grecilor; cu acest nou nume este pomenită la 1667 aug. 25 [5], 1677 febr. [6] şi 1680 febr. 28 [7], cînd egumenul mănăstirii cumpără un loc lîngă clopotniţă, ca să lărgească curtea bisericii. Clopotniţa se găsea în curtea bisericii, nu în turla de deasupra [8].

* Vezi şi hanul m-rii Greci la p. 106—107.

[1] Nu ştim dacă la această biserică grecească se referă, la 1574, Lescalopier. El arată că biserica era de lemn. Putea fi, însă, o altă biserică. Pentru călătorul catolic, toate bisericile ortodoxe erau greceşti.

[2] *DIR*, XVI/3, p. 190. Biserica exista în mod sigur în timpul domniei lui Alexandru Mircea (doc. din 1596 iunie 19, *DIR*, XVI/6, p. 221).

[3] *DIR*, XVI/4, p. 461.

[4] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, Codreni, I/1. Închinarea a fost reconfirmată în 1668 febr. 9 (ibidem, XXXIX/5), 1671 nov. 20 (ibidem, XXXIX/7) etc. Un alt doc. din 1635 april. 5 (ibidem, X/3) arată că m-rea a stat pustie multă vreme.

[5] Idem, m-rea Cotroceni, XXV/18.

[6] Ibidem, XXV/28.

[7] Idem, m-rea Bradu, LIV/1.

[8] Doc. din 1640 oct. 28 (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/9).

Biserica a ars în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. Într-un document din 1696 aug. 20, se arată că zidurile ei se stricaseră foarte rău. Deoarece pentru repararea acesteia nu ajungeau banii strînşi, se vinde un loc al bisericii (care avea multe locuri şi prăvălii în Bucureşti). Ispravnici la repararea bisericii au fost negustorii greci din Bucureşti — în grija cărora se găsea lăcaşul — şi anume: Ionuţ staroste de negustori, Iorga fost staroste şi Manul negustor [1]. A fost refăcută la începutul secolului al XVIII-lea, fiind zugrăvită în 1713—1714, cu cheltuiala lui Eftimie din Dipaliţa, arhiepiscop de Pogoniana. La 1719 oct. 1 (data pisaniei), biserica era gata.

În 1813, m-rea Grecilor era trecută între cele de categoria a III-a din ţară [2].

Pe la 1837, Raffet — care a lăsat şi desenul ce reproducem — o descrie ca fiind un lăcaş mic, închis într-o incintă îngustă şi înconjurat de un cimitir sărăcăcios. După părerea sa, biserica se deosebea de altele prin zugrăveala ce-i acoperea pereţii exteriori, din care, însă, nu se vedeau decît rămăşiţe prea şterse pentru a putea fi apreciate. Stilul clădirii amintea lui Raffet o moscheie mică [3].

La jumătatea secolului al XIX-lea, lăcaşul avea nevoie de reparaţii [4]. Cîteva documente din anii 1845—1847 arată că reparaţiile nu se puteau efectua fără aprobarea Departamentului logofeţiei bisericeşti şi instrucţiei publice [5].

După o catagrafie din aprilie 1851, biserica, fără turlă, avea şapte ferestre şi era învelită cu olane; era zugrăvită numai pe jumătate, iar cealaltă jumătate şi exteriorul erau spoite cu var. Tîmpla şi uşile erau vechi, săpate în lemn şi poleite. Era pardosită cu lespezi de piatră [6].

Peste 10 ani, dintr-o altă catagrafie, aflăm că biserica nu mai putea fi folosită pentru slujbă, deoarece se luase pardoseala şi toate lucrurile din interior, din porunca egumenului, în vederea reparării [7]. Locaşul nu a fost însă reparat. În anul următor, 1862, preotul Musceleanu arăta că biserica era dărăpănată, datorită lipsei de grijă a egumenului grec.

Din catagrafia din anul 1861, citată mai sus, rezultă că mănăstirea avea şi case egumeneşti (în afară de han). Aceste case erau alcătuite din şapte încăperi, o cuhnie sub scară, cu odaie pentru bucătar şi cu pivniţă sub şopron; toate acestea erau în stare proastă.

În 1863, se cerea dărîmarea, atît a bisericii cît şi a hanului, aflate în ruină [8]. Biserica a fost dărîmată în anii următori [9]. În 1871, se cerea să se ridice de pe locul bisericii dărîmate pisania şi stîlpii de piatră [10].

Musceleanu Gr., *M-rea Hanul Greci* (*Cald. antic*, 1862, p. 96—98); *Buciumul*, I, p. 177; Ms. 5142, f. 301 v.; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 193—195, 489; Greceanu Şt., *Genealogiile documentate*, I, p. 11, 12; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 27; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos din Buc....*, Buc., 1906, p. 4—14 şi pl. I; Tocilescu, *Catalogul*, p. 45, 119; Iorga N., *Fundaţiile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914, p. 27 <pisania grecească a bisericii>; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 121; BCMI, XVII (1924), p. 147; Florescu G., *Vechi proprietăţi*, p. 13; Caselli, *Biserica banului Ghiorma* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 158); Idem, *Biserica Grecilor* (*Ibidem*, nr. 160); Idem, *Mahalaua Grecilor* (*Ibidem*, nr. 162); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 103—104; *Bucureştii vechi*, pl. XX <la 1837, Raffet>, Bucureşti, nr. 1, 1935, p. 158 <Raffet>; Iorga N., *Bucureşti*, p. 80 <Raffet>, Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 25—26, 79; *Inscripţii Bucureşti*.

51. BISERICA HANULUI ŞERBAN VODĂ

Nu se ştie exact cînd s-a construit (probabil în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, deoarece figurează în planul oraşului din 1770). Avînd biserică în curte, atît banul Mihai

[1] Arh. St. Buc., ms. 705, f. 84—85.
[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15.
[3] *Album de voyage*, p. 15.
[4] Despre situaţia mănăstirii şi averea ei pe la mijlocul secolului al XIX-lea vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2063/1851, 4212/1855, 695/1861 şi 1367/1863.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, II bis/26, 33 şi 86.
[6] Acad. R.P.R., ms. rom., 719, f. 4.
[7] Ibidem, f. 32; vezi şi catagrafia din 1855, ibid., f. 19.
[8] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 97, 233.
[9] Ibidem, f. 413, 445.
[10] Ibidem, f. 395.

Cantacuzino [1] cît şi Dionisie Fotino [2], aşează hanul Şerban vodă în rîndul mănăstirilor mari cu hanuri în curte (socotind hanul în curtea bisericii).

Un document din 1812 aug. 10 aminteşte şi el de biserica « ce este înlăuntru hanului » [3], care este apoi menţionată şi în catagrafia din 1831.

A fost avariată de cutremurul din 1838, care i-a dărîmat turla. În 1844, locuitorii hanului cereau repararea acesteia [4]. În 1848, biserica hanului a fost folosită pentru depozitarea armelor strînse de la participanţii la revoluţie [5]. Pe la mijlocul secolului trecut, preotul Musceleanu arăta că biserica era frumoasă, construită în stil bizantin [6].

A fost dărîmată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

52. IANCU VECHI [7]
Bd. Tolbukin nr. 106

Prima biserică a fost făcută pe la 1774—1775 [8] de Gheorghe măcelar şi soţia sa Ghiţa (Gherghina). A fost reparată de Pascu Ulieru, în anul 1836. În anul 1852, a fost zugrăvită şi învelită de Niţu Dragu. Cu acest prilej, i s-au făcut o nouă tîmplă. A fost renovată în 1875 (data pisaniei), cînd i se ridică şi două turle; a fost pictată în 1881, de Gheorghe Ioanide. Pictura a fost restaurată în 1919 şi 1951. Biserica a mai fost reparată în 1895.

Ms. A. 545, f. 211 v.; Ms. 5142, f. 108—110; *Dicţ. Rom.*, I, p. 718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 196; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 350—351; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 50—51; *Anuar 1909*, p. 28; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 100—102; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 64—65; *Inscripţii Bucureşti*.

53. [M.] ICOANEI (Ceauş David, Popa Dima)
str. Icoanei nr. 12

Prima biserică a fost din lemn, fiind clădită, după părerea lui N. Iorga, de ceauşul David Corbea, trimisul lui C. Brîncoveanu la curtea ţarului Petru cel Mare [9]. Biserica are o icoană din 1682 — de la care îşi trage şi numele —, care atestă vechimea primei construcţii.

Pe locul acesteia, Mihail monahul, fost logofăt de taină, a clădit, în jurul anului 1770, o altă biserică, de lemn [10], cu o turlă, avînd chilii în jur [11].

La 1783 iunie 1, Panait Băbeanu fost mare căpitan de lefegii (devenit apoi mare sluger), nepotul lui Mihail monah, văzînd că biserica din lemn se stricase, a cerut şi a obţinut autorizaţia mitropolitului să o refacă din zid [12]. Biserica a fost construită în 1784—1786 (1786 sept. 2, data pisaniei aşezămînt). Avînd 12 chilii în jur [13], biserica Icoanei s-a bucurat de unele privilegii şi

[1] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177.
[2] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165.
[3] Arh. St. Buc., ms. 430, f. 874 v.
[4] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1760/1844.
[5] *Anul revoluţionar 1848*, V, p. 286—287, 446.
[6] Vezi o catagrafie de obiectele bisericii la Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 19—20.
[7] Numele mahalalei şi bisericii pare a veni de la Iancu căpitan de cazaci, amintit în aceste părţi la 1752 (*Rev. arhivelor*, II (1959), nr. 2, p. 127).
[8] Biserica din mahalaua Iancu este pomenită într-un doc. din 1789 mart. 12 (G. Potra, *Doc. Bucureşti*, p. 553). Banul M. Cantacuzino precizează că era din lemn (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178); pisania din 1875 arată însă că a fost făcută din zid.
[9] Mahalaua se numea Ceauş David şi în 1766 iunie 24 (Acad. R.P.R., CXXX/11), 1799 şi 1804 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, LXVI/1, 2) şi 1831.
[10] Banul M. Cantacuzino o trece între bisericile de lemn (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).
[11] Doc. din 1775 mai 1 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 67—70). Vezi şi doc. din <1770—1775> la G. Potra, *Doc. Bucureşti*, p. 480 şi 1797 sept. 13 (*Studii şi doc.*, III, p. 87).
[12] Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 68—70 şi Acad. R.P.R., ms. 603, f. 37; în acest document bisericii i se spune a popii Dima.
[13] Aceste chilii se văd încă în planul oraşului din anul 1852.

scutiri domnești la începutul secolului al XIX-lea [1]. După cum arată tabloul votiv, vechea biserică avea trei turle.

Surpată de cutremurul din 1838, a fost refăcută de Pană Băbeanu și locuitori. În ultima restaurare, din 1887—1889, i s-a refăcut pictura și s-a adăugat pridvorul din față. Turlele au fost, de asemenea, refăcute: cea de pe naos, de zid, este rotundă, iar cea de pe pronaos, dreptunghiulară, este din lemn. Ferestrele au fost și ele mărite, cu ocazia reparațiilor din secolul al XIX-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc*, p. 178—179; *Dicț. Rom.*, I, p. 719; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 283—285; Greceanu St., *Genealogiile documentate*, I, p. 65; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 283—285; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 26; *Anuar 1909*, p. 22; Elefterescu Em., *Bis. Icoana* (*Glasul mon.*, XII (1934) nr. 397); Popescu-Lumină, *București*, p. 314; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; *Biserici cu averi proprii*, II, p. 1—64 <istoric, documente>; Iorga N., *București*, p. 111; Neda M. I., *Date despre rezidirea bis. Icoanei din Buc.* (*Rev. ist. rom.*, XVI (1946), p. 375—379).

54. M. IENII
str. Biserica Enii nr. 6

Prima biserică, din lemn, a fost făcută la începutul secolului al XVII-lea, de soția lui Mihai cupețul din Tîrșor, strămoșul boierilor din Negoești, și fiica lui Dumitru Ianuto, numită probabil Iana. La 1670 biserica a fost închinată de Iana sîrmăgioaica mănăstirii din Tîrșor, care fusese refăcută de Antonie vodă din Popești [2].

Biserica din zid a fost clădită între 1720—1724 august 1 (data pisaniei) de Pană Negoescu mare logofăt, nepotul lui Antonie vodă din Popești (mort înainte de terminarea bisericii) și soția sa, Safta, ispravnic fiind Mihai logofăt. De la numele bisericii, mahalaua se numea în sec. XVIII a bisericii Ianii [3].

Cutremurul din 1838 nu i-a cauzat stricăciuni prea mari. După un raport contemporan, cele două turle mari ale bisericii « nu au pătimit atît încît să amenințe cu surparea ». Ținîndu-se seama însă de faptul că zidurile bisericii nu erau în stare prea bună, se propune dărîmarea turlelor și înlocuirea lor cu unele mai ușoare, din paiantă [4]. Biserica a fost reparată în cîteva rînduri, în 1847, 1897 și 1906. A fost pictată de G. Tattarăscu la 1868—1870. Sub această pictură se păstrează vechea frescă a lăcașului.

Din punct de vedere arhitectonic, biserica Ienei face parte din categoria bisericilor cu plan treflat, avînd o turlă pe naos și o turlă-clopotniță pe pronaos, unul din cele două tipuri creiate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, foarte rare atunci, mult mai frecvent întîlnite în secolul al XVIII-lea.

Planul — cu abside laterale mici — prezintă o ușoară lărgire a pronaosului, pe care o vom mai întîlni în secolul al XVIII-lea. Această dispoziție ciudată de plan pare a fi o interpretare timidă a pronaosului tip Curtea de Argeș, interpretare în care meșterii au reținut numai ideia, fără a-i pătrunde și semnificația constructivă, astfel încît s-au rezumat la a lărgi mai mult sau mai puțin pronaosul, fără, însă, a schimba sistemul de boltire.

Dacă planul nu este prea bine echilibrat, în schimb biserica Ienei se caracterizează printr-o elevație foarte frumos proporționată, de o zveltețe deosebită.

Exteriorul este cel caracteristic secolului al XVII-lea, cu două registre de panouri. Ferestrele sînt refăcute și mărite, avînd ancadramente sculptate simplu, cu baghete întretăiate, de tip moldovenesc, identice cu cele de la biserica Scaune și Crețulescu.

[1] Urechia, *Ist. rom.*, XII, p. 68—70 etc.
[2] La sfîrșitul sec. XVII biserica era în grija unui eromonah Iacov de la Tîrșor, menționat într-un document din 1698 ian. 13 (Acad. R.P.R., CCCLXX/87); și la 1704 mai 8 era încă metoh la m-rea Tîrșor (Muzeul de istorie Buc., nr. 37370).
[3] 1745 iunie 15 (*Bul. Com. ist.*, XI (1932), p. 35).
[4] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 147—147 v.

Pronaosul este precedat de un privdor deschis, cu arcade în plin cintru, rezemate pe stîlpi poligonali, ca la biserica Doamnei. Este boltit cu două calote sferice rezemate pe arcuri în consolă şi despărţite de un arc median.

Pronaosul — dreptunghiular şi mai larg decît naosul — este boltit cu o calotă sferică cu pandantivi, rezemată pe arcuri în consolă. Datorită lărgirii pronaosului, arcurile longitudinale sînt mult mai late decît cele transversale. Zidul dinspre apus, foarte gros, (peste 1,50 m) cuprinde amenajată în grosime, scara ascunsă ce duce la clopotniţa de deasupra pronaosului.

Pe peretele pronaosului, dinspre pridvor, se păstrează cîteva fragmente din pictura originară, în frescă. Uşa de intrare şi portalul său (de piatră) sînt bogat sculptate în stil brîncovenesc.

Între pronaos şi naos regăsim cele trei arcade — inovaţie a secolului precedent — sprijinite pe coloane de piatră cu caneluri verticale, avînd capitele şi baze identice, octogonale, sculptate simplu cu un motiv floral ce se repetă pe fiecare faţă. Coloanele, scurte, reazemă la rîndul lor pe piedestale de piatră, de asemenea octogonale.

Naosul este alungit, datorită arcului transversal din spre apus, foarte lat. Picioarele sale coboară pînă jos şi au cîte o firidă înaltă, conform procedeului de la Cozia. Turla naosului, refăcută, reazemă, prin intermediul unui tambur, pe arcuri foarte înalte, ale căror picioare se subţiază datorită unor console ce înconjoară, în chip de brîu, toată trefla, inclusiv altarul, care este boltit obişnuit, cu o boltă cilindrică terminată cu o semi-calotă, ce reăzimă pe această consolă-brîu. Nişele proscomidiei şi diaconiconului sînt săpate în grosimea zidului.

Privită în ansamblu, biserica Ienei poate fi considerată un exemplu reuşit de arhitectură a secolului al XVIII-lea. Inrudită ca tehnică decorativă şi ca sistem constructiv cu bisericile brîncoveneşti, ea este mai simplă decît acestea, excelînd prin zvelteţea proporţiilor.

Greceanu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 348 <pisania>, 349; Ms. 5142, f. 60; *Dicţ. Rom.*, I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 188; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 139—140; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 265—266; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 14; *Anuar 1909*, p. 21; Zagoritz Al., *Sculpturi în piatră de la biserici munteneşti* (BCMI, VI (1913), p. 69); *ACMI*, 1915, p. 28; Ştefănescu I. D., *Peintures murales*, p. 71; *Bis. ort. rom.*, 1926, p. 83—84; Florescu G., *Vechi proprietăţi*, p. 18; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 301; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 57—59; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXIX (1936), p. 36); Iorga N., *Conducător istoric*, p. 11; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 105; Ionaşcu I., *M-rea Tîrgşor, un fost metoh al spitalului Pantelimon*, Buc., 1938, p. 9; Ionaşcu I., *Documentele m-rii Colţea*, p. 88—89; Potra G., *Bis. Ienii* (*Gazt. municip.*, XI (1942), nr. 528 şi 529); Idem, *Din Bucureştii de altă dată*, Buc., 1942, 56 p.; *ACMI* 1942—1943, p. 25, 40, 44; Vătămanu Nicolae, *Ctitorii vechii biserici a Ienii*, (manuscris); Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 44 <scaun, sfeşnic>; *Inscripţii Bucureşti*.

M-REA IVERI, vezi Stelea

55. IZVORUL NOU, DINTRE VII
Şos. Mihai Bravu nr. 311

A fost zidită de Petre Iorgaci başa, staroste de croitori, protopopii Toma şi Ştefan, Gheorghe şalvaragiul, Ioniţă plăpumarul, Ene salvaragiul şi alţii, fiind gata la 1823 mai 18 (data pisaniei). A fost reparată în anii 1871 şi 1894.

O piatră de mormînt din 1812 mart. 12 poate fi o dovadă că a existat o biserică mai veche.

Ms. A. 545, f. 63; Ms. 5142, f. 120—122; *Dicţ. Rom.*, I, p. 719; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 335—336; *Anuar 1909*, p. 28—29; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 86; *Inscripţii Bucureşti*.

56. IZVORUL TĂMĂDUIRII
str. Puţul cu apă rece nr. 74

Prima biserică, de lemn, a fost construită în secolul al XVIII-lea (atestată la 1785 mart. 30 şi 1787 iunie 25). Fiind « foarte stricată », Gheorghe lumînărar, Miul abagiu, Petco croitor, Stroe dulgher şi Constantin Ciolac cărămidar au zidit alta, pe locul fostei biserici, care era gata la 1794 sept. 8 (data pisaniei).

Noua biserică din mahalaua Izvorul a obţinut scutiri de dări la 1795 iulie 21 [1] şi 1813 mart. 6 [2].

Biserica, avînd o turlă şi fiind acoperită cu şindrilă, a fost stricată « foarte rău », la boltă şi la ziduri [3], de cutremurul din 1838; a fost refăcută apoi mai mare şi cu trei turle. A fost reparată în 1860—1861 şi în 1909.

A fost restaurată din nou între 1942—1948, reclădindu-i-se turlele dărîmate de cutremurul din 1940; a fost reparată după bombardamentele din 1944 (pisanie 1948 febr. 6).

În pronaos, în dreapta, sînt reprezentaţi ctitorii, Petru croitorul şi Ioana, soţia sa.

Ms. 5142, f. 123; Ms. A. 545, f. 63; *Anuar 1909*, p. 24; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 98; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 23; *Inscripţii Bucureşti*.

BISERICA DE JURĂMÎNT, vezi Sf. Dumitru

57. LUCACI
str. logofăt Udrişte nr. 6

Prima biserică, din lemn, a fost ridicată în secolul al XVII-lea sau la începutul secolului al XVIII-lea, de un oarecare Lucaci. Într-un document din 1752 iulie i se spune biserica lui Lucaci [4]. A fost construită din zid [5] de Şerban arhiereul, Neofit arhiereul, Momcea şi alţii, în anul 1736 Stricată de cutremurul din 1838 — care crapă zidul şi bolta altarului [6] — şi închisă după aceia, a fost refăcută între 1839—1842, de negustorii Constantin Atanasiu, Anghel şi Pandele din Siştov (1842, data pisaniei). Abia reconstruită, a ars la 23 martie 1847, fiind refăcută de « mahalagii », cum fusese înainte, între 1847—1853 aprilie 5.

Lîngă altarul bisericii se află mormîntul scriitorului Anton Pann.

Pann Anton, *Memorabilul focului*, p. 73, 78, 80, 83—84 nota; *Condica de zestre a sf. biserici Lucaci şi de actele locuitorilor şi acaretutilor ei; de socoteala reparaţiei ei; şi de cele ce s-au mai lucrat pentru aceasta sf. biserică de la tîrnosirea ei ce a fost în anul* 1853 *aprilie* 5..., Buc., 1876; Ms. A. 545, f. 167 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 719; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 148, 199; Dumitrescu M., *Bis. Lucaci, Buc.*, (*Şcoala şi biserica*, 1900, p. 178—181); Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 114—119; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 291—292; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 52—53; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 79; Moga L., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Bucureşti* (*BCMI*, XXX (1937), p. 182); Constantinescu-Iaşi, *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti*, p. 113.

[1] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 105.
[2] *Ibidem*, X A, p. 128—129.
[3] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 106 v.
[4] Găleşescu, *Eforia*, p. 196.
[5] Banul M. Cantacuzino o enumeră printre bisericile de piatră (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178); cf. şi D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.
[6] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 73 v. şi 128.

58. LUTERANĂ
str. Luterană nr. 12

O biserică luterană de lemn exista în Bucureşti încă din anul 1574, ea fiind amintită de călătorul Lescalopier, fără să se spună însă unde era situată [1]. Nu ştim cît a durat această biserică (dacă ea a existat într-adevăr din secolul XVI).

În 1752 — la cererea ambasadorului suedez din Constantinopol — sultanul dă voie negustorilor suedezi să ridice o biserică luterană în Bucureşti [2]. Ea a fost construită în anul următor, căpătînd hrisov de la domnie la 1753 nov. 1 [3].

La 1777 iulie 4, constatînd că vechea biserică se stricase, Alex. Ipsilanti dă voie celor de « rit săsesc » din oraş să-şi facă altă biserică « unde au avut şi mai înainte şi asemeni cu aceia, nu cu alte împrejmuiri de zid », în mahalaua Stejar. [4] Biserica saşilor sau luterană din Bucureşti este pomenită apoi în 1791 nov. 22 [5], 1793 oct. 29 [6], 1805 febr. 5 [7], 1814 [8] şi 1830 [9], arătîndu-se că era situată tot în mahalaua Stejar şi că se afla sub « protecsia » domnului.

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, F. Sulzer arată că biserica evanghelică avea turn cu clopot şi ceas.

Actuala biserică a fost construită pe locul celei vechi, între 1851 sept. 10 şi 1853 april. 24, cu care ocazie s-a bătut şi o medalie.

Teutschlaender Willibald Stephan, *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde*, Buc., 1869; Idem, *Geschichte der evangelischen Gemeinde in Rumänien*, Leipzig, 1891; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 230; *Dicţ. Rom.*, I, p. 728—729 <istoric>; *Bul. Soc. num. rom.* III (1905—1906), p. 16—17 <medalia refacerii>; Karadja C. I., *Despre biserica luterană din Buc.*, (*Rev. ist.*, IX (1923), p. 121—123; Filitti C. I., *Cărţi vechi străine privitoare şi la romîni*, Buc., 1935, p. 13; Florescu G.; *Din vechiul Bucureşti*, p. 27; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 129; Petri Hans, *Die Aufänge der evangelischen Gemeinde zu Bukarest* (*Siebenbürgische Vierteljahrschift*, Sibiu, 1931, p. 93 şi urm.); Idem, *Geschichte der evangelischen Gemeide zu Bukarest*, Leipzig, 1939; Idem, *Hat es in Bukarest während des 16. Jahrhunderts eine evangelische Gemeinde und Kirche gegeben?* (*Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, LVII (1934); Idem, *Hrisoavele domneşti ale bisericii evanghelice din Bucureşti*, în *Omagiu lui Ioan Lupaş*, Buc., 1943, p. 693—694.

59. MĂGUREANU, dărîmată;
se afla la începutul Căii Victoriei, către Piaţa Senatului

Prima biserică, din lemn, a fost construită de Şerban Cantacuzino voievod [10], ca paraclis al caselor sale, aflate în apropiere. A fost construită din zid de Pîrvu Cantacuzino mare vornic [11], fiind gata la 1761 august 5 (data pisaniei, aflată în lapidarul de la Stavropoleos). I s-a spus Măgu-

[1] *Revue d'histoire diplomatique*, XXV (1921), p. 47.
[2] *Rev. ist.*, X (1924), p. 115 (după *La storia dell'anno)*.
[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 56—57 şi Arh. St. Buc., Foto, III/1 (şi fotografiile următoare de documente se referă tot la bis. Luterană).
[4] Urechia, *loc. cit.* Arh. Gr. Ionescu crede că a fost începută în 1751 şi terminată în 1774.
[5] N. Iorga, *Studii şi doc.*, VII, p. 14.
[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 41.
[7] N. Iorga, *Studii şi doc.*, VII, p. 14.
[8] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 41.
[9] E. şi I. Vîrtosu, *Începuturi edilitare*, p. 27.
[10] Cf. şi pomelnicul bisericii care începe cu Şerban voievod « ctitorul care a făcut întîi biserica » (Acad. R.P.R., ms. rom., 3445, f. 1, 8 şi 9). Banul Mihai Cantacuzino îi spune încă biserica Şerban vodă (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178); la 1780 mart. 12 i se spune tot biserica Şerban vodă (Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/13); la 1793 mai 30, cînd i se acordă mile de la domnie, i se spune însă biserica Măgureanului (Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 84—85).
[11] Cf. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 197.

reanu deoarece ctitorul avea case şi moşie la Măgureni-Prahova. În mai 1776 a fost închinată mitropoliei, de Tudorache Balş, ginerele ctitorului [1].

Peste drum de biserică se găseau nişte case « înalte cu beciuri şi cu deosebite odăi la poartă, cu loc deajuns pentru dascăli şi elevi », unde au fost găzduiţi elevii « academiei » de la Sf. Sava, după anul 1803 [2].

Clădirile şi biserica ajunseseră în ruină către sfîrşitul secolului al XIX-lea; au fost dărîmate între 1879—1883, cu ocazia canalizării Dîmboviţei.

Musceleanu Gr., *Bis. Măgureanu (Cald. antic*, 1862, p. 78—79); Ms. A. 545, f. 15; *Dicţ. Rom.*, I, p. 720; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 199, 212; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 16; Drăghicenu V., *Catalogul* p. 38; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 56; IV, p. 122; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 33; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 310; Vîrtosu E. şi I., *O sută de ani de la înfiinţarea Aşezămintelor Brîncoveneşti*, p. 158; Iorga N., *Bucureşti*, p. 142 <desen>; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 51—55; *Inscripţii Bucureşti*.

60. SCHITU MĂGUREANU
str. Schitu Măgureanu nr. 14

A fost zidită de Constantin Văcărescu mare logofăt (pisania din 1756 oct. 5, încastrată în zidul bisericii) şi terminată de ginerele său, Mihai Cantacuzino mare vistier. Vechea biserică a fost dărîmată în anul 1881 şi reclădită, fiind gata în 1884. În 1883 a fost pictată de G. Ioanide. A fost reparată în anul 1908. În 1955—1957 s-a spălat şi renovat pictura.

Musceleanu Gr., *Biserica Schitu Măgureanu* (*Cald. antic*, 1866, p. 72—73; Pappasoglu, *Bucureşti*, p. 117; *Inscripţiunea bisericei Schitu Măgureanu din Buc.*, (*Bis. ort. rom.*, V, (1880—1881), p. 674); *Dicţ. Rom.*, I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 215; Dumitrescu M., *Biserica Schitu Măgureanu*, (*Consolatorul*, II (1899), nr. 9, p. 332—335); Ms. A. 545, f. 49; ms. 5142, f. 209; *Pisania bisericii Vovidenia, a Văcăreştilor* (*Bulet. Fundaţiunii V. A. Urechia*, I (1901), p. 29); P., *Bis. Schitu Măgureanu* (*Albina*, 1904—1905, p. 723—724); Greceanu Şt. *Genealogiile documentate*, II, p. 86; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 10; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 103—107; Iorga N., *Inscripţii*, f. I, p. 297—298; Drăghiceanu V., *Catalogul*, p. 38; *Anuar 1909*, p. 24; Stahl H., *Bucureşti*, p. 75; Caselli D., *Mahalaua şi biserica Vovidenia Maicii Domnului*, (*Gazt. municip.*, IV, (1935), nr. 199); Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 308; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 24; Ionescu Gr., *Ghidul*; p. 110; *ACMI*, 1942—1943, p. 64; *Inscripţii Bucureşti*.

61. [M.] SCHITUL MAICILOR (Hagi-Dina)
str. Schitul Maicilor nr. 23

A fost zidită de Tatiana monahia (numită şi Hagi Dina) şi jupîneasa Smaranda, înainte de 1726 oct. 1 (data pisaniei [3]), ispravnic fiind Pashali mare căpitan de seimeni. La 1730 nov. 1, ctitora închină schitul său mitropoliei [4]. Biserica avea în jur şi chilii pentru călugăriţe [5]. În secolul al XVIII-lea, schitul a avut numeroase scutiri de dări şi mile de la domnie [6].

[1] Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/8. După închinarea la Mitropolie, casele şi biserica Măgureanului au fost reparate în 1778 (vezi documentele din 2 iunie, 6 iunie şi 19 sept., la Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/10, 11 şi 12).

[2] Despre această şcoală vezi mai sus, p. 132—134.

[3] Vezi şi hrisovul domnesc din 1729 april. 27, la Arh. St. Buc., Peceţi nr. 94.

[4] Arh. St. Buc., Mitrop., CCCXXXV/1.

[5] Banul M. Cantacuzino o numeşte mănăstire cu han (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178), iar D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165, o trece între m-rile de categoria a II-a din Buc.; cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513.

[6] 1728 iunie 22 (Arh. St. Buc., m-rea Ţigăneşti, XX/2); 1729 april. 27, (idem, Peceţi, nr. 94); 1752 dec. 4 (idem, m-rea Ţigăneşti, XX/3); 1775 mart. 25 (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 72); 1793 mai 10 *idem*, VI, p. 100—101) etc.

O catagrafie din 1805 ianuarie 10 arată că — la acea dată — biserica era în stare bună şi avea în jur 15 odăi şi cinci chilii, plus « casele cele înalte » din faţa bisericii [1].

La 1813 mai 5, schitul a fost închinat ca metoh mănăstirii Ţigăneşti [2].

Biserica a fost restaurată în 1896, cînd i s-au pus turle de lemn, a fost rezugrăvită, s-au desfiinţat coloanele şi arcada care despărţea naosul de pronaos şi i s-a făcut tîmpla. A fost restaurată din nou după cutremurul din 1940. Chiliile din jur au fost refăcute în anii 1955—1958.

Biserica are planul dreptunghiular, cu două turle refăcute, una pe naos alta pe pronaos la care se ajunge pe o scară aflată într-un turn situat în stînga pronaosului. Naosul este despărţit de pronaos de un arc trilobat. Pridvorul, deschis acum, este sprijinit de cinci arcade trilobate pe coloane refăcute. De remarcat este frumosul chenar de piatră sculptată ce înconjoară uşa de stejar şi tabloul ctitorilor din pronaos.

Ms. 5142, f. 212; *Bis. ort. rom.*, 1892, p. 467; *Dicţ. Rom.*, I, p. 718; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 137—138; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, 195—196; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 12; *Anuar 1909*, p. 19; Stănoiu D., *M-rea Ţigăneşti*, Buc., 1926, p. 22—23; Stahl H., *Bucureşti*, p. 127—130; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 35; Ionaşcu I., *Un fost metoh al mănăstirii Pantelimon, Schitul Grădjdana*, Buzău, 1936, p. XXIX, nota 22; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 216—217; Brătulescu V., *Despre Schitul Maicilor*, (BCMI, XXXIII (1940), p. 95); Nicolaescu Şt., *Schitul Maicilor din Bucureşti, metohul m-rii Ţigăneşti* (*Gazt. municip.* IX (1940), nr. 433 şi 437) <pisania, documente>; *ACMI*, 1942—1943, p. 68; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 80; Năsturel P. Şt., *Schitul Hagi-Dina* (în ms.); N. Ş<erbănescu>, *Reclădirea mănăstirilor Dealul, Ghighiu şi Schitul Maicilor* (*Bis. ort. rom.*, LXXIII (1955), nr. 7, p. 594—599); *Inscripţii Bucureşti*.

62. M. MANEA BRUTARU (Popa Radu)
str. G-ral Budişteanu nr. 6

A fost zidită în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni de negustorul Gheorghe vătaf, Ioan meşterul şi Manea, devenit vătaf de brutari, de la care şi-a luat apoi numele [3]. Biserica era gata la 1787 aug. 1 (data pisaniei).

La 1798 mai 29, Constantin Hangerli voievod poruncea să se zidească la această biserică « două curţi », cu odăi pentru 80 de copii şi fete orfane [4]. La 1801 mai 29, existau aici opt chilii pentru orfanotrofie, urmînd să fie clădite altele [5]. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în aceste clădiri, ajunse în stare foarte proastă, exista o şcoală.

Cutremurul din 1838 a dărîmat turla bisericii. [6] A fost reparată radical în 1858 — cînd i s-a schimbat şi catapeteasma — şi în 1898, cînd a fost pictată din nou.

Ms. 5142, f. 127; *Dicţ. Rom.*, I, p. 719; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, III, p. 103; IV, p. 118; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 199—200; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 65; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 318—319; Pocitan V., *Notiţe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din Bucureşti*, Buc., 1904, p. 95—96; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 9; *Anuar 1909*, p. 22; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 23; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 191; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Arh. St. Buc., m-rea Ţigăneşti, XXIII/5.
[2] Ibidem, VI/5 şi Urechia, X, A, p. 167—170.
[3] În 1810 i se spunea biserica popa Radu, probabil de la primul ei slujitor. În 1838 i se spunea însă biserica Manei (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v.) iar în planul oraşului din 1852 este trecută cu numele de biserica Brutarului.
[4] *Oltenia*, I (1940), p. 70.
[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 30.
[6] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v.

63. MANU CAVAFU
str. Manu Cavafu nr. 3

A fost zidită în timpul domniilor lui Mihai Şuţu (1783—1786, 1791—1793 sau 1801—1802), de breasla cavafilor (Manea cavafu, Iorgu cavafu etc). În secolul al XIX-lea a fost biserica acestei bresle. Data 1815 aug. 20, aflată în partea finală a pisaniei care este acoperită, poate fi o dovadă că biserica a fost reparată sau refăcută, probabil după cutremurul din 1802.

A fost reparată în 1868, 1891 şi 1906; a fost restaurată în anul 1920; pictura a fost refăcută în anul 1929. A fost din nou reparată, acoperită şi pavată cu mozaic în 1948—1950 şi reparată apoi radical în anul 1957.

Ms. A. 545, f. 225 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 719—720; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 83—84; *Anuar 1909*, p. 29; *Inscripţii Bucureşti.*

64. [M.] M-REA MĂRCUŢA (m-rea lui Dan logofătul)
str. Mărcuţa nr. 8

A fost zidită de Dan mare logofăt [1], în 1586—1587 (pisania din 1733 sept. 20) [2]. Mănăstirea lui Dan logofătul de la Colentina este menţionată apoi în documente la 1593 iunie 14 [3] şi 1601 iulie 4 [4], cu prilejul dăruirii ei cu sate şi ocine de către ctitor. Cu acest nume, de mănăstirea lui Dan logofătul de lîngă Colentina, este cunoscută şi în documentele din secolul al XVII-lea [5].

Numele de Mărcuţa i s-a dat mănăstirii de la Vişana, fiica lui Marco armaşul, nepoata lui Dan logofătul. Aceasta — văzînd mănăstirea « la lipsă şi la sărăcie », în situaţia de a se « pustii cu totul » — o închină mitropoliei, la 1679 dec. 15, urmînd ca mitropolitul să o îngrijească şi să pună călugări să facă slujbe [6]. Închinarea este întărită, « pentru mai mare siguranţă », şi de Dositei patriarhul Ierusalimului, în febr. 1680 [7]. Atît în primul, cît şi în al doilea document, se spune mănăstirea Mărcuţa [8].

Cu ajutorul mitropolitului Teodosie, Vişana a reparat biserica, i-a făcut acoperiş nou şi a clădit case în incinta mănăstirii.

În timpul domniei lui Grigore al II-lea Ghica, mitropolitul Ştefan a clădit pridvorul şi clopotniţa, a zugrăvit biserica şi a făcut chenarele ferestrelor şi cadrul uşii de intrare din piatră (pisania din 1733 sept. 20).

Alte reparaţii şi înnoiri se fac mănăstirii în timpul domniei lui Alex. Ipsilanti [9], care-i face un han şi prăvălii [10]. Reparaţiile erau gata în 1779, dată aflată pe o placă cu iniţialele domnului, pusă pe clopotniţă.

Mănăstirea a fost dărîmată în parte de cutremurul din 1802. În 1813, ea figura însă printre mănăstirile domneşti ale ţării [11].

[1] M-rea a fost făcută de Dan înainte de a deveni mare logofăt. În divan apare ca mare logofăt între 1601 ian. 26 şi 1602 aprilie 12. I s-a spus însă m-rea lui Dan logofătul după ultimul rang de dregător al ctitorului ei.

[2] Cf. şi doc. din 1617 mart. 6, care arată că Dan logofăt « a zidit din temelii şi a înfrumuseţat sfînta sa m-re şi a sfîrşit-o », dăruindu-i sate şi moşii (*DIR*, XVII/3, p. 105—106).

[3] *DIR*, XVI/6, p. 75—76.

[4] *Idem*, XVII/1, p. 18.

[5] Doc. din 1669 mai 27 (Arh. St. Buc., Mitrop., XXVII/9 şi 1677 aug. 5 (Idem, m-rea Mărcuţa, IV/1).

[6] Muzeul Lupta revoluţionară, filiala Bălcescu, IX/8.

[7] Arh. St. Buc., m-rea Mărcuţa, I/1.

[8] Cu acest nume o aminteşte şi cronicarul Radu Popescu (*Istoriile*, p. 114).

[9] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 119.

[10] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

[11] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15.

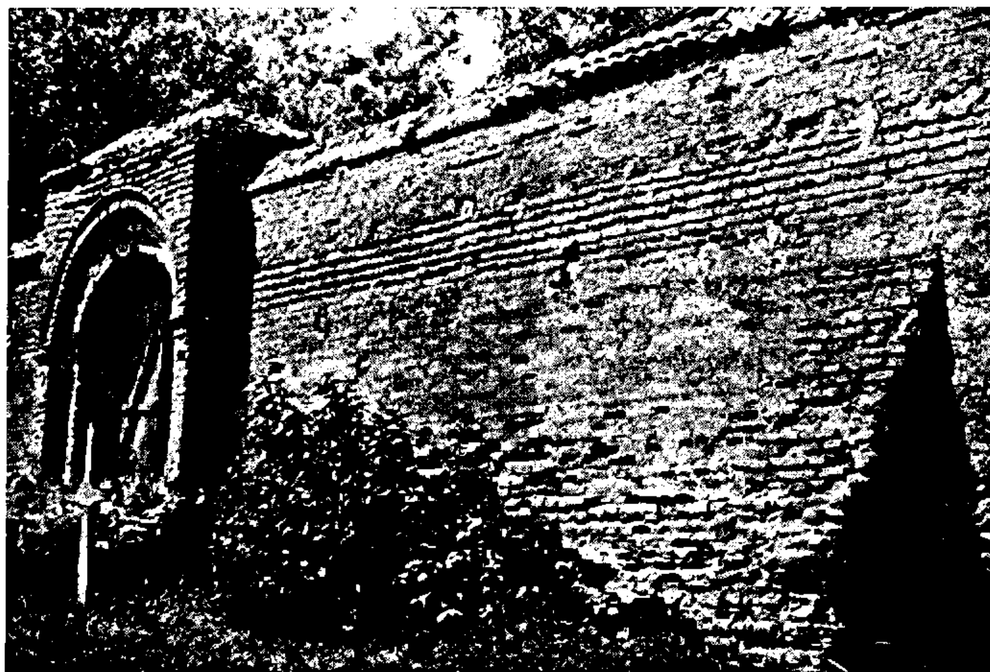

Fig. 90. — M-rea Mărcuța. zidul înconjurător (clișeu ICSOR).

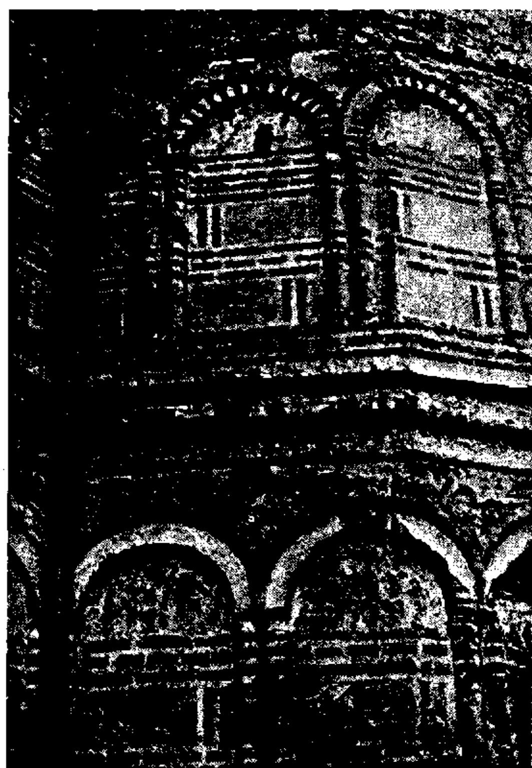

Fig. 91 — 92. — Biserica m-rii Mărcuța. Detalii de fațadă (clișee ICSOR).

Biserica a fost restaurată la mijlocul secolului al XIX-lea de arhitectul Schlatter. Turla — căzută de cutremur — a fost refăcută din lemn. De asemenea a fost dărîmat peretele care despărțea naosul de pronaos [1].

La începutul secolului al XIX-lea, în clădirile mănăstirii Mărcuța a fost manufactură de testemeluri [2], iar apoi ospiciu pentru alienați. În 1862, aceste clădiri din jurul bisericii erau în ruină, dar mănăstirea mai păstra încă aspectul de cetate.

Între 1864 și 1945, biserica a fost părăsită. În 1909 era în ruină. A fost reparată între 1945—1957, cînd i s-a făcut acoperișul, altă catapeteasmă și a fost refăcută pictura.

Din vechile clădiri ale mănăstirii Mărcuța nu se mai păstrează astăzi decît biserica și resturile unor clădiri la intrarea în curte.

Biserica este unul din monumentele cele mai valoroase ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, datorită elemantelor noi introduse în decorația sa exterioară.

Ca dispoziții de plan, Mărcuța face parte din grupa bisericilor inspirate de biserica mare a Coziei, adică de tipul de plan sîrbesc, treflat, cu o turlă pe naos, avînd pronaosul boltit cilindric (la origine). Evoluția față de planul originar și față de bisericile din prima jumătate a secolului al XVI-lea se poate constata în modul de boltire a naosului, unde s-a păstrat numai forma generală, sistemul de susținere a turlei modificîndu-se simțitor, prin înlăturarea picioarelor celor patru arcuri — care constituiau niște proeminențe în naos — precum și prin înlăturarea arcurilor ce dublau pereții longitudinali — în dispoziția primitivă.

Este probabil ca pronaosul să fi fost boltit cilindric, ca la toate bisericile din această perioadă, și ca bolta să fi fost refăcută mult mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, poate în aceeași vreme în care i s-a adăugat și pridvorul, deorece calota sferică cu pandantivi, rezemată pe arcuri în consolă — cu care este actualmente boltit — devine o dispoziție constructivă generalizată a pronaosului abia în secolul al XVIII-lea. Tot atunci i s-a adăugat și clopotnița. Toată partea superioară a avut de suferit multe modificări, chiar după refacerea din secolul al XVIII-lea, astfel încît nu mai prezintă azi un interes deosebit.

Elememul eel mai valoros și care situează biserica Mărcuța printre cele mai importante monumente religioase ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea este *decorația exterioară*, care, la restaurare, a fost scoasă de sub tencuiala cu care fuseseră acoperiți pereții, tot în secolul al XVIII-lea, cînd au fost modificate și ferestrele, adăugîndu-li-se ancadramente de piatră sculptată în maniera secolului. Acest decor reprezintă un moment important în evoluția plasticii fațadelor. Că biserica nu a fost tencuită la origine, o dovedește modul de execuție a zidăriei în fațadă, care constă în alternarea de fîșii orizontale aparente, formate din trei rînduri de cărămizi, cu fîșii tencuite (cam de aceeași lățime), punctate cu cîte două cărămizi, dispuse vertical, la distanțe egale. Procedeul este bine cunoscut și aplicat la majoritatea edificiilor mai vechi care urmează tehnica bizantină. Ceea ce este nou în tehnica decorativă a secolului al XVI-lea sînt cărămizile verticale aparente ce împart fîșiile tencuite în dreptunghiuri, îmbogățind astfel expresia plastică a fațadei.

Importanța decorației exterioare de la Mărcuța constă în felul în care sînt rezolvate firidele ce formează cele două registre în care este împărțită fațada. În ambele registre, firidele — retrase cu o jumătate de cărămidă — au arcade în plin centru, formate din cărămizi simple, dispuse radial și retrase puțin față de încă un șir de arcade, concentrice, cu cărămizi dispuse pe lat, la fața zidului, ce realizează o subliniere a arhivoltei, ca și la alte biserici mai vechi, cum ar fi bolnița Coziei. Originalitatea constă în modul cum sînt despărțire firidele, prin cîte două colonete formate din cărămizi speciale, rotunjite, care primesc la partea superioară cîte o cărămidă pe lat, ce formează un fel de capitel comun, pe care reazemă arcadele firidelor.

[1] Pentru reparațiile făcute clădirilor de la Mărcuța și spitalului de « zmintiți », cu care fusese însărcinat arhitectul Beniș, în 1860, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1488/1848, 2638/1849, 4345/1856, 4379/1856, 477, 512 și 637/1860 și 223/1897; pentru alte reparații, vezi idem, m-rea Mărcuța, I/67, 68 (din 1831).

[2] Vezi hrisovul din 1817 aug. 23 în *Rev. soc. ist.-arheol. bis.*, XXIII (1933), p. 410—412.

Procedeul utilizării cărămizilor rotunjite va evolua curînd, extinzîndu-se şi la arcadele firidelor (biserica Mihai-vodă), iar în secolul următor, cu această tehnică se vor realiza ciubucele aplicate ce vor mărgini firidele oarbe ale decorului exterior.

Brîul ce desparte registrele se compune dintr-un tor din cărămizi rotunjite convex, dispuse pe muchie, prins între două şiruri de cărămizi rotunjite concav, care pun în evidenţă torul.

O oarecare imperfecţiune a meşterului decorator se poate constata în lipsa de corespondenţă, pe verticală, între firidele registrului superior şi cele ale registrului inferior, lipsă rezultată, probabil, din dorinţa de a respecta proporţia firidelor care sînt mai scunde sus decît jos şi, deci, mai înguste.

Interiorul bisericii a fost refăcut, iar peste vechea zugrăveală s-a făcut o alta. Fragmente din vechea pictură s-au descoperit în naos şi în altar.

În rest, merită a fi remarcate frumosul portal al uşii, care seamănă cu cel de la Foişor, fiind încoronat cu un profil decorat cu ornamentaţii, precum şi interesantele chipuri ale ctitorilor din pronaos, pictate în epoci diferite.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 66—70; Musceleanu Gr., *M-rea Mărcuţa* (*Cald. antic*, 1862, p. 82—84 şi 1875, p. 82—83); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 82—83; Ms. A. 545, f. 258; Bilciurescu Şt. *Mănăstirile*, p. 244; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 25—32; Iorga N., *Inscripţii*, f. I, p. 83—84; *Bis. ort. rom.*, 1914, p. 849—850; ACMI, 1915, p. 25—28; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXIII (1930), p. 29—30) şi pl. LXXIV—LXXX; XXV (1932), p. 7; XXIX (1936), p. 9, 29, 30, pl. DCVII; Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 11—13; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 316—317; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19—20; Ionescu Gr., *Byzance*. p. 323; Idem, *Ghidul*; p. 384—386; BCMI, XXX (1937), p. 190; Iorga N., *Bucureşti*, p. 56; BCMI, XXXV (1942), pl. XXXII <poartă şi fereastră>; XXXV <poarta>; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 39—41; Constantinescu-Iaşi, *Respect faţă de monumentele istorice* (*Monumente şi muzee*, I (1958), p. 16, nota); *Inscripţii Bucureşti*.

65. MAVROGHENI *
str. Monetăriei nr. 4

A fost zidită în 1785—1787, de Nicolae Mavrogheni voievod şi soţia sa, Maria, care au clădit lîngă biserică, nişte case domneşti cu «chioşcuri minunate» [1]. Tot lîngă biserică se găsea şi « casa apelor », biserica fiind numită din această pricină mănăstirea «de la hasnaua apelor, de la capul Podului Mogoşoaia » [2], sau mănăstirea Cişmeaua [3]. Deşi abia zidită, un document din 1794 iulie 3 arată că biserica se găsea în stare proastă, fiind dezvelită. Domnul Alexandru Moruzi o reparase şi o tencuise. Acum i se dau 500 taleri pentru acoperiş [4].

A fost reparată radical în anii 1890 şi 1902, după cutremurul din 1940 şi după bombardamentele din 1944.

Ms. 5142, f. 137—139; *Dicţ. Rom.*, I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 132, 198—199; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, I, p. 78; III, p. 103, 104; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 282—283; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 19; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 62—63; *Anuar 1909*, p. 22; Iorga N., *Documentul lui N. Mavrogheni pentru biserica Izvorul Tămăduirii* (*Rev. ist.*, XVI (1930), p. 202—206); BCMI, XXVII (1934), p. 11, 115—116; Iorga, *Bucureşti*, p. 159—160; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 110; Caselli D., *Fîntîna cu şapte ciuciure de la Izvorul Tămăduirii* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 233); Idem, *Mahalaua Cişmeaua lui Mavrogheni* (*ibidem*, nr. 235); Costescu G., *Bucureşti*, p. 60; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 313—314; ACMI, 1942—1943, p. 30; *Inscripţii Bucureşti*.

* Vezi şi casele domneşti ale lui Mavrogheni, la p. 56.

[1] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 181; Urechia, *Ist. Rom.*, III, p. 71.

[2] Doc. din 1794 iulie 3 (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 75).

[3] Cu acest nume este trecută în 1813 între m-rile de categoria a III-a din ţară (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X, A, p. 15); tot astfel este numită în catagrafia din 1831 şi în doc. din 1838 april. 23 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/198.

[4] V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 75.

66. METOHUL SAU GRĂDINA EPISCOPIEI (Livedea Văcărescului), dărîmată, fostă pe locul Ateneului R.P.R.

A fost zidită de învăţatul boier Mihai Cantacuzino [1], în anii 1764—1766 [2]. Fiind zidită pe locul primit de zestre de la soţia ctitorului, Ilinca Văcărescu, s-a numit uneori şi biserica din livedea Văcărescului (aşa este trecută în planul oraşului din 1770).

Construcţia bisericii nu a fost terminată de ctitorul ei, silit să părăsească ţara la sfîrşitul războiului ruso-turc din 1769—1774, datorită atitudinii sale net anti-turceşti şi simpatiei ce nutrea pentru Rusia. După reîntoarcerea din Rusia, în 1775, Mihai Cantacuzino clădeşte în curtea bisericii o şcoală romînească, care a funcţionat pînă în 1848, şi termină biserica, pe care o închină episcopiei de Rîmnic [3]. După ce a fost închinată episcopiei, biserica va fi cunoscută sub numele de Metohul Episcopiei [4].

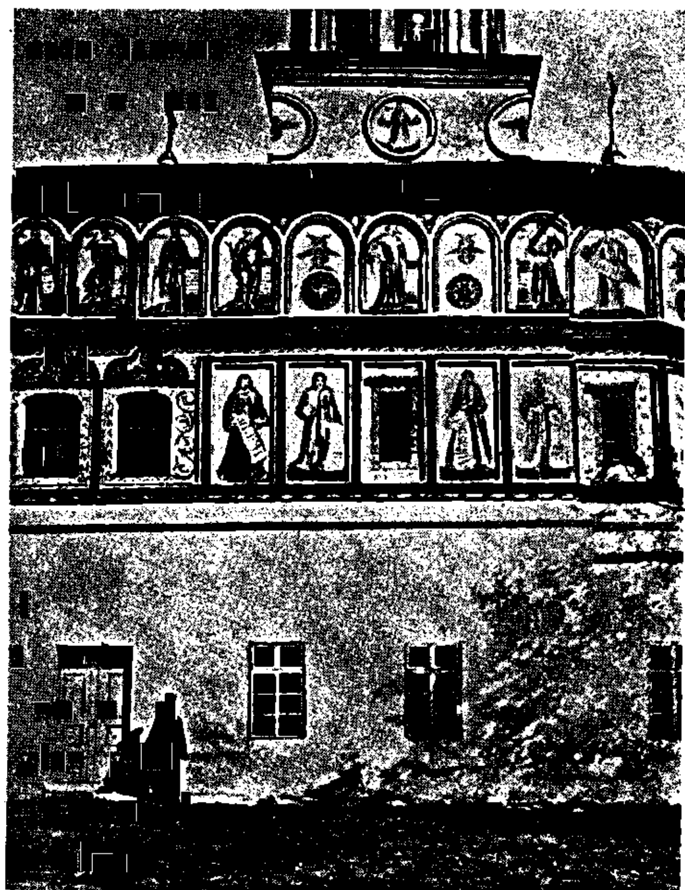

Fig. 93. — Metohul episcopiei Rîmnic (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

Biserica s-a bucurat de unele scutiri de dări la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, avînd şi monopolul luminărilor de ceară albă în Bucureşti [5].

La 1793 nov. 21, era în stare proastă, avînd acoperişul stricat [6].

Cutremurul din 1838 îi cauzează avarii grave. După raportul lui Villacrosse, biserica « a cercat multă vătămare, dărăpănările sînt foarte multe » : turla bisericii ameninţa cu surparea; arcul ce despărţea altarul de absidele naosului era crăpat şi mişcat de la locul său; zidurile erau « în foarte proastă stare », neputînd fi întrebuinţate la o nouă « prefacere ». Cum biserica era înconjurată de clădiri şi nu putea fi lăsată în părăsire, pentru a se dărîma singură « cu încetul », se propune dărîmarea neîntîrziată a turlei şi a zidului de deasupra [7]. În 1846, episcopul rus Uspenski o descrie ca fiind o biserică frumoasă, zidită în stil gotic, avînd ornamente ascuţite, în formă de suliţă, aproape de turlă. El spune însă că lăcaşul nu era terminat în interior (desigur în urma refacerii după cutremurul din 1838).

Cutremurul din 1838 a avariat, de asemenea, şi « încăperile episcopiei » [8] din curtea metohului; după cutremur aceste clădiri au fost legate cu fier sau proptite cu lemne.

[1] Cf. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 197.
[2] Arh. St. Buc., ep. Rîmnic, IX/6 şi Muzeul de istorie Buc., nr. 37.695.
[3] Doc. din 1776 mai (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 121—122).
[4] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165; cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513 şi catagrafia din 1831.
[5] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 350 şi *Bis. ort. rom.*, XXVI (1902), p. 691—692 (doc. din 1813 mart. 29).
[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 47.
[7] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 131.
[8] Aci se pregătise «conac» pentru panduri, la 1821 (*Doc. 1821*, I, p. 391).

La 1848, şcoala şi biserica erau pustii; în 1850 se vorbea de reconstruirea bisericii[1]. Clădirile din jur au fost dărîmate în anul 1852, iar biserica în 1876. Pe locul ei s-a plantat o grădină, numită Grădina Episcopiei, în care s-a început apoi zidirea unui amfiteatru pentru circ, care a rămas neterminat. În locul acestuia a fost zidit apoi Ateneul Romîn.

Ionescu G. M., *Generalul maior al Rusiei Mihail Cantacuzino fost mare vistier al Valahiei, I Activitatea sa politică II Fondaţiunea sa*, 1763—1774, Buc., 1905, 36 p.; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 115—119; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 310—313; Caselli D., *Metohul sf. 40 de mucenici* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 211); Idem, *Mahalaua Boteanului* (*Ibidem*, nr. 209); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 26, 91; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 49; Costescu G., *Bucureşti*, p. 73—74; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 218—224; Popescu-Cilieni I., *Vechile proprietăţi ale episcopiei Rîmnicului în Craiova şi Bucureşti*, Craiova, 1942, 20 p., din *Arh. Olt.*, XX (1941); *Inscripţii Bucureşti*.

67. M. M-REA MIHAI VODĂ *
str. Arhivelor nr. 2

A fost zidită de Mihai Viteazul[2], în vremea cînd era locţiitor al marelui ban (1589—1591). Cartea patriarhului Ieremia din septembrie 1591 arată că marele ban Mihai ridicase noua ctitorie pe un loc înalt, probabil nu departe de mănăstirea zidită de jupîneasa Caplea, a cărei clădire era supusă inundaţiilor Dîmboviţei. Noua mănăstire a luat hramul celei vechi, care a devenit metohul său. În octombrie 1591, mănăstirea era terminată, fiind « foarte frumoasă », avînd în jur « multe chilii », dintre care unele sub pămînt (pivniţele), iar în lăuntrul bisericii « tot felul de podoabe de argint şi de aur ». Mănăstirea fusese bogat înzestrată de ctitorul ei[3] şi închinată la Simopetra[4].

După informaţia unui cronicar din secolul al XVII-lea, în 1595, în timpul vremelnicei stăpîniri a turcilor asupra Bucureştilor, mănăstirea ar fi fost întărită « cu şanţuri şi cu băşti » de Sinan paşa[5]. Săpăturile arheologice efectuate în ultimii ani nu au dat însă la iveală resturi ale acestor întărituri.

Paul de Alep, care a vizitat mănăstirea la mijlocul secolului al XVII-lea, afirmă că era întinsă şi măreaţă, iar biserica avea trei cupole[6].

O pisanie din 1711 menţionează că uşa de intrare şi cadrul de piatră au fost făcute în acel an.

În 1761, mănăstirea Mihai vodă a avut de suferit de pe urma unui incendiu, care arde curtea şi acoperişul[7]. În 1775, mănăstirea era « arsă şi sfărîmată »[8]. Unele reparaţii s-au făcut în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti[9]. La sfîrşitul secolului, după cum arată F. Sulzer, mănăstirea se găsea într-o stare deplorabilă.

Avariată de cutremurul din 1802[10]—care-i dărîmă turlele şi-i strică bolţile — biserica ajunge într-o stare precară. Dintr-o catagrafie a mănăstirii din 1819 nov. 18, rezultă că pridvorul bisericii (construit nu se ştie cînd), era susţinut de stîlpi de lemn vopsiţi[11]; în 1827—1828, tîmpla ameninţa cu prăbuşirea[12], iar în 1832 iulie 20 se arată că bolta bisericii era căzută în unele locuri[13].

[1] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2307/1850.
* Vezi şi casele domneşti din m-rea Mihai vodă la p. 45—47.
[2] Cf. şi *Istoriile*, p. 83 şi doc. din 1599 aug. 28 (Arh. St. Buc., S. I, nr. 1654).
[3] În 1813 era printre mănăstirile mari ale ţării (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 165). Banul M. Cantacuzino o numeşte mănăstire cu hanuri (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177), iar D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165, mănăstire mare domnească.
[4] Arh. St. Buc., S. I, nr. 1463.
[5] M. Kogălniceanu, *Cronicile Rominiei*, I, p. 484.
[6] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 207.
[7] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 70—71.
[8] *Ibidem*, p. 785—786.
[9] *Ibidem*, II, p. 201.
[10] Vezi o însemnare din *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.
[11] Arh. St. Buc., ms. 430, f. 234 v.
[12] Ibidem, f. 237.
[13] Ibidem, f. 453 v.

Unele reparaţii i s-au făcut între 1827—1837 [1], cînd se repară tîmpla, se acoperă şi se tencuieşte biserica, se astupă ferestrele de la turlă şi se lărgesc alte două ferestre etc.

Avariată din nou de cutremurul din 1838, mănăstirea a fost înnoită de arhimandritul Teodosie Canţopulo (1838 iunie, data pisaniei). Cu acest prilej, a fost refăcută probabil turla cea mare, care căzuse la cutremur. Biserica a fost zugrăvită, dar şi-a păstrat forma veche. Dintr-o catagrafie din 1847 martie 29, rezultă că biserica era zugrăvită din nou « peste tot », avea tîmplă şi jeţuri « sadea noi » şi o turlă acoperită cu tinichea [2].

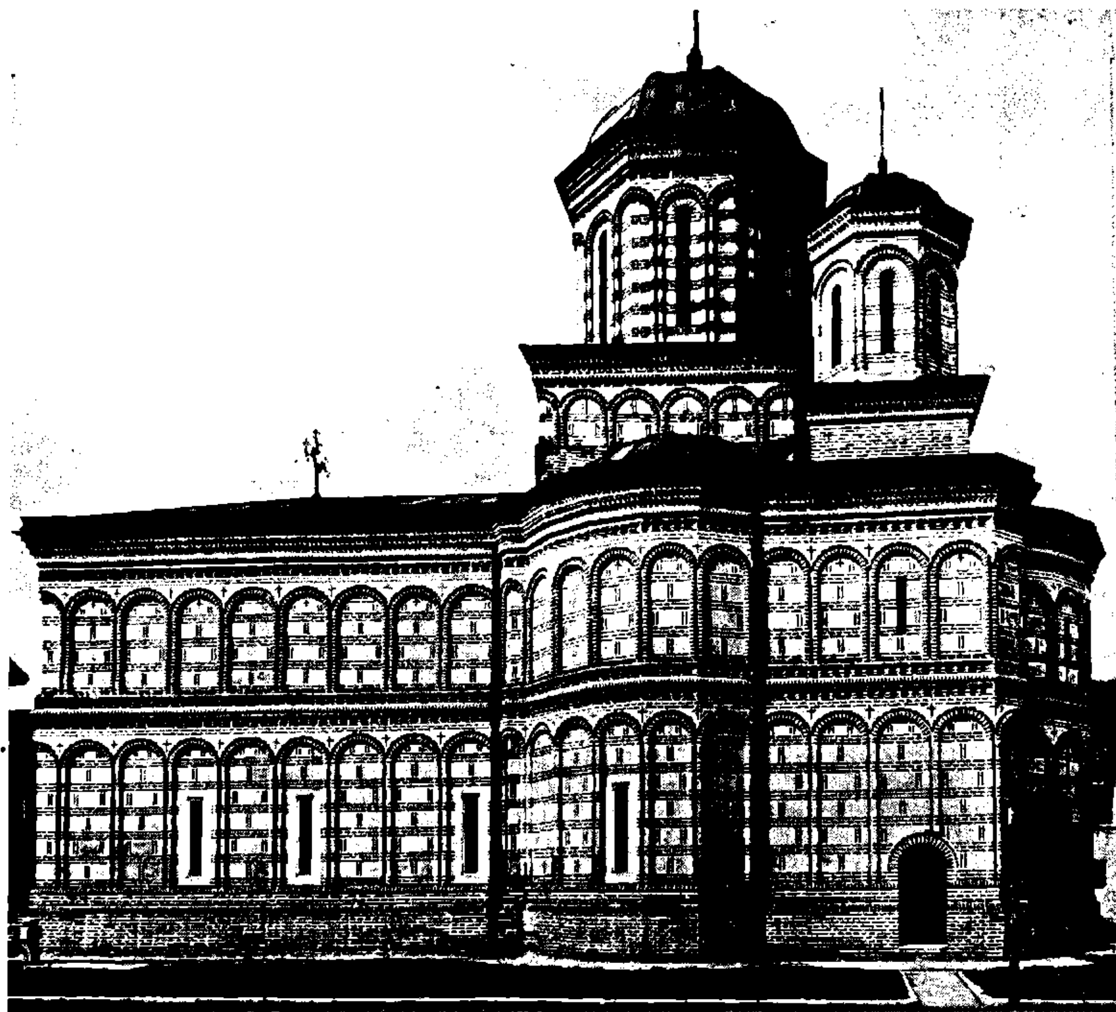

Fig. 94. — Biserica Mihai vodă. Vedere dinspre sud (clişeu ICSOR).

Diverse alte reparaţii s-au mai făcut în 1876, 1897 [3] şi în 1900.

În forma actuală, biserica a fost restaurată în 1928—1935, de Comisia monumentelor istorice (arhitect E. Costescu); cu prilejul restaurării, i s-a refăcut turla mare, s-au adăugat alte două turle mici, s-a restaurat pictura, s-a desfiinţat pridvorul şi s-a restaurat exteriorul bisericii din cărămidă aparentă.

[1] Despre aceasta vezi ibidem, f. 237, 411—411 v.; idem, Mihai vodă, XII/3, VIII/24 şi Municip. Buc., dos. 33/1837.

[2] Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 213; cf. şi catagrafia din 1855 nov. 7 (ibidem, f. 239). Vezi şi catagrafiile de la Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 174, 188, 196, 212 şi 238.

[3] Despre aceste reparaţii vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 3335/1876 şi 230/1897.

Fig. 95. — Vechea clopotniță a m-rii Mihai vodă (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Pe baza mărturisirii lui Paul de Alep, care văzuse biserica în secolul al XVII-lea, şi a cercetărilor efectuate la restaurarea monumentului, s-a stabilit că biserica a fost construită pe plan treflat, cu trei turle: una, mai mare, pe naos şi alte două, mai mici, pe absidiolele altarului [1]. Dispoziţia de plan a altarului nu este nouă, ea existînd la unele biserici mai vechi din Ţara Romînească, precum şi la unele biserici din Serbia.

Fig. 96. — M-rea Mihai vodă. Zidul exterior, descoperit în cursul săpăturilor arheologice (foto la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti).

Naosul este despărţit de pronaos prin trei arcade rezemate pe stîlpi. În cursul restaurării s-au găsit urmele pornirii arcadelor. După părerea arhitectului Horia Teodoru, este primul caz unde naosul este despărţit de pronaos prin trei arcade. Acest procedeu se va răspîndi în secolul următor.

Turla naosului a fost refăcută, dar baza este cea originară.

Restaurarea a redat monumentului întreaga sa înfăţişare, punînd în valoare frumoasa decoraţie exterioară. Şi la Mihai Vodă, ca şi la Mărcuţa, decorul exterior are o importanţă deosebită. Aici el reprezintă o tehnică nouă, rezultată din îmbinarea a două influenţe: una, a stilului decorativ armenesc — împămîntenit la Dealu şi Curtea de Argeş — care constă în aplicarea pe faţadă a unor toruri de piatră ce compun firide oarbe şi arcaturile lor, şi cealaltă influenţă, mai apropiată în timp şi spaţiu, a tehnicii decorative în cărămidă specială, rotunjită, împrumutată de la Mărcuţa. În felul acesta, prin interpretarea în alt material a unor decoraţii de piatră, iau naştere panourile şi arcaturile decorative compuse din ciubuce, ce vor dăinui — îmbogăţindu-se — de-a lungul secolelor următoare.

Fig. 97. — M-rea Mihai vodă. Vedere perspectivă a beciului chiliilor de vest (Muzeul de istorie a oraşului Buc.).

Casele egumeneşti se găseau în stînga intrării principale (cea de pe latura de sud). În dreapta acestei intrări erau fostele case domneşti. După o catagrafie din 1849 dec. 8, casele egumeneşti se compuneau din zece camere, aşezate pe o pivniţă[2], iar într-o altă catagrafie, din 1855 nov. 7, se arată că lîngă aceste case se construise o galerie cu geamlîc, pe locul unde fusese în 1849 un grajd şi un şopron, reconstruite din zid alături de casele egumenului [3].

[1] Cercetători mai vechi, care, desigur, nu fuseseră în posesia tuturor datelor (N. Ghika-Budeşti), o consideră ca făcînd parte din grupa bisericilor influenţate de planul tip sîrbesc de la Cozia, şi îndeaproape înrudită cu Mărcuţa.

[2] Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 232; vezi şi f. 220.

[3] Ibidem, f. 243 v.

Clopotnița, situată la răsărit de biserică, în secolele XVI—XVIII era așezată deasupra intrării principale în curtea mănăstirii. După 1775 s-a deschis o nouă intrare, spre partea de sud a mănăstirii, către Curtea Arsă, care a devenit de atunci cea principală. Se păstrează încă baza vechii clopotnițe din secolul al XVII-lea, peste care s-a construit actuala clopotniță, la începutul secolului al XIX-lea.

Zidul înconjurător al mănăstirii, prevăzut cu puternici contraforți exteriori din secolul al XVI-lea, a fost refăcut la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor.

Se păstrează bine pivnița mare de pe latura de vest, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Istoriile, p. 211; *Cronica* (*Mag. istoric*, IV, p. 364); Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 37—38; Musceleanu Gr., *Mihai vodă*, Buc. 1584 (*Cald. antic*, 1862, p. 108—109 și 1875, p. 84); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 84; Marsillac U., *De Pesth à Bucarest*, Buc., 1869, p. 116—117; *Monumente*, p. 151—152; Bilciurescu Șt., *Mănăstirile*, p. 142—143; Ms. 5142, f. 144—164; ms. A. 545, f. 17—18; Ms. 729, f. 4; *Dicț. Rom.*, I, p. 720; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 200—203; Dumitrescu M., *M-rea Mihai vodă* (*Consolatorul*, III (1900), nr. 5—6, p. 81—83); Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 64—67; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 255—258; Idem, *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, II, p. 34—35; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 29; Năsturel P. V., *Inscripții de la Mihai vodă* (*Albina*, 1905—1906, p. 696); Iorga N., *Studii și doc.*, XV <planșa de la început>; Mano C., *Documente referitoare la familia Mano*, p. 108—109 <foto piatră de mormînt>; BCMI, I (1908), p. 179; Stahl H., *M-rea Mihai vodă palat domnesc*, (*BCMI*, VII (1914), p. 35—39); Tafrali O., *Biserica domnească din Curtea de Argeș. Răspuns unui raport academic* (*Noua rev. romînă*, XVIII (1916), nr. 1, p. 6—7); Karadja C. I., *O gravură necunoscută* (*Rev. ist.*, VIII (1922) p. 188—190); Greceanu O. N., *București*, p. 153—155; Simedrea T., *Politica religioasă și fundațiunile bisericești ale lui Mihai Viteazul*, teză de licență, Inst. teol., Buc., 1920; Balș G., *Influence du plan serbe*; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 49; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIII (1930), p. 30—31, pl. LXXXI—LXXXVIII); Brătulescu V., *Un fiu al lui Grigore Ghica voievod înmormîntat la biserica Mihai Vodă* (BCMI, XXIV (1931), p. 43); Elefterescu Em., *Monumente istorice din București. Biserica Mihai Vodă* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 310, p. 2); Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 7; Nicolaescu Stoica, *Noi descoperiri arheologice la biserica Mihai Vodă*, Buc., 1932; Popescu Mihai, *Bucureștii descriși de Sultzer la sfîrșitul veacului al XVIII-lea*, (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 38); Nicolaescu Stoica, *M-rea Simon Petru din Sf. Munte și metohul său m-rea Mihai Vodă din Buc.* (*Gazt. municip.*, IV, (1935), nr. 175); Idem, *Hrisovul de închinare al m-rii Mihai Vodă din Buc.* (*Ibidem*, nr. 177); Idem, *Alte amănunte istorice despre m-rea Mihai Vodă din București* (*ibidem*, nr. 179); *București*, nr. 1, 1935, p. 159 <vederea m-rii de L. Mayer >; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 17—19; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 4; Popescu-Lumină, *București*, p. 14, 286—287; *Bucureștii pitoresc* <turnul clopotniță>; Caselli D., *Bis. Sf. Nicolae a jupînesei Caplea din Buc.* (*București*, 1936, nr. 1—2, p. 137—145); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 121—125; Idem, *Byzance*, p. 323—324; Idem, *Ghidul*, p. 208—212; Nicolaescu Stoica, *Cartea patriarhului Ieremia* (*Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 291); Iorga N., *București*, p. 55, 176 <după L. Mayer> 184 <vedere>; Costescu G., *București*, p. 68; Rosetti R., *Familia Rosetti*, vol. II, Buc., 1940, p. 56; Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942) pl. XIII); Panaitescu P., *Călători poloni*, p. 31; Costescu Em., *Restaurarea bisericii Mihai Vodă din București* (BCMI, XXXVI (1943), p. 49—74); Bezviconi G., *Călători ruși*, p. 375 <descriere>; Giurescu C. C., *Istoria romînilor*, II/1, ed. III-a, p. 301 <foto veche>; *București. Săpături* 1953, p. 45—106 și 113—132; *Arta feudală*, p. 89—91 și 99; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 73—74; Idem, *București*, p. 15, 42—47; *Bucureștii de odinioară*, p. 93—113; *Inscripții București*; Iorga N., *Les arts mineurs*, I, pl. V <icoană>.

68. [M.] MÎNTULEASA

str. Mîntuleasa nr. 20

A fost zidită înainte de 1733 sept. 25 (data pisaniei), de jupînița Maria, sora lui Manta cupeț (de la care se trage și numele), și de Stanca, soția acestuia. A fost zugrăvită de preotul Bratu și Iane zugravi, al căror nume este pomenit la proscomidie.

La 1800 mart. 2, în curtea bisericii se găseau patru chilii, două acoperite cu şindrilă iar două cu paie[1].

Cu puţine reparaţii, vechea biserică se păstrează şi astăzi în forma iniţială. A fost restaurată de Comisia Monumentelor istorice în anii 1924—1930, cînd i s-a spălat şi refăcut pictura veche; a mai fost reparată după cutremurul din 1940, cînd i s-a reclădit turla.

Biserica Mîntuleasa este unul din monumentele bine realizate din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Este construită sub influenţa bisericii Stavropoleos, ca şi Sf. Elefterie şi Sf. Ştefan, avînd planul treflat şi o turlă pe naos.

Pronaosul a fost despărţit de naos prin obişnuitele coloane, care au fost suprimate; nu au rămas decît cele două angajate în perete.

Decoraţia exterioară este asemănătoare celei de la Sf. Ştefan; din medalioanele registrului superior nu au rămas însă decît două la pridvor, celelalte fiind umplute cu tencuială. Se păstrează chenarele de piatră sculptată ale ferestrelor şi portalul uşii.

Deosebit de interesantă este vechea pictură a bisericii, care se păstrează foarte bine, fiind scoasă de sub pictura nouă în anul 1925. Această pictură seamănă cu cea a bisericii Dintr-o zi, lucrată în două registre separate de un rînd de medalioane mici.

Ms. A. 545, f. 191 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 720; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 200; Dumitrescu M., *Istoricul* III, p. 93—94; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 324—326; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 47—48; *Anuar* 1909, p. 29; *BCMI*, XXVI (1933), p. 95; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 189; Moga I., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Bucureşti* (*BCMI*, XXX (1937), p. 182); Bobulescu C., *Lăutari*, p. 44, 99; *ACMI*, 1942—1943, p. 41, 44, 63; *Inscripţii Bucureşti*.

BIS. LUI MITREA VORNICUL, vezi Sf. Gheorghe vechi.

69. M. MOGOŞOAIA

com. Mogoşoaia

A fost zidită de Constantin Brîncoveanu pe cînd era mare logofăt, înainte de 1688 sept. 20 (data pisaniei), ispravnici fiind Dumitru şi Petre preotul. A fost construită ca paraclis al vechilor case de la Mogoşoaia, locuite de Brîncoveanu înainte de zidirea palatului. Avariată şi arsă în 1821, a fost reparată în 1832 de Safta Brîncoveanu. Ulterior, clopotniţa de pe pronaos a fost înlocuită cu un turnuleţ ridicat deasupra turnului de pe latura de nord a pronaosului. Biserica păstrează pictura originară; chipurile ctitorilor sînt reprezentate în pronaos. Un pomelnic din 1705 aminteşte numele lui Constantin, Lambru, Radu, Fota şi Tudor zugravi, care au zugrăvit biserica.

Biserica de la Mogoşoaia, construită de Brîncoveanu înainte de a ajunge domn, seamănă mai mult cu bisericile zidite în timpul lui Matei Basarab decît cu cele ce se vor construi în domnia lui Constantin Brîncoveanu. Are planul dreptunghiular, cu o turlă pe pronaos (căzută). Bolţile nu stau pe console, ci pe picioare verticale, situate la colţurile naosului şi pronaosului.

Pridvorul din faţă se sprijină pe opt coloane groase de cărămidă, din care două angajate în zid.

[1] Acad. R.P.R., ms. rom. 611, f. 23—24.

Decorația exterioară seamănă cu cea a bisericii din Sărăcinești: registrul inferior este alcătuit din panouri dreptunghiulare iar cel superior din două serii de arcaturi în arc de cerc, fiecare avînd picioarele în axele celorlalte, întretăindu-se și dînd impresia unei împletituri. Brîul ce separă cele două registre este un tor simplu, nedecorat. Ferestrele au chenare de piatră sculptată.

Fig. 98. — Biserica din comuna Mogoșoaia (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Greceanu Șt., *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 265 <planșe cu ctitorii> p. 10, n. 1 <pisania>; Iorga N., *Inscripții*, (*Studii și doc.*, XV, p. 5); Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 156—157; Drăghiceanu V., *Bis. de la Mogoșoaia*, (BCMI, II (1909), p. 154); Balș G., *Arhitectura Sf. Munte*; Drăghiceanu V., *C. Brîncoveanu*, p. 91, 93 <foto>; Iorga N., *Portretele lui C. Brîncoveanu și ale familiei sale* (BCMI, VIII (1915), p. 51); Iorga-Balș, *Histoire*, p. 202; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 69 <fresca ctitorilor>; Ștefănescu I. D. *La peinture*, p. 188—190; Constantinescu-Iași, *Bizantinismul*, p. 46; *Un mormînt al Obrenovicilor din București*, (BCMI, XXII (1929), p. 138); Balș G., *Influences armeniennes*; Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 53; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 14, 61—62 și pl. CXIX—CXXIV); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 176; Idem, *București*, p. 76—77; Idem, *Relatare*, p. 78; *Inscripții București*.

70. M. NEGUSTORI
str. T. Ştefănescu nr. 5

Fostă biserică de lemn din secolul al XVII-lea —, pomenită în documente la 1665 april 24[1], cînd se arată că avea şi clopotniţă (probabil în curte), şi la 1671 august 1[2], sub numele de «biserica neguţătorilor» — a ars în timpul unui incendiu ce a distrus parte din oraş, la 1718. După această dată, negustorii oraşului au făcut o nouă biserică de zid (pisanie din 1725—1726). Ea a fost zugrăvită de ucenici ai lui Pîrvu Mutu. A fost biserica breslei negustorilor, avînd scutiri de dări de la domnie în secolul al XVIII-lea[3]. Aici se îngropau cupeţii (negustorii) oraşului, dovadă fiind numeroasele morminte existente în biserică.

A fost reparată după cutremurul din 1838[4] de căminarul (ajuns mare agă) Manoil Serghiade, care a zugrăvit-o, i-a făcut ferestre şi uşe etc. A fost din nou reparată în 1888: i s-au lărgit ferestrele, s-a închis pridvorul cu geamuri şi a fost pictată de G. Tattarăscu (afară de pronaos, care a rămas cu vechea pictură).

Aşa cum se prezintă astăzi, biserica Negustori nu mai păstrează decît planul vechiului locaş; exteriorul a fost refăcut în întregime: faţada a fost tencuită, ferestrele mărite, iar turlele refăcute în maniera secolului al XIX-lea şi acoperite cu tablă.

Ms. A. 545, f. 181 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 721; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Iorga N, *Inscripţii*, I, p. 321—324; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 47; *Anuar* 1909, p. 29; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 92—93; Baltazar A., *Decoraţiunea pridvoarelor de la vechile biserici bucureştene*, (Conv. lit. XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 79; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Bobulescu C., *Lăutari*, p. 39—45 <pisania>; Ţiţeica G., *Biserica Negustori din Bucureşti*, teză de licenţă, Inst. teologic, Buc., 1940; *Inscripţii Bucureşti*.

71. M. OBORUL VECHI
str. Traian nr. 204

În altarul bisericii se găseşte o foarte frumoasă cruce de piatră, ridicată de marele serdar Matei Mogoş (Mogoşescu), în anii 1718—1719, cu prilejul ciumei ce bîntuia oraşul. Se spune că, pentru a pune la adăpost crucea, mitropolitul Grigore (1760—1787) a pus să se zidească o biserică în altarul căreia să fie cuprinsă şi crucea. Biserica a fost construită către anul 1780, deoarece banul Mihai Cantacuzino nu o pomeneşte printre bisericile existente în Bucureşti la 1774. Icoana praznicară din 1781 — dăruită de Alex. Ipsilanti — este o altă dovadă că a fost clădită în jurul acestei date. Ea exista în mod sigur la 1793. Avariată de cutremurul din 1838[5], a fost reparată în anul 1850 de Goţea bogasierul. A fost restaurată în anii 1937—1939 şi reparată după cutremurul din 1940.

Biserica, zidită pe plan treflat, are faţada complet refăcută, iar pridvorul, altădată deschis, a fost zidit, pentru a se mări biserica (se văd încă arcadele pridvorului umplute cu zidărie). Turla de pe pronaos este de asemenea nouă.

Altarul este foarte amplu şi înalt, cu o calotă sferică pe arcuri, pentru a putea cuprinde crucea, înaltă de cca. 4 m. Interiorul a fost de asemenea refăcut iar stîlpii ce separau naosul de pronaos

[1] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/15.
[2] Muzeul Bălcescu, LXXXVIII/2.
[3] 1776, 1784, 1795 oct. 21 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 57—58).
[4] Pentru stricăciunile pricinuite de cutremur, după care biserica a fost închisă, vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 80, 113 v.
[5] Ibidem, f. 73; la această dată biserica avea şi chilii (ibidem, f. 109 v.).

au fost suprimaţi. Se mai păstrează pe pereţii de nord şi sud ai naosului cîte două panouri din vechea pictură a bisericii.

Pappasoglu D., *Bucureşti*, p. 117; *Dicţ. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 206—208; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 30, 95—103; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 330—331; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 50; *Anuar 1909*, p. 29; Caselli D., *Pînă unde se întindeau Bucureştii la miazăzi şi răsărit la sfîrşitul veacului al XVIII-lea* (*Gazt. municip.*, (1933), nr. 102) <pisania crucii>; Elefterescu Em., *Bis. Oborul Vechi* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 405); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 66; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 332—334; Bobulescu C., *Cronica bisericii Sf. Ecaterina*, p. 5; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 109—110; Iorga N., *În legătură cu o «Călăuză» necunoscută a maiorului Papazoglu*, (BCMI, XXXII (1939), p. 147); *Inscripţii Bucureşti*.

72. [M.] OLARI (Ceauş Precup)
Calea Moşilor nr. 180, colţ cu str. Olari

Mahalaua Olari este pomenită în documente încă din secolul al XVII-lea; aici erau « gropile de unde iau pămînt de oale », cum spune un document din iulie 1752 [1].

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, lîngă locul actualei biserici exista o alta, probabil din lemn, pomenită în iulie 1752, cu numele de Ceauş Precup [2]. Într-un plan din 1847 se arăta că « biserica Ceauş Precup ce-i zice azi a Olarilor » iar într-o condică din anul 1850 a bisericii se precizează că pe locul actualei case parohiale exista pe acea vreme un pătrat îngrădit, unde fusese pristolul vechii biserici.

Biserica a fost zidită înainte de oct. 1758 (data pisaniei), de Dumitraşco Racoviţă mare vistier, cu banii rămaşi de la Mihai băcan şi cu ajutorul lui Iancu căpitan şi al altora. A fost restaurată în anii 1836 şi 1863 şi reparată în anii 1914, 1939 şi 1943. A fost pictată din nou în 1869, în genul şcolii Tattarăscu, cu tablouri izolate. Pictura a fost spălată în anii 1881 şi 1909.

Cu unele modificări, biserica păstrează forma din secolul al XVIII-lea.

Biserica Olari a fost construită pe plan treflat, cu abside foarte largi, poligonale în exterior, cu o turlă pe naos şi o turlă-clopotniţă pe pronaos, la care se ajunge pe o scară, aflată într-un turn, situat în partea stîngă a pronaosului. Ambele turle au fost refăcute. Bolţile bisericii sînt caracteristice secolului al XVIII-lea: altarul, o calotă alungită, iar pronaosul, o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă; în arcul dintre naos şi pronaos se găsesc două firide de o parte şi de alta a acestuia. Coloanele ce separau naosul de pronaos au dispărut, fiind înlocuite cu un arc dublou ce reazemă pe pilaştri.

Decoraţia exterioară a fost şi ea refăcută, păstrîndu-se cele două registre de firide. Ferestrele au fost mărite, iar chenarele lor de piatră sculptată au fost mutate la ferestrele pridvorului închis; portalul de piatră sculptată şi pisania au fost mutate de la uşa pronaosului la intrarea în pridvor.

Biserica a fost înconjurată cu ziduri şi chilii [3], dărîmate la sfîrşitul secolului trecut. În aceste case, ajunse în stare precară, se găsea pe la mijlocul secolului trecut o şcoală.

Dicţ. Rom., I, p. 722; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, III, p. 103; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 208; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 142—143; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 287—288; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 48—49; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 66; Moga L., *Lămuriri cu privire la vechimea bisericii Sf. Pantelimon din Bucureşti* (BCMI, XXX (1937), p. 176); Idem, *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Bucureşti*, (*Ibidem*, p. 182); *Arta feudală*, p. 221; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Găleşescu, *Eforia*, p. 197.
[2] *Ibidem*, p. 196.
[3] Vezi catagrafiile din 1799 iulie 23 şi 1801 aug. 9 (Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 31 şi 38).

73. OLTENI
str. Olteni nr. 27

Prima biserică din mahalaua Olteni, pomenită într-un document din 1696 febr. 8[1], a fost de lemn. Pe locul acesteia, Nicolae protopopul orașului și Constantin vătaf au făcut o altă biserică de zid, care era gata la 1722 febr. 7[2].

În 1821 aprilie 17, în timpul represiunii sîngeroase a eteriștilor, arnăuții lui Bimbașa Sava, urmăriți de turci, s-au retras în această biserică, care a fost aprinsă și bombardată cu tunurile de urmăritori[3]. Clădirea a fost apoi refăcută de « mahalagii », cu ajutorul lui Mihail logofătul de divan, fiind gata în iunie 1822 (data pisaniei, care povestește evenimentele)[4].

În 1863, biserica fiind ruinată, a fost rezidită din temelie, fiind terminată în 1865 (data pisaniei noi). A fost pictată de G. Tattarăscu. Pictura a fost spălată în 1901 și 1927. Biserica a fost reparată după cutremurul din 1940, iar după bombardamentele din 1944 i s-a refăcut turla.

Musceleanu Gr., *Bis. Olteni din Buc.* (*Cald. antic*, 1862, p. 59—60); Aricescu C., *Istoria revoluțiunii de la 1821*, *Craiova*, 1872, p. 302—303; Ms. 5142, f. 180—186; Ms. A. 545, f. 205 v.; Bilciurescu Șt., *Ghidul* p. 124; *Dicț. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Rom.*, p. 209; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 41—42; *Anua*, 1909, p. 29—30; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 99; Elefterescu Em., *Bis. Olteni* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 410); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 71—72; Popescu-Lumină, *București*, p. 309; Moga I., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București*, (BCMI, XXX (1937), p. 182); Caselli D., *Mahalaua și bis. Oltenilor* (*Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 265); Idem, *Lupta din jurul bisericii Olteni, 1821. (Ibidem*, nr. 266); BCMI, XXXV (1942), p. 193; Potra G., *Bis. Olteni* (*Gazt. municip.*, X, (1941), nr. 484 și 485); Idem, *Din Bucureștii de altă dată...*, Buc., 1942, p. 40—48; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 112; *Inscripții București*.

74. OȚETARI*
str. Oțetari nr. 4

Prima biserică, de lemn, a fost făcută la 1680—1681. Ea este pomenită într-un document din 1695 nov. 6[5]. A fost refăcută tot din lemn, la 1701—1702, și construită din zid în anul 1757, cu ajutorul lui Mărgărit staroste, Nicolae cupeț și Dumitru cupeț[6]. (1757 iunie, data pisaniei.) A fost restaurată în anul 1860 și pictată de G. Tattarăscu, în 1866. A fost reparată din nou în 1906.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.* p. 209; *Dicț. Rom.*, I, p. 722; Iorga, *Inscripții*, I, p. 285—287; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 23; *Anuar 1909*, p. 23; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 58—59; Florescu, *Din vechiul București*, p. 44; *Arta feudală*, p. 221; *Inscripții București*.

[1] Arh. St. Buc. ms. 707, f. 81—v—82 și *Uricarul*, XVI, p. 39.

[2] Biserica este pomenită la 1742 iunie 25, cu prilejul unei danii (Acad. R.P.R., CLXXXI/7).

[3] Despre arderea și bombardarea bisericii vezi și Hurmuzaki, X, p. 124—125, o însemnare contemporană in *Rev. ist.*, IV, (1918), p. 155—156 și cronica lui Ion sin Dobre (ms. la Inst. de Istorie).

[4] Vezi socoteala banilor cheltuiți la refacerea bisericii, la Acad. R.P.R., ms. rom. nr. 3982.

* Numele bisericii și al străzii nu vine de la breasla oțetarilor — cum au crezut unii cercetători. O asemenea breaslă nu a existat. Acest nume i s-a dat datorită faptului că în împrejurimi se găseau oțetari (arbori). Mahalaua Oțetarului este amintită în documente la 1788 dec. 8, 1789 mai 20 etc. (Acad. R.P.R., CCV/220, CCV/221).

[5] Acad. R.P.R., XLV/95.

[6] Un document din 1785 iulie 30 arată că, înainte de răzmeriță, biserica fusese de lemn, fiind refăcută acum din zid de « mahalagii » (Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 374—375). Banul Mihai Cantacuzino o enumeră, însă, printre bisericile de zid (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

M-REA LUI PANĂ VISTIERUL, vezi Sf. Ecaterina

75. [M.] M-REA PANTELIMON
com. Pantelimon

Clădirile de la Pantelimon: biserica, casele şi spitalul au fost începute în timpul domniei lui Grigore Ghica voievod în 1735; zidirea a fost întreruptă de mutarea domnului în Moldova,

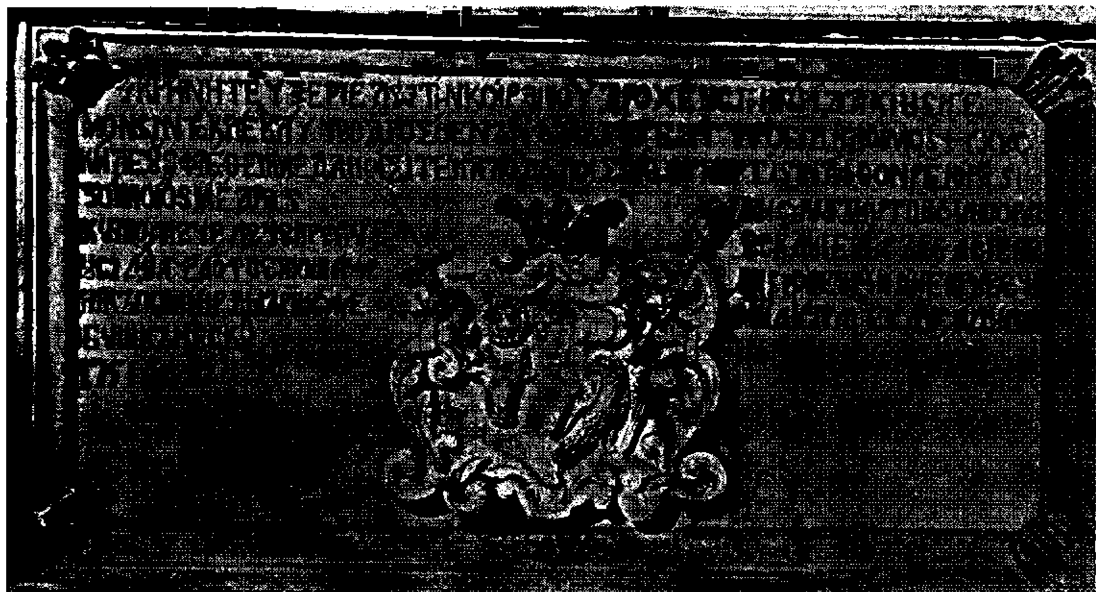

Fig. 99. — Pisania fîntînii din curtea m-rii Pantelimon — 1751.

fiind terminată în domnia a doua, la 1750 (data pisaniei) [1], ispravnic fiind Sandu Bucşenescu mare clucer de arie.

Fiind dărîmată de cutremurul din 1802, împreună cu clopotniţa, biserica a fost refăcută (din temelie, se afirmă într-un document din 1813 febr. 6 [2]). În acelaşi an, mănăstirea Pantelimon era trecută în rîndul mănăstirilor mari, domneşti, ale ţării [3]. Biserica a fost restaurată în 1897—1898 şi reparată după cutremurul din 1940; cu acest prilej, i s-a rezugrăvit pronaosul.

Biserica m-rii Pantelimon a fost construită pe plan dreptunghiular, altarul fiind o absidă poligonală în exterior.

Interiorul a fost refăcut; altarul este boltit cu o semicalotă iar restul bisericii are o boltă cilindrică. Naosul nu este despărţit de pronaos.

Pictura a fost şi ea refăcută în secolul al XIX-lea, ca şi tabloul ctitorilor din pronaos.

Biserica este precedată de un pridvor, susţinut de patru coloane cu frumoase capitele.

Exteriorul a fost şi el refăcut, iar chenarele de piatră ale ferestrelor nu sînt sculptate.

În interior sînt demne de remarcat: mormîntul ctitorului, format dintr-o lespede cu un postament înalt, decorat cu sculpturi « à jour », şi frumosul mausoleu funerar al lui Alexandru Ghica.

[1] Cf. şi D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 157.
[2] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 1012—1013; cf. şi catagrafia din 1810 în *Bis. ort. rom.*, 1914, p. 850, unde se arată că mănăstirea a fost surpată şi refăcută, ca şi un document din 1810 febr. 5, unde se spune că biserica « este căzută de tot, pînă la faţa pămîntului, şi are a să face de iznoavă, din temelie » (*Bis. ort. rom.*, 1938, p. 417).
[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15.

Biserica are un frumos portal la intrare, asemănător cu cele de la Foişor şi Mărcuţa, făcute în acelaşi timp, dar mai înalt decît acestea, împodobit cu bogate motive florale şi cu stemele celor două principate, o uşă de lemn frumos sculptată — avînd pe un canat stema Ţării Romîneşti iar pe celălalt pe a Moldovei — o catapeteasmă sculptată şi un tron domnesc, cu stema Ghiculeştilor.

În curtea fostei mănăstiri se găsea o cruce, ridicată în 1751 de Sandu Bucşenescu mare clucer, cu prilejul construirii spitalului şi bisericii, şi o fîntînă cu un chioşc, făcut de Grigore Ghica.

Musceleanu Gr., *M-rea Sf. Pantelimon* (*Cald. antic*, 1862, p. 35—38); Ms. A, 545, f. 261—261 v.; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 15—26; Găleşescu Al. G., *Eforia*, p. 165—310 <documente>, 629—654 şi 918; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 70—73; Idem, *Extrase dintr-o condică a mănăstirii Sf. Pantelimon* (*Studii şi doc.*, V, p. 473—507); *Anuar 1909*, p. 81; *Rev. ist.*, VI (1920), p. 269 <inscripţii>; Iorga N., *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*, I, p. 28; Idem, *Cea dintîi vizită domnească la monumentele istorice şi opera lui Matei vodă Ghica* (*BCMI*, XIX (1926), p. 144—146); Idem, *Domnii fanarioţi şi ctitoriile* (*BCMI*, XXII (1929), p. 90—91); Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 13—16; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 20; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 317; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 106, pl. DXLIX—DL); Filitti I. C., *Hrisov pentru Pantelimon de la Alexandru Scarlat Ghica voievod, 15 sept. 1767*, Buc., 1941, 6 p.; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 386—387; Iorga N., *Istoria romînilor*, VII, p. 166—167; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 190—191; *Inscripţii Bucureşti*.

76. PATRIARHIA*
Aleea Patriarhiei nr. 21

Clădirea bisericii şi a zidirilor din jur a fost începută de Constantin Şerban voievod (1654—1658), pe locul unei biserici mai vechi, de lemn, a lui Oprea iuzbaşa, ispravnici fiind Radu Dudescu logofăt şi Gheorghe şufarul din Tîrgovişte [1]. Constantin Şerban nu a reuşit să termine clădirea, care a fost isprăvită de urmaşul său Mihail Radu (1658—1659). După mărturia lui Paul de Alep, însoţitorul patriarhului Macarie în vizitele acestuia prin Ţara Romînească şi Moldova, biserica mitropoliei nu era încă gata la 1657 august 29. Deşi nezugrăvită, a fost sfinţită în timpul domniei lui Mihai Radu, de Macarie, patriarhul Antiohiei [2].

După cum arată mitropolitul Teodosie în testamentul său, biserica mitropoliei din Bucureşti — ca şi cea din Tîrgovişte — a avut de suferit în timpul domniei lui Mihai Radu, de pe urma « răutăţilor » cauzate de turci şi de tătari.

A fost zugrăvită în timpul domniei lui Radu Leon (1664—1668) [3], care hotărăşte ca aici să fie mitropolia ţării, « cum iaste şi ceia din Tîrgovişte » [4]. Bogat înzestrată de ctitori şi de domnii ţării, precum şi de diverşi boieri, mitropolia din Bucureşti a devenit una din cele mai mari proprietare de pămînt din ţară, avînd multe sate şi rumîni, vii şi prăvălii în Bucureşti, dispunînd şi de averea numeroaselor sale metoaşe din ţară.

În 1665, cu prilejul terminării bisericii, s-a săpat o pisanie, care exista încă la 1846, cînd a fost văzută de călătorul rus Uspenski.

Paul de Alep, care a asistat la sfinţirea mitropoliei, arată că aceasta era « măreaţă şi strălucită », semănînd pe dinăuntru cu cea de la Curtea de Argeş, cu deosebirea că era din cărămidă şi avea 12 stîlpi în tindă. Biserica avea patru cupole mari şi un pridvor mare şi era acoperită cu plumb, care cîntărea cca 40 000 de ocale [5].

* Vezi şi sala Obşteştii Adunări la p. 144—146.

[1] *Cronica ţării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 336.

[2] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 243—244.

[3] *Cronica ţării*, în *Mag. ist.*, IV, p. 368; cf. şi doc. din 1668 iunie 8 (Acad. R.P.R., LVIII/66).

[4] *Ibidem*. În secolele XVII—XVIII se spune mitropolie şi vechiului locaş din Tîrgovişte.

[5] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 207.

Unele reparații i s-au făcut în 1793 (data unei pisanii, azi în Muzeul Patriarhiei) și în 1799, cînd a fost învelită, tencuită pe dinafară și « înfrumusețată » în interior cu icoane, de mitropolitul Dositei (pisania din 1799 iulie 28) [1].

Acoperișul bisericii a fost luat de furtună în 1821.

A fost reparată de mitropolitul Grigore în 1834, cu care prilej a fost zugrăvită de Nicolae Teodorescu zugrav, a fost învelită cu plumb și pardosită [2]. Tîmpla a fost făcută de frații Preda,

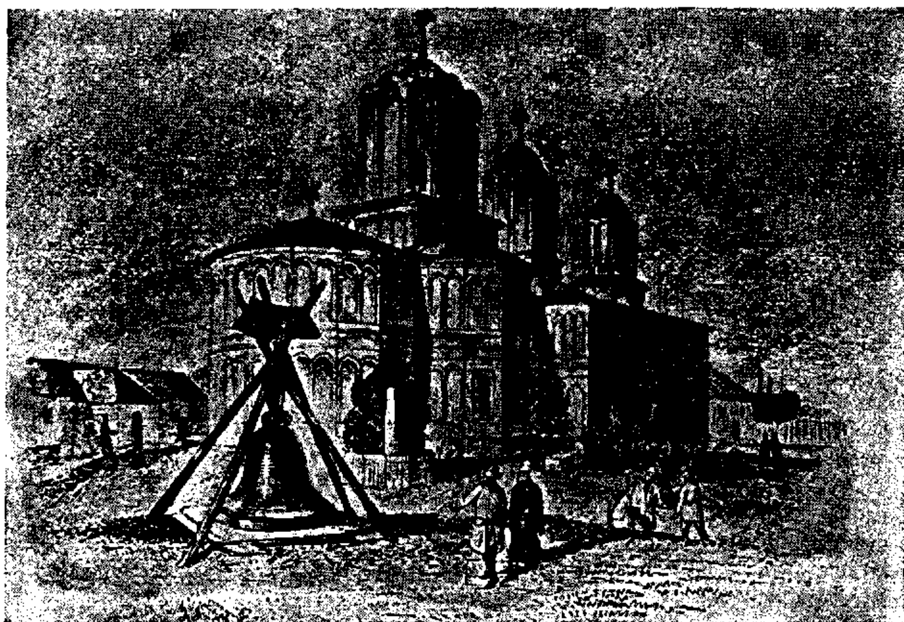

Fig. 100. — Biserica Mitropoliei la 1837. Gravură în lemn după desenul lui Raffet (din *Bucureștii vechi*).

Radu și Anton Crețulescu. Lucrările de înnoire a bisericii s-au terminat după moartea mitropolitului Grigore, la 1839 aprilie 1 (data unei pisanii, menționate și de călătorul Uspenski).

Cu ocazia acestor reparații din secolul al XIX-lea s-au adăugat trei pridvorașe mici pe stîlpi, în dreptul intrărilor în biserică, s-au lărgit și înălțat ferestrele, s-a refăcut cornișa și s-a înălțat pridvorul, care a fost închis cu geamlîc.

Fiind unul din cele mai frumoase monumente ale orașului, biserica mitropoliei a fost vizitată de aproape toți călătorii care au trecut prin București .

Ni s-au păstrat cîteva descrieri ale bisericii și clădirilor mitropoliei, făcute în timpul și după reparațiile din 1834—1839. Astfel, în 1836, Bellanger arată că biserica avea formă de cruce, era înconjurată de o mare curte închisă, în care se intra prin patru (?) porți principale, deasupra cărora erau zidite turnulețe din cărămidă. Mitropolia avea trei clopotnițe, care-i dădeau înfățișare de fortăreață [3], formele lor prezentînd un aspect original și plăcut. Cupolele și biserica erau acoperite cu tinichea vopsită în verde. Intrarea principală era precedată de un peristil (pridvor), împodobit pe dinăuntru și pe dinafară cu picturi, « ce nu ar putea fi atribuite nici lui Murillo, nici lui Rubens», cu subiecte luate din biblie. Naosul avea forma unui patrulater perfect, fiind tăiat în două părți

[1] Vezi și catagrafia din 1810 (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72).

[2] Acad. R.P.R., ms. 2528, f. 538 v.; ms. 324, f. 433.

[3] Nicolae Mavrogheni chiar transformase mitropolia, înconjurată cu ziduri, în fortăreață (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 467).

egale. Zidurile erau spoite în alb; altarul şi iconostasul erau aurite bogat, acoperite cu incrustaţiuni « curioase » şi încărcate cu tablouri, arabescuri şi stucaj[1].

În 1837, călătorul rus Demidov îi face o descriere în parte asemănătoare. El arată că mitropolia avea două porţi trainice, cu turnuri deasupra. Biserica avea trei turle, destul de elegante, tabla de pe acoperiş fiind vopsită în verde. Pereţii erau zugrăviţi cu o albeaţă strălucitoare. Şi Demidov remarcă peristilul de la intrare, foarte bogat în picturi. Biserica din tindă pînă la cafas era

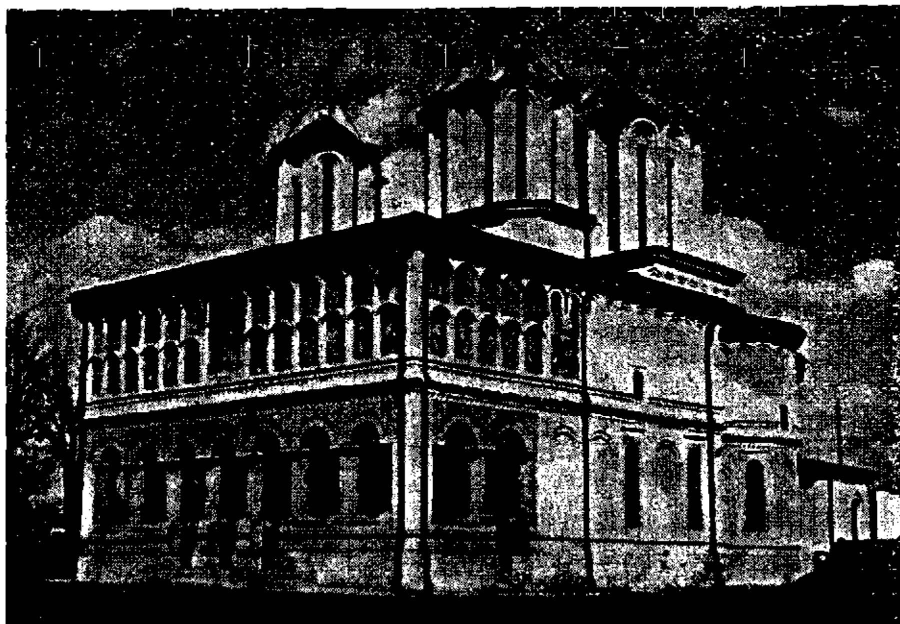

Fig. 101. — Biserica Patriarhiei (clişeu ICSOR).

strîmtă şi încărcată cu icoane poleite. Catapeteasma era împodobită cu ornamente de cel mai frumos efect. În biserică, lumina pătrundea cu greu, prin ferestrele strîmte şi lunguieţe[2].

În 1839, doi călători scoţieni găseau biserica mitropoliei « strălucită şi foarte arătoasă pe dinăuntru, poleită peste tot, cu picturi foarte bogate şi numeroase şi cu un candelabru mare, de argint ». După părerea acestora, pridvorul era « minunat », iar decoraţiile sale « pompoase »[3].

Peste doi ani, un alt călător, italian de această dată, Zanelli, considera că biserica avea o înfăţişare elegantă, cu trei turle frumoase şi o cupolă acoperită cu tablă verde. Pridvorul era elegant şi zugrăvit de curînd în frescă, dar picturile sale satisfăceau prea puţin privirea călătorului[4].

În sfîrşit, în 1846, un alt călător, Uspenski, o găseşte modestă, zugrăvită fără gust, cu zugrăveli făcute ca în bisericile din apus, cu care, după părerea sa, se potrivea şi la arhitectură. El remarcă însă frumoasele zugrăveli din pridvor[5].

Diverse alte reparaţii s-au mai făcut între 1850—1858[6], cînd i se adaugă cafasul pentru cor, şi, în 1886, cînd acest cafas a fost mutat mai înapoi şi cînd s-au suprimat doi din cei 12 stîlpi folo-

[1] Bellanger St., *Le Keroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, vol. II, Paris, 1846, p. 18—21.

[2] Demidov, *O călătorie în Principatele Romîne*, p. 33—34 şi *Voyage...*, p. 107.

[3] Al. Lapedatu. *Doi misionari scoţieni în Ţările Romîne acum 100 de ani (Analele Acad.*, Mem. Secţ. ist., s. III, t. XV (1934), p. 182—183).

[4] *Analele Dobrogei*, IV (1923), nr. 2, p. 157—159).

[5] Bezviconi, G., *Călători ruşi*, p. 367—369; vezi şi p. 217, descrierea din 1820.

[6] Despre reparaţiile şi clădirea de noi dependinţe între 1850—1858, la care s-au întrebuinţat 4 000 căruţe de nisip şi un milion de cărămizi, vezi numeroasele dosare de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2647/1850, 2047/1851, 2892/1853, 3717/1854, 4390, 4391 şi 4417/1856, 3867/1857, 2975, 2976, 2977, 2981, 2986, 3002, 3010, 3019, 3057, 3068, 3166, 3179 şi 3191/1858, 2528, 2572, 2751, 2586, 2589/1859, 495, 496, 501, 503/1860 etc. Cu prilejul acestor reparaţii s-a bătut şi o medalie comemorativă.

Fig. 102. — Stîlpul funerar al mitropolitului Teodosie.

siți la susținerea lui. Cu acest prilej, biserica a fost repictată de G. Tattarăscu. În 1904, stîlpii de piatră din pronaos au fost îmbrăcați cu decorațiuni de ștuc.

Între 1932—1935, biserica a fost restaurată de Comisia monumentelor istorice.

Biserica Patriarhiei este unul din monumentele de arhitectură cele mai reușite din secolul al XVII-lea. Inspirată, ca plan, după cea a episcopiei din Curtea de Argeș, pe care — după părerea arhitectului Gr. Ionescu — «o întrece prin înfățișare și calități arhitectonice », biserica are, în plus, un amplu și frumos pridvor deschis — creație a secolului — cu arcade largi ce reazemă pe coloane de cărămidă, foarte groase. Planului episcopiei — în formă de treflă cu pronaosul supralărgit — i s-a adăugat pridvorul boltit cu trei calote sferice pe pandantivi, sprijinite pe arcuri rezemate pe console. Pronaosul avea turla principală rezemată tot pe 12 coloane ca la Curtea de Argeș, cu singura deosebire că cele din colțurile dinspre răsărit erau angajate. În decursul modificărilor suferite, neesențiale, cele două coloane libere dinspre naos au fost înlăturate și arcadele care despărțeau naosul de pronaos au dispărut, fiind înlocuite cu un arc mare ce se descarcă pe cele două coloane angajate. Coloanele, rar canelate, sînt acoperite cu un ștuc ce imită marmura. Către latura vestică, pronaosul mai are două turle mai mici, ca la Curtea de Argeș, dar netorsionate.

Naosul este boltit după sistemul sîrbesc, numai că picioarele de reazem ale arcurilor sînt mai puțin evidente spre altar, iar arcurile mari ce susțin turla sînt duble.

O altă dispoziție constructivă, rar întîlnită, o găsim în altar, care este boltit cu o calotă sferică cu pandantivi rezemînd pe arcuri în consolă, ca la biserica Doamnei.

Exteriorul este tencuit şi decorat cu două registre de arcaturi semicirculare: largi şi obişnuit alăturate în registrul inferior, grupate cîte două, fără piciorul median, în cel superior. Registrele sînt separate de un brîu alcătuit din trei ciubuce răsucite din loc în loc în acelaşi sens, ca o funie (de influenţă moldovenească), prins între două şiruri de cărămizi dispuse în dinţi de fierăstrău, după moda muntenească.

Cornişa a fost refăcută cu un profil clasic, străin de expresia plastică generală. Deasupra pridvorului se găsesc două rînduri de arcaturi care, la restaurarea din 1932—1935, au fost pictate de D. Belizarie. Pictura murală interioară originară nu se mai păstrează.

Ferestrele au fost lărgite şi înălţate în secolul al XIX-lea, cînd li s-au pus şi ancadramentele de piatră sculptată în maniera specifică secolului al XVIII-lea.

Foarte frumoase sînt turlele, ale căror feţe poligonale, prevăzute cu ferestre lungi, sînt ornamentate cu cîte trei şiruri de firide retrase succesiv şi terminate în arcuri de cerc (ca la Snagov). Cornişele lor, cu trei rînduri de cărămizi dispuse zimţat, urmăresc arcurile firidelor iar acoperişul capătă astfel o linie foarte frumoasă ce îmbogăţeşte înfăţişarea elegantă a turlelor. Această rezolvare a turlelor — destul de rară la noi — este frecvent întîlnită la bisericile de la Muntele Athos.

Menţionăm că în interiorul bisericii mitropoliei se găsea un adevărat cimitir, unde erau îngropate circa o sută de persoane (domni şi rude ale lor, ierarhi şi boieri). Aceştia din urmă erau îngropaţi pe familii.

Într-un pomelnic al mitropoliei de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, ne-a rămas o foarte interesantă listă a mormintelor din biserică, în care se indică şi modul cum erau aşezate acestea.

După acest pomelnic, în biserică erau îngropaţi:

Domni: Constantin voievod, Bălaşa doamna, Şerban, Ilinca doamna, Radu voievod, Luchiana doamna, Porfira doamna, Constantin voievod, Scarlat voievod, Chira şi Casandra;

Arhierei: Teodosie, Mitrofan, Neofit, Antim, Metodie şi Filaret;

Boieri:

În dreapta, primul rînd de pietre:

1) *Corbenii* (Constantin, Mihai, Vintilă cu tot neamul etc.); 2) *Racoviţă-Ştirbeşti* (Dumitraşco, Eupraxia, Constantin, Ilie etc.); 3) *Băjeştii* (Ilinca, Constantin, Barbu, Gheorghe etc.); *Bujorenii* (probabil împreună cu Băjeştii): Manolache, Filodor, Ştefan, Radu etc.; 4) şi 5) *Brădăşanii* (Barbu, Alexandru şi tot neamul);

Al doilea rînd: Fiii lui Scarlat voievod (Grigoraşco, Grigoraşco, Ştefan şi Constantin);

Al treilea rînd (la mijloc): Neagu, nepotul lui Antonie Vodă din Popeşti:

Al patrulea rînd (spre icoane, lîngă stîlpul din mijloc): Maria domniţa, fata lui Dabija voievod, şi Iordache Ruset; Radu Iliaş voievod, domniţa Stanca, fiica lui Brîncoveanu (lîngă peretele dinspre sud, la fereastra din mijloc); Petru Depasta, doctor şi Petre Canela.

Al cincilea rînd (spre icoane): 1) Eufrosina doamna lui Scarlat voievod; 2) Smaranda, nora lui Neculachi paharnic.

În stînga, primul rînd de pietre:

1) *Creţuleştii* (Iordache, Safta, Nicolae, Maria etc.); 2) *Văcăreştii* (Ianache, Stanca; Constantin, Barbu, Ştefan cu tot neamul); 3) *Albeştii* (Ioniţă, Grigore, Şerban, Chiajna cu tot neamul); 4) *Bălăcenii* (Drăghici, Constantin, Barbu, Maria, Ioan cu tot neamul); 5) *Tufenii*; 6) *Gurghiu* (?) (Iordache, Arghira, cu tot neamul).

Al doilea rînd (lîngă fereastră), piatra Blejoiancăi; un mormînt mic (ilizibil); Badea Bălăceanu şi Sima (lîngă stîlpul din colţ); aga Leca;

Al treilea rînd (spre icoane): *Bălăşouia* (lîngă fereastre din mijloc, lîngă perete, spre miazănoapte): Constantin, Barbu, Bălaşa, Mihail, Gheorghe, Safta etc.); alt mormînt, fără piatră, în mijloc; lîngă stîlp *Matei Pădure* (Matei, Zoiţa, Iordache Pădure, Doichiţa cu tot neamul)[1].

[1] *Bis. ort. rom.* XIV (1890), p. 66—68.

Marea majoritate a acestor pietre de mormînt au fost întrebuinţate la reparaţiile făcute bisericii, astfel încît astăzi nu mai există decît cîteva dintre ele.

★

Frumoasa biserică ce ocupă centrul spaţioasei curţi a mitropoliei era înconjurată de jur-împrejur de clădiri: în stînga ei palatul mitropolitan, în dreapta localul în care se întrunea în deceniile patru şi cinci ale secolului trecut Obşteasca Adunare, în faţă paraclisul mitropolitan şi clopotniţa dinspre apus, iar în partea de răsărit clopotniţa făcută de Brîncoveanu. Toate aceste clădiri şi altele de mai puţină importanţă erau înconjurate de un puternic zid, pe care se ridicau cele două turnuri clopotniţă, pe unde se intra în curtea mitropoliei.

Palatul mitropolitan. Ridicat în prima sa formă odată cu biserica mitropoliei (1654—1658), a devenit palatul mitropoliţilor ţării după 1665. A fost terminat de mitropolitul Teodosie. Clădirile din secolul al XVII-lea nu se mai conservă în forma originară, la vechiul palat adăugîndu-se alte construcţii. Din vechiul palat nu se mai păstrează, probabil, decît pivniţa cea mare, lungă de 18 metri, deasupra căreia s-a clădit trapeza şi paraclisul.

Unele adaosuri s-au făcut în prima jumătate a secolului al XVIII-lea[1]. În timpul mitropolitului Nifon (1850—1875) s-a construit o aripă nouă a palatului şi galeria cu geamlîc. În 1882 s-a adăugat coridorul cu geamuri; în 1885, foişorul descoperit din dreptul paraclisului — din secolul al XVIII-lea — a fost închis cu geamuri, s-a făcut balconul spre grădină şi s-a adăugat un etaj la clădirea chiliilor; sala de recepţii a fost transformată în anul 1904; alte modificări şi adaosuri s-au făcut între 1932—1935, de arhitectul Simotta, şi în ultimii ani.

În acest palat al mitropoliţilor Ţării Romîneşti exista o foarte frumoasă bibliotecă, întemeiată pe la mijlocul secolului al XVIII-lea şi formată din cărţi greceşti, latineşti, franceze etc. precum şi din numeroase manuscrise[2]. Această bogată bibliotecă a fost remarcată de mulţi străini care au trecut prin oraşul nostru la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor[3].

Paraclisul. Se pare că primul paraclis al palatului mitropolitan a fost făcut odată cu acesta, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. A fost rezidit de Nicolae Mavrocordat în 1723[4] (data pisaniei în versuri, care nu aminteşte însă nimic de o altă construcţie anterioară).

Paraclisul — mic şi foarte bine proporţionat, construit pe un postament înalt — are un plan dreptunghiular. Iniţial a avut turlă (aceasta apare în acuarelea lui Szatmary din 1867), dar ea a fost dărîmată către sfîrşitul secolului al XIX-lea. Paraclisul nu are pronaos; naosul, de formă pătrată, este susţinut de patru arcuri pe console. Absida altarului este semicirculară, cu două prelungiri pentru proscomidie şi diaconicon.

Decoraţia exterioară este foarte interesantă; este formată din obişnuitele două registre, compuse dintr-un ciubuc rotunjit, încadrat de un altul alcătuit din bucăţi de cărămidă rotunjită, aşezate transversal, ce realizează un profil perlat.

[1] Dintr-o catagrafie din 1810, aflăm că locuinţa «exarhului» era alcătuită din patru odăi (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 8). Separat de aceasta, mai exista o pereche de case de zid cu un foişor (ibidem, f. 25), alte cinci odăi, făcute « de iznoavă » şi diverse alte clădiri, situate în curtea a doua a mitropoliei (un grajd, pătul, magazie, bivolărie etc.) (ibidem, f. 25, 72). Din aceeaşi catagrafie aflăm că se mai făcuseră « de iznoavă » şi alte trei încăperi în « curtea cea mare » în anul 1796 (probabil adaosuri la locuinţa mitropolitului (ibidem, f. 72).

[2] Despre această bibliotecă vezi G. Cardaş, *Biblioteci vechi romîneşti (Boabe de grîu,* I (1930), p. 611—616) şi Marta Anineanu, *Din istoria bibliografiei romîneşti. Catalogul sistematic din 1836 al bibliotecii mitropolie.* (*Studii şi cerc. de bibliologie*, I (1955), p. 113—128).

[3] Raicevich, *Osservazzioni*, p. 245; Clarke, *Travels in various countries*, VIII, p. 269; Laurençon, *op. cit.*, 33—34 etc., (ultimul vorbeşte de mărirea bibliotecii prin achiziţionarea, de către mitropolitul Ignatie, a cărţilor lui Sonnini).

[4] Cronicarul Radu Popescu (*Magazinul istoric*, IV, p. 127) arată că domnul a terminat paraclisul în al şaselea an de domnie.

Brîul este un tor situat mai aproape de cornişă (ca la toate bisericile din secolul al XVIII-lea). Soclul este compus dintr-o cărămidă concavă şi una convexă, aşezate pe muche una peste alta, iar cornişa are un profil asemănător cu al soclului.

Ferestrele, de formă dreptunghiulară, au chenare de piatră sculptată, sculpturi care împodobesc şi chenarul de piatră al uşii, frumos săpată în lemn, cu împletituri de flori şi frunze.

Fig. 103. — Paraclisul Patriarhiei şi foişorul de intrare.

Pictura paraclisului a fost retuşată în 1823—1840. Se păstrează chipurile familiei lui N. Mavrocordat, ctitorul paraclisului.

În paraclis se intră printr-un foişor, de formă pătrată, susţinut de coloane de piatră sculptate cu caneluri în spirală.

Clopotniţa. Vechea clopotniţă a mitropoliei se găsea la intrarea dinspre apus (lîngă paraclis). Clopotniţa dinspre răsărit a fost zidită de Constantin Brîncoveanu în 1698 (1698 sept. 20, data pisaniei), care a făcut o a doua intrare în curtea bisericii mitropoliei, apropiată de palatul său din actuala Piaţă a Unirii. Această clopotniţă a fost restaurată în 1942 şi 1958.

Tipografia Mitropoliei. În clădirile ce înconjurau biserica Mitropoliei se găsea — încă de la începutul secolului al XVIII-lea — o tipografie [1]. La mitropolie a fost transportată în 1747 şi tipografia de la mănăstirea Sf. Sava [2], iar în 1749 cea de la mănăstirea Colţea [3]. Această tipografie avea în secolul al XVIII-lea monopolul tiparului în Ţara Romînească, mitropolitul fiind şi cenzorul tuturor publicaţiilor din ţară [4]. În baza acestui drept de monopol şi

[1] Cf. Del Chiaro, *Revoluţiile Valahiei*, p. 26, care arată că tipografia « e instalată în m-rea Mitropoliei Valahiei şi posedă litere arabe, greceşti, romîneşti şi slave. Lucrătorii tipografi sînt valahi, instruiţi în această artă de meşteri, elevi ai însuşi mitropolitului Antim ».

[2] Ionaşcu I., *Doc. m-rii Colţea*, p. 142.

[3] Arh. St. Buc., Mitrop., DXIII/1.

Cele trei teascuri ale tipografiei aduse de la Colţea erau zidite « deasupra porţii, în foişor » (doc. din 1749, în *Bis. ort. rom.*, 1899, p. 129). Vezi şi catagrafia din 1810 (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 10—13 v).

[4] Urechia, *Istoria şcoalelor*, IV, p. 90.

La 1741 dec. 10, Mihai Racoviţă hotăra « să nu se tipărească nici o carte bisericească fără de ştirea şi blagoslovenia arhiereului locului, cum a fost vechiul obicei întru această ţară » (*Raze de lumină*, X (1938), p. 262 şi Arh. St. Buc., Diplomatice, nr. 17).

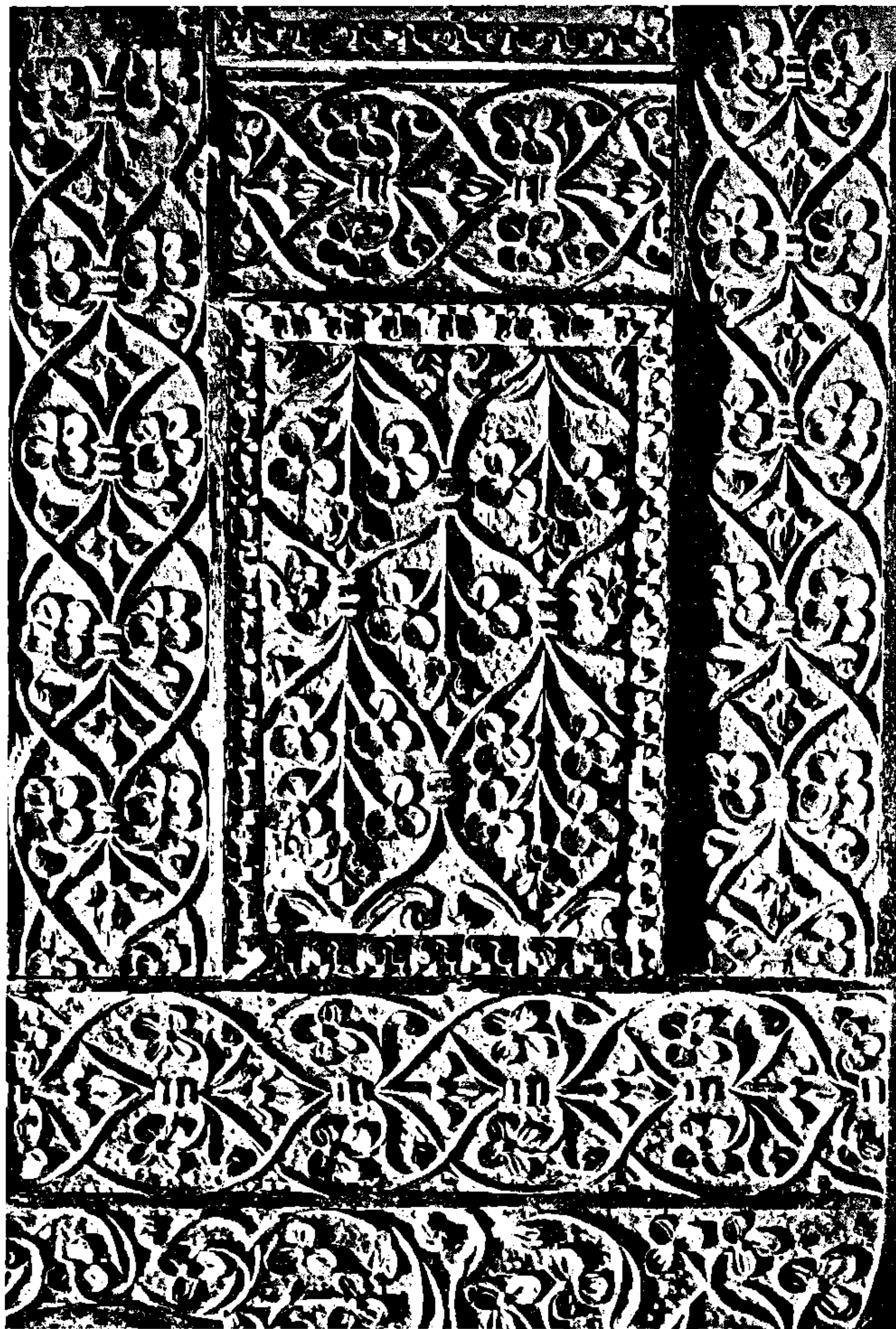

Fig. 104. — Paraclisul Patriarhiei. Detaliu de uşe sculptată (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

control al tiparului, cînd se deschide tipografia de la biserica Mavrogheni, mitropolitul protestează [1].

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului următor, tipografia mitropoliei avea şi o manufactură de hîrtie proprie [2]. Tipografia a fost completată la mijlocul secolului al XIX-lea [3], iar localul a fost reclădit în 1856 [4].

Berindei Dan, *Bucurescii (Rev. romînă*, I (1861), p. 346—348); Musceleanu Gr., *Mitropolia din Buc.* (*Cald. antic*, 1862, p. 34—35); Ms. 324, f. 437; Ms. 729, f. 17; Greceanu Şt., *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 288—289, nota; Iorga N., *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 394—395; Idem, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 200—201; <Enăceanu> Ghenadie, Craioveanu, *Din istoria bisericii romînilor. Mitropolia Ungro-Vlahiei*, Buc., 1886 (din *Bis. ort. rom.*); Dapontes C., *Ephemerides Daces*, t. II, Paris, 1881, apendice, p. LXXXV—LXXXVI <epitaful Pulcheriei şi al lui Toma Mavrocordat>; Erbiceanu C., *Două inscripţii monumentale conţinînd date istorice naţionale* (*Bis. ort. rom.*, XII (1888—1889), p. 565—566); Idem, *Sobornicul sau pomelnicul mitropoliei* (*Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 689—697, XIV (1890), p. 65—74); Timuş Gherasim, *Mitropolia din Bucureşti* (*Bis. ort. rom.*, XVII (1893—1894), p. 749—762, 844—848) <documente>; Legrand Emile, *Genealogie des Maurocordato*, Paris, 1900, p. 31—33 <pietrele de mormînt a Pulcheriei şi a lui Toma Mavrocordat>; Bilciurescu St., *Ghidul*, p. 121—122; Idem, *Mănăstirile*, p. 130—133; *Dicţ. rom.*, I, p. 720—721; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 7—14; Ionescu-Gion, p. 127, 133, 139—159, 175, 228; Pocitan V., *Mitropolia Bucurescilor* (*Consolatorul*, III (1900), nr. 5, p. 91—93); Greceanu Şt., *Genealogiile documentate*, I, p. 160, 372—373, 217, 218; vol. II, p. 405; *Buletinul fundaţiunii V. A. Urechia*, I (1901), p. 29 <inscripţia funerară a mitropolitului Teodosie>; Erbiceanu C., *Catagrafia averii mitropoliei din Bucureşti* (*Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 272—277) <listă de cărţi şi odoare din 1772>; Idem, *Averea mitropoliei din Bucureşti la* 1802 (*Bis. ort. rom.*, XXVI (1902), p. 397—400) <listă de cărţi şi odoare>; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 239—245; Ionescu M. G., *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, vol. I (1354—*1709*), Buc., 1906, p. 158—174, 195—199, passim; *Bul. Soc. num. rom.*, III (1905—1906), p. 20 <medalia reclădirii, 1858>; Gibescu G. I., *Istoricul mitropoliei Ungro-Vlahiei şi mitropoliei Ţării Munteneşti*, Buc. 1907, 143 p. + 18 pl. (vezi p. 24—52); Gibescu G. I., *Pomelnicul sf. Mitropolii, reînoit la* 1809 (*Amvonul*, X (1907), nr. 2, p. 41—42, nr. 3, p. 74—77, nr. 6, p. 175—177); Erbiceanu C., *O piatră mormîntală istorică* (*Bis. ort. rom.*, XXXII (1908), nr. 2, p. 288); Baltazar A., *Decoraţiunile de la paraclisul metropolitan din Buc.*, (BCMI. II (1909), p. 33—39); *BCMI*, II (1909), p. 143; Pocitan V., *Catedrala mitropolitană a Ungro-Vlahiei în* 1839, *cu prilejul sfinţirii sale* (*Amvonul*, XI (1913), nr. 3, p. 62—70); Zagoritz Al., *Mitropolia din Buc. în vederea unei restaurări* (*Conv. lit.*, XLVII (1913), p. 302—309); Traianescu I., *Mitropolia din Buc.* (*BCMI*, V (1912), p. 137—175), şi Buc., 1916; Iorga N., *C. Brîncoveanu*, Buc., 1914, p. 62, 70, 101 passim <paraclis, fotografii şi desene>; Iorga-Balş, *Histoire*, p. 192—195; Constantinescu-Iaşi, *Bizantinismul*, p. 81—82 <paraclisul>; ACMI 1915—1916, p. 33; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae Vodă Mavrocordat şi familiei sale în bisericile bucureştene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 424 <paraclisul>; Ştefănescu I. D., *La peinture*, p. 178; Tomescu C., *Mitropolitul Grigore al IV-lea al Ungro-Vlahiei*, Chişinău, 1927, p. 90—91 <reparaţia din 1834> şi p. 93; Negulescu G., *Mitropolitul Ştefan*, p. 46—48; Greceanu, *Bucureşti*, p. 168—172; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 65; Balş G., *Influence du plan serbe*; Idem, *Influences armeniennes*; Filitti, *Ctitori*, p. 25 <ctitorii din paraclis>; Iorga N., *Zece inscripţii de mormînt ale Mavrocordaţilor* (*Analele Acad.*, *Mem. Secţ. ist.*, s. III, t. XX, mem. 1); Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXV (1932), p. 35, 63—65 şi pl. CLXXXVI—CXCII); XXIX (1936), p. 8, 15, 29, 31, 34, 35, 36, 53—54 şi pl. XV—XXV <paraclisul>; *BCMI*, XXVI (1933), p. 98; Caselli D., *Patronii Bucureştilor* (*Gazt. municip.*, III (1934), p. 105) <despre zidirea şi sfinţirea mitropoliei>; Traianescu I., *Clopotniţa patriarhiei* (*Universul*, nr. 9, 1934, p. 2); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 39—40; Simonescu Dan, *Din activitatea tipografică a Bucureştilor (1678—1830)*, Buc., 1935, p. 9—12; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 5—6; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 27, 33, 34, 118, 288—294; *Bucureştii Vechi*, pl. XXI <desen de Raffet, la 1837>; Nicolaescu Stoica, *Descoperiri arheologice în biserica Patriarhiei*, Buc., 1935 (şi în *Dimineaţa*, nr. 10 419, 1935); *Bucureştii pitoresc* <clopotniţa, la 1914>; Caselli D., *Bis. Podgorenilor* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 234); Hagi Mosco Em., *Reînnoirea mitropoliei din Bucureşti. Vechi profanări*, Buc., 1936, 15 p.; Ştefănescu I. D., *Illustrations des Psaumes* (*Rev. ist. rom.*, V—VI (1935—1936), p. 172—176); Oprescu G., *Pictura romînească în sec. XIX*, p. 112; Ghika-Budeşti, *Artele minore bizantine şi romane* (*BCMI*, XXX (1937), p. 169, 173); Ionescu Gr. *Istoria*,

[1] Arh. St. Buc., Mitrop., DXVI/4, 5.

[2] Vezi doc. din 1796 ian. 16 (Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 202) şi 1820 mai 25 *ibidem*, XII, p. 104—109).

[3] N. Iorga, *Istoria bisericii*, II, p.250.

[4] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 4417/1856. Despre tipografia Mitropoliei vezi şi o catagrafie din 1810 de cărţile şi sculele tipografiei (*Bis. ort. rom.*, XXVII (1903), p. 1386—1388 şi XXVIII (1904), p. 4—5); vezi şi C. Erbiceanu, *Documente privitoare la istoria bisericească şi politică a romînilor* (*Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 126—138).

p. 152—157; Idem, *Ghidul*, p. 241—248, 248—252 <palatul>, 253—255 <paraclisul>; Iacobescu Al., *Sfinte mănăstiri și monumente istorice* (*Cele trei Crișuri*, XIX (1938), p. 61—62); Iorga N., *București*, p. 70, 74, 283; Costescu, *București*, p. 68; Ionașcu I., *În legătură cu clopotul cel mare de la Patriarhie* (*Doina*, III (1942), p. 1—8); Ghika-Budești *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XX, XXIV); ACMI, 1942—1943, p. 20, 32, 33, 38, 65, 74, 75; Ionescu Gr., *București*, p. 55—61, 116—119 <palatul și paraclisul> Idem; *Relatare*, p. 75—76, 121 <palatul>; Idem, *Arhitectura populară în R.P.R.*, Buc., 1957, p. 174—175 <foișorul palatului mitropolitan>: Șerbănescu N., *Scurt istoric al catedralei patriarhiei romîne* (*Bis. ort. rom.*, LXXVI (1958), nr. 9, p. 827—842); Metzulescu G. și Stelian, *Cîteva lămuriri în legătură cu ctitorul catedralei patriarhale* (*ibidem*, p. 843—860);

Iorga N., *Icoana romînească* (BCMI, XXVI (1933) p. 8); Idem, *Les arts mineurs*, I, fig. 15 și 16 <icoană>; II, fig. 30, 31 <tîmpla paraclisului>, 101 <epitaf>; Idem, *Vechea artă religioasă la romîni*, p. 12: *Argintăria medievală*, în vol. *Studii asupra tezaurului*, p. 80 și 85 <evanghelie>; Nicolescu Corina, *Broderiile*, (*ibidem*, p. 140) <văl de tîmplă>; *Noi identificări de meșteri argintari* (*Studii muzeale*, I (1957), p. 37 <candelă>; *Inscripții București*.

77. [M.] PIPERA*

A fost construită înainte de 1793 iulie 6 (data pisaniei), de călugării Ambrozie și Amfilohie. A fost reparată în anul 1884.

Este un edificiu de proporții foarte mici, ca multe alte bisericuțe de țară, ctitorite de oameni modești, cu posibilități materiale restrînse, pe planul tip al secolului: treflat, cu turlă pe naos și pridvor la intrare.

Are un naos redus, cu turla rezemată pe arcuri în console ce se prelungesc și pe pereții absidelor, pentru susținerea bolților acestora. Între naos și pronaos — din cauza dimensiunilor foarte mici ale bisericii — se află un singur arc rezemat pe două coloane angajate în cîte un masiv de zidărie, care se decroșează și în exterior, formînd niște contraforturi — dispoziție cu totul neobișnuită și care ar putea fi o adăugire ulterioară, cu ocazia unei refaceri. Pronaosul, pătrat, este boltit cu o calotă turtită, rezemată pe trompe alungite și puțin deformate, datorită arcurilor prost trasate.

Pridvorul, foarte mic, are trei arcade frontale și cîte una laterală. Această rezolvare, care constă în reducerea la scară a pridvorului ce i-a servit meșterului drept model, împrumută pridvorului un aspect miniatural, care nu este lipsit de pitoresc.

Decorul exterior este simplu, în tencuială, împărțit în două registre de un brîu lat. Registrul inferior prezintă o suprafață plană, fără firide sau arcaturi; cel superior, mai mic, are niște medalioane circulare, retrase cu o jumătate de cărămidă și tencuite.

Turla, refăcută, este octogonală și decorată cu firide retrase succesiv. Baza ei are o formă cu totul ciudată — evazată la partea superioară — datorită, desigur, imaginației lipsite de cunoștințe constructive a meșterului care a refăcut-o.

Se păstrează aproape în întregime pictura interioară.

Ms. A. 545, f. 253 v.; *Anuar 1909* p. 68; *Inscripții București*.

78. PITAR MOȘ (Popa Ivașcu)
str. Pitar Moș nr. 16

Prima biserică a fost din lemn și se numea Popa Ivașcu. Ea este pomenită cu acest nume de banul Mihai Cantacuzino[1], în planul din 1828 și în catagrafiile din 1810 și 1831. După părerea

* Numele de Pipera vine de la un fost proprietar al acestor locuri de pe la începutul secolului trecut, Piperea (după informația lui G. D. Florescu).

[1] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178. Este posibil ca această biserică să fie mai veche. Mahalaua popa Ivașco este amintită încă de la 1690 april 5 (Acad. R.P.R., XLV/73) ceea ce poate fi un indiciu că biserica exista încă de la acea dată.

lui G. Florescu, s-a dat numele de Pitar Moş mahalalei şi bisericii de la un sîrb bătrîn, numit Pedar, care avea grădini de zarzavat în această parte a oraşului. Acest sîrb a trăit peste 100 de ani şi a murit înainte de 1805[1]. Explicaţia dată de unii autori cu un Moş devenit pitar este fantezistă. Biserica este pomenită cu numele de Pitar Moş în 1818[2].

A fost construită din zid de Alex. Moruzi, la 1795 şi reparată în 1898 (pisania de la această dată). A fost restaurată în 1906. Biserica păstrează pictura originală numai pe tavanul pridvorului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 210; *Dicţ. Rom.*, I, p. 722—723; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 23—24; Baltazar A., *Decoraţiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureştene* (*Conv. lit.*, XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); *Anuar 1909*, p. 23; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 62—63; Caselli D., *Livedea Sacagioaicei din mahalaua popii Ivaşcu* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 213); *Inscripţii Bucureşti*.

79. [M.] M-REA PLUMBUITA* (mănăstirea de la Podul Colentinii)
str. Matei Basarab nr. 58

Construcţia mănăstirii a fost începută de Petru cel Tînăr[3] (1559—1568) şi continuată de urmaşii săi, Alexandru-Mircea şi Mihnea Turcitul. Documentul acestuia din urmă, din 1585 oct. 21, arată în mod clar că este vorba de ctitoria celor trei domni. Mihnea Turcitul a înzestrat mănăstirea cu sate, 15 prăvălii în Bucureşti, baia cea mare din Bucureşti etc.

I s-a spus mănăstirea Plumbuita datorită faptului că era acoperită cu plumb.

După cum se arată într-un document din 1614 nov. 18, mănăstirea Plumbuita arsese cînd se întîmplase ţării « răotate »[4] (probabil în anul 1595).

Lîngă această mănăstire a avut loc lupta din toamna anului 1632 între oştile lui Matei Basarab şi Radu Iliaş. În amintirea acestei lupte, Matei Basarab a refăcut biserica, adăugîndu-i pridvor şi zugrăvind-o; el a făcut aci şi nişte case domneşti, în dreapta intrării în curte. Mănăstirea era gata în 1647 april. 10.

Chiliile mănăstirii au fost acoperite cu şindrilă, iar parte din ele cu trestie, în timpul domniei lui Antonie vodă din Popeşti, folosindu-se munca rumînilor mănăstirii[5].

Biserica a fost dărîmată în parte de cutremurul din 1802, după care a fost refăcută de egumenul Dionisie din Ianina, fiind terminată în 1806 (data pisaniei). Clădirea nu a fost dărîmată însă complet de cutremur, cum se afirmă în pisanie. Dionisie a zidit o calotă pe naos în locul celei căzute, a refăcut partea de sus a turnului-clopotniţă de la intrare — pe baza construcţiei din secolul al XVII-lea — a desfiinţat arcadele care despărţeau naosul de pronaos, ca şi zidul dintre pridvor şi pronaos; în locul bolţilor care susţineau turlele, a făcut un tavan de scînduri şi a reparat pictura (un grafit din 1765 atestă vechimea picturii). Un document din 1813 sept. 28 arată că Dionisie a refăcut şi casele din jurul bisericii[6]. În acelaşi an, mănăstirea Plumbuita era trecută ptintre mănăstirile de categoria a III-a din ţară[7].

Cutremurul din 1838 ruinează din nou clădirile mănăstirii[8].

[1] *Studii şi doc.*, XV, p. 231.
[2] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.
* Vezi şi casele domneşti de la m-rea Plumbuita.
[3] Unii cercetători — urmîndu-l pe N. Iorga — au crezut că este vorba de o ctitorie a lui Radu Paisie. Documentul din 1585 oct. 21 arată însă că mănăstirea este zidită de Petru voievod (*DIR*, XVI/5, p. 212—213), iar lui Radu Paisie documentele îi spun Radu voievod. În afară de aceasta, cronica ţării nu aminteşte ca ctitorie a lui Radu Paisie decît m-rea Mislea.
[4] *DIR*, XVII/2, p. 334—335.
[5] Doc. din 1671 aug. 24 (Arh. St. Buc., m-rea Plumbuita, XVI/16).
[6] V. A. Urechia, Ist. rom., X, A, p. 212—213.
[7] *Ibidem*, p. 15.
[8] Vezi catagrafiile de starea şi averea mănăstirii, la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 6084/1838, 1498/1848, 3745/1857 şi 1077/1863 şi Acad. R.P.R., ms. rom. 725, f. 45, 53, 61 şi 73.

În 1848, aici au fost închişi o parte dintre revoluţionari [1].

În 1860 mănăstirea ajunsese într-o stare deplorabilă: zidul înconjurător — care dădea mănăstirii aspect de cetate — începuse să se prăbuşească, în casele egumeneşti — alcătuite din şapte camere şi o bucătărie — ploua [2], învelişul bisericii ameninţa să cadă etc. Dintr-o altă catagrafie a mănăstirii, din 1863 aprilie 16, rezultă că chiliile din stînga intrării erau « în cea mai mare ruină », iar sub ele se găsea un grajd [3]. Parte din acoperişul bisericii şi al caselor egumeneşti a fost luat de furtună la 1867 mai 5, acestea rămînînd descoperite.

În 1870 se cerea repararea sau închiderea bisericii, devenită biserică de mir. Reparaţiile urmau să se facă numai cu aprobarea arhitecţilor de la Departamentul Credinţei [3].

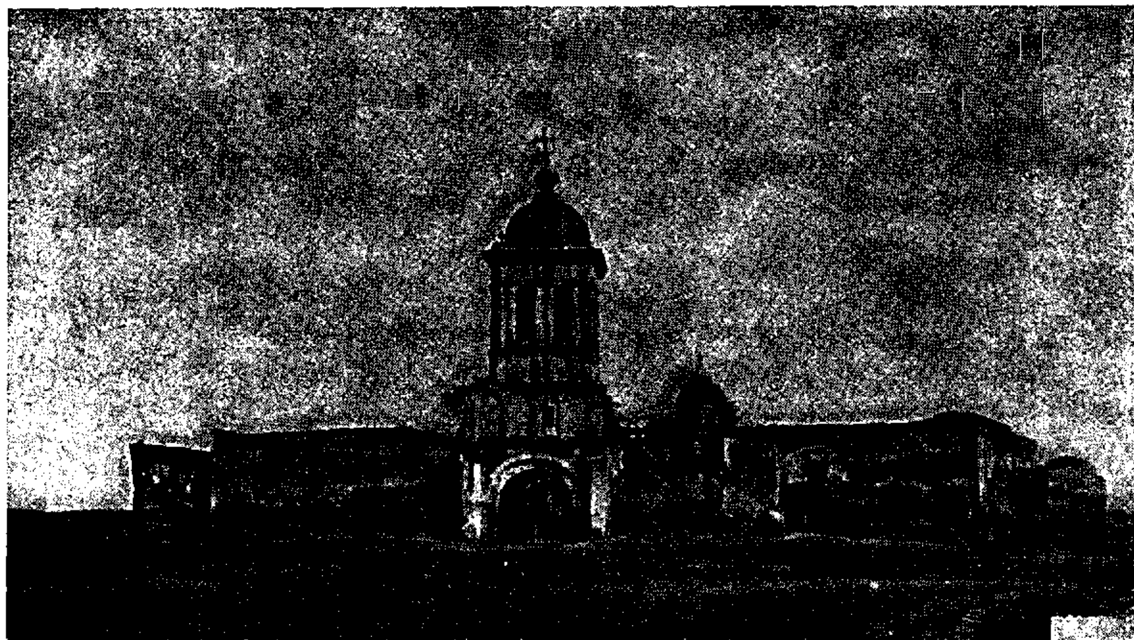

Fig.105. — M-rea Plumbuita. Turnul clopotniţă şi zidul înconjurător (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Biserica a fost restaurată între anii 1933—1940 de Comisia monumentelor istorice. În ultimi ani, a fost restaurată atît biserica, căreia i s-a refăcut şi pictura, cît şi clădirile mănăstirii.

Biserica a fost construită pe plan treflat cu absidele poligonale, avînd în faţă un pridvor deschis. După cum am arătat şi mai sus, în decursul refacerilor succesive, clădirea a suferit numeroase modificări: pridvorul a fost închis, zidul dintre pridvor şi pronaos a dispărut, la fel cel dintre pronaos şi naos etc. Ultima restaurare i-a redat o formă apropiată de cea originară: arcadele pridvorului au fost desfundate, zidul dintre pridvor şi pronaos a fost reclădit, la fel arcadele dintre pronaos şi naos, care reazemă pe pilaştri.

Atît planul cît şi elevaţia vădesc o tehnicitate foarte scăzută a meşterilor constructori, care a dus la forme urîte şi cu totul defectuoase. Altarul este atît de eronat trasat şi elevat, încît bolta este mai mult conică decît cilindrică. Naosul este şi el deformat, lucru care se reflectă în artificiile utilizate pentru rezemarea bolţii.

[1] Arh. St. Buc., m-rea Plumbuita, II/3 (doc. din 1848 oct. 28); vezi şi *Anul revoluţionar 1848*, V, p. 270, 280—281, 282—283, 298, 308—309 passim şi o însemnare din 1848 nov. 1, la V. Pocitan, *Notiţe istorice asupra bisericii Sf. Voievozi din Buc.*, Buc., 1904, p. 86—87.

[2] Acad. R.P.R., ms. rom. 725, f. 75 v.

[3] Arh. St. Buc., m-rea Plumbuita, XIII/11 şi 12, II/34 şi 37 etc.

Pentru diverse reparaţii efectuate în acest timp, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1193/1863, 3330/1876 etc.

Pronaosul, care înainte de restaurare nu era boltit, a fost refăcut şi boltit cu două calote mici cu pandantivi pe arcuri în consolă, despărţite de un arc median foarte gros. După acelaşi sistem a fost boltit şi pridvorul.

Decorul exterior este cel obişnuit: faţadele sînt împărţite în două registre cu panouri drepte, în cel inferior, şi cu panouri în arc de cerc, în cel superior. Panourile sînt mărginite de ciubuce duble, iar brîul este încadrat de cîte un rînd de zimţi.

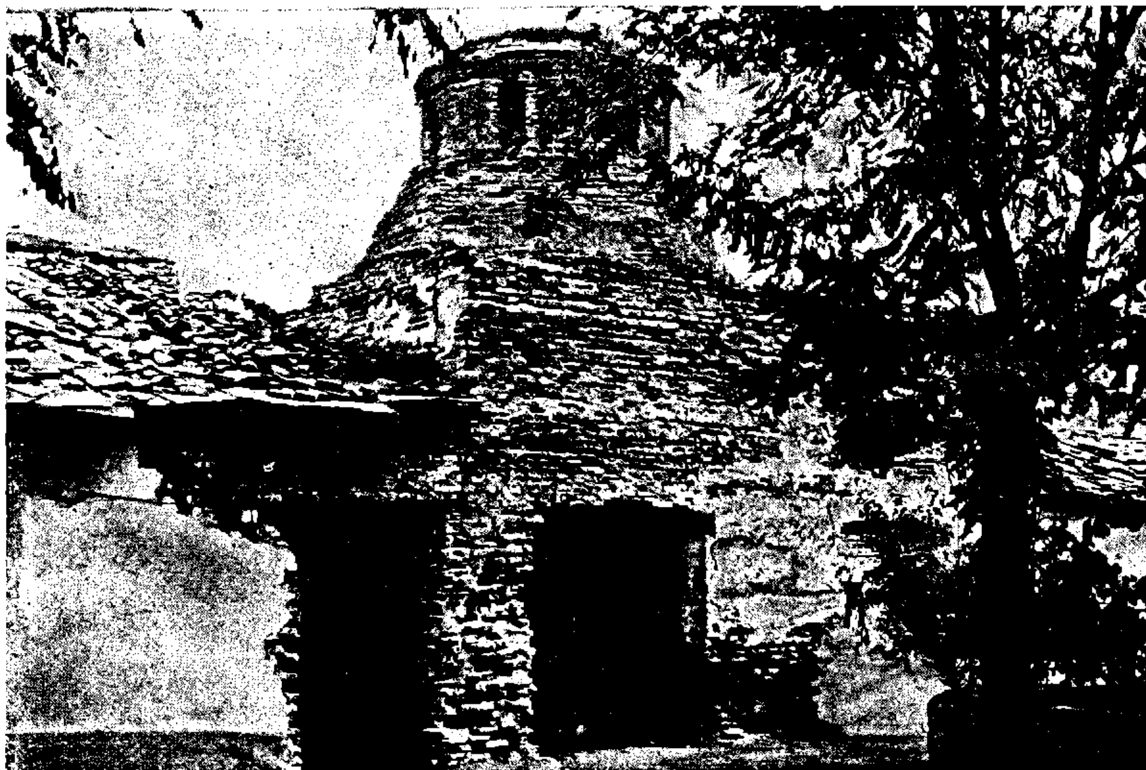

Fig. 106. — M-rea Plumbuita. Ruinele chiliilor (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Ferestrele au chenare de piatră sculptată, de influenţă moldovenească (cu baghete întretăiate şi rozetă).

Portalul de la intrare a fost mutat în traveia centrală a pridvorului. El este sculptat ca şi ferestrele, după moda moldovenească, cu baghete întretăiate.

În interior, în naos şi absidele laterale, se păstrează bine pictura originală, de o factură foarte naivă. În rest, pictura este nouă, datînd de la ultima restaurare. Pe peretele din fund al pronaosului sînt zugrăviţi ctitorii: în dreapta Matei Basarab şi doamna Elina, iar în stînga Al. Ipsilanti şi doamna Ecaterina. Portretele lor au fost însă refăcute.

Biserica era înconjurată de clădiri, care formau un patrulater destul de mare (70—80—50 m), apărat de un zid foarte puternic. Intrarea în curte se face pe sub un turn-clopotniţă, asemănător cu cel de la Radu vodă, dar care a fost refăcut.

Clădirile din jurul bisericii au fost în întregime rezidite. Doar casele domneşti din dreapta intrării, refăcute pe vechile fundaţii, mai păstrează unele elemente din vechea construcţie din secolul al XVII-lea (pivniţa, colonada). Ruine ale chiliilor şi bucătăriei au fost văzute de arhitectul Ghika-Budeşti, care le-a descris.

Musceleanu Gr., *M-rea Plumbuita* (*Cald. antic.*, 1862, p. 104—105); Stratilat G., *Notițe istorice* (*Bis. ort. rom.*, VIII (1884), p. 700); Bilciurescu St., *Mănăstirile*, p. 244; *M-rea Colentina* (*Teologul*, II (1898), nr. 12, 13 și 15); Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 33—37; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 81—83; *Anuar 1909*, p. 81—82; Constantinescu-Iași, *Bizantinismul*, p. 45; Iorga N., *Un act privitor la m-rea Plumbuita* (BCMI, XXIV (1931), p. 189); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 56—57, pl. CXV—CXXVI); Brătulescu V., *Ilfov*, p. 17—20; Nicolau Margareta, *M-rea Plumbuita* (*Dimineața*, XXIX (1933), nr. 9557, p. 10); Idem, *Muzeul m-rii Plumbuita* (Idem, nr. 9875, p. 5); Popescu-Lumină, *București*, p. 205—207, 317—318; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19; Nicolaescu St., *M-rea Xiropotamul din Sf. Munte Athos și metohul său Plumbuita din București*, Buc., 1935 (din *București*, nr. 1, 1935, p. 95—106); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 137, 380; Idem, *Ghidul*, p. 371—378; Iorga N., *București*, p. 36, 39 <vedere>, 41 <foto> 43 <fereastră> 45, 48 <ușe>; Sachelarescu I., preot, *Din istoria Bucureștilor, Plumbuita*, Buc., 1940, 224 p. (recenzia lui V. Brătulescu, BCMI, XXXIII (1940), p. 94); Mușețeanu I., *Recenzie-studiu asupra lucrării Plumbuita de I. Sachelarescu*, Buc., 1940, 32 p.; Nicolaescu St., *Sfînta m-re Plumbuita de la Podul Colintinii din Buc.* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 423) <documente>; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 135—139; *ACMI*, 1942—1943, p. 27, 38, 67, 69, 72; Bezviconi, *Călători ruși*, p. 375—376 <istoric>; Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 214; *Arta feudală*, p. 201; Ionescu Gr., *București*, p. 50—54, 115 <foto ruinele casei domnești>, 117; Idem, *Relatare*, p. 75, 121; *Inscripții București*.

PODUL DE PĂMÎNT, vezi Cuibul cu barză

80. POPA CHIȚU (Popa Petre)
str. Popa Chițu nr. 5

Prima biserică, cunoscută sub numele de Popa Petre, a fost zidită în secolul al XVIII-lea. Ea este pomenită cu acest nume de banul Mihail Cantacuzino[1] și la începutul secolului al XIX-lea[2]. În catagrafia din 1831 i se spune biserica Sf. Spiridon din mahalaua Popa Petre, iar în planul din 1852 este trecută cu numele de Popa Petre.

Lîngă această biserică — avariată de cutremurul din 1802 și ale cărei ziduri ruinate s-au păstrat și după aceea, pînă la sfîrșitul secolului — s-a zidit o alta, în anul 1813, de către fostul protopop Grigore, Mușat preotul, Frusina și Ana preoteasa, de breasla cavafilor și alții. Această biserică avea o turlă și era învelită cu șindrilă.

A fost avariată de cutremurul din 1838, cînd zidurile au crăpat « de la pămînt pînă sus la streașină »; bolțile nu au avut însă « nici o supărare ». În raportul arhitectului orașului, se arăta că biserica poate fi reparată « cu oarecare meremet de zidărie și fierărie »[3]. A fost reparată după acest cutremur și în anul 1879, renovată și repictată în 1935.

Dicț. Rom., I, p. 723; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 143—144; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 302; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 25—26; *Anuar 1909*, p. 23; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 46; *Inscripții București*

POPA COSMA, vezi sf. Nicolae-Tabacu

POPA DARVAȘ, vezi Biserica Albă, Calea Victoriei

POPA DIMA, vezi Icoanei

POPA FIEREA, vezi Cu sfinți

POPA IVAȘCU, vezi Pitar Moș

[1] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178; la 1754 sept. 1 mahalaua era numită tot Popa Petre (Acad. R.P.R., CXXXV/137), ceea ce dovedește că biserica era mai veche.

[2] În catagrafiile din 1810 și 1831, în planul orașului din 1828 și în 1830 (E. și I. Vîrtosu, *Începuturi edilitare*, p. 28).

[3] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130.

81. POPA NAN
str. Popa Nan nr. 47 A

Prima biserică a fost ridicată în anul 1719 (data pisaniei), de Ruse, Ecaterina, Manole şi alţii. De la această veche biserică sau de la vreun slujitor al ei şi-a luat numele de Popa Nan mahalaua, pomenită astfel la 1752 aug. 6 [1]. Biserica de zid a fost construită probabil în 1764—1765 [2] (data unei pisanii sparte), de către Dumitrache grămăticul, Dudu zlătarul, care a fost şi ispravnic la zidirea locaşului, Stan căpitan şi alţii. A fost reparată în 1886. În 1909 biserica veche era în ruină. Actuala biserică a fost clădită în 1910—1918.

Ms. A. 545, f. 209 v.; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 335; *Anuar 1909*, p. 30; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 104; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 68; *Inscripţii Bucureşti.*

POPA PETRE, vezi Popa Chiţu

POPA RADU, vezi Manea Brutaru

82. POPA RUSU
str. Popa Rusu

A fost construită din lemn, la sfîrşitul secolului al XVII-lea sau la începutul secolului al XVIII-lea, cu hramul sf. Paraschiva [3]. Este pomenită la 1718 iulie 5 [4], 1776, aug. 10, 1796 şi în 1810. De acest lăcaş aminteşte şi pisania noii biserici, zidită de Manolache vătaf de harabagii, înainte de 1813 mart. 17 (data pisaniei). Biserica a fost reparată în 1867 şi în 1890. În anul 1909 era în ruină şi se găsea îngropată sub nivelul străzii. A fost restaurată în anii 1915, cînd i s-au înălţat ferestrele, s-a reînnoit catapeteasma şi pictura, şi în 1926—1928; a mai fost reparată în anul 1942, după cutremurul din 1940.

Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 289; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 20; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 57—58; *Anuar 1909*, p. 23; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1021; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 43—44; *Inscripţii Bucureşti.*

83. POPA SOARE
str. Dr. Burghelea nr. 7

A fost zidită în anul 1744 [5] de jupan Iane (Boldescu), negustorul din Buzău (1744 sept. 15, data pisaniei). Mahalaua se numea Popa Soare înainte de zidirea bisericii. Probabil în această

[1] *Studii şi doc.*, V, p. 498.
[2] Banul M. Cantacuzino o trece, totuşi, în rîndul bisericilor de lemn (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).
[3] Catagrafia din 1801 april. 12 aminteşte ca ctitor al bisericii pe chir Bănică bogasierul (Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 34—35).
[4] La această dată este amintită mahalaua Popa Rusu, unde exista probabil o biserică cu acest nume (Acad. R.P.R., XII/191).
[5] Biserica Popa Soare este pomenită de două ori ca biserică de zid de banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).

mahala va fi fost înainte de 1744 o altă biserică de lemn, de la al cărui slujitor vine numele mahalalei. Biserica a fost pardosită în anul 1791, de jupîneasa Călina, Toma Braşoveanu şi alţii. Deteriorată de cutremurul din 1838 [1], a fost reparată după aceea. În anul 1902 i s-a adăugat pridvorul din faţă, iar în anul 1924 i s-a făcut o nouă turlă, în locul celei vechi. Alte reparaţii au fost făcute sub îndrumarea Comisiei monumentelor istorice, după cutremurul din 1940. Biserica păstrează liniile arhitecturale din secolul al XVIII-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 210; Ms. A. 545, f. 195 v.; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 331—333; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 51; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 94—99; *Anuar 1909*, p. 30; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 66; Ionaşcu I., *Un fost metoh al Pantelimonului. Schitul Grăjdana-Buzău*, Buzău, 1936, p. XXV, nota 3; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 126; *Inscripţii Bucureşti*.

84. POPA TATU (Fîntîna Boului *)
str. Al. Popov, nr. 51

Prima biserică, de lemn, a fost clădită la sfîrşitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea. Aceasta exista încă la 1770, cînd este trecută în planul oraşului, şi la 1774, fiind pomenită de banul Mihai Cantacuzino [2], alături de biserica de zid, ridicată de el, după anul 1760 [3]. Aceasta exista la 1781 mai 26 [4]. A fost refăcută între anii 1870 şi 1879 mai 11. La sfîrşitul secolului, după cum se arată într-un raport, biserica avea ziduri groase, dar crăpate, iar pictura era foarte veche şj afumată. A fost apoi reparată în 1892, cînd i s-a înnoit pictura, în 1897 şi 1907 şi după cutremurul din 1940.

Ms. 5142, f. 203—204; *Bis. ort. rom.*, 1892, p. 467 şi 1898, p. 584; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 188; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 289—290; Pocitan V., *Notiţe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din Bucureşti*, p. 96—97; *Anuar 1909*, p. 23—24; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 66; Castelli D., *Bis. Popa Tatu şi mahalaua «Fîntîna Boului»* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 200); Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 24; Florescu D. G., *Ctitoriile Cantacuzineşti din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 321); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 126; *Inscripţii Bucureşti*.

85. [M.] POPEŞTI-LEORDENI **

A fost zidită de Mihail Mano mare vornic, înainte de sept. 1808 (data pisaniei), fiind zugrăvită în anii următori; o însemnare la proscomidie din 1810 mai 8 aminteşte numele lui Mincu zugrav, care a pictat probabil biserica; portretele ctitorilor au fost făcute de Nicolae polcovnic zugrav, fiind gata la 1825 oct. 23 (inscripţie). Lîngă biserică se aflau casele familiei Mano, al căror paraclis a fost. A fost reparată în 1905 şi după anul 1935, cînd se găsea într-o stare precară.

[1] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 73.

* Mahalaua Fîntîna Boului (unde se adăpau boii) este destul de veche. Ea este pomenită în documente la 1728 febr. 1, 1730 sept. 28 etc. (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XIII/4 şi 6). Strada care trecea pe lîngă această fîntînă ieşind în Podul Mogoşoaei se numea str. Fîntînii şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea; cu numele de Fîntîna Boului este trecută biserica şi în planul oraşului din 1852.

[2] Tunusli, *Istoria Ţării Rom.*, p. 178.

[3] Cf. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 197.

[4] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/4.

** Vezi şi fosta casă Mano la p. 71—72.

Biserica este un edificiu mare, specific arhitecturii noastre tîrzii, construit pe un plan treflat foarte larg, ceea ce face ca proporțiile arcurilor naosului să pară mai greoaie, deși biserica este destul de înaltă.

Boltirea este realizată în sistemul mai evoluat al secolului al XVIII-lea, cu arcurile de reazem și bolțile (bolta cilindrică terminată cu o semicalotă de la altar și cea a pronaosului) sprijinite pe console continui, ca un brîu, ceea ce face ca întreaga parte superioară să pară construită în « porte à faux ».

Planul își are originea în planul tip Cozia, caracterizat prin forma treflată, cu o turlă pe naos și avînd pronaosul boltit cilindric. Turla naosului, prăbușită în decursul anilor, nu a mai fost reconstruită, fiind înlocuită în 1935 cu o cupolă turtită de beton.

Pranaosul, boltit cilindric, nu este despărțit de naos. Existența sau inexistența unui zid despărțitor ar putea fi dovedită, probabil, printr-o cercetare mai amănunțită, într-un studiu de specialitate.

Biserica are un pridvor la fel de înalt ca și restul clădirii, pe care a fost adăugată o turlă. Pridvorul are arcade mici în plin cintru, rezemate pe pilaștri masivi, de formă pătrată cu colțurile teșite. În pridvor se conservă vechea pictură de la începutul secolului al XIX-lea. Se păstrează de asemenea portalul de piatră, sculptată în maniera secolului al XVIII-lea, avînd stema celor două principate.

Exteriorul este tratat în neoclasicul adesea întîlnit în secolul al XIX-lea, prezentînd un registru unic, a cărui suprafață este divizată în cîteva cîmpuri, prin pilaștri angajați în zidărie, foarte înalți.

Incinta bisericii este mărginită de un zid foarte puternic, de aceeași vechime și factură cu cel al fostei curți boierești alăturate, înalt de peste 2 m și întărit la interior cu contraforturi.

Ms. A, 545, f. 850; Mano C-tin, *Documente privitoare la familia Mano*, Buc., 1907, p. 420—423 <pisania, picturi>, 424—425 <foto case>; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 55—56; *Anuar 1909*, p. 78; Popescu-Lumină, *București*, p. 209; Golescu Maria, *Un portretist de la începutul secolului XIX. Zugravul Nicolae polcovnic.* (*Arta și tehnica grafică*, caietul III (1938), p. 36); Romalo Nadejda, *Leurdeni* (*BCMI*, XXXVIII (1945), p. 54—63); *Inscripții București*.

86. [M.] POPEȘTI-ROMÎNI (Vintilă Vodă)
com. Popești Leordeni

A fost zidită de Hrizea mare vistier și jupîneasa lui Maria. Începută la 1672—1673, a fost terminată în 1676 sept. 25 (data pisaniei). A fost restaurată și pictată în 1889.

Cu toată vechimea sa, biserica nu a suferit, probabil, avarii grave, restaurarea neintervenind — în afară de decorul interior și exterior — decît la partea superioară, dincolo de cheile arcurilor și bolților, lucru ce se poate dovedi analizînd structura zidăriei de-a lungul scării ascunse din pronaos.

Este construită pe plan dreptunghiular, cu o absidă către răsărit (pentru altar), cu o turlă pe naos și o clopotniță pe pronaos.

Zidurile sînt foarte groase, conform tehnicii constructive a timpului. În colțul de nord-vest al planului, în grosimea pereților, se găsește scara ascunsă ce duce în clopotniță. Astăzi, clopotnița nu mai este utilizată ca atare, clopotul fiind mutat în curtea bisericii, ca măsură de protecție a monumentului.

La restaurare, turla de pe naos nu a mai fost refăcută, rămînînd numai baza, pe care s-a rezemat, direct, acoperișul.

În interior, naosul a fost boltit cu o calotă sferică pe doi tamburi suprapuşi (probabil rămăşiţe din vechea turlă), ce reazămă pe pandantivi şi arcuri, ale căror picioare prezintă o uşoară tetragere, înscriindu-se astfel pe linia ce marchează începutul timid al rezemării pe console. Pronaosul este boltit tot cu o calotă, rezemată pe arcuri ce coboară pe pilaştrii din colţuri.

Clopotniţa a fost refăcută din lemn, dar ea nu reazămă — cum ar fi fost normal — direct pe vechea bază, păstrată în întregime. Datorită faptului că vechea turlă nu se prăbuşise, probabil, complet, meşterii care au lucrat la restaurare au păstrat porţiunea sănătoasă din ea, cam tot atît de înaltă cît baza, şi abia deasupra au construit noua turlă de lemn. În felul acesta, la exterior turla pare că reazămă pe două baze suprapuse; una pătrată — vechea bază — cealaltă octogonală — partea inferioară a turlei vechi.

Se pare că şi absida altarului a suferit modificarea boltirii, întrucît bolta cilindrică şi semicalota reazămă pe o consolă continuă, ca la bisericile mai noi din sec. al XVIII-lea (Ienei, Creţulescu etc.).

Între naos şi pronaos zidul despărţitor originar a fost spart de trei arcade rezemate pe coloane simple, din cărămidă, foarte groase, din care cele două marginale sînt eronat angajate în zid. Piedestale comune — tot din cărămidă şi avînd aceeaşi grosime ca zidul arcadelor şi coloanele — le unesc, două cîte două, ca un parapet. Atît forma arcadelor, în uşoară ogivă, neobişnuită la acea dată, cît şi identitatea ca grosime şi material întrebuinţat, a celor trei elemente — arcadă, coloană, piedestal — pledează pentru ipoteza executării ulterioare a acestei dispoziţii de plan.

Exteriorul este refăcut, respectîndu-se sistemul de decoraţie caracteristic secolului; iar interiorul a fost repictat în 1889, în stilul şcolii lui Tattarăscu.

Ionaşcu I., *Mărturii relative la cronicarul Radu Popescu* (*Rev. ist. rom.*, XV (1945), p. 17–35); *Inscripţii Bucureşti.*

87. PRECUPEŢII NOI
str. General Broşteanu nr. 12

După pisania tîrzie, din 1878 ian. 15, prima biserică a fost de lemn, fiind construită în anul 1713 de Constantin Milinescu precupeţ. În 1814[1] vechea biserică — probabil avariată de cutremur — a fost dărîmată, clădindu-se o alta de zid, alături de locul acesteia, de către Bîrcă măcelarul şi alţii. Noua ctitorie este menţionată în 1830 april. 9[2]. În 1865, biserica a fost mărită şi zugrăvită, făcîndu-i-se tîmplă nouă. Fiind ruinată în 1877, a fost reparată radical în anul următor.

Lapedatu, *Catagrafia*, p. 24; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 59–60; *Anuar 1909*, p. 23; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 56; *Inscripţii Bucureşti.*

88. PRECUPEŢII VECHI
str. Toamnei nr. 92.

Mahalaua Precupeţi exista încă din secolul al XVII-lea, fiind amintită la 1669 ian. 13[3]. Construirea bisericii a fost începută de popa Gheorghe călugărul şi enoriaşi şi terminată

[1] Data diferă de cea din catagrafie, care înseamnă la 1810 o biserică de zid. Aceasta arată fie că vechea biserică a fost de zid, fie că cea nouă s-a clădit înainte de anul 1810.

[2] E. şi I. Vîrtosu, *Începuturi edilitare*, p. 28.

[3] Acad. R.P.R., ms. 405, f. 23 v.–24.

de Năstase Simneanu mojicu (?) soţia sa, Mihalcea, şi alţii, fiind gata la 1773 aug. 15 (data pisaniei) [1]. Cutremurul din 1838 avariază grav clădirea. Arhitectul oraşului arăta, la 1838 ian. 26, că biserica nu se mai poate repara şi cerea dărîmarea ei [2]. A fost reparată în 1845, 1888, 1909 şi 1943.

Ms. A. 545, f. 91; *Dicţ. Rom.*, I, p. 723; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 106—107; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 302—303; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 24; *Anuar 1909*, p. 23; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 47; *Inscripţii Bucureşti*.

BISERICA PRÎŞCOVEANULUI, vezi Sf. Ioan-Piaţă

BISERICA PROTOPOPULUI, vezi Sf. Nicolae-Jigniţă

BISERICA PUŞCĂRIEI, vezi Sf. Anton

89. [M.] RADU VODĂ * (Sfînta Troiţă)
str. Radu Vodă

Construirea mănăstirii a început în timpul domniei lui Alexandru Mircea voievod [3], în anul 1568 (după o inscripţie menţionată de preotul Musceleanu) [4], fiind terminată în aceea a fiului său, Mihnea Turcitul. Abundenţa documentelor referitoare la această mănăstire ne ajută să lămurim împrejurările şi data zidirii sale.

Pe locul unde s-a construit mănăstirea se pare că fusese — încă de la începutul secolului al XVI-lea, sau poate chiar mai devreme — o altă biserică, deoarece, într-un document din 1616 decembrie 31, se arată că Alexandru Mircea « a înnoit şi a zidit mănăstirea » [5], iar Mihnea Turcitul spune, la 1586 dec. 17, că mănăstirea a fost zidită, împodobită şi dreasă de el şi de tatăl său [6].

Mănăstirea cu hramul sf. Troiţă a fost zidită de Alexandru-Mircea (Oaie Seacă) pentru a fi mitropolia noii capitale; într-un document din 1577 iunie 15 — primul document care pomeneşte de mănăstire — domnul arată că « am socotit cu rîvnă din tinereţea domniei mele şi am zidit această sfîntă şi dumnezeiască mitropolie, cu toată osîrdia » [7]. Alexandru-Mircea nu a terminat zidirea mănăstirii, care este continuată de fiul său Mihnea Turcitul; acesta afirma la 1586 dec. 17, că mănăstirea este zidită de el şi de tatăl său [8], iar într-un alt document, din 1614 dec. 31, se arată că Mihnea Turcitul «a săvîrşit şi a împlinit şi a zugrăvit şi a înfrumuseţat şi a isprăvit de tot » mănăstirea. [9] Cheltuielile efectuate cu construirea mănăstirii au fost foarte mari, astfel încît domnul a vîndut pe timp de un an vama de sare de la ocnele Telega şi Ghitioara, cu care bani a făcut chiliile din jurul bisericii [10].

[1] Banul M. Cantacuzino o aminteşte între bisericile de piatră (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).
[2] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130.
* Vezi şi casele domneşti de la Radu Vodă la p. 45.
[3] Cf. şi *Cronica ţării* (*Mag. istoric*, IV, p. 275) şi *Istoriile*, p. 71.
[4] După părerea autorilor rapoartelor de săpături efectuate în regiunea mănăstirii, în vara anului 1953, construcţia mănăstirii ar fi început în 1574, deoarece călătorul francez Lescalopier nu o aminteşte. Acesta nu pomeneşte însă decît o biserică luterană şi una grecească, ambele de lemn, deşi în oraş existau la acea dată şi alte biserici.
[5] *DIR*, XVII/3, p. 77—80.
[6] *Idem*, XVI/5, p. 270.
[7] *Idem*, XVI/4, p. 281—282. Tot mitropolie îi spun m-rii Radu vodă şi alte patru documente dintre 1580 mai 7 (*idem*, XVI/4, p. 470) şi 1587 iulie 24 (*ibidem*, p. 320); un alt document, din 1613 febr. 10 (*idem*, XVII/2, p. 151) îi spune « mare lavră, în loc de mitropolie ».
[8] *Idem*, XVI/5, p. 270.
[9] *Idem*, XVII/3, p. 79.
[10] Doc. din 1586 dec. 15 (*idem*, XVI/5, p. 268—269), 1586 dec. 17 (*ibidem*, p. 270).

Mănăstirea era probabil gata la 1585, cînd italianul Franco Sivori o descrie ca fiind foarte frumoasă şi aşezată pe un loc înălţat [1].

Ctitorii au înzestrat-o cu foarte multe averi: sate, bălţi, prăvălii, vamă de sare etc., averi care vor creşte neîncetat, prin danii, cumpărări şi abuzuri, şi care vor face din mănăstirea sfînta Troiţă una din mănăstirile cele mai bogate ale ţării [2].

Mihnea Turcitul îi poartă o grijă deosebită, acordînd, între 1577 şi 1583, nu mai puţin de 10 hrisoave, pentru înzestrarea ei.

Mănăstirea sf. Troiţă, în forma sa iniţială, nu a durat decît 20 de ani. În 1595, cînd — cu toată vitejia armatei condusă de Mihai Viteazul — ţara a fost cotropită de turcii conduşi de Sinan paşa, acesta fortifică înălţimea pe care se găsea mănăstirea cu cinci sau şapte bastioane din pămînt şi trunchiuri de stejar, cuprinzînd în fortificaţii şi zidul cimitirului mănăstirii, pe care l-a întărit de asemenea cu palisade [3]. Săpăturile din vara anului 1953 au dat la iveală resturi ale acestor întărituri, făcute în toamna anului 1595.

La revenirea armatei muntene cu ajutor ardelean, în cursul retragerii turcilor, Sinan paşa a hotărît să ardă Bucureştii, după cum o mărturiseşte el însuşi [4]. Cu acest prilej, mănăstirea sf. Troiţă a fost aruncată în aer, în octombrie 1595; acest fapt este confirmat de un document din 1646 sept. 25, care arată că, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, « stricat-au turcii mănăstirea din temelie, de o au fost aprins cu iarbă de puşcă » [5]. Un alt document, din 1614 febr. 23, povesteşte pe larg cum a fost distrusă mănăstirea: turcii « au stricat şi au surpat mai sus zisa mănăstire a domniei mele, însă mai ales a ars de foc din cuiburile de sus pînă în temelia de jos şi toate părţile de prin prejur, trapeză şi toate chiliile » [6], iar un altul din 1616 dec. 31 confirmă că aceasta s-a surpat « pînă la temelie » [7].

Văzînd mănăstirea « sfărîmată şi surpată », Mihai Viteazul a mutat călugării la ctitoria zidită de el, dorind să refacă mănăstirea sf. Troiţă « precum a fost făcută mai înainte vreme »; el însă « n-a apucat » să o facă [8], datorită împrejurărilor zbuciumatei sale domnii.

Mănăstirea a stat pustie pînă în 1613, cînd Radu Mihnea începe rezidirea ei « pe vechile temelii, pe care fusese » [9], « cum a fost înainte vreme » [10], sau « după prima clădire, cum a fost clădită de Alexandru voievod » [11]. Clădirea bisericii era gata în toamna anului 1614 (data unei pisanii) — cînd a fost sfinţită în prezenţa patriarhului Chiril Lucaris; după sfinţire, a fost închinată mănăstirii Ivir de la muntele Athos [12].

Cronica ţării arată că Radu Mihnea, în prima sa domnie, a curăţat locul de dărîmături, în a doua a spart zidurile rămase şi a făcut altă mănăstire mai mare [13], afirmaţie care contrazice documentele citate.

Biserica a fost refăcută după planul trilobat de tipul mănăstirii Curtea de Argeş, cu pronaosul lărgit, avînd patru turle, una pe naos, alta pe centrul pronaosului şi alte două, mai mici, pe colţurile pronaosului.

În afară de chilii pentru călugări, domnul a construit aici şi clădiri în care au fost găzduiţi solii, şi care uneori au folosit drept reşedinţă domnească *.

Biserica a fost zugrăvită de Alexandru Cuconul, în 1624—1625 (data pisaniei).

[1] Pascu Ştefan, *Petru Cercel şi Ţara Romînească...*, p. 169.

[2] În 1813 era trecută prima între m-rile mari ale ţării (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 14); D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165, o menţionează prima după mitropolie între mănăstirile domneşti.

[3] Hurmuzaki, s. II/1, p. 360—364, Veress, IV, p. 297—301; cf. şi N. Costin care spune că a fost întărită « cu şanţuri şi cu băşti » (M. Kogălniceanu, *Cronice*, I, p. 484).

[4] Hurmuzaki, III/1, p. 493.

[5] Şt. Grecianu, *Genealogiile documentate*, II, p. 391.

[6] *DIR*, XVII/2, p. 254—255.

[7] *Idem*, XVII/3, p. 79.

Distrugerea mănăstirii de către turci este confirmată şi de alte documente dintre 1616 dec. 31 (*ibidem*, p. 77) şi 1625 iunie 16 (*idem*, XVII/4, p. 528).

[8] *DIR*, XVII/2, p. 254—255.

[9] *Ibidem*, p. 351—352 (Cartea patriarhului Chiril de Alexandria, din 1614).

[10] *Ibidem*, p. 354—355 (doc. din 1615 ian. 15); cf. şi doc. din 1625 iunie 26 (*idem*, XVII/4, p. 528).

[11] *Idem*, XVII/3, p. 243 (doc. din 1618 sept. 10).

[12] *DIR*, XVII/2, p. 352.

[13] *Istoriile*, p. 71, 107.

* Vezi mai sus p. 45.

De la numele lui Radu Mihnea, al doilea ctitor al ei, începînd din secolul al XVII-lea, mănăstirea sf. Troiţă se va numi şi Radu vodă.

Un polon din solia condusă de Krasinski, care a fost găzduit în această mănăstire la 1636, arată că biserica era foarte frumoasă, mărturisind că nu a văzut alta mai frumoasă ca

Fig. 107. — M-rea Radu vodă şi biserica Bucur la 1882 (colecţia Stampe a Acad. R.P.R.).

aceasta. El afirmă că mormintele lui Radu Mihnea şi al soţiei sale se aflau într-o capelă, lîngă mănăstire, afirmaţie neconfirmată de alte mărturii [1].

Peste 20 de ani, Paul de Alep îi face o descriere mai amănunţită, arătînd că era zidită pe un loc înalt, înconjurat de un rîu şi de o apă stătătoare, putîndu-se ajunge la ea trecînd peste un pod de lemn. Clădirea mănăstirii i se pare măreaţă şi foarte plăcută; biserica, mare şi spaţioasă, dar totuşi zveltă, era bogat ornamentată şi acoperită în întregime cu picturi. În partea de sud a bisericii, se aflau mormintele ctitorilor, cu bolţi de marmură albă, împodobite cu văluri ţesute cu fir, avînd forma unei cupole care se rezema pe patru stîlpi de fier [2] (probabil din această pricină polonul din solia lui Krasinski afirma că mormintele se găseau într-o capelă).

În anul 1658, mănăstirea este din nou fortificată de Mihnea al III-lea, care locuia în încăperile mănăstirii [3].

Unele reparaţii s-au făcut probabil mănăstirii la începutul secolului al XVIII-lea, cînd biserica a fost zugrăvită la 1714 şi i s-a adăugat pridvorul din faţă.

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, după informaţia dată de F. Sulzer, mănăstirea se găsea într-o stare « deplorabilă » [4].

[1] P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 30.
[2] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 208.
[3] *Ibidem*, p. 234.
[4] M. Popescu, *Bucureştii descrişi de Sulzer* (*Buc. vechi*, I—V (1930—1934), p. 38) şi Oniciu Graţiana, *op. cit.*, p. 11.

În timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782), se fac alte reparații mănăstirii, care nu se terminaseră încă la 1790—1791 [1]. Acest domnitor a clădit aici și niște case [2], care la 1891 se aflau în ruină.

Fig. 108. — Clopotnița m-rii Radu vodă.

Clopotnița mănăstirii, zidită de Radu Mihnea, era crăpată la 1793, cînd se dă poruncă să se repare sau să se dărîme [3]. Cutremurul din 1802 dărîmă « frumoasa clopotniță » [4], care a fost rezidită în 1804 (pisania în limba greacă din 1804 august 20), pe temeliile vechi.

[1] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 202.
[2] *Ibidem* I, p. 119.
Fiind înconjurată cu clădiri, banul M. Cantacuzino o numește mănăstire cu hanuri (Tunusli, *op. cit.*, p. 178); Dionisie Fotino, (*Ist. Daciei*, III, p. 166) o trece în rîndul mănăstirilor mari domnești.
[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 414.
[4] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

Cutremurul din 1838 produce unele stricăciuni mănăstirii: tinda bisericii a fost crăpată, turnurile cele mari au crăpat de asemenea, trebuind să fie dărîmate, clădirile mănăstirii au fost avariate, iar zidul cel mare care înconjura clădirile s-a dărîmat în parte [1]. În anul 1841, unele din clădirile mănăstirii, care erau dărăpănate, au fost reparate pentru instalarea Seminarului Central [2].

La 1859—1863 mănăstirea suferă noi reparaţii şi modificări: se reface biserica, făcîndu-i-se un nou pridvor, şi se pictează de C. Lecea şi Mişu Popp, care refac şi chipurile ctitorilor [3]. Cu prilejul acestor lucrări, s-a distrus şi inscripţia de pe frontispiciul bisericii.

Clădirile mănăstirii ajunseseră într-o stare precară [4]. La 1875 mai 24, architectul Ministerului Instrucţiunii Publice arată că chiliile mănăstirii aveau încă zidurile destul de tari şi că nu ameninţau să se dărîme; ele trebuiau însă reparate. În loc să dea dispoziţii de reparare, Titu Maiorescu — pe atunci ministru al instrucţiunii publice — a hotărît să se dărîme clădirile cu etaj, rămînînd numai parte din chiliile fără etaj. Pe locul clădirilor dărîmate s-a zidit, în 1893, clădirea fostului Internat Teologic (astăzi şcoală medie).

Astfel, din vechea mănăstire Radu vodă nu au rămas decît zidurile clădirilor dinspre vest şi baza turnului clopotniţă.

Turnul clopotniţă. Mai interesant chiar decît biserica, datorită faptului că este mai bine conservat, turnul se înalţă la marginea vechii incinte a mănăstirii, din ale cărei ziduri înconjurătoare făcea parte. Urme din aceste ziduri se păstrează pe latura de vest.

Turnul este o prizmă cu bază pătrată, tratată cu trei registre suprapuse, dintre care cel din mijloc este mai scund. Pereţii sînt foarte groşi (la parter au 2 m) şi se subţiază în înălţime, prin retragere la interior. Registrul inferior are două nivele; la partea de jos se află bolta intrării iar la etaj o cameră acoperită cu o cupolă. Accesul se face printr-o scară în spirală, situată în turnul rotund, alipit clopotniţei pe latura de est. În registrul mijlociu se afla camera ceasurilor şi scara care duce pe planşeul ultimului registru, unde este camera clopotelor. Coloraţia şi punerea în operă diferită a cărămizilor zidurilor arată că cele două tronsoane superioare sînt mai noi, fiind reclădite — cum s-a arătat — în urma cutremurului din 1802.

Bezviconi G., *Călători ruşi*, p. 373—374 <istoric, descriere, 1846>; Isambert, *Itinéraire d'Orient*, I p. 349; Dapontes C., *Ephemerides Daces*, II, p. 20, n. 2 <despre inscripţia veche distrusă la 1859; cf. *Rev. ist.*, III (1917), p. 22>; Pelimon Al., *Bukur. Istoria fundării Bucureştilor*, Buc., 1858, p. 209—210; *Rev. rom.*, I (1861), p. 331—332; Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 27—29, 89; Musceleanu Gr., *M-rea Radu vodă*, (*Cald. antic*, 1862, p. 111—118 şi 1875, p. 71—74); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 71—74; Ulyse de Marsillac, *De Pesth à Bucarest*, Buc., 1869, p. 127—129; *Romînia*, Iaşi, nr. 28 din 21 aprilie 1884 <pisania, reprodusă şi în *Uricarul*, XIV, p. 29—30>; Pappasoglu D., *Bucureşti*, p. 6; *Monumente*, p. 147—149; ms. A. 545, f. 221 v.; ms. 729, f. 6; Bilciurescu Şt., *Mănăstirile*, p. 137—139; Idem, *Ghidul*, p. 126; *Dicţ. Rom.*, I, p. 723; Ionescu-Gion, *M-rea Radu vodă* (*Lit. şi artă rom.*, II (1897—1899), p. 438; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 40, 42, 47, 49, 50, 166, 231, 252, 565—567, 582; Dumitrescu M., *M-rea Radu vodă* (*Consolatorul*, II (1899), nr. 5 şi 7); Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 68—72; *Buletinul fundaţiei Urechia*, I (1901), p. 30 <inscripţie>; Iorga N.

[1] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XIV/11 şi ms. 272, f. 40—45.

Pentru stricăciunile cauzate de cutremur vezi şi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 596/1838, f. 50 v., 57—57 v.

[2] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XVIII/1.

Pentru situaţia mănăstirii în această vreme, vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2512/1853, 2887, 2888 şi 2889/1853 şi 1101/1863.

[3] Dintr-o catagrafie din 1863 dec. 17, rezultă că biserica fusese reclădită « pe fundamentele cele vechi ». Pictura interioară nu fusese încă terminată la această dată (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1101/1863, f. 1).

Despre lucrările şi reparaţiile făcute în această perioadă şi starea clădirilor, vezi *ibidem*, dos. 3748/1857, 3011/1858, 1142/1862, 1200/1863, 3319/1876, 205/1897, 132/1898 etc.

[4] După cum se arată într-o catagrafie din 1853 mai 10, în curtea mănăstirii Radu vodă se găseau următoarele încăperi: patru camere pe o pivniţă, două camere alături de acestea, cu o tindă, o « boltă », o odaie mare, o bucătărie şi cinci odăiţe. Apartamentul egumenului era alcătuit din trei camere aşezate pe o pivniţă (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2512/1853, f. 6—6 v.).

La 1863 dec. 17, clădirile din curtea mănăstirii erau altfel grupate şi numite: « sala domnească » era locuită de regimentul 7, care o şi reparase; « apartamentul » dinspre răsărit ca şi cel dinspre sud (care avea etaj) şi « apartamentul » egumenului erau toate în « proastă stare » (idem, dos. 1101/1863, f. 6—6 v.).

Inscripții, f. I, p. 245—254 și f. II, p. 357; Idem, *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, I, p. 13, 16—17, 20—21, 22; II, p. 35; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 35; *BCMI*, I (1908), p. 91, 176, 189 <aquarelă de Szatmary>; *Inscripție pe un clopot* (Miron Costin, III (1915), p. 45); *Rev. ist.*, VI (1920), p. 272; Greceanu O. N., *București*, p. 166—168; Constantinescu-Iași P., *Bizantinismul*, p. 45; Florescu Gh., *Vechi proprietăți*, p. 8 și 9; Iorga N., *Piatra de mormînt a lui Alexandru Mircea* (BCMI, XXII (1929), p. 161; Săndulescu-Verna C., *Biserica Radu vodă din București*, Buc., 1930, 26 p. + 3 pl. (din *Raze de lumină*, 1930; recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XVI (1930), p. 123—124); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 11—12, 36, 65, pl. CCIII—CCV; XXIX (1936), p. 11, 28, 34, pl. DLXXXI—DLXXXII și DCXLII); Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110; Idem, *Monumentele istorice romînești și Daponte* (*Ibidem*, p. 157); Elefterescu Em., *Biserica Radu vodă* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 314); Filitti, *Ctitori*, p. 21—23; Caselli D., *Bucureștii pe vremea lui Sinan pașa* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 180; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 80; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 6—8; Popescu-Lumină, *București*, p. 277—280; *Bucureștii vechi*, pl. XXX <acuarelă, la 1856>, XXXVII <desen, la 1860>, XL <gravură, la 1882>; Iorga N., *Guide historique*, p. 72 ; Nicolaescu St., *Documente cu privire la istoricul m-rii Radu vodă din Buc.* (*București*, 1936, nr. 1—2, p. 129—132 și 1937, nr. 1—2, p. 183—209); Idem, *Istoricul m-rii sf. Treime (Radu vodă) din Buc.* (*Idem*, 1937, nr. 1—2, p. 115—128 și 210—216) <cu lista egumenilor>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 282—292, 122 <ușa>; Oprescu G., *Pictura romînească în sec. XIX*, p. 107; Nicolaescu St., *Istoricul m-rii sf. Treime (Radu vodă) din Buc.*, Buc., 1939, 50 p.; Idem, *Istoricul m-rii sf. Treime (Radu vodă)* (*Gazt. municip.*, VIII (1939), nr. 386 și 387); Ploieșteanu V., *Bis. Bucur din Capitală*, Buc., 1939, p. 23; Iorga N., *București*, p. 38, 40, 42, 47 <pietre de mormînt>, 62 <clopotnița>, 63; Vîrtosu Emil, *Condici de documente cu miniaturi ale m-rilor Radu vodă și Cotroceni* (*Arta și tehnica grafică*, sept.-dec. 1939, p. 47—56); Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XVI <planul>); Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 210; *București, Săpături* 1953, p. 132—173; *Arta feudală*, p. 201; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 72; Idem, *București*, p. 35—38; Năsturel P. S., *Asupra stemelor unite ale Moldovei și Țării Romînești la începutul veacului al XVII-lea* (*Studii și cerc. de numismatică*, II (1958), p. 374) <piatra de mormînt a lui Radu Mihnea>; *Bucureștii de odinioară*, p. 51—53, 59; *Inscripții București*.

Iorga N., *O cădelniță de la m-rea Radu vodă din București* (BCMI, XX (1927), p. 112; *Catalog expoziție*, p. 26 <anafornință>; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 52 <ușe>.

90. M. RĂZVAN

str. Biserica Răzvan nr. 3

Biserica a fost atribuită, fără nici o dovadă, lui Ștefan Răzvan, voievodul Moldovei. Credem că acesta nu putea clădi o biserică în București, într-o domnie scurtă, plină de alte preocupări.

Prima biserică a fost construită, probabil, de un căpitan Răzvan, pomenit în documente în timpul domniei lui Matei Basarab, între 1635 iulie 24 [1] și 1647 iunie 15 [2]. Către acest prim ctitor ne îndreaptă și pomelnicele bisericii, care încep cu numele său.

Este posibil ca biserica să fi fost reclădită de acesta pe ruinele uneia mai vechi, deoarece în jurul bisericii s-au descoperit — în cursul ultimelor săpături arheologice — morminte din secolul al XVI-lea.

A fost refăcută la începutul secolului al XVIII-lea, după 1705, de Bîrcă Cojescu fost mare logofăt [3], Vlădaia, mama sa, și Enache Văcărescu.

Biserica a avut în jurul său clădiri [4]. Din această pricină, în secolul al XVIII-lea i se spune mănăstire. Banul M. Cantacuzino, ca și D. Fotino, o trec în rîndul mănăstirilor fără han [5]; tot

[1] *Studii și doc.*, IV, p. CLXXIX.

[2] Arh. St. Buc., ep. Argeș, XXII/12—14; vezi și Acad. R.P.R., CLX/191 și CLX/102.

[3] Bîrcă Cojescu a reclădit biserica înainte de a ajunge mare logofăt. În 1713 era clucer (Acad. R.P.R., CXLIV/196 și 197).

[4] Fapt confirmat și de săpăturile efectuate în vara anului 1958, pe terenul din Calea Moșilor nr. 53, situat în imediata apropiere a bisericii. Cu ocazia acestor săpături, a fost dată la iveală o pivniță de formă dreptunghiulară, avînd dimensiunile de 14 × 7,50 m, care a fost acoperită cu o boltă semicilindrică. Această pivniță a fost construită în secolul al XVII-lea (ea confirmă deci existența bisericii în acest secol) și a fost reparată radical în secolul al XVIII-lea.

După informațiile date de preotul bisericii, în curte, între biserică și casa parohială, s-ar găsi de asemenea urme de construcții acoperite de pămînt. Și casa parohială a bisericii este destul de veche (despre aceasta, vezi mai sus, p. 82—83.).

[5] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178; D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165; ultimul precizează că m-rea era dintre cele de categoria a II-a din București. În 1813, m-rea Răzvan era printre cele de categoria a III-a din țară (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 17).

mănăstire i se spune şi în scutirile de dări de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, din care aflăm că biserica era proprietara unor prăvălii în Bucureşti [1].

Fiind arsă în anul 1847, biserica a fost reparată în anii următori, cînd a fost pictată de C. Lecca şi Mişu Popp şi cînd a dispărut şi vechea inscripţie [2].

Biserica Răzvan este unul din puţinele monumente bucureştene de acest fel care are plan dreptunghiular.

Altarul este semicircular în interior şi poligonal în exterior iar proscomidia şi diaconiconul sînt situate în grosimea zidului. Altarul este separat de naos printr-un arc dublou pe console iar naosul de pronaos printr-un alt arc dublou, puternic, ce coboară pînă la pardoseală. Atît naosul cît şi pronaosul sînt acoperite cu cîte o calotă aproape plată (refăcută) pe pandantivi cu arcuri rezemînd pe pilaştri.

O scară exterioară, situată într-un turn amplasat pe latura de nord a pronaosului, duce la clopotniţa, cu bază pătrată, sărăcăcioasă şi ruinată, refăcută din lemn, de pe pronaos.

Decorul exterior este foarte sărăcăcios, iar pridvorul a fost adăugat tîrziu (probabil după incendiul din 1847, fiind de factura celui de la Sf. Gheorghe Nou, refăcut în acelaşi timp).

Remarcabilă prin frumuseţea ei este catapeteasma bisericii, din lemn sculptat.

Musceleanu Gr., *Bis. Răzvan* (*Cald. antic*, 1862, p. 107 şi 1875, p. 84—85); Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 143—144; *Dicţ. Rom.*, I, p. 723; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 126, 193; *BCMI*, II (1909), p. 143; *Anuar 1909*, p. 21; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 60—61; Negulescu G., *O pagină din istoria Bucureştilor* (*Bis. ort. rom.*, XLIV (1926), p. 85); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 41—42; Caselli D., *M-rea Răzvan din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 189); Idem, *De cine a fost întemeiată bis. Răzvan?* (*Ibidem*, nr. 190); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 186; Iorga N., *Bucureşti*, p. 57, nota 2 şi 378 <foto tîmplă>; *Bucureştii de odinioară*, p. 156; *Materiale arheologice*, V (1959), p. 650—652; *Inscripţii Bucureşti*.

91. SĂPUNARI

O biserică a Săpunarilor — aflată în mahalaua cu acelaşi nume [3] de lîngă uliţa din spre Scaune [4] — exista în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Ea este pomenită în documente la 1669 april 27 [5], 1675 iunie 7 [6] şi 1681 april. 17 [7], cînd se precizează că era situată pe locul urmaşilor lui Cernica vornic, în Uliţa Mare.

Această biserică a Săpunarilor este amintită de banul Mihai Cantacuzino ca biserică de piatră, separat de Scaune [8]. D. Fotino nu o mai menţionează însă; de asemenea nu mai apare nici în catagrafiile din 1810 şi 1831. A fost dărîmată probabil de cutremurul din 1802. În orice caz, este vorba de o altă biserică decît Scaune (cei mai mulţi din cercetătorii trecutului oraşului nostru credeau că sînt două numiri date aceleaşi biserici).

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 75, 183—184, 210; *Consolatorul*, III (1900), nr. 1, p. 7; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 108—109.

[1] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 95—97.

[2] Despre alte reparaţii vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 689/1861 şi 3678/1877.

[3] Doc. din 1729 april. 23 (Acad. R.P.R., CCCLXXV/39 şi I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 117). Mahalaua exista şi în 1755 (I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor romîneşti*, I, p. 180.

[4] Doc. din 1720 mart. 2 (Acad. R.P.R., CCCLXXV/37 şi I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 106).

[5] Acad. R.P.R., CCXVI/42. Un popă din mahalaua Săpunarilor apare la 1667 aug. 25 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/18).

[6] Arh. St. Buc., Mitrop., CCLVII/2.

[7] Ibidem, CCLVII/5.

[8] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.

SĂRACĂ, vezi Flămînda

92. M-REA SĂRINDAR, dărîmată, fostă pe locul unde este astăzi Casa Centrală a Armatei

Nu se ştie de cine a fost construită. După cum rezultă dintr-un document din 1625 aug. 20 [1], mănăstirea Sărindar exista pe vremea domniei lui Mihai Viteazul, fiind desigur mai veche. Este pomenită apoi de cîteva ori şi la începutul secolului al XVII-lea [2]. Numele de Sărindar nu i s-a dat, deci, cum s-a crezut, de la faptul că a fost a 40-a mănăstire construită de Matei Basarab.

Dintr-un document din 1702 mai 4, rezultă că mănăstirea a fost refăcută pe la mijlocul secolului, de Radu fost mare logofăt (+ 1645), tatăl lui Iane logofăt şi Radu clucer din Cocorăşti. Călugărul Uspenski — care a vizitat mănăstirea la 1846 — afirmă că a fost zidită de Matei Basarab şi terminată de boierii Cocorăşti, iar pisania din 1651—1652 spune că a fost zidită de Matei Basarab, pe locul unei biserici mai vechi, numită a Coconilor [3]. Cronica ţării nu aminteşte însă m-rea Sărindar printre ctitoriile lui Matei [4]. Aceste ştiri — contradictorii cu privire la numele ctitorului — sînt însă de acord asupra datei ctitoriei: mijlocul secolului al XVII-lea.

Mănăstirea a fost probabil reparată în timpul domniei lui Brîncoveanu, cînd se zideşte clopotniţa (1710). În primele decenii ale secolului al XVIII-lea m-rea Sărindar va fi fost destul de arătoasă, încît să îndreptăţească pe Chesarie Daponte să o numească «podoaba» sau «minunea» Bucureştilor [5].

Mihai Cantacuzino menţionează Sărindarul în rîndul mănăstirilor cu han [6], iar Dionisie Fotino printre mănăstirile mari domneşti [7].

După cum arată arhitectul Ghika-Budeşti, biserica avea formă de cruce greacă, cu cinci turle: una pe naos, care stătea probabil pe patru stîlpi izolaţi; două pe absidele altarului (ca la biserica Mihai vodă) şi două pe pronaos (ca la Mitropolia din Tîrgovişte) [8].

În chiliile mănăstirii [9] erau adăpostiţi la sfîrşitul secolului al XVIII-lea bolnavii, veniţi aici cu speranţa că icoanele « făcătoare de minuni » îi vor vindeca. Tot aici au fost ţinuţi un timp oamenii care sufereau de boli nervoase (« zmintiţii ») care au fost mutaţi apoi la Mărcuţa.

Dărîmată de cutremurul din 1802 [10], mănăstirea a fost refăcută în 1806 [11] de familiile Cocorăscu, Filipescu, Ghica şi alţii. Biserica a căpătat cu acest prilej o formă bazilicală.

Deşi abia refăcută, mănăstirea avea nevoie de reparaţii radicale la 1817 mai 24 [12].

În 1813 este menţionată printre mănăstirile mari ale ţării [13].

Stricată în parte de cutremurul din 1838, a fost reparată în acelaşi an [14].

La 1846, călătorul rus Uspenski arată că mănăstirea era mare, dar aproape pustie [15]. Biserica avea trei nave şi era catedrala oraşului [16], în ea găsindu-se tronurile domnului şi al doamnei. Tot

[1] *DIR*, XVII/4, p. 555.

[2] 1622 febr. 20 (*ibidem*, p. 95), 1622 sept. 15 (*ibidem*, p. 194), 1634 mai 20 (Arh. St. Buc., m-rea C. Lung, LXIII/12) etc.

[3] Părerea unor istorici vechi că ar fi existat o biserică a Coconilor în a doua jumătate a secolului al XIV-lea este neîntemeiată.

[4] *Mag. istoric*, IV, p. 320—321.

[5] Hurmuzaki, XIII, p. 254.

[6] Tunusli, p. 177. Mănăstirea avea un han în oraş în secolul al XVIII-lea. Banul M. Cantacuzino se va fi referit însă la clădirile din jurul bisericii.

[7] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165.

[8] Cf. şi catagrafia din 1823 mart. 26 (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 254 v.).

[9] După o catagrafie din 1823 martie 26, existau 14 camere, situate la stînga şi la dreapta clopotniţei. Unele din acestea nu aveau de loc acoperiş, iar în altele locuiau persoane particulare (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 256 v—257; vezi şi catagrafia din 1838 martie 2, ibidem, f. 274 v).

În catagrafia din 1862 oct. 6, se arată că existau 16 odăi, situate în partea de răsărit a curţii, către Podul Mogoşoaei (ibidem, f. 381—381 v).

În afară de aceste încăperi şi de casele egumenului, în curte se mai găseau: o bucătărie, un şopron, un grajd şi o cameră, toate de zid. Împrejmuirea de zid a mănăstirii era dărăpănată.

[10] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

[11] Despre refacere vezi I. Ionaşcu, *Documentele m-rii Colţea*, p. 81—82 şi Acad. R.P.R., ms. rom. 908, f. 26—27.

[12] Acad. R.P.R., ms. 1117, f. 133—133 v.

[13] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 14.

[14] Arh. St. Buc., Poliţia Buc., dos. 6199/1838.

[15] Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 378.

[16] Aici se făceau slujbele religioase pentru oficialităţi (*Anul revoluţionar 1848*, V, p. 29—30, 701).

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, I. Ghica afirmă că biserica era « templul cel mai măreţ al capitalei » (*Opere*, ed. E.S.P.L.A., II, p. 306).

acesta notează că clopotnița — zidită în 1710 — se găsea deasupra porților de intrare (deci nu fusese dărîmată de cutremurul din 1802).

La 1852, chiliile începuseră să se dărîme, peste 20 de ani curtea mănăstirii fiind un maidan cu ruine [1]. În 1863, se cerea dărîmarea clădirilor şi a clopotniței [2].

Biserica a fost transformată în anul 1865, făcîndu-i-se un adaos la intrare şi alte două turnuri, în locul turnulețelor dinainte [3]. Adaosul făcut lăcaşului s-a desprins de biserică, care era în parte

Fig. 109. — Biserica Sărindar înainte de dărîmare (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

stricată în 1880, fiind în ruină în 1890. Biserica a fost dărîmată în anul 1896. Tîmpla ei — considerată în secolul al XIX-lea cea mai frumoasă din Bucureşti — se află la o biserică din Rucăr.

Casele egumeneşti. Din catagrafia citată, din 1823 martie 26, rezultă că vechile case « mari » egumeneşti, situate în partea de sud a curții mănăstirii, erau « dărăpănate cu totul ». Ele şedeau pe două pivnițe mari, care erau încă bune [4].

În locul acestora, se construiseră — după cutremurul din 1802 — alte case egumeneşti, « înaintea bisericii », care erau compuse dintr-un salon central şi patru odăi, de o parte şi de alta a acestuia, cu un foişor spre grădina mănăstirii. Prin fața caselor egumeneşti era o galerie cu geamlîc, ce ducea spre biserică. Dedesubtul caselor egumeneşti erau alte două odăi, o cămară şi două beciuri (în catagrafia din 1823 se spune cinci beciuri).

Paraclisul. Nu se ştie cînd a fost construit. Este menționat de D. Fotino, în 1818 [5]. Din catagrafia citată, din 1823, rezultă că paraclisul era « zdravăn », fiind situat pe o

[1] Despre situația clădirilor m-rii şi a averii sale în această vreme vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1340/1847, 1489/1848, 3859/1857 şi 1167/1862 şi Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 250, 262, 268, 293, 309, 327, 345, 361 şi 375 (din: 1823, 1838, 1843, 1845, 1848, 1857, 1862).

[2] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 97, 166.

[3] Despre diversele reparații şi transformări făcute bisericii în această perioadă vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 587/1860, 3337/1876 şi 978/1862, unde se află şi un plan al bisericii, la f. 179.

[4] Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 257; vezi şi catagrafiile din 1838, ibidem, f. 274 v şi 1862, ibidem, f. 381 v.

[5] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

pivniță [1]. La 1838 martie 2, paraclisul era « în dărăpănare » [2], iar în 1852 se arată că avea nevoie de reparații [3].

Paraclisul era situat în partea de sud a curții mănăstirii.

A fost dărîmat probabil odată cu biserica.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 8—9, 89; Musceleanu Gr., *Sărindaru din Buc.* (*Cald. antic.*, 1862, p. 109—110 și 1875, p. 35); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 35; *Monumente*, p. 154—157; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 141—143; Ms. A. 545, f. 35 v.— 36 v.; Tocilescu Gr., *Cetatea București sau Cetatea Dîmboviței* (*Rev. Soc. Tin. rom.*, I (1898), serie nouă, p. 9); *Dicț. Rom.*, I, p. 723—724; Dumitrescu M., *Matei Basarab* (*Consolatorul*, I (1898—1899), p. 125); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 7, 210—212; *Bis. Sărindar* (*Albina*, 1899—1900, p. 103—104); Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 106—110; *Monumentele*, III, pl. 5; BCMI, IV (1911), p. 48 <foto> și 151; *Amvonul*, XVII (1914—1915), p. 314; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 6—7 și 13; XXIX (1936), p. 5); Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III, Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110); Ionescu Dim., *O danie a lui C-tin Vodă Brîncoveanu pentru Sărindar* (*Rev. ist.*, XVIII (1932), p. 263—265); Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 29—32; Pavlov P., *Cocorăști* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 291); Florescu, *Vechi proprietăți*, p. 8; Caselli D., *O m-re la marginea Bucureștilor în veacul al XVII-lea: Sărindarul* (*Gazt. municip.*, 1935, nr. 166); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 28—30; Popescu-Lumină, *București*, p. 166, 176—177 <vedere>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 25; Florescu G. D., *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 329); Iorga N., *București*, p. 67 <foto>; Nicolaescu St., *Sfînta m-re Sărindar* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 424 și 425); Sachelarescu I., *Din istoria Bucureștilor, Plumbuita*, p. 71; Costescu, *București*, p. 73; Crutzescu, *Podul Mogoșoaei*, p. 177—183; Stănescu Gh., preot, *Istoria m-rii Sărindar din București*, teză de licență, Institutul teologic, Buc., 1951; *Arta feudală*, p. 202; Ionescu Gr., *București*, p. 192; *Argintăria medievală*, în *Studii asupra tezaurului*, p. 80 și 83 <candelă>, 90—91, 95 <evanghelie> 82 și 92 <taler>; *Inscripții București*.

93. M. SCAUNE

str. Scaune nr. 2

Mahalaua Scaune, unde existau scaunele de carne ale orașului (butuci de lemn pe care se tăia carnea), este deseori pomenită în documente la sfîrșitul secolului al XVII-lea [4]. Un popă de la Scaune apare într-un document din 1695 iulie 1 [5] iar biserica este amintită la 1703 aug. 18 [6]. Este posibil ca o biserică de lemn să fi existat aci încă din secolul al XVII-lea.

Actuala biserică a fost zidită (probabil pe locul celei de lemn, mai vechi) de Tănasie de la Tîrnovo și terminată de nepotul său Stavro, la 1705 sept. 8 (data pisaniei).

Ca biserică de piatră — separat de aceea a Săpunarilor — o amintește banul M. Cantacuzino [7]. În planul din 1770 este trecută cu numele de biserica Măcelarilor.

A fost zugrăvită în anul 1843 de Ioan Costacopul paharnic, cu care ocazie i s-au astupat și arcadele pridvorului deschis. A fost reparată în anul 1878. Fiind veche și ruinată, îngropată sub nivelul străzii, a fost reparată din nou în anul 1915. Prin 1940 s-a dărîmat zidăria care astupa arcadele pridvorului. În anul 1954 i s-a refăcut turla-clopotniță.

Biserica Scaune este construită pe un plan treflat, cu abside ample. Naosul are o cupolă sferică, cu pandantivi rezemați pe arcuri, ale căror picioare formează pilaștrii din colțurile de naștere ale absidelor. Naosul este despărțit de pronaos printr-un arc dublou.

Pridvorul său seamănă cu cel al bisericii Colțea. El este sprijinit de zece coloane groase din cărămidă, cu arcuri în plin cintru. Pridvorul este boltit cu două calote sferice, despărțite de un arc median.

[1] Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 257.
[2] Ibidem, f. 274 v; vezi și f. 381—381 v.
[3] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1528/1852.
[4] 1684 mai 11 (Acad. R.P.R., CLXIII/23 și 24); 1695 iulie 1 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCLVII/7).
[5] Ibidem
[6] Arh. St. Buc., Mitrop., XLII/2 și I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 107.
[7] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

Se păstrează portalul de piatră sculptată cu motive florale.

Decorația exterioară este simplă; brîul — format dintr-un tor între două rînduri de zimți — este situat mai aproape de cornișe, care a fost refăcută odată cu acoperișul. Ferestrele au ancadramente simple, din piatră, cu baghete încrucișate, de vădită influență moldovenească.

Se păstrează vechea catapeteasmă a bisericii de la începutul secolului al XVIII-lea.

Dicț. Rom., I, p. 724; Ionescu-Gion, p. 210; *Consolatorul*, III (1900), nr. 1, p. 7; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 319—320; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 20—21; *Anuar 1909*, p. 23; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 99—100; Baltazar A., *Decorațiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene* (*Conv. lit.*, XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); ACMI, 1915—1916, p. 19, 22; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1012; *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; *Bucureștii pitoresc*; Ghika-Budești, *Artele minore, bizantine și romane* (BCMI, XXX (1937), p. 173); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 57—59; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Popescu-Lumină, *București*, p. 310; Iorga N., *București*, p. 93 <ușile>, p. 94 <tîmpla>; Teodoru H., *O ușe mai nouă de la biserica Scaune din București* BCMI, XXXVIII (1945), p. 77—78; Nicolescu Corina, *Biserica Scaune*, Buc., 1946, 12 p. (din *Analecta* III (1946), p. 49—59); Ștefănescu I. D., *Monumentele de artă din Buc.*, (*Glasul bisericii*, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); *Arta feudală*, p. 221; *Inscripții București*; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 32 <tîmplă>.

94. M. CU SFINȚI (Sibilele, Popa Fierea)
str. Sfinților nr. 12

A fost zidită de popa Fierea, devenit Filotei monah, și de Pană, către sfîrșitul secolului al XVII-lea [1]. La 1696 febr. 15, popa Fierea închină noua ctitorie, cu cărți, odăjdii și toată averea, la mitropolie [2].

A fost rezidită și zugrăvită de mitropolitul Daniil, fiind terminată la 1728 april. 1 (data pisaniei, care nu amintește nimic despre prima biserică).

În secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, este numită cînd popa Fierea [3], cînd biserica cu Sibilele [4] (datorită picturii exterioare). În secolul al XIX-lea i s-a spus biserica Cu Sfinți.

A fost avariată de cutremurul din 1838, după care enoriașii au cerut repararea ei [5]. În 1844, biserica era încă în ruină [6], cerîndu-se dărîmarea turlei. În 1845, turla a fost dărîmată și înlocuită cu o turlă din lemn; « meremetul » a fost făcut de meșterii Sotir Anastasiu și Simion Damian « în bună arhitectură, țepenie și întocmai după contract » [7].

În clădirile din jurul bisericii — ajunse într-o stare « mizerabilă » — se găsea pe la mijlocul secolului al XIX-lea o școală.

Biserica a fost reparată și repictată de pictorii Serafim, în anul 1897, cînd i s-a reparat și pictura exterioară [8].

Fiind ruinată și amenințată cu dărîmarea, a fost restaurată de Comisia monumentelor istorice, între anii 1912—1931, de arhitectul Gr. Cerchez; turla a fost refăcută în 1933.

Biserica cu Sfinți are planul trilobat, cu pronaosul ușor lărgit, cu clopotnița pe pronaos și turla pe naos (ambele refăcute).

[1] După cum rezultă dintr-o însemnare pe un triod al bisericii, biserica exista la 1691—1692.

[2] Arh. St. Buc., Mitrop., XVI/18. Dania este întărită și de mitropolitul Teodosie, la 1696 mart. 5 (Ibidem, XVI/56) și de patriarhul Atanasie al Antiohiei, la 1701 febr. 8 (Ibidem, XVI/8).

Biserica popa Fierea este amintită și la 1698 iunie 8 (Muzeul de istorie Buc., nr. 28271).

[3] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

[4] 1793 iunie 11 (Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 403); D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166; 1824 (Arh. St. Buc. Primăria Buc., dos. 3, f. 83).

[5] Ibidem, Mitrop., dos. 1315/1839, f. 4.

[6] Ibidem, dos. 1550/1884, f. 1.

[7] Ibidem, f. 24.

[8] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 203/1897.

Altarul are o boltă cilindrică, terminată cu o calotă sferică, ce reazemă pe o consolă continuă. Absidele naosului sînt puţin pronunţate iar cupola reazemă pe patru arcuri prin intermediul unui tambur, care micşorează deschiderea.

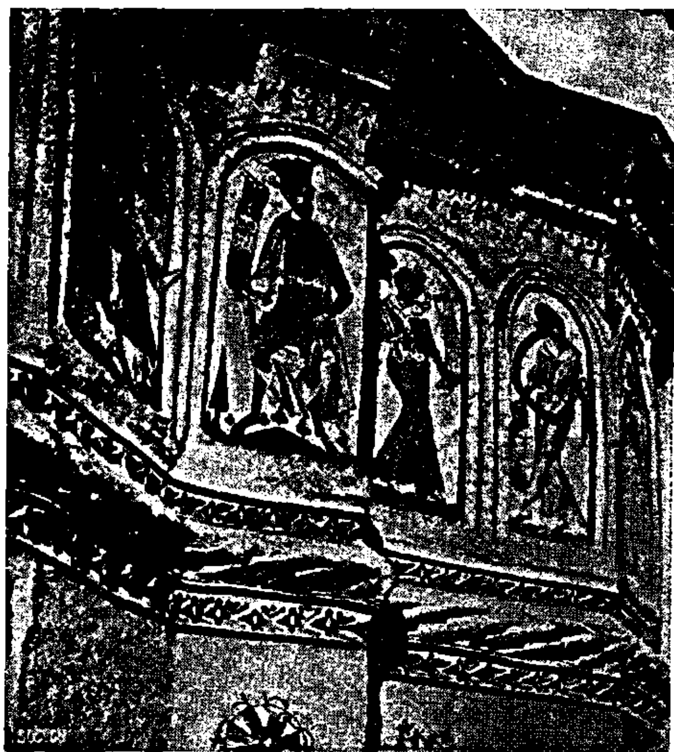

Fig. 110. — Biserica cu Sfinţi. Pictura exterioară (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

Naosul este despărţit de pronaos printr-un arc, umplut ulterior cu patru pilaştri cu arcade în plin cintru (cum a fost probabil la origine). Pronaosul, dreptunghiular, mai larg decît naosul, este boltit cu o calotă sferică.

Pridvorul din faţă este un adaos tîrziu. Se păstrează portalul de piatră sculptată (stricat în parte din pricina faptului că piatra este foarte moale) şi pisania de deasupra uşii.

Decorul exterior este alcătuit din obişnuitele două registre, despărţite de un brîu, situat mai aproape de cornişe, decorat cu un ornament uniform de pictură. Ambele registre sînt ornate cu firide oarbe, formate din arcaturi polilobate în acoladă, sprijinite pe pilaştri dreptunghiulari. Firidele din registrul superior sînt formate din cîte două arcaturi ce încadrează figuri de filozofi greci şi de sibile. Aceste picturi exterioare au făcut renumele bisericii.

Ferestrele au chenare de piatră sculptată.

Se păstrează vechea şi interesanta pictură a bisericii. În pronaos sînt zugrăvite chipurile lui N. Mavrocordat şi al ctitorului, mitropolitul Daniil.

Musceleanu Gr., *Bis. cu sfinţi* (*Cald. antic.*, 1862, p. 45—49); Ms. 5142, f. 215; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Popescu-Postăvaru G., *Istoricul bis. cu Sfinţi (Sibilele) din Buc.* (*Consolatorul*, I (1898), nr. 7, p. 109—110; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, III, p. 103; *Dicţ. Rom.*, I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 209—210, 381; Bilciurescu Şt., *Ghidul*, p. 123; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 146—157; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 21—22; *Pisania bisericii cu sfinţi din Bucureşti, după un decalc de V. A. Urechia* (*Bul. Fundaţiunii V. A. Urechia*, I (1901), p. 30); Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 279—280; *Anuar 1909*, p. 23; Zagoritz Al., *Sculpturi în piatră de pe la biserici munteneşti* (*BCMI*, VI (1913), p. 70); *BCMI*, VI (1913), p. 52, 143; Năsturel P. V., *Bis. cu Sfinţi sau Sfinţilor din Buc.* (*Albina*, XIX (1915—1916), p. 1246—1250); *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1009—1010; *ACMI*, 1915—1916, p. 19, 22, 27, 50; Pamfile T., *Sibile şi filosofi în literatura şi iconografia romînească*, Bîrlad, 1916 (din rev. *Ion Creangă*, IX (1916); *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; Filitti C. I., *Ctitori*, p. 26; Ştefănescu I. D., *La peinture*, p. 430; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae vodă Mavrocordat şi familiei sale în bisericile bucureştene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 421—426); *BCMI*, XXVI (1933), p. 96, 97; Elefterescu Em., *Bis. cu Sfinţi sau Popa Fierea* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 348); *Bis. ort. rom.*, LII (1934), p. 780—783; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 28); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 42; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 14; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 186—189; Idem, *Istoria*, p. 220; Ioniţă D. I., *Biserica cu Sfinţi din Buc.*, Buc., 1938, 29 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 1—4, p. 64—90); *Arta feudală*, p. 221; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 80; *Inscripţii Bucureşti*.

95. SF. ANTON (Biserica Puşcăriei), dărîmată, fostă pe locul Pieţei de flori

A fost zidită în anul 1735, de Petre, fiul lui Enciu din Serbia, probabil pe locul unde fusese biserica doamnei Maria, distrusă în 1595. Este pomenită în secolul al XVIII-lea [1], în catagrafia din 1810 — cu numele de biserica Puşcăriei — şi de D. Fotino [2], cu acela de biserica Sf. Antonie de la puşcărie. Era situată aproape de puşcăria de la Curtea Veche. O descriere a lui D. Bolintineanu arată că biserica se găsea în mijlocul unei curţi cu ziduri înalte; lîngă ea se afla vechea temniţă.

« Bisericuţa puşcăriei » a ars la 1804 aug. 28 [3] şi în marele incendiu din 23 martie 1847, după care nu a mai fost refăcută. Pe locul fostei clădiri s-a ridicat un stîlp comemorativ. În amintirea acestiu locaş, biserica Curtea Veche (care are hramul Buna Vestire) este numită astăzi Sf. Anton.

Bolintineanu D., *Doritorii nebuni* (*Dîmboviţa*, VI (1864), p. 109); Anton Pann, *Memorabilul focului*, p. 79, nota, p. 81—82; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 353; *Bucureştii pitoresc*; Drăghiceanu V., *Coloana din piaţa Sf. Anton* (*BCMI*, IX (1916), p. 47); Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 124; Stahl, *Bucureşti*, p. 146; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 51—53; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 178; Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 47; *BCMI*, XXXV (1942), p. 171; *Inscripţii Bucureşti*.

96. M. M-REA SF. APOSTOLI (Tîrnov, Arhimandritul) str. Sf. Apostoli nr. 33 A

Prima construcţie datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Dintr-un document din 1626 nov. 30, rezultă că mănăstirea exista la 1585—1586 [4]. Era închinată unei mănăstiri din Tîrnovo-Bulgaria, de la care şi-a luat numele de mănăstirea Tîrnovului. Sub acest nume este cunoscută în primele decenii ale secolului al XVII-lea [5].

Din pisania pusă la 1715 iulie 10 — cu ocazia unor reparaţii făcute de Ştefan Cantacuzino voievod — rezultă că prima ctitorie a fost din lemn şi că a fost construită din zid de Matei Basarab [6].

După domnia lui Matei Basarab, mănăstirea Tîrnovului este cunoscută în acte sub numele de mănăstirea sf. Apostoli [7], iar mahalaua se numea a Arhimandritului [8]. În secolul al XVIII-lea i se spunea uneori « mănăstirea Arhimandritului, unde se prăznuiesc Sf. Apostoli » [9].

Mănăstirea a fost prădată de slujitorii răsculaţi, în februarie 1655, « cînd au jefuit mănăstirile şi toate bisericile cîte erau în Bucureşti » [10]. Înainte de febr. 1677, cînd a fost închinată patriarhiei de Constantinopol, fusese arsă « prin mîna unui duşman » [11].

În timpul domniei lui C. Brîncoveanu, a fost reparată de Axentie, mitropolitul Sofiei, originar din Tîrnovo, care îi face pardoseala şi reface narthexul (pisania din 1705).

[1] La 1768 (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 67 şi ms. 907, f. 63) şi de banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).
[2] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.
[3] N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, p. 20—21.
[4] Acad. R.P.R., ms. nr. 1233, f. 212—216.
[5] Doc. din 1622 nov. 29 (*DIR*, XVII/4, p. 205) şi doc. de la nota precedentă.
Cf. şi doc. din 1690 iulie 1 (Arh. St. Buc., m-rea sf. Apostoli, XI/4).
[7] Doc. din 1656 august 11 (ibidem, I/1), 1677 febr. (ibidem, XI/2).
[8] Doc. din 1678 aprilie 4 (Acad. R.P.R., Foto, XXXV/43).
[9] *Studii şi doc.*, VII, p. 275.
[10] Doc. din 1656 aug. 11, citat mai sus; cf. şi *Cronica ţării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 339 şi *Istoriile*, p. 133.
[11] Arh. St. Buc., m-rea sf. Apostoli, XI/2.

Ştefan Cantacuzino îi face clopotniţă pe pronaos, îi adaugă pridvor, o zugrăveşte şi face uşa de la intrare cu chenarul de piatră sculptată (pisania din 1715 iulie 10).

Biserica avea şi clădiri în jur [1]. După mărturia preotului Musceleanu, în anul 1862 locaşul era înconjurat de case cu etaj, care erau închiriate.

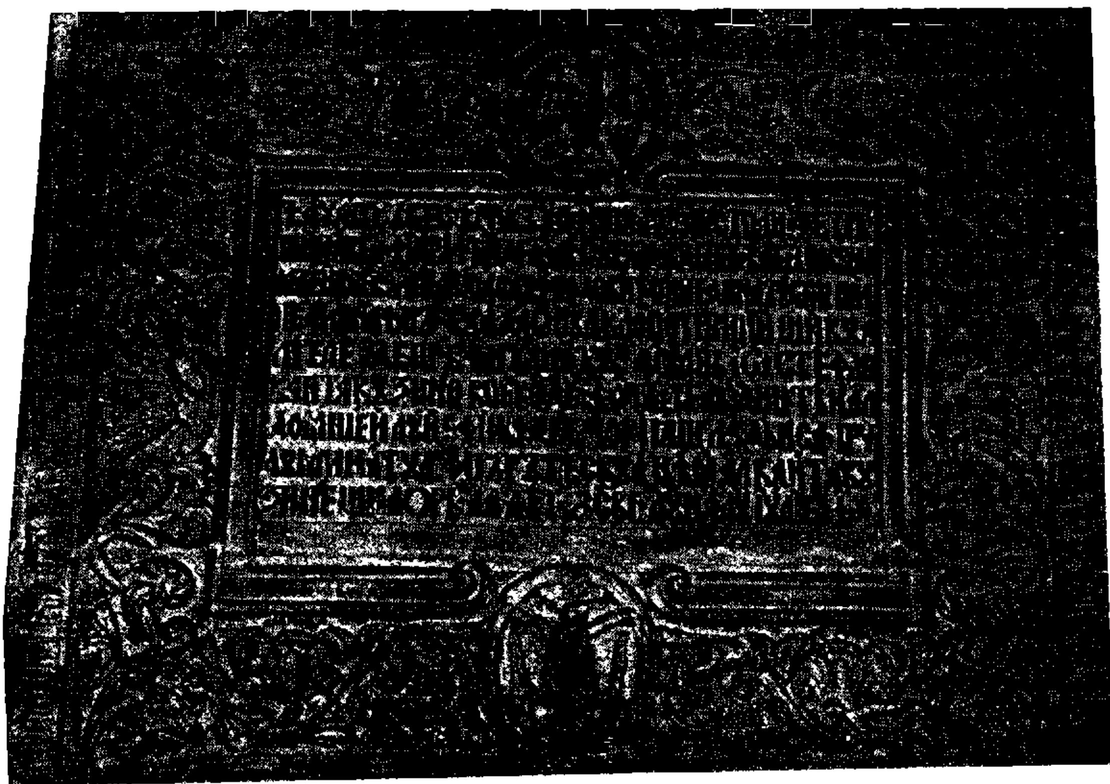

Fig. 111. — Pisania bisericii Sf. Apostoli — 1715.

Stricată de cutremurele din 1802 [2] şi 1838 [3], biserica a fost reparată după fiecare din acestea; după ultimul cutremur, a fost refăcută în mare parte (în locul celor trei turle de zid s-a făcut una de lemn) şi zugrăvită, fiind sfinţită în 1843 [4]. Diverse reparaţii s-au mai făcut în 1864 şi la sfîrşitul secolului al XIX-lea [5], cînd biserica era ruinată în exterior.

Clopotniţa a fost refăcută în 1936, cu care prilej a fost restaurată şi pictura bisericii, de pictorul E. Iovănescu.

După părerea arhitectului Ghika-Budeşti, biserica a avut iniţial doar o turlă [6]. Clădirea are ziduri foarte groase (de 1,5 m).

Altarul seamănă cu cel de la biserica Doamnei, cu o boltă ovoidă pe pandantivi, rezemaţi pe patru arcuri.

[1] Din acest motiv, i se spune mănăstire cu han (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177) sau mănăstire mare domnească (D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165). În 1813 era socotită printre mănăstirile mari ale ţării (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15).

[2] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625. O catagrafie din 1818 arată că biserica era crăpată în 3—4 locuri, iar învelişul era jumătate din tinichea şi jumătate numai scînduri (Arh. St. Buc., ms. 430, f. 748).

[3] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 596/1838, f. 119.

[4] Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 360; vezi şi catagrafia din 1843, în care se arată situaţia clădirilor mănăstirii, la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2134/1843.

[5] Ibidem, dos. 1422/1864, 132/1898 şi 316/1899.

[6] În catagrafia din 1843 se spune că biserica avea trei turle.

Naosul are abside laterale adînci; turla de pronaos, pe pandantivi, sprijină pe arcuri, din care unul puternic, spre pronaos.

Pronaosul este pătrat, acoperit cu o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă. Nu este despărţit de naos.

Pridvorul are o formă pătrată (foarte rar întîlnită), fiind boltit cu o calotă pe pandantivi. Opt coloane, scurte şi groase, cu capiteluri neocorintice, sprijină arcadele pridvorului, care au mărimi diferite.

Decoraţia exterioară a fost modificată; ea este alcătuită din două registre, decorate cu obişnuitele arcade de ciubuce rotunjite, cel inferior cu arcade largi în semicerc, cel superior cu arcade înguste, împerechiate două cîte două.

Uşa este foarte frumoasă, cu un portal lat de piatră sculptată cu măiestrie. Arcada este decorată cu două capete de îngeri cu aripile întinse, iar pisania de deasupra înconjurată de un chenar de piatră sculptată, avînd la partea superioară stema ţării, iar dedesubt pajura bicefală a Cantacuzinilor.

Ferestrele — cu chenare de piatră sculptată, puse la 1715 — au fost modificate în secolul al XIX-lea.

Se păstrează stranele, tronul şi catapeteasma — care seamănă cu cea de la sf. Gheorghe Nou — din vremea lui Ştefan Cantacuzino.

Casele egumneşti. O catagrafie a mănăstirii, făcută în anul 1818, ne arată din ce se compuneau « casele domneşti » ale mănăstirii: ele erau formate din trei odăi, situate în fundul curţii, pe dreapta, şi din alte trei odăi cu o cămară. Tot în curtea mănăstirii mai exista şi un chioşc domnesc zugrăvit. În afară de aceste încăperi « domneşti », în curtea mănăstirii mai erau: şase odăi şi o cuhnie, situate « împotriva » clopotniţei şi care erau « prăpădite de tot », fără înveliş şi fără uşi şi ferestre, trei odăi cu cuhnie şi cămară, o odaie boltită, în zidul porţii celei mari în curtea de afară, şi o alta în dosul acesteia [1].

O altă catagrafie din 1843 nu mai pomeneşte de casele şi chioşcul domnesc, ci doar de casele egumeneşti, aflate în partea de răsărit a curţii şi compuse din nouă odăi cu o cămară, aflate pe două pivniţe boltite şi avînd în faţă un pridvor de lemn; în partea de nord a curţii erau atenansele (bucătăria, şopronul, hambarul, grajdul etc.); în partea de apus se găsea alt rînd de cinci odăi iar în partea de miazăzi magaziile de zid. Toate aceste clădiri erau înconjurate cu zid [2].

Aceste clădiri din jurul bisericii — în care după anul 1863 a fost găzduit liceul Matei Basarab — au fost dărîmate către sfîrşitul secolului trecut.

Cu prilejul săpăturilor arheologice făcute în anul 1956, în curtea bisericii şi în curţile caselor din str. Vînători nr. 4 şi Sf. Apostoli nr. 36, s-a descoperit o sală mare împărţită în două încăperi, printr-o arcadă mediană; fiecare din acestea era acoperită cu o cupolă joasă. Această sală mare — construită poate de Matei Basarab — era probabil trapeza mănăstirii. Tot cu prilejul acestor săpături, s-a descoperit şi parte din aripa de est a chiliilor şi o pivniţă, acoperită cu o boltă semicilindrică, construită în sec. XVII.

★ Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 38—40, 89; Musceleanu Gr., *M-rea Sf. Apostoli* (*Cald. antic*, 1862, p. 93—94 şi 1875, p. 90—91); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 90—91; Bilciurescu Şt., *Mănăstirile*, p. 252—253; Idem, *Ghidul*, p. 125; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; *Dicţ. Rom.*, I, p. 713; Ms. A. 545, f. 24; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 174, 351; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 240—241; Iorga N., *Inscripţii*, f. I, p. 266—267; Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 117; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 28; *Anuar 1909*, p. 22—23; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 153; Elefterescu Em., *Bis. Sf. Apostoli* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 354); BCMI, XXVI (1933), p. 99; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 4—5; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 306—307; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 34, 53; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXIX (1936), p. 17, 29, 31, 33, 34, 75—76 şi pl. CCLXXV—CCLXXIX); Caselli D., *Mahalaua Tirnovului* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr 241); Idem, *Mahalaua şi biserica sf. Apostoli* (*ibidem*, nr. 246); Idem, *Dîmbovicioara de la sf. Apostoli* (*ibidem*, nr. 248);

[1] Arh. St. Buc., ms. rom. 430, f. 784 v — 786.

[2] Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 363.

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 224—228; Bezviconi G., *Călători ruşi*, p. 374—375 <descriere, 1846, istoric>; *Arta feudală*, p. 217; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 62—63; Idem, *Relatare*, p. 75; Constantinescu-Iaşi, *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti*, p. 80, 81 <foto>, 113; *Bucureştii de odinioară*, p. 123—124; *Materiale arheologice*, V (1959) p. 642—645; *Inscripţii Bucureşti*; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 46 <scaun>.

SF. ATANASIE, vezi Bucur

97. SF. CONSTANTIN ŞI ELENA
str. sf. Constantin nr. 33

A fost zidită de Constantin cojocar beşleaga, Constantin Melcescu croitor, hagi Panait şelar, Pătraşcu croitor şi Ion Coica, fiind isprăvită în sept. 1785 (data pisaniei).

Fig. 112. — Constantin cojocarul, ctitorul bisericii Sf. Constantin (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

A fost renovată în 1861 [1] şi la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cînd a fost pictată de G. Ioanide.

Ms. A. 545, f. 77; *Dicţ. Rom.*, I, p. 715; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 183; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 134; Iorga,. *Inscripţii*, I, p. 298; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 5—6; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 20; Caselli D., *Mahalaua Livedea gospod.* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 195); ACMI, 1942—1943, p. 59; *Inscripţii Bucureşti*

[1] Vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 617/1861.

98. SF. DUMITRU-COLENTINA

A fost reclădită (în locul altei biserici mai vechi), de preotul Dumitrache, Stana, soţia sa, fiul lor, pitarul Dumitrache Popescu, şi Alexandru Popescu. Lăcaşul a fost isprăvit în 1839 (data pisaniei). A fost reparată în anul 1868 şi rezugrăvită în anul 1897, cînd i s-a refăcut şi tîmpla. Biserica a fost refăcută în 1924—1934, fiind pictată de Costin Petrescu.

Dicţ. Rom., I, p. 717; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 82—87; *Anuar 1909*, p. 20; Georgescu St., *Monografia bisericii parohiale Sf. Dimitrie Colentina*, Buc., 1924, 23 p. ; *Bis. ort. rom.*, 1931, p. 632; *Inscripţii Bucureşti*.

99. [M] SF. DUMITRU * (Biserica de jurămînt, a lui Badea Bălăceanu) str. 30 Decembrie nr. 1, colţ cu str. Poştei nr. 2

S-a discutat de către vechii cercetători dacă mănăstirea Sf. Dumitru din Bucureşti — care apare într-un document din 1589—1590 [1] — este aceeaşi cu biserica din secolul al XVII-lea, numită de jurămînt sau a Bălăceanului.

Săpăturile efectuate în ultimii ani în jurul bisericii Sf. Dumitru au scos la iveală morminte vechi, confirmînd astfel că pe acest loc a existat o biserică încă din secolul al XVI-lea, sau chiar de la sfîrşitul secolului al XV-lea.

În documentul amintit, din 1589—1590, Mihnea voievod întăreşte mănăstirii Sf. Dumitru stăpînirea asupra unor prăvălii, case şi vie, dăruite de mama sa, doamna Ecaterina, soţia lui Alexandru Mircea. Este posibil ca doamna Ecaterina, care înzestrează mănăstirea, să fie şi ctitora acesteia. Din acelaşi document rezultă că mănăstirea Sf. Dumitru era metoh la mănăstirea Vladatos de la Salonic. După această dată, ea nu mai este pomenită. Este posibil ca să fi fost distrusă în anul 1595, la retragerea din Bucureşti a lui Sinan paşa, şi refăcută după aceea, poate în primele decenii ale secolului al XVII-lea.

Biserica Sf. Dumitru este pomenită începînd din deceniul al IV-lea al secolului al XVII-lea; în această biserică se luau, sub afurisenia şi blestemul preotului, jurămintele pentru judecăţi [2]. Asemenea jurăminte sînt menţionate la 1638 octombrie 18 [3], 1656 iulie 30 [4] şi 1680 mart. 7[5], cînd i se spune « biserica de jurămînt Sf. Dumitru ».

Probabil că această biserică în care se luau jurămintele (care mai tîrziu se vor depune la mitropolie) să fi fost una din cele mai mari din oraş. Ea este pomenită şi de Evlyia Celebi, care-i spune mănăstirea Sf. Dumitru (cum altă mănăstire cu acest hram nu era în Bucureşti, el nu se putea referi decît la aceasta).

Biserica de jurămînt va fi numită mai tîrziu a Bălăceanului, fiind pomenită cu acest nume în documente la 1695 ianuarie 18[6], 1696 aug. 20[7] şi 1698 aprilie[8], cînd şi mahalalei i se spune a bisericii Bălăceanului sau Sf. Dimitrie. Cînd biserica devine a Bălăceanului — ea fiind refăcută sau

* Vezi şi hanul episcopiei Buzău la p. 98.
[1] Acad. R.P.R., Fotografii, XXVII/29.
[2] Numeroase asemenea jurăminte în diverse biserici din ţară sînt pomenite la 1569 ian. 9 (*DIR*, XVI/3, p. 307), 1570 mai 1 (ibidem, p. 354) etc. Înainte de a se lua jurămintele la bis. Sf. Dumitru se jura în biserica domnească din Bucureşti (doc. din 1575 aug. 20, *DIR*, XVI/4, p. 198) şi probabil şi în alte biserici (un document din (1627—1629) aminteşte biserica « ce a fost de jurămînt » (Arh. St. Buc., m-rea Cozia, XLVII/16).
[3] G. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VI, p. 198.
[4] *Ibidem*, p. 219.
[5] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/266.
[6] Arh. St. Buc., ep. Buzău, LXXXV/10.
[7] Idem, cd. 705, f. 84—85.
[8] Idem, ep. Buzău, LXXV/12.

18*

reparată de Badea Bălăceanu, probabil ca paraclis al caselor sale, aflate în apropiere — nu se mai pomeneşte de luarea jurămîntului în această biserică [1]. La 1707 febr. 20 mahalaua se numea încă a bisericii de jurămînt [2].

După moartea lui Badea Bălăceanu, în lupta din 1690 dintre trupele imperiale şi turc de la Zîrneşti — unde acesta a luptat de partea austriecilor — casele sale din Bucureşti au fost dărîmate din ordinul lui Constantin Brîncoveanu, care a construit pe locul lor hanul ce-i va purta numele. Rămasă fără ocrotirea ctitorului, biserica va fi avut probabil şi ea de suferit, astfel încît se ruinează.

A fost refăcută din zid la 1741—1746 de Stroe Rîmniceanu vătaf de copii (devenit Isaia monah) şi de nepotul său Radu Atanasievici logofăt de vistierie (fapt confirmat de un document din 1753 noiembrie 30, cînd biserica devine metoh al episcopiei de Buzău) [3].

Clădirea bisericii, care începuse să se dărăpăneze încă de la 1797, a fost avariată de cutremurul din 1802 şi arsă apoi la 1804 august 28. A fost rezidită de Costandie Filitti episcopul de Buzău, începînd de la 1819, continuată de urmaşul său Gherasim Rătescu [4] şi împodobită (probabil terminată de zugrăvit) de episcopul Chesarie, fiind gata de-abia la 1843 octombrie 26 [5].

Biserica Sf. Dumitru este singurul edificiu mai vechi de acest fel despre care ştim de cine şi cum a fost construit, deoarece s-au păstrat toate contractele încheiate de meşterii care au lucrat biserica în anul 1819.

La 1819 mai 18, Iosif Weltz se angaja să zidească biserica « din temelie şi pînă să va isprăvi de tot, cu toţi meşterii zidari şi salahorii miei ». « Trupul » bisericii urma să se facă din zid iar turnul din lemn, tencuit pe dinlăuntru şi pe dinafară. Meşterul se angaja să facă construcţia « cu meşteşug nemţesc ». Biserica urma să fie astfel construită : « Să rădic boltă prin şanţuri de jur împrejur ; să fac coloanele pă dinafara bisericii şi ciubucele întocmai după planu ce am dat sf. sale, iscălit de mine ; să fac bolţile pă dinlăuntru cu meşteşug bun şi temeinic ; să fac două coloane în biserică din cărămidă (ca la Şărban vodă), la spatele cîntăreţilor, de la capul lor în sus şi pînă sub boltă sus ; să fac loc în altar pentru proscomidie, aşăzînd atît piatra de jos cît şi pisania iarăşi cu chimer (chenar) măsurat frumos... Să fac bolţile de lîngă turn, de unde mi se va arăta şi pînă în faţa dinaintea bisericii, de lemn cu bagdatii tencuite cu var... Scaunele tronului cu cercurile lor să le fac temeinice şi măsurate frumos. Ciubuce frumoase, nemţeşti, să fac atît pe dinafară şi pă supt straşină, cît şi pă dinlăuntru, după cuviinţă ». Meşterul urma să facă şi o bolniţă boltită « supt pardoseala bisericii ». Înălţimea bisericii trebuia să fie atît cît « va cere simetria şi plăcerea prea sf. sale » (episcopului). În faţa bisericii, meşterul promitea să facă un « francărspiţ nemţesc », după cum prevedea planul. Totul urma să se facă « cu meşteşug bun, curat, temeinic şi fără cusur întru toate ». Clădirea trebuia să fie gata de roşu în două luni. Pentru lucru, episcopul urma să plătească 10500 taleri [6].

[1] În secolul al XVIII-lea, jurămintele se luau şi în alte biserici iar pentru chestiuni mai deosebite se jura în biserica episcopiei (Raicevich, *Osservazioni*, p. 236—237).

[2] Arh. St. Buc., ms. 705, f. 429—429 v.

[3] Banul Mihail Cantacuzino îi spune încă biserica Bălăceanului (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178); D. Fotino (*Ist. Daciei*, III, p. 166) o numeşte biserica Sf. Dimitrie a episcopiei de Buzău.

[4] Cf. şi cronica lui Ion sin Dobre — ms. la Inst. de istorie — care notează printre evenimentele de seamă petrecute în oraş că « Întru acest următor an 1819, beserica sfîntului Dimitrie din uliţa Işlicarilor s-au făcut din temelie, după cum să vede, cu toată podoaba ei, încă începută fiind de sfinţiia sa proin episcop Costandie şi rădicată de roşu mai de tot; apoi săvîrşită de preasfinţia sa Gherasim halea episcop, ostenitor fiind şi ispravnic cheltuelii Kir Samoil Vintileanu şi iconomu sfintei episcopii Buzău ».

[5] Anul 1843 reprezintă data cînd toate lucrările au fost terminate. De fapt, biserica se isprăvise de zidit încă din 1819 iar o catagrafie din 1825 arăta că biserica era nouă, de zid, cu o turlă de lemn, pardosită cu pietre; tîmpla era din lemn de nuc sculptat; biserica era zugrăvită numai în parte; stîlpii uşii erau din piatră iar în faţa uşii se găseau cîteva trepte.

Lîngă biserică se aflau casele arhiereşti, de zid, cu pivniţa boltită, iar în dosul bisericii se găsea o altă « pereche » de case. (În aceste case din curtea bisericii urma să se înfiinţeze prin anul 1757 o « şcoală de învăţătura copiilor » — Acad. R.P.R., CXXVI/7).

Ca şi la alte biserici, după cutremurul din 1802, clopotul era aşezat în patru furci de lemn.

[6] Acad. R.P.R., XLVIII/154.

Printr-un alt contract, din 1819 mai 30, Anastase dulgheru calfa se angaja să facă toate lucrările de dulgherie şi tîmplărie, în afară de tîmplă, scaunul domnesc şi amvonul. Dulgherul urma să execute: schela, tiparele bolţilor cu legăturile ei, turla, acoperişul, grinzile zidurilor, ferestrele, uşile, dulapurile. Jeţurile trebuiau să fie făcute ca la Sf. Ioan cel Mare cu «coroanele săpate ca acelea, cu meşteşug taleodoricesc» (!). Tot lucrul dulgherului costa 5200 de taleri [1].

Un alt meşter — care nu semnează contractul — se angaja la 1819 mai 8 să sculpteze chenarele de piatră pentru cele 11 ferestre ale bisericii. Sculptura trebuia să se facă «cu meşteşug, lucrînd-o în ciubuce». Meşterul se obliga «să lipesc pietrele cu meşteşug bun şi să le alcătuesc cu analoghie frumoasă. Să aşaz fiarăle ferestrelor la piatră cu bună şi temeinică orînduială şi să am a aşăza toate aceste ferestre la locurile lor, sus în ziduri». Pentru sculptarea fiecărui chenar de fereastră urma să se plătească cîte 40 de taleri [2].

În sfîrşit, meşterii zugravi Ioan, Mincu şi Costache se obligau la 1819 sept. 20 să zugrăvească deocamdată numai turla bisericii. Lucrarea trebuia să se facă în modul următor: sus, «pe pantocrator», să se zugrăvească «cetele îngereşti, după orînduială; mai în jos, rîndul proorocilor celor mari, cum şi didesupt alt rînd iarăşi de apostoli mari iar didesupt liturghia îngerească şi, din jos, cei 4 evanghelişti». Zugravii se angajau să pună aur bun la coroanele sfinţilor. Pentru lucrul lor, urmau să primească 1750 taleri; li se mai puneau la dispoziţie schele, precum şi zidari şi salahori care să-i ajute [3]. Cei trei meşteri nu au zugrăvit decît turla, deoarece din catagrafia din 1825 rezultă că biserica era zugrăvită numai în parte.

După marele incendiu din 23 martie 1847, care îi arde acoperişul şi pictura, biserica a fost reparată în 1852 de episcopul Filotei al Buzăului care îi face acoperiş nou, clopotniţă, consolidează zidurile, reface pictura (lucrată de Szatmary) şi tîmpla, adăugînd pridvorul din faţă (pisania din 1852) [4].

În 1912 biserica era în ruină. Închisă după război, a fost renovată de I. C. Filitti şi redeschisă în 1930.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 79, notă; Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Dumitru* (*Cald. antic*, 1866, p. 75—76); Ms. A. 545, f. 32—33 v.; Dumitrescu M., *Bis. Sf. Dumitru* (*Teologul*, I (1897), nr. 16, p. 1—2); *Dicţ. Rom.*, I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 166, 184—186; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 118—120; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 339—341; *Anuar 1909*, p. 26; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 176; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 17; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos din Buc....*, 1906, p. 33—34; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 17; Filitti I. C., *Biserica Sf. Dumitru din Bucureşti (str. Carol)*, Buc., 1932, 32 p.+11 pl. (din *Bis. ort. rom.*, L (1932), p. 348—362 şi 408—422); Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 43—44; Elefterescu Em., *Bis. Sf. Dumitru (a lui Badea Bălăceanu)*, (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 346); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 64; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 314—315; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 12—13; Filitti C. I., *Inventarul episcopiei Buzău, al metoaşelor sale şi al bis. Sf. Dumitru din Buc.*, Buc., 1935, p. 7—8, 35—39 (din *Bis. ort. rom.*, LIII (1935), nr. 1—2); Caselli D., *Biserica de jurămînt* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 168; Idem, *Mahalaua Sf. Dumitru* (*Ibidem*, nr. 171); Nicolaescu Stoica, *Istoricul străvechei biserici Sf. Dumitru din Bucureşti pe vremea lui Mihnea Vodă* (*Ibidem*, nr. 195); Nicolaescu St., *Vechimea bis. Sf. Dumitru din Buc.*, Buc., 1935; Filitti C. I., *Vechimea bisericii Sf. Dumitru din Buc.* (*Adevărul*, din 14 februarie 1936 şi în vol. *Recenzii şi note critice*, Buc., 1937, p. 64—67; Răspunsul lui St. Nicolaescu în *Adevărul*, din 26 februarie 1936; al lui I. Filitti, *ibidem*, 29 februarie 1936 şi al lui Stoica Nicolaescu, *ibidem*, 10 aprilie 1936); Filitti I. C., *Ceva mai mult despre bis. Sf. Dumitru din Buc.*, Buc., 1938, 7 p.; Iorga N., *Bucureşti*, p. 244—245; Nicolaescu St., *Istoricul mănăstirii Sf. Dumitru din Buc.* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 428); ACMI, 1942—1943, p. 59; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 76—80; Constantinescu-Iaşi P., *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti*, p. 112; *Bucureştii de odinioară*, p. 157; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Acad. R.P.R. XLVIII/159.
[2] Ibidem, XLVIII/160.
[3] Ibidem, XLVIII/158.
Vezi şi contractul lui Iosif Weltz pentru cele trei cruci de fier ale bisericii (ibidem, XLVIII/137).

[4] Despre aceste reparaţii şi despre cele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 2310/1850, 3915 bis/1857, 962/1862 şi 3316/1876; vezi de asemenea REAZ, dos. 144/1855.

100. [M.] M-REA SF. ECATERINA * (m-rea lui Pană vistier)
str. Sf. Ecaterina nr. 3

A fost clădită de Ivaşco Golescu mare vornic (între 1574—1578 şi 1581—1583); acesta este amintit într-un document din 1596 august 17 ca «cel dintîi ctitor scris în sfîntul pomelnic» [1]. Zidirea mănăstirii s-a făcut în timpul domniilor lui Alexandru Mircea şi a fiului său Mihnea Turcitul [2], adică în vremea în care, nu departe de această mănăstire, domnii menţionaţi construiseră marea mănăstire Sf. Troiţă. Lăcaşul era probabil terminat în 1578—1579, cînd obţine un hrisov de la Mihnea Turcitul, pomenit într-un document din 1625 iulie 15 [3]. Prima menţiune documentară a mănăstirii este din 1589 iulie 5 [4], dată după care este foarte des pomenită în documente.

După zidire, a fost închinată de ctitor mănăstirii Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai.

Suferind probabil avarii în toamna anului 1595, cu ocazia retragerii trupelor turceşti ale lui Sinan paşa din Bucureşti, a fost reparată sau refăcută de Pană vistierul, care devine al doilea ctitor al mănăstirii [5]. De aceea, mănăstirea a fost numită uneori, în secolul al XVII-lea, a lui Pană vistier [6], fapt care a făcut pe unii dintre cercetătorii trecutului oraşului să-l socotească pe acesta drept primul ctitor al mănăstirii.

Arsă de ungurii aduşi în ţară de Gabriel Bathory, în iarna anului 1611 [7], a fost reparată probabil de urmaşii ctitorilor sau din mijloacele mănăstirii, bine înzestrată de ctitorii ei.

În secolele XVII—XVIII, mănăstirea este pomenită deseori în documente, cu prilejul diverselor procese ce poartă pentru proprietăţile sale [8].

Între 1775—1782, doamna Ecaterina Ipsilanti a construit un han în apropierea clădirilor mănăstireşti, cărora le face şi unele reparaţii [9]. Deoarece aceeaşi doamnă a clădit şi un paraclis la Curtea Arsă, cu acelaşi hram, unii cercetători au confundat cele două lăcaşuri, socotind-o pe Ecaterina Ipsilanti ctitora mănăstirii Sf. Ecaterina.

La 1813 se numără printre mănăstirile de categoria a II-a din ţară [10].

Din catagrafia mănăstirii din 1836 febr. 21 rezultă că biserica era de zid, «zdravănă», cu două turle de lemn, din care una era clopotniţă; biserica fusese învelită de curînd cu şindrilă [11]. Turlele de lemn înlocuiseră probabil pe cele de zid, căzute la cutremurul din 1802.

Avariată de cutremurul din 1838 [12], biserica prezenta după aceea crăpături serioase [13]. În 1846, călătorul rus Uspenski arată că biserica era urîtă şi veche, fiind înconjurată cu gard de lemn. Remarcă însă frumuseţea caselor egumeneşti, care fuseseră refăcute după cutremurul din 1838 [14].

În 1849, biserica era «în cea mai proastă stare», trebuind să fie rezidită. A fost dărîmată în 1850 şi reconstruită pe locul clădirii vechi, fiind gata la 1852 mai 1 (data pisaniei) [15]. Aceasta este biserica actuală, pictată de C. Lecca şi Mişu Popp, avînd în faţă un portic circular din coloane ionice subţiri cu un fronton îngust. Pictura tîmplei a fost făcută pe pînză la muntele Sinai şi aplicată pe lemn. Biserica a fost apoi reparată în 1899 şi 1909.

* Vezi şi hanul m-rii Sf. Ecaterina la p. 107—108.
[1] *DIR*, XVI/6, p. 241.
[2] Doc. din 1613 iunie 4 (*idem*, XVII/2, p. 202). Un alt document spune că este făcută în vremea lui Mihnea Turcitul (1625 iulie 15, *idem*, XVII/4, p. 540—541). Probabil se are în vedere aici data terminării.
[3] Doc. citat la nota 1.
[4] *DIR*, XVI/5, p. 418.
[5] Doc. din 1619 iunie 28 (*DIR*, XVII/3, p. 386—387). Acest document aminteşte de vechiul ctitor, bătrînul Ivaşco Golescu vornic, şi de noii ctitori: Ivaşco Băleanu mare vornic, nepotul lui Ivaşco Golescu, şi Nicola mare pitar, nepotul lui Pană vistier.
[6] Doc. din 1668 iunie 8 (Acad. R.P.R., LVIII/186), 1669 oct. 16 (Acad. R.P.R., DCXXIII/97), 1669 iunie 26 (Acad. R.P.R., CCXCL/3) etc.
[7] Doc. din 1613 iunie 4 (*DIR*, XVII/2, p. 202).
[8] 1672 ian. 4 (Arh. St. Buc., Mitrop., CDLXII/1; 1714 iunie 25 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/104) etc.
[9] D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.
[10] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15; cf. şi D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165 şi Hurmuzaki, X, p. 513.
[11] Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 444—445.
[12] Despre stricăciunile din 1838, cînd i se crapă bolta, vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50.
[13] Vezi catagrafiile din 1845 aug. 10 şi 1847 iulie 9 (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 454 şi 464 şi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1738/1845 şi 1330/1847.
[14] Bezviconi G., *Călători ruşi*, p. 372.
[15] Vezi şi catagrafia din 1861 iulie 24 (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 476—479).

Casele egumenești. Din catagrafia din 1836 febr. 24 — citată și mai sus — rezultă că vechile case egumenești ale mănăstirii erau alcătuite din șapte camere, toate reparate de curînd și învelite cu șindrilă. Sub această casă se afla o pivniță, iar sub pridvorul casei o odăiță.

Atenansele erau alcătuite dintr-un șopron, un grajd și o odaie. În afară de aceste clădiri, se mai găsea în curtea mănăstirii o « căscioară » veche de gard, spre apus, lîngă care se aflau « două dărîmături de colibe țigănești »[1].

Pe locul acestor case vechi egumenești, s-au construit după 1838 altele. Acestea erau alcătuite din șase odăi zugrăvite, cu o sală la mijloc și o cămară. Cele șase odăi aveau cinci sobe « nemțești » și o sobă « muscălească ». La parter se găsea o sufragerie.

În curte se aflau două odăi cu o bucătărie, două șoproane, două hambare și un grajd, toate noi. Curtea era pe jumătate pavată cu piatră [2].

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 58—59; Musceleanu Gr., *Sf. Ecaterina* (*Cald. antic*, 1862, p. 102—103); *Dicț. Rom.*, I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 186—187, 207—208, 271—272, 488—489; Iorga, *Inscripții*, f. I, p. 279; Mano C., *Doc. familiei Mano*, p. 395; *Anuar 1909*, p. 27; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 35; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 92—93; Popescu Nicolae, diacon, *Cînd se prăznuește pomenirea Sf. Ecaterina?* (*Amvonul*, XVIII (1915), nr. 9, p. 271—272) <inscripția, istoric>; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 9; Bobulescu C., *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din Buc., 1577—1 octombrie 1924*, Buc., 1927, 88 p. <istoric, despre ctitori, hrisoave, catagrafii, despre obiecte, inscripții etc.> (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XIV(1928), p. 83—84); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 34, 81—82; Popescu-Lumină, *București*, p. 309; Oprescu G., *Pictura romînească in sec. XIX*, p. 107; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 279—280; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 17—18; Constantinescu-Iași P., *Influența arhitecturii vechi rusești*, p. 113; *Inscripții București*.

SF. ECATERINA, vezi Curtea Arsă

101 [M.] SF. ELEFTERIE VECHI
str. Sf. Elefterie nr. 15

A fost zidită în anii 1743—1744, cu banii lăsați de Constantin, fiul lui Maxim cupețul[3], cu «osteneala» lui Neofit mitropolitul și Andrei zaraful (pisania din 1744 mai 4). Era situată la marginea orașului, într-o poziție foarte pitorească, unul din locurile preferate de plimbare ale bucureștenilor.

La 1748 iunie 22, a fost închinată ca metoh mitropoliei[4], fiind numită după aceea schit al mitropoliei[5].

A fost stricată « în toate părțile, foarte rău » de cutremurul din 1838[6]. A fost reparată in 1867, cînd bisericii i s-au adus unele transformări și a fost legată cu fier.

A fost declarată monument istoric la 1915 martie 10. Biserica a fost restaurată în anul 1930 de arhitectul Șt. Balș: i s-a făcut o nouă turlă de zid, pe pronaos, în locul celei de lemn, s-a refăcut acoperișul cu olane, s-a restaurat cornișa veche, s-au consolidat zidurile, s-au refăcut tencuielile exterioare și s-a restaurat pridvorul, deschizîndu-se arcadele ce fuseseră astupate în 1867. Cu acest prilej, sub tencuielile fațadei s-a găsit vechea zugrăveală exterioară a bisericii.

[1] Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v.

[2] Vezi catagrafiile din 1845 aug. 10 (ibidem, f. 457) și 1861 iulie 24 (ibidem, f. 481).

[3] Vezi doc. din 1735 febr. 6 la I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 125.

[4] Acad. R.P.R., XIV/11.

[5] Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 94—95; VI, p. 90—91; banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178), ca și D. Fotino (*Ist. Daciei*, III, p. 165), o numesc mănăstire fără han. Ultimul o menționează între mănăstirile de categoria a II-a din București; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

[6] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 119. Biserica suferise stricăciuni și la cutremurul din 1802. Dintr-o catagrafie din 1810 ian. 15, rezultă că fusese « prefăcută » după cutremur — nu se spune în ce consta « prefacerea » — de mitropolitul Dosithei (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72 v).

A fost consolidată după cutremurul din 1940.

Biserica Sf. Elefterie este mică, dar foarte bine proporţionată; seamănă foarte mult cu biserica Sf. Ştefan. Planul bisericii este treflat, cu turlă-clopotniţă pe pronaos. Naosul trilobat este alungit; absidele laterale sînt circulare în interior şi cu cîte trei laturi în

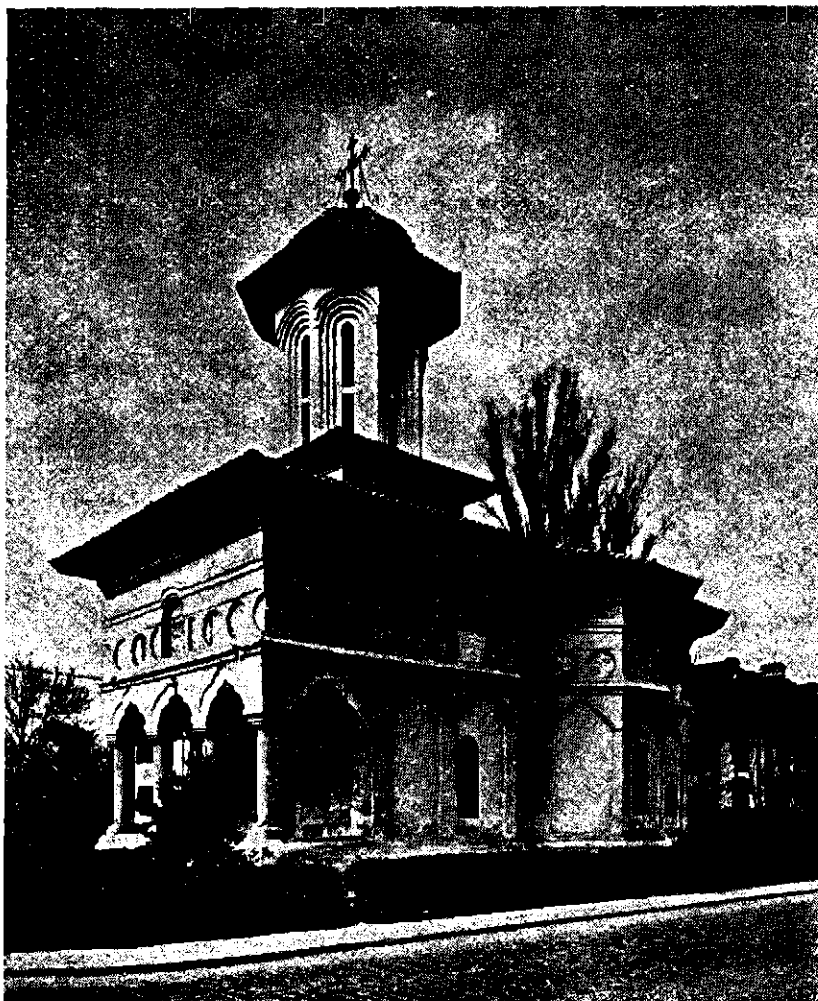

Fig. 113. — Biserica Sf.Elefterie (clişeu ICSOR).

exterior. Pronaosul este lărgit şi boltit cu o calotă sferică aşezată pe arcuri cu console. Este despărţit de naos prin trei arcade sprijinite pe coloane de piatră sculptată, din care două angajate. Pe latura de nord a pronaosului se găseşte un turnuleţ cu o scară ce suie la clopotniţă.

Pridvorul bisericii este mic şi foarte elegant. Cinci arcade cu acolade trilobate se reazemă pe patru coloane de piatră în faţă şi pe două de zid, angajate în faţada bisericii. Pridvorul este boltit, ca şi pronaosul, cu o calotă sferică pe pandantivi, sprijinită pe patru arcuri rezemate pe console profilate.

Decoraţia exterioară este mai simplă decît a bisericii Stavropoleos, de care este inspirată. Brîul este format dintr-un tor, încadrat de două profile drepte, fiind situat mai aproape de cornişe. Registrul inferior este decorat cu arcaturi trilobate înalte iar cel superior cu un rînd

de medalioane pictate. Acelaşi fel de medalioane decorează şi baza pătrată a turlei, cîte trei pe fiecare latură a sa. Cornişa şi soclul au fost refăcute cu prilejul restaurării.

Obişnuitele chenare de piatră sculptată nu se mai păstrează decît la ferestrele de la proscomidie şi diaconicon. Chenarul de piatră sculptată al uşii se păstrează de asemenea doar în parte.

Ms. 5142, f. 55—57; *Dicţ. Rom.*, I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 187—188, 341; Ionescu G. M., *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) şi Grozăvescilor*, Buc., 1902, p. 505—507, 514—522; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 67—69; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 317—318; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 11; ACMI, 1915—1916, p. 12—13; *Anuar* 1909, p. 21; Greceanu, *Bucureşti*, p. 156; BCMI, XXIV (1931), p. 95; Balş St., *Bis. Sf. Elefterie din Buc.* (BCMI, XXVII (1934), p. 133—142); BCMI, XXVI (1933), p. 143, 189; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 20—22; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 309; Th. Codrescu, V (1935), nr. 9, p. 136; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXIX (1936), p. 12, 15, 28, 36, 48, 94—95 şi pl. CDXXII—CDXXVI); Caselli D., *Ostrovul din mijlocul Dîmboviţei unde a fost ridicată Biserica Sf. Elefterie* (Gazt. municip., V (1936), nr. 226); Idem, *Bis. Sf. Elefterie* (*Ibidem*, nr. 229); Idem, *Mahalaua Sf. Elefterie* (*Ibidem*, nr. 230); Idem, *Icoana de minuni făcătoare din biserica Sf. Elefterie* (*Ibidem*, nr. 231); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 194—196; Ghika-Budeşti, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XXVII); ACMI, 1942—1943, p. 38, 74; Neda M. I., *Despre biserica Sf. Elefterie* (*Rev. ist. rom.*, XVI (1946), p. 298—299); Ionescu G. T., *Despre pisania bis. sf. Elefterie din Bucureşti* (*Rev. ist. rom.*, XVII (1947), p. 161—163); *Arta feudală*, p. 221; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 144—145; Idem, *Relatare*, p. 80; *Inscripţii Bucureşti*.

102. M. SF. GHEORGHE NOU *
Piaţa 1848

După cum au dovedit-o şi săpăturile arheologice făcute în ultimii ani, prima construcţie datează din secolul al XVI-lea, de la o dată ce deocamdată nu se poate fixa. Mănăstirea Sf. Gheorghe din Bucureşti este pomenită în documente începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la 1575—1576 [1] şi 1592 ian. 26 [2]. Aceste documente nu se referă la biserica Sf. Gheorghe Vechi, care este numită — spre deosebire de aceasta — biserica Mitrii vornicul sau Sf. Gheorghe a Mitrii vornicul. La sfîrşitul secolului al XVI-lea, în Bucureşti existau deci, în mod sigur, o mănăstire cu hramul Sf. Gheorghe şi o biserică cu acelaşi hram.

Că biserica de la Sf. Gherghe Nou este construită în secolul al XVI-lea o dovedeşte şi faptul că la 1707 sept. 1 ea era foarte veche. La acea dată, Constantin Brîncoveanu arată că « fiind de multă vreme zidirea ei, cît se vedea mai mult pre surpare » [3]...

Mănăstirea este pomenită apoi adesea în secolul al XVII-lea, la 1624—1625, cînd este închinată la Sf. Mormînt [4], la 1647 april. 28 [5], 1661 mart. 10 [6] etc. Dintr-un alt document din aceeaşi vreme, rezultă că poarta de lemn a mănăstirii se găsea spre uliţa care mergea la scaunele de carne [7] (aflate în apropierea mănăstirii, unde este astăzi strada Scaune).

Lucrurile nu sînt mai clare nici în privinţa primului ctitor al mănăstirii. Cronicarul oficial al lui Constantin Brîncoveanu, logofătul Radu Greceanu — care descrie pe larg felul cum domnul a refăcut mănăstirea — afirmă într-un loc că a fost zidită întîi de Dobruş banul [8], iar în altă parte — în aceeaşi cronică — arată că a fost făcută în timpul domniei lui Alexandru cel Bătrîn (deci Alexandru Mircea), de Panaiotachi [9]. Cum documentele secolului al XVI-lea nu amintesc de nici un Dobruş banul (este pomenit, în schimb, un Stanciu al lui Dobruş — poate fiu al acestuia — mare postelnic între 1558 febr. 11 şi 1560 oct. 18), este greu de fixat data şi ctitorul primei biserici.

* Vezi şi hanul m-rii Sf. Gheorghe Nou la p. 108—109.
[1] *DIR*, XVI/4, p. 204.
[2] *Idem*, XVI/6, p. 33.
[3] Acad. R.P.R., XI/31.
[4] *DIR*, XVII/4, p. 457.
[5] Muzeul de istorie Buc., nr. 25453.
[6] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXIV/22.
[7] Acad. R.P.R., CLXIII/21.
[8] Radu Grecianu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 155.
[9] *Ibidem*, p. 87.

În timpul domniei lui Antonie vodă din Popeşti (1669—1672), Panaiotachi Nikusios, marele dragoman al Porţii, a început să zidească în jurul vechii biserici a mănăstirii Sf. Gheorghe clădiri şi chilii, ispravnic fiind viitorul domn Şerban Cantacuzino, pe atunci mare spătar. Din cîteva documente rezultă că aceste clădiri s-au construit în anii 1671—1672: la 1671 aug. 8, un document menţionează că se construiau ziduri în jurul bisericii şi chilii [1]; la 1671 dec. 29, Panaiotachi Nikusios arăta într-o scrisoare că, în vara acelui an — datorită faptului că spătarul (Şerban Cantacuzino) nu se îngrijise prea mult de zidire — se construiseră doar 16 odăi. Se

Fig. 114. — Pisania bisericii Sf. Gheorghe Nou.

pregătea material pentru anul următor, cînd urma să se continuie construcţia. În aceeaşi scrisoare se arăta că biserica — ce nu se reconstruise încă — trebuia să fie frumoasă ca cea de la Stenimachos, iar curtea mare [2]; în anul următor, la 1672 aug. 16, Panaiotachi scria din nou că lucrul la clădirea sa din Bucureşti merge bine [3].

Murind însă Nikusios, mănăstirea a rămas neterminată; din cele două rînduri de chilii, cele de sus nu erau încă gata. Aşa neterminată, ctitoria lui Panaiotachi a fost închinată patriarhiei de la Ierusalim, în mai 1673 [4]. În casele de la mănăstirea Sf. Gheorghe Nou locuiau în secolul al XVIII-lea patriarhii cînd veneau în Bucureşti [5].

Lucrările de la Sf. Gheorghe Nou au fost reluate în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu [6] (pisania din 1698 sept. 20, scrisă de Isar logofăt). Chiliile şi casele au fost terminate de Dositei patriarhul, cu ajutorul bănesc al lui C. Brîncoveanu [7] şi al lui Apostol, ispravnic fiind Ianache Văcărescu mare agă [8].

După terminarea clădirilor din jurul bisericii, patriarhul Dositei rugase pe domn să facă o biserică pe măsura hanului, deoarece lăcaşul vechi era mic şi întunecos. Arătînd că « n-am putut îngădui să vedem în mijlocul unui norod... a fi o biserică mică ca aceia şi făr nici o podoabă şi înfrumuseţare » [9], Brîncoveanu a dărîmat vechea biserică în 1705 şi a refăcut-o în 1705—1706, « mare şi minunată şi frumoasă », cu tîmplă « minunată » şi cu pardoseală de marmură [10].

Biserica a fost lucrată de meşterii vremii: Vucaşin Caragea pietrar, Manea vătaf de zidari şi Istrate lemnarul, fiind zugrăvită de Pîrvu Mutu.

Biserica a fost sfinţită cu deosebită pompă la 29 iunie 1707, în prezenţa patriarhului Hrisant Nottara al Ierusalimului [11].

[1] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXIII/20 şi Hurmuzaki, XIV/1, p. 204—208.
[2] *Ibidem*, p. 207.
[3] *Ibidem*, p. 209.
[4] Arh. St. Buc., m-rea sf. Gheorghe Nou, XXX/1.
[5] *Cronica ţării*, în *Mag. ist.*, IV, p. 153.
[6] Vezi doc. din 1695 iunie 3, în Hurmuzaki, XIV/1, p. 298—299 şi *Conv. lit.*, 1892, p. 840.
[7] Doc. din 1693 iulie 25 (Arh. St. Buc., m-rea Polovragi, XVI/392); cf. şi doc. din iunie 1693 (Hurmuzaki, XIV/1, p. 292); vezi şi *ibidem*, p. 334.
[8] Cf. şi I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 47—48.
[9] Acad. R.P.R., XI/31 (doc. din 1707 sept. 1).
[10] Grecianu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 144, 146—148, 155.
[11] *Ibidem*, p. 172—173, 174—175.

Fig. 115. — Biserica Sf. Gheorghe Nou la 1841. Gravură in lemn după desenul lui Bouquet (din *Bucureștii vechi*).

Fig. 116. — Biserica și hanul Sf. Gheorghe Nou arzînd la 23 martie 1847. Gravură de E.F. Büchner (din *Bucureștii vechi*).

După zidirea bisericii, domnul i-a dat ca venit dobînda a 30000 de ducați depuși de el la Zecca din Veneția, pe care urma să-i împartă cu școala de la Sf. Sava [1].

Noul lăcaș era deosebit de frumos. La 1707 iulie 1, Constantin Brîncoveanu arată că, din cîte biserici erau (în București), noua ctitorie era cea mai înaltă, cea mai mare și mai împodobită [2].

Și alți contemporani care au văzut-o sînt de acord cu ctitorul său că biserica era foarte frumoasă. La 1713 april. 28, mitropolitul Ierotei arată că aceasta era cu puțin mai prejos decît « preafrumoasa » biserică sf. Sofia [3]. Clericul rus Ipolit Vișevski, care a văzut-o prin 1711, mărturisea că « biserica e foarte frumoasă și-i făcută cu multă cheltuială, mai mult decît oricare alta » [4]. Anton Maria del Chiaro — cunoscutul secretar italian al lui Constantin Brîncoveanu — arată de asemenea că biserica era « belissima » [5].

Mănăstirea a ars în cursul unui incendiu la 1718 mart. 26 [6], după care a fost reparată. Cutremurul din 1802 dărîmă turlele bisericii [7], după care a fost refăcută fără turle. De-abia refăcută după cutremur, biserica și hanul au ars din nou, la 1804 august 28. O însemnare contemporană arată că mănăstirea — care fusese foarte rău stricată de cutremur — de-abia se isprăvise de reparat; din cauza noilor stricăciuni pricinuite de incendiu « poate va urma trebuința a se preface de iznoavă », zidurile fiind slăbite [8].

În 1813, era printre mănăstirile mari ale țării [9].

În 1837, Raffet arată că biserica avea o tindă împodobită cu zugrăveli în stil bizantin, printre care se ghicea cu greu fața aproape ștearsă a ctitorului [10]. În 1846, călătorul rus Uspenski o găsește mică, dar foarte frumoasă [11].

Înainte de incendiul din 1847, biserica, fără turlă [12], avea un pridvor susținut de opt coloane puternice, canelate, pe care se rezemau șapte arcuri; sub cel din mijloc era intrarea. Părțile laterale ale pridvorului aveau cîte trei coloane și cîte o intrare. În față era o scară cu cinci trepte. Pronaosul avea pe fiecare latură cîte trei ferestre. Absidele aveau formă rotundă în interior și poligonală în exterior [13].

Biserica a ars la 23 martie 1847. O însemnare contemporană arată că biserica arsese « cu bolțile și turlele de lemn, surpîndu-se și amvonu dinaintea antreului, împreună cu stîlpii de piatră pe care era rezemat acela ». Ținînd seama de starea locașului, Departamentul Credinței dorea s-l dărîme și s-l reclădească, și puțin a lipsit ca lucrul să nu se împlinească [14].

A fost refăcută și transformată în timpul domniei lui G. Bibescu, cînd i s-a modificat pridvorul, s-au făcut alte turle, s-au mărit ferestrele etc. Lucrările de refacere au fost conduse de arhitectul Villacrosse, al cărui contract pentru restaurarea bisericii ni s-a păstrat. El nu isprăvise încă lucrările de refacere la 1853 iunie 13, cînd încheie un nou contract, obligîndu-se să le termine

[1] Arh. St. Buc., ms. 705, f. 410—411 v. și Hurmuzaki, XIV/1, p. 388.
[2] Hurmuzaki, XIV/1, p. 387.
[3] *Ibidem*, p. 524.
[4] *Viitorul* — Iași, IX (1907), nr. 20—22, p.8.
[5] Anton Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p.9.
[6] Hurmuzaki, XIV/2, p. 831, 832 și 908 și Grecianu, *Viața lui Brîncoveanu*, p. 146.
[7] *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.
[8] N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, p. 20—21.
[9] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 14; D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165, o trece printre mănăstirile domnești din București.
[10] *Album du voyage*, p. 14.
[11] G. Bezviconi, *Călători ruși*, p. 380; vezi și p. 82, 83—84 nota.
[12] Turla bisericii fusese dărîmată după marele cutremur din 1838, care o avariase grav. Tot după acest cutremur, se dărîmase și o parte din zidul înconjurător al bisericii (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 133, 155).

Dintr-o catagrafie din 1845 oct. 30, rezultă că biserica păstra încă zugrăveala veche și avea șase coloane de piatră în interior. Pridvorul din fața bisericii avea 12 coloane de piatră (cele două angajate nu sînt socotite). Biserica avea 13 ferestre mari, opt ferestre mai mici și patru ferestre la turle (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 515).
[13] Despre situația clădirilor m-rii sf. Gheorghe Nou și a averii sale vezi catagrafiile din această vreme la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 6064/1838, 1734/1845, 1500/1848, 3868/1857, 925/1862, 1059/1863 și 1341/1864 și Acad. R.P.R., ms. rom., 718, f. 500, 514, 530, 548 și 564.
[14] N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Stirbey*, p. 118—119.

O catagrafie din 1848 nov. 17 arată că arsese jumătatea dinspre ușe a bisericii « răzbind focul pînă înăuntru, căzînd și bolțile ». Numai jumătate din biserică scăpase. Pridvorul din fața bisericii fusese ars și se dărîmase « cu totul » (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 531).

pînă la sfîrşitul lunii octombrie [1]. După cum arăta Villacrosse, în timpul lucrărilor, se mărise biserica, păstrîndu-se însă în parte «les ceintres de la nef», iar zidurile noi fuseseră legate cu fier de cele vechi [2]. Cu prilejul refacerii, biserica a fost pictată din nou de C. Lecca şi Mişu Popp.

Cutremurul din 1940 a dărîmat o turlă, după care s-au făcut unele lucrări de reparare şi consolidare. În ultimii ani s-a restaurat pictura.

Biserica a fost construită de Brîncoveanu după modelul celei de la Hurezi, avînd un plan treflat, naosul cu două abside largi şi pronaosul mult lărgit. Zidul care despărţea naosul de pronaos a fost dărîmat, rămînînd numai arcul. În pronaos se mai văd încă doi stîlpi care susţineau turla.

Pridvorul mare din faţa bisericii a fost mult transformat, încît nu mai păstrează nimic din cel vechi.

Decorul exterior al bisericii a fost de asemenea mult modificat, păstrîndu-se doar brîul gros, alcătuit din motive florale, şi chenarele sculptate ale ferestrelor, care au fost mărite.

Se păstrează o foarte frumoasă tîmplă din lemn sculptat, din vremea lui Brîncoveanu.

Paraclisul. Într-o scrisoare din 1714 dec. 15 se arată că se pregătea material pentru un paraclis la m-rea Sf. Gheorghe [3]. Paraclisul a fost zidit probabil în anul următor. El exista în 1818, cînd este amintit de D. Fotino [4].

Grecianu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 154—155 <două vederi sec. XIX>; Pann A., *Memorabilul focului*, p. 74—78, 79—80, 81—82 nota; Musceleanu Gr., *M-rea Sf.* (*Gheorghe Nou Cald. antic*, 1862, p. 105—107); *Album moldo-valaque*, p. 8 <biserica şi hanul>; *Monumente*, p. 157—159; Ms. 5142, f—68 v. — 70; Legrand E., *Recueil des documents grecs concernant les relations du Patriarcat de Jérusalem avec la Roumanie, 1569—1728*, Paris, 1895, p. 73—78; Bilciurescu Şt., *Mănăstirile*, p. 144—145; Idem, *Ghidul*, p. 122; *Dicţ. Rom.*, I, p. 718; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, IV, p. 23—25; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 79, 190—193, 228, 279; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 110—112; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 304—306; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 27; *Anuar 1909*, p. 30; T<ocilescu> Grig., *Biserica Sf. Gheorghe Nou* (*Albina*, 1913—1914, p. 1810—1812); Zagoritz Al., *Sculpturi în piatră de pe la biserici munteneşti* (*BCMI*, VI (1913), p. 68—69, 71); Demetrescu Dragomir, *Biserica sf. ierarh Nicolae* (*Bis. ort. rom.*, XXXVII (1913—1914), p. 721; Drăghiceanu V., *C. Brîncoveanu*, p. 65—72, p. 13 <foto candelă> 14 <piatra de mormînt a lui C. Brîncoveanu>, p. 63 <vedere>; *Drum drept*, II (1914), p. 455 şi *Neamul romînesc*, IX (1914), nr. 28, p. 8 <inscripţia candelei de la mormîntul lui M. Lambrino>; Drăghiceanu V., *Mormîntul lui C. Brîncoveanu Basarab voievod* (BCMI, VII (1914), p. 111—126 şi Buc., 1915 (recenzii: N. Iorga, *Bull. de l'Inst. du sud-est Europ.*, I (1915), p. 195—196 şi *Rev. ist.*, I (1915), p. 38—39); Popescu N., *Viaţa şi faptele domnului Ţării Romîneşti Constantin vodă Brîncoveanu*, Buc., 1914, p. 39—40; *ACMI*, 1915—1916, p. 36; Constantinescu-Iaşi, *Bizantinismul*, p. 81; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 72; Drăghiceanu V., *Biserica Sf. Gheorghe Nou* (*BCMI*, XIX (1926), p. 88) <candela de pe mormîntul lui M. Lambrino>; *Bis. ort. rom.*, 1926, p. 83, n. 4, 136; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 147—148; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 19; Virtosu E., *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu* (*Rev. ist.*, XII (1926), p. 207—210); Balş G., *Influence du plan serbe*; *BCMI*, XXIV (1931), p. 191; Hagi Mosco Emanoil, *Osemintele de la biserica Sf. Gheorghe Nou. Sînt ele oare ale lui vodă Constantin sau ale banului Grigore?* (*Adevărul*, 22 dec. 1932); Idem, *Tot osemintele Brîncoveneşti de la Sf. Gheorghe Nou, Lămuriri şi argumentări* (*Ibidem*, 15 ian. 1933); Idem, *Osemintele Brîncoveneşti. Înc-o lămurire* (*Ibidem*, 18 ian. 1933); V. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Brîncoveanu, Genealogii lezate şi genealogişti supăraţi* (*Ibidem*, 28 ian. 1933); Hagi Mosco E., *Hotărîri «tabu» şi arheologi enervaţi. Răspuns d-lui Virgil Drăghiceanu* (*Ibidem*, 12 febr. 1933); Bratu T., *Osemintele lui Constantin Brîncoveanu* (*Îngerul*, IV (1932), nr. 12, p. 30); Gane C., *Tîrnosirea bisericii Sf. Gheorghe sub Constantin vodă Brîncoveanu* (1707) (*Curentul*, V (1932), nr. 1763, p. 4); Chiriţă Ilie, *Papa postelnicul Brîncoveanu* (*Arh. Olt.*, XI (1932), p. 188); Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III Petru Verussi* (*BCMI*, XXVI (1933), p. 111); Elefterescu Em., *Biserica Sf. Gheorghe Nou* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 403); Kirileanu T. G.,

[1] Arh. Sr. Buc., m-rea Sf. Gheorghe Nou, XXXV/72.

Despre reparaţiile făcute în această perioadă vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1507/1846, 202/1847, 1823/1852, 4464/1856 şi 3325/1876.

[2] N. Iorga, *loc. cit.*

Vezi descrierea făcută bisericii în catagrafia din 1862 dec. 20, unde se arată că biserica fusese tencuită şi zugrăvită din nou, avea nouă ferestre şi patru turle, din care în cea mai mare, prevăzută cu ceasornic, erau clopotele (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 565).

[3] Hurmuzaki, XIV/1, p. 649.

[4] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

Știri de acum o sută de ani despre mormîntul lui Constantin vodă Brîncoveanu, Buc., 1934, 16 p. (din *Apostolul*, XI (1934), nr. 10); *București*, I (1935), nr. 1, p. 158 <Raffet> și 159 <1847, incendiul>; Popescu-Lumină, *București*, p. 294—300; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 11—12; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 101—103, 136; *Bucureștii vechi*, pl. XIX <Raffet> XXI <Bouquet> XXVII <focul din 1847>; Ghika-Budești, *Evoluția* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 9, 11, 28, 29, 85—86 și pl. CCCXXXIII—VIII și DCXXIX); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 423; Idem, *Ghidul*, p. 182—185; Ghika-Budești N., *Artele minore, bizantine și romane* (*BCMI*, XXX (1937), p. 173); Vîrtosu Emil, *Din trecutul Așezămintelor Brîncovenești. Cu prilejul a 100 de ani de la înființarea lor*, 1838—1938, Buc., 1938, p. 5—6, 79 <inscripția candelei din 1745>; Oprescu G., *Pictura romînească în sec. XIX*, p. 107; Iorga N., *București*, p. 105 <desen vechi>; *BCMI*, XXXV (1942), p. 192; Bobulescu, *Zugravi*, p. 20; Berechet Șt., *O precizare mai mult în legătură cu mormîntul lui C. Brîncoveanu voievod. Un act de danie din 20 iulie 1742* (*Bis. ort. rom.*, LXIV (1946), p. 325—332); Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 204; SCIA, 1955, nr. 3—4, p. 139; Moisescu G., *M-rea Zamfira* (*Bis. ort. rom.*, LXXII (1954), p. 335); *Arta feudală*, p. 217; Ionescu Gr., *București*, p. 89; *Bucureștii de odinioară*, p. 155—156; *Materiale arheologice*, V (1959), p. 643—649;

Iorga N., *Arginturile lui Constantin Brîncoveanu* (BCMI, VII (1914), p. 100—108); Brun Jules, *L'art religieux*, p. 14—15; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 26 <tîmpla> 14 <candele>; *Din legăturile artistice* (SCIA, III (1956), nr. 1—2, p. 88; *Noi identificări de meșteri* (*Studii muzeale*, I (1957) p. 31 <evanghelie>, 38 <ripide>; *Catalogul expoziției*, p. 25 <minecuță>, p. 27 <evanghelie, ripidă>, p. 30 <candelă>, p. 31 <broderie>; *Argintăria medievală*, în *Studii asupra tezaurului*, p. 83 <evanghelie>; *Inscripții București*.

103. [M.] SF. GHEORGHE VECHI (biserica lui Mitrea vornicul)
Calea Moșilor nr. 40

Este una din bisericile cele mai vechi din oraș. Nu se cunoaște data exactă a zidirii. A fost clădită de Mitrea vornicul [1] în jurul anului 1575 [2] (nu de Nedelco mare vornic, cum se afirmă în pisania din 1849) [3].

Săpăturile arheologice efectuate în ultimii ani în jurul acestei biserici au confirmat existența unui lăcaș în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ale cărei temelii au fost descoperite. Tot cu acest prilej, au fost date la iveală și cîteva morminte care înconjurau vechea biserică.

În unele acte din secolul al XVII-lea biserica este numită a Mitrei vornicul [4] sau Sf. Gheorghe a lui Mitrea vornicul [5], spre deosebire de mănăstirea Sf. Gheorghe, care este Sf. Gheorghe Nou.

A fost închinată mănăstirii Sf. Ecaterina, la 1668 iulie 16 [6]. După cum rezultă dintr-un document din 1621 nov. 10, lăcașul avea și o clopotniță în curte [7].

Aici a fost vreme de 30 de ani mitropolia țării, înainte de clădirea bisericii mitropoliei, de către Constantin Șerban.

A fost refăcută de Iamandi Dragul chiurciubașe și Smaranda, în 1724.

Avariată de cutremurul din 1838 [8], biserica a ars apoi la 23 martie 1847, rămînînd numai două ziduri. După incendiu, a fost refăcută de « mahalagii », fiind gata la 1849 aug. 20 (data pisaniei). A fost renovată între anii 1875—1880, fiind pictată de G. Ioanid.

[1] Cf. doc. din 1664 mart. 6 (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 8—9) și 1668 iulie 17 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCLIII/3).

[2] Biserica a fost construită de Mitrea înainte de a ajunge vornic.

El apare ca mare vornic în divan între 1578 iulie 2—1581 aug. 9, 1585 april. 16—1586 dec. 17, 1589 aug. — 1591 mai 22 și 1593 sept. — 1594 sept. 6.

[3] Totuși familia Bălăceanu a făcut unele lucrări (poate reparații sau prefaceri) la biserică, probabil în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Unii membri ai acestei familii au fost îngropați aici și apoi au fost mutați la Mitropolie.

Pisania veche a bisericii, fiind probabil ștearsă, nu s-a mai putut citi decît cifra miilor (7000 = 1492). Din această pricină, unii cercetători (printre care și N. Iorga) au socotit ca dată a fondării bisericii anul 1492.

[4] Doc. din 1670 mai 15 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXIII/10) și 1671 aug. 12 (ibidem, XXIII/21).

[5] Doc. din 1668 iulie 17 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCLIII/2).

[6] Arh. St. Buc., Mitrop., CCLIII/3.

[7] *DIR*, XVII/4, p. 61.

[8] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 160.

Actuala biserică, cu turle în baroc ucrainean, nu mai păstrează nimic din aspectul vechii construcţii, fiind un monument din secolul al XIX-lea.

În chiliile bisericii a existat, începînd din secolul al XVII-lea, o şcoală de limbă slavonă şi romînă, care pregătea diecii ce scriau actele emise de cancelaria domnească *.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 79, nota; Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Gheorghe Vechi din Buc.* (*Cald. antic*, 1862, p. 28 şi 1875, p. 44—45); Idem, *Reînoirea bisericii Sf. Gheorghe Vechi din Buc.*, Buc., 1875, 7 p.; Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 44—45; Grecianu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 193; Ms. 5142, f. 65; Bilciurescu Şt., *Mănăstirile*, p. 145—146; Idem, *Ghidul*, p. 126—127; *Dicţ. Rom.*, I, p. 718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 166, 189—190, 271—272, 353; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 119—121; Ionescu M. G., *Istoria mitropoliei Ungrovlahiei*, p. 156—157; Grecianu Şt., *Genealogiile documentate*, I, p. 55, 148—149, 161; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 264—265 şi *Studii şi doc.*, XV, p. 366; Nedioglu G., *Cea mai veche şcoală romînească cu caracter statornic. Şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi*, Buc., 1913 <şi despre biserică>; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 37—38; BCMI, V (1912), p. 144; ACMI, 1915—1916, p. 33; Fălcoianu Al., *Călăuza m-rii şi închisorii centrale Văcăreşti*, Buc., 1929, p. 16 <candelă>; BCMI, XXII (1929), p. 138 <candelă>; Elefterescu Em., *Bis. Sf. Gheorghe Vechi* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 309); Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 193; *BCMI*, XXVI (1932), p. 8 <pomelnic>; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 99; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 288; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 180—184; Cruţescu Radu, *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, Buc., 1935, p. 26—27; Nicolaescu Şt., *M-rea Sf. Gheorghe Vechi* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 429 şi 430); Ionaşcu I., *Doc. m-rii Colţea*, p. 8—10; Constantinescu-Iaşi P., *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti*, p. 80 şi 113 <foto>; *Bucureştii de odinioară*, p. 156—157; *Inscripţii Bucureşti*;

Iorga N., *Les arts mineurs*, I, fig. 2 <icoană>; *Pomelnicul bisericii Sf. Gheorghe Vechi*, 1845 (Acad. R.P.R., ms. 3911, f. 116—117 v.).

104. SF. ILIE — Calea Rahovei
Calea Rahovei nr. 21

A fost zidită pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, de monahul Isaia Novăceanu, sora sa, Sanda, şi soţul acesteia, Atanasie. Biserica exista la 1747 april. 3, cînd este numită « biserica Sf. Ilie cea nouă » [1]; la 1754 iulie 11, mahalaua se numea de asemenea Sf. Ilie [2]. La 1767 febr. 25, Sanda, ctitora bisericii, se angaja se facă bisericii şi patru chilii [3]. Biserica a fost avariată de cutremurul din 1802 şi rezidită înainte de 1838 aug. 15 (data pisaniei), din banii lăsaţi de vornicul Fotache Ştirbei, prin grija episcopului Neofit al Rîmnicului şi banului G. Filipescu. A fost pictată de G. Tattarăscu în 1874; pictura a fost spălată şi reconstituită în ultimii ani.

Ms. 5142, f. 99—101; Ms. A. 545, f. 163, v.; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 130—132; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 32; Gîrboviceanu P., *Şapte biserici*, p. 73—100; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 348—350; *Anuar 1909*, p. 28; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 21; Idem, *Din vechiul Bucureşti*, p. 36—37; Teodoru H., *Amestec de stiluri* (BCMI, XXXVII (1944), p. 90—91); *Inscripţii Bucureşti*.

105. M-REA SFÎNTUL IOAN CEL MARE SAU GRECESC ** (Sf. Ioan cel Vechi), dărîmată, fostă pe locul Casei de Depuneri

A fost clădită de Andrei mare vistier în timpul domniei lui Mihnea Turcitul (apare în divan ca vistier între 1589 august şi 1591 mai 22). Mănăstirea exista la 1591 oct. 5, cînd este

* Despre această şcoală, vezi mai sus, p. 125—127.

[1] Doc. publicat de Al. Xenopol, *N. Creţulescu. Viaţa şi faptele lui*, p. 246.

[2] Muzeul de istorie Buc., nr. 25319. Tot aşa i se spune şi la 1797 iunie 9 (ibidem, nr. 25323); la 1824 aug. 8 se numeşte mahalaua Sf. prooroc Ilie de la Podul Calicilor (Ibidem, nr. 25318); la 1774 iulie 1 bisericii i se spune Sf. Ilie din mahalaua Golescului (Acad. R.P.R., XCI/109).

[3] Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/28.

** Vezi şi hanul m-rii Sf. Ioan Grecesc. la p. 109—110.

amintită în cartea patriarhului Ieremia [1]. Dintr-un alt document, din 1603 mai 12, rezultă că exista dinainte de 1595 [2], fără să se precizeze însă de cînd. Este apoi deseori pomenită în documentele din secolul al XVII-lea, la 1619 mai 18 [3], 1625 decembrie 26 [4], 1646 mai 5 [5], cînd a fost închinată la mănăstirea Sf. Ilie din Ianina etc. [6].

Dintr-un act emis în 1675 mai 12, aflăm că a fost înzestrată de ginerele ctitorului, Preda Buzescu mare ban [7], ceea ce a făcut pe unii cercetători să o atribuie acestuia.

Fig. 117. — Biserica Sf.Ioan Grecesc la 1868. Acuarelă de Preziosi (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

Biserica a avut probabil de suferit din pricina unui incendiu în timpul domniei lui Matei Basarab, cînd mănăstirea a rămas săracă [8].

La 1702—1703 vechea biserică nu avea turn şi era întunecoasă. Brîncoveanu a încercat să o repare, făcîndu-i turn şi deschizîndu-i ferestre mai mari. Fiind însă veche şi slăbită, biserica s-a surpat. Domnul a pus să o dărîme cu totul şi a refăcut-o din temelie [9], ispravnic fiind Gheorghe mare căpitan de dorobanți, fiul lui Mareş Băjescu mare ban. Pisania din 1703 iunie 10 aminteşte drept ctitor « încă mai dinainte vreme » pe Radu Golescu fost mare comis [10], care a contribuit şi el cu o sumă de bani la rezidirea mănăstirii.

Biserica făcută de Brîncoveanu avea stîlpi frumoşi de piatră la pridvor; o mare parte din sculpturile în piatră ale fostei biserici se păstrează în lapidarul de la Stavropoleos.

Avariată de cutremurul din 1802, clopotnița amenința să cadă. De aceea, în 1820 august 4, domnul a poruncit să se dărîme partea care era deteriorată şi să se înlocuiască cu lemn [11]. Ulte-

[1] Arh. St. Buc., SI, nr. 1463 şi Hurmuzaki, XIV/1, p. 90—93.
[2] *DIR*, XVII/1, p. 85.
[3] *Idem*, XVII/3, p. 369.
[4] *Idem*, XVII/4, p. 580—581.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan-Buc., V/24.
[6] 1668 febr. 15 (ibidem, XII/4), 1673 iunie 9 (Acad. R.P.R., XXXIX/19); 1677 iulie 2 (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/9).
[7] Hurmuzaki, XIV/1, p. 738—739.
[8] Doc. din 1677 febr. 15 (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/7).
[9] Cf. Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 117.
[10] Apare ca mare comis între 1697 ian. 4—1700 iulie 4.
[11] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 42.

rior clopotniţa a fost desfiinţată; ea nu mai exista la 1847, cînd clopotele erau atîrnate de nişte bîrne.

În 1813, lăcaşul este menţionat printre mănăstirile mari ale ţării [1].

În anul 1823 egumenul mănăstirii arăta că biserica ajunsese într-o stare foarte rea: zidurile erau «ca nişte dărăpănături pustii»; acoperişul fiind stricat, în biserică ploua [2].

A fost reparată în 1828, cînd a şi fost acoperită [3]. A fost refăcută în 1829 de negustorul grec Ziso Karapanos; cu acest prilej, a fost mult transformată, încît nu mai păstra decît pictura din timpul lui Brîncoveanu şi pisania veche, în care se arăta cum a fost construită. Această pisanie exista încă în 1861.

La 1846, călătorul rus Uspenski o descrie ca fiind o biserică mare şi frumoasă. El remarcă în chip deosebit despărţitura dinspre apus, construită pentru femei [4].

Dintr-o catagrafie din 1860 dec. 24, aflăm că la acea dată biserica, fără turle, avea 11 ferestre mari, era pardosită cu lespezi de piatră, zugrăvită peste tot şi învelită cu olane. Din aceeaşi catagrafie rezultă că vechile clădiri dinspre podul Mogoşoaei fuseseră dărîmate rămînînd numai casele egumeneşti din curte, rîndul de clădiri aflate spre rîul Dîmboviţa şi cinci prăvălii în faţa dinspre sud a mănăstirii [5].

Biserica şi clădirile din jur au fost dărîmate în anul 1875, pe locul lor ridicîndu-se palatul CEC.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 23—24, 89; Musceleanu Gr., *M-rea Sf. Ioan de 159 ani* (*Cald. antic*, 1862, p. 100—101); Pappasoglu D., *Istoria bisericii Sf. Ioan cel Mare din Buc.* (*Bis. ort. rom.*, VIII (1884), p. 78—80); Ms. A. 545, f. 42; *Dicţ. Rom.*, I, p. 719; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 166, 196—198, 491; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 27; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 120; Drăghiceanu V., *C. Brîncoveanu*, p. 83—84; Iorga N., *Fundaţiunile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914, p. 28 <inscripţii>, p. 30—33 <acte ale mănăstirii>; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 13; Drăghiceanu V., *O ctitorie brîncovenească dispărută: biserica Sf. Ioan Grecesc din Buc.*, Cluj, 1931 (din vol. *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 138—142; Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p.39—40; *Arh. Olt.*, XII (1933), p. 14; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 30—31; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 309—310; Caselli D., *Mahalaua Trîmbiţaşilor* (*Gazt. municip.* IV (1935), nr. 191); Idem, *Podul de pămînt* (*Ibidem*, nr. 192); Ionaşcu I., *Despre hatmanul moldovean Andrei, ajuns mare logofăt al lui Mihai Viteazul* (*Cerc. istorice*, XIII—XVI (1937—1940), nr. 1—2, p. 97—105); Florescu G. D., *Andrei vistierul şi Andrei hatmanul — logofătul de la sfîrşitul sec. al XVI-lea*, Buc., 1936; Ionaşcu I., *Un fost metoh al Pantelimonului. Schitul Grăjdana*, Buzău, 1936, p. XXV—XXVI, n. 3; Florescu D. G., *Biserici bucureştene care nu mai sînt* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 329); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 21; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 82—86; BCMI, XXXVII (1944), p. 48—49; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 186.

Argintăria medievală, în *Studii asupra tezaurului*, p. 90—91, 97 <anaforniţă>; *Inscripţii Bucureşti.*

106. SF. ION-MOŞI
Calea Moşilor nr. 305

A fost zidită înainte de 1808 oct. 14 (data pisaniei) de Ioan grădinarul, Ioan jimblarul şi alţii. În curtea bisericii, se găsea pe la jumătatea secolului trecut o şcoală. Biserica a fost reclădită în 1868—1870, fiind gata la 22 martie 1870. A fost reparată în 1898, 1907, 1925 şi 1942.

Dicţ. Rom., I, p. 719; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Urechia, *Istoria şcoalelor*, III, p. 103; Dumitrescu M. *Istoricul*, I, p. 88—90; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 24—25; *Anuar 1909*, p. 23; *Inscripţii Bucureşti.*

[1] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 14.
[2] Acad. R.P.R., ms. rom. nr. 298, f. 308—308 v.
[3] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XI/33 şi 34.
[4] G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 370.
[5] Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 156, 159 v. Despre situaţia clădirilor m-rii la jumătatea secolului al XIX-lea, vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 7790/1836, 1739/1845, 2616/1849, 1821/1852 şi 3036/1858 şi Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 47, 99, 119, 133, 145, 155 (catagrafii din: 1843, 1845, 1849, 1852, 1858 şi 1860).

Pentru repararea turlelor şi clopotniţei în 1856, Arh. St. Buc., Min. Instr. dos. 4466 şi 4455/1856.

107. SF. ION-PIAȚĂ (Sf. Ioan din Podul Beilicului, Sf. Ion cel Nou)
Bd. 1848

A fost zidită în 1756 de Ioniță croitorul. La 1766 aug. 12 ctitorul închina schitul său și casele, ca metoh al mitropoliei [1]. Restaurată de vornicul Pîrșcoveanu pe la 1790, va fi cunoscută și sub numele de biserica Sf. Ioan a Pîrșcoveanului. A fost refăcută în 1818 [2] și reparată după focul din 1847, în 1878 — cu care prilej a fost pictată de pictorul Serafim — și în 1890. A fost renovată în anul 1935, de arhitectul Becu și reparată în anul 1948, după bombardamente.

Dicț. Rom., I, p. 719; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 198; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 86—87; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 29—30; Greceanu, *București*, p. 179; Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 47; Idem, *Din vechiul București*, p. 69—70, 82; Moga L., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București* (BCMI, XXX (1937), p. 183); *Bucureștii pitoresc*; *Inscripții București*.

108. SF. IONICĂ-MOLDOVENI (Sf. Ioan cel Mic) demolată, fostă în curtea Palatului Republicii

Prima biserică a fost din lemn. Ea este amintită în 1774 [3] și 1790. A fost construită din zid înainte de 1795 (data pisaniei, aflată la Muzeul de artă R.P.R.) de Dimitrie Dărăscu mare medelnicer și soția sa, Sofia [4]. Numele de Moldoveni i s-a dat de la mahalaua în care a fost construită, unde locuiau oameni din Moldova [5]. A fost reparată în 1875 și 1893.

Ms. 5142, f. 114—115; Munteanu Constantin, *Memoriu asupra zidirii bisericii Sf. Ionică Moldoveni...*, Buc., 1897; *Dicț. Rom.*, I, p. 719; Ionescu-Gion, p. 198; Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 17; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 294; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 7—8; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 66; *Anuar 1909*, p. 19; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 28; *Inscripții București*.

SF. MINA, vezi Vergului

SF. 40 DE MUCENICI, vezi Metohul Episcopiei

SF. NICOLAE A JUPÎNESEI CAPLEA, vezi Albă-Postăvari

109. SF. NICOLAE-CRÎNGAȘI
str. Grozeanu nr. 9

A fost zidită probabil la sfîrșitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea, poate de jupan Dumitru și Maria, al căror nume îl menționează o inscripție. Se păstrează parte din vechea pictură a bisericii. A fost reparată în 1902 și în 1932. A fost repictată în anul 1919.

Anuar 1909, p. 83; *Inscripții București*.

[1] Arh. St. Buc., Mitrop., CCXLI/2.
[2] Un doc. din 1819 iulie 20 arată că biserica « de iznoavă, din temelie s-au făcut » (G. Potra, *Doc. București*, în ms.).
[3] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.
[4] Vezi diata lui Nicolae Dărăscu, la P. Lahovari, *Elemente monografice ale pieții Amzei*, Buc., 1937, p. 25.
[5] Doc. din 1802 dec. 14 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 432); mahalaua se numește a Moldovenilor și în catagrafia din 1810.

SF. NICOLAE-DUŞUMEA, vezi Dulgheri

110. SF. NICOLAE-JITNIŢĂ (Popescu, Protopopului) str. N. Popescu-Jitniţă nr. 2

Prima biserică, probabil de lemn, exista la sfîrşitul secolului al XVI-lea. La 1590 iunie 19, un document aminteşte de biserica de lîngă jitniţa domnească din Bucureşti [1]. I s-a spus biserica de la jitniţă datorită faptului că se găsea lîngă jitniţa domnească (hambarele de cereale), care exista încă la începutul secolului al XIX-lea. Cu numele de biserica Popescului sau din mahalaua Popescului este pomenită apoi în documente, la 1698 april. 29 [2] şi 1721 mai 24 [3].

A fost zidită între 1711—1718 de Gheorghe Totoescu căpitan de lefegii şi soacra sa, Chiţa, soţia lui Iamandi fost mare portar. În aşezămîntul făcut de Chiţa portăreasa în anul 1718 se arăta că « mahalagii » nu-i dăduseră voie să ridice biserica decît cu condiţia să rămînă « de treaba mahalalei », adică să nu fie închinată vreunei mănăstiri. Biserica fusese zidită în faţa porţilor casei lui Şerban Năsturel mare ban. Neajungînd banii, zugrăveala, tîmpla, jilţurile şi restul « odoarelor » fuseseră făcute din banii strînşi de la « mahalagii » [4].

În secolul al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea, biserica este cunoscută sub numele de biserica Protopopului; cu acest nume este trecută în planul din 1770, în catagrafia din 1810 şi amintită într-un document din 1813 [5]. După o informaţie din 1821, biserica ar fi luat foc în acest an [6]. Ruinată de cutremurul din 1838, a fost refăcută de Matache Rădulescu, Ghiţă Chiriac şi alţii, fiind gata la 1851 (data pisaniei).

Ms. A. 545, f. 170 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 341—343; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 88; *Anuar 1909*, p. 30; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 70—71; Potra G., *Biserica Sf. Nicolae Jigniţa* (*Gazt. municip.*, XI (1942), nr. 520); *Inscripţii Bucureşti*.

111. SF. NICOLAE-PRUND, dărîmată, fostă în curtea spitalului Brîncovenesc

A fost construită de Teofan schimonah, înainte de 1682 sept. 21 [7], fiind închinată la această dată mitropoliei, ca să nu se pustiască [8]. Biserica a fost zidită pe prundul Dîmboviţei [9] şi înzestrată cu chilii. Din aceste chilii, una fusese dăruită mănăstirii Bistriţa [10], iar alta mănăstirii Arnota [11], la 1684 ian 9. Dintr-o catagrafie din 1800 april. 20, rezultă că la acea dată în curtea bisericii se găseau nouă chilii [12].

[1] *DIR*, XVI/5, p. 458; biserica de la jitniţa domnească este pomenită şi la 1654 iunie 14 (Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XII/10).

[2] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, I/27.

[3] Idem, Mitrop., CCCXI/1.

[4] Acad. R.P.R., CXCII/2; vezi şi documentul din 1724 iunie 1, la Arh. St. Buc., Mitrop., CXXIII/6.

[5] Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 833.

[6] Hurmuzaki, X, p. 124 şi cronica lui Ion sin Dobre (ms. la Inst. de istorie).

[7] Probabil aceasta este biserica numită a popii Matei, menţionată într-un document din 1679 iulie 10, cînd Ion fustaşul vinde un loc situat « în prund, dinspre bale », lîngă biserica popii Matei, alături cu uliţa care vine de la curte şi cu locul lui Constantin Brîncoveanu mare agă (Arh. St. Buc., ms. 718, f. 43). Pisania din 1724 aşază zidirea bisericii în timpul lui Nicolae Mavrocordat de către acelaşi Teofan schimonah. Este vorba probabil de o greşeală; o rezidire a bisericii la un interval aşa de scurt este greu de admis.

[8] Arh. St. Buc., Mitrop., CXXV/6; doc. e publicat şi de E. şi I. Vîrtosu, *Aşezămintele Brîncoveneşti*, Buc., 1938, p. 267 şi I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 87.

[9] La 1740 sept. 30 este amintită cu numele de biserica Prundului (Muzeul de istorie Buc., nr. 30577), iar mahalalei în care era situată i se spunea Prundu (1747 aug. 25, Acad. R.P.R., CXCVIII/78; 1764 mai 24, Muzeul de istorie Buc., nr. 25095) sau sf. Nicolae din Prund (1763 oct. 2, ibidem, nr. 31248).

[10] Arh. St. Buc., m-rea Bistriţa, L/1.

[11] Idem, m-rea Arnota, XVII/1. Vezi o catagrafie de averea bisericii, din 1776 ian. 16, la Arh. St. Buc., Mitrop., CXXV/14.

[12] Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 21—22; vezi tot acolo şi lista de obiectele bisericii.

La 1774, banul M. Cantacuzino o menţionează printre bisericile de zid [1]. În planul oraşului din anul 1871 figurează ca o biserică mică, situată între biserica Domniţa Bălaşa şi spitalul Brîncovenesc. A fost dărîmată în anul 1898 [2].

Ms. A. 545, f. 171 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 723; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 80—81; *Parohia bisericii sf. Nicolae Vlădica din Prund*, Buc., 1905, 89 p.; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 31—32; Florescu G., *Vechi proprietăţi*, p. 9; Idem, *Din vechiul Bucureşti*, p. 37—38; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 307; *Inscripţii Bucureşti*.

112. SF. NICOLAE-SÎRBI
str. Pitagora nr. 11

Prima biserică, probabil din lemn, a fost construită la începutul secolului al XVII-lea. Ea exista la 1639 mai 28, cînd apare ca martor popa Stanciul de la Sîrbi [3]. Numele de Sîrbi i s-a dat probabil de la locuitorii veniţi de peste Dunăre în slobozia înfiinţată în jurul fostei palăngi a lui Sinan paşa.

A doua biserică a fost zidită de jupan Vasile Potoceanu cupeţ, Sanda, soţia sa, şi fiul lor, Ghinea, fiind gata la 1692 sept. 1 (data pisaniei). La 1774 este menţionată între bisericile de zid ale oraşului [4]. Cutremurul din 1838 i-a stricat tîmpla din zid, care urma să se dărîme [5]. A fost reparată radical în anul 1864, cînd a fost repictată şi i s-a adăugat clopotniţa. După cum rezultă dintr-o catagrafie din 1799 sept. 6, biserica avea la acea dată 13 chilii în jur, cele mai multe învelite cu trestie [6].

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; *Dicţ. Rom.*, I, p. 722; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 87; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 343—346; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 42—43; *Anuar* 1909, p. 30; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 72; *Bucureştii de odinioară*, p. 70—71; *Inscripţii Bucureşti*.

113. SF. NICOLAE-ŞELARI (LIPSCANI) *
str. Blănari nr. 16

Prima biserică, probabil de lemn, a fost făcută în secolul al XVII-lea. Cu numele de Sf. Nicolae din mahalaua Şelarilor este pomenită la 1664 april. 27 [7], 1676 martie 4 [8] şi 1678 nov. 26 [9]. Biserica nu a fost a breslei şelarilor — cum s-ar putea crede — ci şi-a luat numele de la mahalaua unde era clădită.

A fost construită din zid la 1699—1700, de Şerban Cantacuzino fost mare paharnic [10], Iorgu staroste şi Apostol Lazăr (pisanie din aug. 1700). După cum arată însă pomelnicul bisericii, zidurile s-au făcut cu cheltuiala negustorilor Apostol Lazo (nu Lazăr) şi Antiţă; Iorga

[1] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[2] Despre dărîmare, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 241/1897.
[3] Acad. R.P.R., ms. 1063, f. 2.
[4] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[5] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50 v.
[6] Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 17 v.
* În lista bisericilor bucureştene de la 1774, banul Mihai Cantacuzino trece două biserici: una Lipscani şi alta Şelari (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178), D. Fotino nu aminteşte decît de biserica Şelari (*Ist. Daciei*, III, p. 166).
[7] I. Ionaşcu, *Documentele mănăstirii Colţea*, p. 12, 13.
[8] Acad. R.P.R., CCCLXXIV/260.
[9] Ibidem, CCCLXXIV/262.
[10] Cf. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 111.

Stancostea (nu staroste) negustor a zugrăvit biserica, iar Şerban Cantacuzino vornic a făcut tîmpla şi icoanele.

A fost reparată apoi în timpul domniei lui C. Mavrocordat, în 1742. La 1750 mart. 8, constatînd că biserica slăbise, Anița, fiica lui Radu Golescu fost mare spătar, o închină mitropolitului Neofit, care cumpărase loc în jurul bisericii şi vroia să facă o mănăstire cu han împrejur [1].

Avariată de cutremurul din 14 oct. 1802, a fost rezidită de Gheorghe Polizu, Nicolae Zaharia, Gheorghe Dumitru şi alții, fiind gata în 1804 (data pisaniei).

Biserica avea şi clădiri în jur. Dintr-o catagrafie din 1799 april. 3 rezultă că în jurul său erau cinci case, făcute de diverşi ctitori (popa Fiera, Zmaranda Bălăceanu şi alții) şi dăruite bisericii [2]. În aceste clădiri, a fost înființată, în 1816, o şcoală de muzică [3].

Această a treia biserică a fost şi ea dărîmată în 1867, pe locul ei ridicîndu-se, în 1868, actuala clădire, pictată de G. Tattarăscu.

Pe o uşă a bisericii se păstrează o însemnare din 1823 iulie, amintind numele cunoscutului zugrav Nicolae polcovnic, care a zugrăvit probabil locaşul.

A fost reparată în anul 1903.

La mijlocul secolului al XIX-lea, biserica era a corporației lumînărarilor şi bumbăcarilor (de la care a rămas o icoană a Sf. Andrei, patronul breslei) şi a corporației bărbierilor.

Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Nicolae din Lipscani de 120 de ani* (*Cald. antic*, 1862, p. 42—43); Bilciurescu Şt., *Ghidul*, p. 123; Dumitrescu M., *Bis. Sf. Nicolae-Şelari* (*Teologul*, II (1898), nr. 9, p. 3); *Dicț. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 170, 205; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 127—130; Iorga N., *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 111; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 341; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 12—13; *Biserici cu averi proprii*, s. II, p. 83—150 <istoric, documente>; *Anuar 1909*, p. 24; *Monografie asupra bisericii Sf. Nicolae Şelari din Bucureşti*, Buc., 1910, 68 p.; *Bis. ort. rom.*, LXV (1926), p. 82, nota 2; Elefterescu Em., *Bis. Sf. Nicolae Şelari sau Lipscani* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 404); Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 147; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 59—61; Golescu M., *Un portretist de la inceputul sec. XIX. Zugravul Nicolae polcovnic* (*Arta şi tehnica grafică*, caietul 3, martie 1938, p. 36); Florescu G. D., *Ctitoriile Cantacuzineşti din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 321); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 172; BCMI, XXXV (1942), p. 192; Moisescu Gh., *M-rea Zamfira* (*Bis. ort. rom.*, LXXII (1954), nr. 2—3 p. 332, nota 1; Constantinescu-Iaşi P., *Influențe ale arhitecturii vechi ruseşti*, p. 112; *Inscripții Bucureşti*.

114. SF. NICOLAE-TABACU (Popa Cozma)
Calea Victoriei nr. 180

Prima biserică — construită din lemn în secolul al XVII-lea — a fost făcută, după tradiție, de un cioban, fiind refăcută în 1710 de popa Cozma şi de Dima Tabacu. Biserica de lemn exista în 1774, cînd este amintită de banul Mihai Cantacuzino [4] şi la 1818 [5]. De la numele celor doi ctitori, biserica şi mahalaua s-au numit cînd popa Cozma [6], cînd Tabacu [7].

A fost zidită înainte de 1864 dec. 20 (data pisaniei) de Ştefan Burghi, Zoe, Elena Bălăceanu şi alții. A fost reparată în anii 1890 şi 1902.

[1] Mano C., *Documentele familiei Mano*, p. 80 şi Arh. St. Buc., Mitrop., CDXLVI/2.

[2] Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 8.

[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 422—423; vezi şi Popescu Nic., *Viața şi activitatea dascălului de cîntări Macarie ieromonahul*, Buc., 1908, p. 16 şi V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor*, IV, p. 201.

[4] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

[5] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

[6] 1774 mart. 4 (Acad. R.P.R., LXXV/125), 1776 april. 19 (ibidem, LXXV/128), 1786 iulie 11 (Muzeul de istorie Buc., nr. 12456), 1792 mart. 10 (Ibidem, nr. 12452), 1809 aug. 2 (Ibidem, nr. 12455), 1809 iulie 3 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 913), în catagrafia din 1831 şi în planurile din 1828 şi 1852.

[7] 1818 (Muzeul de istorie Buc., nr. 13469).

Ms. 5142, f. 172—178; *Dicţ. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 135—137; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 351; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 15—16; Pocitan V., *Notiţe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi*, Buc., 1907, p. 95, nota 1; *Anuar 1909*, p. 24—25; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 24; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 78; Bobulescu C., *Pomelnicul bisericii Sf. Nicolae Tabacu din Bucureşti* (*Rev. ist. bis.*, I (1943), nr. 3, p. 131—140); Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 284—285; Bobulescu C., *Monografia bisericii Sf. Nicolae Tabacu* (în manuscris), Constantinescu-Iaşi P., *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti*, p. 114; *Inscripţii Bucureşti*.

115. SF. NICOLAE DIN ŢIGĂNIE, dărîmată, fostă pe actualul bd. Coşbuc, sub dealul Mitropoliei

Este o biserică despre care se ştia pînă acum foarte puţin. Primul lăcaş situat « din vale » de mitropolie, sau « supt mitropolie », în ţigănia mitropoliei din Bucureşti [1], exista la începutul secolului al XVIII-lea, fiind menţionat într-o însemnare din 1704. A fost construită din zid în timpul mitropolitului Grigore, fiind sfinţită — după cum rezultă dintr-o altă însemnare — în 1768. Biserica exista la 1818, cînd este pomenită de D. Fotino [2] şi în 1830, cînd se precizează că era situată « de la mitropolie de vale ». În 1838 — cînd se arată că clopotniţa, stricată de cutremur, urma să fie dărîmată — i se spune biserica Sf. Nicolae « de supt mitropolie » [3]. Locaşul exista la 1852, fiind trecut în planul oraşului, întocmit de maiorul Borroczyn. A fost dărîmată la sfîrşitul secolului al XIX-lea, pe locul ei ridicîndu-se o cruce.

Iorga N., *Inscripţii*, f. II, p. 354; Lapedatu N., *Catagrafia*, p. 15; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 37; *O biserică din Bucureşti* (*Rev. ist.*, XI (1925), p. 316).

116. SF. NICOLAE-VLĂDICĂ str. 11 Iunie, colţ cu bd. Coşbuc

A fost zidită pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, în mahalaua numită a Vlădichii [4]. Ea este amintită între bisericile de zid la 1774 [5] şi la 1810. A fost refăcută în 1848 de Velciu şi Marghioala Arim [6]. A fost dărîmată în 1902, lîngă ea clădindu-se — între 1902 şi 1904 — actuala biserică, construită după planul arhitectului Ed. Lebouef, în antrepriza lui Luigi Forebosco. A fost pictată de Eugeniu Voinescu şi D. R. Girolamo.

Lapedatu, *Catagrafia*, p. 32—33; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 80—81; *Parohia bisericii Sf. Vlădica din Prund*, Buc., 1905, 89 p.; *Bul. Soc. num. rom.*, III (1905—1906), p. 128—129 <medalia reclădirii>; *Anuar 1909*, p. 30; *Inscripţii Bucureşti*.

117. SF. PANTELIMON str. Iancu Căpitanul nr. 24

Prima biserică, de lemn, a fost construită pe la începutul secolului al XVIII-lea, fiind pomenită cu ocazia unei hotărnicii din iulie 1752 [7]. A fost clădită din zid înainte de 1790 (data

[1] În doc. din 1764 mart. 5 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/26) se spune mahalaua Ţigănie.
[2] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.
[3] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50 v.
[4] 1754 ian. 12 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/22).
[5] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.
[6] Vezi şi Arh. St. Buc., Poliţia Buc., dos. 6163/1838 (pricină cu Ilie ovreiul zugrav pentru zugrăvirea catecumenului bisericii).
[7] Banul M. Cantacuzino o menţionează de asemenee printre bisericile de lemn (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).

pisaniei), de părintele Ivan de la biserica Silvestru, Constantin Boränescu logofăt, Constantin Caramzulea şi Ene Mănciulescu. A fost avariată de cutremurul din 1838 [1]. A fost rezidită în anii 1872—1876 de « mahalagii » (1876 april. 11, data pisaniei), fiind pictată de St. Stoenescu. A fost reparată în 1925—1926, cînd i s-a refăcut fațada, şi după cutremurul din 1940.

Dicț. Rom., I, p. 722; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 91—94; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 329—330; Lapedatu Al., *atagrafia*, p. 49—50; *Anuar 1909*, p. 30; Iorga N., *Inscripții* (*Rev. ist.*, VI (1920), p. 269); Elefterescu Em., *Bis. sf. Pantelimon lingă Foişor în Buc.* (*Glasul mon.*, 1934, nr. 413); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 63; Moga L., *Lămuriri cu privire la vechimea bis. sf. Pantelimon din Bucureşti* (*BCMI*, XXX (1937), p. 175—178); Idem, *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Buc.* (*Ibidem*, p. 182); Golescu M., *Un portretist de la începutul sec. XIX. Zugravul Nicolae polcovnic* (*Arta şi tehnica grafică*, caietul III, mart. 1938, p. 36); *Inscripții Bucureşti.*

118. M-REA SF. SAVA, dărîmată,
fostă pe locul statuilor din fața Universității C. I. Parhon

A fost zidită la sfîrşitul secolului al XVI-lea [2] sau la începutul secolului al XVII-lea [3], de Andronache pîrcălab. La 1656, Paul de Alep arată că era o mănăstire mică [4]. În aprilie 1680 era metoh la sf. Mormînt [5].

În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, acesta a încercat să o repare; clădirea, « fiind veche şi slabă, s-au stricat de tot » [6], ca şi biserica sf. Ioan. Brîncoveanu a dărîmat-o complet şi a făcut altă mănăstire « iscusită şi frumoasă », adăugînd case pentru şcoală, ispravnic fiind Radu Dudescu mare sluger. La zidirea mănăstirii a ajutat cu bani şi Sterie luminărarul [7]. Clădirile erau gata la 1709 iulie 20 (data pisaniei). Zidirea mănăstirii începuse în 1707; construirea bisericii se terminase în august 1707 [8], iar la 1707 sept 9 se acordau mile şcolii celei noi de la sf. Sava [9].

La 13 sept. 1710, Radu Dudescu arăta lui Hrisant Nottara, patriarhul Ierusalimului, că « a luat sfîrşit clădirea sfintei biserici şi e fără lipsă de toate, atît la zugrăvit, cît şi la aşternerea de lespezi, catapeteasma şi alte lucruri de nevoie » [10].

Lucrările la mănăstirea sf. Sava au continuat însă şi mai tîrziu. La 1713 april. 30, se arăta că domnul pregătise material pentru o poartă de piatră, un grajd, o şură şi un zid care trebuia să se unească cu şcoala. Noile lucrări urmau să fie gata în toamnă [11]. La 1714 dec. 15, Radu Dudescu arată că ceea ce mai este lipsă la mănăstire se va împlini [12].

La 1713 aprilie 28, mitropolitul Ierotei găseşte noua mănăstire foarte frumoasă [13].

În clădirile din mănăstire a funcționat prima şcoală superioară din Țara Romînească, înființată la 1695 de Constantin Brîncoveanu [14].

« Casele mari » de la Sf. Sava au ars la 27 februarie 1739 [15] şi au fost refăcute după aceea. În 1761, egumenul mănăstirii a fost mutat la m-rea Văcăreşti, clădirile mănăstirii rămînînd toate pentru şcoală. În mănăstire se găseau şi nişte case « patriarhiceşti », pe locul cărora s-a clădit, în 1779, noul local al şcolii.

[1] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 80, 113 v.

[2] După părerea lui G. Cantacuzino — care a studiat partea de sud a chiliilor mănăstirii, descoperite în cursul unor săpături făcute în toamna anului 1958 în str. Academiei nr. 4 — mănăstirea a fost construită în secolul al XVI-lea.

[3] Este menționată într-un document din 1619 april. 23 (*DIR*, XVII/3, p. 353).

[4] Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 207.

[5] Arh. St. Buc, m-rea Cotroceni, XC/19.

[6] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/1.

[7] Doc. din 1702 iulie 6, la Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/1.

[8] Hurmuzaki, XIV/1, p. 390.

[9] *Ibidem*, p. 394—396.

[10] *Idem*, XIV/3, p. 76.

[11] Hurmuzaki, XIV/1, p. 525.

[12] *Ibidem*, p. 649.

[13] *Ibidem*, p. 523—524.

[14] Despre această şcoală vezi mai sus p. 127—132.

[15] Daponte, *Ephemerides daces*, II, p. 185.

Mănăstirea a avut de suferit în 1822, din pricina unui incendiu [1]. La 1846 sînt semnalate unele lucrări de reparare a mănăstirii. Biserica era însă prea veche pentru a mai fi refăcută [2], iar temeliile ei erau îngropate sub nivelul străzii. A fost dărîmată în jurul anului 1870, pe locul ei înălțîndu-se Universitatea și statuile din fața ei. În planul orașului din 1871 mănăstirea nu mai este trecută; se indică, în schimb, locul unde existase aceasta, în fața Universității.

Fig. 118. — Pisania bisericii Sf. Sava — 1709 (astăzi la Muzeul de artă al R.P.R.).

Cu ocazia unor săpături făcute în strada Academiei nr. 4, în toamna anului 1958, pentru construirea unui bloc, s-a descoperit o pivniță mare cu ziduri groase de 70 cm. Aceasta este probabil pivnița fostei mănăstiri Sf. Sava, peste care erau construite încăperile mănăstirii. Tot cu acest prilej, s-a descoperit și o conductă de olane pentru aprovizionarea cu apă a mănăstirii, precum și unele morminte ale celor îngropați în jurul bisericii.

Paraclisul. În afară de biserica mănăstirii Sf. Sava mai exista în curtea mănăstirii — poate în rîndul clădirilor « Academiei » — un paraclis, pe care, la 1818, Dionisie Fotino îl numește paraclisul de la școala grecească [3].

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 50—51; Musceleanu Gr., *M-rea sf. Sava* (*Cald. antic*, 1862, p. 118—119); *Analele Acad. rom.*, s. I, t. IV, p. 124—125 ‹inscripție›; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 110—111; *Dicț. Rom.*, I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 127, 212—215; Tocilescu, *Catalogul*, p. 37, 16; Erbiceanu G., *Bărbații culți greci și romîni și profesorii din Academiile de Iași și București, din epoca zisă fanariotă (1650—1821)* (*Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist.*, s. II, t. XXVII (1904—1905), p. 149 ‹piatră de mormînt›; Hurmuzaki, XIII, p. 374 și 409 ‹piatră de mormînt›; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 28; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 111—116; Iorga N., *Două pietre de mormînt* (BCMI, XXII (1929), p. 178); Iorga N., *Piatra de mormînt a lui Sevastos Chimenitul din Trapezunt* (BCMI, XXIV (1931), p. 154—155); Sacerdoțeanu A., *Inscripția bisericii sf. Sava* (*Rev. ist.*, XVIII (1932), p. 274); Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 111); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 53—54; Popescu-Lumină, *București*, p. 313; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 29, 90—92, 260; Caselli D., *Casa lui Bimbașa Sava din Ulița Mare, care mergea la Sîrbi* (*Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 262); Florescu G.D., *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 329); Iorga N., *București*, p. 111; Iorga N., *Monumentele istorice romînești și Daponte* (BCMI, XXVI (1933), p. 157); *Inscripții București*.

[1] Hurmuzaki, X, p. 161.

[2] Despre reparațiile ce urmau să se facă la Sf. Sava, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1432/1864.

[3] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

SF. SERGHIE ŞI VACHO, vezi Cotroceni

119. [M.] M-REA SF. SPIRIDON NOU, str. Şerban Vodă nr. 29

Zidirea mănăstirii a fost începută în 1767, de Scarlat Ghica [1] şi terminată la 1768 sept. 30, de fiul său, Alexandru Scarlat Ghica [2]. Biserica a fost bogat înzestrată de ctitorii ei. În 1813 era socotită printre mănăstirile mari ale ţării [3].

Fig. 119. — Biserica Sf.Spiridon Nou. Fotografie veche (Muzeul de artă al R.P.R.).

Avariată de cutremurele din 1802 şi 1838 [4] şi arsă în 1822 [5], biserica ajunsese în ruină. A fost dărîmată şi refăcută între 1852—1858, fiind pictată de G. Tattarăscu. Lancelot, care a văzut-o

[1] Cf. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 400.

[2] Cf. şi doc. din 1768 iunie 2, C. Mano, *Documentele familiei Mano*, p. 158; vezi şi hrisovul-aşezămînt din 1768 iulie 5, la Acad. R.P.R., Suluri, nr.3.

[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15.

[4] Pentru stricăciunile făcute de acest cutremur, care avariază cele patru turnuri ale bisericii, ce urmau a fi dărîmate, ca şi bolta altarului şi stîlpii pridvorului casei din curte, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 596/1838, f. 50.

[5] Hurmuzaki, X, p. 171.

în 1860, nu are cuvinte prea măgulitoare pentru arhitecţii care au construit biserica: « o pretinsă erudiţie a îngrămădit pe un dispozitiv încă aproape bizantin, toate înfrumuseţările stilului gotic, fără a observa că, ridicînd peste măsură turnurile octogonale, pentru a le reacoperi pînă sus cu toate modelele cunoscute de arcade, de turle mici şi vîrfuri fără scop, se comite mai mult decît un non sens, o rătăcire ». În contrast cu aceasta, biserica Stavropoleos reprezenta gustul artistic al poporului [1].

A fost reparată în 1885, cînd s-au refăcut cele două foişoare din turnurile exterioare, şi în 1954, cînd s-au zidit trei balcoane în părţile laterale ale bisericii şi sub cafas. Este cea mai mare biserică din Bucureşti. În interiorul său au fost înmormîntaţi Constantin Hangerliu şi Alex. Şuţu.

În secolele XVIII şi XIX, biserica avea şi clădiri în partea dinspre actuala cale Şerban Vodă; acestea figurează în planurile oraşului din 1770 şi 1852 (în care clădirile sînt trecute sub numele de hanul Sf. Spiridon). Din această pricină, banul M. Cantacuzino trece mănăstirea între cele cu hanuri [2]. În aceste clădiri se găsea, pe la 1830, un spital. La acea dată, arhitectul Hartl cerea repararea zidurilor stricate, aici urmînd să se mute puşcăria de la Curtea Veche [3].

Hrisovul monăstirii Sf. Spiridon Nou dat de Barbu Ştirbei, domnul Ţării Romîneşti, Buc., 1852; Musceleanu Gr. *Sf. Spiridon Nou* (*Cald. antic*, 1862, p. 61—63); *Testamentul fundaţiunii bisericii Sf. Spiridon Nou din Buc., 1768*, Buc., 1878; Ms. 5142, f. 229—236; Bilciurescu, *Monastirile*, p. 142; Idem, *Ghidul*, p. 124; *Dicţ. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 218—219, 342, 350; Dumitrescu M., *Biserica Sf. Spiridon Nou* (*Consolatorul*, II (1899), p. 234—236); Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 96—100; Gîrboviceanu, *Şapte biserici*, p. 7—38; *Biserica Sf. Spiridon Nou din Bucureşti cu actele de fundaţie şi de proprietate*, Buc., 1904, 36 p.; *Bis. ort. rom.*, 1904, p. 319; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 262—264; *Bul. Soc. num. rom.*, III (1905—1906), p. 16 <medalia refacerii din 1852>; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 30; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 180; Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*; Caselli D., *Mahalaua şi biserica Sf. Spiridon Nou* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 147); *Rev. ist.*, XX (1934), p. 21—22; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 81; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 307; *Bucureştii vechi*, pl. 6 <acuarelă, la 1860>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 122, 216, 280—282; Iorga N., *Bucureşti*, p. 139 <desen> şi p. 282; Idem, *Trei conferinţe* (BCMI, XXXXI (1938), p. 76 <foto strană>; Potra G., *Biserica Sf. Spiridon Nou din Buc.* (*Gazt. municip.*, X (1941), nr. 470); Idem, *Din Bucureştii de altă dată. Tîrgul Moşilor, biserica Sf. Spiridon Nou*, Buc., 1941, p. 15—18; BCMI, XXXV (1942), p. 193; Ionaşcu I., *Scurt istoric asupra trecutului bisericii Sf. Spiridon Nou din Buc.* (date culese de ...), Buc., 1942, 6 p.; Tocilescu, *Catalogul*, p. 159; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 49 <scaun>; *Inscripţii Bucureşti*.

120. [M.] SF. SPIRIDON VECHI *
Piaţa Operetei nr. 2

Mănăstirea Sf. Spiridon exista în secolul al XVII-lea, fiind amintită la 1680 mart. 9 [4] şi 1716 mart. 21 [5]. Nu se ştie însă de cine a fost clădită [6]. După cum arată Daponte, prima biserică a fost de lemn. Totuşi, la 1716 mart. 21, biserica avea case de zid în jur, în care locuia Mitrofan tipograful. Este deci probabil ca şi prima biserică să fi fost de zid.

Amintind de vechiul lăcaş, pisania în limba greacă şi arabă arată că actuala biserică şi clădirile din jur au fost zidite de patriarhul Silvestru al Antiohiei, cu banii lui Constantin Mavrocordat voievod, în 1746—1748 [7]. La 1746 dec. 8, noua mănăstire a fost închinată patriarhiei de Antiohia [8]. În 1813, m-rea Sf. Spiridon Vechi făcea parte dintre mănăstirile de categoria a III-a din ţară [9].

[1] *Le tour de monde*, XIII (1866), prèmier semestre, p. 205—206.
[2] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 177; D. Fotino (*Ist. Daciei*, III, p. 165) o numeşte mănăstire mare domnească.
[3] E. şi I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare*, p. 7.
* Vezi şi hanul mănăstirii Sf. Spiridon vechi la p. 110.
[4] Hurmuzaki, XIV/1, p. 741.
[5] *Idem*, XIV/3, p. 121.
[6] D. G. Florescu, un cunoscut cercetător al istoriei oraşului, crede că prima biserică a fost făcută de familia Florescu, ca paraclis al caselor acesteia, aflate în apropiere de biserică.
[7] D. Fotino crede că a fost zidită în 1732 (*Istoria Daciei*, II, p. 153).
[8] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, I/3.
[9] Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15.

Biserica a avut de suferit din pricina cutremurelor din 1802 şi 1838 [1]. La 1847 iulie 28 se cerea egumenului să dărîme bolţile de la tinda bisericii şi să refacă tavanul din şipci. Şi casele egumeneşti erau de asemenea stricate la această dată [2].

Turla s-a dărîmat probabil după cutremurul din 1838. În 1862, lăcaşul nu avea turlă şi era pe jumătate văruit. Casele egumeneşti fuseseră însă reparate. Clopotniţa bisericii, aflată spre Piaţa Operei, a fost dărîmată în 1898. Biserica a fost reparată în 1865, 1877 [3] şi 1914. Astăzi este îngropată sub nivelul străzii, datorită depunerii pămîntului scos din albia Dîmboviţei.

Biserica Sf. Spiridon Vechi este un edificiu de dimensiuni foarte mici, pe plan trilobat la origine, căruia ulterior, i s-a lărgit mult pronaosul şi pridvorul. Turla de pe naos s-a dărîmat (după cum am arătat mai sus) şi nu a mai fost refăcută, naosul boltindu-se cu o calotă rezemată pe vechile arcuri.

Pronaosul a fost lărgit, prin împingerea zidurilor în afară, începînd chiar de la naşterea absidelor laterale. Biserica nu are turlă sau clopotniţă nici pe pronaos şi este sigur că nu a avut nici la origine, date fiind dimensiunile, cu totul reduse, ale clădirii originare, precum şi faptul că a avut clopotniţă în curte.

Pridvorul, deschis şi foarte mic la origine, avea patru coloane ce sprijineau arcadele; el a fost lărgit, ca şi pronaosul, prin adăugarea a încă două coloane ce sprijină cele două arcade laterale prin care se intră în pridvor. Coloanele pridvorului, din piatră, au fusuri canelate în torsadă şi baze pătrate, sculptate cu motive florale în stilul specific epocii primilor fanarioţi.

Arcadele dintre naos şi pronaos — care se dărîmaseră în cursul transformărilor — au fost refăcute; ele reazemă pe coloane similare cu cele ale pridvorului; cele două coloane centrale sînt noi, întrucît — aşa cum arată arh. Gr. Ionescu — cele vechi au fost întrebuinţate la pridvor, cu ocazia lărgirii sale.

Exteriorul, modificat şi el, este tencuit simplu. fără panouri sau arcaturi decorative. Faţada principală a primit, la ultimele reparaţii şi transformări, un fronton cu totul străin de arhitectura timpului.

În pridvor, pe peretele dinspre pronaos, se mai păstrează fresca originală. Urmele de pictură ce se pot vedea sub tencuială, în exterior, par a dovedi că biserica a avut şi picturi exterioare. Acest lucru nu este imposibil, dat fiind că, la acea dată, exemplul admirabil al bisericii Stavropoleos impresionase, desigur, pe meşterii constructori şi decoratori [4].

Menţionăm că biserica are o uşă de lemn frumos sculptată, ca şi vechea tîmplă din secolul al XVIII-lea.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 57—58; Ms. A. 545, f. 47; Ms. 5142, f. 222—223; Musceleanu Gr., *M-rea Sf. Spiridon Vechi* (*Cald. antic*, 1862, p. 85—86); Pappazoglu, *Bucureşti*, p. 117; *Dicţ. Rom.*, I, p. 725; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 217—219, 491; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 76—77; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 267—268; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 9—10; Baltazar A., *Decoraţiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureştene* (*Conv. lit.*, XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1011; *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 151—152; Iorga N., *O biserică siriană în Buc.* (BCMI, XXII (1929), p. 98—100); Donicescu, *Monografia bisericii Sf. Spiridon vechi din Buc.*, teză de licenţă, Inst. teologic Buc., 1929; Iorga N., *Inscripţia arabă de la bis. Sf. Spiridon din Buc.* (BCMI, XXIV (1931), p. 143); Radu Vasile, *M-rea Sf. Spiridon şi patriarhul Silvestru al Antiohiei*, Buc., 1933; Iorga N., *Monumentele istorice romîneşti şi Daponte*

[1] În 1833 Departamentul Credinţei dă voie egumenului să dărîme bolta din odăile egumeneşti, care ameninţa să se surpe, şi să o înlocuiască cu un tavan obişnuit (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, XIX/7).

Despre stricăciunile pricinuite de cutremurul din 1838, vezi ibidem, XIX/46.

[2] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, XIX/202.

Despre situaţia clădirilor m-rii în această vreme vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1820/1852 şi 681/1860 şi catagrafiile din 1830, 1852 şi 1860 la Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 423, 429 şi 441.

[3] Despre aceste reparaţii, vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1427/1865 şi 3676/1877.

[4] După părerea arhitectului Horia Teodoru, aceste picturi se găseau în interiorul bisericii, într-o mare proscomidie; prin dărîmarea acestei anexe a bisericii, picturile au rămas pe zidul exterior.

(BCMI, XXVII (1933), p. 157—158); Elefterescu Em., *Bis. Sf. Spiridon Vechi* (*Glasul mon.*, 1934 nr. 406); Stahl H., *Bucureşti*, p. 43—44; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 33; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 4; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 308—309; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 228—229; Florescu G. D., *O veche mahala bucureşteană. Ceva despre mahalaua Scorţarului* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 334); Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 51; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 70—71; *Inscripţii Bucureşti*.

121. [M.] SF. ŞTEFAN

Calea Călăraşi nr. 83, colţ cu str. Sf. Ştefan

Fig. 120. — Biserica Sf.Ştefan (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

A fost zidită în timpul domniei lui Ştefan Racoviţă voievod [1], de Stoica clucer, fiind terminată în domnia lui Alexandru Ghica, la 1768 sept. 25 (data pisaniei). Pisania a fost scrisă de Radu logofăt şi săpată în piatră de Ioan pietrar.

[1] Acesta o închină la 1765 mai 19 la Mitropolie, pentru pomenirea răposaţilor ctitori (Arh. St. Buc., Mitrop., VI/37).

Biserica a fost crăpată, «dar nu tare», de cutremurul din 1838[1] şi reparată în 1839. A ars la 23 martie 1847 şi a fost refăcută după incendiu. La 1857 mai 27, lăcaşul era încă stricat; enoriaşii cereau la acea dată Departamentului Credinţei repararea bisericii[2]. A fost reparată din nou în 1916 şi 1942.

Clădirea păstrează vechea sa formă din secolul al XVIII-lea. Este o biserică mică, din seria celor care marchează începutul decadenţei arhitecturii munteneşti, construită pe planul întrebuinţat la majoritatea bisericilor în prima jumătate a secolului.

Naosul treflat — cu abside pronunţate — este rezolvat, ca peste tot, cu arcuri puternice transversale şi arcuri mai înguste longitudinale, ce susţineau o turlă care s-a dărîmat şi nu a mai fost refăcută. În locul ei, naosul este astăzi acoperit cu o placă de beton, vag bombată.

Pronaosul, uşor lărgit, este despărţit de naos prin dispoziţia constructivă devenită soluţie tip, ce constă în trei arcade susţinute de coloane pe piedestale. Coloanele, ca şi piedestalele, sînt simple, lipsite de decoraţia sculpturală ce caracteriza epoca anterioară. Clopotniţa de pe pronaos este una din rarele clopotniţe păstrate în formă originară.

Pridvorul, mic ca şi restul edificiulni, are trei arcade frontale şi cîte una laterală.

Decoraţia exterioară este influenţată de Stavropoleos, fiind realizată mult mai modest. Cele două registre ale faţadelor sînt despărţite de un brîu format dintr-un tor destul de amplu, pe care sînt imitate, în pictură, motivele florale ce pînă acum erau sculptate. Această transpunere în pictură a unor decoraţii sculpturale se va mai întîlni şi la alte edificii, la fel de modeste, din această perioadă. Registrul inferior — mult mai amplu ca cel superior — este decorat cu firide cu arcaturi trilobate, iar cel superior cu medalioane, după modelul Stavropoleos (repictate în 1907).

În pridvor se mai păstrează fragmente din vechea pictură. Pictura interioară a fost refăcută în maniera lui Tattarăscu. Tabloul ctitorilor din dreapta pronaosului a fost şi el refăcut. Uşa şi ferestrele nu mai au chenarele obişnuite din piatră sculptată.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80 nota; Ms. 5142, f. 239—242; Ms. A. 545, f. 157; *Dicţ. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 221; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 334—335; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 51—52; Baltazar A., *Iarăşi iconoclaştii* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 7, p. 44—45); Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 96; *ACMI*, 1915, p. 37, 54—55; *Anuar 1909*, p. 30; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 67—68; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 221; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 12, 13, 36, 48—49 şi pl. CDXCV—CDXCIX); *ACMI*, 1942—1943, p. 62; *Inscripţii Bucureşti*.

SF. TREIME, vezi Crucea de Piatră

M-REA SF. TROIŢĂ, vezi Radu vodă

122. SF. VASILE
Calea Victoriei nr. 198

Prima biserică a fost zidită la sfîrşitul secolului al XVIII-lea sau la începutul secolului al XIX-lea; ea exista la 1804 ian. 9 şi la 1810 (după cum rezultă din catagrafia întocmită în acest an). La 1815 nov. 7 a fost închinată mănăstirii Mărcuţa, iar la 1816 mart. 14 închinarea ei a fost întărită de domn[3]. Stricat de cutremurul din 1838, lăcaşul a fost rezidit înainte de sept. 1847 (data pisaniei), de Toma căminarul. A fost reparată în anul 1889.

Ms. 5142, f. 251—253; *Dicţ. Rom.*, I, p. 727; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 19; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 134—135; *Anuar 1909*, p. 25; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 596/1838, f. 110.
[2] Muzeul de istorie Buc., nr. 12377.
[3] Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 296—297.

123. SF. VINERI HERASCA (Aga Niţă)
str. Sf. Vineri nr. 23

Lăcaşul a fost clădit în anii 1644—1645, de Niţă fost mare agă, întîlnit cu acest titlu la 1639 dec. 3 [1]. Cu numele de Aga Niţă sînt cunoscute mahalaua şi biserica în secolul al XVII-lea [2].

Biserica — numită la începutul secolului al XVIII-lea Sf. Vineri — a ars în august 1712, fiind apoi reparată.

Banul Mihai Cantacuzino aminteşte de două biserici, ambele de piatră: una aga Niţă şi o alta Sf. Paraschiva [3]. La 1818, D. Fotino nu mai menţionează decît pe cea cu hramul Sf. Paraschiva [4].

În secolul al XVIII-lea, biserica a fost în grija familiei Năsturel-Herăscu, care avea case în apropiere [5]. Pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, se construiesc în curtea bisericii chilii [6] pentru bolnavi [7]; avariate de cutremurul din 1838 [8] şi reparate după aceea, chiliile au fost dărîmate în 1890 [9].

Biserica a fost reclădită, mai mare decît prima, de Constantin Năsturel-Herăscu şi zugrăvită de Ioanichie Stavronichie, fiind gata la 1839 nov. 25 (data pisaniei). A fost reparată în 1896, cînd a fost rezugrăvită şi i s-a înnoit tîmpla. Alte reparaţii s-au făcut în anul 1913, cînd i s-au modificat turlele, s-a înălţat porticul de la intrare şi i s-a adăugat ornamentaţia exterioară. A fost pictată din nou, de D. Belizarie, în 1927—1928, cînd i s-au făcut şi stranele şi tîmpla din lemn sculptat. Pictura a fost renovată în 1950.

În biserică se păstrează un stîlp de piatră de la începutul secolului al XIX-lea, cu o « istorie » fantezistă a familiei Năsturel.

Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Vineri* (*Cald. antic*, 1866, p. 76—79); Ms. 5142, f. 194; Greceanu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 229; *Dicţ. Rom.*, I, p. 727; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 224—226, 320; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 121—124; Gîrboviceanu P., *Şapte biserici*, p. 39—72; Greceanu Şt., *Genealogiile documentate*, I, p. 319; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 296—297; *Monografia bisericii Sf. Vineri-Herasca*, Buc., 1906, 43 p. + 8 pl.; ed. a II-a, Buc., 1915, 77 p. + 12 pl.; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 39—40; *Anuar 1909*, p. 30; ACMI, 1915, p. 33; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 8; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 194; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 73—74; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; Caselli D., *Mahalaua Dobroteasa* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 150); *Inscripţii Bucureşti*.

124 [M.] SF. VISARION VECHI
str. Visarion nr. 14

A fost zidită înainte de 1797 sept. 21 (data pisaniei), de preotul Petre Referendaru, protopopul Bucureştilor, şi de Anton Berhiceanu, logofăt de taină.

[1] Acad. R.P.R., C/10.

[2] 1668 iunie 8 (Acad. R.P.R., CD/7); 1685 iunie 6 (Arh. St. Buc., ms. 314, f. 387 v.); 1698 iulie 17 (idem, m-rea Radu vodă, XXIII/36) 1710 nov. 5 (Muzeul de istorie Buc., nr. 71004).

[3] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178. Cu numele de biserica Sf. Paraschiva este trecută şi în planul oraşului din 1770.

[4] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

[5] Casele din mahalaua Aga Niţă au fost luate de Constantin Năsturel-Herăscu, în anul 1741—1742, prin schimb de la Constantin Băleanu fost mare comis, căruia îi dăduse alte case şi 1200 taleri (doc. din 1749 oct. 4, Acad. R.P.R., CIX/82). Ionescu-Gion nu are deci dreptate cînd spune că aceste case erau ale Năstureilor încă din secolul al XVII-lea (*Ist. Buc.*, p. 320).

[6] Din acest motiv i se spune mănăstire la 1762 sept. 12 (Acad. R.P.R., V/67).

[7] Pentru întreţinerea acestui aşa-zis spital de săraci, se acordă scutiri bisericii la 1775 mart. 13 (V. A. Urechia, II, p. 843—844), 1793 aug. 24 (*Idem*, VI, p. 93—94), 1813 febr. 10 (*idem*, X, p. 1017—1018), 1819 sept. 20 (*Idem*, XII, p. 347) etc.

[8] Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 596/1838, f. 111.

[9] Aceste chilii sînt trecute în planul oraşului din 1852. Ele nu constituiau însă un han, aşa cum apare într-o hartă a Muzeului de istorie a oraşului Bucureşti.

Unii dintre cercetătorii trecutului orașului nostru au afirmat că lîngă această biserică s-ar fi aflat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea un spital de ciumați. În realitate, spitalul se găsea lîngă biserica Sf. Visarion din apropierea mănăstirii Pantelimon. I s-a pus acest hram datorită faptului că a fost ridicată în timpul ciumei (cei trei sfinți erau socotiți apărători contra acestei boli).

A fost destul de serios avariată de marele cutremur din 1838, cînd bolțile și zidurile « clădite în chip de arc » au crăpat. Arhitectul Villacrosse propunea legarea ei cu cercuri de fier și dărîmarea clopotniței [1]. A fost reparată după cutremurul din 1838 și în 1897. Astăzi biserica este în completă ruină; lîngă ea s-a construit un nou locaș, la începutul secolului nostru.

Biserica veche are planul treflat, obișnuit în secolul al XVIII-lea, cu turn-clopotniță pe pronaos, la care se ajunge pe o scară aflată într-un turnuleț lipit de latura nordică a pronaosului.

Decorația exterioară este alcătuită din obișnuitele două registre, cel inferior cu arcaturi trilobate de o jumătate de cărămidă, iar cel superior cu medalioane.

Portalul de piatră sculptată și pisania au fost mutate de la ușa pronaosului la intrarea în pridvorul închis.

Ms. 5142, f. 255—256; *Dicț. Rom.*, I, p. 727; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 22—23; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 61—62; *Anuar 1909*, p. 25; Iorga N., *Inscripția bis. Sf. Visarion din Buc.* (*Rev. ist.*, VI (1920), p. 123); *Biserica vrăbiilor* (*Boabe de griu*, III (1932), nr. 6, p. 246—249); Caselli D., *Bis. Sf. Spiridon din mahalaua Visarionului și Viișoara* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 120); Idem, *Mahalaua Visarionului* (*Ibidem*, nr. 121); Idem, *Cum s-a întemeiat mahalaua Visarionului* (*Ibidem*, nr. 122); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 55—56; Iorga N., *București*, p. 185 <foto>; ACMI, 1942—1943, p. 77; *Inscripții București*.

125. SF. VOIEVOZI
str. Sf. Voievozi nr. 2

Prima biserică, probabil din lemn, a fost făcută pe la mijlocul secolului al XVIII-lea de Mihalcea băcanul; este amintită la 1770 sept. 20, cînd ctitorul o lasă în grija lui popa Pintilie [2].

A fost construită din zid în anul 1817 (1817 aug. 1, data pisaniei), de Stoian băcanul, fiul lui Petre Steneț Gabroveanu, soția sa, Joița, și Dimitrie cojocarul. Biserica avea în jur 17 chilii. În două din acestea se găsea pe la mijlocul secolului trecut o școală.

A fost dărîmată în 1900, pe locul ei ridicîndu-se — după planurile arhitectului P. Patriciu — actuala biserică, care imită pe cea de la Curtea de Argeș și care nu seamănă de loc cu vechea ctitorie. Noua biserică a fost gata la 1903 sept. 21 (data pisaniei). A fost pictată de preotul V. Dămian, iar tîmpla a fost lucrată de C. Babic.

Ms. A. 545, f. 71; Ms. 5142, f. 257—258; V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, III, p. 103, 104; *Dicț. Rom.*, I, p. 727; *Consolatorul*, VI (1903), nr. 7, p. 101; *Bis. ort. rom.*, XXVII (1903—1904), p. 685—686; Pocitan V., *Notițe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din București*, Buc., 1904, 112 p. <istoric, documente, descriere>; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 337; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 64; *Anuar 1909*, p. 25; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 191; *Inscripții București*.

SIBILELE, vezi Cu Sfinți.

[1] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 131 v.

[2] Acad. R.P.R., CXXXV/90.

126. SILVESTRU
str. Silvestru nr. 36

Vechea biserică a fost zidită înainte de 1743 iulie 15 (data pisaniei) de Pîrvan boiangiul şi Stanca, soţia sa[1], care au închinat-o mănăstirii Radu vodă. A fost reparată la începutul secolului al XIX-lea, după cutremurul din 1802, de Teodor Cincul[2].

Dărîmată de cutremurul din 1838, a fost reclădită de Ilie, Dimitrie, Ioan şi alţii, fiind gata la 1839 mart. 15 (data pisaniei)[3]. Tîmpla bisericii a fost făcută de Chircol săpătorul de tîmple[4].

Actuala biserică a fost zidită în anul 1907. Din clădirile vechi, se păstrează doar clopotniţa din 1879 (în planul din 1852, biserica nu are clopotniţă).

O piatră cu data 1760, încastrată în zidul unei case din preajma bisericii, aminteşte donaţiile făcute bisericii de Stanca, soţia ctitorului.

Dicţ. Rom., I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 215—216; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 104—105; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 303; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 25; *Anuar* 1909, p. 24; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 47; Iorga N., *Bucureşti*, p. 144; *Inscripţii Bucureşti*.

127. SLOBOZIA
str. Leon Vodă nr. 3

Prima biserică — cu hramul Sf. Dumitru — a fost construită din lemn, de Radu Leon voievod, în 1664—1665, lîngă crucea ridicată de tatăl său, pe locul luptei cu pribegii conduşi de aga Matei din Brîncoveni, la 1631. Biserica de lemn a fost mutată la Cărămidarii de Jos, pe locul ei ridicîndu-se o nouă ctitorie de zid, de către Constantin Năsturel fost mare vistier şi Ancuţa, soţia sa. Biserica era terminată la 1743 sept. 8 (data pisaniei). Cutremurul din 1838 i-a stricat clopotniţa, care urma să se dărîme[5]. Biserica a suferit multe transformări, fiind reparată în cîteva rînduri, la 1846, 1872, 1889—1890, 1915 şi 1956—1957.

Pe la mijlocul secolului trecut, în curtea bisericii se găsea o şcoală[6].

Pelimon Al., *Bukur, Istoria fundării Bucureştilor*, p. 212—213; Musceleanu Gr., *Bis. Slobozia* (*Cald. antic*, 1866, p. 70—72); Ms. A. 545, f. 177 v; Ms. 5142, f. 440—448; *Notiţe istorice* (*Bis. ort. rom.*, VIII (1884), p. 450—451); *Dicţ. Rom.*, I, p. 724—725; Urechia V. A., *Istoria şcoalelor*, III, p. 103; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 216—217; Bogdan I., *Recenzie la istoria Bucureştilor de Ionescu Gion* (*Conv. lit.*, XXXIV (1900), p. 247); Năsturel P. V., *Contribuţii la istoria Bucureştilor* (*Noua rev. rom.*, I (1900), p. 420—427); Dumitrescu M., *Bis. Slobozia* (*Consolatorul*, II (1900), nr. 10, p. 319—320); Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 103—104; Gîrboviceanu P., *Şapte biserici*, p. 101—145; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 258—260; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 34—35; *Anuar* 1909, p. 30; Năsturel P. V., *Genealogia Năstureilor* (*Rev. pt. ist. arh. şi fil.*, XV (1914), p. 117—119); Petrescu D. I., *Însemnări din biserica Sloboziei* (*Bis. ort. rom.*, XL (1916), p. 154); Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 180; Elefterescu Em., *Biserica Slobozia* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 349); Caselli D., *Biserica Dobroteasa* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 151); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 80—81; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 576, 607; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 8; Caselli D., *Lupta de lîngă mănăstirea vistierului Pană* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 237); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 283; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Nu ştim pe ce temei, N. Iorga credea că biserica a fost clădită de dr. Silvestru Filitti, în secolul al XVIII-lea.
Cu numele de biserica Silvestru este pomenită şi de banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178).

[2] Doc. din 1815 oct. 4 (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 284—285).

[3] Această pisanie afirmă că biserica veche fusese din lemn. Totuşi, banul Mihai Cantacuzino o menţionează ca biserică de piatră. Să fie vorba de două biserici diferite?

[4] Arh. St. Buc., Poliţia Buc., dos. 6530/1839.

[5] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v. şi 65.

[6] Ibidem, dos. 3930/1854, f. 6, 14—19.

128. SPIREA NOUĂ
str. Puişor nr. 59

A fost zidită către sfîrşitul secolului al XVIII-lea. După cum rezultă din catagrafia din 1810, ea exista în anul 1799, fapt confirmat şi de data de 1800 aflată pe un clopot al bisericii. În 1820, bisericii ridicată de doctorul Spirea i se spune Spirea Veche [1], o nouă dovadă că mai apăruse o biserică nouă cu acest nume. A fost reparată în 1836, 1883, 1898 şi 1903.

După o catagrafie, din 1819 martie 28, rezultă că biserica ar fi fost zidită de Ioniţă şelarul [2].

Dicţ. Rom., I, p. 725; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 7; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 86—87; *Inscripţii Bucureşti*.

129. SPIREA VECHE (Spirea doctorul)
str. Uranus nr. 27

Biserica veche a fost zidită pe moşia mitropoliei de doctorul Spirea Hristofi, cu ajutorul rudei sale Hristofi fost ceauş spătăresc (apoi căpitan de lefegii) [3], pe la mijlocul secolului al XVIII-lea [4]. La 1762 iunie 28, schitişorul a fost închinat de rudele ctitorului mitropoliei din Bucureşti. Din acelaşi document rezultă că Spirea murise înainte de a termina biserica, pe care o zugrăvesc, pardosesc şi înzestrează ginerii săi, popa Constantin şi Gheorghe logofăt de taină [5]. La 1777 oct. 31 a fost închinată mănăstirii Gregoriu de la Muntele Athos, cu obligaţia din partea acesteia de a ţine aici schit [6]. În anii următori i se spune schitul Spirea [7].

Biserica a suferit unele modificări în secolul al XIX-lea (la 1832—1834, 1847, 1865 şi 1883), cînd i s-au adăugat absidele laterale, s-a lărgit pronaosul, s-a închis pridvorul, s-a adaos clopotniţa, s-au lărgit ferestrele, s-au suprimat stîlpii dintre naos şi pronaos, s-a mărit proscomidia şi s-a zugrăvit biserica [8]. În timpul războiului din 1828—1829 a fost folosită ca magazie [9].

În 1915, biserica, ruinată, avea nevoie de reparaţii; în loc de a i se face aceste reparaţii, a fost dărîmată, pe locul ei clădindu-se biserica actuală.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 31—33; Musceleanu Gr., *Bis. Spirea Veche* (*Cald. antic*, 1862, p. 104); Ms. A. 545, f. 27; *Dicţ. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 217; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 336; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 77—79; *Anuar 1909*, p. 24; Ionescu I., econom, *Restaurarea bisericii « Tîrcă » şi reclădirea bisericii « Spirea Veche » din Capitală* (*Amvonul*, XVIII (1916), nr. 10, p. 312—313; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1006 şi urm. <proiectul pentru refacerea bisericii>; *Bucureştii pitoresc*; Drăghiceanu V., *Bis. Spirea Veche din Buc. Note istorice* (BCMI, XVII (1924), p. 58—64); Teodoru H., *Bis. Spirea Veche din Buc. Descriere arhitectonică* (*Ibidem*); Greceanu, *Bucureşti*, p. 155; *Rev. soc. ist.-arheologice bis.*, XXIII (1933), p. 404—409, 423 <documente>; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 34—35; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 305—307; Iorga N., *Bucureşti*, p. 323— <bis. veche> 393 <bis. nouă>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 212—213; *Inscripţii Bucureşti*.

[1] Hurmuzaki, X, p. 513.

[2] Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 63.

[3] Vezi doc. din 1776 mai 15 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 59) şi 1777 oct. 31 (*Idem*, II, p. 115—117).

[4] Vezi diata ctitorului din 1759 iulie 17, la Arh. St. Buc., Mitrop., CCCXL/2.

[5] Ibidem, CCCXL/3. La 1775, schitul se afla în grija lui Hristofor ceauş (ibidem, CCCXL/9).

[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 105—107; vezi şi Arh. St. Buc., schitul Spirea, II/2, III/7, III/12 etc.

[7] 1781 oct. 29 (Şt. Greceanu, *Genealogiile documentate*, I, p. 380). D. Fotino o menţionează printre mănăstirile de categoria a II-a (*Istoria Daciei*, III, p. 165); cf. şi Hurmuzaki, X, p. 513.

[8] Despre situaţia bisericii la mijlocul secolului al XIX-lea vezi catagrafia de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 1324/1847; despre reparaţii vezi ibidem, dos. 1410/1865.

[9] Doc. din 1838 ian. 24 (Arh. St. Buc., schitul Spirea, V/176.

130. [M.] M-REA STAVROPOLEOS *

str. Poştei nr. 6

Biserica a fost clădită în anul 1724 (1724 oct. 30, data pisaniei), de Ioanichie arhimandritul din eparhia Pogonianei, satul Ostaniţa, în curtea hanului zidit tot de el. Dintr-un document din 1724 iunie 1 [1], rezultă că biserica s-a clădit în vara acestui an; zidurile erau gata în iulie 1724, cînd Ioanichie cumpără loc să facă clopotniţă şi pivniţă [2].

Locaşul construit în 1724 avea planul dreptunghiular, fără abside laterale şi pridvor. Fiind prea mică, în 1728 (1728 oct. 3, data pisaniei), Ioanichie i-a mărit altarul, i-a făcut abside — dîndu-i formă de cruce — şi pridvor. Cu acest prilej, s-a făcut şi brîul care înconjura biserica, de către Iordan ştucatorul. În noua sa formă, biserica era gata la 1733 nov. 8 (data pomelnicului ctitorilor de la proscomidie). La 20 nov., acelaşi an, Ioanichie închină mănăstirii Gura-Pogoniana:

— hanul făcut de el, cu zid în jur şi chilii din cărămidă.

— biserica, situată lîngă intrarea cea mare a hanului şi

— casa făcută « în coasta » hanului [3].

Suferind unele stricăciuni în timpul cutremurului din 1802, biserica a fost reparată în anul următor [4].

Fiind o mănăstire săracă, în 1813 se găsea printre mănăstirile de categoria a III-a din ţară [5].

În 1823, biserica era acoperită cu olane vechi iar clopotniţa cu şindrilă veche [6].

Cutremurul din 1838 produce frumoasei biserici avarii grave. La 1840 nov. 15, turnul clopotniţei trebuia dărîmat, fiind într-o « ameninţătoare stare » [7]. A urmat o serie de adrese şi tocmeli (vezi lucrarea lui G. Nedioglu), dar clopotniţa nu a fost dărîmată.

În 1845, biserica fiind în stare de ruină, egumenul mănăstirii cere învoirea s-o zidească din nou. Departamentul Credinţei nu aprobă însă planul egumenului, cerîndu-i, în 1852, să lege biserica cu fier de jur-împrejur, să-i facă ferestre mai mari şi învelitoare fără turn [8].

În 1846, călătorul rus Uspenski găseşte biserica crăpată şi turla ameninţînd să cadă [9]. Turla a fost dărîmată după această dată (în desenul lui Lancelot şi în acuarela făcută de Szatmary biserica apare fără turlă). Egumenul mănăstirii insista ca biserica să fie reconstruită, dar arhitectul Schlatter — care a mutilat multe monumente — arăta în 1858 că, fiind « singurul monument din clădirile cele vechi originale în capitală », nu ar trebui dărimată. Peste cîtva timp însă, acelaşi Schlatter credea că biserica ar trebui totuşi restaurată. Din fericire, restaurarea nu s-a făcut.

Deşi aflată într-o situaţie precară, biserica impresiona încă prin frumuseţea ei. Lancelot — care a văzut-o şi desenat-o în 1860 — îi face o descriere foarte frumoasă, considerînd că ea exprimă gustul artistic al poporului. « Ansamblul porticului are o înfăţişare bogată şi graţioasă; deasupra coloanelor — decorate cu împletituri şi frunzişuri fin sculptate, înviorate de dungi roşii şi verzi — zidul este împărţit în zone de diferite culori; arabescurile pictate se deosebesc foarte mult unele de altele. Postamentul între piedestalele coloanelor este împodobit cu trei mari basoreliefuri: acela din mijloc prezintă un cavaler înarmat călare; celelalte două întruchipează doi lei înfruntîndu-se, avînd în jur ornamente îmbelşugate » [10].

* Vezi şi hanul m-rii Stavropoleos la p. 111.

[1] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/27.

[2] Ibidem, XII/28.

[3] Hurmuzaki, XIV/2, p. 1080—1085 şi Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XXIV/4. Vezi şi diata sa la Arh. St. Buc., Mitrop., CDXLV/1.

[4] Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/36, XIV/38.

[5] Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15.

[6] Despre situaţia mănăstirii Stavropoleos şi averea sa în această vreme, vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 6588/1832, 7876/1833 şi 6730/1837 şi cele din 1832, 1833, 1861 şi 1863, la Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 455, 475, 495, 515, 519.

[7] Idem, Min. Cultelor, dos. 3418, roşu, din 1840, f. 2.

[8] Despre reparaţiile făcute, vezi idem, Min. Instrucţiunii, dos. 4466/1856, 1207/1862 şi 3323/1876.

[9] G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 369 — 370.

[10] *Le tour de monde*, XIII (1866), premièr semestre, p. 206—207.

Fig. 121. — Biserica Stavropoleos la 1860. Gravură în lemn după desenul lui Lancelot (din *Bucureștii vechi*).

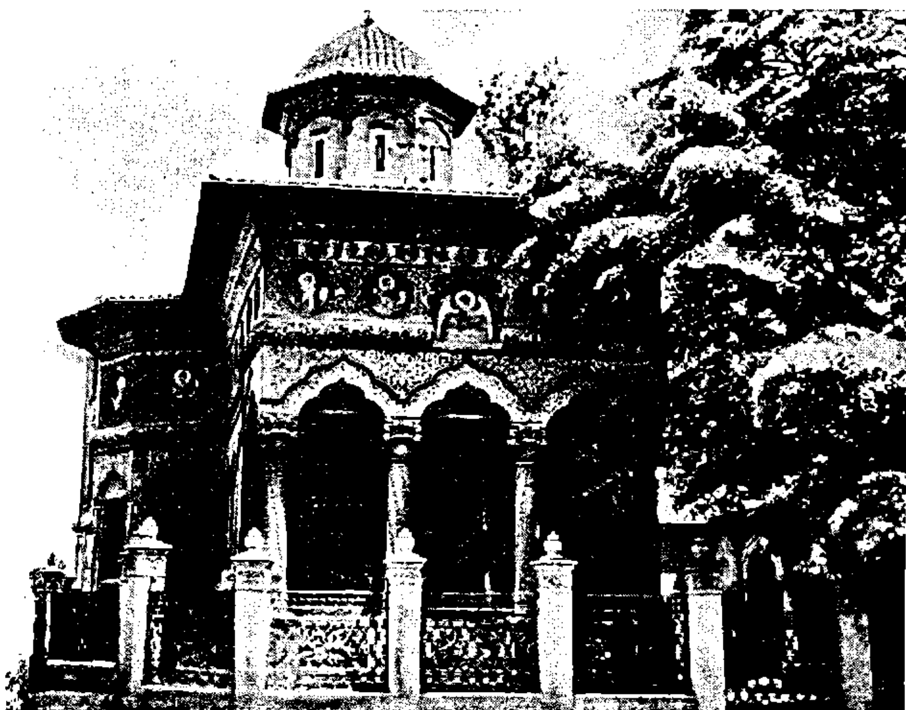

Fig. 122. — Biserica Stavropoleos. Vedere actuală.

În 1862, biserica era amenințată de ruină. La cererea egumenulului de a se reface turla dărîmată, în 1876, se răspunde că zidurile sînt prea slabe pentru a putea susține greutatea ei.

În anii următori, s-a cerut mereu repatarea bisericii și a clopotniței, dar stăruințele depuse n-au dus la nici un rezultat. La 1888 iulie 30, dintr-un raport înaintat Ministerului Cultelor, aflăm că biserica era în ruină: prin acoperișul spart ploua, zidurile și pictura amenințau să cadă.

Restaurarea lăcașului a început în 1904, după planurile și sub conducerea arhitectului Ion Mincu, care a redat monumentului forma veche, păstrînd pictura de odinoară, cu unele mici ratușări și reparații făcute de către pictorul V. Dămian. S-au întărit temeliile și zidurile bisericii, s-a făcut o turlă nouă de zid; s-a înlocuit brîul vechi din stuc printr-unul din piatră, s-au refăcut: acoperișul, pardoselile, clopotnița etc. După moartea arhitectului Ion Mincu, lucrările au fost continuate de arhitectul I. Zagoritz, fiind isprăvite după primul război mondial.

Construită, după modificările din 1728, pe cunoscutul plan treflat al secolului al XVIII-lea, cu o turlă pe pronaos și un pridvor ce precede intrarea, biserica Stavropoleos este un monument remarcabil prin proporțiile sale deosebit de armonioase și delicate (pe bună dreptate, N. Iorga afirmă că este « o operă de supremă armonie »), precum și prin decorația sculpturală și picturală. Este unul din rarele monumente la care pictura exterioară, nefiind — în decursul anilor — acoperită de tencueli sau zugrăveli, s-a păstrat în forma sa originară, caracteristică epocii primilor fanarioți.

Ca arhitectură interioară, biserica urmează procedeele cunoscute ale secolului, iar decorația picturală și sculpturală este concepută și realizată într-o unitate perfectă cu cea exterioară.

Privită în ansamblu, biserica este puțin deosebită, ca proporții, de celelalte construite în aceeași vreme, deoarece este mai scundă, tendința generală a primei jumătăți a secolului fiind aceea de înălțare a edificiilor, tendință ce se reflectă în proporțiile celor mai multe dintre bisericile contemporane. Impresia aceasta de înstrăinare de la linia generală este întărită desigur și de faptul că turla, restaurată, are o înălțime mult mai mică decît la origine, cînd trebuie să fi fost mai zveltă, așa cum sînt mai toate turlele secolului al XVIII-lea și cum, de altfel, ne-o arată și tabloul votiv.

Unul dintre cele mai reușite elemente arhitecturale este, fără îndoială, pridvorul deschis, ce cuprinde trei arcade frontale și două laterale, în acoladă trilobată, rezemate pe șase coloane de piatră, din care două angajate în zidul pronaosului. Coloanele, mult mai zvelte decît cele cunoscute pînă acum, au fusul în întregime acoperit cu ghirlande de flori, bogat sculptate și înfășurate în torsadă. Capitelele, sculptate în stil neo-corintic, și bazele cu totul originale, vădesc, prin proporțiile lor și măiestria sculpturii, un deosebit simț artistic al meșterului care le-a realizat. Accesul în pridvor este lateral, cele patru coloane din față sprijinindu-se pe piedestale cubice, legate între ele printr-o balustradă.

Piedestalele sînt decorate cu fleuroane mult mai bogate decît cele întîlnite pînă acum, iar panourile balustradei, cuprinse între aceste piedestale, oferă un reușit exemplu de sculptură « à jour », adică un relief detașat din masa de piatră în care a fost dăltuit.

Arcadele pridvorului sînt subliniate de arhivolte tot în acoladă trilobată, frîntă.

Aceeași acoladă se regăsește în decorația exteriorului, la firidele registrului inferior, despărțite prin colonete angajate în zid, avînd capitele lucrate în ștuc, din foi de acant.

Din sistemul de decorație exterioară de pînă acum, meșterul decorator n-a mai păstrat decît ideea împărțirii fațadei în două registre despărțite de un brîu. La Stavropoleos, registrul superior este de două ori mai mic, însă nu mai repară decorația cu firide din cel inferior, ci se compune din medalioane rotunde, retrase cu o jumătate de cărămidă, cîte unul deasupra fiecărei firide din registrul inferior, și pictate cu figuri de sfinți. Brîul, la origine de ștuc, a fost refăcut din piatră la restaurare, respectînd în totul decorația sa, în formă de ghirlande de flori și frunze.

Fig. 124. — Pridvorul bisericii Stavropoleos. Detaliu de sculptură a balustradei.

Fig. 123. — Coloanele pridvorului bisericii Stavropoleos.

←

Fig. 125. — Decorația exterioară a bisericii Stavropoleos.

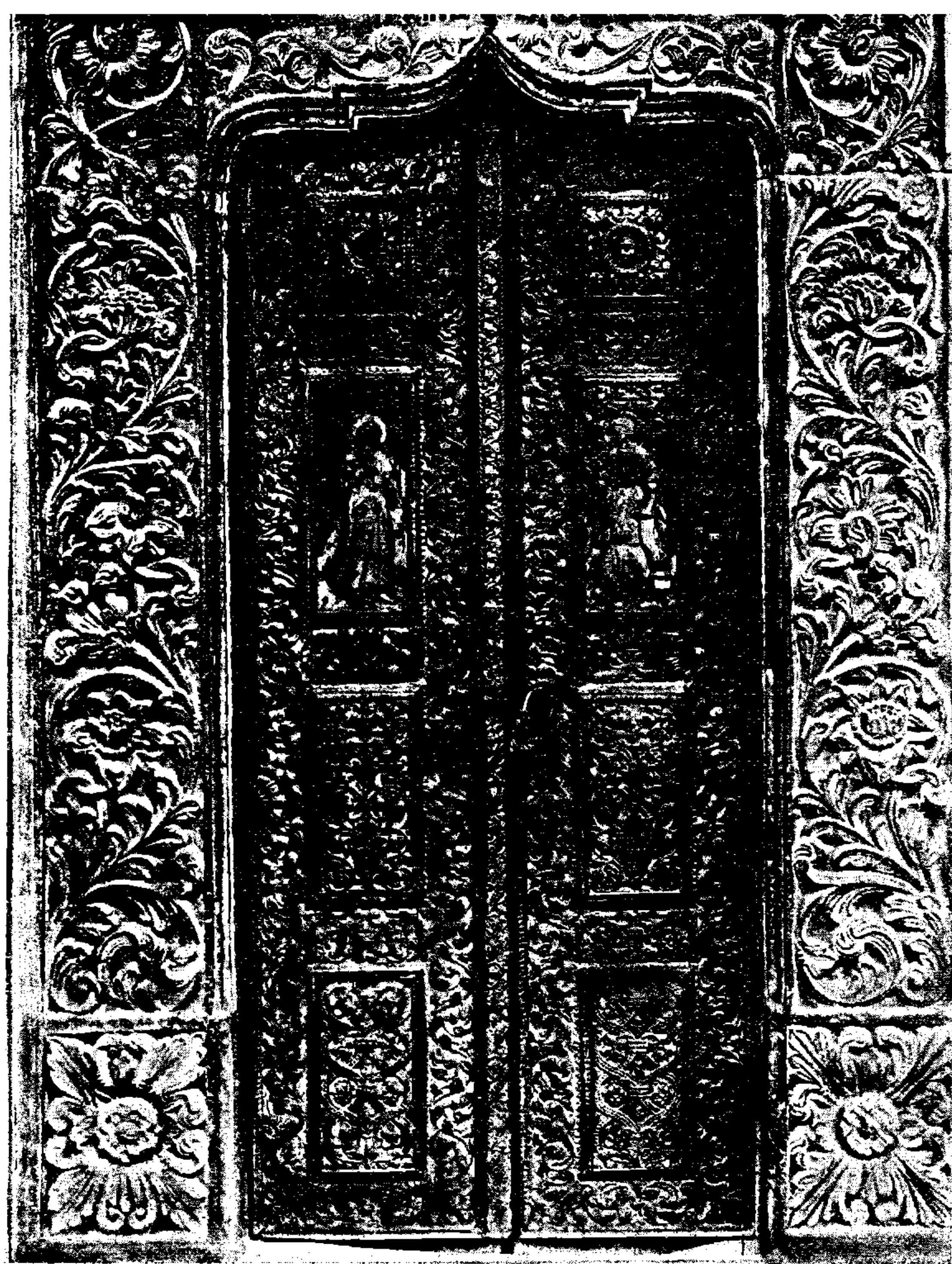

Fig. 126. — Biserica Stavropoleos. Portalul şi uşa (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Ferestrele şi uşa de intrare au ancadramente de piatră la fel de bogat sculptate ca şi restul elementelor de piatră.

Portalul este bine proporţionat, avînd o cornişă foarte înaltă.

Atît în ansamblu, cît şi în detalii, biserica Stavropoleos constituie unul din cele mai frumoase şi mai valoroase monumente din Bucureşti din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, care, datorită înaltului simţ artistic şi priceperii restauratorului său, arhitectul Ion Mincu, s-a păstrat aproape intact.

Paraclisul. A fost construit în interiorul hanului[1], tot de Ioanichie, probabil odată cu hanul[2]. Este pomenit în 1818 de D. Fotino[3]. În 1863 era în ruină, cerîndu-se dărîmarea lui[4]. În 1876, locaşul exista încă. Ion Ghica arată că avea forme graţioase şi proporţii armonioase. Deşi acesta vorbeşte de biserica sf. Haralambie, este posibil totuşi ca el să se fi referit la biserica mare a mănăstirii.

Le tour de monde, XIII (1866, premier semestre, p. 197 <desen Lancelot> Berindei D., *Bucuresci* (*Rev. romînă*, I (1861), p. 614); Musceleanu Gr., *M-rea Stavropoleos* (*Cald. antic*, 1862, p. 95—96); Ghica I., *Opere*, ESPLA, II, Buc., 1956, p. 306; Bilciurescu Şt., *Mănăstirile*, p. 241—242; Ciocîrlan S., *Bis. Stavropoleos* (*Analele arhitecturii*, I (1890), p. 126—131); Bilciurescu Şt., *Ghidul*, p. 125; Ms. A. 545, f. 39, 43; *Dicţ. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 219—221, 228, 489; Popescu Sp., *Asupra bisericii Stavropoleos* (*Lit. şi arta rom.*, 1904, p. 133—146); Iorga N., *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*, II, p. 44—45; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos din Bucureşti, după documente din Arhivele Statului, cu planuri şi vederi fotografice*, Buc., 1906, 85 p. + VII pl.; Iorga N., *Inscripţii*, f. II, p. 356; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 69—75; BCMI, I (1908), p. 36, 170—171, 341; II (1909), p. 181, 184—185; IV (1911), p. 34—35; V (1912), p. 39, 185—186; VI (1913), p. 51, 54, 203; *Anuar 1909*, p. 25; ACMI, 1915, p. 28, 44, 49; *Monumentele*, pl. 9—10; Iorga N., *Fundaţiunile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914, p. 27—28 <pisania din 1728>; Zagoritz Al., *Tîmpla şi tronul arhieresc. Origine şi caractere* (BCMI, VIII, (1915), p. 66 <foto tronul arhieresc>); Constantinescu-Iaşi P., *Bizantinismul*, p. 82; Nedioglu G., *Biserica Stavropoleos* (BCMI, XVII (1924), p. 147—168, şi XX (1927), p. 1—33); Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 97—99; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae vodă Mavrocordat şi familiei sale în bisericile bucureştene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 424—425); *Bucureştii pitoresc*; Oprescu G., *Ţările romîne văzute de artişti francezi*, pl. LXXI <Lancelot>; Ştefănescu I. D., *La peinture*, p. 205—207; Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III, Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110—111); Filitti C. I., *Ctitori*, p. 25—26; Caselli D., *Hanul grecilor* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 163); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 104; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 288, 64—65 <vedere din 1852>; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Caselli D., *Biserica Stavropoleos* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 182); Idem, *Părintele Kir Ioanichie este ziditorul bisericii Stavropoleos* (*Ibidem*, nr. 183); Idem, *Biserica Stavropoleos pe vremea arhiereului Ioanichie* (*Ibidem*, nr. 184); Idem, *Biserica Stavropoleos în sec. XIX* (*Ibidem*, nr. 185); *Bucureştii vechi*, pl. XXXII <desen de Lancelot>; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXV (1932), p. 7; XXIX (1936), p. 15, 21, 22, 26, 28, 29, 30, 31, 73—75, pl. CCLVI—CCLXXII); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 14 <desen de Preziosi>, 70—71, 212—218; Idem, *Ghidul*, p. 13—18; Ghika-Budeşti N., *Artele minore romane şi bizantine* (BCMI, XXX (1937), p. 173); Iorga N., *Bucureşti*, p. 126 <biserica inainte de restaurare>, 127 <după restaurare>; Costescu G., *Bucureşti*, p. 73; Iliescu-Palanca D., *Istoria bisericii Stavropoleos din Bucureşti*, ed. I-a, Buc., 1940, 33 p. *Arhitectura*, 1940, nr, 2, p. 6 <foto interior>, nr. 3—4, p. 4 <foto>; Crutzescu G., *Podul Mogoşoaei*, p. 80—82; Ghika-Budeşti, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XXVI); ACMI, 1942—1943, p. 62; Teodoru H., *Hanul Ancuţei* (BCMI, XXXVII (1944), p. 49); Ionescu N., *Ţara romînilor*, p. 204, 207; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 141—158; *Arta feudală*, p. 217, 221, 226, 234, 240, 245; Ionescu Gr., *Bucureşti*, p. 106—111; Idem, *Relatare*, p. 79, 80; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 52—53, 75—78, 80—81, 84; *Inscripţii Bucureşti*.

Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 33—36, 42, 54 <sfeşnic, scaun, sfeşnic>; *Pomelnicul bisericii Stavropoleos*, 1883 (Acad. R. P. R., ms. 4882, f. 54).

[1] În 1863, se arată că paraclisul era situat deasupra unei pivniţe a hanului (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 82).

[2] G. Florescu crede că este vorba de un paraclis mai vechi, făcut de boierii din Popeşti şi restaurat de Ioanichie.

[3] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

[4] Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 74, 82 passim.

131. STEJARUL, dărîmată,
fostă în Aleea Palatului Republicii nr. 2

Prima biserică a fost din lemn, fiind pomenită în documentele de la sfîrşitul secolului al XVII-lea [1]. După pomelnicul bisericii, ar fi fost clădită de Grigore, Grăjdana şi Maxim arhiereul.

A fost construită din zid între 15 iulie — 8 septembrie 1763 (data pisaniei), de Tănase căpitan, soţia sa, Stana, şi Stanciu vătaf de brutari [2]. A fost avariată de cutremurul din 1838, cînd bolta bisericii a crăpat [3]. A fost restaurată în anul 1894 de arhitectul Gottereau.

Dicţ. Rom., I, p. 725—726; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 221; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 337—339; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 8—9; *Anuar 1909*, p. 24; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 64—67; Greceanu D. N., *Bucureşti*, p. 182; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 27; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 136—137; Ştefănescu I. D., *Monumentele de artă din Bucureşti* (*Glasul bisericii*, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); *Inscripţii Bucureşti*.

132. STELEA (Iveri), dărîmată,
fostă pe str. Stelea,
pe locul pieţii dintre
str. Decebal şi bd. Domniţei

A fost zidită în timpul domniei lui Mihnea Turcitul, în jurul anului 1580, de Stelea spătar. La 1582 mart. 7 — cînd domnul îi întăreşte daniile făcute de ctitor — construcţia mănăstirii se terminase [4]. Este apoi deseori pomenită în documente [5], cu numele de mănăstirea Iveri, de la numele mănăstirii unde era închinată.

Ca şi alte biserici din Bucureşti, mănăstirea Stelea a fost arsă de turcii lui Sinan paşa, în 1595, şi a stat pustie, « numai zidul », vreme de peste 30 de ani [6]. În timpul domniei lui Alexandru Iliaş (1627—1629), mitropolitul Grigore din Ivir — unde era închinată mănăstirea — din daniile strînse şi din veniturile sale, a refăcut mănăstirea şi biserica « cum a fost întîi », făcîndu-i case şi pivniţe [7]. Mănăstirea, astfel reclădită, a servit drept mitropolie a ţării. Cu numele de mitropolie este pomenită într-un document din 1633 aprilie 26 [8]. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, mănăstirea era închinată la Radu vodă [9].

Fiind o mănăstire mică, banul M. Cantacuzino [10] şi D. Fotino [11] o enumeră printre cele fără han. Fiind săracă, este trecută între mănăstirile de categoria a IV-a din ţară [12].

Stricată de cutremurul din 1802, şi probabil nereparată, mănăstirea Stelea ajunsese în stare precară în 1835, cînd chiliile ameninţau să se dărîme, trebuind să fie sprijinite cu lemne [13]. La 1836 sept. 7 se poruncea egumenului ca în termen de zece zile să le dărîme; egumenul arată că, fiind sprijinite, mai pot dura trei-patru ani şi promite să le refacă [14]. Şi biserica avea nevoie, de asemenea, de reparaţii în 1836, cînd i se dăduseră jos clopotele, pînă se vor termina acestea [15]. În

[1] « Mahalaua de la biserica de la Stejar » (doc. din 1691 dec. 20, Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XVI/89).

[2] Banul M. Cantacuzino o menţionează între bisericile de piatră (Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178). Este amintită şi de un document din 1791 nov. 22 (*Studii şi doc.*, VII, p. 9).

[3] Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 106 v.

[4] *DIR*, XVI/5, p. 50—51.

[5] 1594 sept. 6 (*idem*, XVI/6, p. 151), 1599 ian. 14 (*ibidem*, p. 345), 1601 mart. 29 (*idem*, XVII/1, p. 4), 1602 april. 13 (*ibidem*, p. 41), 1619 april. 23 (*idem*, XVII/3, p. 353) etc.

[6] Din acest motiv, la 1614 ian. 12, Radu Mihnea dă averea mănăstirii Stelea în stăpînirea mănăstirii Radu vodă (*DIR*, XVII/2, p. 236).

[7] Doc. din 1630 iunie 6 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXIII/7, Hurmuzaki, XIV/1, p. 724—725 şi *Studii şi documente*, XI, p. 100—101; cf. şi doc. din 1634 iulie 10 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXXIX/13).

[8] *Bucureşti*, III (1937), p. 210.

[9] 1670 mai 15 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXIII/16), 1671 aug. 12 (ibidem, XXIII/21).

[10] Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.

[11] D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165.

[12] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 17.

[13] Arh. St. Buc., ms. 271, f. 129 v — 130.

[14] Ibidem, f. 145—146; vezi şi f. 140 v.

[15] Ibidem, f. 145.

1837, s-au făcut unele reparații mănăstirii de către neamțul Iosef Nedau. Avariată de cutremurul din 1838, biserica a fost reparată în 1839, de Iosif Belizar, după planul făcut de arhitecții Xavier Villacrosse și Faiser [1].

Mănăstirea a ars la 23 martie 1847 și nu a mai fost refăcută după incendiu. Totuși, ea figurează încă în planul orașului din anul 1852.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80, 81—82 nota; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 221—223, 240, 251, 253; *Dicț. Rom.*, I, p. 726; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 38—39; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 124—125; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 8, 23; Idem, *Din vechiul București*, p. 76—77; idem, *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 329); Caselli D., *Biserica Stelea din București pe vremea lui Sinan pașa* (*Universul*, LIV (1937), nr. 42, p. 13); Cioran G., *M-rea Stelea din București* (*Rev. ist. rom.*, VI (1946), p. 157—172); *Bucureștii de odinioară*, p. 60; *Inscripții București*.

133. TABACI
str. Cuza vodă nr. 77

Prima biserică, probabil din lemn, exista la jumătatea secolului al XVII-lea, fiind pomenită în documente la 1654 mai 25 [2] și 1696 febr. 6 [3], sub numele de biserica Tabacilor. A fost construită probabil de breasla tabacilor. Mahalaua tabacilor sau « unde sînt acum tabacii » — în care era situat lăcașul acestei bresle — este menționată în documente la 1652 nov. 5 [4] și 1668 febr. 15 [5]. La 1674 dec. 21 este amintit locul « unde au fost tabacii », care era situat între mănăstirea Sf. Ioan și rîul Dîmbovița [6]. Inainte de această dată, tabacii fuseseră mutați mai sus de mănăstirea Radu vodă. Ei au avut biserică și la mijlocul secolului al XVII-lea (cînd ședeau aproape de m-rea Sf. Ioan grecesc) și la sfîrșitul secolului (cînd se mutaseră aproape de m-rea Radu vodă).

Tabacii din București au constituit elementul cel mai revoluționar din orașul nostru la mijlocul secolului al XIX-lea. Ei au jucat un rol deosebit în revoluția din 1848 și în evenimentele din 24 ianuaie 1859, aducînd un prețios aport la reușita alegerii lui Alexandru Ioan Cuza și ca domn al Țării Romînești.

Biserica din mahalaua tabacilor de lîngă Radu vodă a fost reclădită înainte de 1731 iunie 29 (data pisaniei), de Ștefan logofăt de divan și Anica, soția sa.

După o catagrafie din 1827 iunie 20, în jurul bisericii se găseau 16 chilli, din care cele mai multe erau închiriate [7].

Avariată de cutremurul din 1838 [8], biserica a fost rezidită de Paraschiva Iovciu și Petrache Doiciu al patrulea postelnic, între 1843 mai 1 și 1848 (data pisaniei), rămînînd mai departe în grija breslei tăbăcarilor. A fost reparată în 1903, 1925—1926 și 1945.

Ms. A. 545, f. 207; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 35—36; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 84—85; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 77; Stoenescu I. A., *Bis. Sf. Nicolae din Tabaci* (*Gazt. municip.*, XIII (1944), nr. 611); *Inscripții București*.

[1] Vezi Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, CXXXII/1, 2, 3, 4, 5.
[2] Acad. R.P.R., XLIV/12 și I. C. Filitti, *Arhiva Gr. Cantacuzino*, Buc., 1919, p. 53.
[3] Arh. St. Buc., ms. 707, f. 81 v — 82 și *Uricarul*, XVI, p. 39.
[4] Acad. R.P.R., XLIV/1.
[5] Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XII/4. Vezi și doc. din 1652 nov. 5 (Acad. R.P.R., LIV/4).
[6] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan-Buc., XII/6 și ms. 705, f. 7.
[7] Acad. R.P.R., ms. rom. 667, f. 6 v. Vezi în același ms. la f. 3—6 o catagrafie de obiectele bisericii.
[8] La 1838 ian. 19, se arăta că biserica trebuia să se dărîme complet (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v).

134. [M.] TEIUL DOAMNEI (Doamna Ghica-Tei)
str. Doamna Ghica nr. 3

Primul lăcaş a fost zidit de vistierul Barbu Văcărescu şi soţia sa, Ruxandra, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea [1]. Învechindu-se, Grigore Dimitrie Ghica voievod şi fiul său au clădit o

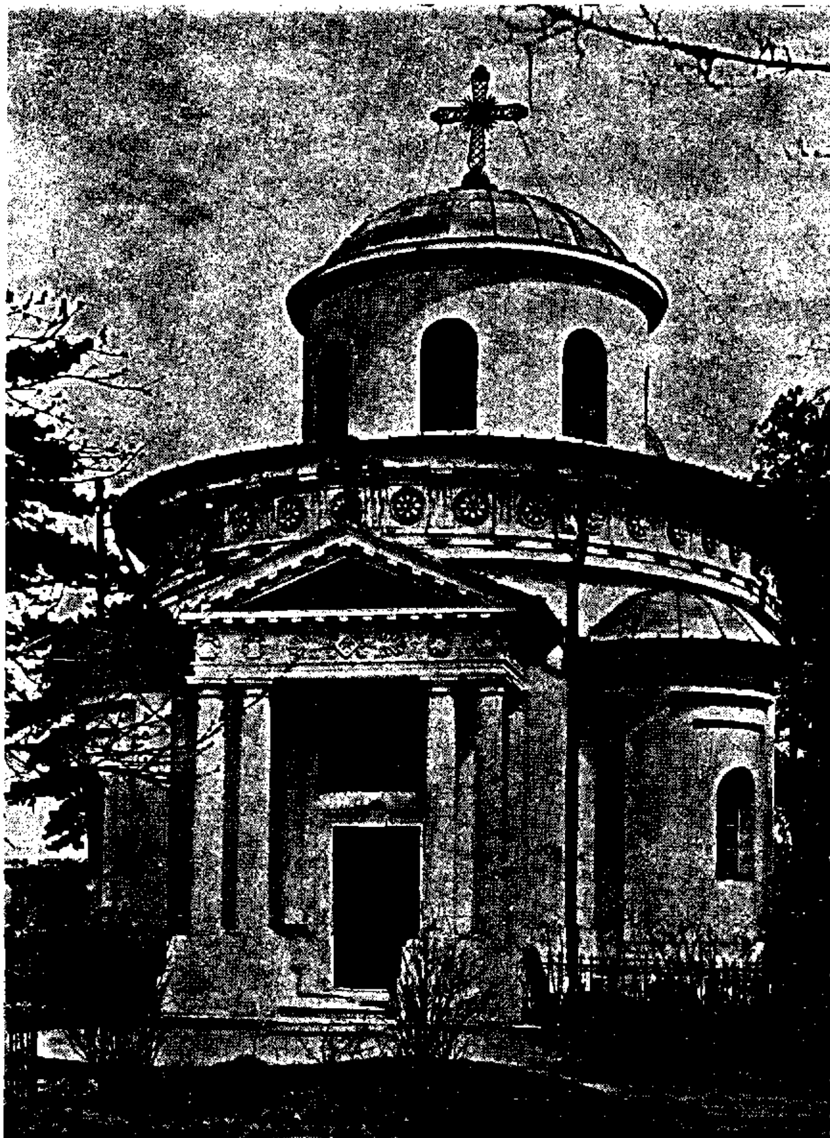

Fig. 127. — Biserica Teiul Doamnei (clişeu ICSOR).

nouă biserică, în anul 1833 [2] (data pisaniei), în apropierea celei vechi. Noua biserică a devenit paraclisul palatului său din apropiere. A fost reparată în anul 1894. După cutremurul din 1940, i s-a reconstruit turla, căzută de cutremur.

[1] O informaţie din Hurmuzaki, X, p. 192, vorbeşte de repararea vechei biserici în 1822.

[2] Lucrările de construire ale bisericii au fost executate de meşterul Weltz — care a refăcut şi biserica Sf. Dumitru. La 1834 mart. 19, acesta avea pricină cu ctitorul pentru lucrările ce executase în plus (Acad. R.P.R., ms. rom. 955, f. 44—45 şi ms. 958, f. 102—115).

Ca şi palatul Ghica-Tei, biserica este o construcţie neo-clasică, unde influenţa italiană este încă mai pregnantă. Originalitatea sa constă în planul circular, plan extrem de rar întîlnit, atît în Muntenia cît şi în Moldova, unde îl mai găsim la biserica din Leţcani, construită în 1793 în acelaşi stil neo-clasic italian, venit la noi prin intermediul Rusiei. Dar, spre deosebire de aceea — unde, prin adăugarea unei abside adînci la altar şi a unui mic pronaos, planul circular era interpretat şi apropiat, oarecum, de planul treflat — aici există o simetrie perfectă faţă de ambele axe de compoziţie, prin alipirea a patru nişe circulare, mai scunde, două către răsărit — pentru proscomidie şi diaconicon — şi două către apus — pentru scările ce duc în cafas. Axa principală de compoziţie este acuzată de un mic pridvor ce precede intrarea, compus dintr-un fronton, rezemat pe patru perechi de coloane îngemănate, de stil toscan.

Corpul principal al bisericii, cilindric, are la partea superioară, peste nivelul bolţilor nişelor, o friză decorată în stucatură, cu metope în formă de fleuron şi triglife dorice. Edificiul — construit cu ziduri foarte groase (cca 1 m) — este încoronat cu o turlă scundă, refăcută prost. Şi la interior, ca şi la exterior, pereţii sînt împărţiţi în panouri prin pilaştri angajaţi în zidărie.

Pictura interioară — compusă din tablouri izolate, specifică secolului al XIX-lea — se păstrează pînă la partea superioară care a fost refăcută, dar este total neinteligibilă din cauza afumării pereţilor.

Tîmpla este şi ea neobişnuită, din cauza necesităţii de adaptare la planul şi elevaţia bisericii.

Palatul Ghica-Tei şi biserica Teiul Doamnei sînt două valoroase monumente de arhitectură, realizate în această scurtă perioadă de influenţă a neo-clasicului italian, prin intermediul Rusiei.

Ms. A. 545, f. 256; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 153, 159—161; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 78—81; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 271; *Anuar 1909*, p. 82; Negulescu C-tin, *Monografia bisericii Teiul Doamnei*, teză de licenţă, Inst. teologic, Buc., 1929; *Epitropia bisericii Teiul Doamnei de la Colentina, fondată de Grigore Ghika vodă. Acte constitutive, 1833*, Buc., 1933; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 370—371; Idem, *Bucureşti*, p. 153, 159, 160—161; Costescu, *Bucureşti*, p. 60; V.N., *Biserica cu tuiurile* (*Universul*, 4 iunie 1941); Constantinescu-Iaşi P., *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti*, p. 105—106 <şi foto>; *Inscripţii Bucureşti*.

135. M. TÎRCĂ

Şos. Vitan nr. 142

A fost zidită înainte de 1820 iulie 3 (data pisaniei), de Radu Poenaru serdar şi Natalia, soţia sa, cu « osteneala » lui Andrei Cociu polcovnic. În 1862 i se spunea biserica lui Tîrcă [1].

Fiind ruinată, în anul 1912, proprietarul terenului vroia s-o dărîme. A fost reparată şi pictată în anii 1914—1915 şi redeschisă la 19 decembrie 1915. A fost reparată din nou şi s-a refăcut pictura în 1924 — 1925 (1925 oct. 20, data pisaniei). Clopotniţa a fost restaurată în anul 1942.

Biserica a fost construită pe obişnuitul plan treflat, cu abside mici. Decoraţia exterioară a fost modificată iar în faţă s-a adăugat un mic pridvor. Pronaosul are o boltă nouă, cilindrică cu penetraţie, deasupra căreia se ridică o turlă, de asemenea nouă.

Biserica păstrează vechea tîmplă de la începutul secolului al XIX-lea, repictată. În ultima vreme, s-a dat la iveală parte din vechea pictură, pe peretele de sud al naosului (registrul de jos şi medalioanele cu sfinţi).

[1] Arh. St. Buc., ms. 266, f. 184, nr. 869.

Ms. A. 545, f. 219 v; *Dicț. Rom.*, I, p. 726; *Biserica pronumită Tircă din capitală* (*Amvonul*, XVII (1915), nr. 7, p. 196–204); *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1010–1011; Ionescu I., econom, *Restaurarea bisericii « Tircă » și reclădirea bisericii « Spirea Veche » din Capitală* (*Amvonul*, XVIII (1916), nr. 10, p. 312–313); Filitti, *Ctitori*, p. 19–20; Micșunescu D. P., *Istoricul sfintei biserici Înălțarea Domnului, numită Tircă, din București*, Buc., 1932, 56 p.; ACMI, 1942–1943, p. 42, 49, 61, 63, 67, 68, 71, 74, 77; Scărlătescu M., *Biserica Tircă din București*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1946; *Inscripții București*.

TIRCHILEȘTI, vezi Dichiu

M-REA TÎRNOVULUI, vezi Sf. Apostoli

M-REA TUTUROR SFINȚILOR, vezi Antim

136. [M.] UDRICANI
str. Iuliu Baraș nr. 11

A fost zidită înainte de 1735 sept. 15 (data pisaniei) de Udrecan clucer. În secolul al XVIII-lea a fost metohul mănăstirii Sf. Ioan Focșani, bucurîndu-se de scutiri din partea domniei [1].

În a doua jumătate a aceluiași secol și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în clădirile din jurul acestei biserici exista o școală romînească, evocată de Ion Ghica în cunoscutele sale scrisori către Vasile Alecsandri [2].

Banul Mihai Cantacuzino așează lăcașul în rîndul mănăstirilor fără han [3].

Avariată de cutremurul din 1802, biserica a fost « legată » în 1810, i s-a închis pridvorul și a fost zugrăvită, făcîndu-i-se două chilii în curte, de către paharnicul Nicolae (pisanie pe zid, din 1810). A mai fost reparată în 1834 și după cutremurul din 1838 [4].

Arsă la 23 martie 1847, a fost refăcută apoi de arhiereul Timotei Troadas (pisanie din 1848 aprilie 4).

Din două catagrafii ale bisericii, din 1855 iunie 6 și 1856 aug. 10, se vede că — după refacere — biserica avea două turle de lemn, învelite cu tinichea de tablă, era zugrăvită și legată pe dinăuntru cu șine groase de fier. Turnul-clopotniță de la intrare, ars în 1847, rămăsese numai pe jumătate, iar clopotele erau atîrnate pe patru furci de lemn.

Pe locul clădirilor arse, se ridicaseră după incendiu alte case noi, în stînga intrării în curte [5].

A mai fost reparată de cîteva ori în secolul al XIX-lea [6] și după cutremurul din 1940.

Biserica Udricani a fost zidită pe obișnuitul plan treflat al secolului al XVIII-lea, cu pronaosul supralărgit, cu o turlă pe naos și o turlă-clopotniță pe pronaos, unde se ajunge folosind scara din zidul foarte gros dinspre apus al pronaosului.

Altarul este acoperit cu o semicalotă cu două retrageri pe console. Turla naosului reazemă pe arcuri cu console, spre altar și absidele laterale. Un arc, foarte lat, coboară pînă la pardoseală, avînd firide laterale. Arcurile au cîte două retrageri pe console, ce se continuă ca niște brîuri decorative.

Turla pronaosului, circulară, are un tambur ce făcea parte din cupola pronaosului, care a fost străpunsă. Ambele turle prezintă un urît aspect exterior, fiind acoperite cu tinichea.

Zidul ce separa, după obicei, naosul de pronaos a fost desființat și înlocuit cu un arc dublou; se mai văd încă cele două coloane angajate, cu piedestale și capitele.

[1] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178; D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165, o trece între mănăstirile de categoria a II-a din București.
[2] *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884, p. 49.
[3] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 56–57.
[4] Pentru stricăciunile făcute de cutremur, vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 73 v.
[5] Acad. R.P.R., ms. rom. 721, f. 287–288 v. și 301.
[6] Pentru aceste reparații vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 4462/1856, 1437/1864, 3677/1877 etc.

Pridvorul, închis în 1810, păstrează portalul de piatră sculptată, deasupra căreia se găseşte pisania.

Decoraţia exterioară a fost refăcută. Ferestrele, mici, păstrează însă chenarele de piatră sculptată din secolul al XVIII-lea.

Biserica Udricani are picturi din epoci diferite: cea de pe bolţile pridvorului este cea mai veche (din secolul al XVIII-lea), cea de pe pereţii pridvorului este din 1810 (făcută cu ocazia închiderii acestuia), iar cea din interiorul bisericii este făcută după 1847.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 73, 80 nota; Ms. 5142, f. 245—247; Ms. A. 545, f. 213 v.; *Dicţ. Rom.*, I, p. 726, 730; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 223, 252; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 290—291; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 40—41; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 88—90; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 72; Brătulescu V., *Biserica Udricani din Buc.* (*BCMI*, XXXIII (1940), fasc. 106, p. 42) <pomelnic şi obiecte>; *ACMI*, 1942—1943, p. 61, 68; *Inscripţii Bucureşti*.

137. [M] M-REA VĂCĂREŞTI *

Mănăstirea — cuprinzînd casele domneşti şi egumeneşti, chiliile, biserica, paraclisul şi clădirile auxiliare — a fost începută de Nicolae Mavrocordat în 1716. Fiind luat prizonier, în 1718, de cătanele conduse de Pivoda şi aduse în Bucureşti de boierii austrofili, construcţia a fost întreruptă şi reluată în anul 1719, fiind terminată în 1722 sept. (data pisaniei). Ispravnici la construirea mănăstirii au fost Matei Mogoş mare agă, Manolache mare clucer şi Iane mare cupar.

Cronica ţării ne informează că mănăstirea a fost terminată în al cincilea an de domnie a lui N. Mavrocordat, iar zidul înconjurător în anul următor [1].

Biserica era probabil gata în iunie 1721, cînd este închinată la Sfîntul Mormînt [2]. A fost sfiinţită la 1724 sept. 13 [3].

Fosta mănăstire Văcăreşti este unul din cele mai frumoase monumente ale secolului al XVIII-lea.

Călătorul Flachat, care a văzut mănăstirea în 1740, arată că avea aspectul unei cetăţi. Demn de remarcat i se părea un portic care făcea înconjurul curţii, formînd două galerii frumoase. După părerea sa, biserica era cea mai frumoasă din cîte văzuse la greci. În interiorul său, Flachat remarcă cîteva icoane frumoase [4].

După cum arată şi planul din 1770, mănăstirea avea două curţi: în prima, unde se găseau clădirile corpului de gardă, se intra printr-o poartă cu turn-clopotniţă. Golul intrării pe sub turn este un arc larg în plin cintru, subliniat de o arhivoltă în acoladă, adîncită în zid. Deasupra intrării se găseşte un foarte frumos foişor cu nouă arcade trilobate, subliniate de asemenea de cîte o arhivoltă tăiată în zid (procedeu care se găseşte şi la arcadele pridvorului bisericii). Arcadele sînt dispuse cîte trei pe fiecare latură dinspre vest, sud şi nord a foişorului.

În curtea a doua — de formă pătrată, înconjurată cu ziduri foarte puternice — se găseau clădirile mănăstirii: turnul-clopotniţă, în dreapta şi stînga căruia erau chiliile, bucătăriile, situate în colţurile de nord şi sud, casele domneşti şi stăreţia, spre nod-est şi sud-est. Deasupra intrării pe sub

* Vezi şi casele domneşti de la m-rea Văcăreşti la p. 50.

[1] *Mag. istoric*, IV, p. 119—126.

[2] Hurmuzaki, XIV/2, p. 872—875.

[3] *Mag. istoric*, IV, p. 138—139.

[4] Flachat Claude Jean, *Observations sur le commerce et sur les arts d'une partie de l'Europe, de l'Asie, de l'Afrique et même des Indes Orientales*, vol. I, Lyon, 1766, p. 348—349.

Despre mănăstire la sfîrşitul secolului al XVIII-lea vezi şi Mihai Popescu, *Bucureştii descrişi de Sulzer la sfîrşitul veacului al XVIII-lea* (*Bucureştii vechi*, I—V 1930—1934, p. 37—38).

turnul-clopotniță se găsește un foișor deschis pe care, în secolul al XIX-lea, s-a ridicat o clopotniță cu pilaștri ionici și o friză stil Empire.

Chiliile din stînga și din dreapta turnului-clopotniță sînt acoperite cu bolți. Mai bine păstrate decît aceste chilii sînt bucătăriile ce ocupă colțurile de sud și nord: ele au formă pătrată și sînt acoperite cu trei registre suprapuse de trompe conice de colț care se strîmtează spre vîrf.

Clădirea stăreției, care are și ea un foișor, a fost modificată.

În clădirile mănăstirii Văcărești a funcționat din anul 1723 o școală grecească [1], condusă de Gheorghe al lui Teodor din Trapezunt, apoi de Gheorghe Chrisogon Hypomenas din Trapezunt. În această școală au învățat numeroși greci, printre care și Chesarie Daponte, secretarul lui Constantin Mavrocordat, autorul cunoscutelor *Ephemerides Daces*.

Tot aici a fost și o tipografie, precum și celebra bibliotecă a Mavrocordaților, care cuprindea numeroase cărți și manuscrise rare, rîvnite de toți bibliofilii vremii.

Clădirile mănăstirii au fost transformate în închisoare în anul 1848, aici fiind închiși unii dintre participanții la revoluție, printre care și popa Șapcă [2]. Din 1864, mănăstirea a devenit închisoare permanentă, în care scop clădirile au fost reparate și mărite în anii 1868—1871.

Iată cum arăta mănăstirea după o catagrafie din 1856 iunie 20: curtea mănăstirii era înconjurată de ziduri înalte, acoperite cu olane. De ambele părți ale clopotniței se găsea cîte un rînd format din cîte patru camere, cu o cămară, chelar, cuhnie și o săliță pe partea dreaptă și două sălițe cu un cuptor și o odaie pe stînga. De-a lungul acestor rînduri de încăperi trecea o galerie cu stîlpi de zid, pe un fundament ridicat cu două palme de la pămînt. În partea de sud a curții era un șopron de zid, iar lîngă el trei camere și o trapezărie mare, boltită, și o cămăruță. Între acestea și casele egumenești rămînea un loc gol. În colțul de nord al curții se găseau cinci camere cu o săliță boltită și o galerie cu stîlpi de zid în față. Între aceste case și cele domnești era de asemenea un spațiu fără construcții.

Casele egumenești erau formate dintr-un salon și două camere, în fața cărora se găsea un pridvor cu stîlpi de lemn. Dedesubt era o cuhnie cu o săliță și două camere cu o altă săliță, toate avînd în față o galerie cu stîlpi de zid. De la casele egumenești pînă la cele domnești era o galerie cu stîlpi de zid, în mijlocul căreia se găsea paraclisul.

Curtea de la intrarea în mănăstire era precedată de o poartă cu foișor deasupra. În dreapta intrării se găseau patru încăperi, iar în stînga două. Pe latura de sud a curții erau grajdul, fînăria și odaia vizitiului, iar pe latura de nord un șopron și vărzăria. Toate aceste încăperi aveau nevoie de repatații [3].

Biserica a fost și ea reparată in secolul al XIX-lea: s-a refăcut pictura (între 1845 și 1856) și s-a pus o tîmplă nouă. După cutremurul din 1802, a căzut turla de pe naos, care a fost refăcută din lemn (acum are doar baza acoperită).

Ceea ce dă o valoare deosebită acestei biserici este bogația și frumusețea excepțională a sculpturii în piatră a coloanelor, în această privință biserica fiind un adevărat muzeu.

Planul bisericii combină formele mănăstirii Curtea de Argeș cu tipul de cruce greacă înscrisă. Biserica impresionează prin mărimea ei, fiind mai mare decît cele construite anterior. Turla centrală a pronaosului este susținută nu de 12 stîlpi — ca la Curtea de Argeș — ci de patru coloane de piatră. Aceste coloane sînt printre cele mai frumoase exemplare din cîte au produs meșterii secolului al XVIII-lea: ele sînt sculptate în întregime, fusul avînd caneluri cu foi de acant în ușoară torsadă, cu baze cilindrice, de asemenea sculptate, și capiteluri neocorintice.

[1] Hurmuzaki, XIV/2, p. 909 și N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, I, p. 59.

[2] *Anul revoluționar 1848*, V, p. 294—295, 344—345, 374, 383 passim; vezi o listă a acestora la p. 545.

[3] Acad. R.P.R., ms. rom. 727, f. 38—39. Vezi și catagrafiile din 1836, 1845, 1856 etc. la Acad. R.P.R., ms. rom. 727, f. 2, 20, 34 și Arh. St. Buc. Min. Instrucțiunii, dos. 7793/1836, 1752/1845 și 4562 bis/1856. Despre unele reparații făcute, vezi ibidem, dos. 1414/1864, 3312/1876 etc.

Fig. 128. Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de sculptură în piatră (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

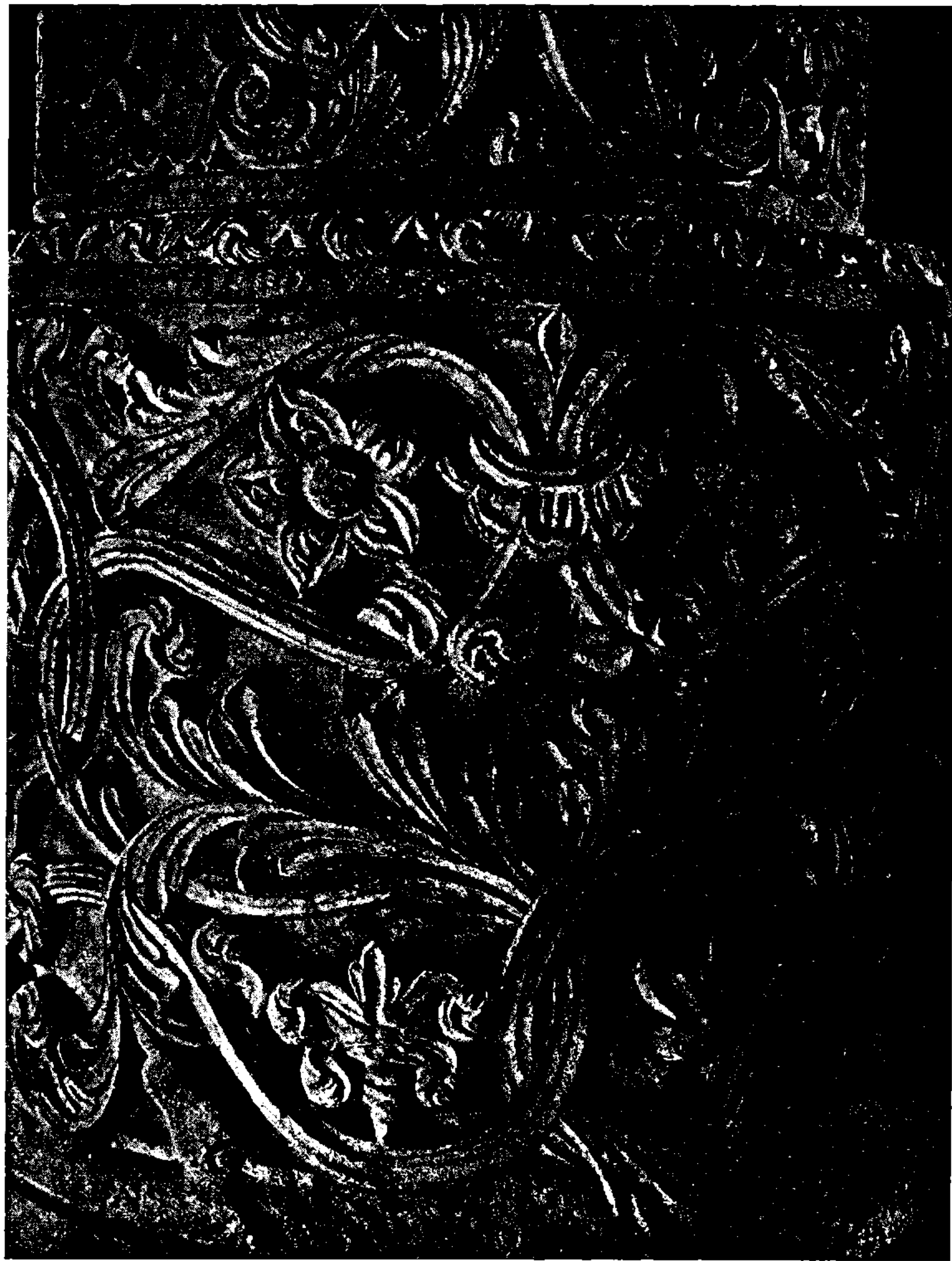

Fig. 129. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de sculptură în piatră (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 130. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de sculptură în piatră (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 131. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de sculptură în piatră (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Turlele mici nu stau pe colţurile de apus ale pronaosului (ca la Curtea de Argeş), ci se reazemă pe extremităţile pridvorului deschis din faţa bisericii. Acest procedeu nu a mai fost folosit la construirea altor biserici.

Pronaosul este despărţit de naos prin patru coloane cu trei arcade în plin cintru. Ca şi coloanele care susţin turla, acestea sînt foarte frumos sculptate.

În faţa bisericii este un pridvor mare, susţinut de 10 coloane de piatră, scunde, cu arcade trilobate. Coloanele au fusurile canelate, capiteluri neocorintice şi baze pătrate decorate cu fleuroane.

Decoraţia exterioară a bisericii este, de asemenea, foarte interesantă. Ea este alcătuită din tradiţionalele două registre separate de un brîu. Brîul de piatră este format din trei împletituri de foi de acant, separate de cîte un şir de perle. Cele două registre sînt decorate cu firide oarbe, formate din cîte două ciubuce rotunjite; cele din registrul inferior au formă dreptunghiulară, iar cele din registrul superior cu nn arc de cerc.

Ferestrele au frumoase chenare de piatră sculptată cu motive florale.

Portalul uşii de intrare este foarte înalt şi decorat cu frumoase sculpturi în piatră ce înconjoară şi pisania, deasupra căreia se află stema unită a celor două ţări romîne.

Paraclisul. A fost zidit înainte de 1736 august (data pisaniei), de Constantin Mavrocordat[1], ispravnic fiind episcopul Anania de Betleem, egumenul mănăstirii. Turla paraclisului s-a prăbuşit după cutremurul din 1802, fiind înlocuită cu una din lemn învelit cu tablă. În secolul al XIX-lea s-a refăcut cornişa şi faţada dinspre apus şi s-au retuşat picturile.

Remarcabil la acest paraclis este elegantul foişor din faţa sa. Foişorul are şapte arcade trilobate sprijinite pe şase coloane de piatră ce stau pe piedestale cu fleuroane sculpate. Fusurile coloanelor sînt sculptate cu solzi care le dau aspectul de trunchi de palmier; la partea superioară, o coroană de foi de acant îmbrăţişează volutele.

Paraclisul are forma unui trilob iar absidele au cîte trei laturi. Naosul are o formă alungită şi o turlă.

Parterul paraclisului este ocupat de o gropniţă, precedată de o încăpere pătrată, aflată sub pridvor.

Se păstrează portalul de piatră sculptată cu motive florale ce mărgineşte golul uşii de intrare şi pisania de deasupra acesteia.

Fotino D., *Ist. Daciei*, II, p. 152; Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 47—50; Musceleanu Gr., *M-rea Văcăreşti* (*Cald. antic*, 1862, p. 119—124); Legrand E., *Genealogie des Maurocordato*, Paris, 1886; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 242—243; *Dicţ. Rom.*, I, p. 726—727; Dumitrescu M., preot, *M-rea Văcăreşti* (*Consolatorul*, III (1901), nr. 11, p. 171—174); Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 58—63; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 73—79; Idem, *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*, II, p. 44; *BCMI*, I (1908), p. 91, 92, 178; II (1909), p. 143, 184; III (1910), p. 46; IV (1911), p. 37; V (1912), p. 42, 188; VI (1913), p. 202; *ACMI*, 1915, p. 41, 57; *Rev. ist.*, VIII (1922), p. 156 <inscripţii>; Constantinescu-Iaşi P., *Bizantinismul*, p. 68; BCMI, XIX (1926), f. 48, p. X; XXII (1929), p. 133; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae Mavrocordat şi familiei sale în bisericile bucureştene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 421—424); Meteş, *Zugravi* (indice); Fălcoianu Al., *Călăuza mănăstirii şi închisorii centrale Văcăreşti*, Buc., 1929, 47 p.; Drăghiceanu V., *M-rea Văcăreşti* (*BCMI*, XXII (1929), p. 138); Balş G., *Influences armeniennes*; Gorescu O., *Văcăreşti mănăstire, Văcăreşti penitenciar*, Buc., 1930, 93 p. + 12 pl.; Cantacuzino G. M., *M-rea Văcăreşti sau testamentul artei tradiţionale* (*Mişcarea*, XXVI (1933), nr. 727, p. 1, nr. 728, p. 1—2); Filitti C. I., *Ctitori*, p. 23—25; *BCMI*, XXVI (1933), p. 98, 143; Iorga N., *Monumentele istorice romîneşti şi Daponte* (*BCMI*, XXVI (1933), p. 157); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 85; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 21; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 209—210, 302—305; Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 25—30; Ghika-Budeşti, *Evoluţia* (BCMI, XXV (1932), p. 8; XXIX (1936), p. 11, 14, 15, 21, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 45, 48, 86—89 pl. CCCXLVII—LXXV); *BCMI*, XXX (1937), p. 190; Iorga N., *Zece inscripţii de mormînt ale Mavrocordaţilor* (*Analele Acad.*, *Mem. secţ. ist.*, s. III, t. XX, p. 6); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 205—206; Idem, *Ghidul*, p. 70, 122—123, 292—303; Ghika-Budeşti, *L'ancienne*

[1] Cf. şi Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 185, care afirmă că a fost sfinţit la 1739 febr. 18.

Fig. 132. — Pridvorul bisericii fostei m-ri Văcărești (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 133. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de fațadă (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

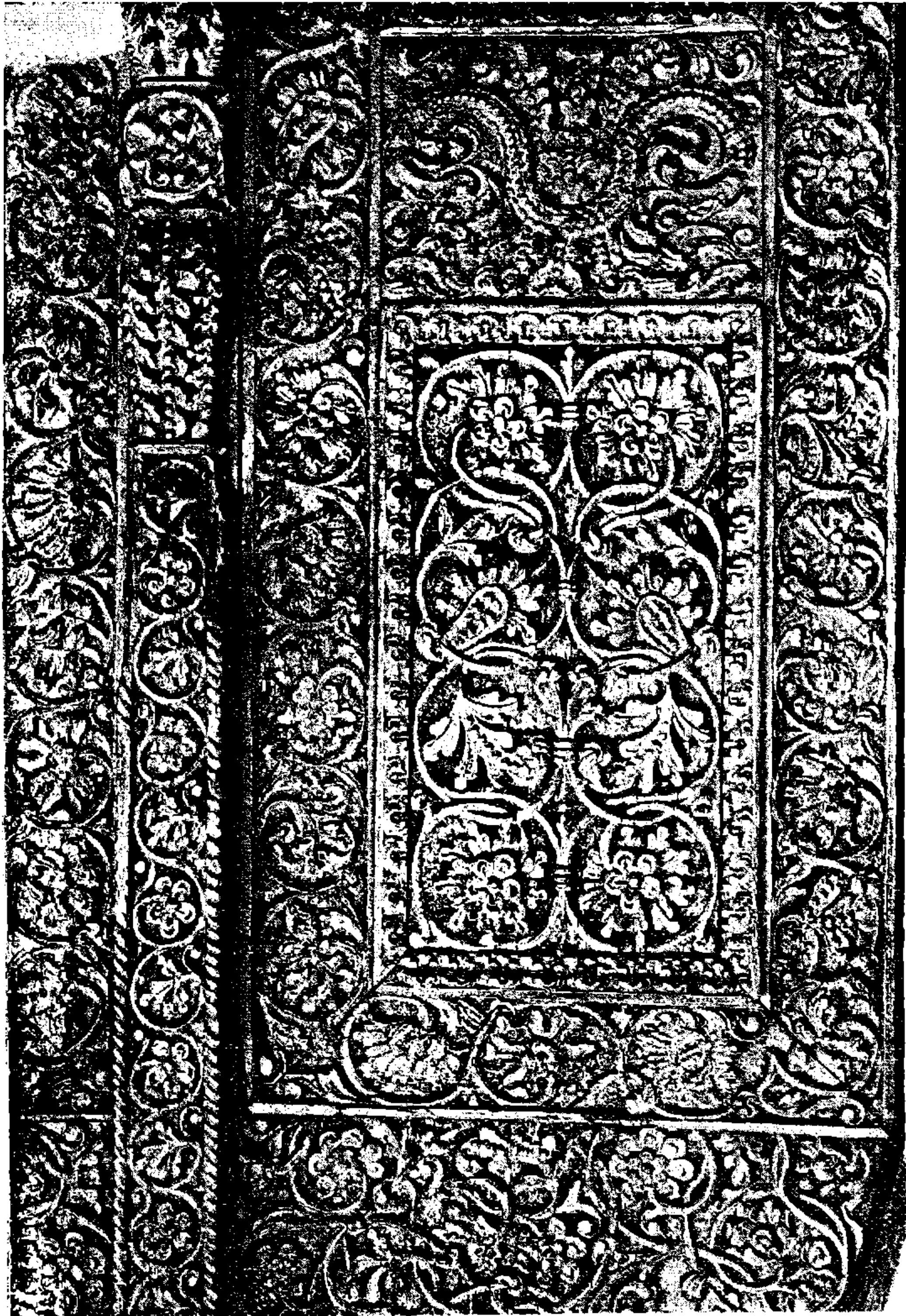

Fig. 134. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de ușe sculptată în lemn (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

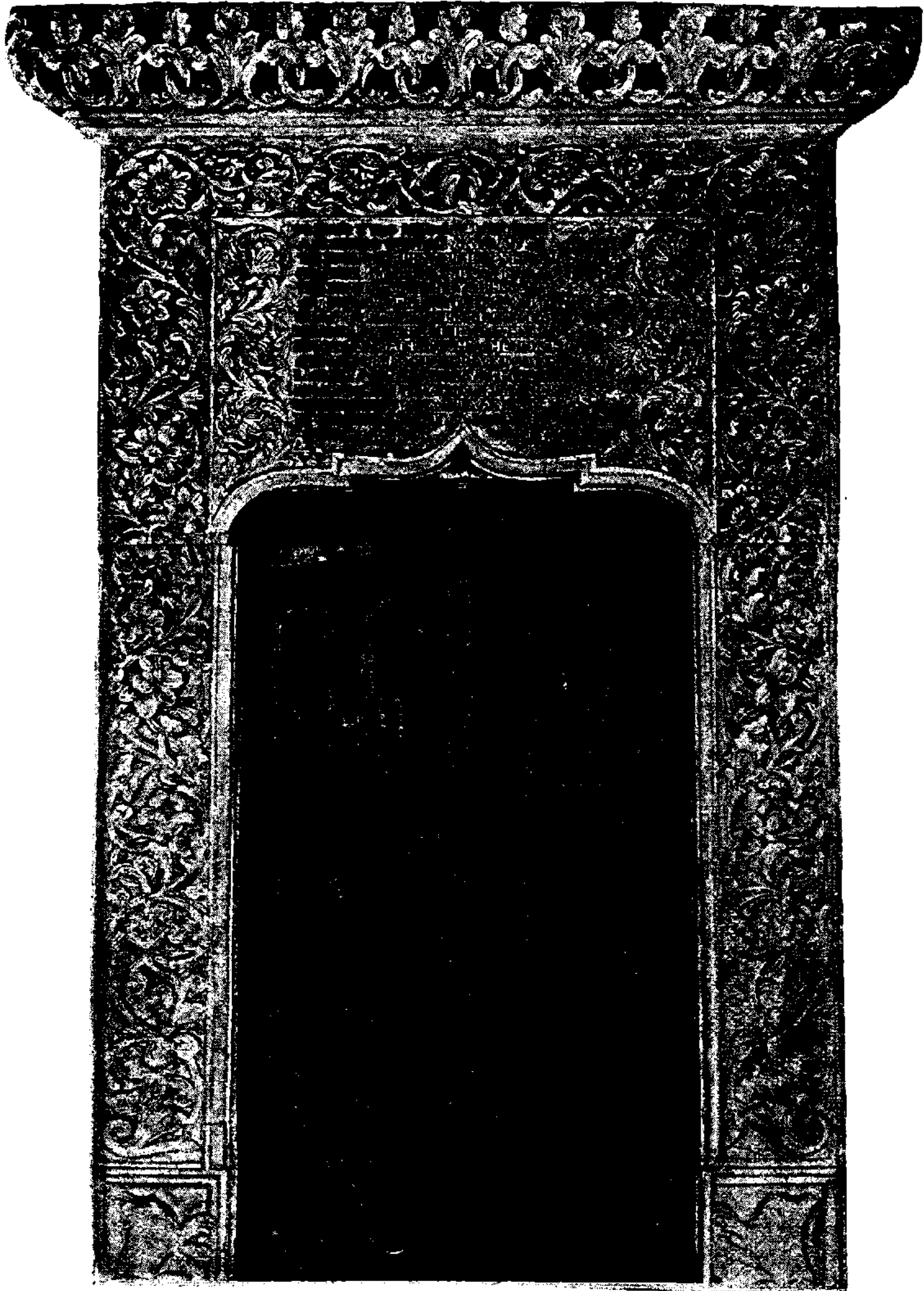

Fig. 135. — Portalul paraclisului fostei m-ri Văcărești (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

architecture (BCMI, XXXV (1942), pl. XXVI); Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 207; R. B., *Mănăstirea Văcăreștilor* (*Romînia*, ONT, IV (1939), p. 1—16+14 pl.); *Arhitectura*, nr. 1, 1940, p. 6—7 <foto stilpi și monument>; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 81—93; *Arta feudală*, p. 219—224, 235—236; Ionescu Gr., *București*, p. 96—102; Idem, *Relatare*, p. 79; *Inscripții București*.

Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 108, 111, 117, 125; Drăghiceanu V., *Catalogul*, p. 88; *Catalogul expoziției*, p. 30 <epitrahil> 32 <față de masă>; *Noi identificări de meșteri* (*Studii muzeale*, I (1958), p. 38 și 42 <anaforniță>; Năstase D., *Icoanele*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, p. 197, 200—201.

Biblioteca Mavrocordaților.

Hurmuzaki, XIV/3, p. 145—156 <catalogul cărților, 1723>; N. Iorga, *Pilda bunilor romîni...*, p. 8—44 <catalogul cărților>; Idem, *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordaților și despre viața muntenească în timpul lui Constantin vodă Mavrocordat*, Buc., 1927, 36 p. (din *Analele Acad. Rom.*, s. 3, t. VI (1927); Idem, *Cronique* (*Rev. historique du Sud-Est Européen*, XIII (1936), p. 98); Karadja C. I., *Sur les bibliothèques du Sud-Est Européen* (*Rev. historique du Sud Est-Européen*, XII (1935), p. 314—323); Mihordea V., *Biblioteca domnească a Mavrocordaților. Contribuții la istoricul ei*, Buc., 1941, 61 p. (din *Analele Acad. Rom.*, *Mem. Secț. ist.*, s. 3, t. XXII (1939—1940), p. 359—419).

138. VERGULUI *
str. C. F. Robescu nr. 18

Prima biserică a fost zidită înainte de 1724 sept. 4 (data pisaniei), de Daniil mitropolitul, cu ajutorul Ancuței, fiica lui popa Vlad (îngropată în biserică) [1].

Biserica, numită de banul Mihai Cantacuzino « Școala Vergului » [2] (a avut probabil o școală) s-a bucurat de diverse scutiri în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea [3].

Avariată de cutremurul din 1838 [4] și arsă la 23 martie 1847, a fost refăcută după incendiu, fiind terminată în 1874 [5]. A fost renovată apoi în 1901, cînd este pictată de Vasile Dămian, și restaurată după cutremurul din 1940.

Ms. A. 545, f. 189; *Dicț. Rom.*, I, p. 727; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 148, 223—224; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 326; Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80, nota; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 39; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 90—92; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 23; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 77—79; Popescu Ioan C., *Viața și minunile sfîntului mare mucenic Mina, alcătuită și tipărită de...* Buc., 1941, 36 p.; *ACMI*, 1942—1943, p. 59; Ionașcu I., *Neamul lui Colțea Doicescu* (*Rev. ist. rom.*, XV (1945), p. 364, nota 10); *Inscripții București*.

139. M-REA ZLĂTARI **
Calea Victoriei, nr. 12

Mahalaua Zlătari (unde locuiau zlătarii, cei care lucrau aurul), este menționată deseori în documentele din a doua jumătate a secolului al XVII-lea [6]. În această mahala — numită uneori

* Numele de Vergu dat mahalalei și bisericii vine probabil de la Vergo mare portar la 1693 iunie 21 (Muzeul de istorie Buc., nr. 37 355) și mare paharnic între 1695 mart. 9 și 1697 iunie 17.

[1] Unii cercetători — bazîndu-se pe faptul că biserica este numită a doamnei Ancuța — au atribuit construirea bisericii doamnei Ancuța, fiica lui Radu Șerban. Nu sînt însă dovezi că ar fi o ctitorie a acesteia.

[2] Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178; la 1764 se numea totuși biserica Vergului (Muzeul de istorie, Buc., nr. 37 424).

[3] 1777 mai 28 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 112), 1813 mart. 30 (*Idem*, X A, p. 144—145) etc.

[4] Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 73 v.

[5] Despre aceste reparații, vezi ibidem, dos. 632/1861.

** Vezi și hanul m-rii Zlătari la p. 112—113.

[6] 1669 iunie 15 (Arh. St. Buc., AN, XXX/18), cînd se arată că exista cel puțin de la jumătatea secolului al XVII-lea, 1675 ian. 2 (Arh. St. Buc., m-rea Căldărușani, XX/4), 1677 febr. 15 (idem, m-rea Sf. Ioan, XII/7), 1689 mart. 5 (Idem, m-rea Hanul Greci, LIV/14) etc.

a popii Manta [1] — exista încă din acest timp o biserică — probabil din lemn — cu hramul Adormirea. Ea este pomenită la 1667 aug. 25 [2] şi la 1677 febr. 15 [3].

Pe locul acestei biserici, sau aproape de ea, a fost construită la 1705 mănăstirea Zlătari, cu ajutorul spătarului Mihai Cantacuzino, ctitorul mănăstirii Colţea. Înzestrată cu nenumărate moşii, avînd şi cîteva metohuri în ţară (Cotroceni, Segarcea, Cernica, Arhanghel etc.), mănăstirea a fost una din cele mai bogate din ţară în secolul al XVIII-lea. La începutul secolului al XIX-lea se găsea însă printre mănăstirile de categoria a III-a [4].

Biserica a fost ruinată de cutremurul din 1802 [5], după care a fost reparată parţial. Clopotniţa a păstrat multă vreme un aspect jalnic după avariile suferite de cutremur. În 1820 aug. 4 se poruncea egumenului să o dărîme, deoarece ameninţa să cadă [6].

Biserica era în stare foarte rea la 1832 iunie 18, cînd avea nevoie de grabnice reparaţii [7]. Cutremurul din 1838 îi produce mai multe stricăciuni. La 1846, călătorul rus Uspenski ne-o descrie ca fiind veche şi întunecoasă. Bolta bisericii se rezema pe două coloane; tîmpla era din piatră, la bază, iar partea de sus din cărămidă [8].

La 1847 sept. 11, arhitectul oraşului arată că lăcaşul avea nevoie de « un mare meremet » [9].

Vechea biserică a fost dărîmată şi reclădită la 1850—1852 [10], de egumenul Calistrat Livis, fiind pictată de G. Tattarăscu. În acest timp, s-a zidit din nou şi turnul-clopotniţă, care a fost dărîmat în 1903, şi care avea picturi făcute de pictorul grec Diamandopulos. Biserica a fost reparată în 1864, 1876 şi 1898 [11] şi restaurată în anii 1907—1908.

Casele egumeneşti. În afară de hanul care ocupa cele mai multe din camerele ce înconjurau biserica mănăstirii Zlătari, în incinta acesteia se găseau şi casele egumenului. După o catagrafie din 1839 aprilie 1, aceste case se compuneau din cinci camere cu o sală, care şedeau pe două pivniţe boltite, avînd în faţă două prăvălioare « jos la pod » [12].

După dărîmarea vechii mănăstiri, se construiseră alte case în jurul bisericii, cu un etaj compus din locuinţe şi cu parterul alcătuit din prăvălii. Din camerele de la etaj, 12 camere şi trei bucătării erau pe seama egumenului [13]; restul camerelor şi prăvăliilor erau închiriate şi alcătuiau hanul mănăstirii, numit şi Hanul Zarafilor.

Paraclisul. Mănăstirea Zlătari a avut şi un paraclis, pomenit de D. Fotino în 1818 [14]. Nu ştim cînd a fost construit. Dintr-o catagrafie din 1849 oct. 23 rezultă că paraclisul se găsea lîngă odăile egumeneşti. La acea dată, paraclisul era vechi şi crăpat, avînd tîmpla dărîmată. Avea trei ferestre şi chenar de piatră la uşe. În faţa sa, se găsea un foişor (« galerie »), cu trei stîlpi de piatră. A fost dărîmat odată cu vechea biserică, în anul 1850.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinate*, p. 52—57; Musceleanu Gr., *M-rea Zlătari* (*Cald. antic*, 1862, p. 98—99); Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 147—149; Ms. A. 545, f. 21—21 v.; ms. 729, f. 10 v.; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; *Dicţ. Rom.*, I, p. 727—728; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 138—139; Ionescu-Gion, *Ist.*

[1] Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/7.
[2] Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/18.
[3] Doc. de la nota 1.
[4] Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15.
[5] Bis. ort. rom., XIII (1889—1890), p. 625.
[6] Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 42.
[7] Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXVI/34.
Despre situaţia clădirilor m-rii Zlătari şi averea sa în această vreme, vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, dos. 5021/1839, 1510/1846, 2630/1849.
[8] G. Bezviconi, *Călători ruşi*, p. 370—371.
[9] Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/94.
Catagrafia din 1849 oct. 23, care descrie în amănunt vechea biserică (avea trei intrări la altar, 23 ferestre cu chenare de piatră sculptată, zugrăveală veche), arată că aceasta era crăpată doar « pe alocuri » (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 642). La acea dată, clopotniţa de lemn a bisericii se găsea deasupra porţii. Vezi şi catagrafiile din 1839, 1846 şi 1852, ibidem, f. 553, 587 şi 665.
[10] O catagrafie din 1852 sept. 9 arată că biserica « se reclădeşte acum din nou ». Construcţia se executa de către « dumnealui polcovnic Anastasie Gudin », după planurile lui Xavier Villacrosse (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 666). La aceeaşi dată se arăta că poarta mănăstirii nu fusese încă pusă; deasupra porţii se găsea clopotniţa de zid.
[11] Despre aceste reparaţii vezi idem, Min. Instrucţiunii, dos. 1416/1864, 3333/1876 şi 132/1898.
[12] Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 571, v—572.
[13] Ibidem, f. 670.
[14] D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

Buc., p. 226—228, 273, 351, 489; P., *Biserica Zlătari* (*Albina*, 1904—1905, p. 695—696); *BCMI*, I (1908), p. 41, 177, 187, 188; II (1909), p. 45, 142, 183; Baltazar A., *O restaurare* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 7, p. 45—46); Marchetti Umberto, *Restaurarea bisericii Zlătari* (*Ibidem*, nr. 10, p. 411—412); *Anuar 1909*, p. 25; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 96—97; Florescu G. D., *Vechi proprietăţi*, p. 15; Idem, *Alaiul înmormîntării*, p. 37—39; Răuţescu I., *Documente greceşti privitoare la mănăstirile închinate* (*Bis. ort. rom.*, XLIX (1931), p. 518—522 şi L (1932), p. 139—143); Caselli D., *Biserica, hanul şi mahalaua Zlătari* (*Gazt. municip.*, II (1933), nr. 96); Idem, *Zlătarii, pe vremea zaverei* din 1821 (*Ibidem*, nr. 97); Idem, *Episcopul rusesc Porfirie Uspenski despre Zlătari* (*Ibidem*, nr. 98); Idem, *Pînă unde se întindeau Bucureştii* (*Ibidem*, nr. 200); Elefterescu Em., *Biserica Zlătari* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 398); Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 32; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 288; Caselli D., *De cine a fost zidită biserica Zlătari?* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 249); Idem, « *Tophaneaua* » *lui Mavrogheni* (*Ibidem*, nr. 250); Idem, *Hanul Zarafilor* (*Ibidem*, nr. 251); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 21—22; *Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 321; Costescu, *Bucureşti*, p. 67; Crutzescu, *Podul Mogoşoaei*, p. 86—92; Iorga N., *Bucureşti*, p. 282, 391 <foto înainte de refacere>, p. 390 <după refacere>; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 64—65; *BCMI*, XXXV (1942), p. 193; *Inscripţii Bucureşti*.

Tocilescu, *Catalogul*, p. 132, 133; *Catalogul expoziţiei*, p. 30 <evanghelie>.

III. MONUMENTE ISTORICE

Troiţele sau crucile sînt singurele monumente istorice care se mai păstrează din epoca feudală.

Pînă în secolul trecut existau numeroase asemenea monumente în oraşul Bucureşti, ca şi în restul ţării, aceasta datorită, desigur, concepţiei religioase a oamenilor din acele vremuri.

Într-un document din 1752 iulie, referitor la o hotărnicie în Bucureşti (în mahalaua Olari — sf. Pantelimon), sînt pomenite, astfel, nu mai puţin de şapte cruci, din lemn sau piatră [1].

Numărul mare de troiţe a fost remarcat şi de călătorii străini care ne-au vizitat capitala. Pe la 1646, de pildă, episcopul catolic Baksici constata existenţa a numeroase cruci mari, de piatră sau de lemn, scrise de sus pînă jos [2]; în 1793, Luigi Mayer vorbeşte şi el de mulţimea troiţelor de lemn sau de piatră [3], iar patru ani mai tîrziu, un alt călător, Jackson, notează de asemenea numărul mare al troiţelor, zugrăvite cu chipuri de sfinţi [4].

Troiţele erau ridicate fie pentru comemorarea unui fapt deosebit (pe locul unei bătălii, ca cele ridicate de Leon vodă şi de Matei Basarab), fie pentru pomenirea unor oameni, decedaţi sau în viaţă. În afară de aceste cruci comemorative, se obişnuia uneori ca unele hotărîri importante — de pildă un aşezămînt pentru plata vinăriciului sau pentru consfinţirea unor drepturi — să fie săpate pe o cruce de piatră, pentru a fi păstrate şi respectate (cum este — de pildă — cunoscuta cruce a jurămîntului din Cîmpulung).

Ultima categorie de troiţe este aceea prin care se marcau hotarele moşiilor [5] sau marginile oraşului. Astfel, la 1784 iulie 24, se porunceşte marelui spătar să pună cruci la marginile Bucureştilor, fără să le strice pe cele vechi [6]; crucile erau puse pentru a împiedica întinderea oraşului peste hotarul stabilit [7].

Cele mai multe din aceste cruci au dispărut. În repertoriul nostru am menţionat numai pe cele cîteva care au semnificaţie istorică. Menţionăm că nu am trecut aici nici crucile aduse din diverse părţi ale ţării şi aflate acum în Bucureşti.

[1] Al. G. Găleşescu, *Eforia*, p. 195—197.
[2] *Monumenta spectantia*, XVIII, p. 97.
[3] *Views in Turkey, in Europa and Asia, comprising Romelia, Bulgaria, Walachia, Syria and Palestina*, Londra, 1801, p. 28.
[4] *Spicuitor în ogor vecin*, III (1924), p. 58 şi *Rev. Soc. ist.-arheologice bis.*, XV (1924), p. 60.
[5] La 1752 mai 1, mitropolitul Neofit arată că a pus o cruce de piatră la hotarul moşiei Cîrstieneşti de pe apa Colentinei (Acad. R.P.R., CXLI/70); vezi şi mai jos crucea mitropolitului Neofit.
[6] V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 497—498; vezi şi VI, p. 91—93.
[7] *Ibidem*, I, p. 495—497.

În afară de aceste cruci sau troiţe, în epoca studiată au mai existat în oraşul nostru şi alte construcţii care — dacă s-ar fi păstrat — ar fi fost astăzi monumente istorice. Dintre acestea merită a fi amintită Statuia Libertăţii, ridicată în timpul revoluţiei din 1848, care a fost însă dărîmată după înăbuşirea revoluţiei.

1. M. I. CRUCEA LUI LEON VODĂ
în curtea bisericii Slobozia

A fost ridicată de Leon Tomşa, cu hramul Sf. Gheorghe, în amintirea şi pe locul luptei avută cu pribegii veniţi din Ardeal, la 23 august 1631 [1]. Crucea a fost făcută deasupra unei coline care acoperea trupurile celor ucişi în bătălie. Ea a fost arătată de domn călătorului suedez Strassburg, care a vizitat Bucureştii în 1631 [2]. Movila pe care era aşezată această cruce a fost remarcată în 1636 şi de călătorul polon care a însoţit solia lui Krasinski şi de Baksici [3].

Stricîndu-se, a fost înnoită de Radu Leon, la 1664—1665, cînd, lîngă ea, s-a construit şi o biserică de lemn.

Rev. romînă, I (1861), p. 335 <inscripţia>; Marsillac Ulysse de, *De Pesth a Bucarest*, Buc., 1869, p. 125; Musceleanu Gr., *Crucea de la Slobozia* (*Cald. antic*, 1875, p. 88—89); Stratilat G., *Notiţe istorice* (*Bis. ort. rom.*, VIII (1884—1885), p. 624); *Dicţ. Rom.*, I, p. 724—725; Busuioc D., *Inscripţiunea de pe crucea mare de piatră ce se află în curtea bisericii Slobozia din Bucureşti* (*Teologul*, II (1898), nr. 15, din 1 nov., p. 3); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 63; Caselli D., *Pînă unde se întindeau Bucureştii la miazăzi şi răsărit la sfîrşitul veacului al XVII-lea* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 200 <inscripţia>; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 326—329, 581; *Inscripţii Bucureşti*.

2. M. I. CRUCEA OSTAŞILOR LUI MATEI BASARAB DE LA FUNDENI
azi scufundată în lacul Fundeni

A fost ridicată de Matei Basarab pe locul unde a învins, la 26 oct. 1632, pe moldovenii şi tătarii veniţi în ajutorul lui Radu Iliaş [4]. La 1646, episcopul catolic Baksici arată că această cruce se afla la intrarea de sud a oraşului, pe o movilă mare, unde fuseseră îngropaţi cei ucişi în luptă [5]. Inscripţia acestei cruci descria victoria muntenilor şi vorbea de numărul celor ucişi în luptă. Crucea este pomenită şi în secolul al XVIII-lea [6].

Cernovodeanu Paul, *Crucea ostaşilor lui Matei Basarab de la Fundeni* (*1632*) (în ms.).

[1] Despre luptă vezi *Cronica* ţării în *Mag. istoric*, IV, p. 312—313 şi *Istoriile*, p. 113.
Vorbind de această luptă, într-un document din 1631 sept. 5, Leon vodă spune că « Matei aga, el s-a ridicat asupra domniei mele în chip de domn cu oaste din Ţara Ungurească şi cu război şi a venit de s-a bătut cu domnia mea în şesul viilor cinstitului oraş Bucureşti ca să calce schiptrul cinstitului împărat şi să piardă ţara domniei mele cu răutate, cum dumnezeu nu vrea. Ci a dat domnul dumnezeu de a fost după voia cinstitului împărat şi după voia noastră şi a adus dumnezeu pe vrăjmaşii domniei mele cu plecarea capului sub sabia domniei mele » (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, X/11).
[2] *Archivu*, 1867, p. 15.
[3] N. Iorga, *Călători şi misionari*, p. 68.
[4] Despre luptă, vezi *Cronica ţării*, *loc. cit.*, p. 317—318 şi *Istoriile*, p. 114—115.
[5] *Monumenta spectantia historiam Slavorum*..., XVIII, p. 105.
[6] 1753 mai 5 (*Studii şi doc.*, V, p. 499).

3. [M. I.] CRUCEA LUI PAPA BRÎNCOVEANU
în Piaţa Unirii

A fost ridicată din piatră de Constantin Brîncoveanu voievod, la 1713 iulie 20, în locul unei cruci de lemn, pusă de Preda Brîncoveanu fost mare vornic, în memoria fiului său Papa Brîncoveanu, ucis la 1655 de seimenii răsculaţi [1].

Pe locul unde se găseşte astăzi crucea, la poalele dealului Mitropoliei, erau în secolele XVIII—XIX casele Brîncovenilor, în al căror zid exterior era cuprinsă crucea [2].

Rev. romînă, I (1861), p. 344 <inscripţia>; Erbiceanu C., *Două inscripţii monumentale* (*Bis. ort. rom.*, (1888—1889), p. 566—567); Bibescu G., *Domnia lui G. Bibescu*, vol. II, p. 698; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, XII, p. 60—61, 62 <desen>; Greceanu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 268 <inscripţia>; *Buletinul Fundaţiei V. A. Urechia*, I (1901), p. 29; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 245; Năsturel P. V., *Cruci cu inscripţiuni* (*Albina*, XI (1908), p. 779); BCMI, V (1912), p. 174 <text şi foto>; Gibescu I., *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, Buc., 1907, p. 36—37; Stahl H., *Bucureşti*, p. 123—124; Greceanu O. N., *Bucureşti*, p. 268; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 67; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 329—332; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 238; Iorga N., *Istoria romînilor*, VI, fig. 45 <foto>; *Inscripţii Bucureşti*.

4. [M. I.] CRUCE FOSTĂ PE PLATOUL COTROCENI

Ridicată după anul 1668 — probabil de Şerban Cantacuzino — cu hramul Sf. Treime şi Sf. Nicolae. Amintea domnia lui Radu Leon, domn grec care a făcut « multe răutăţi şi curvii » [3].

Crucea a fost spartă în anul 1862.

Ionescu G. M., *Istoria Cotrocenilor*, p. 288—294; Idem, *Istoria mitropoliei Ungrovlahiei*, p. 181—182; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 337—343, 490; *Inscripţii Bucureşti*.

5. [M. I.] CRUCEA LUI MOGOŞ SERDARUL
str. Traian, nr. 206

A fost ridicată de marele serdar Matei Mogoş (Mogoşescu) în 1718—1719, cu prilejul ciumei ce bîntuia oraşul. Astăzi se găseşte în altarul bisericii Oborul Vechi, zidită — se spune — pentru a pune la adăpost această cruce (pentru bibliografie vezi această biserică).

Este o cruce înaltă de cca 4 m, foarte frumos sculptată şi bine proporţionată. Muchiile sînt decorate cu cîte o funie împletită; pe partea din faţă este inscripţia, în centru, iar pe cele trei braţe nişte cercuri şi medalioane. Partea superioară a crucii se termină cu frunze de acant ce înconjoară capătul de sus al crucii.

6. [M. I.] CRUCEA MITROPOLITULUI NEOFIT
fostă pe str. Cazărmii, acum la palatul Mogoşoaia

A fost făcută de Neofit mitropolitul, cu hramul Sf. Constantin şi Elena, la 1741 sept. 1, pe locul unde a fost puţul Calicilor. Crucea marca hotarul moşii mitropoliei. Fiind îngropată în pămînt, a fost pusă pe un soclu de beton, în 1847.

[1] Despre ucidere vezi *Cronica ţării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 338 şi *Istoriile*, p. 132—133.

[2] Doc. din 1814 mai 19 (Urechia, X, p. 837).

[3] Cronica ţării aminteşte că aci, la Cotroceni, a avut loc sfatul boierilor adversari ai lui Leon vodă (*Mag. istoric*, IV, p. 371).

Ms. 5142, f. 293; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 374; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 357; Drăghiceanu V., *O piatră de hotar a vechilor Bucureşti* (*BCMI*, IV (1911), p. 107); Stahl H., *Bucureşti*, p. 117; *Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 291 <foto> şi nr. 292; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 334—335, 592; Caselli D., *Trei pătrare de veac de la întemeierea Arsenalului* (*Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 289); *Arta şi tehnica grafică*, caietul 4—5, 1938, p. 92; *Inscripţii Bucureşti.*

7. M. I. CRUCEA LUI MILORADOVICI
str. N. Iorga

Ridicată din iniţiativa generalului rus Mihai Miloradovici, în 1809, pentru cinstirea şi pomenirea soldaţilor şi ofiţerilor ruşi căzuţi în bătăliile de la: Glodeni, Călăraşi, Odivoaia, Turbaţi şi Obileşti, din 1806—1807. La 1820 se găsea în faţa Mitropoliei, de unde a fost dusă apoi pe str. N. Iorga, în curtea Muzeului Romîno-Rus. Inscripţia este ilizibilă.

Ms. 5142, f. 290—292; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 244; Gibescu I., *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, Buc., 1907, p. 38—39; *Albina*, XI (1908), p. 782; *BCMI*, V (1912), p. 174 <foto>; Severeanu G., *Generalul Miloradovici, guvernatorul militar al Bucureştilor între 1806—1810* (*Gazt. municip.*, I (1932), nr. 32—34 şi în *Urbanismul*, IX (1932), nr. 7—8, p. 258—262); Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 85; Stahl H., *Bucureşti*, p. 123—124; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 336—337; Bezviconi G., *Călători ruşi*, p. 216; Grecu Al., *Monumente comemorative din secolul al XIX-lea ale armatei ruse pe teritoriul R.P.R.* (*Studii*, III (1950), nr. 2, p. 202—203)

INDICE CRONOLOGIC

<1458—1459> Curtea domnească

<1487—1510> M-rea Grinduri

<1545—1559> Curtea Veche (palatul și biserica)

<a doua jumătate a sec. XVI> Bis. doamnei Maria și Stana

<a doua jumătate a sec. XVI> Bis. Bărăția

<a doua jumătate a sec. XVI> Bis. Sf. Gheorghe Vechi

<a doua jumătate a sec. XVI> M-rea Sf. Gheorghe Nou

<1559—1585> M-rea Plumbuita

1564—1565 Bis. Ghiorma banul

<1564—1568> Bis. jupînesii Caplea

<1568—1586> M-rea Sf. Troiță (și casele domnești)

<ante 1574> Bis. luterană (?) (de lemn)

<1574—1585> Curtea Veche (refăcută)

1578—1579 M-rea Sf. Ecaterina

<1580—1582> M-rea Stelea

<ante 1585> M-rea Tîrnovul (Sf. Apostoli)

1586—1587 M-rea Mărcuța

<ante 1589—1590> M-rea Sf. Dumitru

<1589—1591> M-rea Mihai vodă (și casele domnești)

<ante 1590> Bis. Sf. Nicolae Jigniță

1590—1591 M-rea Sf. Ioan cel Mare

<post 1595> M-rea Sf. Ecaterina (refăcută)

<sfîrșitul sec. XVI> M-rea Sărindar

<sfîrșitul sec. XVI> Bis. Albă Postăvari (?)

<sfîrșitul sec. XVI — încep. sec. XVII> M-rea Sf. Sava

<sfîrșitul sec. XVI> Bis. Sf. Serghie și Vacho

<încep. sec. XVII> Casa din Popești-Leordeni

<încep. sec. XVII> Bis. Ienii (de lemn)

<încep. sec. XVII> Bis. Sf. Nicolae-Sîrbi (de lemn)

<încep. sec. XVII> Bis. Dintr-o zi (de lemn)

<prima jum. a sec. XVII> Bis. Batiște

<prima jum. a sec. XVII> Bis. Sf. Dumitru (de jurămînt)

<sec. XVII> Bis. Negustori

<sec. XVII> Bis. Sf. Nicolae Tabacu (de lemn)

1614—1625 M-rea Radu vodă (reclădită)

1627—1629 M-rea Stelea (refăcută)

<cca. 1630> Casa post. C. Cantacuzino (devenită casa Dudescu)

<post 1631> Bis. Ghiorma banul (refăcută)

1633—1637 Bis. Bărăția (reclădită)

<1633—1654> M-rea Arhimandritul (Sf. Apostoli) (reclădită)

<1635—1647> Bis. Răzvan

<post 1640> Curtea Veche (refăcută)

1644—1645 Bis. Aga Niță (Sf. Vineri)

1647 M-rea Plumbuita și casele domnești (reclădită)

<mijl. sec. XVII> Bis. lui Udrea sluger (de lemn)

<mijl. sec. XVII> Bis. Adormirea-Zlătari (de lemn)

<mijl. sec. XVII> Bis. Tabaci (de lemn)

<mijl. sec. XVII> Bis. Sf. Nicolae-Șelari (probabil de lemn)

<mijl. sec. XVII> M-rea Sărindar (refăcută)

<a doua jum. sec. XVII> Bis. Popa Stoica (de lemn)

<a doua jum. sec. XVII> Bis. Doamnei (de lemn)

<a doua jum. sec. XVII> Bis. Gorgani

<a doua jum. sec. XVII> Bis. Săpunarilor

<a doua jum. sec. XVII> Bis. Scaune (de lemn ?)

<a doua jum. sec. XVII> Bis. Stejar (de lemn)

<a doua jum. sec. XVII> M-rea Sf. Spiridon Vechi

1654—1659 Mitropolia (biserica, palatul metropolitan și paraclisul)

<ante 1663> Casa lui Șerban Cantacuzino logofăt (devenită apoi Măgureanu)

1664—1665 Bis. Slobozia
1666 Bis. Bărăţia (reclădită)
<1664—1678> Bis. Sf. Ioan Botezătorul de la Curtea Veche
1671—1698 sept. 20 M-rea şi hanul Sf. Gheorghe Nou
1676 sept. 25 Bis. din Popeşti — Vintilă vodă
<ante 1678> Hanul lui Manole
<1679—1688> Bis. Măgureanu (de lemn)
1679 mai 26—1682 M-rea Cotroceni (şi casele domneşti)
1680—1687 Hanul Şerban vodă
1680—1681 Bis. Oţetari (de lemn)
<ante 1682 sept. 21> Bis. Sf. Nicolae din Prund
1683 Bis. Doamnei (de zid)
1685 Bis. Armenească
1688 sept. 20 Bis. Mogoşoaia
<1689—1716> Curtea Veche (diverse clădiri)
<post 1690> Hanul Constantin vodă
<ante 1691—1692> Bis. cu Sfinţi
1692 sept. 1 Bis. Sf. Nicolae din Sîrbi
<ante 1696 febr. 8> Bis. Olteni (de lemn)
1698 sept. 28 Clopotniţa mitropoliei
1699 mai 1 Bis. din Fundenii Doamnei
1700 aug. Bis. Sf. Nicolae Şelari (de zid)
<sfîrşitul sec. XVII> Bis. de lemn a lui Staicu Merişanu paharnic
<sfîrşitul sec. XVII> Bis. Icoanei (de lemn)
<sfîrşitul sec. XVII> Palatul lui C-tin Brîncoveanu
<sfîrşitul sec. XVII> Casa Corbeanu
<sfîrşitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Boteanu (de lemn)
<sfîrşitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Lucaci (de lemn)
<sfîrşitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Popa Rusu (de lemn)
<sfîrşitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Popa Tatu (Fîntîna Boului) (de lemn)
<sfîrşitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Sf. Nicolae Crîngaşi
<sfîrşitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Hanul Filipescu
<încep. sec. XVIII> Bis. Albă — Calea Victoriei
<încep. sec. XVIII> Bis. Albă-Postăvari (reclădită)
<încep. sec. XVIII> Bis. Sf. Nicolae-Ţigănie (de lemn)
<încep. sec. XVIII> Bis. Delea Veche (de lemn)
<încep. sec. XVIII> Bis. Hagiu (de lemn)
<încep. sec. XVIII> Bis. Floreasca
<încep. sec. XVIII> Hanul Stăncescu
<încep. sec. XVIII> Hanul Tănase
<încep. sec. XVIII> Hanul Zamfir
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Bulgară (Hanul Colţei)
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Ceauş Precup (Olari) (de lemn)
<prima jum. sec. XVIII> Bis. hanului Şerban Vodă
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Bucur
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Sf. Pantelimon (de lemn)
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Apostol (de lemn)
<sec. XVIII> Bis. Izvorul Tămăduirii (de lemn)
<sec. XVIII> Bis. Giuleşti-Sărindar
<sec. XVIII> Bis. Bărbătescu Nou
<sec. XVIII> Hanul m-rii Golgota
1701—1702 Bis. Oţetari (refăcută din lemn)
1701—1715 M-rea Colţea (biserica, spitalul, şcoala, turnul)
1702 sept. Bis. Dintr-o zi (de zid)
1702 sept. 20 Palatul Mogoşoaia
1703 iunie 10 Bis. m-rii Sf. Ioan cel Mare-Grecesc (reclădită)
1705 sept. 8 Bis. Scaune (de zid)
1705 M-rea şi hanul Zlătari
<post 1705> Bis. Răzvan (refăcută)
1705—1707 Bis. m-rii Sf. Gheorghe Nou
1707—1709 iulie 20 M-rea şi şcoala Sf. Sava (reclădite)
<ante 1708> Hanul m-rii Sărindar
<1708> Casa Brîncoveanu din fosta Piaţă a Senatului
1710 Bis. Sf. Nicolae-Tabacu (refăcută din lemn)
1711 Bis. Slobozia (de lemn)
1711—1718 Bis. Sf. Nicolae-Jigniţa (de zid)
1713 Bis. Precupeţii Noi (de lemn)
1713—1715 M-rea Antim
<cca. 1715> Paraclisul m-rii Sf. Gheorghe Nou
1716—1722 sept. M-rea Văcăreşti (şi casele domneşti)
<1716—1722> Casele lui N. Mavrocordat de la Foişor
1719 oct. 1 M-rea Hanul Greci (refăcută)
1719 Bis. Popa Nan (probabil de lemn)
1722 febr. 7 Bis. Olteni (de zid)
1722 sept. 30 Bis. Creţulescu
1722—1724 Hanul şi paraclisul m-rii Stavropoleos
1723 Paraclisul mitropoliei
1724 Bis. Sf. Gheorghe Vechi (refăcută)
1724 aug. 1 Bis. Ienii (de zid)
1724 sept. 4 Bis. Mina-Vergu
1724 oct. 30—1728 oct. 3 Bis. Stavropoleos
1726 oct. 1 Schitul Maicilor
1728 apr. 1 Bis. cu Sfinţi (reclădită ?)
1731 iunie 29 Bis. Tabaci (de zid)
1731 oct. 23 Bis. Caimata
1733 sept. 25 Bis. Mintuleasa
1735 Bis. Sf. Anton
1735 sept. 15 Bis. Udricani
1735—1750 M-rea şi spitalul Pantelimon
1735—1750 Bis. şi spitalul Sf. Visarion
1736 Bis. Dobroteasa
1736 aug. Paraclisul m-rii Văcăreşti
1736 Bis. Lucaci (de zid)
<ante 1739> Hanul Gabroveni

1740 Bis. Bradu Staicu
1741—1746 Bis. Sf. Dumitru de Jurămînt (reclădită)
1743 iulie 15 Bis. Silvestru
1743 sept. 8 Bis. Slobozia
1743—1744 Bis. (paraclisul) şi şcoala Domniţa Bălaşa
1744 mai 4 Bis. Sf. Elefterie Vechi
1744 sept. 15 Bis. Popa Soare
1744—1745 Bis. Cărămidarii de Jos (de lemn, mutată de la Slobozia)
1745 nov. 20 Bis. Foişor
1746—1748 Hanul m-rii Colţea
1746—1748 M-rea Sf. Spiridon Vechi (reclădită)
<ante 1747> Bis. Sf. Ilie—Calea Rahovei
1748 Hanul m-rii Sf. Spiridon Vechi
<1750—1755> Bis. Ceauş Radu (de lemn)
<mijl. sec. XVIII> Bis. Sf. Nicolae Vlădica
<mijl. sec. XVIII> Bis. Spirea Veche
<mijl. sec. XVIII> Bis. Teiul Doamnei
<mijl. sec. XVIII> Hanul Dracii
<mijl. sec. XVIII> Casa Racoviţă
<mijl. sec. XVIII> Casa Slătineanu
<mijl. sec. XVIII> Casa Creţulescu
<mijl. sec. XVIII> Casa Filipescu
<mijl. sec. XVIII> Casa Pîrvu Cantacuzino
<a doua jum. sec. XVIII> Hanul m-rii Creţulescu
<a doua jumătate a sec. XVIII> Casa Florescu (reconstruită)
1751 sept. Bis. Domniţa Bălaşa
1751 Chioşcul de la m-rea Pantelimon
1752 Paraclisul Sf. Paraschiva
1753 Bis. Luterană (de zid)
1756 oct. 5 Bis. Schitul Măgureanu
1756 Bis. Sf. Ioan (cel Nou) — Piaţă
1757 iunie Bis. Oţetari (de zid)
1758 oct. Bis. Olari (de zid)
1759 Şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi (reclădită)
1760 (?) Bis. Cuibul cu Barză
1760 Casa Melik
1760 iunie 6 Bis. Boteanu (de zid)
<post 1760> Bis. Popa Tatu (de zid)
1761 aug. 5 Bis. Măgureanu (de zid)
1763 iulie 15—1763 sept. 8 Bis. Stejarul (de zid)
1764 oct. 14 Bis. Batiştei
1764—1765 Bis. Popa Nan (de zid)
1765 sept. 15 Bis. Apostol
1765—1768 sept. 25 Bis. Sf. Ştefan
<cca. 1766> Bis. Flămînda (de lemn)
<1766—1768> Bis. Delea Veche (de zid)
<1766—1768> Metohul episcopiei (Bis. Sf. 40 de mucenici)
1767—1768 M-rea Sf. Spiridon Nou
<ante 1768> Bis. Sf. Nicolae-Ţigănie (de zid)
<ante 1768> Casele lui Dumitrache Ghica
<1769—1792> Bis. Băneasa
<ante 1770> Bis. Sf. Voievozi (probabil de lemn)
<ante 1770> Bis. Dudeşti
<1770—1775> Bis. Hagiu
<1770—1775> Bis. Icoanei (de lemn)
1773 Bis. Dichiu (Tirchileşti)
1773 aug. 15 Bis. Precupeţii Vechi
<ante 1774> Bis. Delea Nouă (de lemn)
<ante 1774> Bis. Popa Ivaşcu (de lemn)
<ante 1774> Bis. Popa Petre
<ante 1774> Bis. Sf. Ionică Moldoveni (de lemn)
<ante 1774> Hanul m-rii Mihai vodă
<ante 1774> Hanul lui Piper
1774—1775 Bis. Iancu Vechi
1775—1776 Curtea Nouă (palatul şi paraclisul Sf. Ecaterina)
<1775—1782> Casele din m-rea Radu vodă
<1775—1782> Hanul m-rii Mărcuţa
<1775—1782> Hanul m-rii Sf. Ecaterina
<1775—1782> Foişorul de la m-rea Cotroceni
<1775—1782> Bis. Giuleşti-Ţigănia
<c. 1776> Beilicul
<post 1777> Bis. Luterană (reclădită)
1778 Carvasarana
1779 Şcoala de la Sf. Sava (reclădită)
<cca. 1780> Bis. Oborul Vechi
<cca. 1780> Chioşcul de la Herăstrău
<1780—1792> Hanurile lui Filaret de la Colţea şi Podul Mogoşoaei
1781 Bis. Armenească (refăcută)
1781 sept. 1 Hanul m-rii Văcăreşti
<cca. 1781> Bis. Ceauş Radu (de zid)
1782—1800 Bis. Flămînda (de zid)
<1783—1802> Bis. Manu Cavafu
<post 1784> Casa lui Enăchiţă Văcărescu de la Băneasa (reclădită)
1784—1785 Hanul Papazoglu
1784—1786 sept. 2 Bis. Icoanei (de zid)
1785 sept. Bis. Sf. Constantin şi Elena
<1785—1787> Bis., casa domnească, chioşcul şi cişmeaua Mavrogheni
1787 aug. 1 Bis. Manea Brutarul
<ante 1789> Hanul Niculescu
1790 Bis. Sf. Pantelimon (de zid)
<1790—1798> Bis. Delea Nouă (de zid)
1793 iulie 6 Bis. din Pipera
1794 sept. 8 Bis. Izvorul Tămăduirii (de zid)
1795 Bis. Sf. Ionică Moldoveni (de zid)
1795 Bis. Pitar Moş (de zid)
1795 Clădirile din m-rea Antim (refăcute)
1796—1798 Spitalul şi biserica Dudeşti
1797 mai 7 Bis. din Gherman-Măgurele
1797 sept. 21 Bis. Sf. Visarion Vechi
<ante 1799> Bis. Spirea Nouă
<sfîrşitul sec. XVIII> Hanul Dudescu-Suţu
<sfîrşitul sec. XVIII> Hanul Grădişteanu
<sfîrşitul sec. XVIII> Hanul m-rii Cernica
<sfîrşitul sec. XVIII> Hanul Mitropoliei
<sfîrşitul sec. XVIII> Casa Moruzi
<sfîrşitul sec. XVIII — înc. sec. XIX> Casa parohială Răzvan
<sfîrşitul sec. XVIII — înc. sec. XIX> Casa din str. Orzari nr. 63

‹sfîrşitul sec. XVIII — înc. sec. XIX› Bis. Sf. Vasile
‹sfîrşitul sec. XVIII — înc. sec. XIX› Hanul Băltăreţu
‹sfîrşitul sec. XVIII — înc. sec. XIX› Hanul Cazotti
‹cca. 1800› Hanul Roşu
‹înc. sec. XIX› Casa din Popeşti-Leordeni (reclădită)
‹înc. sec. XIX› Hanul Damari (fosta casă M. Cantacuzino)
‹înc. sec. XIX› Hanul m-rii Căldăruşani
‹înc. sec. XIX› Hanul lui Mărgărit
‹înc. sec. XIX› Hanul Neculcea
‹înc. sec. XIX› Hanul Tîrcă
‹înc. sec. XIX› Hanul Gherman
‹înc. sec. XIX› Hanul Cîmpineanu
‹înc. sec. XIX› Hanul Golescu (fosta casă Golescu)
‹înc. sec. XIX› Hanul Simion
‹înc. sec. XIX› Hanul Trăznea
‹înc. sec. XIX› Hanul Verde
‹înc. sec. XIX› Casa din str. Popa Rusu
‹înc. sec. XIX› Casa Hagi Moscu
‹prima jum. sec. XIX› Casa din str. Mircea vodă 51
‹prima jum. sec. XIX› Casa din Calea Şerban vodă 33
1801 Şcoala de la Sf. Gheorghe (reclădită)
‹ante 1804› Hanul lui Tănase
1804 Bis. Sf. Nicolae Şelari (refăcută)
1804 Bis. Crucea de piatră
1805 Bis. Cărămidarii de Sus
1805—1810 Bis. Amzei
1805—1812 Bis. Bărăţia (reclădită)
1806 Bis. m-rii Sărindar (reclădită)
1808 sept. Bis. Popeşti Leordeni
1808 oct. 14 Bis. Sf. Ioan Moşi
1808 Hanul lui Manuc
‹ante 1809› Hanul m-rii Snagov
1809 Bis. Bradu Staicu (de zid)
1812 Bis. Alexe
1812—1820 Casa lui Dinicu Golescu
‹post 1812› Casa Ghica-Slătineanu, locuinţă domnească
1813 Bis. Popa Petre (Chiţu) (de zid)
1813 mart. 17 Bis. Popa Rusu
1813—1814 Bis. Precupeţii Noi
1813—1815 Spitalul Filantropia
1814—1819 nov. 4 Bis. Gorgani (reclădită)
1817 aug. 1 Bis. Sf. Voievozi (de zid)
1817 Spit. Pantelimon (clădire nouă)
1817 Paraclisul spit. Filantropia
‹ante 1818› Paraclisul m-rii Sărindar
1818 Bis. Sf. Ioan Piaţă (refăcută)
1818 oct. 27 Bis. Bărbătescu Vechi
1819—1843 Bis. Sf. Dumitru (reclădită)
1820 iulie 3 Bis. Tîrcă
1820 Bis. din Dudeşti
1822 Bis. Olteni (refăcută)
1822 Palatul Colentina
1823 mai 18 Bis. Izvorul Nou — Între vii
‹cca. 1825› Spit. Filantropia (clădire nouă)
1827 nov. 20 Bis. Albă — C. Victoriei (reclădită)
‹ante 1830› Hanul Herascăi
‹ante 1830› Hanul Mitropoliei
‹cca. 1830› Hanul lui Jugă Urs
‹1830—1832› Casa Suţu
‹cca. 1831› Sala Obşteştii Adunări
‹ante 1832› Hanul Naum
‹ante 1832› Hanul Mustacov
1833 Bis. Bărăţia (refăcută)
1833 Bis. Teiul Doamnei (rezidită)
‹cca. 1833› Hanul cu Tei
1833—1835 Palatul Ştirbey
‹1834—1842› Cazarma Dealul Spirei
1835—1837 Spitalul Brîncovenesc
1837—1842 Spitalul Colţea (reclădit)
1838 aug. 15 Bis. Sf. Ilie Rahova (rezidită)
1838—1842 Bis. Domniţa Bălaşa (rezidită)
‹după 1838› Bis. Icoanei (refăcută)
1839 Bis. Sf. Dumitru-Colentina
1839 Hanul Bossel
1839 mart. 15 Bis. Silvestru (reclădită)
1839 nov. 25 Bis. Sf. Vineri-Herasca (reclădită)
1839—1842 Bis. Lucaci (refăcută)
‹1839—1852› Bis. Sf. Nicolae Jigniţă (refăcută)
1841 aug. 30 Bis. Bulgară-Calinderu (reclădită)
1842 Spit. Brîncovenesc (altă clădire)
1842—1843 Primăria
‹1843—1848› Bis. Tabaci (reclădită)
1847 Bis. Dobroteasa (rezidită)
1847 Bis. Delea Nouă (refăcută)
1847 sept. Bis. Sf. Vasile (rezidită)
1847—1848 Palatul Bibescu de la Băneasa
‹post 1847› Bis. Ceauş Radu (refăcută)
1847—1852 Teatrul Naţional
1847—1853 april. 5 Bis. Lucaci (refăcută)
1847—1854 Bis. Dulgheri
‹ante 1848› Cazarma Malmaison
1848 april. 4 Bis. Udricani
1848 sept. 25 Bis. Cărămidarii de Sus (reclădită)
1848 Bis. Sf. Nicolae Vlădica (reclădită)
1848 Hanul Hagi Tudorache
1849 aug. 20 Bis. Sf. Gheorghe Vechi (refăcută)
‹mijl. sec. XIX› Hanul Hilel

BIBLIOGRAFIA GENERALĂ

ABREVIERILE FOLOSITE

A. *Periodice*	
ACMI	= *Anuarul Comisiunii monumentelor istorice*
Arh. Olt.	= *Arhivele Olteniei*
BCMI	= *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*
Bis. ort. rom.	= *Biserica ortodoxă romînă*
București	= *București, revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București*
Cald. antic	= *Calendarul antic*
Cerc. ist.	= *Cercetări istorice*
Conv. lit.	= *Convorbiri literare*
Gazt. municip.	= *Gazeta municipală*
Glasul mon.	= *Glasul monahilor*
Mag. istoric	= *Magazinul istoric pentru Dacia*
Rev. ist.	= *Revista istorică*
Rev. ist. rom.	= *Revista istorică romînă*
Rev. pt. ist. arh. și fil.	= *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*
Rev. de ist. bis.	= *Revista de istorie bisericească*
SCIA	= *Studii și cercetări de istorie a artei*
B. *Lucrări generale* *	
Arta feudală	= *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R. I. Arta romînească în epoca feudală*, Buc., 1957, 306 p.
Dicț. Ilfov	= Alessandrescu C., *Dicționar geografic al județului Ilfov*, Buc., 1892, 425 p.
Dicț. Rom.	= *Marele dicționar geografic al Romîniei*, 5 vol., Buc., 1898–1902.
DIR	= *Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Romînească* (sec. XIV–XVII).

---

* Indicăm aici numai abrevierile sub care se recunosc mai greu titlurile prescurtate; celelalte titluri de lucrări generale, pe care, pentru a nu le repeta adesea, le-am prescurtat de asemenea, se recunosc ușor folosind bibliografia generală (de pildă: Bilciurescu, *Ghidul* = Bilciurescu Șt., *Ghidul Bucureștilor și împrejurimile lui. Cu mici notițe istorice și gravuri culese de*...), astfel încît nu le mai dăm în această listă de abrevieri.

Album moldo-valaque ou guide politique et pittoresque à travers les principautés du Danube (revista *L'Illustration*, f. dată, 24 p.).

ALESSANDRESCU C., *Dicționar geografic al județului Ilfov*, Buc., 1892, 425 p.

ALTERESCU S., *Întemeierea Teatrului Național din București, consecință a avîntului cultural pașoptist* (SCIA, I (1954), nr. 1—2, p. 141—158).

ALTERESCU S. și TORNEA F., *Teatrul Național I. L. Caragiale. Monografie, 1852—1952*, Buc., 1955, 392 p.

ANDREASIAN HARUTIUN, preot, *Biserica Armenească din București* (*Aurora*, 1906, nr. 12, din 1 iulie).

Anuar 1909 (*Administrațiunea Cassei Bisericii*), Buc., 1909, 482 p.

Anul revoluționar 1848 în Principatele Romîne, 5 vol., Buc., 1902—1910.

APPERT, chevalier d', *Voyage dans les Principautés Danubiennes*, Maienza, 1854, p. 91—112.

ARICESCU C. D., *Istoria revoluțiunii din 1821*, Craiova, 1872, XV + 379 p. + 1 portr. + erata.

AUNER C., *Geschichte der Bukarester Baratzie*, Buc., 1904, 24 p.

Avut-au Bucureștii ziduri ? (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 252).

BĂCILĂ IOAN C., *Bucureștii în timpul lui Nicolae Mavrogheni (1786—1790)* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 70—79).

BALOTĂ ANTON, *Cetatea Dîmboviței și Bucureștii* (în ms).

BALȘ G., *Influence du plan serbe sur le plan des églises roumaines*, în *L'Art byzantin chez les Slaves. Les Balkans*, Paris, 1930, p. 277—294.

— *Influences arméniennes et géorgiennes sur l'architecture roumaine*, Buc., 1931, 19 p. + 71 fig. (recenzii: N. Iorga, *Rev. hist. du sud-est européen*, VIII (1931), p. 240—241).

BALȘ ȘT., *Biserica sf. Elefterie din București* (BCMI, XXVII (1934), p. 133—142).

— *Casa din Leordeni* (BCMI, XXXVIII (1945), p. 64—76).

BALTAZAR A., *Decorațiunile de la paraclisul metropolitan din București* (BCMI, II (1909), p. 33—39).

— *Decorațiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene* (*Conv. lit.*, XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548).

— *Frescurile de la Colțea* (BCMI, I (1908), p. 120—132).

— *Iarăși iconoclaștii* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 7, p. 44—45).

— *O restaurare* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 7, p. 45—46).

BALTAZAR WALTHER, *Scurta și adevărata descriere a faptelor lui Ion Mihai, — domnul Tierei Romanești* (*Tezaur de monumente istorice*, I, p. 7—74).

BĂNESCU N., *« Academia » grecească din București și școala lui Gheorghe Lazăr. Contribuție la istoria învățămîntului romînesc*, Cluj, 1925, 31 p. (din *Anuarul Universității pe 1923—1924*).

— *Cîteva date asupra hanului Colții din București* (*Ramuri*, 1929, p. 73—76).

— *« Diata » marelui logofăt Constantin Golescu. Epitropia casei sale* (*Neamul romînesc literar*, II (1910),

— p. 617—621 și 629—631).

— *Momente din viața « Academiei grecești »*, în vol. *Omagiu lui I. Bianu*, Buc., 1927, p. 37—44.

— *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Goleseu*, Vălenii de Munte, 1910, 308 p.

BARTHOLDY J. L. S., *Beschreibung und Schiksale von Bender, Bukarest und Orsova*, Viena, 1790.

BATTHYANY VINCENZ, *Reise nach Constantinopel*, Pesta, 1810, p. 243—257.

B<AWR>, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt — Leipzig, 1778.

BELLANGER STANISLAS, *Le Keroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, vol. II, Paris, 1846, p. 11—38.

BENEȘ V., *Bouquet, Raffet, Lancelot, Desene privitoare la Principatele Romîne*, Cluj, 1934.

BERECHET ȘTEFAN, *Călători slavi necunoscuți la noi. Călătoria lui D. Bantiș Kamenski prin țara noastră, 1808* (*Spicuitor în ogor vecin*, I (1920), fasc. 2, p. 138—145).

— *Călătoria lui Ioachim Vuici prin Temișana, Muntenia, Moldova și Basarabia, 1840*, în *Lui Nicolae Iorga, omagiu*, Buc., 1921, p. 319—346.

— *O precizare mai mult în legătură cu mormîntul lui C. Brîncoveanu voievod. Un act de danie din 20 iulie 1742* (*Bis. ort. rom.*, XLIV (1946), p. 325—332).

BERINDEI D., *Bucuresci* (*Rev. romînă*, I (1861) și în *Analele arhitecturii*, II (1891), p. 95—102, 108—116 și 130—139).

BERINDEI DAN, *Contribuții la istoria sanitară a războiului ruso-turc din 1806—1812* (*Studii și cercetări de istoria medicinei*, II (1958).

— *Spitale din Bucureștii veacului al XVIII-lea* (*Munca sanitară*, 1957, nr. 3, p. 275—279).

BEZVICONI G., *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Buc., 1944, 460 p. + erata.

— *Manuc Bey*, ed. a II-a, Chișinău, 1938.

BIANU I., *Catalogul manuscriptelor romînești*, 3 vol., Buc. — Craiova, 1907—1931.

BIBESCU G., *Domnia lui G. Bibescu*, 2 vol., Buc., 1893—1894.

BILCIURESCU ȘT., *Ghidul Bucureștilor și împrejurimile lui. Cu mici notițe istorice*, Buc., 1897, 205 p. + o pl.

— *Monastirile și bisericile din Romînia, cu mici notițe istorice și gravuri, culese de...*, Buc., 1890, 260 p. + IV + 2 pl.

Biserica Amza (*Consolatorul*, IV (1901), nr. 9, p. 138.—140)
Biserica Sărindar (*Albina*, 1899—1900, p. 103—104).
Biserica Schitu-Măgureanu (*Albina*, 1904—1905, p. 723—724).
Biserica Sf. Spiridon Nou din București, cu actele de fundație și de proprietate, Buc., 1904, 36 p.
Biserica pronumită Tircă din Capitală (*Amvonul*, XVII (1915), nr. 7, p. 196—204).
Biserica vrăbiilor (*Boabe de griu*, III (1932), nr. 6, p. 246—249).
Biserica Zlătari (*Albina*, 1904—1905), p. 695—696).
Biserici cu averi proprii, Seria II—III, Buc., 1910—1915, 2 vol., VIII + 368 p. (II); 33 p. (III).
BOBESCU I. B., *Curtea domnească, garda domnească și ridicarea la rangurile boierești înainte de Regulamentul Organic*. (*Rev. pt. ist. arh. și fil.*, X (1909), p. 53 și urm.).
BOBULESCU C., *Candela de la temelia bisericii din Cotmeana* (ACMI, 1942—1943, p. 120).
— *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din Buc. 1577 — 1 oct. 1924*, Buc., 1924, 88 p.
— *Lăutari și hori în pictura bisericilor noastre*, Buc. 1940, 80 p.
— *Monografia bisericii sf. Nicolae Tabacu* (manuscris).
— *Pomelnicul bisericii sf. Nicolae Tabacu din București*, (*Rev. ist. bis.*, I (1943), nr. 3, p. 131—140).
— *Vieți de zugravi*, Buc., 1940.
BOGDAN D. P., *Cărți inedite de la județii și pirgarii Bucureștilor* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 98—100).
BOGDAN I., *Cronice inedite atingătoare de istoria rominilor. Adunate și publicate de...*, Buc., 1895, 205 + XIX p.
— *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Romînești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI...*, Buc., 1902, 12 + LXXXVI + 347 p.
— *Recenzie la istoria Bucureștilor de Ionescu-Gion* (*Conv. lit.*, XXXIV (1900), p. 237—255).
— *Relațiile Țării Romînești cu Brașovul și Țara Ungurească*, Buc., 1905.
BOGDAN-DUICĂ G., *Gheorghe Lazăr*, Buc., 1924, 300 p. (din *Analele Acad. Rom.*, *Mem. secț. ist.*, s. III, t. I, mem. 6).
BOGDAN-DUICĂ G. și POPA-LISSEANU G., *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, Buc., 1924, 356 p.
BOLINTINEANU D., *Doritorii nebuni* (*Dîmbovița*, VI (1864), p. 109).
BOLLIAC CEZAR, *Monastirile din Romînia* (*Monastirile dise Brancovenesci*), Buc., 1863, 250 p.
BORROCZYN RUDOLF von și ED. SCHNEDER, *Situations Plan des am 23. März 1847 a St. algebrannten Stadtheiles von Bukarest* (*Muzeul de istorie* But., nr. 11.135); publicat ca anexă la nr. din 8 aprilie 1847 al ziarului *Bukarester Deutsche Zeitung*.
BRATU T., *Osemintele lui Constantin Brîncoveanu* (*Ingerul*, IV (1932), nr. 12, p. 30).
BRĂTULESCU V., *Biserica Sf. Ilie-Gorgani* (BCMI, XXXIII (1940), fasc. 103, p. 17).
— *Biserica Udricani din București* (BCMI, XXXIII (1940), fasc. 106, p. 42).
— *Despre Schitul Maicilor* (BCMI, XXXIII (1940), p. 95).
— *Elemente profane în pictura religioasă* (BCMI, XXVIII (1935), p. 128).
— *Un fiu al lui Grigore Ghica voievod înmormîntat la biserica Mihai Vodă* (BCMI, XXIV (1931), p. 43).
— *Mitropolitul Antim, ctitor de lăcașuri sfinte* (*Bis. ort. rom.*, LXXIV (1956), p. 817—831).
BRĂTULESCU V. și REMUS ILIE, *Mănăstiri și biserici din Ilfov*, Buc., 1935, 80 p. + o pl. (observațiile lui I. C. Filitti, *Arh. Olt.*, XIV (1935), p. 504—507).
BREZOIANU I., *Mănăstirile zise închinate și călugării străini*, Buc., 1861, 167 p.
— *Vechile instituțiuni ale Romîniei* (*1327—1866*), Buc., 1882, VI + 262 p.
Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Turkei, în *Gesammelte Schriften und Denkwurdigkeiten des General Feldmareschals Helmuth von Moltke*, ed. G. Hirschfeld, vol. VIII, Berlin 1917.
BRUN JULES, *L'art religieux au Musée de Bucarest*, Buc., 1902, VIII + 77 p.
BUCUR GABRIELA, *Vești din Bucureștiul de altădată* (*Informația Bucureștiului*, 26 iulie 1957).
Bucureștii în anul 1842. Impresiile consulului general al Prusiei I. F. Neigebauer (*Gazt. municip.*, XII (1943), nr. 589).
Bucureștii erau cetate întărită? (*ibidem*, V (1936), nr. 253).
București. Ghid oficial. Cu 20 hărți pentru orientare, Buc., 1934, 255 p.
București, iunie 1844 (din *Curierul romînesc*, nr. 88 și 89 din 1844), *Bul. Soc. romîne de geografie*, XIII (1892), p. 75—82.
Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice, Buc., 1959, 239 p. + CXX pl.
Bucureștii pitoresc, douăzeci gravuri de A. Poitevin-Scheletti, Buc. (f. a.).
București. Rezultatele săpăturilor și ale cercetărilor istorice din anul 1953, Buc., 1954, 261 p. + 8 f. pl.
Bucureștii Vechi. Documente iconografice, vederi, scene pitorești, tipuri și costume, scene istorice (*sec. XVII, XVIII, XIX*), *strînse și reproduse prin îngrijirea d-lui Adrian C. Corbu. Cuvînt introductiv de dl. Horia Oprescu*, Buc., 1936, 18 p. + 11 pl. în culori + LXXXIV pl.

Burton Nathaniel, *Narrative of a voyage from Liverpool to Alexandria... and a pedestrian... journey from Constantinople through Turkey, Wallachia, Hungary and Prussia*, Dublin, 1838, p. 276—277.

Busuioc D., diacon, *Inscripţiunea de pe crucea mare de piatră ce se află în curtea bisericii Slobozia din Bucureşti* (*Teologul*, II (1898—1899), nr. 15, din 1 nov., p. 3, nr. 18, din 15 dec., p. 4, nr. 19—20, din 1 ian., p. 6).

Călătoria lui Appert (*Gazeta cărţilor*, II (1922), nr. 4, p. 2).

Călinescu G., *Altre notizie sui missionari cattolici dei paesi romeni* (*Diplomatarium italicum*, II (1930), p. 328—329, 428).

Camariano Ariadna, *Le théâtre grec à Bucarest au début du XIX-e siècle* (*Balcania*, VI (1943), p. 381—416).

Cantacuzène Const. G., *Pièces et documents relatifs au monastère de Cotroscheni*, Constantinopol, 1865.

Cantacuzino G. M., *Arcade, firide şi lespezi*, Buc., <f. a.>, 311 p.

— *Fundenii Doamnei* (*Boabe de grîu*, II (1931), p. 151—154).

— *Mănăstirea Văcăreşti sau testamentul artei tradiţionale* (*Mişcarea*, XXVI (1933), nr. 727 şi 728).

Cardaş G., *Sfîrşitul veacului al XVIII-lea în ţările noastre după descrierea călătorului Heinrich von Reimers* (*Prietenii istoriei literare*, vol. I (1931), p. 107—128).

M. C. <Carra J. L.>, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie avec une dissertation sur l'état actuel de ces deux Provinces*, Iassy <Paris>, 1777.

Caselli D., *Balta de la Gorgani* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 127).

— *Biserica Albă din Bucureşti, în care s-a închinat Mihai Viteazul* (*idem*, III (1934), nr. 137).

— *Biserica Dobroteasa* (*idem*, III (1934), nr. 151).

— *Biserica banului Ghiorma* (*idem*, IV (1935), nr. 158).

— *Biserica Grecilor* (*idem*, IV (1935), nr. 160).

— *Biserica de jurămînt* (*idem*, IV (1935), nr. 168).

— *Biserica Podgorenilor* (*idem*, V (1936), nr. 234).

— *Biserica Popa Tatu şi mahalaua «Fîntîna boului»* (*idem*, IV (1935), nr. 200).

— *Biserica sf. Elefterie* (*idem*, V (1936), nr. 229).

— *Biserica Sf. Nicolae a jupînesei Caplea* (*idem*, III (1934), nr. 138).

— *Biserica Sf. Nicolae a jupînesei Caplea din Bucureşti* (*Bucureşti*, II (1936), nr. 1—2, p. 137—145).

— *Biserica Sf. Spiridon din mahalaua Visarionului şi Viişoara* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 120).

— *Biserica Stavropoleos* (*idem*, IV (1935), nr. 182).

— *Biserica Stavropoleos în secolul al XIX-lea* (*idem*, IV (1935), nr. 185).

— *Biserica Stavropoleos pe vremea arhiereului Ioanichie* (*idem*, IV (1935), nr. 184).

— *Biserica Stelea din Bucureşti pe vremea lui Sinan Paşa* (*Universul*, LIV (1937), nr. 42, p. 13).

— *Biserica, hanul şi mahalaua Zlătari* (*Gazt. municip.*, II (1933), nr. 96).

— *Bucureştii fost-au ei pe vremea lui Mircea cel Bătrîn?* (*idem*, III (1934), nr. 110).

— *Bucureştii pe vremea lui Sinan Paşa* (*idem*, IV (1935), nr. 180).

— *Casa lui Bimbaşa Sava din Uliţa Mare care mergea la sîrbi* (*idem*, VI (1937), nr. 262).

— *Ce a văzut un englez la Bucureşti in 1802* (*idem*, VI (1937), nr. 288).

— *Crăciunul la Curtea domnească din Bucureşti* (*idem*, III (1934), nr. 153).

— *Cuibul cu barză* (*idem*, IV (1935), nr. 198).

— *Cum au fost Bucureştii odinioară*, Buc., 1935.

— *Cum a fost dărîmat turnul Colţea* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 174).

— *Cum s-a întemeiat mahalaua Visarionului* (*idem*, III (1934), nr. 122).

— *Curtea Arsă* (*idem*, VI (1937), nr. 295).

— *Curtea domnească ot Mihai vodă* (*idem*, VI (1937), nr. 293).

— *Curtea domnească de pe Podul Mogoşoaei* (*idem*, V (1936), nr. 255).

— *Cutremurul cel mare din 1802* (*idem*, IV (1935), nr. 173).

— *De cine a fost clădită biserica Curtea Veche?* (*idem*, IV (1935), nr. 176 şi 178).

— *De cine a fost întemeiată biserica Răzvan?* (*idem*, IV (1935), nr. 190).

— *De cine a fost zidită biserica Zlătari?* (*idem*, V (1936), nr. 249).

— *Dîmbovicioara de la sf. Apostoli* (*idem*, V (1936), nr. 248).

— *Drumul de la Fierăstrău la mahalaua Brazilor* (*idem*, V (1936), nr. 207).

— *Episcopul rusesc Porfirie Uspenski despre Zlătari* (*idem*, II (1933), nr. 98).

— *Fîntîna cu şapte ciuciure de la Izvorul Tămăduirii* (*idem*, V (1936), nr. 233).

— *Hanul Grecilor* (*idem*, IV (1935), nr. 163).

— *Hanul Zarafilor* (*idem*, V (1936), nr. 251).

— *Icoana de minuni făcătoare din biserica sf. Elefterie* (*idem*, V (1936), nr. 231).

— *Jalea bucureştenilor din ziua de sf. Paşti 1847* (*idem*, V (1936), nr. 219).

— *Livedea Sacagioaicei din mahalaua popii Ivaşcu* (*idem*, V (1936), nr. 213).

CASELLI D., *Lupta din jurul bisericii Olteni, 1821* (idem, VI (1937), nr. 266).
— *Lupta de lingă mănăstirea vistierului Pană* (idem, V (1936), nr. 237).
— *Mahalaua, ulița și biserica Armenească* (idem, III (1934), nr. 135).
— *Mahalaua Boteanului* (idem, V (1936), nr. 209).
— *Mahalaua Brezoianu acum 200 de ani* (idem, IV (1935), nr. 187).
— *Mahalaua și biserica Brezoianu* (idem, IV (1935), nr. 186).
— *Mahalaua Cărămidarii de jos* (idem, III (1934), nr. 136).
— *Mahalaua și biserica Ceauș Radu* (idem, V (1936), nr. 220).
— *Mahalaua Cișmeaua lui Mavrogheni* (idem, V (1936), nr. 235).
— *Mahalaua Dobroteasa* (idem, III (1934), nr. 150).
— *Mahalaua Gorganul* (idem, IV (1935), nr. 193).
— *Mahalaua Grecilor* (idem, IV (1935), nr. 162).
— *Mahalaua Livedea Gospod* (idem, IV (1935), nr. 195).
— *Mahalaua și biserica Oltenilor* (idem, VI (1937), nr. 265).
— *Mahalaua și biserica Podul de Pămînt* (idem, IV (1935), nr. 197).
— *Mahalaua postelnicului Firu* (idem, V (1936), nr. 217).
— *Mahalaua și biserica sf. Apostoli* (idem, V (1936), nr. 246).
— *Mahalaua Sf. Dumitru* (idem, IV (1935), nr. 171).
— *Mahalaua Sf. Elefterie* (idem, V (1936), nr. 230).
— *Mahalaua și biserica Sf. Spiridon Nou* (idem, III (1934), nr. 147).
— *Mahalaua Tîrnovului* (idem, V (1936), nr. 241).
— *Mahalaua Trîmbițașilor* (idem, IV (1935), nr. 191).
— *Mahalaua Visarionului* (idem, III (1934), nr. 121).
— *Mahalaua și biserica Vovidenia Maicii Domnului* (idem, IV (1935), nr. 199).
— *M-rea Răzvan din București* (idem, IV (1935), nr. 189).
— *Metohul sf. 40 de mucenici* (idem, V (1936), nr. 211).
— *O mănăstire la marginea Bucureștilor în veacul al XVII-lea: Sărindarul* (idem, IV (1935), nr. 166).
— *Ostrovul din mijlocul Dîmboviței unde a fost ridicată biserica sf. Elefterie* (idem, V (1936), nr. 226)
— *Părintele Kir Ioanichie este ziditorul bisericii Stavropoleos* (idem, IV (1935), nr. 183).
— *Patronii Bucureștilor* (idem, III (1934), nr. 105).
— *Pînă unde se întindeau Bucureștii la miazăzi și răsărit la sfîrșitul veacului al XVII-lea* (idem, III (1934), nr. 200).
— *Podul de pămînt* (idem, IV (1935), nr. 192).
— *Primirea lui Robert Ainslie la curtea domnească* (idem, VI (1937), nr. 294).
— *Primirea lui Paul Strassburgh la București* (idem, V (1936), nr. 240).
— *Schitul Sf. Ilie din mahalaua Gorganul* (idem, IV (1935), nr. 194).
— *Teatrul domniței Ralu Caragea din mahalaua popii Dîrvaș* (idem, V (1936), nr. 218).
— *« Tophaneana » lui Mavrogheni* (idem, V (1936), nr. 250).
— *Trei pătrare de veac de la întemeierea Arsenalului* (idem, VI (1937), nr. 289).
— *Turnul Colței* (idem, IV (1935), nr. 172).
— *Ulița Mare* (idem, II (1933), nr. 95).
— *Zlătarii pe vremea zaverei din 1821* (idem, II (1933), nr. 97).

Catalogul expoziției de argintării, broderii și țesături din Țara Romînească, secolele XVI–XVIII, Buc., 1957, 35 p. + 73 pl.

CERBULEȚ TEODOR, *Antim Ivireanu*, Buc., 1940, 32 p.

CERNOVODEANU PAUL, *Bucureștii descriși de călători străini* (în ms.)
— *Crucea ostașilor lui Matei Basarab de la Fundeni (1632)* (în ms.)

CHIRIȚĂ ILIE, *Papa postelnicul Brîncoveanu* (Arh. Olt., XI (1932), p. 176–190).

CHISTHULL EDMUND, *Călătorie prin Țara Romînească, 1702* (Bul. Soc. rom. de geografie XLI (1922), p. 197–214, trad. de Caterina Piteșteanu).

CHRISMAR F. S., *Skizzer einer Reise durch Ungarn und die Türkey*, Pesta, 1834.

Cine a statornicit hotarele Bucureștilor? (Gazt. municip., V (1936), nr. 254).

CIOCÎRLAN S., *Biserica Stavropoleos* (Analele arhitecturii, I (1890), p. 126–131).

CIORAN G., *M-rea Stelea din București* (Rev. ist. rom., VI (1946), p. 157–172).

CIORĂNESCU AL., *Le voyage à Bucarest d'Ali Bey el Abbassi* (Rev. hist. du sud-est européen, XII (1935), p. 150–153).

Cîteva documente și un arbore genealogic pentru a proba descendența domnului Ștefan Dimitrie Grecianu din neamul boierilor din Brîncoveni, Buc., 1902.

Cîteva observaţiuni asupra bisericii Colţea (BCMI, IV (1911), p. 47—48).
CLARKE E. D., *Travels in various countries of Europe, Asia and Africa* ..., ed. IV, vol. VIII, Londra, 1818.
LE CLER, *La Moldo-Valachie ce qu'elle a été, ce qu'elle est et ce qu'elle pourrait être*, Paris, 1866.
CLERAY EDMOND, *Le voyage de Pierre Lescalopier «Parisien» de Venise à Constantinople, l'an 1574* (*Revue d'histoire diplomatique*, XXXV (1921), p. 21—55).
COCHELET ADRIEN LOUIS, *Itinéraire des Principautés de Valachie et de Moldavie* (*Bulletin de la Société de géographie*, II-e série, XIX (1843), p. 6—7) şi trad. rom. *Scurtă relaţiune despre o călătorie făcută în Muntenia şi Moldova 1834 şi 1835 pentru a servi la itinerariul în acele principate* (*Bul. Soc. rom. de geografie*, VIII (1882), p. 126—127).
COLSON FELIX, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839, p. 197—212.
Condica de zestre a sf. biserici Lucaci şi de actele lacuitorilor ei, de socoteala reparaţiei et şi de cele ce s-au mai lucrat pentru această sf. biserică de la tîrnosirea ce a fost în anul 1853 *aprilie* 5, Buc., 1876.
CONEA I., *Despre numele oraşului Bucureşti* (*Bul. Soc. romîna de geografie*, LIV (1935), p. 300—301).
CONSTANTINESCU-IAŞI P., *Bizantinismul în Romînia*, Buc., 1924, 119 p. (din *Conv. lit.*, LVI (1924), p. 547—576, 743—758, 929—951).
— *Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti asupra vechii arhitecturi romîneşti*, Buc., 1951, 235 p.
— *Respect faţă de monumentele istorice* (*Monumente şi muzee*, I (1958), p. 16).
CONSTANTINESCU N. A., *Albumul istoriei romînilor, cu lămuriri pe scurt asupra evenimentelor însemnate*, Buc., 1927, 93 pl.
CORIOLAN RADU, *Incendiul de la 1847 din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 221).
CORTESE NINO, *La Valachia durante il Principato di Alessandro Ipsilanti* (*Europa orientale*, Roma, II (1922), nr. 3).
COSTESCU G., *Bucureştii vechiului regat*, Buc., 1944.
COSTESCU EM., *Restaurarea bisericii Mihai vodă din Bucureşti* (BCMI, XXXVI (1943), p. 49—74).
COZMA LUDOVIC, *Moldova şi Muntenia de la 1820 pînă la 1829 în 53 de scrisori* (*Neamul rom. literar*, II (1910), nr. 32, p. 499—548, nr. 33, p. 515—519, nr. 36—38, p. 569—573, 586—589, 595—602).
CRĂCIUN I., *Cronicarul Szamosközsi şi însemnările lui privitoare la romîni 1566—1608*, Cluj, 1928, 214 p.
CRAVEN, LADY, *Voyage en Crimée et à Constantinople en 1786*, Londra, 1830.
CREŢULESCU N., *Ceva despre casa banului Dumitrache Ghica de pe Podul Mogoşoaei* (în manuscris).
Cronica Ţerii Romîneşti de Radu Popescu (*Mag. istoric*, IV, p. 21—178).
Cronicele Romîniei, ed. Kogălniceanu, 3 vol., Buc., 1872—1874.
CRUTZESCU G., *Podul Mogoşoaei. Povestea unei străzi*, Buc., <f. a>, 298 p.+24 pl.
CRUTZESCU RADU, *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, Buc., 1935, 299 p.
DAMÉ FREDERIC, *Bucarest en 1906*, Buc., 1907, IV + 640 p.
DAPONTES CONST., *Ephémérides Daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736—1739)*, 3 vol., Paris, 1880—1881.
DEL CHIARO, FIORENTINO ANTON MARIA, *Revoluţiile Valahiei* (trad. de S. Cris-Cristian), Iaşi, 1929.
DEMETRESCU DRAGOMIR, *Biserica sf. ierarh. Nicolae* (*Bis. ort. rom.*, XXXVII (1913—1914), p. 721).
— *Pomelnicul bisericii Domniţa Bălaşa din Bucureşti. Cu notiţe istorice şi arheologice*, Buc., 1896, 38 p.
DEMIDOFF ANATOLE de, *Voyage dans la Russie Méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie*, ed. a II-a, Paris, 1854, XIV + 511 p. + 1 portr.
DEMIDOV ANATOL, *O călătorie în Principatele Romîne*..., Buc., <f. a.>, 131 p.
DINULESCU ŞT., *Viaţa şi activitatea lui Antim Ivireanu*, Cernăuţi, 1886.
DIONISIE ECLESIARHUL, *Cronograful Ţării Romîneşti (1764—1815)* (*Tezaur de monumente*, II, p. 159—236).
DOBRESCU N., *Viaţa şi faptele lui Antim Ivireanu mitropolitul Ungrovlahiei*, Buc., 1910, 119 p.
DOCAN N., *Memoriu asupra lucrărilor cartografice privitoare la războiul din 1787—1791*, Buc., 1912, 112 p.
— *O povestire în versuri încă necunoscută despre domnia lui Mavrogheni*, Buc., 1911, 100 p.
DONICESCU, *Monografia bisericii Sf. Spiridon Vechi din Bucureşti*, teză de licenţă, Inst. teologic Buc., 1929.
DOSSIOS N. G., *Studii greco-romîne* (*Rev. ist. romîno-elenă*, I (1904), nr. 5, p. 2 şi nr. 6, p. 4—7).
DRĂGHICEANU V., *In amintirea lui Constantin Brîncoveanu 1714—1914. Lăcaşurile voievodului. Ochire arheologică de*... Buc., 1914, 112 p.
— *Biserica de la Doamna Bălaşa* (BCMI, VIII (1915), p. 93—99).
— *Biserica sf. Gheorghe Nou* (BCMI, XIX (1926), p. 88).
— *Biserica Spirea Veche din Bucureşti. Note istorice* (BCMI, XVII (1924), p. 58—64).
— *Case vechi în Bucureşti* (BCMI, X (1916), p. 96).
— *Catalogul colecţiunilor Comisiunii monumentelor istorice*, Buc., 1912, XXI + 182 p. + XXXVI pl.
— *Cîteva note asupra Curţii Arse* (BCMI, XVII (1924), p. 66—67).

DRĂGHICEANU V., *Coloana din piața Sf. Anton* (BCMI, IX (1916), p. 47).
— *Curțile domnești Brîncovenești* (BCMI, II (1909), p. 149—164).
— *Curțile domnești Brîncovenești, Dolceștii, Mogoșoaia, Potlogii, în Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate, alese, orînduite și publicate pe seama tinerimii școlare* de Alex. Lapedatu., Buc., 1914, p. 158—170.
— *Mănăstirea Văcărești* (BCMI, XXII (1929), p. 138).
— *Monumente reprezentative din vechea artă romînă, expuse în expozițiile din Paris și Geneva din anul* 1925 (BCMI, XIX (1926), p. 65).
— *Mormîntul lui C. Brîncoveanu voievod* (BCMI, VII (1914), p. 111—116) și Buc., 1915. Recenzii: N. Iorga, în *Bull. de l'Inst. du sud-est européen*, I (1915), p. 195—196 și *Rev. ist.*, I (1915), p. 38—39.
— *Mormîntul lui Brîncoveanu. Genealogii lezate și genealogiști supărați* (*Adevărul*, 28 ian. 1933).
— *O ctitorie brîncovenească dispărută: biserica sf. Ioan Grecesc din București*, Cluj, 1931 (din vol. *Inchinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 138—142).
— *O piatră de hotar a vechilor București* (BCMI, IV (1911), p. 107).
— *Palatele noastre domnești. Conferință de arheologie națională ținută la Școalele de infanterie*, Buc., 1913, 26 p. + 11 pl.
— *Palatul lui Bibescu de la Băneasa* (BCMI, VII (1914), p. 174—179).
— *Palatul lui Constantin vodă Brîncoveanu din București* (BCMI, XIX (1926), p. 1—8).
— *Palatul din Mogoșoaia* (BCMI, XIX (1926) p. 47—48).
DUMITRESCU M., *Biserica Albă* (*Teologul*, II (1898), nr. 18, p. 3).
— *Biserica Bucur* (*Consolatorul*, III (1901), nr. 12, p. 188—189).
— *Biserica Crețulescu* (*idem*, III (1901), nr. 1, p. 7—10).
— *Biserica Dintr-o zi* (*Teologul*, I (1897), nr. 15, p. 2—3).
— *Biserica Domnița Bălașa* (*idem*, II (1898), nr. 5 și 6).
— *Biserica Schitu Măgureanu* (*Consolatorul*, II (1899), nr. 9, p. 332—335).
— *Biserica sf. Dumitru* (*Teologul*, I (1897), nr. 16, p. 1—2).
— *Biserica sf. Nicolae Șelari* (*idem*, II (1898), nr. 9, p. 3—4).
— *Biserica sf. Spiridon Nou* (*Consolatorul*, II (1899—1900), p. 234—236).
— *Biserica Slobozia* (*idem*, II (1899—1900), nr. 10, p. 319—320).
— *Istoricul a 40 de biserici din Romînia*, 4 vol., Buc., 1899—1915.
— *M-rea Cotroceni* (*Consolatorul*, II (1899—1900), nr. 2, p. 221—223).
— *M-rea Mihai vodă* (*idem*, III (1900), nr. 5—6, p. 81—83).
— *M-rea Radu vodă* (*idem*, II (1899), nr. 5, p. 270 și nr. 7, p. 299—301).
— *M-rea Văcărești* (*idem*, III (1901), nr. 11, p. 171—174).
— *Matei Basarab* (*idem*, I (1898—1899), p. 125—127, 136—137).
DUMITRESCU P., *Mitropolitul Antim și ctitoria lui „Biserica tuturor sfinților"* *din București* (*Universul*, nr. 223, 1931).
DUMITRESCU T. G., *Începuturile mănăstirii Cotroceni*, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1942.
Eforia spitalelor civile, 1832—1932, Buc., 1932.
ELEFTERESCU EM., *Biserica Antim* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 343).
— *Bisericile Bucureștilor. Biserica Bucur* (*idem*, X (1932), nr. 305 și XII (1934), nr. 400).
— *Biserica Colței* (*idem*, XI (1933), nr. 341).
— *Biserica Curtea Veche* (*idem*, X (1932), nr. 298).
— *Biserica Dintr-o zi* (*idem*, XI (1933), nr. 359).
— *Biserica Daamnei* (*idem*, X (1932), nr. 331).
— *Biserica Domnița Bălașa* (*idem*, X (1932), nr. 334).
— *Biserica Foișor* (*idem*, XII (1934), nr. 412).
— *Biserica Icoana* (*idem*, XII (1934), nr. 397).
— *Biserica Oborul Vechi* (*idem*, XII (1934), nr. 405).
— *Biserica Olteni* (*idem*, XII (1934), nr. 410).
— *Biserica Radu vodă* (*idem*, X (1932), nr. 314).
— *Biserica cu sfinți sau Popa Fierea* (*idem*, XI (1933), nr. 348).
— *Biserica sf. Apostoli* (*idem*, XI (1933), nr. 354).
— *Biserica sf. Dumitru (a lui Badea Bălăceanu)* (*idem*, XI (1933), nr. 346).
— *Biserica sf. Gheorghe Nou* (*idem*, XII (1934), nr. 403).
— *Biserica sf. Gheorghe Vechi* (*idem*, X (1932), nr. 309).
— *Biserica sf. Nicolae din Postăvari, Calea Rahovei* (*idem*, XII (1934), nr. 396).
— *Biserica sf. Nicolae Șelari sau Lipscani* (*idem*, XII (1934), nr. 404).
— *Biserica sf. Pantelimon lîngă Foișor în București* (*idem*, XII (1934), nr. 413).

ELEFTERESCU EM., *Biserica Slobozia* (*idem*, XI (1933), nr. 349).
— *Biserica Zlătari* (*idem*, XII (1934), nr. 398).
— *Monumente istorice din București. Biserica Mihai vodă* (*idem*, X (1932), nr. 310, p. 2).
<ENĂCEANU> GHENADIE, CRAIOVEANU, *Din istoria bisericii rominilor. Mitropolia Ungro-Vlahiei*, Buc., 1886.
— *Metropolia Ungro-Vlahiei* (*Bis. ort. rom.*, V (1880—1881), p. 24—47, 78—110, 135—149, 314—327 și 443—463).
— *Testamentul mitropolitului Antim Ivireanu* (*Bis. ort. rom.*, IX (1885), nr. 2, p. 168 și urm. și 221—229).
Epitropia bisericii Teiul Doamnei de la Colentina, fondată de Grigore Ghika vodă. Acte constitutive, 1833, Buc., 1933.
ERBICEANU C., *Averea mitropoliei din București la 1802* (*Bis. ort. rom.*, XXVI (1902), p. 397—400).
— *Bărbați culți greci și romini și profesorii din Academiile de Iași și București, din epoca zisă fanariotă (1650—1821)* (*Analele Acad. rom., Mem. secț. ist.*, s. II, t. XXVII (1904—1905), p. 141—182).
— *Catagrafia averii mitropoliei din București* (*Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 272—277).
— *Cronicarii greci carii au scris despre romini în epoca fanariotă*, Buc., 1888, LXXII + 361 p.
— *Documente privitoare la istoria bisericească și politică a rominilor* (*Bis. ort. rom.*, XXIII (1899) p. 126—138).
— *Două inscripții monumentale conținînd date istorice naționale* (*Bis. ort. rom.*, XII (1888—1889), p. 565—567).
— *O piatră mormîntală istorică* (*Bis. ort. rom.*, XXXII (1908), nr. 2, p. 288).
— *Sobornicul sau pomelnicul mitropoliei* (*Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 689—697, XIV (1890), p. 65—74).
ESARCU C., *O descriere a Valahiei din veacul XVII* (*Arhiva-Iași*, V (1894), p. 114—115).
— *Ștefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneției*, Buc., 1874.
FĂLCOIANU Al., *Călăuza mănăstirii și închisorii centrale Văcărești*, Buc., 1929, 47 p.
FILIMON N., *Ciocoi vechi și noi*, ed. E. Lovinescu, Buc. <f. a.>
FILITTI C. I., *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Buc., 1919, XXXVI + 352 p. + 10 pl.
— *Biserica sf. Dumitru din București (str. Carol)*, Buc., 1932, 32 p. + 11 pl. (din *Bis. ort. rom.*, L (1932), p. 348—362 și 408—422).
— *Biserici și ctitori*, Buc., 1932, 48 p. (din *Bis. ort. rom.* L (1932), p. 118—134, 209—238).
— *Călătoria lui D. Bantiș Kamenski prin țara noastră, 1808*, în vol. *Cărți vechi străine privitoare și la romîni*, Buc., 1935, p. 17—21.
— *Ceva mai mult despre biserica sf. Dumitru din București*, Buc., 1938, 7 p. + o f. pl.
— *Chipurile lui Nicolae vodă Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 421—426).
— *Inventarul episcopiei Buzău, al metoașelor sale și bisericii sf. Dumitru din București*, Buc., 1935, 39 p. (din *Bis. ort. rom.*, LIII (1935), nr. 1—2).
— *Principatele romîne de la 1828 la 1834* Buc. <f. a.> V + 385 p.
— *Vechimea bisericii sf. Dumitru din București* (*Adevărul*, 14 febr. 1936 și în vol. *Recenzii și note critice*, Buc., 1937, p. 64—67); răspunsul lui St. Nicolaescu în *Adevărul* din 26 febr. 1936; al lui I. C. Filitti, *idem*, din 29 febr. 1936 și al lui Stoica Nicolaescu, *idem*, din 10 aprilie 1936.
FLACHAT CLAUDE JEAN, *Observations sur le commerce et sur les arts d'une partie de l'Europe, de l'Asie, de l'Afrique et même des Indes Orientales*, vol. I, Lyon, 1766.
FLORESCU G. D., *Alaiul înmormîntării lui Alexandru Suțu voievod la 20 ianuarie 1821*, Buc., 1932, 51 p. (din *Urbanismul*, IX (1932), nr. 11—12).
— *Andrei vistierul și Andrei hatmanul-logofătul de la sfîrșitul sec. al XVI-lea*, Buc., 1936.
— *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 329).
— *Casa cu lanțuri (Casa Cantacuzino-Crețulescu-Moruzi)*, Buc., 1946 (din *ACMI*, 1943).
— *Ctitoriile Cantacuzinești din București* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 321).
— *Despre moșia Floreasca-Colentina și biserica ei* (*idem*, VII (1938), nr. 327 și 328).
— *Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri, între anii 1790—1791, după planuri inedite de la sfîrșitul veacului al* XVIII-*lea*, Buc., 1935, XVI + 186 p. + 4 h.
— *Drumul urmat de procesiunea religioasă a moaștelor sfîntului Grigore, în București la 1765* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 113—117).
— *Istoricul unei vechi case bucureștene. Casa Floreștilor din mahalaua Scorțarului* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 56—69, și extras).
— *O veche mahala bucureșteană. Ceva despre mahalaua Scorțarului* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 334).
— *Vechi proprietăți în București în veacurile XVII și XVIII*, Buc., 1934, 30 p.
FOSLEA ANDREI, *Biserica Curtea Veche*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1956.
FOTINO DIONISIE, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Țerei Muntenești și a Moldovei*, trad. de G. Sion, 3 vol., Buc., 1858.

FRANGA G., *Pagini din istoria teatrului romînesc*, Buc., 1944, p. 9—13.
— *Teatrul și publicul romînesc*, Buc., 1941, p. 11—13 și 34—44.
FRANKLAND COLVILLE CHARLES, *Travels to and from Constantinople in the years 1827 and 1828*, vol. I, Londra, 1829, p. 32—39.
FURNICĂ D. Z., *Din istoria comerțului la romîni. Mai ales băcănia. Publicațiune de documente inedite, 1593—1855*, Buc., 1908, XXXIX + 558 p.
FURTUNĂ D., *Insemnări de la biserica Curtea Veche* (*Rev. ist.*, V (1919), p. 187—191).
GĂLEȘESCU AL. G., *Eforia spitalelor civile din București*, Buc., 1899, 960 p.
— *Spătarul Mihai Cantacuzino (1650—1716), intemeietorul mănăstirii și spitalului Colțea și al mănăstirii Sinaia*, Buc., 1906, 42 p.
GANE C., *Tîrnosirea bisericii sf. Gheorghe sub Constantin vodă Brîncoveanu (1707)* (Curentul, V (1932, nr. 1763, p. 4).
Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino, publicată și adnotată de N. Iorga, Buc., 1902, 565 p.
GEORG S. MARIN, *Plan der Brandstaette in Bukarescht* (la Muz. de ist., Buc., nr. 11 126).
GEORGESCU GH., *Bucureștii dintre anii 1814—1818 în descrierea lui William Wilkinson* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 177).
— *Cîteva rînduri despre Bucureștii din 1806 într-o scrisoare a doamnei Reinhard* (*idem*, IV (1935), nr. 181).
— *François Recordon despre Bucureștii din anii 1815—1821* (*idem*, VI (1937), nr. 303).
— *Un popas rusesc în București în anul 1793* (*idem*, IV (1935), nr. 175).
GEORGESCU I., *Gheorghe Lazăr*, *Sibiu*, 1923.
GEORGESCU ȘT., *Monografia bisericii parohiale sf. Dimitrie-Colentina*, Buc., 1924, 23 p.
GHIBĂNESCU G., *Surete și izvoade*, vol. VI și VIII, Iași, 1908 și 1914.
— *Inscripții și notițe de pe cărți vechi* (*Ioan Neculce*, V (1925), p. 269—275).
GHICA I., *Opere*, vol. II, ed. ESPLA, Buc., <1956>.
— *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884.
GHIKA VLADIMIR, *Din istoria palatului. Amintiri cu prilejul unor vechi socoteli, de domnița Alexandrina Ghika* (*Conv. lit.*, XLVII (1913), p. 343—358, 456—469).
GHIKA-BUDEȘTI N., *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), planșe).
— *Artele minore bizantine și romane* (BCMI, XXX (1937), p. 169—173).
— *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia* (patru părți, *BCMI*, 1927, 1930, 1932 și 1936).
GIBESCU G. I., *Istoricul mitropoliei Ungro-Vlahiei și mitropoliei Țării Muntenești*, Buc., 1907, 143 p. + 18 pl. (vezi p. 24—52).
— *Pomelnicul sf. mitropolii, reînnoit la 1809* (*Amvonul*, X (1907), nr. 2, p. 41—42, nr. 3, p. 74—77, nr. 6, p. 175—177).
GÎRBOVICEANU P., *Șapte biserici cu averea lor proprie*, Buc., 1904, 251 p. (prezentare de M. P., în *Bis. ort. rom.*, 1904, p. 315—320, 696—705, 893—900).
GIURESCU C. C., *Uciderea voievodului Constantin Hangerli* (*Rev. ist.*, XII (1926), p. 320—327).
GOILAV GR., *Bisericile armene de prin țările romîne* (*Rev. pt. ist. arh. și fil.*, XII (1912), p. 458) și extras, Buc., 1912, p. 18.
GOLESCU MARIA, *Motive animale în sculptura decorativă și semnificația lor simbolică și religioasă* (BCMI, XXXVI (1943), p. 36—48).
— *Un portretist de la începutul secolului al XIX-lea. Zugravul Nicolae polcovnic* (*Arta și tehnica grafică*, caietul III (1938), p. 36).
GOMOIU V. și PLĂTĂREANU V., *Centenarul spitalului Brîncovanesc, 1837—1937*, Buc., 1937, 462 p.
GORESCU O., *Văcărești mănăstire, Văcărești penitenciar. Precedat de un scurt istoric asupra regimului penitenciar în Romînia*, Buc., 1930, 93 p. + 12 pl.
GRECEANU O. N., *București.*, Buc., 1929, 240 p. (același text și în limba franceză, *Bucarest et ses environs*, Buc., 1928, 240 p.).
GRECESCU C., *Mărturiile comisului Iștoc. Un fragment de cronică, 1659—1664* (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 93).
GRECIANU ȘT., *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, I—II, Buc., 1913—1916, 424 + 53 p. (I); 443 + 26 p. (II).
— *Viața lui Constantin vodă Brîncoveanu, de Radu vel logofăt Grecianu, cu note și anexe, publicată de...*, Buc., 1906, 376 p.
GRECU AL., *Monumente comemorative din secolul al XIX-lea ale armatei ruse pe teritoriul R.P.R.* (*Studii*, III (1950), nr. 2, p. 202—203) (vezi și Panaitescu P. P.).
GRESIANU LUCIA N., *Monografia m-rii Mărcuța* (*Glasul bisericii*, XVI (1957), p. 416—430).
HAGI MOSCU EMANOIL, *Biserica Bucur Ciobanul. Legenda și adevărul istoric* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr 413).
— *O casă veche boierească în mahalaua Colței* (*Bucureștii Vechi*, I—V (1930—1934), p. 80—86).

HAGI MOSCU EMANOIL, *Curțile domnești din București* (Gazt. municip., VIII (1939), nr. 378).
— *Hotăriri «tabu» și arheologi enervați. Răspuns d-lui Virgil Drăghiceanu* (Adevărul, 12 febr., 1933).
— *Osemintele de la biserica sf. Gheorghe Nou. Sînt ele oare ale lui vodă Constantin sau ale banului Grigore?* (Adevărul, 22 dec., 1932).
— *Osemintele Brîncovenești. Inc-o lămurire* (Adevărul, 18 ian. 1933).
— *Tot osemintele Brîncovenești de la sf. Gheorghe Nou. Lămuriri și argumentări* (Adevărul, 15 ian. 1933).
— *Reînnoirea mitropoliei din București. Vechi profanări.* Buc., 1936, 15 p.
HALEVY M. A., *Comunitățile evreești din Iași și București pînă la Zaveră (1821)* (Sinai, III (1931), p. 11—112).
HANEȘ V. PETRE, *Un călător englez despre romîni. O scriere englezească despre Principatele Romîne, tradusă în romînă de Const. Golescu* (Thornton, *Etat actuel..., Paris, 1812*), Buc., 1920, 140 p.
HASDEU B. P., *Extracte din cronica polonă litvană a lui Mateiu Stryjkowski* (Arhiva istorică a Romîniei, II (1865), p. 9).
HOLBAN MARIA, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Romînească și Ungaria Angevină* (Studii și materiale de istorie medie, I, Buc., 1956), p. 7—62.
HOLBAN TH., *Călători străini despre orașul București* (Indreptarea, XIX (1936) nr. 79).
Hrisovul domnesc și testamentul ctitoricesc al Spitalului Brîncovenesc, Buc., 1838, 26 p. și 1845, 26 p.
Hrisovul monastirii sf. Spiridon Nou dat de Barbu Știrbei, domnul Țării Romînești, Buc.,1852.
HURMUZAKI EUDOXIU de, *Documente privitoare la istoria romînilor adunate și publicate de...*
IACOBESCU AL., *Sfinte mănăstiri și monumente istorice* (Cele trei Crișuri, XIX (1938), p. 61—62).
IALOMIȚEANU-BOTOȘENEANU CALIST, *Biserica Delea Nouă «Calist», 1790—1906*, Buc., 1907, 63 p.
— *Notițe istorice asupra întemeierii suburbiei și bisericii Delea Nouă*, Buc., 1903, 23 p. (din Consolatorul, VI (1903), nr. 3, 4, 6 și 7).
ILIESCU-PALANCA D., *Istoria bisericii Stavropoleos din București*, ed. I, Buc., 1940, 33 p.
Inscripție pe un clopot (Miron Costin, III (1915), p. 45).
Inscripții din orașul București (Institutul de istorie al Academiei R.P.R.) (sub tipar).
Inscripțiunea bisericei Schitu Măgureanu din București (Bis. ort. rom., V (1880—1881), p. 674).
ION VLAD, *Palatul regal în trecut* (Arh. Olt., XVIII (1939), p. 209—210).
IONAȘCU I., *250 de ani de la înființarea spitalului Colțea* (Informația Bucureștiului, 18 aprilie 1958).
— *Despre hatmanul moldovean Andrei ajuns mare logofăt al lui Mihai Viteazul* (Cerc. ist., XIII—XVI (1937—1940), nr. 1—2, p. 97—105).
— *Documente bucureștene referitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, Buc., 1941, 444 p. + 11 pl.
— *In legătură cu clopotul cel mare de la Patriarhie* (Doina, III (1942), p. 1—8).
— *Mărturii relative la cronicarul Radu Popescu* (Rev. ist. rom., XV (1945), p. 17—35).
— *Neamul lui Colțea Doicescu, un ctitor al bisericii Colțea* (Rev. ist., rom., XV (1945), fasc. III, p. 359—365).
— *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770* (Studii, 1959, nr. 5, p. 113—131 + 1 pl.)
— *Scurt istoric asupra trecutului bisericii sf. Spiridon Nou din București (date culese de...)*, Buc., 1942, 6 p.
— *Un fost metoh al Pantelimonului. Schitul Grăjdana-Buzău*, Buzău, 1936.
— *Un plan inedit al Curții Vechi din București din anul 1799* (Rev. ist. rom., XVII (1943), p. 55—77 + un plan) (recenzia lui H. Teodoru, în BCMI, XXXVI (1943), p. 120—123).
IONESCU C. DIMITRIE, *Istoricul tipografiei în București* (Gazt. municip., X (1941), nr. 454—456).
— *O danie a lui Constantin vodă Mavrocordat pentru Sărindar* (Rev. ist., XVIII (1932), p. 263—265).
IONESCU G., *Spicuiri din trecutul tipografiei*, Buc., 1907.
IONESCU GEORGE, *O descriere germană a ciumei din București în anul 1813*, Piatra Neamț, 1936, 19 p.
IONESCU G. M., *Generalul maior al Rusiei Mihail Cantacuzino, fost mare vistier al Valahiei. I. Activitatea sa politică. II. Fondațiunea sa, 1763—1774*, Buc., 1905, 36 p.
— *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăvescilor*, Buc., 1902, XIX + 557 p. + tabla de materie.
— *Istoria mitropoliei Ungro-Vlahiei*, vol. I *(1354—1709)*, Buc., 1906.
— *Originea Cotrocenilor, cu 9 ilustrațiuni și 3 hărți intercalate în text*, Buc., 1902.
IONESCU-GION, *Istoria Bucurescilor*, Buc., 1899, 818 p. (recenzii: Nădejde I., *Noua rev. rom.*, vol. I (1900), nr. 2 p. 89—92; Năsturel P. V., *ibidem*, nr. 9, p. 418—428; Bogdan I., *Conv. lit.*, XXXIV (1900), p. 237—255, 301—315).
— *Din istoria fanarioților. Studii și cercetări. Nicolae P. Mavrogheni și Lady Craven*, Buc., 1881.
— *Mănăstirea Radu vodă* (Lit. și arta rom., II (1897—1899), p. 431—442).
IONESCU G. T., *Despre pisania bisericii sf. Elefterie din București* (Rev. ist. rom., XVII (1947), p. 161—163).
IONESCU GRIGORE, *Arhitectura populară în R.P.R.*, Buc., 1957, 245 p. + 8 f. pl. + o h.
— *Byzance et l'architecture religieuse en Roumanie*, <București>, p. 307—332.

IONESCU GRIGORE, *București. Orașul și monumentele sale*, Buc., 1956, 306 p. + un plan.
— *București, Ghid istoric și artistic*, Buc., 1938, 421 p.
— *Istoria arhitecturii romînești*, Buc., 1937, 498 p. + o h.
— *Relatare asupra istoriei arhitecturii romînești din cele mai vechi timpuri pînă în ziua de azi*, <Buc.>, 1954, 304 p. + erata.

IONESCU I., *Restaurarea bisericii „Tîrcă" și reclădirea bisericii „Spirea Veche" din Capitală* (*Amvonul*, XVIII (1916), nr. 10, p. 312—313).

IONESCU-NIȘCOV TRAIAN, *Un călător rus despre Principatele romîne pe la 1820* (*Rev. ist.*, XXII (1936), p. 124—128).

IONESCU N., *Țara romînilor. Peisajul: munții, depresiuni, dealuri, cîmpii. Oamenii: orașe și sate, obiceiuri. Turismul: drumuri, localități balneo-climaterice. Trecutul: fapte în lumina adevărului*, Buc., 1946, 339 p. cu pl.

IONIȚĂ D. I., *Biserica cu Sfinți din București*, Buc., 1938, 29 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 1—4, p. 64—90).

IORGA N., « *L'Académie* » *de Bucarest* (*Rev. hist. du Sud-Est Européen*, VI (1929), p. 1—11).
— *Un act privitor la mănăstirea Plumbuita* (*BCMI*, XXIV (1931), p. 189).
— *Acte și fragmente cu privire la istoria romînilor, adunate din depozitele de manuscrise ale apusului*, 3 vol., Buc., 1895—1897.
— *Arginturile lui Constantin Brîncoveanu* (*BCMI*, VII (1914), p. 97—110).
— *Art et littérature des Roumains. Synthèses parallèles*, Paris, 1929, 100 p. + LXXII f. pl.
— *Les arts mineurs en Roumanie*, 2 vol., Buc., 1934—1936, I = 54 p. + 129. pl.; II = 28 p. + 107 pl.
— *Biserica din Măgurele-Ilfov* (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 192—193).
— *O biserică siriană în București* (*BCMI*, XXII (1929), p. 98—100).
— *Brașovul și romînii. Scrisori și lămuriri*, Buc., 1905, 453 p. (vol. X, din *Studii și doc.*).
— *Căldtori, ambasadori și misionari în țările noastre și asupra țărilor noastre*, Buc., 1899, 81 p. (din *Bul. Soc. geografice*, 1898).
— *Călătoriile lui Domenico Sestini în Muntenia* (*Arhiva-Iași*, IV (1893), nr. 11—12, p. 572—575).
— *O candelă de la m-rea Radu vodă din București* (*BCMI*, XX (1927), p. 112).
— *Cea dintîi vizită domnească la monumentele istorice și opera lui Matei vodă Ghica* (*BCMI*, XIX (1926), p. 144—146).
— *Cel dintîi învățător de ideal național. Gheorghe Lazăr*, Buc., 1916.
— *Ceva despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791* (*Analele Acad. Rom.*, *Mem. secț. ist.*, s. II, t. XXXIII (1910—1911), p. 245—247) <reproduce Salaberry, *Voyage à Constantinople par Allemagne. . .*>
— *Conducător istoric la bisericile din București și împrejurimile imediate*, Buc., 1936, 23 p. + 4 f. pl. (trad. de Liliana Iorga, după *Guide historique de Roumanie*).
— *Trei conferințe* (*BCMI*, XXXI (1938), p. 76).
— *Contribuții la istoria învățămîntului în țară și în străinătate (1780—1830)* (*Analele Acad. rom.*, *Mem. secț. lit.*, s. II, t. XXIX (1906—1907), p. 33—58).
— *Contribuțiuni la istoria Munteniei*, Buc., 1896, 112 p. (din *Analele Acad. Rom.*, *Mem. secț. ist.*, s. II. t. XVIII).
— *Cum au fost și cum trebuie să fie Bucureștii* (*Cuget clar*, V (1932), nr. 7—8, p. 217—234).
— *Cum se făcea o catapeteasmă și o zugrăveală de biserică* (*Bis. ort. rom.*, LVII (1939), p. 46).
— *Documente privitoare la familia Cantacuzino, scoase în cea mai mare parte din arhiva d-lui G., Gr. Cantacuzino și publicate de. . .*, Buc., 1902, 360 p.
— *Documentul lui N. Mavrogheni pentru biserica Izvorul Tămăduirii* (*Rev. ist.*, XVI (1930), p. 202—206).
— *Domnii fanarioți și ctitoriile* (*BCMI*, XXII (1929), p. 90—91).
— *Fundațiunile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914 (din *Analele Acad. Rom.*, *Mem. secț. ist.*, s. II, t. XXXVI (1913—1914), p. 881—915).
— *Guide historique de la Roumanie*, Buc., 1936, 171 p.
— *Icoana romînească* (*BCMI*, XXVI (1933), p. 5—26).
— *Inscripția arabă de la biserica Sf. Spiridon din București* (*BCMI*, XXIV (1931), p. 42—43).
— *Inscripția bisericii Sf. Visarion din București* (*Rev. ist.*, VI (1920), p. 123).
— *Inscripție pe un aier* (*Rev. ist.*, X (1924), p. 240).
— *Inscripții din bisericile Romîniei adunate, adnotate și publicate de. . .*, două fascicole legate împreună, Buc., 1905—1907 (vol. II este publicat în *Studii și documente*, XV).
— *Cîteva inscripții de la m-rea Cernica și de la m-rea Văcărești* (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 156).
— *Zece inscripții de mormînt ale Mavrocordaților* (*Analele Acad. Rom.*, *Mem. secț. ist.*, s, III, t. XX, mem. 1, p. 1—9).
— *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1937, 397 p. cu ilustrații (recenzia lui Dan Smîntînescu, *Conv. lit.* LXXII (1939), p. 88—93).

IORGA N., *Istoria bisericii și a vieții religioase a romînilor*, ed. a II-a, Buc., 1928—1930, 432 p. (I); 494 p. (II).
— *Istoria comerțului romînesc. Drumuri, mărfuri, negustori și orașe*, 2 vol., Vălenii de Munte, 1915.
— *Istoria industriilor la romîni*, Buc., 1927, IX + 224 p.
— *Istoria învățămîntului romînesc*, Buc., 1928, 351 p.
— *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea, 1688—1821*, 2 vol., Buc., 1901.
— *Istoria romînilor prin călători*, 4 vol., Buc., 1921—1922.
— *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, 3 vol., Buc., 1905—1906.
— *In legătură cu o «călăuză» necunoscută a maiorului D. Papazoglu* (BCMI, XXXII (1939), p. 147).
— *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—9 și politica lui Vladislav vodă față de unguri. Un episod din cucerirea Peninsulei Balcanice de turci* (Conv. lit., XXXIV (1900), p. 986).
— *Manuscriptele mănăstirii Cernica aflătoare azi la Academia Romînă. Inventariu și extrase de...*, Buc., 1902, 29 p.
— *Monumentele istorice romînești și Daponte* (BCMI, XXVI (1933), p. 157—158).
— *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III. Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110—111).
— *Piatra de mormînt a lui Alexandru Mircea* (BCMI, XXII (1929), p. 161).
— *Piatra de mormînt a lui Sevastos Chimenitul din Trapezunt* (BCMI, XXIV (1931), p. 154—155).
— *Două pietre de mormînt* (BCMI, XXII (1929), p. 178).
— *Pilda bunilor domni din trecut față de școala romînească*, Buc., 1914, 44 p. (din *Analele Acad. rom., Mem. secț. ist.*, s. II, t. XXXVII (1914).
— *Poezia franceză asupra monumentelor istorice romînești* (BCMI, XXXI (1938), p. 78).
— *Portretele lui C. Brîncoveanu și ale familiei sale* (BCMI, VIII (1915), p. 51).
— *Pridvorul de la Colțea* (BCMI, XXIV (1931), p. 136).
— *Scènes et histoires du passé roumain*, Buc., 1902, 217 p.
— *Sfîrșitul veacului al XVIII-lea în țările romîne după o anonimă carte de călătorie* (Arhiva-Iași, III (1892), nr. 4—5, p. 211—212).
— *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, 25 vol., Buc., 1901—1913.
— *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordaților și despre viața muntenească în timpul lui Constantin vodă Mavrocordat*, Buc., 1927, 36 p. (din *Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist.*, s. 3, t. IV (1927).
— *Un ofițer romîn în oastea lui Carol al XII-lea. Cîteva note* (Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist., s. II, t. XXXIV (1912), p. 865—869).
— *Vechea artă religioasă la romîni. I. Icoana romînească. II. Argintăria romînească. III. Miniaturile romînești. IV. Sculpturile în lemn. V. Țesăturile*. Vălenii de Munte, 1934, 150 p. + 48 f. pl.
— *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbey, domn al Țării Romînești (1849—1856)*, Buc., 1905.
IORGA N. și G. BALȘ, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, 411 p. + 12 pl.
ISAMBERT E., *Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient. Première partie. Grèce et Turquie d'Europe* Paris, 1873, LXXXIII + 1084 p.
Istoria Tierrei Romanesci de cînd au descălicat romînii (Mag. istoric, IV, p. 231—372 și V, p. 3—32).
Istoriile domnilor țării romînești, cuprinzînd istoria munteană de la început pînă la 1688. Compilate și alcătuite de Constantin căpitanul Filipescu. Publicate din nou de N. Iorga, Buc., 1902, XXXVIII + 222 p
JACKSON JACK, *Journey from India towards England in the year 1797...*, Londra, 1799, p. 257—262.
JÄNECKE WILHELM, *Das rumänische Bauern- und Bojarenhaus. Mit 109 Abbildungen nach Photographien und nach Originalzeichnungen des Verfassers und einer Übersichtskarte*, Buc., 1918, 72 + 4 p. + XXVIII pl. + o hartă.
— *Casa țărănească și casa boierească din Romînia*, trad. de Seraphine Brukner, Buc., 1932, 91 p.
JOSZA I., *Impresiile unui călător ungur în Țara Romînească acum o sută de ani* (Apulum, I (1939—1942), p. 339—345).
KARADJA C. I., *Un călător englez prin țările romîne* (*Viața romînească*, XV (1923), nr. 5, p. 192—194).
— *Un călător pe Dunăre în anul 1786* (Rev. ist., X (1924), p. 43—50).
— *Un călător prin Muntenia. John B. S. Morrit of Rokeby (1794)* (Rev. ist., VIII (1922), p. 184).
— *Călători străini pe la noi. III. Jack Jackson (1797)* (*Spicuitor în ogor vecin*, III (1924), p. 56—58).
— *Călători străini pe la noi. IV. Herr Jenne (1786)* (*idem*, III (1924), nr. 1—3, p. 64—70).
— *Contele de Lagarde și călătoria sa* (Rev. ist., IX (1923), p. 6—10).
— *Craiova și Muntenia după ziarul de drum al contelui Moltke* (Arh. Olt., VIII (1929), p. 528—530).
— *Despre biserica luterană din București* (Rev. ist., IX (1923), p. 121—123).
— *Un diplomat danez la curtea lui Grigore Ghica vodă (1824)* (Rev. ist., XIV (1928), p. 362—363).

KARADJA C. I., *O gravură necunoscută* (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 188–190).
— *Două vederi ale palatului din București* (BCMI, XVII (1924), p. 188–190).
— *Sur les bibliothèques du Sud-Est Européen* (*Rev. hist. du Sud-Est Européen*, XII (1935), p. 314–323).
— *Vizita unor prinți persani la București în anul 1836* (*Rev. ist.*, XVII (1931), p. 75–78).
KARADJA MARCELLE, *Principatele romîne văzute de un funcționar turc din veacul al XVIII-lea* (*Arh. Olt.*, XII (1933), p. 264).
KIRILEANU T. G., *Știri de acum o sută de ani despre mormîntul lui Constantin vodă Brîncoveanu*, Buc., 1934, 16 p. (din *Apostolul*, XI (1934), nr. 10).
KRETZULESCU ÉM., *Istoricul bisericii din Crețulești — Mănăstirea* (BCMI, XXVII (1934), p. 120).
KUCH C. A., *Moldawisch-Walachische Zustände in den Jahren 1828 bis 1843*, Leipzig, 1844.
LAGARDE comte de, *Voyage de Moscou à Vienne, par Kiov, Odesa, Constantinople, Bucarest et Hermannstadt*, Paris, 1824.
LAHOVARY G., *Cutremurul de la 1838* (*Bul. Soc. rom. de geografie*, XIII (1929), p. 278–280).
LAHOVARY P., *Elemente monografice ale Pieței Amzei*, Buc., 1932, 91 p.
LAPEDATU AL., *Baia domnească din Tîrgoviște* (BCMI, III (1910), p. 91).
— *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810, publicată de...*, Buc., 1908, 58 p. (din *Bis. ort. rom.*, XXXI).
— *Două vechi cetăți romînești: Poenari și Dîmbovița* (BCMI, III (1910), p. 177–189).
— *M-rea Radu vodă și biserica Bucur din Capitală* (BCMI, I (1908), p. 188–189).
— *Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate, alese, orînduite și publicate pe seama tinerimii școlare de...*, Buc., 1914, XXIV + 416 p.
— *O procesiune religioasă în București la 1765* (*Bis. ort. rom.*, XXVIII (1904), p. 57–65).
LĂRGEANU AMELIA, *Calea Plevnei și moșia Grozăvești* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 410).
LAURENÇON F. G., *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1822, p. 32–36.
LECCA O. G., *Cine a clădit turnul Colțea?* (*București*, I (1935), nr. 1, p. 93–94).
— *Familiile boierești romîne*, Buc., 1899, XLIII + 595 p. + 2 tab.
LEGRAND EMILE, *Généalogie des Maurocordato de Constantinople, rédigée d'après des documents inédits par...* Paris, 1900, 59 p.
— *Recueil des documents grecs concernant les relations du Patriarcat de Jérusalem avec la Roumanie, 1569–1728*, Paris, 1895.
LEHR LIA, *Despre dezvoltarea economică a orașelor din Țara Romînească în anii 1501–1650* (*Studii și ref. privind istoria Romîniei*, p. I, p. 641–662).
The letters of John S. Morrit of Rokeby descriptive of journeys Europe and Asia Minor in the years 1794–1796, ed. G. E. Marindin, Londra, 1914, p. 60.
Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R. (Academia R.P.R.) <Buc.>, 1956, 196 p.
LUGOSIANU O., *Stampe vechi înfățișînd vederi din București* (BCMI, V (1912), p. 82).
LUPAȘ I., *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr* (*Analele Acad. rom.*, *Mem. secț. ist.*, s. II, t. XXXVII).
MACOVESCU GHEORGHE, *Gheorghe Lazăr, 1779–1823*, Buc., 1954, 92 p.
MAMIKONIAN PETROS, *Prezentul și viitorul armenilor din Romînia*, Galați, 1895, 204 p. (în l. armeană).
Mănăstirea Colentina (*Teologul*, II (1898), nr. 12, 13 și 15).
Mănăstirea Văcărești (*Romînia O.N.T.*, IV (1939), p. 1–16 + 14 pl.).
MANDREA G., *Biserica din Fundenii Doamnei*, Buc., 1904, 20 p.
— *Relațiuni asupra bisericii Colțea* (BCMI, IV (1911), p. 149–150).
MANO CONSTANTIN, *Documente din secolele XVI–XIX, privitoare la familia Mano. Culese, adnotate și publicate...*, Buc., 1907, LXI+662 p.+65 portrete+X tab.
MARCHETTI UMBERTO, *Restaurarea bisericii Zlătari* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 10, p. 411–412).
MARGOT TH., *O viatorie în cele șaptesprezece districte ale Romîniei*, Buc., 1859.
Marele dicționar geografic al Romîniei, 5 vol., Buc., 1898–1902.
MARSILLAC ULYSSE de, *Guide du voyageur à Bucarest*, Buc., VIII+219 p.+o h.
— *De Pesth à Bucarest, Notes de voyage*, Buc., 1869, 162 p.
MATEI I., *Gheorghe Lazăr. Pagini de pomenire*, Cluj, 1936, 61 p.
MESTUGEAN V., *Istoria armenilor întocmită după noile cercetări istorice*, vol. I–II, Buc., 1923–1926, 196 p. (I) + 180 p. (II).
METEȘ ȘT., *Zugravii bisericilor romîne* (ACMI, pt. Transilvania, 1926–1928, p. 1–168, cu ilustrații și indice); recenzii: N. Iorga, *Rev. ist.*, XV (1929), p. 363–366.
MICȘUNESCU D. P., *Istoricul sfintei biserici «Înălțarea domnului», numită «Tircă», din București*, Buc., 1932, 56 p.
MIHORDEA V., *Biblioteca domnească a Mavrocordaților. Contribuții la istoricul ei*, Buc., 1941, 61 p. (din *Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist.*, s. 3, t. XXII (1939–1940), p. 359–419).

MIHORDEA V., *Les principautés roumaines dans la presse française du XVII-e siècle (1680–1699)*, Paris, 1932.
MINEA I., *Cînd s-a mutat reşedinţa domnească de la Tîrgovişte la Bucureşti* (Cerc. ist., X–XII (1934–1936), nr. 1, p. 338–339).
MOGA L., *Lămuriri cu privire la vechimea bisericii sf. Pantelimon din Bucureşti* (BCMI, XXX (1937), p. 175–178).
— *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din oraşul Bucureşti* (ibidem, p. 182–183).
MOISESCU G. I., 240 *de ani de la moartea* lui Antim Ivireanu (Mitrop. Olteniei, VIII (1956), nr. 8–9, p. 511–514).
— *M-rea Zamfira* (Bis. ort. rom., LXXII (1954), p. 335).
MOISIL C., *Bucureştii şi împrejurimile la mijlocul secolului al XVII-lea* (Bucureştii vechi, I–V (1930–1934), p. 8–19).
— *Bucureştii vechi* (Boabe de griu, III (1932), nr. 9, p. 385–424).
— *Bucureştii vechi. Schiţă istorică şi urbanistică*, Buc., 1932.
— *Primul sfat orăşenesc al Bucureştilor* (Bucureştii vechi, I–V (1930–1934), p. 136–154).
Monografia asupra bisericii sf. Nicolae Şelari din Bucureşti, Buc., 1910, 68 p.
Monografia bisericii Sf. Vineri-Herasca, Buc., 1906, 43 p. + 8 pl.; ed. a II-a, Buc., 1915, 77 p. + 12 pl.
Monumenta spectantia Slavorum meridionalium, XVIII, Zagreb, 1887.
Monumente naţionali. Monastiri şi biserici ortodoxe. Raporturi de la comisiunile întocmite pentru cercetarea lor, două vol., Buc., 1881; I=IV+162 p. şi II de la p. 165–249.
Monumentele din Romînia, 3 vol. a cîte 10 planşe, Buc., 1909–1912.
De la Motraye's, Travels through Europe, Asia and into part of Africa, vol. II, Londra, 1723, p. 171–172.
LA MOTTRAYE, *Voyage en Europe, Asie et Afrique*, vol. I–II, Haga, 1727.
MUNTEANU CONST., *Memoriu asupra zidirii bisericii sf. Ionică Moldoveni*, Buc., 1897.
MUSCELEANU GR., *Monumentele străbunilor din Rominia (toate originalele culese după pietre monumentale). Urmate de un tablou cronologicu dublu pentru 661 ani, de la 1215–1866, fiind aşiezaţi în cea mai bună regulă, anii creaţiunii vis-à-vis de cei de la Christosu, spre a cunosce fiecine anii cei vechi care adesea se găsesc pe monumente*, Buc., 1873, 96 p.
— *Prima fundaţiune a ospiciului Sf. Pantelimon şi reedificarea lui, 1750–1752–1868*, Buc., 1868, VII+45 p.
— *Reînoirea bisericii sf. Gheorghe vechi din Bucureşti*, Buc., 1875, 7 p.
MUŞETEANU I., *Şapte biserici. Istoric, descriere, inscripţii . . .* Buc., 1941, 17 p.
— *Monografia bisericii Cărămidarii de Sus (Grozăveşti)*, Buc., 1925, 48 p.
— *Recenzie-studiu asupra lucrării Plumbuita de I. Sachelarescu*, Buc., 1940, 32 p.
NĂSTASE D., *Icoanele*, în vol. *Studii asupra tezaurului restituit din U.R.S.S.*, p. 173–210.
NĂSTUREL P. Ş., *Asupra stemelor unite ale Moldovei şi Ţării Romîneşti, la începutul veacului al XVII-lea* (Studii şi cerc. de numismatică, II (1958), p. 374).
— *Schitul Hagi Dina* (în ms.).
NĂSTUREL P. V., *Biserica cu Sfinţi sau Sfinţilor din Calea Moşilor şi Str. Sfinţilor, Bucureşti* (Albina, XIX (1915–1916), p. 1246–1250).
— *Biserica Stavropoleos din Bucureşti, după documente din Arhivele Statului, cu planuri şi vederi fotografice*, Buc., 1906, 85 p.+VII pl.
— *Contribuţiuni la istoria Bucureştilor* (Noua rev. rom., I (1900), p. 420–427).
— *Cruci cu inscripţiuni* (Albina, XI (1908), p. 779–782).
— *Genealogia Năstureilor* (Rev. pt. ist., arh. şi fil., XV (1914), p. 81–119).
— *Inscripţii de la Mihai vodă* (Albina, 1905–1906, p. 696).
NECULCE I., *Letopiseţul Ţării Moldovei (1662–1743)*, ed. acad. I. Iordan, Buc., 1955.
NEDA M. I., *Date despre rezidirea bisericii Icoanei din Bucureşti* (Rev. ist. rom., XVI (1946), p. 375–379).
— *Despre biserica sf. Elefterie* (ibidem, p. 298–299).
— *Ştiri mărunte din trecutul bisericii Flămînda (Buc.)* . . . (Rev. ist. rom., VIII (1938), p. 245–251)
NEDIOGLU G., *Biserica Stavropoleos* (BCMI, XVII (1924), p. 147–168 şi XX (1927), p. 1–33).
— *Cea mai veche şcoală romînească cu caracter statornic. Şcoala de la Sf. Gheorghe Vechi*, Buc., 1913, 28 p. (recenzia lui I. M<inea> în Conv. lit., XLVIII (1914), p. 210–212).
NEGULESCU G., *Ştefan I mitropolitul Ungro-Vlahiei, 1647–1668*, teză, Buc., 1900. VIII+68 p.
NEGULESCU I., *O pagină din istoria Bucureştiului, Intemeierea mănăstirii şi spitalului Colţea, înfiinţarea şi istoricul bisericii Sf. Ilie – Hanul Colţei*, Buc., 1926 (din Bis. ort. rom., XLIV (1926), nr. 2 şi 3).
NEGULESCU IUSTINIAN, *Monografia bisericii Teiul Doamnei*, teză de licenţă, Inst. teologic Buc., 1929.
NEIGEBAUER JOHANN FERD., *Beschreibung der Moldau u. Wallachei*, Leipzig, 1848, p. 294–300.
NICOLAESCU STOICA, *Alte amănunte istorice despre m-rea Mihai vodă din Bucureşti* (Gazt. municip., IV (1935), nr. 179).
— *Biserica Albă din Postăvari, metoh al m-rii Mihai vodă din Bucureşti* (idem, IX (1940), nr. 440).

NICOLAESCU STOICA, *Biserica Sf. Paraschiva din mahalaua Hagiului* (idem, IX (1940), nr. 448).
— *Cartea patriarhului Ieremia* (idem, VI (1937), nr. 291).
— *Descoperiri arheologice în biserica Patriarhiei*, Buc., 1935 (şi în *Dimineaţa*, nr. 10419 din 1935).
— *Noi descoperiri arheologice la biserica Mihai vodă*, Buc., 1932.
— *Documente cu privire la istoricul mănăstirii Radu vodă din Bucureşti* (*Bucureşti*, 1936, nr. 1—2, p. 129—132 şi 1937, nr. 1—2, p. 183—209).
— *Hrisovul de închinare al m-rii Mihai vodă din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr.177).
— *Istoricul m-rii sf. Dumitru din Bucureşti* (idem, IX (1940), nr. 428).
— *Istoricul oraşului Bucureşti. Cînd au ajuns Bucureştii scaun de domnie al Ţării Romîneşti*, Buc., 1939, 21 p. (din rev. *Bucureşti*, III (1937), nr. 1—2).
— *Istoricul străvechei biserici sf. Dumitru din Bucureşti pe vremea lui Mihnea vodă* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 195).
— *Istoricul m-rii Sf. Treime (Radu vodă) din Bucureşti* (*Bucureşti*, 1937, nr. 1—2, p. 115—128 şi 210—216).
— *Istoricul m-rii Sf. Treime (Radu vodă) din Bucureşti*, Buc., 1939, 50 p.
— *Istoricul m-rii Sf. Treime (Radu vodă)* (*Gazt. municip.*, VIII (1939), nr. 386 şi 387).
— *M-rea sf. Gheorghe vechi* (idem, IX (1940), nr. 429 şi 430).
— *M-rea Simon Petru din sf. Munte şi metohul său m-rea Mihai vodă din Bucureşti* (idem, IV (1935), nr. 175).
— *M-rea Xiropotamul din Sf. Munte Athos şi metohul său Plumbuita din Bucureşti*, Buc., 1935 (din *Bucureşti*, nr. 1, 1935, p. 95—106).
— *Podul lui Şerban vodă din Bucureşti* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 335).
— *Schitul Maicilor din Bucureşti, metohul m-rii Ţigăneşti* (idem, IX (1940), nr. 433 şi 437).
— *Sfînta biserică Foişor din Bucureşti* (idem, IX (1940), nr. 439).
— *Sfînta m-re Plumbuita de la Podul Colintinii din Bucureşti* (idem, IX (1940), nr. 423).
— *Sfînta m-re Sărindar* (idem, IX (1940), nr. 424 şi 425).
— *Vechimea bisericii sf. Dumitru din Bucureşti*, Buc., 1935.
NICOLĂESCU-PLOPŞOR C. S., *O povestire în versuri necunoscută privitoare la omorîrea lui Constantin vodă Hangerliu* (*Rev. ist. rom.*, XIII (1943), p. 62—66).
NICOLESCU CORINA, *Argintăria decorativă şi de uz casnic sec. XVI—XVII din Secţia de artă feudală a Muzeului de Artă al R.P.R.* (*Studii muzeale*, I (1957), p. 43—52).
— *Biserica Scaune*, Buc., 1946, 12 p. (din *Analecta*, III (1946), p. 49—59).
— *Broderiile din Ţara Romînească în sec. XVI—XVIII*, în vol. *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, Buc., 1958, p. 117—148.
NICOLAU MARGARETA, *Mănăstirea Plumbuita* (*Dimineaţa*, XXIX (1933), nr. 9557, p. 10).
— *Muzeul m-rii Plumbuita* (*Dimineaţa*, XXIX (1933), nr. 9875, p. 5).
NICOLAU-STROEŞTI C., *Biserica lui Bucur*, Buc., 1939, 31 p.
Notices sur le tremblement de terre du 1-er janvier 1838 (*Bul. Soc. rom. de geografie*, III (1877), fasc. II, p. 22).
NOTTARA C., *Din istoricul Teatrului Naţional* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 217).
Observările lui Moltke asupra Ţării Romîneşti din anul 1835 (*Conv. lit.*, XLIX (1915), p. 923—927).
ONICĂ PETRE, *Evoluţia comunei suburbane Colentina-Fundeni*, Buc., 1942.
ONICIU GRAŢIANA, *Localităţi din judeţul Ilfov*, Buc., 1935, 12 p.
OPRESCU G., *Pictura romînească în secolul XIX*, Buc., 1937, 234 p. + CXXXIII pl.
— *Ţările romîne văzute de artişti francezi (sec. XVIII şi XIX)*, Buc., 1926 (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XIII (1927), p. 176—177).
OŢETEA ANDRÉ, *Contribution à la Question d'Orient. Esquise historique suivie de la correspondance inédite des envoyés du roi des Deux Siciles à Constantinople (1741—1881)*, Buc., 1930.
OŢETEA ANDREI, *Dezvoltarea comerţului Ţării Romîneşti şi Moldovei între 1774—1829* (în curs de publicare).
P. R., *Se restaurează «Hanul lui Manuk»* (*Informaţia Bucureştiului*, 28 febr. 1959, p. 2).
PALL FRANCISC, *Les consuls des puissances étrangères et le clergé catholique en Valachie au début du XIX-e siècle (avec des documents inédits)* (*Mélanges de l'école roumaine en France*, XV/1 (1939—1940), p. 167—168, 180—183).
— *Date noi despre istoria Bucureştilor la mijlocul secolului al XVIII-lea* (în ms.).
PAMFILE T., *Sibile şi filosofi în literatura şi iconografia romînească*, Bîrlad, 1916 (din rev. *Ion Creangă*, 1916).
PANAIT P. I., *Contribuţii la cunoaşterea răscoalei din 1765 la Bucureşti* (în ms.).
PANAITESCU P. P., *Călători poloni în ţările romîne*, Buc., 1930, 273 p. (vezi şi Al. Grecu).
— *Cum au ajuns Bucureştii capitala ţării*, Buc., 1938, 14 p.

PANN ANTON, *Memorabilul focului mare întîmplat în București în ziua de Paști, anul 1847, martie 23, descris de . . .* ed. a II-a, Buc., 1854, p. 71—96.

PANOPOL V., *Cercetări de arhive privind arhitectura și activitatea arhitecților și constructorilor din sec. XIX în Muntenia și Moldova* (manuscris la CSCAC, dos. 2088/b, 2017, 2278/a-c).

PAPACOSTEA VICTOR, *Un observator prusian în țările romîne acum un veac*, Buc., 1942, p. 33—60.

PANȚURESCU I., *Biserica episcopiei de Argeș*, Buc., 1905.

PAPAHAGI VALERIU, *Un diplomat spaniol la București în 1801: Don Ignacio Maria del Corral y Aguirre* (Rev. ist., XXXIII (1947), p. 16—33).

PAPPASOGLU D., *Istoria bisericii sf. Ioan cel Mare din București* (*Bis. ort. rom.*, VIII (1884), p. 78—80).

— *Istoria fondării orașului București, capitala regatului romîn, de la anul 1333 pînă la 1850, culeasă după mai mulți scriitori vechi de . . .* Buc., 1892, 220 p.

Parohia bisericii sf. Nicolae Vlădica din Prund, Buc., 1905, 89 p.

PASCU ȘTEFAN, *Petru Cercel și Țara Romînească la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1944.

PAUL DE ALEP, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Romîne, 1653—1656*, Buc., 1900 (trad. de Emilia Cioran).

PĂUN OCTAVIAN, *Pitarul Hristache: « Cronica rimată »* (*Analele Univ. Parhon*, Filologie, nr. 10, 1957, p. 65—76).

PAVLOV P., *Cocorăști* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 291).

PELIMON AL., *Bukur — Istoria fundării Bucureștilor*, Buc., 1858, 252 p.

PERRIN RAUL, *Coup d'oeil sur la Valachie et Moldavie*, Paris, 1839, p. 11—13.

PETRESCU D. I., *Insemnări din biserica Slobozia* (*Bis. ort. rom.*, XL (1916), p. 154).

PETRI HANS, *Die Anfänge der evangelischen Gemeinde zu Bukarest* (*Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, Sibiu, LIV (1931), p. 93 și urm.).

— *Geschichte der evangelischen Gemeide zu Bukarest*, Leipzig, 1939.

— *Hat es in Bukarest während des 16 jahrunderts eine evangelische Gemeide und Kirche gegeben?* (*Siebenbürgische Vierteljahrchrift*, LVII (1934)).

— *Hrisoavele domnești ale bisericii evanghelice din București*, în vol. *Omagiu lui Ioan Lupaș*, Buc., 1943, p. 693—694.

PETROVICI G., *Cum a luat ființă spitalul Filantropia din București* (*Munca sanitară*, I (1952), p. 57—59).

PEYSONNEL CHARLES DE, *Observations sur le commerce de la Mer Noire et des pays qui la bordent, auxquelles on a joint deux mémoires sur le commerce de Smyrne et de l'isle de Candie*, Amsterdam, 1787, X+425 p.

— *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, vol. II, Paris, 1787, p. 175—176.

Pietrele funerare din biserica Bărăției (*Ararat*, XII (1937), nr. 152).

PILLAT CORNELIA, *Pictura din pridvorul bisericii Kretzulescu din București* (SCIA, 1957, nr. 3—4, p. 135—163).

PLOIEȘTEANU V., *Biserica Bucur din Capitală*, Buc., 1939, 64 p. (vezi și Pocitan V.).

POCITAN V., *Catedrala metropolitană a Ungro-Vlahiei în 1839, cu prilejul sfințirii sale* (*Amvonul* XI (1913), nr. 3, p. 62—70).

— *Mitropolia Bucurescilor* (*Consolatorul*, III (1900), nr. 5, p. 91—93).

— *Notițe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din București*, Buc., 1904, 112 p.

POENARU P., *Georgiu Lazaru și scola romînă*, Buc., 1872 (din *Analele Soc. Acad. rom.*, s. I, t. IV, p. 110—132).

POMESCU A., *Ambasada lui Cutuzov prin București la 1793* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 310).

— *Un anonim polon în Bucureștii lui Matei Basarab* (*idem*, VI (1937), nr. 301).

— *Un călător apusean în București pe vremea Eteriei grecești* (*idem*, VII (1938), nr. 323).

— *Un călător elvețian în vremea lui Caragea vodă* (*idem*, VI (1937), nr. 303).

— *Contele de Lagarde la curtea lui vodă Caragea*, 1812 (*idem*, VII (1938), nr. 320).

— *Cum ne judeca contele Bathyany pe la 1800* (*idem*, VI (1937), nr. 298).

— *Un englez la curtea lui Constantin Brîncoveanu* (*idem*, VI (1937), nr. 300, 316).

— *O englezoaică în Bucureștii lui Mavrogheni vodă* (*idem*, VI (1937), nr. 299).

— *Insemnările altui călător din ambasada lui Cutuzov*, 1793 (*idem*, VII (1938), nr. 311).

— *Italianul Panzini la curtea lui Ipsilanti-vodă (1776)* (*idem*, VII (1938), nr. 317).

— *Negustorul La Mottraye în București la 1714* (*idem*, VII (1938), nr. 318).

— *Un suedez la curtea lui Leon vodă (1630)* (*idem*, VII (1938), nr. 316).

POP ȘTEFAN, *Colegiul național Sf. Sava*, Buc., 1933, 35 p. (din *Boabe de grîu*, IV (1933), nr. 7, p. 385—419).

POPESCU GR., *Un colț de oraș și un sfînt lăcaș*, Buc., 1935, 272 p. (recenzie negativă în *Bis. ort. rom.*, LV (1937), p. 741—742).

POPESCU IOAN C., *Viața și minunile sfîntului mare mucenic Mina, alcătuită și tipărită de . . .* Buc., 1941, 36 p.

POPESCU MIHAI, *Bucureștii descriși de Sulzer la sfîrșitul veacului al XVIII-lea* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 34—38).

— *Colegiul național « Sf. Sava ». Cea mai veche școală romînească*, Buc., 1944, XV + 287 p.

POPESCU NICOLAE, *Catagrafia eparhiei Ungro-vlahia în anul 1810, publicată de . . . I Județul Ilfov*, Buc., 1914, 84 p. (din *Bis. ort. rom.*).
— *Cînd se prăznuește pomenirea sf. Ecaterina?* (*Amvonul*, XVIII (1915), nr. 9, p. 271—272).
— *Paraclisul m-rii Antim* (*Glasul bisericii*, X (1951), nr. 6—7, p. 71—76).
— *Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie ieromonahul*, Buc., 1908.
— *Viața și faptele domnului Țării Romînești Constantin vodă Brîncoveanu*, Buc., 1914, 43 p.+1 pl.
POPESCU SP., *Asupra bisericii Stavropoleos* (*Lit. și arta rom.*, 1904, p. 133—146).
POPESCU-CILIENI I., *Patriarhul Avramie al Ierusalimului și legăturile lui cu țările romîne* (*Arh. Olt.*, XXI (1942), p. 89—125).
— *Vechile proprietăți ale episcopiei Rîmnicului în Craiova și București*, Craiova, 1942, 20 p. (din *Arh. Olt.*, XX (1941).
POPESCU-LUMINĂ, *Bucureștii din trecut și de astăzi*, Buc., 1935, 704 p.
POPESCU-POSTĂVARU G., *Istoricul bisericii cu Sfinți (Sibilele) din București* (*Consolatorul*, I (1898), nr. 7, p. 109—110).
PORTER KER ROBERT, sir, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia etc. during the years 1817, 1818, 1819 and 1820*, vol. II, Londra, 1822, p. 779—793.
POTRA G., *Averea lui Șerban Cantacuzino și întemeierea m-rii Cotroceni* (*Rev. ist. rom.*, IV (1934), p. 300—306, Buc. 1935, 8 p.).
— *Biserica Domnița Bălașa* (*Gazt. municip.*, X (1941), nr. 488).
— *Biserica Ienii* (*idem*, XI (1942), nr. 529).
— *Biserica Olteni* (*idem*, X (1941), nr. 484 și 485).
— *Biserica sf. Nicolae-Jignița* (*idem*, XI (1942), nr. 520).
— *Biserica sf. Spiridon Nou din București* (*idem*, X (1941), nr. 470).
— *București la mijlocul secolului al XIX-lea*, Buc., 1941.
— *Din Bucureștii de altă dată. Tîrgul Moșilor, biserica sf. Spiridon Nou . . .*, Buc., 1942, 56 p.
— *Hanurile bucureștene*, Buc., 1943, 96 p. din (*Bul. Camerei de comerț și industrie din Buc.*, III (1943), nr. 69).
— *Primăria Capitalei acum o sută de ani* (*Gazt. municip.*, XI (1942), nr. 515).
POUJADE EUGÈNE, *Chrétiens et Turcs. Scènes et souvenirs de la vie politique, militaire et religieuse en Orient*, Paris, 1859, p. 449—450.
QUITZMAN ANTON ERNST, *Deutsche Briefe über den Orient*, Stuttgart, 1848, p. 314—321.
RADU VASILE, *M-rea sf. Spiridon și patriarhul Silvestru al Antiohiei*, Buc., 1933, 23 p. (din *Rev. ist. rom.*, II (1933), p. 11—31).
RĂDULESCU I., *Din peligrinațiea sau călătoriea cinstitului ieromonah Ipolit Vîșenski, monah al purtătorilor de chinuri Boris și Glieb, în catedrala Arhiepiscopiei Cernigovului, la sfîntul oraș Ierusalim* (*Viitorul*, rev. bis. și didacrică, Iași, IX (1907), nr. 20—22, p. 7—8).
RĂDULESCU I. H., *Contribuțiuni la istoria teatrului din Muntenia (1833—1853)*, Buc., 1935, p. 40—50, 59—63.
RĂDULESCU-CODIN C., *Muscelul nostru*, Cîmpulung, 1922.
Raport asupra cutremurelor de pămînt întîmplate în Țara Romînească în anul 1838 (*Bul. Soc. rom. de geografie*, III (1877), p. 90).
<RAFFET>, *Album du voyage dans la Russie méridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie en 1837 . . ., dessiné d'après nature et litographié par . . .* Paris, 1848.
RAICEVICH I., *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788.
RASCH GUSTAV, *Die Völker der unteren Donau und die orientalische Frage*, Breslau, 1867, p. 169—223.
— *Die Türken in Europa*, Praga, 1873, p. 109—153.
RĂUȚESCU I., *Documente grecești privitoare la mănăstirile închinate* (*Bis. ort. rom.*, XLIX (1931), p. 518—522 și L (1932), p. 139—143).
RECORDON FRANÇOIS, *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants, écrites de 1815 à 1821, avec la relation des derniérs événements qui y ont eu lieu*, Paris, 1821, p. 20—31.
REGLEANU M., *Prima ctitorie de la Colțea. Un document inedit* (*Rev. arhivelor*, III/2 (1939), p. 375—379).
REIMERS HEINRICH VON, *Reise der russisch-kaiserlichen Gesamdschaft an die Othomanische Pforte im Jahr 1793*, vol. I, Petersburg, 1803, p. 121—131.
REINHARD CRISTINA, *O pagină din viața romînească supt Moruzi și Ipsilanti. Scrisori* (trad. de Al. D. Sturdza), Buc., <f.a.>.
Une femme de diplomate. Lettres de madame Reinhard à sa mère. 1798—1815, Paris, 1900.
ROMALO NADEJDA, *Leurdeni* (*BCMI*, XXXVIII (1945), p. 54—63).
SACERDOȚEANU A., *Inscripția bisericii sf. Sava* (*Rev. ist.*, XVIII (1932), p. 274).

SACHELARESCU I., *Din istoria Bucureștilor. Plumbuita. O așezare bisericească străbună, fostă cetate de apărare a Bucureștilor. Un tezaur istoric al neamului. O podoabă artistică și arhitectonică a țării*, Buc., 1940, 224 p. (recenzia lui V. Brătulescu, în BCMI, XXXIII (1940), p. 94).
SĂDEANU AVRAM, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr. Cu o ilustrațiune*, Arad, 1914, 38 p.+un portret.
SADI-IONESCU AL., *Un călător englez în Muntenia după Eterie* (*Rev. Tinerimea romînă*, III (1899), fasc. I, p. 169—177).
SAINT-MARC GIRARDIN, *Souvenirs de voyage et d'études*, Paris, 1852.
SAMARIAN POMPEI, *Din epidemiologia trecutului romînesc. Ciuma*, Buc., 1932.
— *Medicina și farmacia în trecutul romînesc*, 3 vol., Călărași-Buc., 1935—1938.
— *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaș (1800—1828)*, Buc., 1937.
SĂNDULESCU-VERNA C., *Biserica Radu vodă din București*, Buc., 1930, 26 p.+3 pl. (din *Raze de lumină*, II (1930), p. 118—128, 189—202). Recenzia lui N. Iorga, în *Rev. ist.*, XVI (1930), p. 123—124.
SCĂRLĂTESCU M., *Biserica Tircă din București*, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1946.
Scrisoare despre grozăvia cutremurului din București în 1838 (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 235).
Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R., I, *Arta romînească în epoca feudală*, Buc., 1957, 306 p.
SESTINI DOMENICO, *Viaggio da Constantinopoli a Bukaresti fatto l'anno 1779*, Roma, 1794.
— *Viaggio per la Valachia, Transilvania e Ungaria sino a Vienna*, Florența, 1815.
SEVEREANU G., *Bucureștii sub focul cel mare din 1847* (*Urbanismul*, IX (1932), nr. 3—4, p. 87—96).
— *Generalul Miloradovici, guvernatorul militar al Bucureștilor* (*Gazt. municip.*, I (1932), nr. 32—34 și în *Urbanismul*, IX (1932), nr. 7—8, p. 258—262).
— *Intrarea prințului Iosias de Saxa Coburg în Buc. la 10 nov. 1789* (*București*, nr. 2 (1935), p. 273—274).
— *Studii asupra istoriei Romîniei și Capitalei sale din documentele Arhivei austriace de război din Viena* (*București*, I (1935), p. 113).
Sfințirea bisericii Amza (*Consolatorul*, IV (1901), nr. 8, p. 119—123).
Sfințirea bisericii Domnița Bălașa, săvîrșită în ziua de 29 septembrie, Buc., 1885.
SIMEDREA T., *Politica religioasă și fundațiunile bisericești ale lui Mihai Viteazul*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1920.
SIMONESCU DAN, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, Buc., 1935.
SIRUNI H. DJ., *Armenii în viața economică a țărilor romîne*, Buc., 1944, p. 134, 166.
— *Bairaktar Moustafa Pacha et Manouk Bey, «Prince de Moldavie»*, Buc., 1943.
— *Bisericile armene din țările romîne* (*Ani*, III (1942—1943), p. 489—526 și extras, Buc., 1943, 37 p.).
— *Cîteva note despre București într-o lucrare a unui călător armean* (în manuscris).
— *O notă privind Bucureștii într-o cronică armeană din secolul al XVI-lea* (în manuscris).
— *Orașul București văzut de călătorul turc Evlyia Celebi* (în manuscris).
SMĂRĂNDESCU P., *Biserica Floreasca din București* (BCMI, XXVIII (1935), p. 20—25).
— *O casă veche: casa Melik* (BCMI, XXIV (1931), p. 137—141).
— *Note și reflexii la istoria Bucureștilor de N. Iorga* (BCMI, XXXV (1942), p. 193—194).
SKEENE J. H., *Frontierlands of the christian and the turk; comprising Travels in the regions of the lower Danube*, vol. I, Londra, 1853, p. 212—215, 335—337, vol. II, p. 50.
SPALLANZANI LAZZARO, *Viaggio in Oriente*, ed. Nabovie Companini, Torino, 1888.
STAHL H., *Bucureștii ce se duc*. Vălenii de Munte, 1910, 215 p.
— *Mănăstirea Mihai vodă palat domnesc* (BCMI, VII (1914), p. 35—39).
— *Sala Dacia* (*Gazt. municip.*, IV (1935), nr. 161).
STĂNCIULESCU OVID, *Cercetări asupra regimului penitenciar romîn din veacul al XIX-lea*, Buc., 1933.
STĂNESCU D., *Pictura bisericii Amza* (*Noua rev. romînă*, IV (1901), nr. 42, p. 244—247).
STĂNESCU GH., *Istoria m-rii Sărindar din București*, teză de licență, Institutul teologic Buc., 1951.
STĂNOIU DAMIAN, *M-rea Țigănești*, Buc., 1926, p. 22—23.
STOENESCU I. A., *Biserica sf. Nicolae din Tabaci* (*Gazt. municip.*, XIII (1944), nr. 611).
STOICESCU I., *Schitze din istoria patriei, urmate de istoria Ploiescilor. Fapte istorice, cele mai multe văzute cu ochii*, Ploiești, 1880.
STRATILAT G., *Notițe istorice* (*Bis. ort. rom.*, VIII (1883—1884), p. 450—451, VIII (1884—1885), p. 88—89).
STROUSS, *Deutsche Briefe über den Orient*, Stuttgart, 1847, p. 314—335.
STRUVE, *Reise eines jungen Russen von Wien über Jassy in die Crimm und ausführliches Tagebuch der im Jahr 1793 von St. Petersburg nach Constantinopel geschickten Russisch Kaiserlichen Gesandtschaft*, Gotha, 1801, p. 101—103.
Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S., Buc., 1958, 276 p.
SULZER F., *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, 3 vol., Viena, 1781—1782.
ȘĂINEANU LAZĂR, *Starea țărilor romîne în prima jumătate a secolului al XVIII-lea după un cronicar turc* (*Rev. nouă*, III (1890), p. 19—20).

ŞERBAN C., *Manufactura de basmale (testemeluri) de la Mărcuţa* (în manuscris).
ŞERBĂNESCU NICOLAE, *Mitropolitul Teodosie al Ţării Romîneşti — 1668—1672, 1679—1708* (Studii teologice, IV (1952), p. 330—351).
ŞTEFĂNESCU GR., *Cutremurele de pămînt din Romînia, în timp de 1391 ani, de la anul 455 pînă la 1846*, Buc., 1901.
ŞTEFĂNESCU I. D., *Autels, tissus et broderie religieuse* (Analecta, II (1944), p. 105—129).
— *Contribution à l'étude des peintures murales valaques (Transylvanie, district de Vîlcea, Tîrgovişte et région de Bucarest)*, Paris, 1928.
— *L'église Doamnei (de la princesse) à Bucarest* (BCMI, XXXVI (1943), p. 7—35).
— *Illustrations des Psaumes* (Rev. ist. rom., V—VI (1935—1936), p. 172—176).
— *Monumentele de artă din Bucureşti* (Glasul bisericii, 1956, nr. 1—2, p. 46—56).
— *La peinture religieuse en Valachie et Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, 1930—1932, 2 vol. (text şi album) (recenzii: N. Iorga, Rev. hist du sud-est européen, X (1933), p. 198—200; N. Bănescu, Byzantinische Zeitschrift, XXXIV (1934), p. 394—398).
ŞTEFĂNESCU-KREŢULESCU AL., *Memoriu asupra bisericii Kreţulescu din Bucureşti, făcut de...*, Buc., 1896, 170 p.
TANCOIGNE J. M., *Lettres sur la Perse et la Turquie d'Asie*, vol. II, Paris, 1819, p. 268—278.
TEODORESCU ILIE, *Biserica Bucur* (Consolatorul, V (1903), nr. 9, p. 133—134).
TEODORU HORIA, *Amestec de stiluri* (BCMI, XXXVII (1944), p. 90—91).
— *Baia Curţii Vechi din Bucureşti* (BCMI, XXXV (1942), p. 167).
— *Biserica Spirea Veche din Bucureşti. Descriere arhitectonică* (BCMI, XVII (1924), p. 58—64).
— *Bucureştii Vechi. Hanul lui Manuc după o fotografie din 1856* (BCMI, XX (1927), p. 60—62).
— *Contraforţi la o biserică muntenească din sec. XVI*, Cluj, 1931 (din vol. Inchinare lui N. Iorga, Cluj, 1931, p. 398—401).
— *Hanul Ancuţei* (BCMI, XXXVII (1944), p. 49).
— *O uşe mai nouă de la biserica Scaune din Bucureşti* (BCMI, XXXVII (1945), p. 77—78).
Testamentul fundaţiunii bisericii sf. Spiridon Nou din Bucureşti, 1768, Buc., 1878.
TEUTSCHLAENDER WILIBALD STEPHAN, *Geschichte der evanghelischen Kirchen-Gemeinde*, Buc., 1869, 141 + 92 p.
— *Geschichte der evanghelischen Gemeinde in Rumänien*, Leipzig, 1891.
THOUVENEL EDOUARD, *La Hongrie et la Valachie. Souvenirs des voyages et notices historiques*, Paris, 1840, p. 176—179.
— *La Valachie en 1839*, Paris, 1839, p. 17—19.
TIMUŞ GHERASIM, *Mitropolia din Bucureşti* (Bis. ort. rom., XVII (1893—1894), p. 749—762, 844—848).
TOCILESCU GR., *Catalogul Muzeului Naţional de antichităţi din Buc.*, Buc., 1906, 164 p. + 4 pl.
— *Cetatea Bucureştilor şi Cetatea Dîmboviţei* (Tinerimea romînă, I (1898), p. 1—24).
T<OCILESCU> GR., *Biserica Sf. Gheorghe Nou* (Albina, 1913—1914, p. 1810—1812).
TOMESCU C., *Mitropolitul Grigore al IV-lea al Ungro-Vlahiei*, Chişinău, 1927, p. 90—91 şi 93.
TRAIANESCU I., *Clopotniţa patriarhiei* (Universul, nr. 9, 1934, p. 2).
— *Mitropolia din Bucureşti* (BCMI, V (1912), p. 137—175) şi Buc., 1916.
— *Ziduri bătrîne* (Arhitectura, 26 febr. 1916, p. 23—25).
TUDUCESCU I., *Un act de superstiţie petrecut în Bucureşti în anul 1796* (Rev. arhivelor, I (1924), nr. 1).
— *Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu* (Lit. şi arta rom., V (1905), nr. 7—8, p. 436).
TUNUSLI, *Istoria politică şi geografică a Ţerei Romanesci de la cea mai veche a sa întemeere pînă la anul 1774, dată mai întîiu la lumina în limba grecească la anul 1906 de fraţii Tunusli, tradusă de George Sion*, Buc., 1863, VI + II + 192 p.
ŢIŢEICA G., *Biserica Negustori din Bucureşti*, teză de licenţă, Inst. teologic Buc., 1940.
URECHIA NESTOR, *O aristocrată englezǎ în Ţara Romînească spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea* (Propilee literare, III (1929), nr. 22—24, p. 21—22).
— *O călătoare englezǎ în Ţara Romînească* (Propilee literare, II (1928), nr. 21, p. 18—20).
URECHIA V. A., *Istoria romînilor*, Buc., 1891—1901, 14 volume.
— *Istoria şcoalelor de la 1800—1864*, 4 vol., Buc., 1892—1901.
URIŢESCU EREMIA, *M-rea Antim*, teză de licenţă, Inst. teologic Buc., 1929.
URSU I., *Ţara noastră acum o sută de ani (după descrierea contelui Karaczay)* (Bul. Soc. romîne de geografie, XXXVIII (1919), p. 213).
VAILLANT J. A., *La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardialiens, Vallaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romans*, vol. III, Paris, 1844, p. 96—102.
VASILESCU AL., *Cetatea Dîmboviţei* (BCMI, XXXVI (1945), p. 28—46).
VĂTĂMANU NIC., *Ctitorii vechii biserici a Ienii*, Buc., 1957 (manuscris).
V<ĂTĂMANU> N., *Biserica cu tuiurile* (Universul, 4 iunie 1941).

VERESS ANDREI, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Romînești*, 11 vol., Buc., 1929–1939.
Views in the Ottoman Dominions in Europe, in Asia and some of the Mediterranean Islands, Londra, 1810.
Views in Turkey in Europe and Asia, comprising Romelia, Bulgaria, Walachia, Syria and Palestina, Londra, 1801.
VÎRNAV T., *Istoria vieții mele, publicată de A. Gorovei*, Buc., 1908.
VÎRTOSU E., *Chrysobulles valaques ornés de portraits princiers. Un chapitre nouveau de diplomatique roumaine*, Buc., 1947, p. 8–10.
— *Condici de documente cu miniaturi ale m-rilor Radu vodă și Cotroceni* (*Arta și tehnica grafică*, sept.–dec. 1939, p. 47–56).
— *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu* (*Rev. ist.*, XII (1926), p. 207–210).
— *Palatul regal. Cum a fost în trecut. De la Nicolae Grămăticul la boierul Dinicu Golescu*, Buc., 1937, 61 p.
— *I. Heliade Rădulescu*, Buc., 1928, p. 8–20.
— *Sigiliul Spitalului Nemernicilor din București* (*Studii și cercetări de istoria medicinei*, I (1957), p. 347–349).
— *Din trecutul Așezămintelor Brîncovenești. Cu prilejul a 100 de ani de la înființarea lor, 1838–1938*, Buc., 1938, 25 p. + 2 pl.
VÎRTOSU E. și I., *Inceputuri edilitare 1830–1832. Documente pentru istoria Bucureștilor*, Buc., 1930.
— *O sută de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenești (1838–1939). Documente pentru istoria bisericii, școalei și azilului Domnița Bălașa, precum și a Spitalului Brîncovenesc*, Buc., 1938, LIV + 479 p. (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XXV (1938), p. 89–91).
VITZU N. ALEX., *Studiu asupra învățămîntului secundar din Romînia și în special al celui din circonscripția I-a, urmat de statistica școalelor secundare de ambe sexe de la anul școlar 1875–1876—1886–1887*, Buc., 1888.
VLĂDESCU ȘT., *Biserica Domnița Bălașa din București* (*Viitorul*, 1935, nr. 8272).
VLĂDESCU V., *Din istoricul liceului Sf. Sava* (*Albina*, 1906–1907, p. 362–366 și 390–394).
Voyages d'Aly Bey el Abbassi en Afrique et en Asie pendant les années 1803... et 1807, Paris, 1814, p. 403–406.
WALS R., *Narrative of a journey from Constantinople to England*, Londra, 1828, p. 231–241.
WILHELM STEPHAN ADOLF, *Kurze statistische Uebersicht des Fürstentüms Walachei*, Brașov, 1842, p. 20–30, 40–44.
WILKINSON W., *An account of the Principialities of Wallachia and Moldavia inclunding various political observations*, Londra, 1820, p. 86–92.
WILLIAM MAC MICHAEL, *Journey from Moscow to Constantinople in the years 1817, 1818*, Londra, 1819, p. 112–114, 116.
ZAGORITZ AL., *Mitropolia din București, in vederea unei restaurări* (*Conv. lit.*, XLVII (1913), p. 302–309).
— *Sculpturi în piatră de pe la biserici muntenești* (*BCMI*, VI (1913), p. 68–71).
— *Tîmpla și tronul arhieresc. Origine și caractere* (*BCMI*, VIII (1915), p. 66–67).
XENOPOL AL., *N. Kretulescu. Viața și faptele lui (1812–1900)*, Buc., <f. a.> (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.* VII (1921), p. 201).

Manuscrise (cu inscripții)

<ENĂCEANU GHENADIE>, *Manuscrisul romînesc nr. A. 545* (fost 2409) de la B.A.R.P.R.
PAPAZOGLU D., *Manuscrisele romînești nr. 729, 730 și 739* de la Arh. St. Buc.
TOCILESCU GR. G., *Manuscrisele romînești nr. 5142* (t. I) și 5143 (t. II) de la B.A.R.P.R.
B.A.R.P.R., ms. rom. 2008.

CUPRINSUL

ERATĂ

Pag.	rîndul	în loc de:	se va citi:	din vina:
28	4 de sus	1557	1558	autorului
28	9 » »	Planul Curţii Vechi	Planul Curţii Vechi şi împrejurimilor sale	,,
30	5 şi 7 de sus	palatului	curţii palatului	,,
128	5 de sus	3000	30 000	,,
195	13 » »	1557	1558	,,
246	15 » »	1775	1875	editurii
251	1 » »	Pedar	Petar	autorului
276	29 » »	tronului	turnului	,,
276	nota 1, rîndul 3	episcopiei	mitropoliei	,,
284	1 de sus	3000	30 000	,,
300	2 de jos	Vlad	Radu	,,